

BARTOMEU ROBERT I YARZÁBAL
(1842-1902). MEDICINA I COMPROMÍS
CÍVIC

Santiago Izquierdo Ballester

Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives,

Universitat Pompeu Fabra

Bienni de doctorat 1993-1995

Director: Josep Termes i Ardèvol

Índex

Introducció.....4

I Part. El metge

Els primers anys i l'etapa inicial de la seva formació.....15

Els estudis de medicina i les primeres activitats professionals.....19

La docència universitària.....28

El paper de Robert en la renovació de la medicina catalana.....36

La presència de Robert en el món institucional medicosanitari.....45

La creació del Col·legi de Metges i la polèmica a l'entorn de la col·legiació obligatòria.....55

La participació de Robert en la modernització hospitalària catalana.....63

L'obra escrita del doctor Robert.....87

II Part. El polític

Les presidències de la Societat Econòmica Barcelonina d'Amics del País i de l'Ateneu Barcelonès.....95

La derrota espanyola a la guerra de Cuba i el seu impacte a Catalunya.....101

El missatge a la reina regent.....112

El regeneracionisme.....122

El general Polavieja.....127

El nomenament de Robert com a alcalde de Barcelona.....134

La polèmica a l'entorn de la conferència sobre " <i>La raça catalana</i> ".....	149
La gestió municipal del doctor Robert.....	154
El "Tancament de Caixes".....	177
L'escissió del catalanisme.....	225
El Centre Nacional Català.....	233
La Unió Regionalista.....	243
La fundació de la Lliga Regionalista.....	250
Les eleccions dels "Quatre Presidents".....	255
El debut parlamentari dels "Quatre Presidents".....	296
Les eleccions municipals del 1901.....	311
Nova actuació catalanista al Congrés.....	325
La vaga general del 1902 i les últimes intervencions parlamentàries del doctor Robert.....	339
L'empresonament d'Enric Prat de la Riba i la mort del doctor Robert.....	353
Els monuments.....	371
Conclusions.....	384
Fonts i bibliografia.....	388
Apèndix.....	405
1) Discursos parlamentaris.....	405
2) Obra escrita de Bartomeu Robert.....	529
3) " <i>Hoja de Servicios</i> " de Bartomeu Robert.....	536

Introducció

La tesi que presento a continuació vol ser un detallat recorregut per la biografia de Bartomeu Robert i Yarzábal, el cèlebre doctor Robert. Com tindrem ocasió d'anar analitzant, ens trobem davant d'un home exemplar des de tots els punts de vista: l'humà, el professional i el polític.

Cal apuntar, d'entrada, que la trajectòria vital d'aquest il·lustre "desconegut" presenta una remarcable particularitat: després de tota una vida dedicat a la docència i a la pràctica de la seva professió, la medicina, la seva fama augmentà molt notablement en el decurs dels últims tres o quatre anys de la seva vida gràcies a la seva intensa, però breu, trajectòria política.

Així les coses, a l'hora de plantejar-nos l'estructura de la tesi l'opció més lògica era dividir-la en dues parts, la primera de les quals se centraria en la trajectòria professional i científica del doctor Robert i, la segona, en la seva curta –i transcendental, ens atreviríem a dir– carrera política. Ha estat aquesta, doncs, l'opció escollida finalment, i així trobarem una primera part dedicada al metge i una segona part dedicada al polític.

En la seva primera part, la tesi recull tots aquells aspectes que tenen relació amb la formació acadèmica del doctor Robert, amb la seva carrera docent des de la càtedra universitària i, és clar, amb l'exercici de la professió de metge, àmbit en el qual excel·lí, com també va fer-ho, val a dir, en el de mestre de tota una generació de metges. En aquestes pàgines també tindran cabuda altres qüestions, com ara el seu paper com a renovador de la medicina catalana, com a professional compromés en la gestió directiva

d'algunes de les principals institucions de l'àmbit medicosanitari català, o la seva destacada participació en la modernització hospitalària catalana.

Mentrestant, a la segona part del treball, s'estudiaran amb deteniment totes aquelles qüestions relacionades amb la seva activitat política. En fer aquesta repassada no ens podrem estar de vincular la trajectòria individual de Robert amb el nou context sociopolític sorgit arran de la desfeta espanyola a la guerra de Cuba l'any 1898, el qual ens ajudarà a entendre el perquè de l'entrada del doctor Robert en política. En aquest sentit, el seu cas no és únic, però sí que és sens dubte un dels més paradigmàtics: la descoberta del catalanisme com a aposta política amb futur, només tindrà lloc sota l'impacte de la desfeta colonial espanyola del 1898. Aquesta premissa es compleix amb exactitud matemàtica en el cas del personatge que ens ocupa.

Un dels temes centrals de la segona part de la tesi serà el nomenament del doctor Robert com a alcalde de Barcelona i la seva emblemàtica gestió municipal, interrompuda a causa de la dimissió del càrrec arran del "Tancament de Caixes", actitud que el convertirà en la figura política més popular de Catalunya. A més, l'excepcionalitat del gest de dimitir, juntament amb l'experiència a l'alcaldia, aniran situant Robert dins el camp gravitatori d'un catalanisme polític que estava a punt d'eclosionar. Aquesta argumentació ens porta a introduir un altre tema: la formació de la Lliga Regionalista, primer partit modern i catalanista de la història política catalana. I, com veurem, Robert tindrà un paper rellevant en el procés que conduirà a la formació d'aquest partit, del qual esdevindrà el primer president. No exagerem si afirmem que l'il·lustre metge, i ara flamant polític, s'havia convertit ja en la més sòlida figura social, en el més cotitzat prestigi de l'incipient catalanisme polític.

Un tercer tema ocuparà un bon grapat de pàgines d'aquesta part de la tesi: les eleccions legislatives del 19 de maig de 1901, que certifiquen el triomf de la candidatura catalanista dels "Quatre Presidents", de la qual Robert és cap de cartell, com han decidit els principals líders del catalanisme, Prat de la Riba, Puig i Cadafalch o el jove Cambó.

Tots ells són plenament conscients que la personalitat del metge i l'excalcalde és la millor garantia per mobilitzar uns electors encara molt poc polititzats i molt escèptics en tot allò que fa referència a les conteses electorals.

Les eleccions de maig del 1901 inauguren una nova etapa política en la història de Catalunya i perfilen un tomb històric, del qual Robert esdevindrà punta de llança. Aquesta nova etapa es tradueix en la derrota, de moment només a Barcelona, del bipartidisme dinàstic i caciquil típic del sistema polític de la Restauració i en la seva substitució per dues noves forces polítiques: els catalanistes i els republicans lerrouxistes. A més, el triomf electoral permetrà els "Quatre Presidents" obtenir la representació a Corts i esdevenir, per tant, els primers representants del catalanisme polític al Parlament espanyol. Robert, en qualitat de president de la Lliga, es convertirà en el portaveu del grup a Madrid i en el millor instrument per exposar les reivindicacions del catalanisme a la Cambra. De fet, el novembre del 1901 protagonitzarà el primer gran debat del segle a l'entorn del "*problema català*".

Malauradament, la seva carrera parlamentària serà breu, perquè la mort el sorprendrà a Barcelona el 10 d'abril de 1902. La commoció i les manifestacions de dol que provocarà el seu traspàs, seran els temes que tancaran la tesi. Analtzarem com va rebre la societat catalana la mort de Robert; hom parlà de primer heroi caigut, de primer apòstol, de primer mite modern del catalanisme. Certament, havia estat el primer paladí parlamentari i el primer símbol multitudinari del catalanisme.

El doctor Robert objecte d'una tesi doctoral? La seva biografia s'ho val? Penso, sincerament, que sí. Pel que fa a l'àmbit mèdic i sanitari, estem davant d'un personatge clau en la modernització de la medicina a casa nostra. Des d'aquest punt de vista, el fil conductor de la seva biografia ens servirà per presentar en quin estat es trobava la medicina catalana durant la segona meitat del segle XIX i en quin moment i gràcies a qui va començar a renovar-se i a adoptar uns mètodes més científics i experimentals. I, en aquest sentit, Robert va ser un dels protagonistes destacats com tindrem ocasió d'estudiar.

Quant a l'àmbit polític, Robert és també una peça important en la renovació dels mecanismes polítics i electorals, sobretot a nivell municipal, però per extensió també a nivell de l'escenari polític general. I això sense oblidar que esdevindrà un dels primers símbols, sinó el primer, del catalanisme polític, la qual cosa no deixa de ser sorprenent si tenim en compte que Robert no pot ser considerat com a catalanista fins als tres o quatre últims anys de la seva vida, sobretot d'ençà el 1898. Efectivament, el doctor Robert va ser un convers tardà i fins a cert punt atípic al món de la política i als rengles del catalanisme. No havia tingut cap participació en els nombrosos episodis d'agitació i de mobilització cívica que el catalanisme protopolític havia impulsat des del 1885 fins el 1898. No era, ni ho havia estat mai, un teòric del catalanisme ni el clàssic polític de partit, si bé això no va impedir el seu ascens fulgurant entre les files catalanistes, avalat, val a dir, pels principals líders del moviment, els ja citats Prat de la Riba, Puig i Cadafalch, Cambó o Verdaguer i Callís.

El perfil biogràfic de Robert també ens servirà d'excusa per atansar-nos al panorama polític català i espanyol finisecular. La Restauració canovista serà l'escenari polític en el qual s'haurà de moure el nostre biografat. Veurem com Robert, que fins a cert punt podem considerar com una figura més o menys "integrada" en aquest sistema polític, anirà evolucionant progressivament d'un tebi regionalisme de matís conservador a un catalanisme polític que vol trencar amb el fraudulent joc polític de la Restauració. Dit d'una altra manera, Robert, que en gran part deu la primera de les seves presidències de l'Ateneu Barcelonès (1881-1882) o el seu nomenament com a alcalde (març de 1899) a polítics molt representatius de la Restauració, com Manuel Duran i Bas o Francisco Silvela, es va desmarcant progressivament de la política restauracionista per acostar-se a un catalanisme que s'està mostrant molt crític amb un sistema que s'ha demostrat que no funciona.

Aquest estudi, doncs, no vol ser únicament una biografia del doctor Robert. Prenent com a excusa el fil conductor de la seva biografia hem volgut presentar també l'estudi d'una societat i d'una època cabdal per diferents motius, com és la de la Catalunya

finisecular i dels primers anys del segle XX. Es tracta d'uns anys en què els individus, les societats, els estats, els sistemes polítics i les institucions de tota mena estan començant a canviar i es veuen obligats a adaptar-se als nous ritmes que marquen unes societats que, com la catalana de l'any 1901, estan començant a democratitzar-se lentament i a experimentar els efectes d'un incipient procés d'urbanització i de massificació desconeguts fins aleshores. En efecte, a Catalunya el canvi de segle coincideix amb les primeres passes de la nova i moderna societat de masses, que gràcies a homes com el doctor Robert comença a esdevenir una realitat.

Així les coses, el present estudi –la meua hipòtesi de treball, en definitiva– intentarà posar de manifest que Robert és una figura que fa de pont entre els segles XIX i XX. És a dir, tot i ser un home nascut el 1842, la seva trajectòria professional i cívico-política el portarà a adonar-se que cal fer un pas endavant, que cal procedir a una inajornable modernització, tant en el camp de la medicina com també en el polític. En aquest sentit veurem com Robert serà un dels primers professionals de la medicina que es mostrarà partidari de superar les velles pràctiques mèdiques i substituir-les per uns mètodes més moderns i europeus. Tot i haver-se format a mitjans del XIX, Robert es convertí en un dels metges que obrí les portes a la medicina que començarà a practicar-se a Catalunya a començaments del segle XX.

El mateix es pot dir de la seva trajectòria política. Tot i haver format part de l'engranatge del sistema restauracionista, la desfeta espanyola a la guerra de Cuba el 1898 fa veure Robert que cal fer quelcom, que les coses no poden continuar com fins aleshores. Arribats en aquest punt, esdevindrà un ferm defensor del regeneracionisme i patrocinarà, des de l'alcaldia barcelonina, una gestió municipal que vol acabar amb tots els vicis endèmics del caciquisme i amb la corrupció municipal. Robert serà un dels últims alcaldes de Barcelona del segle XIX, però no ens equivocarem si el considerem, a tots els efectes, com el primer del segle XX, tant per la modernitat de la seva gestió municipal com per les

característiques del seu programa de govern. Malauradament, no tindrà massa temps per aplicar-lo.

Tampoc no s'ho pensarà dues vegades quan se li ofereixi la presidència de la Lliga Regionalista i la possibilitat de formar part de la primera candidatura catalanista, la dels "Quatre Presidents", que reeixirà a obtenir la representació a Corts per fer sentir a Madrid la veu del catalanisme.

De quins materials ens servirem per intentar validar la nostra percepció de la figura del doctor Robert? A banda de la literatura mèdica i política del seu temps i de la historiografia i memorialística posteriors, en un primer moment de la recerca seran fonamentals els fons documentals conservats a l'Arxiu Històric de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau i els de les principals institucions mèdiques i sanitàries (Arxiu Històric de l'Hospital Clínic, Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Barcelona, Acadèmia de Ciències Mèdiques i Fundació Uriach).

Menció a part mereix l'arxiu familiar del doctor Robert, en el qual s'ha conservat documentació diversa: epistolari, manuscrits dels seus apunts i conferències, premsa de l'època, retalls de premsa sobre l'il·lustre personatge i diversos exemplars de revistes de medicina on trobem alguns dels seus treballs de caire científic. A banda, és clar, d'un important fons de documentació gràfica.

Per a la redacció de la segona part de la tesi que, atesa la singularitat de la biografia de Robert, ocupa més pàgines que la primera part, tot i que abasta només els últims anys de la seva vida, ens han estat molt útils diversos tipus de fonts. A banda de la inevitable bibliografia sobre el personatge –certament molt poca– o sobre algunes qüestions que poden tenir relació amb el perfil biogràfic de Robert, el gènere hemerogràfic i l'epistolar tenen un pes específic important en la segona part del treball. Sense oblidar-nos de l'escassa producció de caire polític deguda a la ploma del biografat. El buidatge dels fons de les principals biblioteques i arxius catalans (Arxiu Administratiu de l'Ajuntament de Barcelona, Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona, Arxiu Municipal de Sitges, Ateneu

Barcelonès, Biblioteca de Catalunya, Institut Municipal d'Història de Barcelona-Arxiu Històric de la Ciutat i Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives-Universitat Pompeu Fabra) complementa l'apartat de fonts consultades per a la redacció d'aquestes pàgines.

Com acabem d'apuntar, la bibliografia específica que s'ha escrit sobre el personatge es redueix al ja clàssic llibre d'Enric Jardí (*El Doctor Robert i el seu temps*, Barcelona, Aedos, 1969), que només recull alguns aspectes de la biografia de Robert que tenen relació directa amb la seva carrera política, deixant de banda totes aquelles qüestions que fan referència a la seva trajectòria professional. Aquest plantejament limita notablement, des del nostre punt de vista, la composició que hom pot fer-se del personatge. Sense el doctor Robert metge no es pot entendre l'altre Robert, el polític; es gràcies al seu prestigi social, però sobretot professional, que el nostre biografat pot accedir a la política. Només un assaig biogràfic global permet copsar la veritable dimensió pública del personatge.

D'altra banda, fa un parell d'anys es va publicar un altre treball, que devem a la ploma de Jordi Mota (*El Dr. Robert*, Barcelona, Infiesta editor, 2000), en el qual se'ns donen algunes esquemàtiques pincellades biogràfiques del personatge, però amb una pretensió bàsicament divulgativa, com passa també, val a dir, amb el llibre d'Enric Jardí.

A hores d'ara aquestes són les dues úniques aportacions dedicades a la biografia de Robert. Una aportació lloable, certament, però ben minsa en proporció a l'envergadura del personatge. I el panorama encara seria més descoratjador si no fos per algunes de les lloances necrològiques publicades arran de la seva mort, en les quals alguns contemporanis del finat dedicaven unes poques pàgines a glossar la biografia de l'estimat metge i polític. Des d'aquest punt de vista, doncs, la presentació d'una tesi doctoral dedicada a la figura del doctor Robert sembla prou justificada. Si es que no ho estava ja tenint només en compte l'entitat del biografat.

És fins a cert punt sorprenent la poca importància que sembla tenir per a la nostra historiografia el gènere biogràfic com a objecte d'estudi històric. I més si considerem que la

biografia històrica ens permet una mirada més directa i matisada a la societat contemporània del biografiat. També causa sorpresa la manca d'estudis monogràfics de conjunt dedicats al doctor Robert, una de les figures que, des del meu punt de vista, van tenir una presència més que notable en el panorama mèdic català, no cal dir-ho, així com també en molts altres àmbits de la vida pública a casa nostra. Sobta que algunes figures històriques, cabdals per diferents motius, hagin restat oblidades o, en el millor dels casos, el seu paper en determinades conjuntures clau no hagi tingut l'atenció que reclamava per part dels investigadors. Per exemplificar aquesta afirmació el cas de Bartomeu Robert esdevé paradigmàtic. En resum, l'injust oblit que pateix el gènere biogràfic i la manca d'una biografia de conjunt del personatge, semblen raons més que suficients per justificar la presentació d'una investigació com la que teniu a les mans.

Abans de continuar cal fer un advertiment: no hem de caure en l'error de predisposar-nos massa per a trobar en el biografiat la personificació o el paradigma d'un o altre corrent, iniciativa, grup social, etc. No hem d'arribar a aquests extrems. A mesura que avancem en la investigació, ens anirem adonant de totes les qüestions que la trajectòria de Robert ens ajuda a entendre millor, de com la seva experiència individual ens il·lustra una sèrie d'esdeveniments remarcables de la dinàmica catalana de l'època, que potser podrem entendre millor gràcies a l'estudi del seu cas particular.

Possiblement la seva figura no pot ser equiparada a la de moltes de les "primeres espases" de la política i la cultura catalanes, però això no ens eximeix de dedicar la nostra atenció i les nostres recerques a personatges de la categoria de Bartomeu Robert. La història contemporània de Catalunya també la fan bona part d'aquestes figures que, d'una forma massa reduccionista i simplista, anomenem de "segona fila". I, des d'aquesta perspectiva, les pàgines que segueixen a continuació volen reivindicar el paper que li correspon a Bartomeu Robert i Yarzábal en la història contemporània del nostre país.

Una última justificació. Defugint una mica la pràctica habitual en un treball d'aquestes característiques d'incloure al final del text un extens apèndix documental, he

optat per reduir aquesta part a la seva mínima expressió, de tal manera que només hi són recollits tres “documents”: en primer lloc, la transcripció íntegra de tots els discursos parlamentaris de Robert; en segon terme, el llistat exhaustiu de tota la seva obra escrita; i, finalment, una “*Hoja de Servicios*” (currículum docent i professional de Robert), que presenta la notable particularitat d’estar redactat per ell mateix. La resta de documents susceptibles de ser recollits en aquest apèndix documental són profusament citats i reproduïts al llarg de tot el treball.

He deixat per al final el preceptiu capítol d’agraïments, inexcusables, tenint en compte que qualsevol treball d’investigació, per més individual que sigui, no seria possible sense la contribució d’un nombre més ampli de persones. Així doncs, no voldria acabar aquesta introducció sense fer esment d’un seguit de persones que, en un moment o altre de la investigació, m’han fet a mans diversos documents o m’han dedicat algunes estones del seu temps per parlar del doctor Robert.

En primer lloc, voldria manifestar públicament el meu agraïment al professor Josep Termes, que ja fa uns quants anys va acceptar la meua proposta de dirigir la que algun dia havia de ser la meua tesi doctoral i que, fent gala una vegada més de la seva flexibilitat i de la seva capacitat per trobar solució als més variats dilemes acadèmics, ha cregut que aquest treball podia esdevenir una tesi doctoral. El meu deute de gratitud també l’haig de fer extensiu al professor Jordi Casassas i a uns quants amics del Grup d’Estudis d’Història de la Cultura i dels Intel·lectuals, grup de recerca adscrit a la Universitat de Barcelona.

També vull fer palès el meu agraïment a la família del doctor Robert, magníficament representada pel rebesnét del protagonista d’aquestes pàgines, Federico Bernades Carulla, que m’ha facilitat en tot moment l’accés a la documentació conservada a l’arxiu familiar.

La senyora Pilar Salmeron, responsable de l’Arxiu Històric de l’Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, també em va facilitar molt amablement l’accés a la documentació relativa al doctor Robert que es conserva en aquest arxiu.

El doctor Josep Danon em va obrir les portes de l'excel·lent biblioteca de la Fundació Uriach i em va facilitar la consulta d'un bon grapat de llibres i de revistes de medicina. No oblidó tampoc les converses que vam mantenir sobre el doctor Robert. També tinc ben presents les que vaig mantenir amb el doctor Pere Casan, metge de l'Hospital de Sant Pau.

No vull oblidar-me tampoc de la resta del personal dels diferents arxius, biblioteques i centres de documentació als quals he hagut d'adreçar-me per tirar endavant aquesta investigació i que sempre han atès les meves peticions amb eficiència i amabilitat.

Els meus pares i germans han estat, com sempre, al meu costat i han tingut la santa paciència de conviure amb algú que, sistemàticament, els anava martiritzant amb els seus dubtes historiogràfics i, m'atreveria a dir, de tota mena.

A tothom, gràcies.

I PART. EL METGE

Els primers anys i l'etapa inicial de la seva formació

Bartomeu Robert i Yarzábal va néixer a Tampico (Mèxic) el 20 d'octubre de 1842, com podem llegir en una fotocòpia de la partida de naixement, que es conserva al seu arxiu familiar.¹ Aquesta data també ens la confirma un document conservat a la Universitat de Barcelona i que Robert va haver de presentar per poder prendre part en els exàmens oficials de l'Institut de Barcelona per obtenir el títol de batxiller: *“El infrascrito vicario de la iglesia parroquial de los S. S. Bartolomé y Tecla de la villa de Sitges provª y obispado de Barcelona en Cataluña. Certifico que en uno de los libros parroquiales que contienen las partidas de Bautismos, comenzando en 1825, al folio 203 se halla inserta una así... El Presbítero Juan José Calisti Cura interino de la Ciudad Tampico de Tamaulipas certifico: que en el libro quinto de bautismos existente en este archivo parroquial, a hojas cincuenta y una se halla la partida siguiente... En Santa Ana de Tamaulipas a diez y seis de enero de mil ochocientos cuarenta y tres, yo el infrascrito Cura interino de esta ciudad bauticé solemnemente a Bartolomé Francº Manuel, que nació el día veinte de octubre del año próximo pasado, hijo legítimo de Don Francº Robert y*

¹ Vull agrair des d'aquí l'amabilitat de la família Robert, que en tot moment m'ha facilitat l'accés a la documentació conservada a l'arxiu familiar. En especial vull fer esment del senyor Federico Bernades Carulla –

de Dª Teodora Yarzábal. Son sus abuelos paternos Don Bartolomé Robert y Dª Josefa Batlle y maternos Don Manuel Yarzábal y Dª Josefa Ricardo y padrinos Don José Robert y Girona del Comercio de Nueva Orleans y Dª Buenaventura Robert residente en Cataluña y por poder de estos Don Manuel Galdames y Dª Anna Castilla de Galdames y para que conste lo firmo J. J. Calisti... Y la he copiado fielmente de su original a que me remito y para que conste lo firmo. Santa Ana de Tamaulipas a diez y ocho de mayo de mil ochocientos cuarenta y seis. Juan José Calisti.

Sigue la certificación de la verdad de la firma por el Sr. Vicecónsul encargado del consulado de España. Y para que conste doy la presente escrita y firmada de mano propia sellada con el sello parroquial en la villa de Sitges a veinte y uno de septiembre de mil ochocientos cincuenta y dos. Félix Clará Pbro. Vicario.”²

Era fill del metge Francesc Robert i Batlle, nascut a Campeche (Mèxic), i de Teodora Yarzábal i Ricardo, nascuda a Pasajes, prop de Sant Sebastià. David Jou ens aporta algunes dades biogràfiques de Francesc Robert i Batlle: “*Campeche (Mèxic), 1813-Sitges, 1877. Metge. Era originari de can Robert de Campdàsens. Estudià medicina i cirurgia a Barcelona i a París. El 1837, s’establí a Santa Ana de Tamaulipas (actual Tampico) per exercir la seva professió, i allà va casar-se amb Teodora Yarzábal, biscaïna, el 1841. Cap al 1850 va traslladar-se a Sitges, a la seva casa del carrer Nou, i es dedicà a l’exercici de la seva professió com a metge-cirurgià, de manera exemplar. Assistia els seus pacients no tan sols curant els seus mals físics sinó també donant remei als estats d’ànim, tant dels malalts com dels seus familiars, persones deprimides o necessitades, amb la seva conversa carregada de gràcia i simpatia, o correntment atenent-los de forma totalment gratuïta. Dominava l’art de la medicina i disposava*

rebesnét del protagonista d’aquestes pàgines–, que ha esdevingut un excel·lent representant de la família i amb qui he contret un important deute de gratitud.

² Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona (“*Expedient acadèmic del Dr. Robert*”).

*d'una gran experiència. (...) Va morir a Sitges el mes de maig de 1877 i la Revista Suburense en publicà una petita nota necrològica.”*³

L'avi de Bartomeu Robert, Bartomeu Robert i Girona, també era metge i havia viatjat a Mèxic a provar de guanyar-se la vida dignament.⁴ És allà on va néixer el pare del doctor Robert, Francesc Robert, *americano* sitgetà de llarga nissaga, que malgrat la distància sempre sentí enyorança de Sitges, com demostra el fet que decidí batejar el fill que li va néixer a Mèxic amb el nom de Bartomeu, patró d'aquesta vila costanera. A més, Francesc Robert volia que el petit Bartomeu es criés en aquesta vila del Garraf, raó per la qual aprofità un viatge familiar a Catalunya per portar-hi dos dels seus quatre fills, Bartomeu –de quatre anys– i Josepa, que deixà a la casa pairal a càrrec de la seva germana Ventura, que tingué cura de l'educació dels dos germans Robert i que influí molt en la formació del caràcter i de la personalitat del futur metge.

La instrucció primària la va rebre a l'escola particular regentada, en el número 10 del carrer de Parellades, pel professor Josep Caballero, que, en opinió d'Enric Jardí: *“exercia amb molta consciència el magisteri per tal com, ultra comunicar als minyons els coneixements elementals, reeixí a familiaritzar els deixebles amb (...) la retòrica i la poètica.”*⁵ Jerónimo de Moragas hi afegí: *“Era un maestro auténtico que consiguió dar a Robert y a sus condiscípulos una instrucción primaria, exacta, sólida y eficiente. Robert aprendió allí las*

³ JOU, David.- *Els sitgetans a Amèrica i diccionari d'Americanos. Aportació a l'estudi de la migració catalana a Amèrica (1778-1936)*, Sitges, Grup d'Estudis Sitgetans, 1994, pp.326-327.

⁴ Anys a venir, el 1873, en una conferència que llegirà a l'Ateneu Barcelonès, Bartomeu Robert es referirà al fenomen de l'emigració sitgetana a Amèrica: *“En Sitges hay una verdadera fiebre de emigración; no hay una sola familia que no tenga algún hijo en la isla de Cuba; pues bien, yo he venido observando que, si emigran a Cuba un promedio de 15 a 20 suburenses al año, solo regresan en igual período cinco o seis”*; *Discurso sobre la aclimatación de la especie humana. Pronunciado en el Ateneo Barcelonés por el socio Dr. D. Bartolomé Robert en las noches del 7 y 21 de enero y 4 de febrero de 1873*, Barcelona, Est. Tip. de Narciso Ramirez y C^{ia}, 1873. Robert sabia bé de què parlava; només cal recordar els seus antecedents familiars o el fet que en el moment de llegir aquesta conferència el seu germà, Francesc Robert i Yarzabal, estava establert a l'Havana.

⁵ JARDÍ, Enric.- *El Doctor Robert i el seu temps*, Barcelona, Aedos, 1969, p.11.

auténticas humanidades; no las que llenan la memoria a base de vaciar el entendimiento, sino dando ya para siempre unas ideas asimiladas, comprendidas y que sirvieran de punto de apoyo para los futuros conocimientos que cada cual pudiera aprender por su cuenta.” ⁶ El petit Bartomeu es va revelar de seguida com un bon alumne, amb molta facilitat per als estudis.

El certificat dels estudis d'instrucció primària de Robert permet constatar que l'alumne va superar els exàmens de totes les matèries que formaven aquest pla d'estudis i que, per tant, estava en disposició "*de emprender la latinidad*", l'equivalent a una mena de batxillerat elemental.⁷

Un cop superada aquesta primera fase de la seva formació, el curs 1852-1853 iniciarà els estudis de batxiller a les ordres del sitgetà mossèn Josep Farguell. Aquests estudis els cursarà a cavall entre Sitges, en aquest cas com a alumne lliure, i Barcelona (els tres últims cursos).

El 29 de setembre de 1852 els seus tutors sol·liciten al rector de la Universitat, com era preceptiu, la inscripció de Robert per al primer any de "*Latín Doméstico*". Al full d'inscripció per al curs següent, el de 1853-1854, ja no es parla de "*Latín Doméstico*", sinó d'un segon any de "*Latinidad y Humanidades*". El curs escolar següent, el 1854-1855, Robert continua els seus estudis de "*Latinidad y Humanidades*", dels quals ja es troba en el tercer curs. Fins aquí les qualificacions obtingudes per Robert són d'excel·lent en tots els cursos. Al setembre del 1855, el jove Bartomeu, a punt de complir els tretze anys, es matricula per al "*Primer Año de Filosofía Elemental*". Al full d'inscripció per al "*Segundo Curso de Filosofía Elemental*" (1856-1857), consta la qualificació del primer curs d'aquesta matèria, que es queda en un discret "*Mediano*", que també serà, val a dir, la qualificació

⁶ MORAGAS, Jerónimo de: "*Parábola de Bartolomé Robert*", «Archivos Médico Biográficos», 1954, sense paginar.

⁷ Aquest certificat porta data de 21 de setembre de 1852 i el signa Joan Tarrida i Tardà, mestre titular de primeres lletres a Sitges; el document es conserva a l'Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona ("*Expedient acadèmic del Dr. Robert*").

d'aquest segon curs. El curs següent (1857-1858) es matricularà en el "*Tercer Curso de Filosofía Elemental*" i obtindrà una qualificació de "*Bueno*." ⁸

Som arribats així al juny del 1858, moment en què Robert adreça una instància al rector de la Universitat per exposar-li que: "*Habiendo cursado los tres años de Latín y Humanidades en la Villa de Sitges en los cursos de 1852 a 1855 y los tres de Filosofía en este Instituto Universitario en los cursos de 1855 a 1858.*

Suplica: Se digne admitirle a los exámenes de prueba para el grado de Bachiller de Filosofía." ⁹

Els exàmens oficials van tenir lloc a Barcelona el 2 de juliol de 1858. Els resultats de Robert no van ser excessivament brillants: només aprovat i ni tan sols per unanimitat, sinó per majoria de vots. En qualsevol cas, abans de complir els setze anys el futur metge ja era batxiller i podia iniciar els estudis universitaris.

Els estudis de medicina i les primeres activitats professionals

Arribat el moment de triar carrera, no va dubtar-hi gaire i, seguint la tradició familiar —el seu pare i el seu avi havien estat metges—, es va decidir per la medicina. Per tant, els estudis superiors els va fer a la Facultat de Medicina i Cirurgia de Barcelona del carrer del Carme, on va tenir com a professors el prestigiós, polifacètic i discutit Josep de Letamendi, personatge molt important en la medicina del seu temps, i altres metges com ara Francesc Juanich, Francesc Folch, Joaquim Cil, Antonio Mendoza, Carles Silònic, Antoni Coca, Narcís Carbó i Aloy, Joan de Rull, Ramon Ferrer i Garcés, Joan Foix, Joan Magaz o Wenceslau Picas. Com confessarà alguns anys més tard el mateix Robert, de tots els seus mestres va ser Letamendi qui més va influir en la seva formació i qui més el va

⁸ Totes aquestes dades han estat extretes del seu expedient acadèmic, conservat a l'Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona.

⁹ Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona ("*Expedient acadèmic del Dr. Robert*").

impressionar pels seus mètodes docents i per les seves qualitats com a metge.¹⁰ A la necrològica que Robert li va dedicar podem llegir: “*¡Y qué frase tan abundosa y castiza, qué fuerza de comparación tan justa, qué ingenio tan agudo y qué profundidad de pensamiento! Su palabra plástica quedaba grabada en nuestra memoria como con un buril; y, á pesar de tiempos tan lejanos, aun vibran en nuestros oídos aquellas lecciones de Anatomía trascendental, inspiradas en el profundo conocimiento físico del hombre; y su mano artística trazaba en el lienzo afortunados esquemas que todavía llevamos pintados en la retina. (...) Sin hipérbole puede decirse que Letamendi era, en España, la figura médica de nuestro siglo.*”¹¹

Mentre estava cursant la carrera, va haver de cuidar durant un cert temps un company d'estudis, Magí Roig i Bofill, que havia agafat el tifus, malaltia que no va poder superar i que el va dur a la mort. Si ens hem referit a aquest episodi és perquè: “*Les visites a la casa del malalt li permeteren de conèixer la germana de l'amic, Rosa Roig i Bofill, amb la qual es casà. Era una dona rara per al seu temps, perquè era hàbil amb els pinzells i parlava anglès amb facilitat*”, com ens recorda Jordi Mota.¹² El doctor Robert i la sitgetana Rosa Roig i Bofill tindran sis fills, quatre noies i dos nois, dels quals només sobreviuen Dolors, Manuela i Rosario, atès que els altres moriran en el decurs dels anys següents. Robert també veurà morir la seva dona, que traspasarà poc abans de fer-ho ell.

Bartomeu Robert va començar la carrera a l'octubre del 1858, acabats de complir els setze anys. El seu expedient acadèmic és impressionant:

“Primer curso (1858-1859):

– *Anatomía General y Descriptiva, 1º.....Sobresaliente.*

– *Ejercicios de Osteología.....Sobresaliente.*

¹⁰ COMENGE, Lluís.- *Boceto del doctor D. José de Letamendi*, Madrid, Est. Tip. de Fortanet, 1893, pp.99-101.

¹¹ ROBERT, Bartolomé: “*José de Letamendi 1828-1897*”, «*Revista de Ciencias Médicas*», nº 1, 1897, pp.37-38.

– *Dissección, 1º.....Sobresaliente.*

Segundo curso (1859-1860):

– *Anatomía General y Descriptiva, 2º.....Sobresaliente.*

– *Dissección, 2º.....Sobresaliente.*

– *Fisiología.....Sobresaliente.*

– *Higiene Privada.....Sobresaliente.*

Tercer curso (1860-1861):

– *Patología General y Anatomía Patológica.....Sobresaliente.*

– *Terapéutica, Mat. Médica y Arte Recetar.....Notable.*

– *Patología Quirúrgica..... Notable.*

Cuarto curso (1861-1862):

– *Anatomía Quirúrgica y Vendaje.....Sobresaliente.*

– *Patología Médica.....Sobresaliente.*

– *Obstetricia, Enfermedades de la Mujer y Niños.....Sobresaliente.*

PREMIO de Patología Médica.

Quinto curso (1862-1863):

– *Clínica Médica, 1º.....Sobresaliente.*

– *Clínica Quirúrgica, 1º.....Sobresaliente.*

– *Higiene Pública.....Sobresaliente.*

– *Medicina Legal y Toxicología.....Sobresaliente.*

PREMIO de Clínica Médica.

¹² MOTA, Jordi.- *El Dr. Robert*, Barcelona, Infiesta editor, 2000, p.14.

Sexto y último curso (1863-1864):

- *Clínica Médica, 2º.....Sobresaliente.*
- *Clínica Quirúrgica, 2º.....Sobresaliente.*
- *Clínica de Obstetricia.....Sobresaliente.”*¹³

El 23 de juny de 1862, Robert va rebre el títol de “*Bachiller de Medicina*” amb la nota d'excel·lent, però per exercir plenament la professió havia d'assolir el títol de “*Licenciado*” i això requeria fer dos cursos més (1862-1863 i 1863-1864), que s'havien de realitzar a la mateixa Facultat de Medicina. Un cop cursats, el mes de juny del 1864 va dirigir una instància al rector de la Universitat per presentar-se a l'examen de “*Grado de Licenciado*”, adjuntant un certificat d'haver cursat l'assignatura de “*Lengua Griega*”, que llavors era obligatòria per als estudiants de medicina.

Robert va realitzar les proves per tal d'obtenir el títol de “*Licenciado*” els dies 15 i 16 de juny de 1864. Aprovà els dos exercicis i va obtenir, en global, la nota d'excel·lent, segons consta a l'acta del dia 16, signada per alguns catedràtics de la Facultat de Medicina.¹⁴ Al setembre següent es va presentar a l'examen per a “*Premio Extraordinario*”, que li fou concedit. La investidura solemne com a “*Licenciado en Medicina*” va tenir lloc el 22 d'octubre de 1864. Bartomeu Robert acabava de complir els vint-i-dos anys. El 1867 es doctorà a la Universitat Central de Madrid, únic lloc on es podien cursar aquests estudis aleshores, també amb una nota d'excel·lent.

Uns quants anys abans, el 1859, havia guanyat per oposició la plaça d'alumne intern de l'Hospital de la Santa Creu i va entrar en contacte així amb les seves primeres responsabilitats professionals en el camp de la medicina, atès que s'havia d'encarregar de la guàrdia nocturna d'aquest hospital. Aquestes guàrdies es feien aleshores en grups de

¹³ Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona (“*Expedient acadèmic del Dr. Robert*”).

¹⁴ Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona (“*Expedient acadèmic del Dr. Robert*”).

dos alumnes, un d'antic i l'altre d'ingrés més recent; l'alumne antic que va compartir guàrdies amb Robert va ser Eduard Bertran i Rubio, que també arribà a ser un metge destacat.

Més endavant, el 1867, Robert aprovà les oposicions per ser ajudant de classes pràctiques a la Facultat de Medicina, en l'especialitat de Patologia General. Al seu arxiu familiar es conserva el document en el qual es fa oficial el nomenament: "*Don Severo Catalina del Amo. Individuo de número de la Real Academia Española y Director general de Instrucción pública.*

Por cuanto atendiendo á las circunstancias que concurren en Don Bartolomé Robert Yarzabal ha tenido á bien esta Dirección general nombrarle, por orden de esta fecha, Ayudante para las clases prácticas de la Facultad de Medicina de la Universidad de Barcelona, con el sueldo anual de trescientos escudos (...).

Dado en Madrid veinticinco de Noviembre de mil ochocientos sesenta y siete.

El Director general, Severo Catalina.

Título de Ayudante para las clases prácticas y experimentales de la Facultad de Medicina de la Universidad de Barcelona á favor de D. Bartolomé Robert Yarzabal." ¹⁵ Robert va prendre possessió del càrrec el 6 de desembre de 1867.

El següent pas endavant en la seva fulgurant carrera tindrà lloc el 1869, quan sigui nomenat, després d'haver guanyat les preceptives oposicions, sisè metge de número de l'Hospital de la Santa Creu. A banda de Robert, també concursaven per obtenir la plaça – que havia deixat vacant la mort del metge titular Marcos Rovira i Boadella –, els doctors Josep Saltor i Montagut i Joan Soler i Buscallà. Com es detalla a les *Actas del Tribunal de oposiciones á la plaza de sexto médico de número del Hospital provincial de Santa Cruz*, el tribunal examinador era format pels membres següents: Vicenç Grasset, designat per la Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Barcelona, i que exercirà la presidència del

tribunal; Joaquim Cil, catedràtic, nomenat per la Facultat de Medicina; Tomàs Soler, en qualitat de metge més antic de la beneficència provincial; Gaietà Banús, metge retirat, designat per la Molt Il·lustre Administració (MIA) de l'Hospital de la Santa Creu; i Ramon Torent, en concepte de primer metge de número de l'hospital i degà del seu Cos Facultatiu, i que és l'elegit per actuar com a secretari del tribunal.¹⁶

Per guanyar la plaça, Robert va haver de superar quatre exercicis d'oposició. Com llegim a la documentació que sobre aquestes oposicions es conserva a l'Arxiu Històric de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, el primer exercici, en el qual el tribunal li plantejà sis preguntes extretes aleatòriament d'una urna, va tenir lloc el 2 de desembre de 1869 a les dependències de la Casa de Convalescència de l'Hospital de la Santa Creu, que serà l'escenari triat per a la celebració de tota l'oposició. Com recullen les ja citades *Actas del Tribunal de oposiciones á la plaza de sexto médico de número del Hospital provincial de Santa Cruz*, les sis preguntes que li van tocar en sort en aquest primer exercici van ser les següents: “*Causas del tifus hospitalario y medios para evitar su desarrollo*”, “*¿Cuales son los signos diagnósticos de la lúe sífilítica?*”, “*¿Que señales diagnósticas dan á conocer las fracturas del cuello del fémur?*”, “*Que se entiende por terigión; sus causas y tratamiento*”, “*¿Cuando debe emplearse el opio en las inflamaciones?*” i “*¿En que se parecen y en que se distinguen el crup verdadero y el falso crup?*”

¹⁵ Arxiu Dr. Robert i Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona (“*Expedient acadèmic del Dr. Robert*”).

¹⁶ Les actes es conserven a l'Arxiu Històric de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau. Val a dir que més endavant Robert formarà part de diversos tribunals d'oposició, la qual cosa demostra el seu prestigi com a metge i professor. Així per exemple, l'Arxiu Històric de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau (lligalls del 1871, 1872 i 1875) ens confirma que al desembre del 1871 el doctor Robert va ser un dels membres del tribunal que es va constituir per a les oposicions que es van celebrar per proveir places de practicants mèdics a l'Hospital de la Santa Creu. Uns quants mesos després, al juliol del 1872, formarà part d'un nou tribunal d'oposicions, convocades en aquest cas per cobrir dues places de metge agregat, també en aquest hospital. Tres anys després, al febrer del 1875, es convoquen unes altres oposicions per cobrir les places vacants de practicants de medicina a l'Hospital de la Santa Creu, i també en aquesta ocasió Robert és un dels escollits per formar part del tribunal. Recordem, així mateix, que el 1886 serà vocal del tribunal d'oposicions a la càtedra de Patologia Interna de la Universitat de Cadis.

El segon exercici se celebrarà el dia 6 del mateix mes i consistirà en la redacció i presentació d'una memòria sobre un tema escollit a l'atzar, *“Acción del percloruro de hierro en la economía é indicaciones que nacen de esta acción así en lo quirúrgico como en lo médico.”*¹⁷ Uns quants dies després, el 10 de desembre, Robert ha de fer front al tercer exercici d'oposició, com es recull a les ja citades *Actas*: *“Sesión pública de 10 de Diciembre. Tercer ejercicio de oposición del Dr. D. Bartolomé Robert. A las once de la mañana despues de haber por si mismo el Tribunal elegido en las enfermerias dos enfermos de medicina y uno de cirugia y colocadas las tres cédulas en la urna, sacó una de ellas en público el opositor resultando ser la referente al enfermo que ocupaba la cama número 10 pie de la sala denominada de San Pedro en el Departamento de hombres.*

Habiendo pasado el Tribunal á las enfermerias procedió el opositor al exámen del enfermo designado por la suerte por espacio de veinte minutos, despues de lo cual y transcurrida media hora de incomunicación, pasó el Tribunal al salon á las doce y diez minutos declarando el Sr. presidente abierta la sesion pública.

*Ocupose el opositor por espacio de mas de tres cuartos de hora del enfermo designado por la suerte, contestando en seguida á las objeciones que por un cuarto de hora le dirigió cada uno de sus contrincantes; despues de lo cual el Sr. presidente dió por terminada la sesion á las dos de la tarde.”*¹⁸

El 14 de desembre és el dia assenyalat per a la realització del quart i últim exercici d'oposició de Robert, que consistia en una operació quirúrgica que s'havia de practicar en un cadàver. Després del preceptiu sorteig, l'operació que li va tocar en sort va ser una *“Resección de una mitad de la mandíbula inferior”*: *“por espacio de tres cuartos de hora describió todo lo que estimó conveniente sobre la anatomía de la región; procederes*

¹⁷ Aquesta memòria s'ha conservat manuscrita a l'Arxiu Històric de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau (lligall del 1869).

*operatorios, instrumentos que deberían emplearse y dificultades y peligros inherentes á la operación que pasó á practicar en seguida en el cadáver invirtiendo en ello el espacio de treinta minutos; despues de lo cual el Sr. presidente levantó la sesion, dando por terminados todos los ejercicios de oposición que, en conformidad al programa debian tener lugar para la provisión de la plaza vacante de sexto médico de número del Hospital Provincial de Sta. Cruz.”*¹⁹

Un cop enllestits tots els exercicis d'oposició, el tribunal pren la determinació de reunir-se el dissabte 18 de desembre per fer públic el seu veredictes i comunicar a la Molt Il·lustre Administració de l'Hospital de la Santa Creu quin és el resultat de les oposicions i, per tant, quin dels tres candidats és el guanyador de la plaça de metge numerari de l'hospital. Així, a les Actas llegim: “*Sesión del dia 18 de Diciembre de 1869. Entraron los Sres. que componen el Tribunal de censura de las oposiciones que acaban de terminar y entregaron su oficio acompañando el dictamen que habían formulado y las actas de sus sesiones. En el primero de estos documentos se eleva por unanimidad la siguiente propuesta en terna para la plaza que ha sido objeto de las oposiciones: 1.º Dr. D. Bartolomé Robert é Yarzábal, 2.º Dr. D. Juan Soler y Buscallá, 3.º Dr. D. José Saltor y Montagut, haciéndose en seguida un elogio especial del profesor que ocupa el primer lugar. Y en el acta de la sesión en que se tomó el acuerdo se espresa que fueron aprobados por unanimidad todos los ejercicios de los opositores; que por igual acuerdo se formuló la terna presentada, resolviendo hacer una mención muy especial del Dr. Robert por la instrucción médica, sano criterio y tino práctico de que dió inequívocas pruebas y por el mérito extraordinario que contrajo y que le grangeó desde luego un alto concepto en el ánimo de todos los Sres. censores (...).*

Y en su vista; considerando que el Tribunal calificador no solo coloca en primer lugar de la terna sino que hace ademas un elogio especialísimo del Dr. D. Bartolomé Robert;

¹⁸ Arxiu Històric de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau (lligall del 1869).

¹⁹ *Actas del Tribunal de oposiciones á la plaza de sexto médico de número del Hospital provincial de Santa Cruz;* Arxiu Històric de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau (lligall del 1869).

considerando que del expediente de dicho profesor se desprenden los notables merecimientos y distinguida instruccion facultativa del mismo y los servicios prestados á este Establecimiento y Admon. de los cuales tenía y tiene esta particular conocimiento, lo mismo que de sus dotes morales (...).

*Se acordó: Se nombra sexto médico de número de este Hospital Provincial de Sta. Cruz al Dr. D. Bartolomé Robert é Yarzábal.”*²⁰

Aquell mateix dia, 18 de desembre, la MIA comunica a l'interessat el seu nomenament com a metge de número de l'hospital: *“Habiendo colocado a V. el Tribunal de censura en el primer lugar de la terna que ha elevado á esta Administracion y apreciando las distinguidas cualidades que en V. concurren y han quedado justificadas, tanto en los ejercicios de oposicion que acaban de verificarse, como en su expediente personal, esta Administracion en sesion de hoy ha tenido á bien nombrar á V. sexto médico de número de este Hospital Provincial de Santa Cruz, con el haber anual de 700 escudos. Lo que tengo el gusto de poner en conocimiento de V. para su satisfaccion é inteligencia.”*²¹

El 22 de desembre Robert va prendre possessió oficial del nou càrrec. Aquell mateix dia tramet una carta d'agraïment a la MIA: *“Me cabe la grata satisfaccion de acusar recibo de la atenta comunicacion de V.I. que, con fecha de 18 del que cursa, se sirvió remitirme nombrándome sexto médico de número del Hospital de Sta. Cruz.*

Aprovecho esta ocasion para significar á V.I. mi respetuoso agradecimiento por haberse conformado con el dictámen del Tribunal de Oposiciones, al propio tiempo que espero y deseo

²⁰ Arxiu Històric de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau (lligall del 1869).

²¹ Arxiu Històric de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau (lligall del 1869).

hacerme digno de honra tan señalada. Dios guarde á V.I. muchos años. Barcelona 22 Diciembre, 1869."²²

El nou càrrec era incompatible amb el d'ajudant de classes pràctiques, raó per la qual es va veure obligat a presentar una instància, amb data de 5 de febrer de 1870, al rector de la Universitat on li féu avinent que renunciava a aquesta ajudantia: "*presento la dimisión de Ayudante de Clases Prácticas, por haber obtenido recientemente por oposición una plaza de Médico Mayor del Hospital de la Santa Cruz de Barcelona, cuyo destino es incompatible con el anterior.*"²³ El 17 de febrer el claustre de la universitat li acceptà la renúncia. A partir d'aquest moment féu un parèntesi en la seva carrera docent per dedicar-se de ple a l'exercici de la professió a l'Hospital de la Santa Creu.

Robert va exercir el càrrec de metge numerari de l'Hospital de la Santa Creu entre els anys 1869 i 1875. A banda d'això, també serà secretari del Cos Facultatiu de metges i, més endavant, a partir del 1899, un dels administradors de l'hospital. I no podem oblidar-nos, tampoc, de la seva participació al març del 1880 en la constitució i posada en funcionament, en col·laboració amb altres metges notables del moment, del dispensari medicoquirúrgic de l'hospital, com queda recollit a la documentació conservada a l'Arxiu Històric de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau. Al desembre del 1879 Robert ja havia acceptat la invitació que li va fer la MIA per formar part del personal facultatiu del citat dispensari, com exposa ell mateix en una carta que adreça el 12 de desembre d'aquell any als administradors de l'hospital i que es conserva a l'Arxiu Històric de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau.

L'actuació professional de Robert es va fer extensiva a diverses branques de la medicina, destacant especialment en patologia, matèria de la qual va impartir l'ensenyament a l'Institut Mèdic de Barcelona i, més tard, des de la càtedra de Patologia

²² Arxiu Històric de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau (lligall del 1869).

Mèdica de la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona. Recordem que el primer curs de patologia a l'Institut Mèdic de Barcelona el va impartir el 1869, any en què va llegir, el 7 de març, el discurs inaugural de curs de l'entitat: *“Discurso acerca del valor positivo de la Autonomía y fisiología patológica.”*

La docència universitària

Quan el 1875 van quedar vacants les càtedres de Clínica Mèdica (després Patologia i Clínica Mèdica) a Barcelona –en aquest cas per la mort, tres anys abans, d'un dels mestres de Robert, el doctor Antoni Coca–, València i Santiago de Compostel·la, el doctor Robert decidí presentar-se a aquestes oposicions, que havien de tenir lloc a Madrid. Inicialment, els estudis de Patologia Mèdica estaven dividits en dues càtedres: la de Clínica Mèdica i la de Patologia Mèdica. El 1875 el doctor Robert guanyà la càtedra de Clínica Mèdica, si bé després totes dues càtedres es van fusionar en una de sola: la de Patologia i Clínica Mèdica, raó per la qual considerarem que la càtedra obtinguda per Robert l'any 1875 és la de Patologia Mèdica.

Com era preceptiu, va haver de demanar una llicència a la MIA per poder absentar-se de l'hospital mentre duressin les oposicions, cosa que va fer amb la carta següent: *“El infrascrito, Médico de número del Hospital de Sta. Cruz, a V. I. respetuosamente expone,*

Que: deseando tomar parte en las oposiciones á cátedra de Patologia interna, vacantes en las Universidades de Barcelona, Valencia y Santiago, y que principiarán en Madrid el dia 7 del mes que cursa, suplica á V. I. le conceda la vénia para ausentarse de esta capital durante el tiempo preciso para que aquellas se realicen y que, por el número de aspirantes, puede prudencialmente calcularse en 50 ó 60 dias.

Salvo mejor acuerdo de esa Iltra. Administracion el exponente propone al Dr. D. Emerenciano Roig, aceptado ya por V. I. repetidas veces, para que en su ausencia le sustituya.

²³ Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona (*“Expedient acadèmic del Dr. Robert”*).

Favor que el infrascrito se atreve a solicitar de V. I. Barcelona 1º de Junio de 1875.
Bartolomé Robert.”²⁴

Les proves van ser brillants i, també, molt renyides. Els principals opositors que va tenir Robert van ser els doctors Cortezo i Josep Crous. Va guanyar finalment el doctor Robert, que amb només trenta-tres anys serà ja catedràtic de Patologia Mèdica de la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona. En segon lloc va quedar el doctor Crous, que va obtenir la plaça de València.

El document on consta el seu nomenament porta la data de 28 de juliol de 1875 i explica “*que ha sido propuesto en primer lugar por el tribunal de oposiciones, señalándole el sueldo de tres mil pesetas anuales y demás ventajas que determina la ley.*”²⁵

En prendre possessió de la càtedra, el 14 d'agost, Robert va decidir publicar, lleugerament modificat, el programa que havia presentat amb motiu d'aquestes oposicions: *Programa de Patología Interna: explicado en la Facultad de Medicina de la Universidad de Barcelona por el Doctor Bartolomé Robert* (Barcelona, Imp. El Porvenir, a.c. de J. Medina, 1875). En paraules de José Cabot, cal destacar: “*el servicio que acaba de prestar el Dr. Robert á la enseñanza, con la publicación de un programa concebido con un método tan lógico, como riguroso; sometido á un criterio tan recto como imparcial y que encierra, seamos justos, la última palabra que ha dicho la Patología y lleva el sello de la originalidad.*”²⁶

²⁴ Arxiu Històric de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau (llogall del 1875).

²⁵ Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona (“*Expedient acadèmic del Dr. Robert*”). Els documents conservats en aquest arxiu ens permeten conèixer els successius ascensos dins l'escalafó de catedràtics i els augments de sou concedits al doctor Robert: a partir de l'1 de gener de 1882, número 238 de l'escalafó i sou de 4.000 pessetes anuals; a partir de l'11 de març de 1885, número 210 de l'escalafó i sou de 5.000 pessetes anuals; a partir del 16 de novembre de 1887, categoria honorífica d'ascens com a catedràtic de la Facultat de Medicina; a partir de l'11 de febrer de 1892, número 145 de l'escalafó i sou de 6.000 pessetes anuals; a partir del 23 de gener de 1899, número 90 de l'escalafó i sou de 6.500 pessetes anuals.

L'obtenció de la càtedra comportava la renúncia a la plaça de metge numerari de l'Hospital de la Santa Creu, que el doctor Robert va presentar en la carta següent adreçada a la MIA: *“Iltre. Sr. D. Bartolomé Robert y Yarzábal, Doctor en Medicina y Cirujia, Médico de número del Hospital de Sta. Cruz, etc. á V. I. respetuosamente manifiesta:*

Que, habiendo sido nombrado por S. M. el Rey (q. d. g.) catedrático de Patología interna de la Universidad de Barcelona, en virtud de las oposiciones que acaban de celebrarse en Madrid, se ve en el doloroso caso, por incompatibilidad material, de presentar á V. I. la renuncia del cargo de médico de este Hospital que venia desempeñando, pero no sin protestar del vivo sentimiento que le causa una determinacion que, impuesta por la fuerza de las circunstancias, le privará de la altísima honra de ser un respetuoso subordinado de V. I.

Dios guarde á V. I. muchos años. Barcelona 14 de Agosto de 1875. Bartolomé Robert.”

27

Lògicament, la MIA va acceptar la renúncia al càrrec de Robert, com manifestava a l'interessat en la carta següent: *“Esta Admon. en sesion de 19 del corriente acordó admitir la renuncia por V. presentada del cargo de sexto médico de número de este Hospital, disponiendo al propio tiempo se consignara en actas la satisfaccion con que se ha enterado del honroso triunfo alcanzado por V. en las oposiciones que acaban de verificarse para la provision de las catedras de Patología interna de esta y otras universidades.*

Al comunicar á V. este acuerdo tengo especial complacencia en cumplir el encargo que esta Admon. me ha hecho de felicitar á V. por el brillante éxito de sus oposiciones, con las cuales, al tiempo que ha dado V. nueva prueba de sus merecimientos, ha proporcionado V. una

²⁶ CABOT, José: *“Programa de Patología interna, explicado en la facultad de Medicina de la Universidad de Barcelona, por el Dr. D. Bartolomé Robert”*, «La Independencia Médica», XI, nº 7, 1875, p.80.

²⁷ Arxiu Històric de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau (lligall del 1875).

estimable honra á este establecimiento, cuya Admon. siente tan solo que la nueva posicion de V. le impida continuar prestandole sus distingidos servicios.

*Dios guarde á V. muchos años. Barcelona 21 Agosto 1875.”*²⁸

La importància de l'ensenyament de la Patologia ha estat apuntada per Jacint Corbella, que també ha remarcat el paper del doctor Robert, entre d'altres, com a renovador dels estudis relacionats amb aquesta matèria: *“La Patologia General és una assignatura bàsica perquè els metges tinguin una idea concreta del què és la malaltia. Es presta a moltes ideologies i moltes filosofies i, en una època en que el concepte de malaltia va canviar tant, era una matèria clau. (...) Era una època de grans canvis en la mentalitat mèdica. Es va modificar no solament la quantitat d'informació sinó també la seva pròpia qualitat, el sentit i la direcció dels coneixements, la tendència general de l'art de guarir. És important insistir en aquest fet, que en aquesta matèria és essencial. (...) El segle XIX és una època de gran canvi pel que fa a les idees sobre la malaltia. En el nostre medi la primera part del segle és un període de diversitat ideològica i de convivència, sovint polèmica, entre corrents molt diversos i oposats. A la segona meitat del segle hi ha un clar predomini de les orientacions vitalistes, potser inclús amb un retrocés ideològic respecte al període anterior, que era més pluralista. El final de segle serà cada vegada més organicista. El grup generacional de Giné, Robert, Valentí, Rodríguez Méndez i Jaume Pi en seran els protagonistes més importants del canvi. (...) En front de les teories més antigues, dels sistemes més o menys clàssics, i de les teoritzacions en el camp de la patologia, predomina, cada vegada més, una nova manera d'observar el curs de les malalties.”*²⁹

²⁸ Arxiu Històric de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau (lligall del 1875).

²⁹ CORBELLA, Jacint.- *Història de la Facultat de Medicina de Barcelona, 1843-1985*, Barcelona, Fundació Uriach, 1996, pp.82-83.

El temari impartit per Robert era molt complet, com podem comprovar en els apunts de les lliçons explicades a classe per l'il·lustre professor, i que van recollir en forma de llibre els seus alumnes J. Bertomeu, E. Cardoner i P. Vivet:

“MALALTIES DE L'APARELL CIRCULATORI. Malalties del cor. Malalties dels vasos.

MALALTIES DE L'APARELL RESPIRATORI. Malalties de les fosses nasals. Malalties de la laringe. Malalties dels bronquis. Malalties de la pleura. Malalties del pulmó.

MALALTIES DE L'APARELL URINARI. Histologia del ronyó. Malalties del ronyó. Malalties de la bufeta. Malalties de l'aparell genital.

MALALTIES DEL SISTEMA NERVIÓS. Malalties del sistema nerviós central. Malalties de l'encèfal. Malalties de les meninges encefàliques. Malalties de les meninges raquídiades. Malalties de la medul·la. Malalties de la protuberància anular. Malalties del bulb. Neurosi. Paràlisis perifèriques. Trofo-neurosi. Malalties del gran simpàtic.

MALALTIES DE LA SANG.

MALALTIES DE LA NUTRICIÓ.

*INFECCIONS FEBRILS AGUDES (PIRETOLOGIA).”*³⁰

Un dels seus alumnes, Joaquim Duran i Trinxeria, ens explica com va ser la rebuda de què fou objecte el doctor Robert el primer dia de classe: *“Jo hi era entre'ls que al any setanta cinc varen estudiar el curs de Patología médica que'l Dr. Robert venía a explicar per primera vegada y m'en recordo com si fos ara del comensament d'aquelles lliçons. Tots els estudiants de la Facultat, omplint de gom a gom l'aula, penjats a les finestres y atapaits en el pati davant de la porta, el saludarem ab aclamacions xardoroses. Sense inmutarse, seré, somrient, apoiades les mans sobre la taula, deixá passar aquell esclat de jovenívol entusiasme... va imposar silenci ab el sacramental «Señores» y va comensar la primera lliçó ab la mateixa*

³⁰ *Patología médica. Apuntes de las lecciones explicadas por el Dr. D. Bartolomé Robert, catedrático de Patología y Clínica Médicas en la Universidad de Barcelona, redactados por D. J. Bertomeu, D. E. Cardoner y D. P. Vivet, Barcelona, Est Tip de B. Baseda, 1894, pp.637-640.*

senzilla facilitat de qui no ha fet altre cosa en la seva vida. Y desde aquell dia ja no va ser més l'ardent reformador que lluita per una doctrina nova: va ser el mestre que, segur d'ell mateix, dicta l'evangeli d'una veritat definitivament conquistada."³¹

Francesc Gras, un altre dels alumnes del doctor Robert, ens ha deixat el testimoni següent de les classes impartides per l'admirat professor el curs 1880-1881: *"Los que durante todo el curso oficial de Clínica Médica, han asistido á clase, han podido convencerse de lo que es la Clínica en el sentido pedagógico y su valor, cuando está dirigida por un maestro ilustre y animado del deseo de enseñar á sus alumnos. La Clínica, (...) ha venido á ser una realidad para los alumnos que hemos tenido la fortuna de asistir á las enfermerías destinadas á la enseñanza oficial en esta Facultad, bajo la dirección de un profesor tan práctico y elocuente como el Dr. Robert. Verdaderamente se ha visto, en este curso clínico, casi toda la Patología Médica, pero, ya no solo en el terreno puramente de erudición, no ya por mero decir del Catedrático en clase; si no, á la cabecera del enfermo."*³²

Des de la càtedra, Robert va exercir un mestratge que pot ser considerat exemplar i que es perllongà fins a la seva mort, el 1902. El seu mestratge, però, ja s'havia iniciat algun temps enrere, perquè com ens recorda Francesc Gallart Monés: *"En 1869 fué nombrado Médico numerario del Hospital de la Santa Cruz, constituyendo su Servicio un centro de enseñanza al que concurrían gran número de estudiantes y médicos, y cuya característica fué que el Maestro y sus discípulos confraternizaron siempre y estudiaron con gran entusiasmo. (...)*

³¹ DURAN I TRINXERIA, Joaquim: "Elogi del Dr. En Bartomeu Robert", «Anals de Medecina», n° 4, 1907, pp.276-277.

³² GRAS, Francisco: "Síntesis del curso de Clínica médica de la Facultad de Medicina de Barcelona, a cargo del catedrático de la misma Dr. D. Bartolomé Robert. Año académico de 1880 a 1881", «Revista de Ciencias Médicas», 1881, p.299.

*Robert tenía, como pocos, el don de la enseñanza (...) y los alumnos le querían y le respetaban como a un padre.”*³³

Efectivament, eren molts els estudiants que feien cap a l'hospital, insatisfets com estaven de l'ensenyament que rebien a la Facultat. En aquest sentit és particularment enriquidor el testimoni del doctor Joan Freixas, deixeble de Robert, que a l'article "*El Doctor Robert d'ínich*", descriu detalladament com eren aquestes classes pràctiques impartides pel doctor a l'hospital: "*Som al pati del Hospital de la Santa Creu a las primeras horas del dematí. Una munió d'estudiants, frisosos de veure traduidas en fets gráfichs las ideas que bullen en el seu cervell, respecte al pacient tal o qual, s'escampa arreu per l'ample pati. Tot son discusions, tot crits, per tot vida. Cauen las nou del campanar de la casa y, com si fos la senyal del silenci, no tarda a imponerse. Y las miradas de tots van del un portal al altre. Y no triga a arriivar el doctor Robert, el pas segur, el cap alt, la mirada vaga, la rialleta als llavis y a l'una má la llibreta y el llápis al altra tot seguit que l'escometen uns quants que l'esperavan... ¡Que aclaparats aguardantlo!... ¡Que animats quan han lograt la promesa que cercavan! Y... al fi arriba a una de las escalas que condueixen a las enfermerías, y escala amunt, seguit d'una llarga corrúa d'estudiants que, com estela de gloria, s'atropellan per assolirlo y donarli el bon dia. Arriva al seu lloch d'honor: la capsalera del malalt; el cor del gran llibre de la Medicina. ¡Quin quadro més hermós! El malalt, que ab ulls vidriosos, mira de fit a fit al que té per salvador: al voltant del llit, enfilats en ell o en els seus costats, una porció increible d'estudiants que, per podershi estar, han de sostenirse en las posiciones més difícils, y, dominant el conjunt, aquell home seré, aquella cara sentimental, atent a tot y que de tant en tant mitg tanca els ulls dirigintlos indeterminadament, com si volgués concentrarse per reducir el tot a una sola nota. Pregunta a un deixephe y a un altre y examina el malalt com ell sab ferho: escudrinyantho tot,*

³³ GALLART MONÉS, Francesc: "*Los catedráticos de la facultad de medicina durante mis estudios (1897-1901)*", a *Jornadas conmemorativas del cincuentenario del Hospital Clínico y Provincial, 1907-1957*, Barcelona, Rocas, 1957, p.37.

arribant fins a lo més íntim de la seva consciència, fent las preguntas y endevinant les respostas y fent del variat conjunt de datos recullits del exámen ordenat y rápit, però complert, una acabada exposició, y ab una naturalitat incomparable, va deduintne el concepte just de malaltía, diferencias ab las consemblants, pronóstich que imposa y tractament qu'exigeix. En una paraula, la condensació gráfica y convincent que no's logra ab la lectura d'una séria de volums, ni sentint las explicacions d'aquells fantasiadors que, per befa de la humanitat, ne diuen homes erudits. Y d'un malalt va al altre y a un altre, fins... que s'acaba la feyna, que d'hora fixa sols n'hi há per comensarla.”³⁴

Un altre metge i polític eminent, Domènec Martí i Julià, també serà molt explícit en el seu testimoni i escriurà a «La Renaixensa» el 13 d'abril de 1902: *“Lo doctor Robert fou un mestre. Dic mestre i no catedràtic, perquè de catedràtics n'hi ha molts, i de mestres ben pocs. Lo gran coneixement de l'assignatura que explicava, l'escrupolositat amb què complia la noble tasca d'ensenyar, la consciència que tenia de la seva missió educadora, la grandíssima claretat amb què exposava, la gran força de penetració als esperits que tot ell tenia, la carinyosa serietat amb què tractava els deixebles, i el seu vehementíssim desig de que fossin profitoses les seves ensenyances, han sigut les qualitats excepcionals que convertiren lo catedràtic en mestre, per sufragi universal de tots los que havem après del seu ensenyar, per proclamació general de tots los que a l'esperit sols un solc los hi ha deixat l'ensenyança oficial: lo solc que hi han enfondit les lliçons del doctor Robert. A aquest solc moltes generacions de metges hi han sembrat, i el gra ha grillat i hi ha hagut bona collita. En Robert, professor de patologia mèdica, mestre de metges, fa honor a la nostra Catalunya. (...) Era un professor i mestre que no desempenyava com un autòmata la seva càtedra, sinó que hi ensenyava de veres assistint-hi estudiants i metges.”*³⁵ En

³⁴ «Cu-Cut!», 17 d'abril de 1902.

³⁵ MARTÍ I JULIÀ, Domènec.- *Per Catalunya i altres textos*, Barcelona, La Magrana-Diputació de Barcelona, 1984, pp.118-120.

efecte, cal recordar que no era estrany que a la seva càtedra hi assistissin no només els estudiants, sinó també altres metges que volien escoltar les seves lliçons.

Un altre alumne de Robert, el doctor Pedro Nubiola Espinos, ens ha deixat el testimoni següent sobre la mena de classes que impartia l'il·lustre metge: *“impresionantes y cautivadoras eran sus lecciones de cátedra. Se llenaba la mayor aula de la Facultad de alumnos y médicos, y durante una hora iba escanciando con palabra fluída todo lo referente a la afección que correspondía estudiar. No se oía una mosca, y al dejar de hablar el doctor Robert se pasaban unos minutos antes de que se desvaneciera el hechizo. Esto sí, las lecciones del doctor Robert no eran un relato, una colección de datos y opiniones, sino una cosa viva, cual si él sufriera la enfermedad expresaba con su semblante, con sus gestos, con su voz, los síntomas, los sufrimientos, veíamos paralizarse uno de sus brazos, agitarse su cuerpo, decolorirse su semblante, extraviarse su mirada y desplomarse muerto. (...) Pero es el caso que la situación que establecía era involuntaria, tengo por seguro que nunca se dió cuenta de lo bien que expresaba el caso clínico; con sus palabras y su gesticulación, era completamente espontáneo y por esto causaba tanta impresión. (...) Fué un maestro insuperable, lograba transfundir a los alumnos lo que constituía su calidad didáctica. (...) Alumnos aprovechados, mediocres y aun malos, por poco que hubieran aprovechado el tiempo de las lecciones de Robert conservaron toda su vida profesional un sello inconfundible impuesto por el Maestro.”*³⁶

Bartomeu Robert excel·lí en la seva faceta de professor perquè estava dotat d'una oratòria fàcil i elegant i perquè les seves lliçons verbals eren sempre un model de concisió, com posen de manifest els doctors Joan Freixas en l'article *“El Doctor Robert clínic”* i un altre dels seus alumnes, el futur catedràtic de dermatologia Jaume Peyrí.³⁷ L'excel·lència

³⁶ NUBIOLA ESPINOS, Pedro: *“El doctor Bartomeu Robert”*, «Archivos Médico Biográficos», n° 16, 1952, sense paginar.

³⁷ FREIXAS, Joan: *“El Doctor Robert clínic”*, «Cu-Cut!» 17 d'abril de 1902. PEYRÍ, Jaume: *“Apuntes no velografiados de un estudiante de medicina ochocentista”*, «Medicina Clínica», any II, tom II (març 1944, n° 3) i tom III (desembre 1944, n° 6); any III, tom V (1945, n° 3 i 6), p.453.

de les seves classes també es devia al fet que hi combinava l'exploració clínica docent junt amb les pràctiques de laboratori.

Tots els seus alumnes coincideixen a assenyalar que una altra de les facetes acadèmiques en les quals va destacar el doctor Robert va ser en la seva manera d'examinar. Els seus exàmens eren eminentment pràctics i, segons el testimoni de Francesc Gallart Monés: *"Jamás le oí hacer una pregunta que no fuera muy razonada."*³⁸

El paper de Robert en la renovació de la medicina catalana

Bartomeu Robert va ser un dels protagonistes del renaixement científic iniciat en la medicina espanyola vers el 1868. Seguia de prop els últims avenços científics i estava molt ben informat dels progressos en el camp de la medicina. Ens ha semblat especialment il·lustratiu el testimoni de Joaquim Duran i Trinxeria: *"En la seva joventut, el Dr. Robert va ser, en el terreno científic, un verdader revolucionari. Durant la primera meitat del segle XIX, la Medicina havia anat transformantse, pero dominaven encare les corrents doctrinaries (...). La Medicina científica, bastida demunt dels avenços de la Fisiología y Anatomía patológica, tenía barrades les portes de casa nostre, y els estudiants apreníem una sinonimia riquíssima y una llarga llista de sintomes que recitavem de cor com enfadosa lletanía de cada procés morbós... Claudi Bernard y Virchow [fundadors de la medicina moderna] eren tot just coneguts de nom, gairebé mirats com heretjes. Y erem arrivats al últim ters de la centuria. El Dr. Robert va ser un dels primers y dels que ab mes fe y ardiment trevallaren per romper la muralla y donar entrada a les idees noves. La lluita va ser llarga y ardenta. La agitació anava sent mes fonda y va ferla encare mes intensa la revolució política del any xixanta-vuit, que fou el desbordament d'un afany de progrés llarc temps contingut. El temple dels nostres reformadors era l'Institut médic de gloriosa memoria (...). Jo guardo com un dels mes remots recorts dels meus primers anys d'estudis, unes conferencies que va donar el Dr. Robert sobre el tractament de la pulmonía per*

medi del alcohol, que van fer sortir detino als patriarques de la escola tradicional (...). La reclusa havia comensat y sostenirse era ja impossible. Mentre tant el Dr. Robert, després d'unes brillants oposicions, obría escola de clínica en la sala de Santa Eulalia del Hospital de la Santa Creu y els estudiants s'hi aplegaven tot amagantse del professor oficial que amenassava castigar la seva indisciplina. Cinc anys després, la entrada del Dr. Robert a la cátedra de Patología médica va ser la consagració oficial de la idea nova; va ser la senyal de la desfeta de les doctrines velles.”³⁹

Certament, Robert es va mostrar en tot moment receptiu a les noves orientacions de la medicina, sense deixar-se endur, però, pel fanatisme de les novetats: *“Entusiasmábase como sabio ante los adelantos científicos sin asustarse de sus más gallardos atrevimientos, pero como médico los pesaba fríamente y nunca los aceptaba sin haberlos sometido al crisol de la más severa comprobación clínica. Uno de los incidentes de la vida científica de Robert que mejor caracterizan lo equilibrado de su inteligencia, fue sin duda su actitud ante la invasión panspermista. No ha habido en Medicina ni volverá de seguro, nada parecido a aquella sucesión triunfante de hechos y descubrimientos que inició el gran Pasteur. Pareció un momento que nada de lo anterior era digno de quedar en pie... Robert comprendió pronto y aceptó buenamente la trascendencia inmensa de la flamante doctrina, pero con clarividencia que asombra señaló sus exageraciones, fijando el punto justo de su valor como base etiológica importantísima pero no exclusiva, y recabando firmemente para el organismo el papel de factor primero en la génesis, en el curso y en el éxito del proceso morboso. Esta claridad de juicio era realmente el rasgo característico del intelectualismo de Robert.”⁴⁰*

³⁸ GALLART MONÉS, Francesc: *“Los catedráticos...”*, op. cit., p.39.

³⁹ DURAN I TRINXERIA, Joaquim: *“Elogi...”*, op. cit., p.276.

⁴⁰ Número monogràfic que la «Revista de Ciencias Médicas» dedica a la seva memòria; n° 5, maig del 1902, p.212.

També és molt clar el doctor Domènec Martí i Julià, que a «La Renaixensa» del dia 13 d'abril de 1902 fa aquestes valoracions de Bartomeu Robert com a metge: *“Fou un bon metje y un metje bo. Bon metje, perque lo fí directe de la Medicina que es l'exercici práctic, la clínica, lo cultivá sempre dedicanthi tot lo seu valer y arribant com á clínich á ésser una positiva notabilitat. No's quedá may endarrera en lo seguit evolucionar de la Medicina. Sense deixarse enlluhernar per progressos aparents y per hipótessis enganyadoras, fou lo metje seré y progressiu, que ni exposá'ls malalts á probaturas perillosas, ni'ls privá dels beneficis del segur avens de la ciencia.”*⁴¹

En qualsevol cas, el doctor Robert va ser receptiu a les noves pràctiques mèdiques i a l'aplicació, sempre que fos amb garanties, dels nous mètodes de treball. Gràcies al seu mestratge, i al d'altres metges contemporanis seus, es va poder deixar enrere a poc a poc l'anquilosament en la pràctica de la professió, herència del grup de metges formats al vell Col·legi de Cirurgia, creat l'any 1760 i que tenia com a fundador i primer director Pere Virgili, i que pot ser considerada la institució antecessora de la Facultat de Medicina, tant pel que fa a l'edifici –que ara és la seu de la Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Barcelona– com a la majoria dels seus professors. Gràcies a la tasca del doctor Robert i a la d'altres professionals de la medicina, es va anar formant una nova generació de metges que pautà el camí que seguí la medicina catalana l'últim quart del segle XIX i els primers anys del segle XX. Com ens recorda Josep Danon: *“Una nova generació estava a punt de prendre el relleu (...). La base de la renovació es va fixar en el triumvirat format per Bartomeu Robert, Jaume Pi i Suñer i Miquel A. Fargas, havent-se desaprofitat la gran esperança perduda a causa del trasllat de Ramón i Cajal a Madrid.”*⁴²

⁴¹ MARTÍ I JULIÀ, Domènec.- *Per Catalunya...*, op. cit., pp.118-120.

A partir de la segona meitat del segle XIX ingressen a la facultat quatre dels seus motors més actius, que esdevenen, al mateix temps, les màximes figures docents de la medicina a Catalunya. Destaca, en primer lloc, Bartomeu Robert, que inicia una transformació en l'ensenyament de la medicina interna i que a partir del 1875 ocuparà la càtedra de Patologia Mèdica, tot destacant-se com un gran mestre de clínica, com ens confirma Josep Danon: *“improvisava les lliçons davant del malalt amb una correcta exploració i interpretació diagnòstica, un seguiment analític d'acord amb les possibilitats de l'època i, en determinats casos, una comprovació anatomopatològica personal.”*⁴³ Una altra de les figures clau és Joan Giné i Partagàs, que s'incorpora a la facultat primer com a supernumerari – categoria prèvia a la càtedra de ple dret– i el 1867, com a primer catedràtic d'Higiene; una mica més endavant, l'any 1871, ocuparà la càtedra de Clínica Quirúrgica i es convertirà en el degà de la facultat a partir del 1893 i fins a la seva mort el 1903. Per tot plegat Giné i Partagàs pot ser considerat el cap ideològic d'aquesta generació del 1888 i una de les principals figures de la medicina catalana de la fi de segle, a banda de ser-ne l'introduïdor de noves especialitats (dermatologia, antisèpsia, farmacologia, higiene, psiquiatria) i un dels impulsors dels estudis de frenopatia a Espanya, esdevenint un dels especialistes més prestigiosos en el camp de la psiquiatria. El 1881 fundà la «Revista Frenopática Barcelonesa», primera publicació sobre aquest tema a Espanya, i que deixarà de publicar-se el 1886. Giné i Partagàs també va destacar per la seva adopció dels postulats positivistes i per defensar el lliure ensenyament.

Els altres dos metges que completen aquest grup de quatre són els doctors Jaume Pi i Sunyer, catedràtic de Patologia General entre els anys 1883 i 1897 i renovador dels mètodes d'ensenyament, fent compatible la teoria amb la pràctica (com a bon positivista va estendre les pràctiques tant al laboratori com a l'hospital amb caràcter docent); i, finalment,

⁴² DANON, Josep (coord.).- *L'ensenyament de la medicina a la universitat espanyola*, Barcelona, Fundació Uriach, volum I, 1998, p.105.

⁴³ DANON, Josep (coord.).- *L'ensenyament...*, op. cit., p.105.

Miquel Àngel Fargas, creador de l'escola ginecològica catalana, i que ocuparà la càtedra d'Obstetrícia i Malalties de Dones i Nens des de l'any 1893; a més, participarà juntament amb el doctor Robert en la fundació de la Unió Regionalista, una de les dues entitats que el 1901 formarà la Lliga Regionalista.

Malauradament, els quatre metges només van coincidir durant cinc anys a l'Hospital de la Santa Creu, però la seva influència va ser tan extraordinària que Jaume Peyrí assenyala, tot oblidant Giné i Partagàs: *“En una casa donde enseñaban Robert, Fargas i Jaime Pi, quien no aprendía era porque no podía o no valía y nada más.”*⁴⁴

No ens podem oblidar, però, d'altres metges igualment importants: Rafael Rodríguez Méndez, que el 1874 ocupa una càtedra clau, la d'Higiene; Ignasi Valentí Vivó, el 1875, a Medicina Legal i Toxicologia; Antoni Morales a Cirurgia; Joaquim Bonet a Obstetrícia; Ramon Coll i Pujol a Fisiologia, i Santiago Ramon y Cajal, que el 1887 va guanyar la càtedra d'Histologia, iniciant-se a partir d'aleshores una fructífera etapa de la seva vida professional. Ramon y Cajal va realitzar els seus treballs més importants a la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona, tal com ens ho ha confirmat Oriol Casassas: *“Cap moment de la vida de l'històleg no supera la importància dels anys passats a Barcelona: al vell Hospital de la Santa Creu i al seu laboratori particular (...), estudia l'estructura del cervellet, de la medulla espinal, de la retina, dels fusos musculars, i demostra la individualitat morfològica i genètica de les cèl·lules nervioses assentant la teoria de la neurona, fonament de les actuals anatomia i fisiologia del sistema nerviós.”*⁴⁵ Ramon y Cajal va romandre a la capital catalana fins que el 1892 va guanyar la càtedra d'Histologia a Madrid. El 1906 li fou atorgat el premi Nobel de Medicina –que va compartir amb el metge italià Camillo Golgi, guardonat pels seus treballs sobre l'estructura del sistema nerviós– i és, fins

⁴⁴ PEYRÍ, Jaume: *“Apuntes...”*, op. cit., p.453.

⁴⁵ CASASSAS, Oriol.- *La medicina catalana del segle XX*, Barcelona, Edicions 62, 1970, p.15.

ara, l'únic metge amb aquest prestigiós guardó que ha estat relacionat directament, com a professor o alumne, amb la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona.

En resum, cap al 1870 aproximadament, hi ha un canvi generacional molt important a la Facultat de Medicina, per on passen un seguit de metges eminents la influència dels quals serà cabdal per renovar la medicina catalana i la mateixa facultat: “*El segundo puntal grande de la Facultad de Medicina, pongo el primero a don Jaime Pi y Suñer, era (...) el doctor Fargas. El tercero era don Bartolomé Robert*” escriu Jaume Peyrí.⁴⁶ En aquest sentit, el de la renovació dels ensenyaments impartits a la Facultat de Medicina, Antoni Gallart-Esquerdo apunta: “*Bartolomé Robert luchó con valentía contra los atrasos, las limitaciones y las deficiencias de la enseñanza oficial.*”⁴⁷

Aquest conjunt de professionals joves, molts d'ells amb una gran empenta i amb punts de vista diferents, farà una obra de transformació molt important, fins el punt que poden ser considerats com els iniciadors de la medicina moderna a Catalunya: Joan Giné i Partagàs, Bartomeu Robert, Jaume Pi i Sunyer –en estreta relació amb Ramon Turró, amb qui compartia un petit laboratori al terrat de la facultat–, Miquel Àngel Fargas o Santiago Ramon y Cajal, entre els més destacats. És el grup conegut amb el nom de generació mèdica catalana del 1888, “*perquè coincideix la data de l'Exposició Universal de Barcelona, que va impulsar la ciutat, amb un gran congrés de medicina fet aquí, al redós de l'exposició*”, assenyala Jacint Corbella.⁴⁸ Recordem, d'altra banda, que Robert va ser premiat a l'Exposició Universal de Barcelona amb una medalla d'or per les seves publicacions científiques, algunes de les quals es van mostrar a l'exposició. Encapçalada per Giné i Partagàs i amb Robert, Pi i Sunyer i Fargas com a caps de fila, aquesta generació va

⁴⁶ PEYRÍ, Jaume: “*Apuntes...*”, op. cit., p.453.

⁴⁷ GALLART ESQUERDO, Antoni: “*Primer tratado español de enfermedades del aparato digestivo por Bartolomé Robert y Emerenciano Roig y Bofill. Madrid 1889*”, «Medicina e Historia», n° 71, 1977, p.14.

⁴⁸ CORBELLA, Jacint.- *Història...*, op. cit., p.32.

superar les velles concepcions que defensava el professor Letamendi i va impulsar la introducció dels plantejaments científicopositius, inspirats per Claude Bernard i Rudolph Virchow, de qui Robert es declara admirador, com explica a la necrològica que dedica a Pasteur i que publica a la «Revista de Ciencias Médicas» el 10 d'octubre de 1895.⁴⁹

En aquesta època comencen a sorgir les especialitats mèdiques, el coneixement de les quals es traspassà de Barcelona a la resta de l'Estat (no va ser fins després del Sexenni Democràtic –1868-1874– que es van començar a desenvolupar les especialitats mèdiques i que van entrar en la docència i, per tant, en la llicenciatura de medicina). En definitiva, una conjuntura favorable, caracteritzada per la cristallització en aquesta època del mètode científic i per la celebració a Barcelona –organitzat per iniciativa del Consell General de l'Exposició Universal– del Congrés de Ciències Mèdiques, que tindrà lloc entre els dies 9 i 15 de setembre de 1888, va ser aprofitada per un conjunt de metges que, erigits en portadors d'idees i mètodes renovadors, aconseguiren provocar un canvi radical en la medicina catalana que servirà per introduir el mètode experimental i una medicina més científica, com reconeix Robert: *“La Medicina descansa a la vez en la observación y en la experimentación. (...) A favor de la observación y de la comprobación experimental y no aceptando más que los hechos cien veces confirmados, y encerrándose todos en la modesta pero más segura esfera de lo relativo, que es lo único a que puede aspirar la limitada inteligencia humana, ha sido posible revolucionar los conceptos dándoles una estabilidad y fijeza que jamás habían logrado.”*⁵⁰

⁴⁹ Rudolph Virchow (1821-1902), patòleg, arqueòleg, antropòleg i polític alemany, fundador de la patologia cel·lular; la seva doctrina de la cèl·lula com a assentament de la malaltia és considerada la teoria fonamental de la ciència mèdica moderna. Per la seva banda, el fisiòleg francès Claude Bernard (1813-1878) és considerat el fundador de la medicina experimental.

⁵⁰ «La Vanguardia» 6 d'agost de 1901. L'article pot ser consultat amb més comoditat a CALBET, Josep Maria; CORBELLA, Jacint (eds.).- *Bartomeu Robert i Yárzabal. Balance del siglo XIX. La Medicina*, Barcelona, Facultad de Medicina-Cátedra de Historia de la Medicina-Seminari Pere Mata, 1985, pp.15-17.

Un factor clau en l'avenç de la medicina científica va ser la innovació tecnològica: es va millorar l'instrumental existent i se'n va crear de nou, la qual cosa va repercutir en els processos de diagnosi i en els tractaments de les malalties. Així ho reconeix Robert: *“En mucha parte la superioridad de la patología moderna es debida a que podemos disponer hoy de un verdadero arsenal de exploración, que a favor de él penetramos, por decirlo así, hasta lo más recóndito de nuestros órganos. Si años atrás nos hubiesen augurado que un día tendríamos a mano un instrumento para iluminar el interior de la vejiga urinaria, y que con él, no sólo veríamos a la luz del día los tumores, úlceras, varices y todo lo que se quiera de lesiones vesicales, sino que hasta podríamos ver como, gota a gota, va cayendo la orina procedente de los riñones nos habría parecido un sueño. Hoy el sueño se ha convertido en realidad y tenemos a mano instrumentos para todo; con el oftalmoscopio exploramos el interior del ojo; con el otoscopio toda la parte accesible del oído; con el laringoscopio, no sólo la vista alcanza el interior de la laringe, sino la tráquea, hasta la bifurcación de los bronquios; con los estetoscopos de las más variadas formas hacemos a la perfección la auscultación del pecho; con el cardiógrafo y el esfigmógrafo apreciamos los más tenues movimientos del corazón y del pulso; con el espirómetro medimos la capacidad respiratoria, y con el cirtómetro el perímetro del pecho; con el dinamómetro la fuerza muscular y con el estesiómetro la sensibilidad... Las corrientes farádicas y galvánicas nos ilustran acercan del estado de la contractilidad de los músculos. Por medio del examen microscópico nos convencemos de la composición de los productos expectorados y vemos sus parásitos y el grado de destrucción pulmonar; como vemos también los elementos figurados que la orina contiene. Todo aparte de los análisis químicos de los humores segregados; de los exámenes bacteriológicos de la sangre, como medios de diagnóstico, y todavía de muchos recursos que la ciencia nos ofrece, y que yo no señalo, para ponernos a cubierto de todo error.*

También hay que considerar a la Radioscopia, como novísimo y extraordinario medio descubierto por la ciencia para el diagnóstico de algunos procesos morbosos, en virtud del poder que tienen los rayos X o de Roentgen de atravesar un gran número de cuerpos opacos y de

*impresionar placas fotográficas. Así, ya desde el primer momento se obtuvo la imagen del esqueleto, de diversas enfermedades óseas (fracturas, luxaciones, tumores, etc); pero ahora se ha extendido considerablemente el campo de investigación y por medio de la radiografía se ven los cálculos del riñón, siempre que contengan sustancias minerales, los del hígado y aún muchas lesiones del aparato circulatorio, respiratorio, digestivo y génito-urinario.”*⁵¹

En opinió de Robert, la implantació del mètode científic serà fonamental per a l'evolució de la medicina durant l'últim terç del segle XIX; així ho manifestarà uns quants anys després en el discurs que pronuncia en la inauguració del curs acadèmic de 1893-1894 de la Universitat de Barcelona i que duu per títol “*La medicina de hoy*”: “*la Medicina se ha encontrado con todos los apoyos y sin obstáculo de ningún género para emprender una marcha veloz en el último cuarto de este siglo; y el secreto de este avance no es otro que la entronización del método experimental. Durante larguísimo tiempo los hombres de ciencia se limitaron á la observación muda de los fenómenos de la naturaleza; y como no les era dable sujetar el pensamiento á la piedra de toque de la experimentación, sólo jugaba el elemento racional puro ó especulativo; sumaban los hechos observados, los comparaban entre sí y en virtud de un paciente trabajo inductivo buscaban las leyes generales de su producción, resultando que, en suma, la Medicina era como una historia natural de las enfermedades. Hoy, si se quiere, el método es también inductivo y siguiendo los procedimientos baconianos se marcha de lo particular á lo general; pero en las operaciones analíticas en vez de campear la razón pura, se acciona y se experimenta; en lugar de la contemplación silenciosa de los fenómenos*

⁵¹ «La Vanguardia» 1 de setembre de 1901. L'article pot ser consultat amb més comoditat a CALBET, Josep Maria; CORBELLÀ, Jacint (eds.).- *Bartomeu Robert...*, op. cit., pp.35-40.

*naturales, por medio de las vivisecciones hacemos una observación viva y en acción; en una palabra, á la Naturaleza le preguntamos.”*⁵²

En els mateixos termes s'expressa el 1897, quan en la segona assemblea general del XII Congrés Internacional de Medicina de Moscou afirma en un moment del seu discurs, titulat “*Característica de la patología humana en sus relaciones con la terapéutica*”, i publicat a la «*Revista de Ciencias Médicas*» el 25 d'agost i el 25 de setembre de 1897: “*La actual revolución de la Medicina, con todos sus maravillosos descubrimientos, se debe en primer término al método analítico.*” A continuació, però, adverteix: “*entiéndase, que el estudio particular de los fenómenos, en los organismos superiores, no puede dar idea de su total conjunto, si «á cada acto de análisis material no sigue inmediatamente un acto de síntesis intelectual». Sólo con este método de educación científica, aplicado á la Biología, puede alcanzarse el verdadero conocimiento del hombre sano y del hombre enfermo (...). Hoy analizamos mucho y sintetizamos apenas, corriendo el riesgo de alejarnos de la verdadera Medicina, que ha consistido y seguirá consistiendo en el conocimiento armónico y total del organismo, en tanto susceptible de enfermar; de ahí que, por tan torcidos caminos, y por conceder más valor á la parte que al conjunto, á menudo no sabemos ver y curar hombres enfermos (...) [y] nos entretenemos observando y tratando –no siempre con éxito– la lesión de un solo órgano.*”⁵³

Els integrants de la generació mèdica catalana del 1888 s'adscriuen al positivisme científic, del qual Robert serà un dels més clars exponents. Recordem que el positivisme

⁵² *Discurso inaugural que en la solemne apertura del curso académico de 1893 á 1894 leyó ante el claustro de la Universidad de Barcelona el Dr. D. Bartolomé Robert sobre la Medicina de hoy*, Barcelona, Imp. Jaime Jepús y Roviralta, 1893.

⁵³ *Característica de la patología humana en sus relaciones con la terapéutica. Discurso leído por el Dr. D. Bartolomé Robert en la segunda sesión general del Congreso celebrada en el Teatro Imperial de Moscú, agosto de 1897. XII Congreso Internacional de Medicina*, Barcelona, Imp. Henrich y C^{ia}, 1897.

mèdic valorava sobretot l'observació directa, buscava les relacions de causa-efecte i analitzava, mesurava i quantificava totes les dades que l'examen clínic podia proporcionar.

La presència de Robert en el món institucional medicosanitari

Un altre vessant important que ajuda a definir el perfil mèdic del doctor Robert és la seva vinculació a diverses institucions medicosanitàries. Des d'un bon començament Robert maldà per fer compatible la seva carrera docent i professional amb les responsabilitats que es derivaven d'aquesta vinculació. Recordem, en aquest sentit, que va participar activament en diverses comissions municipals d'higiene i durant tres biennis va ser vocal de la Junta Provincial de Sanitat de Barcelona i de la Junta Municipal de Sanitat, càrrecs que li van permetre oferir els seus serveis durant l'epidèmia de tifus ictèric (1870) – conegut com a febre groga–, que ocasionà prop de 1.300 morts, i la de còlera morb asiàtic (1885), que provocà gairebé 1.400 defuncions.⁵⁴ La seva actuació durant aquests dramàtics moments va ser recompensada pel govern amb el títol de Cavaller de la Reial Ordre de Carles III, Comanador de número d'Isabel la Catòlica i Comanador de Carles III, i per l'Ajuntament de Barcelona amb diplomes honorífics i una medalla d'argent.

Una ràpida repassada de les entitats mèdiques a les quals va estar vinculat Robert ens deixa entreveure ben clarament quin va ser el seu pes específic en el panorama mèdic de l'època: va ser soci corresponsal de l'Acadèmia de Medicina de València, Palma, Sevilla, Galícia, Astúries i Saragossa, de la “Médico-Quirúrgica Matritense”, soci numerari

⁵⁴ El doctor Pere Casan em va facilitar molt amablement les fotocòpies de dues cartes autògrafes del doctor Robert, datades al setembre i al novembre del 1870 i conservades a l'Arxiu Històric de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau (l'ligall del 1870), en les quals l'il·lustre metge notifica a les autoritats civils que a l'Hospital de la Santa Creu han ingressat diversos malalts amb febre groga. Dos anys després Robert, juntament amb els doctors i acadèmics de número de la Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Barcelona, Antonio Mendoza, Ramon Torent, Lluís Carreras i Francesc de P. Campa, publicava la *Memoria histórico-científica sobre la epidemia de fiebre amarilla sufrida en Barcelona en 1870*, Barcelona, Est. Tip. de Jaime Jepús, 1872. Uns quants anys després, el 9 d'octubre de 1879, l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya encarregarà a una comissió de metges integrants de l'entitat –Mascaró, Robert, Sojo i Batlle, P. Esquerdo i Cardenal– la redacció d'un “*Dictámen respecto á las formas, causas, profiláxis, pronóstico y medios curativos de la pequeña epidemia de fiebre tifoidea que reina actualmente en Barcelona*”.

de l'Acadèmia Mèdico-Farmacèutica de Lleida, president honorari del Col·legi Mèdico-Quirúrgic de Lleida i soci honorari del Col·legi Mèdico-Escolar de Múrcia. Quant a les societats estrangeres, va ser soci corresponsal de l'Acadèmia de Lima, de la Societat Terapèutica de París, de l'Acadèmia Medico-Pràctica de París i de la d'Higiene de Florència.

No s'acaba aquí, però, la nòmina de les entitats de les quals va ser membre o dirigent. El 13 de març de 1867 ingressà com a membre numerari a la Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Barcelona –institució fundada el 4 de maig de 1770– amb una memòria sobre la *“Fisiología patológica de las enfermedades diatésicas”*, que posteriorment es va publicar a «El Compilador Médico» en els números 63 i 65 corresponents a l'any 1867. El 30 de gener de 1880 fou l'encarregat de llegir el discurs inaugural del curs, amb un treball sobre la *“Necesidad de ampliar los ensayos neuropatológicos”*. Durant el bienni 1881-1882 fou vice-president de l'entitat, que presidirà durant quatre biennis consecutius (des del 8 de gener de 1883 i fins al desembre del 1890). A la Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Barcelona es conserven les següents memòries manuscrites de Robert: *“¿Cual es la medicación racional o empírica que ofrece mejores resultados en el tratamiento del crup?”* (1865); la citada *“Fisiología patológica de las enfermedades diatésicas”* (17 de juny de 1866), amb la qual va guanyar la plaça d'acadèmic; *“Fragmento bromatológico en bosquejo. Contribución al estudio en proyecto acerca los medios de disminuir la tuberculosis en Barcelona”* (sense datar –possiblement del 1890– i sense autor –si bé podria ser atribuït a Robert–); el discurs de contestació al d'ingrés del doctor Antoni Sabater i Casals (28 de maig de 1894); el discurs de contestació al d'ingrés del doctor Manuel Ribas i Perdigo (4 de juny de 1898); la necrològica dedicada a Jaume Pi i Sunyer (1898); *“Reglas para impedir la propagación de la tuberculosis en las casas de los enfermos”* (sense datar); i *“Salvá y Campillo, maestro de clínica”* (1900).

D'altra banda, Robert va participar activament en els primers temps de vida de l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya, de la qual es convertí en soci

numerari, i va ocupar-ne la presidència els anys 1880-1884 i 1895-1897. Val a dir que tant la Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Barcelona com l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya van intervenir en la vida pública barcelonina amb posicionaments que evidenciaven el desig d'oposar-se a les directrius que provenien del govern de Madrid i d'intervenir en la dinamització i en la regeneració de la vida local.

Arribats en aquest punt cal fer un incís per recordar que uns quants anys abans d'assolir la presidència de l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya, Robert havia estat secretari general (1866-1867) de l'Institut Mèdic de Barcelona, que es va fundar el 3 de març de 1866 sota el patrocini de Giné i Partagàs i Letamendi, i que aplegava metges i estudiants de medicina i pot ser considerat com el precedent de l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya. L'objectiu de l'Institut Mèdic era transformar-se en una Facultat Lliure de Medicina, enfront de l'oficial. Els responsables de la institució volien que la docència deixés de ser funció del govern i que no tingués cap tipus de limitació ideològica; d'altra banda, no van fer obligatòria l'assistència a classe i es van suprimir els llibres de text únics i obligatoris. L'Institut tenia càtedres lliures, algunes de les quals estaven regentades per professors oficials, és a dir, pels que ensenyaven a la Facultat de Medicina. Un terç dels alumnes matriculats a la facultat també anava a l'Institut i són els que es van convertir en el grup més selecte de la medicina positivista catalana. Malgrat tot, però, l'Institut mai no va poder ser independent de la facultat. Finalment, un Decret de 17 de maig de 1872 acabava, *de facto*, amb l'ensenyament lliure i, per tant, també amb l'Institut.

La història de l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya, que d'alguna manera continua l'obra de l'Institut Mèdic de Barcelona, comença quan, decebut per les característiques de l'ensenyament rebut a la facultat, rutinari i excessivament teòric, cinc estudiants de la Facultat de Medicina de Barcelona –Josep A. Barraquer, Salvador Cardenal, Manuel Riba, Manuel del Vilar i Joan Viura– van fundar “El Laboratori” el 15 de gener de 1872, amb l'objectiu de suplir la deficiència de les pràctiques mèdiques

universitàries. Aquesta entitat va tenir el suport d'alguns dels més prestigiosos professors de la Facultat de Medicina, com els doctors Suñé i Molist, Giné i Partagàs, Letamendi o Robert. Josep Maria Calbet i Camarasa ha estudiat quins van ser els metges que van presentar treballs a "El Laboratori"; aquest autor adverteix que només hi ha constància del contingut de molt pocs dels treballs presentats, atès que la majoria no van ser publicats.⁵⁵ En allò que fa referència a Robert, Calbet i Camarasa ens diu: "*La primera sessió de la que tenim notícia correspon al 4 de desembre de 1874. A partir d'aquell dia Bartomeu Robert parlaria sobre «diversos punts de Patologia Mèdica», els dimarts i dissabtes a les cinc de la tarda. (...) Bartomeu Robert intervenia de nou el 3 d'abril de 1875 per parlar sobre la «Tisis». El juny de 1875 B. Robert abans d'anar-se'n a Madrid a fer les oposicions de càtedra va donar una sèrie de conferències sobre el «Uso del alcohol en el tratamiento de la pulmonía» que foren agafades taquigràficament per B. Puig i J. M. Matas. (...) Després de l'estiu d'aquell any hi hagué la represa d'activitats el 5 de novembre de 1875. Rodríguez Méndez, Robert i P. Esquerdo van donar una sèrie de lliçons. (...) El 20 de novembre de 1875 Bartomeu Robert desenvolupava el tema: «Movilidad de los procesos pulmonales en el curso de los Tifus». (...) El 29 de gener de 1876 Bartomeu Robert tornava de nou amb: «Un caso de embolismo».*"⁵⁶

La iniciativa de crear "El Laboratori" va rebre les felicitacions de Claude Bernard, pare de la medicina experimental. El 5 d'abril de 1878, "El Laboratori" i l'Acadèmia de Ciències Mèdiques, una entitat fundada el 1877 que comptava amb noms il·lustres entre els seus membres com ara els de Jaume Pi i Sunyer, Lluís de Góngora o Joaquim Bonet i Amigó, i que fins aquell moment no havia tingut una significació especial —el 1880 Robert féu el discurs inaugural del curs sobre la "*Necesidad de ampliar los estudios neuropatológicos*"—, es van fusionar per crear una nova entitat, batejada amb el nom d'Acadèmia i

⁵⁵ CALBET, Josep Maria: "*Les sessions científiques de la Societat Medica el Laboratori (1874-1877)*", IX^è Congrés d'Història de la Medicina Catalana. Blanes, 1996. «Gimbernat», XXVI, 1996, pp.23-28.

⁵⁶ CALBET, Josep Maria: "*Les sessions...*", op. cit., pp.23-28.

Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya, que esdevingué des d'aleshores una de les institucions més representatives de la medicina catalana. A partir de la seva data fundacional va publicar «Anales de la Academia y el Laboratorio de Ciencias Médicas de Cataluña».

Un cop fet aquest breu incís, tornem a recuperar, ara, el fil argumental de la narració on l'havíem deixat. A banda d'ocupar la presidència de la Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Barcelona i de l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya, Robert també va fer-se càrrec de la vicepresidència del Congrés de Ciències Mèdiques reunit a Barcelona l'any 1888 amb motiu de l'Exposició Universal i que va ser important perquè va servir per donar un nou impuls a la medicina catalana, aquella que era més sensible al progrés i als nous corrents que havien adoptat les principals cultures mèdiques europees. De fet, Robert, juntament amb altres metges il·lustres del moment – Joan Giné i Partagàs, Rafael Rodríguez Méndez, Jaume Pi i Sunyer, Ignasi Valentí i Vivó–, va ser un dels principals promotors de la celebració d'aquest congrés, que va presidir el catedràtic d'Obstetrícia i Pediatria Joan de Rull. En aquesta reunió Robert va llegir el seu treball sobre la *“Contagiosidad y profilaxis de la tuberculosis”*, un altre sobre el *“Tratamiento anti-pirético: sus indicaciones y contraindicaciones”*, i també va parlar d'hipnotisme, de les ferides en medicina legal, del tractament quirúrgic de l'oclusió intestinal i de l'assistència a les malalties extracardíaques.

Podem concloure, per tant, que Robert va excel·lir en l'exercici de la professió i va ocupar un lloc de privilegi entre les personalitats mèdiques del seu temps. De fet, i ja des dels inicis de la seva carrera, i tant per les seves aptituds professionals com pel seu tarannà personal, es va situar en primera línia entre els metges de Barcelona i va ser cridat sovint per altres professionals de la medicina quan s'havia de procedir a la diagnosi d'un cas difícil. Es va fer cèlebre a la Barcelona d'aquell temps la seva extraordinària capacitat per diagnosticar una malaltia fent només algunes preguntes al pacient i després de practicar-li un examen superficial; gairebé sempre el diagnòstic era l'encertat i en molt

poques ocasions va haver de rectificar. Jaume Peyrí ens ho confirma així: *“La admiración de los discípulos subía de punto cuando el diagnóstico exacto o prematuro era confirmado por la necropsia.”*⁵⁷ En el seu llibre, Jordi Mota recull l'anècdota que li va explicar Pilar Casas Robert, néta de l'eminent metge: *“Ens explicà que en una ocasió fou demanat per a atendre un pacient afectat d'una malaltia contagiosa tipus verola, escarlatina o similar, i mentre anava per la casa, on havia estat cridat, per arribar a l'habitació del malalt va passar per davant d'una altra habitació on hi havia una persona al llit. No s'hi aturà i continuà fins a l'habitació del malalt. Allí informà els presents que aquesta persona no patia la temuda malaltia, però que, en canvi, possiblement el que sí la tenia era el malalt que havia vist quan anava pel corredor. Al cap de pocs dies, la malaltia es féu patent.”*⁵⁸ Tenia, per tant, una gran perspicàcia diagnòstica i una envejable exactitud en el pronòstic, acompanyats d'una gran intuïció i d'una sòlida tècnica d'exploració.

Gràcies a la seva capacitat de diagnosi, el 1884 va ser cridat al Palau Reial de Madrid per prendre part en una junta de metges que va diagnosticar l'última malaltia – tuberculosi pulmonar– del rei Alfons XII.

El seu extraordinari “ull clínic” no passà desapercebut als seus deixebles; en tenim una mostra en el testimoni del doctor Josep Tarruella, que a *“El Dr. Robert, mestre de clínica”* escriu: *“Entre l'enfilall de sobiranes culminacions que constituïen la personalitat mèdica del doctor Robert, la de metge-clínic, la de Mestre de clínica, sobressurt d'entre totes, sens dubte, com donant el fons basal de la característica de sa figura científica. Per mon compte afirmo que era aquest aspecte el que més me corprengué sempre d'admiració devota per ell, al considerar que en ell se resumien y exaltaven com en una divina sinfonía les formidables condicions que pel nostre Art posseía l'immortal patriota. (...) Preguntèu a la gent del seu temps què'ls semblava en Robert com a metge pràctic y vos diràn desseguida, ab convicció incontenible: ¡Oh, aquell ull clínic, era un prodigi, una maravella! (...); l'ull clínic es un fruit*

⁵⁷ PEYRÍ, Jaume: “Apuntes...”, op. cit., p.453.

saborós raríssim, producte d'una cultura extensa, d'una reflexió obstinada, d'una inquietut may apaibagada, d'un adelerament d'observació que cerca y regira la vida en totes ses manifestacions infinities y sempre noves. Y per això sols els esperits mèdichs superiors, imbuits ab tota consciencia de la santa missió que representen en la lluita pel sosteniment de la salut, poden assolir aquesta magna condició del ull clínic... que a la pobre gent se'ls imagina una facultat innata, un do de naturalesa que no significa esfors y que es, pel contrari, una creació pura del estudi, del sentiment, de la voluntat, de la depuració cada dia més exigenta del coneixement de la malaltia (cosa abstracta en l'estudi) a través del home (cosa concreta, en palpació real). Mestre Robert era l'encarnació d'aquesta visió clínic. El panorama borrós de la malaltia ell el percebia ab una claretat meravellanta; focava'l dany, el plassava, limitava ràpidament la seva extensió y determinava els caràcters essencials que'l matisaven. Després l'obra terapèutica se coronava ab tresors de filigrana; el teixit del seu treball curatiu no acusava may aquelles indecisions, aquells dubtes, aquelles irregularitats y defectes que's veuen tan sovint en el dels metges que saben llibres y ignoren la vida perque no s'han adequat pera percibirne els clams del sofriment a través dels signes de la malaltia. La concreció curativa del Mestre Robert era una obra que filtrava en la entranya del mal, l'agitava, l'agredia... y per això curava més que els altres, perque ses armes de combat s'utilisaven ab la tècnica impecable del que sab dirigirles ab saviesa y ardidesa. (...) Entre les glories al patriota magnànim y hèroe, al professional, al sabi, al acadèmich, al escriptor, jo poso en el front puríssim del Dr. Robert la corona àurea del Mestre Clínic per antonomasia.”⁵⁹

Aquest extraordinari “ull clínic” fou valorat amb igual admiració pel seu col·lega Eduard Bertran i Rubio en el discurs que va llegir a la “Sesión pública que la Real Academia de Medicina y Cirugía de Barcelona celebró el día 10 de diciembre de 1902 para

⁵⁸ MOTA, Jordi.- *El Dr. Robert*, op. cit., p.26.

⁵⁹ «Cu-Cut!», 17 de novembre de 1910.

honrar la memoria del que fue su presidente y miembro merítísimo Dr. D. Bartolomé Robert". "ojo certero con que parecía penetrar, por radioscópica manera, en las entrañas del enfermo, justipreciaba las lesiones, y calculaba el tanto de la injuria patológica del órgano y el cuanto de las energías defensivas del individuo." Aquest testimoni és coincident amb el d'un altre dels seus deixebles, el doctor Josep Góngora: "Observaba, observaba siempre y, con admirable prontitud, sabía escoger los datos de sus análisis, de forma que muchas veces la brillantez de su síntesis intelectual tenía apariencias de adivinadora intuición. Formábase claro concepto de la personalidad de su enfermo, descubría la localización ó punto de partida del mal y su resonancia sobre el total organismo, y la claridad de su visión clínica era tan grande, que cuando la exponía, servido por aquella palabra inimitable, no dejaba en el oyente la menor duda: tenía que ser verdad lo que él decía." ⁶⁰ Ara bé, com assenyala Antoni Gallart-Esquerdo: "Estaba dotado de poderosa intuición clínica, pero no vaya a creerse que realizaba sus prodigios de perspicacia diagnóstica y de exactitud pronóstica únicamente con su fuerza de intuición, sino que se aprovechó de todos los nuevos medios y métodos complementarios de exploración que se conocían en aquel entonces, contribuyendo poderosamente a su difusión." ⁶¹

Un altre dels punts forts de Bartomeu Robert com a metge era la terapèutica: "Les seves fórmules eren de mestre, en una època en què receptar era un art, i calia a més de fer una dosificació encertada, fer una mescla de diversos productes actius, tenir en compte les incompatibilitats i que tot allò fos acceptable pel malalt. Robert a més es preocupava que els seus alumnes tinguessin idees clares pel que fa a l'alimentació dels malalts, cosa que sovint estava (...) bastant deixada. A la seva clínica es feia també sistemàticament una analítica d'acord amb les possibilitats de l'època." ⁶²

⁶⁰ "El Dr. Robert, médico", «Hispania» 30 d'abril de 1902.

⁶¹ GALLART ESQUERDO, Antoni: "Primer...", op. cit., p.14.

⁶² CORBELLA, Jacint.- *Història...*, op. cit., p.130.

El seu prestigi no es devia únicament a la seva formació acadèmica o als càrrecs que ocupava, i no es limitava només a un prestigi científic, sinó que també estava fonamentat en una qualitat humana que havia demostrat en repetides ocasions, tant des de la càtedra com en el tracte directe amb els malalts. Com va escriure Domènec Martí i Julià, en la sentida necrològica que va dedicar al doctor Robert i que es va publicar a «La Renaixensa» el 13 d'abril de 1902: “*En Robert, amb lo seu posat d’home d’alegría trista, ab las agradosas inflexions de la seva veu, ab la seva mímica distingida y corprenedora, y ab la senzillesa ab que s’entregava d’esperit, rendía’ls cors y encisava las personas, y per aixó més que admiració, més que respecte, inspirava ver carinyo i fonda estimació.*”⁶³

Certament, Robert era un metge excel·lent, els serveis del qual eren requerits per membres de totes les classes socials; tenia una gran intuïció clínica a l'hora de fer diagnòstics, però a més sabia inspirar una gran estima i guanyar-se la confiança dels pacients, predisposant-los així a la curació. La psicologia era una part important en els tractaments curatius que aplicava: “*Robert curaba a sus enfermos con sólo tres o cuatro medicamentos, pero con un caudal inagotable de humanidad y de simpatía*”, va escriure Jeroni de Moragas a “*Parábola de Bartolomé Robert.*”⁶⁴

El testimoni de Joaquim Maria de Nadal exemplifica molt bé la percepció que els seus contemporanis tenien de l'estimat metge: “*Robert era el tipus del metge afectuós en el qual, el malalt, hi sentia més l’amic que el metge. Quan se li moria un malalt, la gent no deia: «Pobre X!» sinó: «Pobre Robert: quin disgust haurà tingut!».*”⁶⁵

⁶³ MARTÍ I JULIÀ, Domènec.- *Per Catalunya...*, op. cit., pp.118-120.

⁶⁴ MORAGAS, Jerónimo de: “*Parábola...*”, op. cit., sense paginar.

⁶⁵ NADAL, Joaquim Maria de.- *Memòries d’un estudiant barceloní (cromos de la vida vuitcentista)*, Barcelona, Dalmau i Jover, 1952, p.85.

Era un home molt sociable, senzill, que exercia una evident capacitat de suggestió i sempre estava disposat a ajudar els altres. Joan Maragall el va titllar d'home social, en un discurs titulat precisament *"En Robert, home social"*, llegit a l'Ateneu Barcelonès en la sessió necrològica que aquesta institució barcelonina dedicà a la seva memòria la nit del 2 de maig de 1903: *"Ara mireu aquells pocs homes que són essencialment socials perquè són personalment de tothom i tothom és d'ells, i de seguida em direu amb alegria: –Aquí, aquí és el doctor Robert! An el doctor Robert, no solament no us l'imaginareu vivint sol a dalt d'una muntanya, ni aïslat i inactiu en mig de la societat, sinó que la seva relació i la seva activitat se us representaran sempre directes, personals, vives i il·limitades. (...) quan penso en el doctor Robert, sempre el veig enmig d'un agrupament de gent que tota se'l mira com encisada pel seu esguard, per la seva mitja rialla, per la seva paraula, per tota la seva actitud un xic tirada endavant, com empesa per una força de simpatia. (...) La seva medicina sembla intuïció i, tal vegada, suggestió: sembla que ell se la porti sempre la seva medicina. El seu saber és art que elabora inspiradament el que troba suspès en l'ambient que el rodeja. El pensament i la força de la seva acció les pren en la mateixa corrent social que el duu i que ell intensifica en la seva persona. Ell ha d'anar sempre del cercle al malalt, del malalt a la càtedra, de la càtedra al míting, a entregar la seva persona i a actuar amb ella sobre la dels altres, polítics o deixebles, amics o malalts. La seva força i el seu saber és el mateix; la seva acció és la seva simpatia. Ell és de tothom i tothom és d'ell (...). El doctor Robert fou un acumulador de la gravitació social: era un imant humà: inactiu, inútil, mort, si isolat de les atraccions entre els homes; sensibilíssim an elles i d'una vida i acció meravelloses sobre elles mateixes un cop entrat en l'esfera de les influències personals. Ell sentia i feia sentir fortament la gravitació social. (...) El doctor Robert no pot estar sol, i en això em sembla veure tota la seva força i tota la seva feblesa. Llavors vaig recordar-lo en els moments de l'acció més pròpia de la seva vida, quan la seva presència era un benestar per tots els quins de prop o de lluny el rodejaven, tant en la casa del malalt, on la misteriosa força de la seva simpatia es feia sentir d'una manera tant més intensa i profunda quant més reduïda, com en la reunió pública, en el míting tempestuós, on en aixecar-se, al*

*mostrar la seva figura, produïa tot seguit un corrent d'aplaudiments i entusiasme que subjugava als més freds i als mateixos adversaris en idees. I a ell, en aquells moments de lluita, se'l veia fruir virilment de la vida que esmerçava, delectar-se en l'escalf del foc que el consumia: se'l veia viure.”*⁶⁶

En part, aquesta estimació popular de què era objecte es devia al fet que el doctor Robert va intervenir en el dificultós trasllat de la Facultat de Medicina a l'Hospital Clínic i, també, en la fundació de l'Hospital de Sant Pau. Abans de referir-nos, però, a aquests dos episodis, voldríem ocupar-nos breument d'una qüestió que en el seu moment va provocar una certa polèmica i en la qual va prendre part el doctor Robert. Ens estem referint a tot el procés que portà a la constitució del Col·legi de Metges i a la posterior col·legiació obligatòria, a la qual s'hi oposà el doctor Robert.

La creació del Col·legi de Metges i la polèmica a l'entorn de la col·legiació obligatòria

Dins de les professions sanitàries, els farmacèutics van ser els que van pressionar amb més convenciment per a la generalització de les organitzacions col·legials. Els metges, per la seva banda, s'hi van mostrar obertament reticents fins als anys noranta del segle XIX (l'any 1883, però, es va formular un primer projecte de col·legiació, basat en la unió de metges i cirurgians, però la temptativa no va passar d'aquí). Al final del segle XIX la reacció a la publicació del Reglament Benèfic-Sanitari de juny del 1891 serví als metges per coordinar-se amb els farmacèutics, per publicar conjuntament les *Bases para una Asociación General de Médicos y Farmacéuticos* i per crear la *Junta de Defensa de la Clase Médico Farmacéutica de Barcelona*, que anava acompanyada de la redacció d'un manifest fundacional en el qual s'apel·lava a la unió de la “classe” i a la defensa davant

⁶⁶ MARAGALL, Joan.- *Obres completes*, Barcelona, Selecta, 1947, pp.757-758.

l'intrusisme que practicaven alguns "professionals" de dubtosa preparació (curanderos, xerraires de fira). En aquest cas la proposta no va quallar i les crítiques contra aquest intent de control van ser generals. En el fons no es volia res més que mantenir l'incontrolat sistema de tributació, *"en el que más de la mitad de los médicos no adquirirían su patente"*, conclou Josep Danon.⁶⁷ També se sospitava que amb tota aquesta maniobra determinats sectors volien *"encubrir su torpe afán al mangoneo y predominio (...); los caciquillos médicos, siguiendo las órdenes de Madrid, han ido predicando durante una temporada entre nosotros el gobierno de la clase por la clase misma, entendiendo por clase a los 900 médicos de la provincia, y por clase misma a los mangoneadores de una Academia [la Academia Médico-Farmacéutica] que ya estaba en sus últimas boqueadas."*⁶⁸

Malgrat l'oposició que havien aixecat les diferents temptatives de col·legiació, el 29 d'agost de 1894 se celebrà una reunió a la seu de l'Acadèmia Mèdico-Farmacèutica, entitat fundada el 1875 i impulsora de la col·legiació sanitària, en la qual es va organitzar el Colegio de Médicos de Barcelona. En aquesta reunió, a la qual van assistir setanta-dos metges, es van aprovar els primers estatuts i el reglament del Col·legi. Un cop aprovats els estatuts, l'entitat va ser inscrita al Govern Civil el 28 de setembre de 1894.

Com s'ha recollit a Josep Maria Solé i Sabaté: *"Segons els Estatuts –elaborats sota les pautes del Col·legi de Madrid, que s'havia constituït a inicis del mateix any–, hom pretenia la unió dels col·legiats, la millora de la vida professional, la vetlla pels interessos morals en el seu exercici i la defensa dels drets, excloent tota discussió religiosa i política. Podien formar part del Col·legi els metges que ho sol·licitessin i hi fossin admesos, els quals eren classificats en socis de*

⁶⁷ DANON, Josep.- *Colegio Oficial de Médicos de la Provincia de Barcelona. Programa de actos de inauguración del nuevo edificio colegial*, Barcelona, Col·legi de Metges, 1968, p.9.

⁶⁸ Citat per DANON, Josep.- *Colegio...*, op. cit., p.9.

*mèrit, numeraris i corresponsals (...). La direcció, escollida entre els socis, requeia en la Junta de Govern, formada per vint-i-dos membres.”*⁶⁹

En una sessió celebrada el 17 de setembre de 1894, n'havia estat elegit president Joaquim Bonet i Amigó, baró de Bonet, catedràtic d'Obstetria des del 1879, cofundador i codirector de la «Gaceta Médica Catalana», col·laborador habitual en altres revistes professionals i home de posicions conservadores. L'endemà, 18 de setembre, van ser escollits la resta de càrrecs del Col·legi. El seu primer reglament marcava les pautes organitzatives, les fonts de finançament i els processos electorals del Col·legi; la Secció Professional vetllava pel prestigi de la professió i es podia constituir en tribunal d'honor per jutjar conductes irregulars; la Secció Econòmica havia d'aconseguir avantatges tributaris i la corresponsabilitat fiscal de la professió –a més de la defensa dels interessos corporatius, la creació del Col·legi té molt a veure amb els canvis en el sistema contributiu, que passà de l'antic repartiment de quotes entre els components del gremi al de patents–; la Secció de Publicacions i Propaganda havia de dirigir les publicacions i contribuir a l'augment de socis; i la Secció d'Afers Generals havia d'informar sobre honoraris i buits legals i proposar peticions als poders públics.

Al març del 1897 es publicà el primer número del «Boletín Oficial del Colegio de Médicos de Barcelona». En aquest número podem llegir: *“El «Colegio de Médicos» de esta ciudad ha debido su creación a la necesidad de asociarse sentida por la clase médica, para poder así luchar más ventajosamente en pro de la ciencia, de la profesión y de la humanidad doliente y en contra del intrusismo, de la deficiencia de las leyes sanitarias y de los diversos y hondos males que estaban minando nuestro prestigio, nuestros derechos y nuestros intereses.”* Tot i la valoració positiva de la Junta de Govern del Col·legi en el compliment dels objectius de l'entitat i en l'augment progressiu del nombre de socis, xifrat en 431, la manca

⁶⁹ SOLÉ I SABATÉ, Josep Maria (dir.).- *El Col·legi de Metges de Barcelona i la societat catalana*

d'operativitat de la institució era evident i era qüestionada en algunes publicacions mèdiques.

L'actuació col·legial inicial, considerada massa cerimoniosa i formalista, va fer augmentar encara més els recels de bona part de la professió. Així s'explica la inhibició d'una gran majoria de metges que exercien la professió sense pagar contribució –només van ser convidats a formar part del Col·legi els dos-cents vint-i-cinc metges que pagaven contribució, d'un total que s'acostava al miler, i d'aquells només van acceptar el Col·legi cent setanta-dos– i que se sentien amenaçats pel possible control col·legial. El Col·legi també va haver de fer front a l'oposició de metges prestigiosos com el doctor Robert, Àlvar Esquerdo, Joan Freixas o Emerencià Roig i Bofill. La Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Barcelona també es va oposar a la creació del Col·legi de Metges. En gran part, l'oposició d'aquesta munió de metges al Col·legi es devia al fet que hom sospitava que la seva creació i la designació del baró de Bonet per ocupar-ne la presidència seguien unes directrius dictades des de Madrid i que, per tant, tot plegat podria anar acompanyat d'una poc desitjada centralització en matèria mèdica. També es veia la creació del Col·legi com un mitjà de control per l'Estat de l'exercici de la professió.

Un cop constituït, l'oposició no va cedir en les seves crítiques a la institució, a la seva Junta de Govern i al seu president, considerat excessivament conservador. A la campanya de protesta, esperonada per alguns metges contraris al Col·legi, es van afegir diverses publicacions, com ara les republicanes «L'Esquella de la Torratxa» o «El Diluvio».

El 1896, dos anys després de la constitució de l'entitat, un nou factor contribuï a intensificar la polèmica: la petició de la col·legiació obligatòria i de la uniformitat dels estatuts dels diferents col·legis, mesures, sobretot la primera, que perseguïen el doble objectiu del control fiscal i de les titulacions, i que van ser unànimement acceptades pel Col·legi a la Junta General Ordinària del mes de desembre del 1896. Aquesta ofensiva

del seu temps (1894-1994), Barcelona, Il·lustre Col·legi Oficial de Metges de Barcelona, 1994, p.24.

homogeneïtzadora i el paper que hi tenia el Col·legi van provocar crítiques, bona part de les quals provenien de la premsa satírica republicana i d'algunes publicacions mèdiques.

L'any 1897 va ser clau en aquest procés d'accentuació de la divisió entre la classe mèdica. El Col·legi de Madrid, presidit per Julián Calleja, va esdevenir el capdavanter en la demanda de l'obligatorietat de col·legiació, mentre que la Junta de Govern del de Barcelona també va presentar els seus arguments, que barrejaven corporativisme i necessitats socials. Als arguments dels partidaris de la col·legiació obligatòria, s'hi oposaven els interessos d'altres sectors del col·lectiu. Els professionals d'elit, atès el seu prestigi i estatus professional, no necessitaven mecanismes de defensa i s'oposaven a la col·legiació forçosa; d'altra banda, el conjunt dels metges rurals tampoc no era defensor unànim d'aquesta possibilitat, pels recels que els despertaven els seus col·legues de les capitals, allunyats de la seva problemàtica específica.

Els partidaris de la col·legiació obligatòria van trobar-se amb un altre escull, quan es va trencar el compromís que havien assolit al desembre del 1896 els presidents dels col·legis de Barcelona i Madrid, Bonet i Calleja, en el qual les dues institucions s'havien compromès a elaborar un avantprojecte únic que, finalment, no fructificà perquè el Col·legi de Metges de Madrid abandonà el projecte comú per presentar-ne un de propi al Ministeri de la Governació, actitud que va molestar molt el Col·legi barceloní. I més encara si tenim en compte que el projecte del Col·legi de Madrid presentava algunes disparitats evidents respecte a la proposta defensada des de Barcelona.

Al començament del 1898 el procés que menava a la col·legiació obligatòria semblava ja irreversible. Finalment, el 12 d'abril de 1898 la «Gaceta» publicava un Real Decreto en el qual quedava sancionada la col·legiació obligatòria. La mesura va ser molt mal rebuda a Barcelona, entre altres raons perquè era vista com una imposició que venia des de Madrid; a partir d'aquells moments s'inicià una dura batalla, caracteritzada per la resistència dels col·lectius més poderosos de metges a no perdre el control sobre la pròpia professió.

Aquest decret, i la resta de la legislació que l'acompanyava, fixava les condicions de col·legiació i titulació per exercir, les finalitats de les corporacions –defensa dels interessos de la salut pública, perseguir l'intrusisme, vetllar per la moral i el decòrum de la professió, defensar els interessos dels professionals de la medicina–, els requisits per col·legiar-se, les obligacions dels col·legiats i els ingressos del Col·legi. Els dos punts més conflictius del decret feien referència, primer, al fet que establia tres categories de col·legis, tots ells provincials, en funció del nombre de col·legiats i, segon, a les nombroses atribucions de la Junta de Govern, que a més dels temes d'ordre administratiu, podia imposar multes i fins i tot decidir la suspensió de l'exercici professional dels col·legiats. També va ser molt contestada la discriminació elitista per formar part de les juntes, atès que, a més d'haver de residir a la capital de la província per accedir a la presidència, calien quinze anys d'exercici i haver tributat en els tres últims anys una de les dues quotes més altes.

En compliment de les noves disposicions, el 9 de maig de 1898 el governador civil nomenà una Junta Interina formada per homes afins a les juntes anteriors, com el president Macari Golferichs –que havia estat elegit president el 27 de desembre de 1897– i els vocals Joaquim Bonet i Josep Mascaró i Capella, als quals afegí metges prestigiosos dels àmbits polítics i professionals com Salvador Cardenal o Miquel Àngel Fargas. Poc després es procedí a la constitució de la Junta definitiva. Al llarg de tot aquest procés el Col·legi de Metges de Barcelona, sense posar en qüestió l'obligatorietat de la col·legiació, es manifestà en contra del decret i de la legislació que l'acompanyava perquè considerava que estava adreçat a altres col·legis, com el de Madrid, i que no tenia en consideració altres models col·legials.

Totes aquestes operacions eren alienes al sentiment de bona part de la classe mèdica catalana, reticent a la col·legiació obligatòria, que defensava que s'havien de reduir les ingerències de l'Estat a la mínima expressió, com es conclou a la «Revista de Ciencias Médicas» en l'edició del 10 de maig de 1898. Alguns metges que formaven part de la Junta

Provisional del Col·legi eren de la mateixa opinió; aquest era el cas de Joan Giné i Partagàs o Rafael Rodríguez Méndez, els quals van fer públic en un acte a la Facultat de Medicina un escrit en contra del decret en què manifestaven que no estaven disposats a *“renegar de nuestra independencia individual y rendir parias a una llamada Junta de Gobierno, a la que se concede el derecho de amonestarnos, de imponernos multas y de suspender nuestras funciones profesionales.”*⁷⁰ Aquest conjunt de metges considerava la nova legislació contrària a la Llei de Sanitat, on quedava consignat el lliure exercici de la professió i la llibertat d'associació. La seva demanda de col·legiació voluntària i que les juntes de govern sols tinguessin jurisdicció sobre els col·legiats, va fer que el Col·legi es desvinculés de la protesta d'aquest grup de metges i que els desautoritzés com a representants de l'entitat. Els contraris a la col·legiació obligatòria argumentaven que amb aquesta mesura no s'aconseguiria la millora de la classe mèdica perquè era una pràctica autoritària i contrària a la llibertat individual.

Com a conseqüència del decret del 12 d'abril de 1898, el Col·legi de Metges de Barcelona es veié obligat a autodissoldre's per deixar pas a la creació del nou Col·legi Provincial, el procés de formació del qual es féu oficial a partir de les eleccions del novembre del 1898, en què es ratificà Macari Golferichs a la presidència, el qual hagué d'organitzar materialment l'entitat i els seus primers actes públics amb poc suport moral i amb uns recursos limitats. En aquestes eleccions Golferichs s'imposà per dos-cents trenta-sis vots, al davant de Giné i Partagàs, Armangué i Tuset i el doctor Robert, amb un vot cadascú. Tot i que inicialment el doctor Robert s'havia oposat a la creació del Col·legi, en aquesta ocasió no dubtarà a presentar-se com a candidat per ocupar la presidència de l'entitat; i és que, com es recull a Josep Maria Solé i Sabaté: *“El fet que alguns dels majors*

⁷⁰ «Gaceta Médica Catalana» 15 de maig de 1898.

opositors a l'obligatorietat de la col·legiació acabessin decidint jugar la carta de l'ocupació de càrrecs mostrava de moment la irreversibilitat del procés i un canvi notable en l'estratègia.”⁷¹

El 31 de gener de 1899, a la primera Junta General Ordinària de l'etapa de la col·legiació obligatòria, es va procedir a la dissolució de l'anterior col·legi i al traspàs a la nova institució dels béns i del local de l'antiga entitat. Les primeres passes del nou Col·legi Provincial estaran molt marcades per les dificultats econòmiques.

Uns quants dies després, el 17 de febrer, Giné i Partagàs, Rodríguez Méndez, Valentí i Carulla, entre d'altres, van organitzar una assemblea en favor de la col·legiació voluntària i l'agremiació professional. Per complicar la situació encara una mica més, algunes notícies de premsa assenyalen que Robert, que des del 14 de març de 1899 ocupava l'alcaldia de Barcelona, havia fet a mans al ministre de la Governació una instància signada per quatre-cents metges contraris a la col·legiació obligatòria. La Junta del Col·legi protesta amb vehemència i Robert es veu obligat a demanar disculpes, tot manifestant que ell únicament s'ha limitat a cursar la instància.

Malgrat la nova legislació, la col·legiació obligatòria no s'imposa amb facilitat. Fins i tot, al final del 1899 hi ha alguns rumors sobre la seva futura supressió, si bé en última instància es pot demostrar que la notícia no té confirmació oficial. A més, en aquests moments la col·legiació obligatòria és defensada per Barcelona, Madrid i altres capitals espanyoles.

Al començament del 1900 una representació de diferents Col·legis d'arreu de l'Estat manifesta la seva opinió favorable a la continuïtat de la col·legiació obligatòria. Ara bé, al final del 1902 la generalització de la col·legiació no era absoluta, ja que, tot i que s'havia aconseguit que el nombre de col·legiats se situés a l'entorn del miler, encara hi havia un centenar de metges sense col·legiar. Anys a venir, el 1911, la col·legiació tornarà

⁷¹ SOLÉ I SABATÉ, Josep Maria (dir.).- *El Col·legi...*, op. cit., p.37.

a ser lliure, fins que una Reial Ordre de 28 de maig de 1917 torni a reinstaurar-ne l'obligatorietat.

La participació de Robert en la modernització hospitalària catalana

Com hem assenyalat en pàgines precedents, la participació de Robert en el trasllat de la Facultat de Medicina a l'Hospital Clínic i en la construcció de l'Hospital de Sant Pau va ser destacable. Ell va ser un dels principals defensors –si bé l'ànima del projecte i el seu impulsor principal serà Joan Giné i Partagàs– de la idea de traslladar la vella Facultat de Medicina des del carrer del Carme, dins l'antic recinte de l'Hospital de la Santa Creu, on s'hi havia instal·lat el 1843, a un nou hospital, el futur Hospital Clínic del carrer de Casanova, seu de la nova facultat a partir del 1907.⁷² Era evident que calia una facultat nova i, també, un hospital modern dotat de les instal·lacions apropiades, que no podia ser el vell hospital medieval que datava del 1401. Així ho manifestà Robert en la sessió celebrada per la MIA el 6 de juliol de 1883, les actes de la qual resumeixen la intervenció de Robert: *“las condiciones del actual Hospital recomiendan su traslacion; que por el conocimiento que tiene y debe tener de las condiciones del actual edificio, entiende que es incuestionable la existencia en el mismo de defectos graves provinientes de su construccion y estructura, los cuales afectan de tal manera á la salud de los albergados que no vacila en afirmar que aumentan en un diez por ciento la mortalidad de ellos; que dado este principio, que presenta como una verdad*

⁷² L'ensenyament de les ciències sanitàries a Catalunya era pèssim i estava molt desprestigiat al començament del segle XIX. Calia, doncs, una reforma en profunditat, que va començar pel nou pla d'estudis aprovat per Pere Mata el 10 d'octubre de 1843 des del seu càrrec en el Ministeri de la Governació, d'on depenia l'ensenyament. Com a primera mesura, va quedar suprimit l'ensenyament de la medicina a totes les universitats espanyoles. La segona mesura va ser la supressió dels col·legis de cirurgia, que podem considerar com els antecedents de les facultats de medicina. La tercera mesura adoptada va ser la creació de les facultats de ciències mèdiques de Madrid i de Barcelona, convertides en els dos únics centres docents on es podien cursar estudis de medicina a partir d'aquell moment. D'aleshores ençà els estudis de farmàcia, cirurgia i medicina quedaven unificats. La data de 10 d'octubre de 1843 marca, doncs, la restauració de la Facultat de Medicina de Barcelona, que a l'octubre del 1993 va complir, per tant, 150 anys. La seva història real, però, és molt més antiga. L'ensenyament oficial de la medicina a Barcelona data de l'any 1401, en temps del rei Martí l'Humà. En el territori del Principat encara és anterior, des del 1300 a l'Estudi General de Lleida, o fins i tot abans, sense tenir, però, nivell d'Estudi General, que era el nom que es donava aleshores a la universitat.

*comprobada, la Admon. está, á su juicio, en el deber de procurar la traslacion, ya que solo con ella pueden enmendarse defectos de tanta importancia y trascendencia.”*⁷³

Efectivament, el trasllat s'havia fet inevitable perquè la vella facultat –i també el vell hospital– del carrer del Carme s'havia quedat petita i, per tant, calia trobar-li un nou emplaçament. Si inicialment havia estat preparada per rebre una cinquantena d'estudiants, ara la vella facultat ja en tenia deu vegades més i no s'hi cabia (cap a la dècada dels anys setanta seran ja més de mil alumnes –l'any 1871-1872 n'hi havia matriculats 1.243 i 1.284 el curs següent–). Malgrat la contundència d'aquestes dades, el projecte de construcció d'un nou edifici s'estavellava sistemàticament contra la ineptitud burocràtica de l'administració, que ho entorpia notablement.

La coincidència d'un seguit de factors, unida a l'evidència dels problemes d'espai físic, va contribuir a fer més factible el trasllat de la vella facultat a un nou edifici. Primer, cal recordar que en la dècada dels setanta del segle XIX la facultat entra en un temps de transformació, que és especialment important pel que fa al relleu generacional del professorat. Segon, un cert canvi en el clima polític general –estem en l'època del Sexenni Democràtic i de la Primera República (1868-1874)–. I, tercer, una transformació evident en la fesomia urbana de Barcelona, que ha enderrocat les seves muralles (1854), deixant lliures així els grans espais que després es convertiran en l'Eixample.

La cronologia de la construcció del nou edifici i del trasllat definitiu de la facultat a la seva nova seu exemplifica ben clarament totes les dificultats a les quals va haver de fer front el projecte. Tot va començar formalment quan el nou rector de la Universitat de Barcelona, el doctor Julián Casaña, en visita a les facultats l'any 1876, es va adonar de la pèssima situació en què es trobava la de medicina. Tothom coincidí en aquells moments que calia traslladar-la a un edifici nou i més gran. Un cert temps després es va nomenar

una comissió, formada per quatre catedràtics de la facultat, perquè presentés un projecte. Es tractava dels doctors Ignasi Valentí, Ramon Coll, Joan Giné i Partagàs i Carles Silònic, els quals, juntament amb l'arquitecte Josep Amargós, van presentar al claustre de la facultat el *Dictamen relativo a la erección de un Hospital Clínico y una Facultad de Medicina en Barcelona, aprobado por el Claustro de la mencionada Facultad en sesión de 31 de Mayo de 1879*. En aquest document es proposava que el nou edifici fos construït en terrenys de l'Eixample, comprnent l'espai de dues illes.⁷⁴

El rector va fer seu el *Dictamen* i l'envià a Madrid. El Ministeri de Foment va acceptar la proposta, si bé va remarcar que el finançament de bona part del projecte havia d'anar a càrrec de la Diputació de Barcelona. El 1881 l'arquitecte de la Diputació, Ignasi Bartrolí, ja tenia enllestit el projecte, que fou aprovat per la Direcció General d'Obres Públiques al gener del 1882.

El pas següent havia de ser trobar uns terrenys idonis per emplaçar la nova facultat i el nou hospital, qüestió sobre la qual la MIA va estar discutint durant l'any 1883 i en la qual el doctor Robert va tenir un protagonisme molt remarcable, com ens confirmen les actes de les sessions celebrades per la MIA durant aquell any.⁷⁵

L'any 1884 es formà una primera comissió, en la qual la facultat no havia estat convidada a participar, excepte un dels seus catedràtics, que en formava part perquè era regidor. Aquesta comissió havia d'escollir els terrenys on s'havia de bastir la nova facultat. La comissió va proposar un solar situat entre els termes de Gràcia i Sant Martí, prop de l'actual plaça de Lesseps. Finalment, però, no es va assolir un acord unànim sobre la idoneïtat d'aquest emplaçament i es va passar la responsabilitat de decidir a la facultat, perquè aquesta triés entre els dos terrenys (Eixample i Gràcia-Sant Martí). La resposta

⁷³ Arxiu Històric de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau (llogall del 1883).

⁷⁴ Aquest document es pot veure resumit a FERRER, Diego: "*Dictamen solicitando la erección de los actuales edificios de la facultad de medicina y hospital clínico de Barcelona*", a *Actes del II Congrés d'Història de la Medicina Catalana*, Barcelona, volum I, 1975, pp.249-258.

dels metges fou que cap dels dos. El projecte, doncs, tornava a quedar paralitzat. Per intentar reactivar-lo, aquell mateix 1884 Giné i Partagàs va proposar que el claustre de la universitat enviés una comissió a Madrid per mirar de tirar endavant el projecte. Formaven part d'aquesta comissió Joaquim Bonet, Joan de Rull, Bartomeu Robert i el mateix Giné i Partagàs. Malauradament, però, aquesta delegació no va aconseguir els seus objectius i tot va quedar igual.

Dos anys més tard, a l'abril del 1886, es va nomenar una altra comissió, presidida pel governador civil, i en la qual trobem un representant de la facultat. S'imposà el mes de novembre com a data límit per trobar els terrenys. Finalment, se'n seleccionaran tretze, onze a l'Eixample i dos a Montjuïc. Una vegada més va ser la facultat l'encarregada de decidir quin d'aquests emplaçaments havia de ser el definitiu. Els metges van triar uns solars prop de la Sagrada Família, però aquesta vegada va ser la comissió qui no acceptà cap dels tretze terrenys oferts.

L'any 1888, i en plena febre de l'Exposició Universal, es van oferir uns nous solars que, aquesta vegada sí, seran els de l'emplaçament definitiu a l'Eixample barceloní, a l'actual carrer Casanova. Per dictaminar sobre la idoneïtat d'aquest terreny, la MIA nomenà una comissió de quatre metges: *“Deseando esta Administracion encontrarse prevenida para la fecha mas ó menos remota en que la apertura de las calles de reforma ocasione la desaparicion del actual Hospital de Sta. Cruz y haga necesaria la construccion de un nuevo edificio en terrenos y condiciones adecuadas á su destino, viene desde algunos años prestando atencion preferente á la busca y adquisicion de terrenos apropiados para tal objeto y estimando oportuno, ya que no sea indispensable, verse asesorada en tan importante negocio por una Comision de personas competentes y autorizadas que ilustren sobre ello un juicio y cuyo dictamen constituya verdadera garantia de acierto, ha tenido á bien, en sesion de 1º del corriente designar á los Sres. Dres. Excmo. Sr. D. Juan de Rull, decano de esta facultad de*

⁷⁵ Arxiu Històric de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau (llogall del 1883).

Medicina, D. Bartolomé Robert, Presidente de la Real Academia de Medicina y cirugía de esta ciudad, D. Juan Soler y Buscallá y D. Pedro Esquerdo, Medicos de número de este Hospital y todos miembros de número de la referida Real Academia, para que, previo examen y reconocimiento de los terrenos que se les indicaran y practicando ademas los estudios que estimen convenientes, se sirvan emitir oportunamente su autorizado dictamen sobre las condiciones que á su juicio reúnan los aludidos terrenos para el servicio á que se intenta destinarlos. (...) Barcelona 20 Mayo de 1889”, com podem llegir a la carta que els administradors de l'hospital van trametre als quatre interessats.⁷⁶

El doctor Robert contestà aquesta carta amb una altra lletra en què deïa: “Al acusar recibo de la atenta comunicacion que con fecha de hoy acabo de recibir, me complazco en aceptar el honroso encargo que esa M. Iltre. Administracion se ha dignado conferirme, agradeciendo la distincion inmerecida de que acabo de ser objeto. Dios guarde á V. I. muchos años. Barcelona 20 de Mayo de 1889.”⁷⁷

Un mes després, el 21 de juny, aquesta comissió adreçava el seu dictamen final a la MIA. En el document, conservat a l'Arxiu Històric de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, els quatre metges conclouien que el terreny avaluat reunia condicions immillorables per a la instal·lació de l'hospital.

És probable que aquest fos el mateix indret que la comissió dels quatre catedràtics havia escollit l'any 1879. Aquell any, però, hi havia un problema de testamentaria que no en permetia la compra. El 1888 aquest tema estava resolt. Finalment, un decret del Ministeri de Foment de 27 d'abril de 1888 va autoritzar la compra del solar, que va costar 458.667 pessetes, que s'havien de pagar en dos terminis iguals: l'un en fer l'escriptura i l'altre al cap de cinc anys. Aprofitant la conjuntura de l'Exposició i la presència a Barcelona de moltes

⁷⁶ Arxiu Històric de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau (lligall del 1889).

⁷⁷ Arxiu Històric de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau (lligall del 1889).

autoritats, es va col·locar la primera pedra de l'hospital, simbòlica, el 27 de maig de 1888, quan el terreny encara no s'havia ni comprat. L'escriptura es va fer al desembre del 1889 i aleshores es va pagar una mica més de 250.000 pessetes. L'Ajuntament i la Diputació acordaren pagar el segon termini, o la part que els toqués, sempre, però, que el govern hagués començat les obres.

Mentrestant, no es va fer res. D'altra banda, després de les fortes despeses que havia generat l'Exposició van venir les retallades pressupostàries. Així les coses, s'exhaureix el termini de cinc anys que s'havia pactat per fer efectiu el segon pagament sense que les propietàries del terreny, les germanes Calm, no hagin cobrat la quantitat que restava pendent. Aleshores decideixen posar un plet i el govern es veu obligat a reaccionar, perquè fins i tot pot perdre el primer pagament. El Consell de Ministres decideix aprovar el pressupost de les obres. Les xifres són les que constaven en el projecte del 1882 (4.467.864 pessetes).

Les obres s'adjudiquen el 27 de maig de 1895 al contractista Joan Pruneda i a l'arquitecte Josep Domènech i Estapà, que des del 1880 ja tenia aprovat el seu projecte per a la nova facultat i per al nou hospital. Les obres comencen el 25 de juny de 1895, data de col·locació de la "segona pedra", en aquesta ocasió real. A l'abril del 1897 queda coberta la planta baixa. L'any 1901 l'edifici està oficialment acabat i se signa el document de recepció. Giné i Partagàs, un dels principals promotors del projecte i degà de la Facultat de Medicina des del 1893 veu l'edifici "acabat", però no el veurà funcionant. El mateix passarà amb el doctor Robert. El 1903, any de la mort de Giné i Partagàs, encara s'aprova una nova partida pressupostària per a l'acabat real de l'edifici i per a la dotació del material. El 16 d'abril de 1904 el rei Alfons XIII i el cap de govern, Antoni Maura, visiten les obres.

La inauguració del nou edifici encara es va dilatar un cert temps, perquè per obrir-lo i mantenir-lo en funcionament calien unes 400.000 pessetes anuals i la Diputació, que era qui s'havia de fer càrrec d'aquestes despeses, no hi podia fer front. Així va passar més temps, amb la facultat i l'hospital acabats, però inactius. El 1906 es va arribar a un

compromís: l'Estat pagaria 150.000 pessetes anuals i la Diputació, 100.000. El 26 de juliol d'aquest mateix any es va crear la Junta Administrativa de l'Hospital, que fou presidida pel doctor Antoni Morales.

La inauguració oficial va tenir lloc el dia 2 d'octubre de 1906 i la definitiva, amb tots els serveis preparats per funcionar, l'1 de gener de 1907. Tot i la inauguració, la lentitud del trasllat des de la vella facultat al nou edifici feia palès que hi havia una certa reticència a fer-lo efectiu. Eren tan evidents aquests entrebancs, que un dels més fermes defensors del trasllat, el doctor Valentí Carulla, catedràtic de Terapèutica, va prendre una determinació sorprenent, com relata un dels seus alumnes, V. Conill: *“Nuestro Curso, tercero de Medicina en 1906-1907, había «estrenado» al Dr. Carulla, reciente Catedrático de Sevilla, por traslado a la Cátedra de Terapéutica de Barcelona, vacante hacía breve tiempo por muerte del Dr. Homs. (...) Don Valentín (...) debió ganar la confianza del Gobierno, que puso a su disposición las asignaciones necesarias para poner en marcha el Hospital Clínico que estaba listo, pero abandonado. En una sesión de Claustro a principio de curso y ante la sorpresa general anunció el Dr. Carulla que a partir del primer día laborable del mes de enero del año próximo (1907) debía acudir el personal de Clínicas necesario para montar el servicio en el nuevo Hospital. Se acercaban las vacaciones de Navidad de 1906 cuando nuestro curso se creyó obligado a apoyar la iniciativa del maestro haciendo un traslado procesional que trascendiera al gran público, invitando para mayor lucimiento a estudiantes simpatizantes de otros cursos. Nos reunimos en el patio del Hospital de la Santa Cruz y a la hora fijada aparecieron como ocho o diez carros que fueron asaltados hasta llenar todas sus posibilidades de espacio y aún más. El cortejo se puso en marcha ordenadamente desde la vía angosta de la calle del Carmen a la augusta de Ramblas y Paseo de Gracia y desde éste, calle de Provenza hasta destino. Como que no se tuvo la precaución de nombrar un jefe de ceremonial, el orden se alteró al llegar a la vía augusta por el instinto de competición y se hicieron carreras que emulaban a las de las briosas cuádrigas romanas y en todo, canciones, gritería y requiebros; todo ello dentro del buen tono y seriedad*

*que es tradicional en los estudiantes de Medicina. Y así fué de resonante el traslado de los estudiantes de Medicina del Hospital de la Santa Cruz al Clínico.”*⁷⁸

L'altre gran projecte hospitalari de l'època en el qual es va implicar Bartomeu Robert va ser en la construcció de l'Hospital de Sant Pau. Fem una mica d'història.

De la mateixa manera que s'havia fet evident que calia una nova Facultat de Medicina, ningú no discutia tampoc que a Barcelona calia un nou hospital. El vell Hospital de la Santa Creu, que datava del 1401 –i que fins l'any 1907, quan es va posar en funcionament l'Hospital Clínic, era l'únic hospital general que hi havia a Barcelona–, era insuficient per a les necessitats de la ciutat –una Barcelona en expansió durant el període de la industrialització–, havia quedat obsolet des d'un punt de vista sanitari i, a més, es trobava situat en un lloc insalubre. A grans trets, la història d'aquesta institució és la següent.⁷⁹ L'Hospital de la Santa Creu, anomenat així perquè es va construir al barri d'aquest nom, va ser possible a partir d'una iniciativa conjunta del Consell de Cent i del bisbe i capítol de la seu barcelonina, que tenien la voluntat de reorganitzar els serveis assistencials de la ciutat. El nou hospital serà fruit de la fusió dels hospitals que hi havia aleshores a Barcelona: hospital d'en Guitard (1045) –conegut també com de la Seu i Santa Eulàlia o bé de la Canonja, i que més endavant es fusionarà amb l'hospital del Canonge Colom–; del Canonge Vilar (1256) –o de Sant Macià–; d'en Marcús (1166); de Santa Eulàlia del Camp (vers el 1234) –més tard de Sant Salvador–; del Canonge Colom (segle XIII); d'en Pere Desvilar (1308) –també conegut com de l'Almoina o de Santa Marta–; i, finalment, l'hospital de Santa Margarida o dels Mesells (segle XII), conegut també com Casa dels Malalts o de Sant Llätzer. Els hospitals del Canonge Vilar, de Santa Margarida, del

⁷⁸ CONILL, V.: “*Garboso traslado de los estudiantes al Hospital Clínico*”, a *Jornadas conmemorativas del cincuentenario del Hospital Clínico y Provincial, 1907-1957*, Barcelona, Rocas, 1959, pp.77-79.

Canonge Colom i de Santa Eulàlia del Camp eren de titularitat i gestió de l'Església, mentre que els restants eren de titularitat i gestió municipals. A partir dels segles XVI havien començat a funcionar a Barcelona alguns d'aquests hospitals –administrats pel Consell de Cent, el bisbat i el capítol catedralici–, que cada vegada més havien de fer front a les necessitats d'assistència dels pobres i dels malalts, tot i els pocs recursos dels quals disposaven. Així, a la Barcelona del final del segle XIV i davant d'aquesta manca de mitjans econòmics per poder oferir una òptima atenció benèfica i assistencial a la ciutat, el Consell de Cent i el bisbat van celebrar diverses reunions per trobar una solució viable al problema. La decisió que van adoptar va ser la fusió dels diversos hospitals existents en un de sol, ben dotat econòmicament i regit per una administració conjunta de la ciutat i de l'Església, formada per quatre persones, elegides dues per cada estament per un període de dos anys. Les escriptures d'aquesta fusió van merèixer l'aprovació papal, mitjançant la Butlla promulgada a Avinyó el 9 de setembre de 1401 pel papa Benet XIII, l'aragonès Pedro de Luna, conegut com el Papa Luna.

Havia de ser un hospital *“gran i capaç, destinat a l'assistència de tota classe de malalts, inclosos els dements i els expòsits, que a partir d'aleshores seria governat, paritàriament, pels dos estaments. (...) El 17 d'abril de 1401, en presència del rei Martí, es van col·locar les quatre primeres pedres del nou hospital el qual, tot seguint el costum de l'època, es va situar lluny del nucli urbà, en el recinte del tercer cinturó de muralles, en un «raval» encara despoblat, al costat d'una de les principals vies d'accés a la ciutat des del pla del Llobregat, que afrontava amb l'antiga riera de Vallcarca”*, assenyala Josep Danon.⁸⁰ La rapidesa amb què es van unir aquests hospitals i la diligència amb què es van dur a terme els tràmits previs a

⁷⁹ El doctor Josep Danon és autor del llibre *Visió històrica de l'Hospital General de la Santa Creu de Barcelona*, publicat a Barcelona el 1978 per la Fundació Salvador Vives Casajuana, i que és de lectura obligada per conèixer la història d'aquest hospital.

⁸⁰ DANON, Josep: *“L'Hospital General de la Santa Creu”*, a FIGUERAS, Lourdes; MANADÉ, Maria (coord.)- *L'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, 1401-2001*, Barcelona, Lunweg-Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, 2001, p.37.

la construcció posa de manifest l'interès de les autoritats civils i eclesiàstiques envers aquesta nova institució hospitalària, la qual va tenir, d'altra banda, el suport dels poders papal i reial mitjançant l'atorgament de diversos privilegis. Malgrat això, però, les dificultats econòmiques van gravitar, gairebé sempre, sobre les obres de construcció de l'hospital – que passarà per diversos moments de penúria econòmica al llarg de la seva història–; només gràcies a algunes donacions, públiques i privades, a la concessió d'alguns privilegis reials, a la col·laboració de la ciutat i als recursos dels hospitals que s'havien fusionat, es va poder consolidar el projecte un cop iniciades les primeres obres. Aquestes dificultats econòmiques eren previsible tenint en compte, com ens recorda Josep Danon, que: *“Els acords fundacionals no van deixar establert cap tipus d'aportació econòmica, directa ni continuada, per part de la ciutat ni del capítol eclesiàstic.”*⁸¹ La construcció de l'hospital, un dels millors exemples del gòtic civil català, es va perllongar fins el 1680, any d'acabament de les obres.

Ara, a les acaballes del segle XIX, i davant l'evidència de les greus mancances que afecten l'hospital, la Molt Il·lustre Administració de l'Hospital de la Santa Creu es planteja que cal afrontar una renovació imprescindible, atès que la situació de la institució és insostenible. Ben aviat es decideix que cal construir un nou hospital.

Totes aquestes mancances del vell Hospital de la Santa Creu seran apuntades poc després per Lluís Domènech i Montaner en la memòria que acompanyava el seu projecte per a l'Hospital de Sant Pau, i que reproduïx Leopoldo Gil: *“El Hospital de Barcelona (...) se halla instalado en el edificio para el benéfico establecimiento comenzado en 1401 en las afueras o arrabales, entre huertas o campos de cultivo y enclavado hoy en uno de los barrios de población más estrechamente concentrados de la ciudad con daño de ella y de los enfermos acogidos. El antiguo hospital grandiosamente concebido a fines del siglo XIV para una ciudad de cuarenta a cincuenta mil almas de población, ha servido durante cinco siglos, casi como*

⁸¹ DANON, Josep: *“L'Hospital...”*, op. cit., p.42.

*hospital único a la ciudad que ha crecido hasta más de medio millón de habitantes, pero por perfecto que fuese en su origen para los conocimientos y necesidades de su época, desde hace mucho tiempo se reconoce su absoluta insuficiencia y la necesidad imprescindible de su traslación y engrandecimiento.”*⁸²

El projecte de dotar Barcelona d'un nou i modern hospital experimentà un decisiu pas endavant a partir del 1896, quan als desitjos dels administradors de l'Hospital de la Santa Creu se sumà la voluntat del banquer i mecenes Pau Gil, que aportarà un generós finançament econòmic per a la construcció del futur Hospital de Sant Pau.

Pau Gil va néixer a Barcelona el 30 de desembre de 1816, tercer fill dels onze que va tenir el matrimoni format per Pere Gil i Josefa Serra. El seu pare, diputat a Corts per la província de Tarragona, era un destacat home de negocis que, a banda de tenir el monopoli de la sal a Catalunya, posseïa una important flota mercant dedicada al comerç internacional.

Pau Gil va tenir cura, després de la mort del seu germà Pere el 1867, de la direcció de la casa de banca familiar a París, la Banque Pedro Gil. Aquesta activitat, unida a l'herència familiar, li va permetre reunir una gran fortuna. L'acabalat banquer va morir a la capital francesa el 30 d'abril de 1896, solter i sense descendència directa. Conscient des de feia uns quants anys que no hi hauria ningú de la família que vulgués succeir-lo en la direcció del banc, havia disposat en el seu testament, fet a París el 17 de setembre de 1892, la liquidació de la seva casa de banca. Si ens interessa aquest testament és perquè també s'hi deia, i copiem ara de Leopoldo Gil: *“Se procederá inmediatamente a la liquidación de mi casa de banca, devolviendo, ante todo, los depósitos que hubiese recibido ya en títulos o en efectivo (...). Hecha la liquidación, el haber que resultare se dividirá en dos partes. La*

⁸² GIL, Leopoldo: *“El llegat de Pau Gil i Serra”*, a FIGUERAS, Lourdes; MANADÉ, Maria (coord.).- *L'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, 1401-2001*, Barcelona, Lunweg-Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, 2001, p.91.

*primera se destinará a la fundación de un hospital civil que, con el nombre de San Pablo, se construirá en la ciudad de Barcelona, conforme a las instrucciones que dejo escritas por separado.”*⁸³ La segona part s'havia de distribuir a parts iguals entre els seus quatre nebots, fills del seu germà Leopold. Feta la liquidació pertinent, resultà que Pau Gil llegà la important quantitat, neta, de 3.060.749,28 pessetes de l'època per a la construcció del futur Hospital de Sant Pau.

En les seves instruccions el banquer havia disposat el següent, i seguim copiant de Leopoldo Gil: *“Indicaciones para la edificación del Hospital Civil de San Pablo, que deberá tener lugar en la ciudad de Barcelona, según expresa mi testamento de esta fecha.*

Se formará una comisión nombrada por los albaceas para que se encargue de la dirección de los trabajos, mobiliario y demás que sea necesario, compuesto por un arquitecto, un médico y otra persona competente para este objeto, la cual deberá proceder siempre de acuerdo con los albaceas.

Se dará a concurso el proyecto o plano que deberá aceptarse, ofreciendo un premio de dos mil quinientas pesetas al autor que resultare elegido.

El sitio y el lugar donde se establecerá el hospital será el que reúna mejores condiciones de salubridad, ya sea en el interior, como fuera de la ciudad.

Se procederá, ante todo, a que las grandes escaleras, patios, galerías para los convalecientes, laboratorios, capilla, etc., sea todo conforme con las mejoras que tengan hechas los hospitales de París.

La capacidad e importancia del edificio deberá ser en relación con la suma que resulte disponible para ese concepto de la liquidación de mi casa de banca, solamente pudiéndolo destinar también para la admisión de mujeres, si hubiese lugar, en cuyo caso el edificio se compondría de dos cuerpos, con sus entradas separadas.

El servicio de los enfermos se hará, con preferencia, por las Hermanitas de los pobres.

⁸³ GIL, Leopoldo: *“El llegat...”*, op. cit., p.85.

Cuando esté completamente terminado el hospital y hecha su instalación necesaria, se procederá entonces por los albaceas a la entrega y donación del mismo (en representación mía) a la municipalidad de Barcelona u otra corporación que mis dichos albaceas estimaran llenase con más seguridad el objeto que me propongo, cual es que pueda en todo tiempo el desgraciado ser acogido al asilo que les está destinado.

Se entiende que la donación será únicamente hecha del edificio y terreno, sin más, puesto que los arbitrios para hacer frente a las atenciones del hospital los deberá pagar la municipalidad u otra corporación que se encargue de su dirección.

*París, diecisiete de septiembre de mil ochocientos noventa y dos. Firmado, Pablo Gil.”*⁸⁴

L'objectiu era, doncs, fer un hospital que permetés pal·liar els dèficits de tota mena que en matèria hospitalària patia la ciutat de Barcelona. Al mateix temps, és clar, calia complir amb la voluntat testamentària de Pau Gil i bastir un hospital modern, al nivell dels de les principals capitals europees, dotat dels màxims avenços científics, higienistes i sanitaris del moment.

Tan bon punt els marmessors instituïts per Pau Gil –Josep Ferrer i Vidal, que el 1902 delegarà en el seu fill Joan Ferrer i Vidal, i Edmon Carlos i Sivatte, que renuncia immediatament per raons d'edat en favor del seu fill Manuel Maria de Sivatte i Llopart– es van fer càrrec de l'herència i seguint aquestes instruccions testamentàries, al desembre del 1898 van convocar el concurs previst, al qual es van presentar tres projectes: *“Higiene ante todo”, “Santa Cruz” i “Salud”*. L'emplaçament del futur hospital serien uns terrenys de Sarrià, adquirits pels marmessors.

A l'abril del 1900, un jurat d'arquitectes, format per Emili Sala, Pere Falqués i Josep Amargós, es va pronunciar, si bé amb algunes reticències, a favor del projecte titulat *“Salud”*, obra de l'arquitecte Josep Domènech i Estapà.

⁸⁴ GIL, Leopoldo: *“El legat...”*, op. cit., p.86.

Per la seva banda, el 16 de desembre de 1900 el tribunal mèdic, constituït pels doctors Bartomeu Robert –catedràtic de la Facultat de Medicina–, designat per l'Ajuntament; Emerencià Roig i Bofill –de la Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Barcelona–, designat per aquesta corporació, i Joaquim Duran i Trinxeria –metge numerari de l'Hospital de la Santa Creu–, designat per la MIA, va emetre el seu veredict, el qual refusava tots tres projectes perquè no responien als principis d'higiene hospitalària. Segons el parer d'aquest triumvirat mèdic, el premi que s'havia atorgat inicialment no va ser per al millor projecte, sinó per al menys dolent, i era tant el que s'hauria hagut de canviar i reformar que, en última instància, n'hauria resultat un altre projecte diferent. La seva decisió l'argumentaven en un extens dictamen, les conclusions del qual han estat reproduïdes per Leopoldo Gil: *“Después de lo expuesto, casi es ocioso formular conclusiones. Ninguno de los proyectos es aceptable, porque ninguno deja satisfechas las exigencias de la higiene actual. Sería injusto no hacer constar, sin embargo, que, dada la insuficiencia del terreno ofrecido, creemos imposible que fuera dado a nadie emplazar en el mismo un hospital que posea las condiciones que hoy día se requieren. Antes de dar por terminada nuestra misión, que ha resultado, además de difícil, enojosa, porque no nos ha ofrecido ocasión para alabanzas y aplausos, como sinceramente hubiéramos deseado, ha de sernos permitido un consejo, un ruego a los señores albaceas que tienen a su cargo el cumplimiento de la última voluntad del generoso bienhechor D. Pablo Gil: Prescindan de los proyectos que acabamos de examinar, amplíen el terreno adquirido hasta las dimensiones indicadas como necesarias y abran un nuevo concurso o encarguen a persona reconocidamente idónea la formación de un nuevo proyecto, atendiendo a los principios de higiene hospitalaria que hemos expuesto y que están aceptados en todas partes. No busquen ni quieran un monumento que admire a los viandantes, exijan algo que merezca el aplauso de los que desean que nuestra querida ciudad posea, al fin, un hospital digno de su cultura. Y si no parece suficiente nuestro voto, busquen otros votos de más peso, pero no vayan adelante, no pongan una sola piedra sin tener la seguridad que aciertan. Nosotros*

podemos habernos equivocado en nuestro juicio tan desfavorable, pero hemos cumplido los que nos dictó nuestra conciencia de peritos honrados. 16 de diciembre de 1900.”⁸⁵

Calia, per tant, tornar a començar. Com ha escrit Manuel García-Martín, interpretant aquest dictamen es va desistir d'executar el projecte premiat i, atesa la dificultat de trobar una corporació solvent que es volgués encarregar del manteniment de l'hospital projectat, els marmessors del llegat de Pau Gil van pensar en la possibilitat d'establir alguna mena d'acord amb la Molt Il·lustre Administració de l'Hospital de la Santa Creu per formar un pla general per als hospitals units de la Santa Creu i de Sant Pau.⁸⁶ Aquest pla havia de ser confiat a un altre facultatiu i a una junta tècnica competents.

La intenció dels marmessors era aprofitar la coincidència d'interessos entre els dos hospitals, el de la Santa Creu i el futur Hospital de Sant Pau, per tal que es poguessin beneficiar totes dues institucions. Es volia utilitzar la infraestructura urbanística –part dels terrenys al Guinardó– que posseïa l'Hospital de la Santa Creu. Per la seva banda, la marmessoria aportava un projecte concret per a la realització dels treballs del nou hospital. D'aquesta manera els uns i els altres podrien sortir beneficiats amb l'acord: la MIA oferiria la venda d'alguns dels seus terrenys emplaçats a Sant Martí als marmessors del llegat de Pau Gil per construir l'Hospital de Sant Pau, a canvi de fer extensiu aquest projecte a l'Hospital de la Santa Creu, que també volia construir un centre hospitalari. Per tant, la MIA i la marmessoria decidiren compartir un projecte hospitalari comú, amb la construcció d'un nou i únic hospital, *“amb dues denominacions i dins els mateixos terrenys, ampliat segons les darreres necessitats i també (i sobretot) dins el mateix concepte funcional, estructural, urbanístic i artístic. Aquest serà el conjunt de 48 pavellons que Domènech dissenya com a Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, situats dins un gran «rombe» urbà distribuïts entre carrers i avingudes,*

⁸⁵ GIL, Leopoldo: *“El llegat...”*, op. cit., pp.86-87.

un prodigi de rigor constructiu i funcional i criteri urbanístic. Dels quaranta-vuit, dotze seran destinats segons el llegat establert per Pau Gil a l'Hospital de Sant Pau; els trenta-sis restants haurien de ser per a l'Hospital de la Santa Creu i construïts a càrrec de la seva Administració”, com assenyala Lourdes Figueras.⁸⁷ Com a curiositat podem apuntar que en un dels mosaics de l'entrada d'urgències de l'Hospital de Sant Pau es representa l'acte de la signatura dels documents de l'acord a què han arribat els marmessors de Pau Gil i els administradors de l'Hospital de la Santa Creu, entre els quals hi ha el doctor Robert.

Des d'aquest punt de vista, es tractaria d'una primera i una segona parts d'un mateix projecte realitzat amb partides pressupostàries diferents. A les actes de la sessió celebrada per la MIA el 19 d'abril de 1901 s'especifica així: *“Abierta discusion y leidas las disposiciones testamentarias é instrucciones de Don Pablo Gil referentes á la construccion del Hospital de San Pablo, asi como la parte necesaria de la escritura relativa á los terrenos que la Administracion tiene adquiridos para la construccion de un nuevo Hospital, mostráronse todos conformes en que el pensamiento expuesto por los señores Sivatte y Gil [els marmessors] debía aceptarse con entusiasmo siempre que fuese factible llegar á un acuerdo de construir los dos hospitales bajo la base de un plan único y conservando cada uno su denominación respectiva.”*

88

A partir de l'establiment d'aquest acord, els marmessors del llegat de Pau Gil venen els terrenys adquirits a Sarrià per comprar els situats a Sant Martí de Provençals, tocant als que l'Hospital de la Santa Creu ja posseeix en aquest indret des del desembre del 1889 i que ampliarà amb la compra d'uns solars adjacents el 1890. El 30 d'octubre de

⁸⁶ GARCÍA-MARTÍN, Manuel.- *L'Hospital de Sant Pau*, Barcelona, Catalana de Gas S.A., 1990, p.61.

⁸⁷ FIGUERAS, Lourdes: *“L'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, entre la funció i el símbol modernistes”*, FIGUERAS, Lourdes; MANADÉ, Maria (coord.).- *L'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, 1401-2001*, Barcelona, Lunweg-Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, 2001, p.129.

⁸⁸ Arxiu Històric de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau (lligall del 1901).

1898 els marmessors de Pau Gil compren els terrenys per a la construcció de l'hospital a les senyores Maria Marquès de Gironès i Josefa Marquès de Julià. Sumats els terrenys que eren propietat de l'Hospital de la Santa Creu (88.900 m²) i els que havien comprat els marmessors (36.000 m²), el nou Hospital de la Santa Creu i Sant Pau tindria una extensió total de 145.470 m², equivalent a nou illes de l'Eixample (els 20.570 m² restants corresponien a una part dels terrenys que encara s'havia de comprar). El nou hospital s'emplaçarà al centre d'un gran espai lliure d'edificacions, enclavat entre el que llavors eren els suburbis d'Horta, Sant Andreu de Palomar, Sant Martí de Provençals i Gràcia; es preveu que tingui una capacitat aproximada per a mil malalts i que esdevingui un dels centres hospitalaris més moderns d'Europa; recordem, en aquest sentit, que l'encarregat del projecte, l'arquitecte Lluís Domènech i Montaner, estudiarà i visitarà els hospitals europeus més moderns a fi de conèixer els avenços científics i funcionals en matèria hospitalària i les noves solucions arquitectòniques aplicades en aquest tipus de construccions.

Un cop ambdues parts van decidir consolidar aquest gran projecte hospitalari, que era vist com una gran oportunitat per a la ciutat i com la solució definitiva als seus dèficits medicosanitaris, *“prestaron completo asentimiento, acordándose por los señores Administradores designar al Arquitecto Don Luís Domenech y Muntané con objeto de que formule un anteproyecto para la construccion del nuevo Hospital de la Santa Cruz, comprendiendo en el mismo el Hospital de San Pablo, cuya designacion hace la Administración á favor del señor Domenech en atencion á los conocimientos especiales que posee en esta clase de construcciones, y nombrar una comisión técnica para que le asesore, compuesta por los señores Doctores Don Bartolomé Robert, Don Emerenciano Roig y Don Joaquín Duran”*, com s'assenyala a les actes de la MIA corresponents a la sessió celebrada el 19 d'abril de 1901 i en la qual va prendre part el doctor Robert en qualitat d'administrador de l'hospital.⁸⁹ El 19

⁸⁹ Arxiu Històric de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau (llogall del 1901).

de juny de 1901 s'encarregava oficialment a Lluís Domènech i Montaner un projecte nou per al futur hospital.

Com era de preveure, quan es va fer públic l'encàrrec que els marmessors i la MIA havien fet a Domènech i Montaner, el seu parent, Domènech i Estapà, va reaccionar iradament en considerar que havia de ser ell l'encarregat de tirar endavant el projecte i que, a més, també havia de percebre el premi que corresponia al guanyador del projecte (el premi, però, va ser declarat per la marmessoria com a no vinculant a la realització del projecte). Domènech i Estapà arribà fins i tot a l'extrem de publicar dues cartes a la premsa barcelonina (les podem veure al «Diario de Barcelona» del 18 de gener de 1902 i a «La Renaixensa» de la mateixa data), on exposava el que ell considerava com una ofensa personal i com un incompliment de les normes testamentàries establertes per Pau Gil per a la construcció de l'hospital.⁹⁰ Aquestes lletres van ser contestades per «La Veu de Catalunya» el 21 de gener en un article titulat “*El Concurs de l'Hospital de Sant Pau.*”⁹¹ Dos dies després, el 23 de gener, el mateix diari publicà una nova nota en la qual alguns dels més prestigiosos advocats del moment, entre ells Manuel Duran i Bas, afirmaven que l'adjudicació del projecte a Domènech i Montaner s'ajustava al dret.

Un cop es van calmar els ànims i minvà la intensitat de la polèmica, els marmessors i la MIA van encarregar a la comissió tècnica que formaven Robert, Roig i Bofill i Duran, i que presidia el primer, la redacció del *Programa* i de la *Memòria*, on havien de quedar recollides les indicacions oportunes perquè Domènech i Montaner pogués preparar el projecte d'acord amb els desigs dels marmessors i de la comissió tècnica (els

⁹⁰ Aquestes dues cartes les podem veure amb més comoditat a GARCÍA-MARTÍN, Manuel.- *L'Hospital...*, op. cit., pp.57-59.

⁹¹ Aquest article també pot ser consultat a GARCÍA-MARTÍN, Manuel.- *L'Hospital...*, op. cit., pp.59-61.

llocs que deixaran vacants en aquesta comissió els doctors Robert i Roig i Bofill arran de la seva mort seran ocupats per Pere Esquerdo i Josep Góngora al juliol del 1902).⁹²

Un cop va rebre aquesta documentació, Domènech i Montaner va preparar el projecte i la memòria corresponent, que transcriu íntegrament Leopoldo Gil.⁹³ Malgrat que en la documentació que hom lliurà a l'arquitecte s'assenyalava expressament que l'hospital havia d'estar format per pavellons aïllats i sense comunicació entre ells, Domènech i Montaner no féu cas d'aquestes indicacions i en el seu projecte va preveure que tots els pavellons i els serveis estarien units mitjançant passadissos subterranis, per permetre la comunicació i el pas entre les diferents instal·lacions sanitàries. El pas dels temps va confirmar l'encert d'aquesta i altres solucions arquitectòniques proposades pel prestigiós arquitecte.

La proposta que els marmessors del llegat de Pau Gil havien fet a Domènech i Montaner, tractava de la realització d'un projecte hospitalari d'acord amb un fons d'una mica més de tres milions de pessetes i que quedés subjecte a unes condicions testamentàries concretes. En paraules de Lourdes Figueras: *“L'inici, doncs, serà en l'entorn d'un projecte que respondrà específicament a l'Hospital de Sant Pau i que Domènech organitza amb dotze pavellons: un pavelló d'administració, un de cirurgia, vuit de malalts i dos d'observació. L'Hospital una vegada construït, havia de ser cedit amb tots els equipaments inclosos a una institució ciutadana que es fes càrrec de la seva administració i continuïtat.”*⁹⁴

Els marmessos creuen que qui millor pot tenir cura del nou hospital és, precisament, un altre centre hospitalari, l'Hospital de la Santa Creu. Gràcies al pacte amb aquest hospital, la marmessoria resoldrà el problema de trobar una institució que vulgui fer-

⁹² El *Programa* i la *Memòria* han estat recollits a GIL, Leopoldo: *“El llegat...”*, op. cit., pp.88-90, i a GARCÍA-MARTÍN, Manuel.- *L'Hospital...*, op. cit., pp.83-86.

⁹³ GIL, Leopoldo: *“El llegat...”*, op. cit., pp.91-107.

se càrrec de l'administració i el funcionament de Sant Pau un cop construït, aspectes que no estaven inclosos en el llegat. Certament, aquest problema va ocasionar nombrosos maldecaps als marmessors de Pau Gil, ja que no trobaven una entitat –es va pensar fins i tot en l'Ajuntament de Barcelona– que estigués disposada a assumir els costos del manteniment del nou hospital.

Així les coses, la comissió del llegat de Pau Gil decideix sol·licitar a la MIA: *“llegar á un acuerdo con esta Administracion para construir el edificio en los terrenos que esta tenía adquiridos para la traslación del actual Hospital de la Santa Cruz, en la barriada de San Martín de Provencals, cediéndolo en propiedad luego de construido y amueblado á la Administracion de este Hospital para que cuide de su gobierno y sostenimiento por entender que esta era la entidad que mejor podria cumplir los piadosos fines de Don Pablo Gil, estando tambien dispuestos dichos señores [els marmessors] á gestionar la adquisicion de terrenos contiguos á los que el Hospital posee si estos no tuvieran la estension superficial necesaria ó que por cualquier otra causa no pudiera levantarse en ellos el Hospital de San Pablo”*, com es recull a les actes de la sessió celebrada per la MIA el 19 d'abril de 1901.⁹⁵

En la sessió celebrada el 21 de juny, la MIA decideix el següent: *“Comuniquese al señor Sivatte la resolucion tomada en dicha sesion, de aceptar con entusiasmo el ofrecimiento hecho por el Albaceazgo de Don Pablo Gil de donar á esta Administracion el Hospital de San Pablo que debe construirse para esta ciudad con fondos al efecto legados por aquél, comprometiendose la Administracion al sostenimiento del mismo hospital una vez terminado, siempre que la construccion se lleve á efecto en los términos dispuestos por el testador y se levante, precisamente, en terrenos contiguos ó adyacentes á los que este Hospital tiene*

⁹⁴ FIGUERAS, Lourdes: *“L'Hospital...”*, op. cit., p.126.

⁹⁵ Arxiu Històric de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau (llogall del 1901).

adquiridos en la barriada de San Martin de Provencals, paraje denominado La Travesera”, com llegim a les actes corresponents a aquella sessió.⁹⁶

El 13 de gener de 1902 la MIA convoca una sessió extraordinària per prendre algunes resolucions relatives a l'inici de les obres de construcció de l'Hospital de Sant Pau. A la reunió assisteixen una representació dels administradors de l'Hospital de la Santa Creu, els marmessors de Pau Gil, l'alcalde de Barcelona, Joan Amat i Sormaní, i Lluís Domènech i Montaner, que dóna algunes instruccions davant l'imminent inici de les obres: demana que es fixi la delimitació dels terrenys, que s'eliminin les vies que el travessen i organitza en l'entorn un nou projecte urbanístic de caràcter general.

El 15 de gener de 1902 es col·locà la primera pedra en l'indret on s'havien de construir els pavellons de Sant Pau, però no va ser fins el 1905 que es van iniciar realment les obres. A l'acte de col·locació de la primera pedra van assistir representants de les autoritats “*civils, militars, municipals i eclesiàstiques, de l'Administració de la Junta de l'Hospital de la Santa Creu, de la Casa Provincial de la Caritat, de la Reial Acadèmia de Medicina, de l'Ateneu Barcelonès, de la família del senyor Pau Gil, dels seus testamentaris i la premsa de Barcelona.*”⁹⁷ El 4 de juliol de 1902, Domènech i Montaner presenta l'avantprojecte dels hospitals de la Santa Creu i de Sant Pau.

El projecte s'inicia pels dotze pavellons de Sant Pau, perquè la marmessoria i l'arquitecte així ho proposen i perquè existeix la dotació econòmica específica per a aquest centre. La seva construcció es va realitzar entre els anys 1902 i 1911. A l'abril d'aquest últim any s'esgota el llegat fundacional que havia servit per a l'adquisició dels terrenys i per a la construcció de deu pavellons dels quaranta-vuit projectats per Domènech i Montaner. Aquests deu pavellons eren: el gran de l'Administració, els petits de Sant Jordi i de Santa Apolònia, els mitjans de Sant Salvador, de Sant Leopold, de la Puríssima, del Carme, de la

⁹⁶ Arxiu Històric de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau (llogall del 1901).

⁹⁷ «Cu-Cut!» 23 de gener de 1902.

Mercè, la casa d'operacions dedicada a Sant Cosme i Sant Damià, i, finalment, el de Sant Rafael, acabat el 1918.

El 12 d'abril de 1913, els marmessors de Pau Gil cedeixen tots els drets i propietats a la MIA, amb la condició explícita que es comprometés a continuar les obres. Mitjançant aquesta escriptura de cessió, els dos hospitals van quedar refosos en un de sol, i a partir d'aquell moment l'Hospital de Sant Pau passà a denominar-se oficialment Hospital de la Santa Creu i Sant Pau. El document, que copiem de Manuel García-Martín diu així: *“Joan Ferrer-Vidal, (...) actuant com a marmessor de Pau Gil, per mort de Josep Ferrer-Vidal i per mort o renúncia dels tres fills del senyor esmentat, dóna poder a l'altre marmessor executor del testament, Manuel Maria de Sivatte i Llopart, (...), per lliurar a l'hospital de la Santa Creu, d'aquesta ciutat, i per ell a la seva Administració, la finca urbana situada a la Travessera, (...) amb els edificis de recent construcció que formen l'hospital de Sant Pau, les mines annexes a la dita finca i altres accessoris seus; subrogar l'Administració del dit hospital de la Santa Creu en el lloc i el dret de la marmessoria de Pau Gil i de l'hospital de Sant Pau, el qual quedarà incorporat i refós en el de la Santa Creu amb tots els drets, obligacions, accions i excepcions corresponents a l'un i a l'altre. Pel que fa al referit hospital de Sant Pau, declara que l'expressada marmessoria ha satisfet totes les despeses per obres i altres conceptes motivats fins al moment present per la construcció de l'hospital, per la qual cosa no ha de satisfer res per aquest motiu el de la Santa Creu.”*⁹⁸

D'altra banda, l'any 1913 l'Ajuntament de Barcelona va concedir a l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau el “Premio del Concurso Anual de Edificios Urbanos” i va atorgar a Domènech i Montaner la Medalla d'Or de l'Ajuntament, que ja havia rebut anteriorment pels projectes de la Casa Lleó Morera i el Palau de la Música Catalana.

⁹⁸ GARCÍA-MARTÍN, Manuel.- *L'Hospital...*, op. cit., pp.86-87.

Els pavellons restants no van ser realitzats segons el projecte general previst inicialment per culpa de les diverses dificultats econòmiques que això representava per a la MIA de la Santa Creu; únicament es van fer els esbossos i plànols, dels quals, arribat el moment, farà el seguiment Pere Domènech i Roura, fill de Domènech i Montaner.

El 1914 es van reiniciar les obres i, gràcies a les generoses aportacions de molts particulars, es van poder anar enllestint alguns pavellons més: el 1920, el de Santa Victòria; entre els anys 1921 i 1925 –en aquest cas gràcies als diners (cinc milions de pessetes) que es van obtenir de la venda a l'Ajuntament de Barcelona de l'antic recinte hospitalari de l'Hospital de la Santa Creu– es van fer l'església i dos edificis annexos, el pavelló situat darrere del d'Operacions i la Casa de Convalescència. El 1922 es va iniciar el pavelló de Sant Manuel; el 1926, el de l'Assumpció; el 1927, els de Sant Carles i Santa Francesca; el 1928, el de Sant Frederic i un altre pavelló adossat a aquest darrer. Aquell mateix any es van construir els edificis del Sagrat Cor i de Sant Miquel dels Sants. El 1929 es començà la construcció del pavelló de Sant Antoni. Com podem veure, en la darrera etapa de la vida de Domènech i Montaner s'havien construït alguns pavellons més, si bé segurament amb participació escassa de l'il·lustre arquitecte i sota la direcció del seu fill, que, després de la mort del seu pare al desembre del 1923, el substituirà en la direcció de les obres de l'hospital. Així, l'11 de març de 1923 es col·locà la primera pedra de la segona fase de les obres.

La construcció de l'Hospital de Sant Pau va haver de fer front a algunes disparitats de criteris entre la marmessoria de Pau Gil i la MIA, i no va ser aliena a una certa pressió social, tant pels costos de les obres, per l'aparença estètica, per la seva magnificència i pel seu luxe, considerat excessiu per una part de la ciutadania. La premsa satírica de l'època es féu ressò de tot plegat i no estalvià crítiques a la construcció de l'hospital i a les principals personalitats implicades en el projecte (Domènech i Montaner i el doctor Robert),

com assenyalen Paloma Sánchez i Esther Sarrà.⁹⁹ En paraules de Lourdes Figueras: “Malgrat que els diners hi eren, la Santa Creu opinava que era bo estalviar-ne i fer-ho extensible a tot el projecte restant, i ningú no podia entendre (excepte els marmessors i els defensors de l’estil de l’arquitecte) que s’hi esmercessin tants esforços o tants recursos artístics per realitzar un hospital de «pobres».”¹⁰⁰

Aquesta polèmica al voltant de la construcció de l'hospital s'entén millor si tenim en compte que al final del segle XIX –en especial a partir del 1898– i al començament del segle XX –1901 és l'any del triomf de la candidatura catalanista dels “Quatre Presidents”–, a Catalunya s'observa un evident fenomen de bipolarització política i de confrontació acarnissada entre catalanistes i republicans. Aquesta primera constatació anava seguida d'una altra evidència: catalanistes i republicans tenen els seus propis vehicles d'expressió escrita i la premsa satírica –«L'Esquella de la Torratxa» en el bàndol republicà i el «Cut! Cut!» en el catalanista– també hi té el seu paper en aquest sentit; a més, es tracta d'un paper fonamental, perquè aquest tipus de publicació refermava i ampliava la difusió dels missatges doctrinaris de la premsa seriosa i, gràcies al suport de la part gràfica, arribava a un públic ampli, alhora que ajudava a explicar més fàcilment un esdeveniment determinat i recolzava eficaçment les campanyes de descrèdit. Tot això feia que les revistes satíriques fossin molt populars i gaudissin d'un públic fidel. Coincidint amb la bipolarització de la política catalana s'accentuarà la politització de la premsa, la satírica i la seriosa, que refermarà encara més el seu paper de portaveu d'un o l'altre grups polítics i de vehicle d'expressió d'una determinada ideologia. Va ser, precisament, coincidint amb aquest període d'intensa agitació política que l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau es va anar

⁹⁹ SÁNCHEZ, Paloma; SARRÀ, Esther: “El ressò de la construcció de l'Hospital de Sant Pau a la premsa satírica de la ciutat. Una curiosa anècdota històrica”, a FIGUERAS, Lourdes; MANADÉ, Maria (coord.)- *L'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, 1401-2001*, Barcelona, Lunwerg-Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, 2001, pp.195-204.

gestant. I, com assenyalen Paloma Sánchez i Esther Sarrà: “Aquestes circumstàncies varen convertir els inicis de la seva construcció en un gratuït motiu de polèmica, en un afer polític (...). Aquesta conjuntura es veurà agreujada pel fet que tots, absolutament tots, els protagonistes del futur hospital (els marmessors, Sivatte i Ferrer; l’arquitecte, Lluís Domènech i Montaner; i d’una part de la Molt Il·lustre Administració, el Dr. Robert) estaven fortament i activament vinculats a una d’aquestes ideologies confrontades: pertanyien a la Lliga o a les velles forces conservadores; però serà Domènech i Montaner qui catalitzarà les ires republicanes a causa de la seva creixent presència a la vida pública en aquest període. El Diluvio (diari republicà i introductor del lerrouxisme) no trigarà a aprofitar els inevitables entrebancs que van dificultar l’estricta acompliment de la voluntat de Pau Gil per engegar una campanya de descrèdit; encara que tots els atacs i les defenses es faran sempre en nom de la ciutat i, sobretot i, abans de tot, en nom dels pobres. Que El Diluvio ataqués la gestió dels executors testamentaris entrava dins de la seva política de premsa, que era senzillament atacar-ho tot, absolutament tot; però, a més, un fet que barrejava qüestions de sanitat, beneficència i urbanisme no el podia deixar escapar. I així nasqué la polèmica sobre l’Hospital que serà conduïda per El Diluvio i L’Esquella de la Torratxa [publicacions republicanes] contra La Veu de Catalunya i el Cu-Cut! [catalanistes], és a dir, dues publicacions serioses recolzades per dues de satíriques. Els republicans van cercar –amb un cert èxit– una implicació general de la premsa barcelonina i així també van intervenir altres publicacions com ara La Vanguardia, el Diario de Barcelona, La Publicidad. (...) El punt àlgid de la polèmica és entre 1902 i 1905. Als republicans els costava de pair que Domènech i Montaner i Bartomeu Robert, la Lliga en definitiva, fossin al davant del futur Hospital; de l’Hospital de la ciutat.”¹⁰⁰ Vista amb la perspectiva dels anys, aquesta campanya de premsa pot ser recordada com una curiosa anècdota històrica, però poca cosa més, perquè en definitiva, i com assenyalen Paloma Sánchez i Esther Sarrà: “a mesura que l’Hospital anava prenent

¹⁰⁰ FIGUERAS, Lourdes: “L’Hospital...”, op. cit., p.129.

¹⁰¹ SÁNCHEZ, Paloma; SARRÀ, Esther: “El ressò...”, op. cit., pp.196 i 200.

*forma, s'anava imposant l'evidència de la falsedat de la campanya, i un cop acabat de construir la nova ciutat cosmopolita el rebrà amb plena satisfacció com el millor hospital possible.”*¹⁰²

L'any 1929 es clausurava l'Hospital de la Santa Creu i es feia efectiu el seu trasllat al nou edifici modernista de Sant Pau. Com ens adverteixen, però, Maria Teresa Serraclara i Montse Martí: *“El trasllat dels primers malalts, de l'antic al nou hospital de la Santa Creu i Sant Pau va tenir lloc el 30 de juny de 1916 i van ocupar els pavellons de Sant Leopold i de Sant Salvador; posteriorment, el 1926, es va posar en marxa el pavelló de l'Assumpció i els altres pavellons van iniciar l'activitat esglaonadament al llarg de l'any 1929. El 1930 estaven en ple funcionament vint-i-set pavellons del nou Hospital.”*¹⁰³ Els primers metges que van treballar al nou hospital van ser els doctors Torres i Pujalt, que el 1916 ja passava visita, i, des del 1920, els doctors Josep Cornudella i Joan Freixas.

El 16 de gener de 1930 el rei Alfons XIII –que el 1904 havia visitat les obres– va inaugurar oficialment el nou Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, que esdevingué des d'aleshores una institució molt lligada al país i a la vida ciutadana i un dels motors en l'assistència sanitària i en l'evolució de la medicina a Catalunya. D'altra banda, el conjunt, declarat Monument Historico-artístic al maig del 1978 i Patrimoni de la Humanitat per la UNESCO l'any 1997, constitueix un paradigma –juntament amb el Palau de la Música Catalana– del modernisme català. Consultant la documentació de contractes i certificacions d'obres, que es conserva a l'Arxiu Històric de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, es pot reconstruir la nòmina d'artistes, artesans i ceramistes que van treballar en el projecte de Sant Pau; en destaquen els escultors Eusebi Arnau i Pau Gargallo, els pintors Lluís Gargallo i Francesc Labarta, el mosaïcista italià Mario Maragliano i per a la vidrieria artística la firma Rigalt Granell i C^a.

¹⁰² SÁNCHEZ, Paloma; SARRÀ, Esther: *“El ressò...”*, op. cit., p.204.

¹⁰³ SERRACLARA, Maria Teresa; MARTÍ, Montse.- *Hospital de la Santa Creu i Sant Pau. Història, arquitectura, art*, Barcelona, Fundació Privada Hospital de la Santa Creu i Sant Pau-Guinovart & Oshsa, 2001, pp.35-36.

L'obra escrita del doctor Robert

El prestigi social i professional de què gaudeix el doctor Robert s'explica no només per la seva participació en les tasques del trasllat de la Facultat de Medicina o en les de construcció de l'Hospital de Sant Pau, sinó que també estava fonamentat en les seves col·laboracions periòdiques en diverses publicacions especialitzades, com ara «El Compilador Médico». Aquesta revista, de vida efímera (1865-1869) i obertament positivista, va ser l'antecedent directe de «La Independencia Médica» (1869-1890), publicació aquesta última defensora de l'ensenyament lliure i que representa un esforç per fer la medicina independent de les estructures administratives i burocràtiques que l'havien mediatitzat fins aleshores. «El Compilador Médico» va assolir una certa difusió i era considerada l'òrgan oficial de la Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Barcelona. La publicació havia estat una iniciativa del doctor Antonio Mendoza, catedràtic d'Anatomia Quirúrgica, Operacions i Embenats, i vicepresident d'aquella institució. A banda de publicar-hi diversos treballs, el doctor Robert va col·laborar assíduament en dues seccions fixes de la revista: *“Revista de la prensa médica extranjera”* i *“Revista de la prensa médica española”*. El treball de Robert en aquesta publicació va ser sobretot de difusió, ja que era l'encarregat de resumir els treballs més importants que es publicaven aleshores a Europa en matèria mèdica. A banda d'això, també publicava esporàdicament alguns treballs originals, gairebé sempre casos clínics seus.

També van ser molt destacables les seves col·laboracions a «La Independencia Médica», publicació de la qual fou un dels promotors, juntament amb Joan Giné i Partagàs i Ignasi Valentí Vivó. Així mateix, cal fer esment de la «Gaceta Médica Catalana» (1881-1921), que es comença a publicar sota l'impuls de Rafael Rodríguez Méndez, com a continuació de «La Gaceta Médica de Cataluña», que s'havia iniciat l'any 1878. Un article de Robert sobre el pronòstic de les cardiopaties cròniques inaugurarà la «Gaceta Médica Catalana». No serà endebades recordar que aquesta publicació i «La Independencia

Médica», representen les dues grans plataformes d'entrada de la medicina europea a Catalunya al final del segle XIX.

Les col·laboracions del doctor Robert es van fer extensives a altres publicacions mèdiques, com la «Revista de Ciencias Médicas», «La Medicina Popular», «La Unión Médica» de Lleida, «La Medicina Contemporánea» de Reus –publicada entre els anys 1887 i 1891 i en la fundació de la qual havien col·laborat Salvador Cardenal, Jaume Ferran, Joan Giné i Partagàs o el mateix Robert–, i també a altres revistes de medicina de Barcelona, Madrid i Sevilla, on donava a conèixer regularment els seus articles científics, de tema patològic, antropològic o psiquiàtric (al setembre del 1883 Robert va participar en el Primer Certamen Frenopático Español, organitzat per Giné i Partagàs al manicomi Nueva Belén de Sant Gervasi, a Barcelona). Fins i tot és possible trobar algun treball de Robert en l'efímer «Boletín del Ateneo de Alumnos Internos de la Facultad de Medicina de Barcelona» (1882-1883). Així mateix, també cal recordar la sèrie d'articles que publicà al diari «La Vanguardia» entre l'agost i l'octubre del 1901.¹⁰⁴ Aquest és, en paraules de Josep Maria Calbet i Jacint Corbella: *“un momento clave, ya que si de un lado se inicia el siglo XX, por el otro marca el punto cumbre de la vida del autor, tanto desde un punto de vista científico como social y político. (...) Lo que más sobrecoge en la lectura de estos artículos es la mentalidad tan diáfana y clara de su autor; la lucidez crítica de que hace gala. El hecho de ser él mismo un destacado protagonista del último tercio del siglo XIX y de no disponer todavía de suficiente perspectiva histórica, no impide que sepa desbrozar los logros que van a pasar a la historia, de la avalancha de «hojarasca» científica que en sus días se dió. (...) En suma, Robert nos ofrece una síntesis de la Medicina del siglo XIX francamente aceptable. Es más, sus conocimientos histórico-médicos (...) son los de un hombre vivamente preocupado por la marcha de la disciplina que cultiva. (...) Si bien el quehacer científico y docente de Robert, estuvo polarizado*

¹⁰⁴ Aquests articles de caràcter historicomèdic van ser publicats en aquest diari barceloní entre el 6 d'agost de 1901 i el 27 d'octubre del mateix any i han estat recopilats posteriorment per CALBET, Josep Maria; CORBELLA, Jacint (eds.).- *Bartomeu Robert...*, op. cit.

en la Patología Médica, no por ello deja de mostrar interés por lo que ocurre en otros campos de la medicina.”¹⁰⁵

A causa de les seves nombroses activitats docents i professionals, les quals absorben bona part del seu temps, l'obra escrita que ens ha deixat el doctor Robert –la recollim a l'apèndix final d'aquest treball– no és, sobretot en comparació amb la d'altres metges contemporanis seus, massa extensa, ni constitueix el fort de la seva activitat com a metge i professor. Com assenyala Francesc Gallart Monés: *“La parte principal de su obra científica no está en sus discursos, programas, artículos, etc., sino en sus admirables y fructíferas enseñanzas desde la Cátedra y la Clínica, y con estas armas de muy buen temple, formó una generación de Médicos prácticos.”*¹⁰⁶ Jacint Corbella i Edelmira Domènech han posat de manifest que les múltiples activitats del doctor Robert anaven sempre en detriment del seu escàs temps lliure: *“Ya entonces Robert vive deprisa. Y solo tardíamente aceptó tomar con una cierta amplitud períodos de descanso, bien en forma de viajes a Bayreuth, para asistir a los festivales wagnerianos, o en forma de veraneo sencillo en Camprodón, a donde llevaba su familia, que veía poco, y permanecía él algún tiempo. A él más que nadie se debe el pequeño auge que tuvo entonces Camprodón como centro veraniego.”*¹⁰⁷

¹⁰⁵ CALBET, Josep Maria; CORBELLA, Jacint (eds.).- *Bartomeu...*, op. cit., pp.10-11.

¹⁰⁶ GALLART MONÉS, Francesc: *“Los catedráticos...”*, op. cit., pp.37-38.

¹⁰⁷ CORBELLA, Jacinto; DOMÈNECH, Edelmira: *“Bartolomé Robert Yarzabal”*, *Actas del Segundo Congreso Español de Historia de la Medicina*, Salamanca, volum II, 1965, p.156. Recordem, efectivament, que el doctor Robert era un amant de la música del compositor alemany Richard Wagner, com es posa de manifest en l'article *“El Dr. Robert wagnerista”* que es publica al «Cu-Cut!» el 17 de novembre de 1910: *“A l'home, pera vèurel ab totes ses perfeccions, se l'ha d'estudiar també en les diferents cares de son complexe intelecte: sols aixís es com forjem sers que'ls considerem ideals de perfecció. L'intensitat emotiva de la música no la tenia pas amagada el Dr. Robert, y aixís el coneixíem com un dels més aficionats als grans festivals musicals y fou un dels primers pelegrins de Beyreuth, y al ponderar les excelencies emotives del «Parsifal» de Wagner, ho feya ab tanta unció, com si vegés representar un dels millors trossos de tan excelsa concepció musical”*. D'altra banda, Robert també aprofitava les escasses estones de lleure a Camprodón per prendre part en representacions de teatre d'aficionats.

Robert només és autor, coautor més exactament, d'un llibre: *Enfermedades del aparato digestivo*, publicat el 1889 (Madrid, Administración de la «Revista de Medicina y Cirugía Prácticas»), i escrit en col·laboració amb un altre metge, cunyat seu, Emerencià Roig i Bofill. El llibre pot ser considerat com el primer treball dedicat a aquest tema a Espanya i descriu minuciosament les malalties de l'aparell digestiu, esdevenint el primer tractat sobre els coneixements de la gastroenterologia catalana. Estem davant d'una obra ambiciosa i que, en paraules dels seus autors, escrites al pròleg, pretén omplir un buit. Atès el seu interès, copiem el pròleg íntegrament: *“Como abrigamos el propósito de escribir con cierta aplicación al ejercicio práctico de la Medicina, figurarán tan sólo en este libro aquellos procesos morbosos de observación clínica más frecuente, y acerca de los cuales podamos tener alguna experiencia personal. La redacción, en lo que sea dable, se ajustará á las naturales exigencias del médico que ejerce y que son muy otras del que, en las soledades del bufete, busca con afan la controversia sobre las teorías que, más ó menos controvertibles, van apareciendo sin cesar en el campo de la ciencia. Es por eso, que nosotros aceptamos lo cierto como cierto, y lo dudoso como dudoso, dejando encomendada á otros más sagaces y de mayor respetabilidad, la noble tarea de confirmar mañana lo que ayer era aún motivo de vacilación. Nuestra actividad, en cambio, siendo desde luego muy poco pretenciosa, producirá tal vez un efecto útil más inmediato, ya que se propone llenar un vacío que se descubre en muchos de los tratados generales y especiales de Patología, publicados hasta aquí; queremos aludir al tratamiento de las enfermedades, que en los más de los libros, apenas si está esbozado. Convencidos de que el objetivo del médico es la curación de sus enfermos, nos esmeraremos en dar al asunto toda aquella latitud compatible con las medianas dimensiones de la obra, protestando de que la mayor parte de nuestras afirmaciones terapéuticas descansarán en hechos reiteradamente comprobados en la clínica. Hoy, más que nunca, se muestra urgente la necesidad de que la historia real de los hechos no se vea sofisticada por la novela y de que el médico sea algo más que un naturalista; pues ahora y siempre resultará más claro que la luz del día, que la práctica clínica es algo más que un problema de historia natural. Los procesos morbosos*

tendrán, si se quiere, toda su característica taxonomía fundada en las condiciones de su patogenia y de su lesión, pero al fin tienen que encarnarse en el individuo, formando con él un todo único é indivisible; por manera que á la postre más debe preocupar al clínico el concepto de enfermo que el de enfermedad. De ahí la necesidad de detallar una terapéutica haciéndola todo lo individual posible, para ir la ajustando á esa variada série de moviidades con que los afectos morbosos se ofrecen á nuestra observación; de esta manera, el presente libro y los demas que tal vez vayamos publicando, mejor que el carácter abstracto de una patología, quizá ofrezcan el sello de una clínica terapéutica ó, si se quiere, de una medicina práctica.”¹⁰⁸ En opinió d’Antoni Gallart Esquerdo el llibre: “fue uno de los mejores del mundo en la época en que se publicó.”¹⁰⁹

D'altra banda, Robert també va ser autor de diversos pròlegs i de traduccions d'algunes obres importants de científics forans. Cal destacar, en aquest sentit, el pròleg que va escriure per a la traducció espanyola (1877) del llibre del professor de medicina a la Universitat de Le Halle, el metge alemany C.F. Kunze, titulat *Tratado de patología interna*. També va ser l'encarregat de prologar la tercera edició castellana (sense datar, però segurament del 1899) del llibre *Manual de patología interna*, del professor de Clínica Mèdica de la Facultat de Medicina de París, el metge francès Georges Dieulafoy. Com escriu Robert en el pròleg d'aquest llibre: “puede decirse que la Patología de Dieulafoy es una de las primeras, entre las mejores.”¹¹⁰

Més significatiu és encara el cas de la *Patología celular* (1858) del metge alemany Rudolph Virchow, que Robert va traduir del francès el 1868 en col·laboració amb Giné i

¹⁰⁸ ROBERT, Bartolomé; ROIG I BOFILL, Emerenciano.- *Enfermedades del aparato digestivo*, Madrid, Nicolás Moya-Administración de la «Revista de Medicina y Cirugía Prácticas», 1889.

¹⁰⁹ GALLART ESQUERDO, Antoni: “Primer...”, op. cit., p.26.

¹¹⁰ DIEULAFOY, Georges.- *Manual de Patología interna. Precedido de un prólogo del Doctor Bartolomé Robert*, Madrid, Administración de la Revista de Medicina y Cirugía Prácticas, s.a.

Partagàs. Els dos metges no es limiten únicament a traduir el llibre, sinó que també redacten un extens pròleg en el qual presenten l'estat dels avenços en aquesta matèria.

Amb la traducció d'aquest llibre, clar exponent del positivisme mèdic, i amb alguns dels seus articles i crítiques bibliogràfiques, Robert va esdevenir un dels introductors a Espanya de la ciència i els avenços mèdics europeus, com s'assenyala en el número monogràfic que la «Revista de Ciencias Médicas» dedica a la seva memòria al maig del 1902: *“Ambos fueron [Rudolph Virchow i Claude Bernard] los ídolos de su juventud, y no es injusticia para nadie afirmar que Robert fue de los que trabajó con más ahinco para dar a conocer entre nosotros su obra, que ha de reputarse como el más sólido fundamento de la Medicina Moderna.”*

Robert també va prologar i revisar el *Compendio de hidrología médica, balneoterapia é hidroterapia* publicat l'any 1884 i escrit per Alfredo Nadal, doctor en Medicina i Cirurgia de la Facultat de Madrid. En aquest pròleg Robert reivindica la importància de la hidrologia mèdica i es lamenta de les mancances i els defectes dels plans d'estudis de les facultats de medicina espanyoles, on no hi ha cap càtedra en la qual s'imparteixi la matèria estudiada en el llibre de Nadal: *“El doctor don Alfredo Nadal, dando á la estampa este libro, coadyuvará al perfeccionamiento científico de los médicos españoles; y es que la actual distribución de los estudios en nuestras Facultades de Medicina, y hasta su funcionamiento interno, adolece, á mi ver, de algunos defectos que desearian ver corregidos cuantos con algun entusiasmo se dedican á la enseñanza. Entiendo que la extensión reglamentaria de algunos estudios es desproporcionada; que es estéril de todo punto el tiempo invertido en el desarrollo de ciertas asignaturas y en cambio hay imposibilidad material de explicar cuestiones, sin las que el ejercicio práctico de la profesión se hace por demás difícil; que deberian crearse cátedras nuevas y disminuir el número de las que figuran hoy en plantilla; que en vez de la entonación académica que es de costumbre dar á las explicaciones, deberíase procurar una enseñanza más práctica, de mayor ejercicio clínico y de laboratorio, realizada*

*directamente por los alumnos, para hacerles ménos sensible el tránsito de la Universidad á la cabecera de sus enfermos: pero ínterin no viene la reforma, que de cada día se hace más necesaria, es de agradecer la iniciativa individual que en parte subsana lo que el Estado habría de procurar con solícito interés.”*¹¹¹

El prestigi de Robert com a metge va depassar les fronteres de l'Estat espanyol, atès que més enllà d'aquestes fronteres també va ser una figura reconeguda. Recordem, en aquest sentit, que va participar –a banda de ser-ne un dels presidents d'honor de la secció de Medicina– en el XII Congrés Internacional de Medicina celebrat a Moscou entre els dies 19 i 24 d'agost de 1897, on va llegir el treball *“Característica de la patología humana en sus relaciones con la terapéutica”* i on va ostentar la representació espanyola, com podem llegir a la «Revista de Ciencias Médicas» el dia 25 d'agost de 1897: *“Invitado el Comité español para nombrar quien represente á los médicos españoles en la diputación del Congreso Internacional de Medicina que ha de ser recibida en Peterhof por S.M. el Czar de Rusia, ha designado al Dr. D. Bartolomé Robert. Puede contarse que serán unos treinta los médicos españoles que asistirán á las sesiones del Congreso, siendo también bastante numerosos los trabajos científicos presentados al mismo.”*¹¹²

Robert també va prendre part en el Congrés Mèdic reunit a Sevilla, en el de Berlín i en el de Roma, l'any 1894, on va llegir el treball *“Patogenia y tratamiento de los delirios neumónicos”*. En aquests dos últims congressos va ser president d'honor de la secció de Medicina.

¹¹¹ NADAL, Alfredo.- *Compendio de hidrología médica, balneoterapia é hidroterapia*, Barcelona, Montaner y Simon, 1884, p.I.

¹¹² *Característica de la patología humana en sus relaciones con la terapéutica. Discurso leído por el Dr. D. Bartolomé Robert en la segunda sesión general del Congreso celebrada en el Teatro Imperial de Moscú, agosto de 1897. XII Congreso Internacional de Medicina, Barcelona, Imp. Henrich y C^{ia}, 1897.*

II PART. EL POLÍTIC

Les presidències de la Societat Econòmica Barcelonina d'Amics del País i de l'Ateneu Barcelonès

Ens estem acostant a la conjuntura del canvi de segle, moment que marca un punt d'inflexió en la biografia de Bartomeu Robert i moment, també, en el qual el seu compromís cívic es fa extensiu a institucions i àmbits allunyats de la pràctica mèdica. A partir d'ara la seva actuació pública inicia un acostament envers la política i les tasques directives en algunes de les institucions ciutadanes més representatives des d'un punt de vista cultural i socioeconòmic, com poden ser l'Ateneu Barcelonès o la Societat Econòmica Barcelonina d'Amics del País. Així les coses, l'estudi de la biografia de Robert s'ha de dur a terme des d'una doble aproximació: la seva faceta com a metge i professor universitari i la seva faceta com a polític. Per tant, ara deixarem una mica de banda les qüestions mèdiques per centrar-nos més aviat en aquells aspectes de la seva biografia més propers a la gestió, diguem-ne, política.

Des d'aquest punt de vista, el bienni 1898-1899 marca una fita important en la seva trajectòria pública, atès que el 30 de desembre de 1897 va ser escollit president de la Societat Econòmica Barcelonina d'Amics del País per al curs 1898-1899. Aquesta entitat havia estat fundada al juny del 1822 per iniciativa de la Diputació provincial i es va convertir en el centre de reunió de fabricants i intel·lectuals. La seva línia d'actuació es concentrà en la defensa del proteccionisme i la difusió de l'educació primària. Sense haver-se després del llast il·lustrat dels seus orígens, recollit en el lema "*Fomentar enseñando*", la institució se situava en els àmbits d'actuació filantròpics, essent un instrument idoni per a l'exercici del rol protector i caritatiu de les classes dominants amb el sosteniment d'escoles per a nenes pobres i de centres d'ensenyament especialitzat per a noies treballadores, l'escola d'institutrius, l'organització de colònies escolars i l'ajut a la Casa Provincial de Maternitat i Expòsits. A tot plegat s'hi afegí a partir del 1877 el seu paper polític de relació amb la

reialesa en virtut de la legislació canovista (Llei de 8 de març de 1877), que li atorgava l'elecció corporativa d'un senador; la Societat Econòmica Barcelonina d'Amics del País té reservat des d'aleshores, doncs, un escó senatorial, com veurem més endavant.

Els cursos 1881-1882 i 1900-1901 Robert ocuparà la presidència de l'Ateneu Barcelonès, màxima institució cultural barcelonina, de la qual era soci, com a mínim, des del 1873.¹ Recordem que s'havia constituït a l'abril del 1872 com a resultat de la fusió de l'Ateneo Catalán, fundat el 1860, i del Centro Mercantil Barcelonés, fundat el 1869. Manuel Duran i Bas en va presidir la primera Junta i reuní importants sectors del conservadorisme barceloní. L'entitat, organitzada per seccions (inicialment les de Ciències Morals, Econòmiques, Físiques, Agricultura, Indústria, Literatura i Belles Arts), aplegà una important biblioteca, que amb el temps es convertirà en la primera de les privades del país, amb prop de 400.000 volums. La trajectòria de l'Ateneu ve marcada per diferents períodes; fins al 1895, fou l'etapa de major incidència pública, en què es feren debats tan remarcables com el protagonitzat per Pere Estasén i Joaquim Maria Bartrina sobre el positivisme, o el que es va organitzar sobre l'Exposició Universal de Barcelona del 1888. A partir del novembre del 1895, amb el discurs presidencial –fet per primera vegada en català– d'Àngel Guimerà i que va dedicar, precisament, a la llengua catalana, l'Ateneu va iniciar el seu procés de catalanització i es va convertir en el principal banc de proves del catalanisme polític. Efectivament, el primer fet destacable de la progressiva penetració catalanista en les institucions es concretà en el trimof de la candidatura encapçalada per Guimerà a la presidència de l'Ateneu Barcelonès, el curs 1895-1896. Les presidències successives d'Àngel Guimerà el 1895, Valentí Almirall el 1896, o Joan Josep Permanyer el 1897, van fer possible l'accés del catalanisme a una plataforma de primer ordre ciutadà, des d'on podia adreçar-se a l'opinió pública catalana. Una altra fita destacada en aquest

¹ Una de les principals obres de referència quan parlem de l'Ateneu Barcelonès és CASASSAS, Jordi.- *L'Ateneu Barcelonès. Dels seus orígens als nostres dies*, Barcelona, La Magrana-Institut Municipal

procés iniciat pel catalanisme d'ocupar les principals plataformes ciutadanes per utilitzar-les com a centres de difusió de la doctrina catalanista va ser l'accés de Joan Josep Permanyer a la presidència de l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació al maig del 1895.

El curs 1881-1882 el doctor Robert accedí a la presidència de l'Ateneu gràcies, és clar, al seu prestigi personal i professional, però també gràcies al fet que va ser avalat per una altra figura d'inqüestionable prestigi social, Manuel Duran i Bas, que a més havia ocupat el càrrec en tres ocasions (1868-1869, 1873-1874 i 1877-1878).

Uns quants anys després, el curs 1900-1901, Robert tornarà a ser l'escollit per ocupar la presidència de l'Ateneu Barcelonès; en aquesta ocasió l'avalador és Lluís Domènech i Montaner, president de l'entitat els dos cursos anteriors i personalitat, també, d'indiscutible prestigi polític i professional. Aquest segon nomenament de Robert obeïa, sobretot, a la tàctica catalanista d'infiltració en les principals entitats culturals i ciutadanes, per fer-les servir de plataformes de difusió dels ideals catalanistes en el conjunt de la societat catalana. Així doncs, no és estrany que Prat de la Riba, Cambó i Verdaguer i Callís, a més del ja esmentat Domènech i Montaner, avalin la candidatura de Robert per ocupar novament la presidència de l'Ateneu.

En accedir al càrrec per primera vegada, Robert va llegir, el 28 de novembre de 1881, el discurs inaugural del curs sobre el tema *"La antropología y la historia"*, on volia demostrar que l'home es distingeix dels altres éssers vius per les seves activitats científiques, artístiques, industrials i pel seu sentiment religiós: *"Digo y sostengo que el hombre, por su condición física y material, es el organismo más perfecto de la escala zoológica y forma tan solo un eslabon de la gran cadena orgánica; pero voy ahora á demostrar que por sus condiciones psicológicas el hombre forma un reino aparte dentro de lo creado, ya que goza de unos atributos que no tienen formal representacion en ningun otro sér; y si las diferencias físicas no son esenciales y lo son las de órden intelectual y moral, quedará tambien demostrado que el*

d'Història de Barcelona, 1986. En aquesta obra trobarem algunes referències a les dues presidències del doctor

hombre es un ser complejo, constituido por la dualidad de un factor corpóreo é incorpóreo, y que de ninguna manera puede aceptarse el criterio materialista. Y no se crea que opino de tal suerte por graves cuestiones de dogma; no; pospongo en este instante toda idea nacida de fé ardiente y busco las pruebas en la razon pura, porque no quiero apartarme en estos momentos del criterio positivista que me lleva á admitir los hechos tales como son y no como convengan á las creencias de cada uno. El hombre es un sér psicológicamente perfectible; el hombre, además es un sér que tiene dos ideales que se reasumen en el sentimiento religioso y en el sentimiento de patria.”²

Amb aquesta conferència Robert posava de manifest els seus coneixements sobre antropologia, etnografia i sociologia, acumulats al llarg dels anys i que havia adquirit després de fer moltes lectures sobre la qüestió. Els seus coneixements en aquests temes ja s’havien posat de manifest en la conferència que havia llegit els mesos de gener i febrer del 1873 a l’Ateneu Barcelonès amb el títol *“Discurso sobre la aclimatación de la especie humana.”*³ En el vessant intel·lectual, com també en la seva activitat professional i en la seva actuació pública, Bartomeu Robert és un home modern, obert a les noves tendències científiques. Va ser un dels introductors de la moderna antropologia a Catalunya –aquella que superava el mer interès folklòric i etnogràfic estès a partir del primer excursionisme organitzat–, com va quedar demostrat amb les seves conferències *“Discurso sobre la aclimatación de la especie humana”* i *“La antropología y la historia”*.

Robert.

² *Ateneo Barcelonés. La antropología y la historia, discurso leído por el Dr. Bartolomé Robert, Presidente del Ateneo Barcelonés en la sesión pública inaugural del 1881*, Barcelona, N. Ramírez y C^{ia}, 1881, sense paginar.

³ *Discurso sobre la aclimatación de la especie humana. Pronunciado en el Ateneo Barcelonés por el socio Dr. D. Bartolomé Robert en las noches del 7 y 21 de enero y 4 de febrero de 1873*, Barcelona, Est. Tip. de Narciso Ramirez y C^{ia}, 1873.

També van ser molt noves les seves teories sobre l'aplicació de la hipnosi en el món medicolegal, com va quedar ben palès en la conferència que va llegir a la Universitat de Barcelona el 13 i el 27 de febrer de 1898, i que duia per títol "*Relaciones de la Patología mental con los Tribunales de Justicia.*"⁴ La lectura d'aquesta conferència, la sèrie d'articles que, amb el títol de "*Cuerdos y locos*", va publicar a «La Vanguardia» els dies 17, 22 i 26 de juny i 3, 8, 14, 22 i 27 de juliol de 1894, i la resposta –publicada a «La Vanguardia» el 13 d'abril de 1894– a un qüestionari proposat per l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Barcelona sobre quines investigacions calia fer per determinar l'estat de consciència o de la voluntat del presumpte culpable en el moment de delinquir, s'emmarquen en el context del debat que va generar el cas Samuel Willie. Recordem que l'any 1893, en una de les seves estades a Barcelona, aquest ciutadà anglès va disparar contra els germans Bofill, que eren uns negociants amb els quals mantenia tractes. Willie fou detingut i jutjat per homicidi frustrat. Amb el Codi a la mà podia ser condemnat a mort, però el peritatge mèdic va aconseguir que fos reclòs en un manicomi, mesura que no va ser ben compresa per amplis sectors de la societat de l'època. De fet, al voltant d'aquest cas hi hagué aferrissades controvèrsies científiques, tant mèdiques com jurídiques, i moltes discussions en l'àmbit popular.

El cas de Willie va ser debatut en moltes tribunes científiques i periodístiques. És en aquest context, precisament, que «La Vanguardia» demanà al doctor Robert la seva opinió sobre les qüestions psiquiàtriques, que exposarà en la sèrie d'articles "*Cuerdos y locos*". Val a dir també que la paraula psiquiatria ja és utilitzada per Robert l'any 1894, essent un dels pioners en l'ús del terme.

De la lectura d'aquesta sèrie d'articles, de la resposta al qüestionari plantejat per l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació, i de la conferència "*Relaciones de la Patología*

⁴ *Relaciones de la patología mental con los Tribunales de Justicia. Conferencias dadas en el Salón Doctoral de la Universidad en los días 13 y 27 de febrero por el Dr. D. Bartolomé Robert. Taquigrafiadas por los alumnos Wifredo Coroleu y Ramón Torres. Curso de 1897-98, Barcelona, Imp. Henrich y C^{ia}, 1898.*

*mental con los Tribunales de Justicia”, podem extreure la conclusió, com fan Josep Maria Calbet i Saturnino Hernández, que “les idees psiquiàtriques de Bartomeu Robert foren exposades amb motiu i entorn de problemes jurídics. (...) La seva intenció no és altra que la de popularitzar els coneixements frenopàtics. (...) Ja en el terreny de la frenopatologia ens diu que hi ha malalts mentals que poden passar per normals i a l’inrevés. La missió del peritatge mèdic en el camp de la justícia no és altre que la d’evitar la crueltat de castigar a un malalt i d’evitar la injustícia de que s’absolgui un delinqüent. (...) El seu punt de partida és que cal separar del boig una sèrie de figures que considera com a desequilibrades i al llindar de la vesània, i que en certa manera podrien configurar un grup que més tard es va conèixer com a personalitats psicopàtiques.”*⁵ Robert va dedicar més d’una desena de treballs a la psiquiatria, alguns dels quals es van publicar a «La Independencia Médica» i a la «Revista de Ciencias Médicas». En resum, conclouen els esmentats autors: *“tot i no haver-se dedicat a la psiquiatria, Robert en té unes idees prou clares que sap exposar admirablement i ordenadament. Sorprèn per altra part la modernitat de moltes d’aquestes idees. Valora l’aspecte positiu de totes les doctrines psiquiàtriques del seu temps però no es deixa endur per cap d’elles. I dóna una gran importància al medi ambient que podria actuar com a preservatiu o en tot cas com a rehabilitador tant del no assenyat com del delinqüent. Per ell, doncs, els factors socio-familiars i laborals tindrien una gran influència en el pronòstic i valoració del malalt mental. Per altra part Robert seria una bona mostra (...) dels metges catalans de les darreries del segle XIX: sensibles a la renovació d’idees que s’estava produint a Europa, tant en el camp de la psiquiatria com en tots els corrents del pensament.”*⁶

Prèviament a la lectura de *“Relaciones de la Patología mental con los Tribunales de Justicia”*, el curs 1879-1880 ja havia llegit diversos treballs sobre les causes de la

⁵ CALBET, Josep Maria, HERNÁNDEZ, Saturnino: *“Alguns aspectes de l’obra del Doctor Robert”*, «Gimbernat», XXIV, 1995, pp.86-87.

tuberculosi, i, més endavant, l'any 1890, un altre sobre l'hipnotisme en un cicle de conferències d'aquesta temàtica organitzat per l'Ateneu Barcelonès. Cal destacar que al llarg de la seva trajectòria professional el doctor Robert va pronunciar diverses conferències de divulgació mèdica i científica.

Com apuntàvem en començar aquest capítol, el 1898 és una data clau, perquè és aleshores quan el doctor Robert s'adona definitivament que la situació política de l'Estat és insostenible i que calen mesures d'urgència per redreçar-la. Tot plegat s'havia fet evident arran de la desfeta espanyola a la guerra de Cuba (1895-1898), que marcarà un punt d'inflexió no només en la política catalana sinó també en la biografia de Bartomeu Robert.

La derrota espanyola a la guerra de Cuba i el seu impacte a Catalunya

Tradicionalment el catalanisme s'havia mostrat molt crític amb la política colonial seguida pels governs de la Restauració, la qual acusaven de ser centralista, corrupta, espoliadora i la responsable de l'aparició de sentiments independentistes a les colònies. Això no vol dir, però, que el catalanisme rebutgés el fet colonial –des de «La Veu de Catalunya» no es qüestionarà el dret d'Espanya a tenir colònies–, sinó únicament que en defensava un nou model definit per la descentralització, en el qual fos possible l'existència de diversos graus d'autogovern amb el manteniment d'una relació econòmica privilegiada per a la metròpoli. Els catalanistes sempre van demanar la concessió d'un règim autonòmic per a Cuba tot i que aquest hauria de ser compatible amb el manteniment d'uns privilegis comercials per als productes catalans.

Des que esclatà la insurrecció cubana, al juny del 1895, la premsa catalanista, i en especial «La Renaixensa», dedicà una atenció preferent al conflicte colonial: *“¿qui pot dubtar que una política franca y generosament autonomista oportunament seguida hauria pogut satisfer las aspiracions llegendimas dels cubans y privat als separatistas del medi ambient que*

⁶ CALBET, Josep Maria, HERNÁNDEZ, Saturnino: “*Alguns...*”, op. cit., pp.94-95.

necessitaven pera la seva propaganda”⁷. En general, tant «La Renaixensa» com «La Veu de Catalunya» no ataquen els patriotes cubans, ja que veuen unes causes justes en la seva lluita. El tractament del conflicte en aquestes dues publicacions presenta, però, algunes diferències, atès que mentre «La Veu de Catalunya» manté una actitud més moderada, «La Renaixensa» fa punyents crítiques a l'Estat espanyol.

Des del primer moment es va donar a l'aixecament cubà la màxima gravetat. Ara bé, no hi hagué unanimitat a l'hora d'analitzar la situació, si bé tots els grups catalanistes coincidiren en una sèrie de valoracions: negativa a fer qualsevol declaració de tipus patrioter; negativa a condemnar l'aixecament; unanimitat a l'hora de demanar la concessió de l'autonomia cubana, no pas com una transacció sinó com el reconeixement d'un dret; i, finalment, aprovació de la política conciliatòria de Martínez Campos i rebuig de la repressiva de Weyler. A més, per a «La Veu de Catalunya» i per a la Unió Catalanista, aquest episodi suposava la primera ruptura de l'edifici centralista característic de la Restauració i per tant podia convertir-se en quelcom important per a Catalunya.⁸

Mentre el catalanisme es mostra molt crític amb el govern, la premsa republicana fa gala d'un patriotisme i d'una demagògia semblants a la de la premsa dinàstica. Entre els republicans, només els federals es desmarquen en contra de la guerra. Des de les pàgines d'«El Nuevo Régimen», periòdic que els federals publiquen a Madrid des del 1890, Francesc Pi i Margall, que n'és el director, propugna la fi de la guerra i el respecte als desitjos d'autogovern dels cubans. Els federals catalans faran costat a Pi i Margall.

Les mesures de signe autonòmic per a Cuba i Puerto Rico que havia preparat el govern espanyol al final de novembre del 1897 com un intent desesperat per aturar el conflicte amb les colònies, no van satisfer, per motius diferents, evidentment, els

⁷ “*Las causas dels mals actuals*”, «La Renaixensa» 3 de juny de 1895.

⁸ Recordem que la Unió Catalanista era una entitat de caràcter polític que s'havia constituït a Barcelona al març del 1891 amb la voluntat d'estructurar i guiar el catalanisme. El creixement de les forces catalanistes arreu de Catalunya havia fet necessari la creació d'aquest nou marc associatiu, capaç de lligar la

independentistes antillans ni els sectors més radicals i patrioters de la societat espanyola, que reclamaven una solució militar del conflicte amb les colònies.

Tampoc no van satisfer les institucions empresarials catalanes, amb interessos comercials i econòmics a les colònies, que pensaven que la pèrdua d'aquests mercats provocaria un daltabaix a l'economia catalana. Aquestes actituds, que feien prevaler els interessos econòmics per sobre de les reivindicacions autonòmiques, van motivar que bona part dels periòdics catalanistes critiquessin aquests sectors de la burgesia catalana, classe que era acusada d'egoista i d'estar preocupada únicament del seu enriquiment, deixant en mans dels polítics centralistes la direcció política de l'Estat i les possibles solucions del conflicte cubà. Aquests atacs de la premsa catalanista perseguïen el desvetllament de la consciència de la burgesia perquè assumís un paper polític rellevant, de protagonista, davant la crisi que s'apropava. Es tractava de fer veure a la burgesia que podia passar si persistia en l'acceptació de la política dels governs centralistes. La identificació de posicions entre la burgesia catalana i els polítics de la Restauració era un dels aspectes que sempre es posaven de manifest en els articles apareguts en les publicacions catalanistes. Val a dir, però, que aquestes crítiques no preocupaven gaire els membres del Foment del Treball Nacional, la corporació més important de la burgesia industrial i comercial de Catalunya. De moment, els fabricants catalans no sols no estaven en contra de la guerra, sinó que felicitaven els militars espanyols per les seves victòries.

Mentre que els homes del Foment organitzaven una gran campanya per protestar contra les mesures de signe autonòmic que el govern espanyol pensava aplicar a Cuba i Puerto Rico, la premsa catalanista adoptava una actitud diferent. Com era d'esperar, les mesures descentralitzadores van ser aplaudides pels catalanistes, que creïen que podien ser un primer pas cap a la descentralització a l'Estat espanyol: *“si ab la autonomia Cuba recobra la pau, y ab llealtat per part dels uns y bon sentit per part de tots, prospera ab lo bon*

diversitat d'entitats existents i, al mateix temps, fer possible l'actuació del catalanisme en un camp pròpiament

régimen, qui pot dubtar de que l'exemple serà beneficiós pera totes las causas autonomistas de la península."⁹ Des del primer moment «La Renaixensa» s'havia manifestat d'acord amb la concessió d'autonomia a les colònies encara que, per boca d'Àngel Guimerà, el seu director, la criticava per considerar-la massa limitada i massa tardana, en el sentit que aquestes mesures ja no servien per acabar el conflicte, atès que els patriotes cubans ara volien la independència. Tothom era conscient que l'autonomia arribava massa tard i que s'havia atorgat sense gaire convenciment.

El 27 de novembre de 1897 la Unió Catalanista envià un telegrama a la reina regent, Maria Cristina d'Habsburg, en què aplaudia les mesures autonomistes i afirmava que la salvació d'Espanya passava per reconèixer la personalitat de totes les regions i les antigues nacionalitats que conviuen a l'Estat espanyol. En definitiva, per als catalanistes l'exemple de l'autonomia cubana els proporcionava una bona possibilitat per intentar la de Catalunya.

Mentrestant, la junta del Foment no parava de pressionar i de mobilitzar forces proteccionistes. Va ser en aquestes circumstàncies d'oposició dels industrials i comerciants catalans a la concessió d'autonomia aranzelària a Cuba que el Foment llançà la campanya de reivindicació d'un concert econòmic per a Catalunya similar al que tenien les províncies basques. La lluita pel concert econòmic sorgí al novembre del 1897, per tant, com una iniciativa del Foment, que adreçà una exposició a la Diputació Provincial de Barcelona perquè sol·licités del govern autorització per cobrar directament les contribucions indirectes i perquè concertés amb el govern una quantitat anual de contribució. Borja de Riquer ens adverteix de la significació d'aquesta mesura: *“És important de veure que aquesta reivindicació, (...) era la primera reivindicació anticoncentralista formulada d'una forma oficial per*

polític.

⁹ Lluís Duran i Ventosa: *“Lo catalanisme y la autonomia de Cuba”*, «La Renaixensa» 22 de desembre de 1897. L'article pot ser consultat amb més comoditat a DURAN, Carola.- *Propostes del catalanisme intransigent. Debat sobre Espanya, Cuba i Catalunya (1890-1899)*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1999, pp.98-100.

*una entitat representativa de la burgesia catalana. (...) La reivindicació del concert econòmic serà la bandera política del Foment durant alguns anys, i del moviment que es crearà al seu voltant en sortirà un procés de desvetllament de la burgesia i de les classes mitjanes catalanes que culminarà en tota una nova manera de defensar els seus interessos, de fer política.”*¹⁰ Cal recordar, però, que amb anterioritat a la iniciativa del Foment, la Unió Catalanista ja havia previst la possibilitat d'establir un concert econòmic entre Catalunya i l'Estat en l'assemblea que va a celebrar a Reus el 1893.

Amb relació a l'enfrontament amb els Estats Units, que al començament del 1898 ja es veia imminent, el govern espanyol es veié abocat a un dilema de difícil resolució, ja que sospitava que l'abandó voluntari de l'illa de Cuba podia donar lloc al col·lapse del fràgil sistema de la Restauració i a la caiguda de la monarquia. Negar-se a abandonar Cuba, però, significava anar a la guerra contra els Estats Units, “aliats” dels cubans, tot i que –i el govern n'era conscient– Espanya tenia totes les de perdre en aquest enfrontament. Vendre Cuba tampoc no era una opció admissible. Així les coses, i un cop exhaurides les temptatives diplomàtiques per evitar-la, la guerra era vista com una opció que podria mantenir una relativa pau dins del país i com l'única possibilitat honrosa per la qual Espanya podia perdre les poques possessions que encara li quedaven del seu antic imperi colonial. A més, a mesura que es feia més evident el conflicte amb els Estats Units, una part molt important de l'opinió pública semblava estar a favor de la guerra. També els diaris dinàstics es mostraven partidaris de la guerra i fins i tot van ser els encarregats de crear un irresponsable estat d'opinió patrioter i bel·licista, com ens recorda Agustí Calvet «Gaziel»:

“Les noves oficials i la propaganda de la premsa patriotera (...) creaven una atmosfera exaltadora, que els infants beviem arreu ingènuament. (...) Havien estat posades a la venda una munió de targetes postals, amb imatges de porcs, de totes menes i grandàries, faixaes amb les banderes de les barres vermelles i les estrelles blanques, sobre fons blau: eren els ianquis.

¹⁰ RIQUER, Borja de.- *Lliga Regionalista: la burgesia catalana i el nacionalisme, 1898-1904*,

*L'Oncle Sam, representatiu dels Estats Units, els caricaturistes el dibuixaven en mil formes diverses, però totes baixes i ridícules. El nord-americà, vist d'Espanya estant, era només un poble de botifarrers i cansaladers, sense cultura ni moral de cap mena. (...) I –cosa molt més important en aquells crítics moments– la gent creia de ferm que els ianquis eren quasi uns bàrbars, sense valor tècnic ni experiència militar. Arrossegada per les campanyes de premsa i les baladrieries dels patrioters, una gran massa de ciutadans estava convençuda que derrotar els Estats Units seria per a les nostres esquadres (...), cosa de bufar i fer ampolles.”*¹¹ Per contra la guerra va ser acollida amb preocupació pels catalanistes i la seva premsa, que semblaven ser els únics que tenien una visió assenyada de la gravetat del moment.

L'explosió accidental del cuirassat *Maine*, que els nord-americans tenien fondejat en aigües cubanes, i en la qual els espanyols no van tenir cap implicació, fou l'excusa que van fer servir els Estats Units per declarar la guerra a Espanya, que es va iniciar oficialment el 25 d'abril de 1898. En el rerefons d'aquest conflicte cal veure, sobretot, els interessos econòmics, polítics i estratègics que els Estats Units tenen a l'illa caribenya i, és clar, els desitjos dels cubans de fer fora de l'illa els espanyols.

La primera batalla naval entre nord-americans i espanyols va tenir lloc a la badia de Cavite el primer de maig de 1898 i es va saldar amb una clara derrota de la flota espanyola. Després, els esdeveniments es precipitaren. El primer de juliol, els nord-americans derrotaren els espanyols a Lomas de San Juan i a El Caney. L'endemà, cubans i nord-americans completaren el setge a Santiago de Cuba. A causa de la pressió de l'opinió pública i per salvar el règim i la monarquia, el govern espanyol, malgrat ser conscient de la inferioritat espanyola, ordenà la sortida de l'esquadra: el 3 de juliol de 1898 l'estol comandat per l'almirall Pascual Cervera va començar a sortir del port de Santiago de Cuba. D'un en un, els seus vaixells foren enfonsats per la flota nord-americana de l'almirall

Barcelona, Edicions 62, 1977, p.82.

¹¹ CALVET, Agustí (“Gaziel”).- *Memòries. Història d'un destí (1893-1914). Tots els camins duen a Roma*, Barcelona, Aedos, 1967, pp.100 i 110-111.

William T. Sampson. El 17 de juliol capitulava Santiago de Cuba i el 13 d'agost, Manila. Espanya havia perdut Cuba, Puerto Rico i les Filipines.

El 12 d'agost de 1898 es firmaven els preliminars del tractat de pau entre els Estats Units i Espanya. Les negociacions de pau començaren a París l'1 d'octubre. El tractat de París, signat el 10 de desembre de 1898, oficialitzava la renúncia espanyola a qualsevol dret de sobirania i propietat sobre Cuba, que seria ocupada per tropes nord-americanes; cedia Puerto Rico als Estats Units i, a canvi de 20 milions de dòlars, també les Filipines.

La signatura del tractat permet fer un seguit de lectures. La més evident era la constatació que el govern i tot el sistema restauracionista no sols no havien guanyat la guerra, sinó que ja no tenien ni energies per negociar amb els Estats Units les reivindicacions que les corporacions representatives dels interessos de les classes dominants li demanaven. El divorci entre la política oficial i el món econòmic era més gran que mai. En paraules de Claudi Ametlla: *“La pèrdua de la guerra amb els Estats Units i, conseqüentment, de les darreres colònies, enorme fallida del règim d'Espanya, produí una profundíssima commoció. Fora de la nostra terra, l'esdeveniment acusà manifestacions d'un desesperat pessimisme, mentre que ací provocava una forta protesta que aviat prenia camins polítics.”*¹²

L'ensulsiada de l'Estat espanyol era completa. La commoció política, més que no pas econòmica, repercutí sobre tots els grups socials. La desfeta significava un gran cop per al sistema de la Restauració, que, a partir d'ara, serà posat en qüestió no per una minoria extraparlamentària i marginada, sinó per amplis sectors socials que fins aleshores havien estat passius i tolerants. Era una crisi de representació, d'eficàcia i de credibilitat del sistema polític. El 1898 fou l'inici de la crisi general del sistema polític creat per Antonio

¹² AMETLLA, Claudi.- *Memòries polítiques, 1890-1917*, Barcelona, Pòrtic, 1963, p.121.

Cánovas del Castillo. Els partits dinàstics, clans tancats formats per polítics incompetents i corruptes, comencen a ser atacats des de molts fronts, sobretot per *“la burgesia industrial catalana i sectors de la mercantil de la resta d’Espanya. Serà una reacció antioligàrquica d’un sector que se sent marginat, que veu que les seves demandes no són recollides, que rebutja la política de camarilles i conxorxes. És la pugna entre els qui tenen l’hegemonia en el si de l’estat i els sectors que, considerant-se ells mateixos els més progressius, els més industrialistes, estan allunyats de la gestió política per un conjunt de formulismes, traves, interessos creats, camarilles i corrupcions. Tot això ho comença a veure la burgesia catalana amb el desastre”*, escriu Borja de Riquer.¹³

Un cop consumada la desfeta militar, la premsa patriotera i gran part de l’opinió pública van fer un tomb i de triomfalista passà a criticar l’exèrcit i la classe política. Només la premsa catalanista mantenia una serenitat distant que li donava una gran capacitat d’anàlisi desapassionada del que estava passant. De fet, va ser sobretot des de Catalunya que es va fer una interpretació assenyada del que significava la guerra i la posterior derrota. Per tant, no és estrany que, ja pel maig –poc després, per tant, d’iniciar-se la guerra amb els Estats Units–, la Cambra de Comerç de Barcelona es reunís per fer arribar al govern les aspiracions dels membres de l’entitat, que es manifestaran favorables a la pau. El mateix havia fet la Unió Catalanista, que el 12 de juny féu públic un manifest titulat *“Als catalans”* en el qual demanava la pau: *“Es tart ja per retreure’ls desacerts de la guerra de Cuba, pera recordar la sanch y’ls tresors que s’hauria estalviat Espanya concedint la autonomia quan nosaltres ho deyam, quan la insurrecció comensava y sos capdills la acceptavan. (...) Avuy estém al comensament d’una guerra perillósíssima y encara som á temps á no cometre més errors com los passats y que nosaltres també per endavant anunciarem. (...) Salvem á Catalunya; que no han passat los catalans un sigle d’heróychs esforsos per crear una civilisació avansada en aquest cantó d’Espanya á fi de que’ns la llensin en un moment de borratxera en aras d’un fantasma*

sense realitat, com es aqueix honor nacional que necessita la sanch de las batallas pera satisferse. Vinga la pau y vinga desseguida (...). Ara ho veurá'l poble catalá, sobretot aqueixa part del poble catalá que creu cumplir ab lo seu deber cuydantse no més dels seus negocis, ara ho veurá si es urgent y d'absoluta necessitat que Catalunya tinga'l govern dels seus interessos interiors y que influheixi en la direcció dels exteriors á proporció de la seva forsa."¹⁴ El mateix dia de la publicació d'aquest manifest, «La Renaixensa» anava molt més enllà en les crítiques de l'actitud de les corporacions econòmiques catalanes i les acusava de no reaccionar a temps i de no exigir explicacions als polítics espanyols causants del desastre.

Per la seva banda, a mitjan juny els industrials i els comerciants catalans van celebrar una assemblea a la seu del Foment del Treball Nacional en la qual es van prendre dos acords: sol·licitar al govern espanyol que demanés la pau, davant l'evidència que estava a punt de perdre la guerra, i protestar contra el tancament del mercat colonial a la indústria catalana, que segons la patronal catalana la col·locava en una crisi de la qual només podria sortir amb l'exportació a nous mercats. Sistemàticament, però, totes les peticions proposades pels industrials catalans per fer front a les conseqüències de la guerra eren desestimades pel govern espanyol. Els representants de la burgesia catalana es veien cada vegada més impotents per influir sobre un govern que semblava estar preocupat només a continuar la guerra sense tenir en compte les repercussions que aquesta decisió pogués tenir a l'interior del país. El conflicte amb els Estats Units aguditzarà les diferències entre els industrials catalans i el govern de Sagasta i eixamplarà el divorci entre la política governamental i els interessos de la burgesia catalana, que es començarà a qüestionar un sistema, el de la Restauració, que és evident que no funciona.

¹³ RIQUER, Borja de.- *Lliga...*, op. cit., p.104.

¹⁴ Secció de Fulls Volanders vol. 1898-1902, n° 12; Institut Municipal d'Història de Barcelona-Arxiu Històric de la Ciutat.

Des de molts àmbits de la societat catalana s'intensifiquen les crítiques al govern, als polítics i a aquells sectors de la societat que havien estat partidaris de la guerra.

Quan després de la crisi colonial del 1898 els partits dinàstics barcelonins intentin continuar amb el corrupte sistema d'eleccions com si res no hagués passat, es produirà a la capital catalana una reacció en contra i s'intensificarà el debat sobre el tema de la representació política dels ciutadans. I no només això, sinó que, a curt termini, la mobilització generada per aquesta nova situació portarà a una progressiva liquidació del sistema caciquil a Barcelona, aconseguirà que el vot sigui representatiu de la voluntat popular i iniciarà el camí cap a una política de participació de les masses en les eleccions. Al capdavant d'aquesta mobilització hi haurà la que Jaume Vicens Vives ha anomenat *“generació del 1901”*, i que en paraules de Josep Benet està formada pels homes que *“saberan endegar la reacció d'una bona part de llur poble. Ells tingueren fe i confiança en el poble català. Per això s'atreviren a rompre l'estructura caciquista que ofegava el país i a combatre contra l'ordre polític establert per tal d'instaurar-ne un de millor i més conforme amb els interessos morals i materials dels catalans. Esperançats, es lliuraren a una tasca de redreçament.”*¹⁵

Aquest és un moment de considerable avenç cap a la construcció d'una societat de masses, procés que es caracteritzarà per la voluntat d'amplis col·lectius socials d'accedir a tots els àmbits de la vida pública i per un desig d'obtenir una major llibertat i d'assolir una major representativitat de la política. S'està cercant, en definitiva, la democratització i una més gran reciprocitat entre l'administració i els administrats. Això no obstant, caldrà matisar l'abast real de la renovació política, de la modernització dels comportaments. Una cosa és Barcelona, on tots aquests canvis sí comencen a ser evidents i irreversibles, i una altra ben diferent és la resta de Catalunya, on la modernització

política s'anirà imposant amb alguns entrebancs i més lentament, si bé, també, de forma irreversible.

En qualsevol cas, la reacció de Catalunya davant la desfeta del 1898 va ser sensiblement diferent a la que es va produir a la resta de l'Estat i es va traduir en una dura crítica del sistema polític de la Restauració. En paraules de Josep Benet: *“A Catalunya l'impacte de la desfeta i la reacció popular foren distints, car, bé que durant les guerres colonials molta de gent catalana s'havia deixat endur per l'onada d'un patriotisme espanyol retòric, després, davant el desastre, la reacció fou immediata i vigorosa, combativa i esperançada i, alhora, constructiva; és a dir, molt distinta de la generació espanyola del 98. (...) Aquesta distinta reacció de Catalunya davant la desfeta del 1898 tingué conseqüències importantíssimes. Una d'elles fou la d'acréixer encara més la dissociació existent entre Estat espanyol i societat catalana. (...) Aquesta dissociació arribà al punt més agut quan, el 1898, les derrotes de les guerres colonials posaren al descobert l'esfereïdora desorganització de l'Estat i la manca de reacció dels governants, portant al punt més baix, davant els catalans, el prestigi de l'Estat espanyol, en plena davallada (...). Els catalans, doncs, en aquell començament de segle, se sentien estranys a l'Estat al qual pertanyien. El veien com una estructura aliena i coactiva.”*¹⁶

En termes semblants s'expressa Sebastian Balfour: *“El Desastre reforzó enormemente la animadversión de la opinión pública catalana hacia las élites gobernantes. (...) El Desastre también fortaleció el sentimiento que albergaban muchos catalanes de tener una identidad nacional independiente y un distinto destino histórico, y que éstos eran incompatibles con los de Castilla. (...) Además, Castilla y la mayor parte de España eran tenidas por atrasadas, una carga para el desarrollo de Cataluña.”*¹⁷

¹⁵ VICENS VIVES, Jaume.- *Industrials i polítics (segle XIX)*, Barcelona, Vicens Vives, 1983, p.289.
BENET, Josep.- *Maragall i la Setmana Tràgica*, Barcelona, Edicions 62, 1992, p.21.

¹⁶ BENET, Josep.- *Maragall...*, op. cit., pp.20-23.

¹⁷ BALFOUR, Sebastián.- *El fin del Imperio español (1898-1923)*, Barcelona, Crítica, 1997, pp.145-146.

En aquesta conjuntura, l'acostament del doctor Robert al catalanisme –que té un projecte propi de regeneració social i política per a Catalunya i també per a la resta de l'Estat– esdevé irreversible, atesa la coincidència entre el programa catalanista i el desig de regeneració social i política manifestat per l'il·lustre metge. El 13 d'abril de 1902 Domènec Martí i Julià va publicar a «La Renaixensa» un article en el qual analitzava els perquès de l'entrada de Robert en política: *“La seva personalitat del tot social l'empenyé sempre á la política ab lo propòsit de contribuir ab lo seu concurs á millorar la colectivitat. Ni'l seu pensar, ni la seva acció social cristallisaren fins que la guerra de Cuba y la de Filipinas y fins que la guerra ab los Estats Units mostraren al nostre poble'l valor positíu del Estat y lo encertat del criteri catalanista, en los moments en que'l desengany aclaría'ls enteniments afavoríntloshi capir la veritat. Veje ben bé la significació social del Catalanisme, compregué la diferenciació que suposava'l véurehi clar al bell mitj del encegament de tothom, y's sentí convensut, com á bon metje observador, de que'l pensar normal volía dir activitats sanitosas y esclat de vida pera fer renáixer al nostre poble. Y ell, ques governava sempre per la seva bona fe, se sentí sotraquejat y trasbalsat per la natural gran lluyta que en lo seu esperit hi sostenían la evolució de tota la vida de la seva personalitat y la idea nova, la claror de veritat que li feya renáixer, en lo sentit social, la seva ánima. En Robert es lo símbol d'una generació que visqué enganyada y que's sentí náixer á las realitats de la vida per lo que'l daltabaix del Estat significava y per la transfusió vital que en la consciencia del nostre poble hi ha realisat cinquanta anys seguits lo gran moviment social de la nostra renaixensa. En Robert es la historia del renaixement de Catalunya y representa'l crítich moment en que'l poble ha de destruir tot lo fals y convencional, pera deixar que ab tota llibertat hi bategui lo que per naturalesa es á la sanch y al esperit del individu y á la vida de la colectivitat.”*¹⁸ En idèntics termes s'expressa Antoni Rovira i Virgili: *“No militaba en política*

¹⁸ MARTÍ I JULIÀ, Domènec.- *Per Catalunya i altres textos*, Barcelona, La Magrana-Diputació de Barcelona, 1984, pp.118-120.

desde hacía mucho tiempo; pero ante el desastre español y el fracaso de la política madrileña, abrazó con entusiasmo la causa de Cataluña.”¹⁹

No ens podem estar de citar, encara, un últim testimoni, el de mossèn Josep Cardona, que en els funerals celebrats a Sitges el 30 d'abril de 1902 en memòria del doctor Robert va dir el següent: *“éll que esclau de la seva obligació no s'havía mogut may de l'esfera dels seus quefers professionals y familiars; éll que may havia manifestat sas ideas per decantarse á cap bando polítich dels molts que sobran al Estat espanyol; al sentir un día aquell crit de regeneració que, després de la pèrdua de las colonias, va retrunyer per tots los àmbits de nostra desgraciada terra, li va semblar qu'havía sentit com el crit de «desperta ferro» que'l cridava á posar son esforços á la gran obra de refer la desballestada Espanya. Y aquell home de cor noble y sencer que no havia figurat may en lo camp de la política, portat per sa bona fe, atret per la noblesa d'una causa y famulench del be de la terra, es llensá en aras del sacrifici per posar tot son talent y son prestigi á favor d'aquella nova orientació que á éll li semblava veritat.*”²⁰

El missatge a la reina regent

En aquell emblemàtic 1898, molt marcat per la derrota espanyola a la guerra de Cuba, es va viure un clima de col·lapse del sistema polític de la Restauració que a Catalunya es va traduir en un desvetllament de les forces catalanistes, que van accentuar les seves crítiques al govern espanyol, al qual van exigir que donés satisfacció a algunes de les reivindicacions plantejades pel catalanisme i que es posés al capdavant d'una regeneració política que s'estava reclamant des de molts sectors de la societat civil catalana. Així, al final del 1898, quan encara no s'havia tancat del tot l'amarg episodi de la guerra de Cuba, des de la capital catalana es va patrocinar una iniciativa de marcat to

¹⁹ ROVIRA I VIRGILI, Antoni.- *El nacionalismo catalán. Su aspecto político. Los hechos, las ideas y los hombres*, Barcelona, Minerva, 1917, p.133.

regeneracionista: la presentació d'un missatge adreçat a la reina regent, Maria Cristina d'Habsburg, redactat per les cinc corporacions catalanes més representatives dels interessos morals i materials de Catalunya. Aquestes institucions eren: la Lliga de Defensa Industrial i Comercial (presidida per Sebastià Torres), l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre (que presideix Carles de Camps, marquès de Camps), el Foment del Treball Nacional (al capdavant del qual hi ha Joan Sallarés), l'Ateneu Barcelonès (presidit per Lluís Domènech i Montaner) i la Societat Econòmica Barcelonina d'Amics del País (a la presidència de la qual trobem Bartomeu Robert).

La primera reunió de treball dels cinc presidents va tenir lloc el 13 de setembre de 1898 a la seu del Foment; els reunits van elaborar la declaració següent, que recull Borja de Riquer: *“Ante la honda crisis económica y social que sufre España, a consecuencia del inmenso desastre colonial, fruto en gran parte de los vicios de nuestra administración, crisis que tan graves perjuicios irroga al comercio, a la agricultura, y a todas las fuentes de producción y riqueza, constituye un verdadero deber para las Corporaciones que ostentan la representación de los intereses morales y materiales del país, el exponer su opinión franca y resuelta a los poderes constituidos para coadyuvar a la salvación de la patria y a la subsistencia de los elementos de vida y progreso que tenemos todavía.*

A este efecto, acuerdan los reunidos recabar de las Juntas Directivas de sus respectivas Corporaciones la necesaria autorización para formular su pensamiento en un mensaje que abarque los principios fundamentales en que debe inspirarse nuestra administración si queremos que responda a las necesidades de la vida moderna y a la aspiración unánime de las clases que trabajan y producen, hasta ahora completamente alejadas de la vida pública. Dicho mensaje, (...) que se dirigiría al Jefe del Estado, tendría que reflejar principalmente dos aspiraciones que responden a un modo de sentir general.

²⁰ “Elogi fúnebre del Dr. D. Bartomeu Robert Yarzábal pronunciat per Mossén Joseph Cardona Agut en els solemníssims funerals celebrats a la Iglesia Parroquial de la Vila de Sitges el día 30 d'abril de 1902”, «El Eco de Sitges», 1902, p.15.

1.º *La necesidad de implantar la autonomía administrativa que devuelva la iniciativa y la fuerza a las grandes regiones en beneficio de la vitalidad nacional.*

2.º *Que es necesario transformar el sistema parlamentario, que trae el absolutismo de las mayorías falsas, en verdadero sistema representativo, en el cual tengan representación las fuerzas sociales y colectivas, restaurando la pureza y libertad del sufragio.*”²¹

La idea de preparar aquest missatge havia sorgit d'unes converses que van tenir lloc a l'Ateneu Barcelonès poc després de la desfeta espanyola a la guerra de Cuba. En un breu treball Domènech i Montaner, un dels assistents a les reunions, descrivia així l'escena: *“De estas discusiones en el Ateneo nació la idea de juntar á los presidentes de las sociedades económicas para intentar una acción sobre la marcha del Estado. Parecieron el presidente más indicado para hacer la convocatoria, el del Fomento, que lo era entonces Sallarés. De una conferencia con él tenida salió la convocatoria, de ella las representaciones de las sociedades á los gobernantes pidiendo que cesara la representación de aquella trágica y teatral resistencia en que cada escena era un desastre y una vergüenza; de la misma conferencia salió el plan de indicar á los altos poderes del Estado una nueva marcha política en que pudiesen hallar aplicación la inteligencia de personalidades no gastadas por el fracaso y de pueblos que por múltiples causas estaban apartados de la gestión del Estado.”*²²

La participació del doctor Robert en l'elaboració del document va ser molt destacada, com ens continua explicant Domènech i Montaner: *“Esperábamos y temíamos la opinión de Robert, presidente que había de ser de nuestro consejo por serlo entonces de la Económica de Amigos del País, la sociedad más antigua de las convocadas, y que especialmente, por sus extensas relaciones y personales prestigios, venía á representar entre nosotros la*

²¹ RIQUER, Borja de.- *Lliga...*, op. cit., pp.324-325.

²² *“El Dr. Robert en la política”*, «Hispania» 30 d'abril de 1902.

*verdadera opinión de las clases conservadoras de Barcelona. Desde el primer momento la actitud de Robert fué decisiva: todo buen ciudadano debía acudir al lugar que se le señalare en la reorganización del País, era menester levantar y alentar las energías locales, las energías de las razas regionales más aptas para restaurar el Estado, era menester acudir á la Reina reclamando medidas que á ello condujeran. El éxito de la representación nos pareció ya seguro.”*²³

Robert va tenir un paper clau en la redacció del text, que hom imaginava compromesa ateses les diferències polítiques existents entre els cinc presidents, ja que no tots assumien un plantejament polític clarament autonomista. És novament Domènech i Montaner qui ens confirma el paper fonamental exercit per Robert en la redacció del document: *“No había posibilidad de hacer entrar al gran público de repente en un programa regionalista completo: yo mismo, que lo defendía (...), lo comprendía así. Era menester reducir el programa de momento á cuatro o cinco principios elementales que constituyeren un organismo funcionable, de vida propia administrativa para las regiones; tras de ellos vendría luego por si misma la acción política, y así se transigió y se convinieron los principios fundamentales, se convino también en la exposición de sucesos y puntos de vista en que debían apoyarse las conclusiones y Robert quedó encargado de la redacción del documento que había de llevarse á la Reina. En la redacción de este documento mostró Robert para la política la asombrosa fuerza de asimilación y de exposición de ideas que todo el mundo le reconoce.”*²⁴

El missatge va tenir una bona acceptació a Catalunya: s’hi van adherir els gremis de fabricants i la Cambra de Comerç de Sabadell, el Foment de la Producció de Girona o la Lliga de Productors de Vilanova i la Geltrú. És molt més significativa, però, l’adhesió de la

²³ “El Dr. Robert en la política”, «Hispania» 30 d’abril de 1902.

²⁴ “El Dr. Robert en la política”, «Hispania» 30 d’abril de 1902.

Diputació de Barcelona, fet que posava de manifest que l'edifici dinàstic català començava a trontollar. Un cop ja s'ha enllestit la preparació del document, el 12 de novembre de 1898 surten cap a Madrid, per tal de lliurar-lo a Maria Cristina, els presidents de les cinc entitats.

L'encarregat de lliurar i de llegir el missatge va ser el doctor Robert. Com recull Rafael Olivar Bertrand, en iniciar el seu parlament Robert manifestà que els cinc comissionats s'adreçaven a la reina regent per sol·licitar *“aquellas reformas substanciales que, en opinión de los exponentes, podrán conducir a la regeneración de un país, hoy poco menos que agotado, si no moribundo.”*²⁵ Deixarem, però, que sigui Domènech i Montaner qui ens descrigui com va anar l'escena: *“Tengo presente como si la viera en este momento la audiencia de la Reina. En mitad de la Saleta de recibo, con muebles familiares, con libros y cuadernos por encima de mesillas y repisas, como si hubiésemos ido á interrumpir una escena íntima, habla Robert, de pie; sobre su traje negro no luce ni una condecoración ni una insignia; grave, conmovido, razona con sentido acento, con voz velada expone las causas del desastre, la necesidad de acudir por nuevos caminos á la salvación del Estado, pone á la disposición de la soberana las fuerzas vivas que Cataluña ofrece... La Reina, vestida de luto riguroso, oye de pie, al parecer conmovida también; contesta en términos breves, habla con frase entrecortada de los días terribles que acaban de pasar... Todo hace presumir que van á venir nuevos días, tristes pero de orden y de fructuoso trabajo. Breve ilusión.”*²⁶

El document presentat a la reina regent el 14 de novembre deia el següent:

“Señora:

Los presidentes de la Sociedad Económica Barcelonesa de Amigos del País, del Fomento del Trabajo Nacional, del Instituto Agrícola Catalán de San Isidro, del Ateneo Barcelonés y de la Liga de Defensa Industrial y Comercial, legalmente constituídos en la ciudad

²⁵ OLIVAR BERTRAND, Rafael.- *Prat de la Riba*, Barcelona, Aedos, 1964, p.136.

²⁶ *“El Dr. Robert en la política”*, «Hispania» 30 d'abril de 1902.

de Barcelona, penetrados de la aguda crisis por que está atravesando España en estos momentos y del luctuoso porvenir que le aguarda, si acaso se desoyen las enseñanzas que se desprenden de los actuales infortunios, han considerado de urgente necesidad acudir –en nombre propio y en el de las colectividades que representan– a V. M., como jefe supremo del Estado, en solicitud de aquellas reformas substanciales que, en opinión de los exponentes, podrán conducir á la regeneración de un país, hoy poco menos que agotado, sino moribundo.

La enfermedad que desde remotas épocas viene minando nuestra patria, por lo mismo que deriva de vicios originarios de raza, que pueden sintetizarse en la pobreza de cultura y en la escasa afición al trabajo, ha echado ya tan profundas raíces en su organismo, que, sólo á favor de la evolución natural de los tiempos, de un comercio más íntimo con las ideas modernas y de remedios heroicos aplicados con perseverancia, podrá lograrse su extinción.

Por haber España echado en olvido que la instrucción y la educación constituyen el más poderoso instrumento civilizador de los pueblos, no ha decretado todavía la enseñanza obligatoria y de ahí que al finalizar este siglo –causa rubor consignarlo– y cual si para nosotros hubiese de ser perdurable la Edad Media, sólo poco más de la mitad de sus habitantes saben leer y escribir, manchando de negro el mapa de la cultura europea. Nuestra enseñanza elemental y la superior, pobres de suyo, rinden escaso provecho, ora por las míseras consignaciones que á tan preferente servicio asigna el Estado, ora porque las Direcciones de Instrucción pública, por un mal entendido ordenancismo, no se han decidido á romper los moldes de una pedagogía rutinaria, para infiltrarse de ese espíritu práctico y positivo imperante hoy en todas las Escuelas de los países cultos.

Gracias á los hábitos de pereza encarnados en nuestra manera de ser, para muchos españoles las delicias de la nómina, y no el rudo trabajo corporal y de la mente, constituyen la única y más cómoda aspiración, de donde que los gobernantes, atentos á los gritos de los perezosos, no den paz á la mano creando destinos de todo punto inútiles y a menudo meramente decorativos. Enlazado con esto tenemos un verdadero ejército de hombres que en la flor de la edad y en condiciones sobradas para ganarse el sustento, prefieren la comodidad de holgar años

y años al amparo de esta colosal Casa de Beneficencia que lleva el nombre de «Clases pasivas», consumiendo gran parte del presupuesto, en vez de ser útiles á sí propios y á la patria dedicándose á profesiones honrosas. Tantos brazos ociosos y tantas inteligencias adormecidas por el descanso, de aplicarse al fomento de las artes, de la agricultura, de la industria y del comercio, aumentarían la riqueza pública, en vez de aniquilarla.

País el nuestro, sugestionado por la oratoria, á la par que idealista y soñador, ha dado recientes muestras de no conocer una verdad tan elemental como la de qué el arte de la guerra ha de tener su preparación en los tranquilos momentos de la paz; y así, en vez de crear un ejército de verdaderos soldados útiles á la patria, ha constituido simples agrupaciones de hombres, de heroes si se quiere, que han sabido morir, pero que al perecer sin culpa de nadie – como si hubiese efectos sin causa y sólo la Virtud de un sino adverso– no ha bastado su sangre generosa para impedir que se perdieran las colonias y regresaran los supervivientes al suelo nativo, aniquilados, vecinos de la muerte, con los estigmas, sí, de un clima inhumano, pero, lo que es cien veces peor, con el sello de una miseria que delata, bien á las claras, la inconcebible deficiencia y el punible abandono de nuestra Administración.

Y no será, ciertamente, porque estén poco nutridas las huestes de personal administrativo en las innumerables oficinas del Estado, antes al contrario el número de empleados excede á las necesidades de la más complicada burocracia, y, como son tantos y están mal retribuidos, si no viven en olor de santidad, la penuria los hace inmorales. Y como hasta ahora, dado el juego de la política, no ha podido recabarse una ley de inamovilidad que los dignifique, su progresión numérica va diariamente en aumento, y, amenazados á cada instante con la cesantía, ni poseen la aptitud que sólo la larga práctica concede, ni sienten cariño á un puesto que el más insignificante cambio gubernamental les hace perder.

No es menos doloroso consignar que la política en nuestro país no suele ser arte de gobernar; ni de hacer administración; ni de cumplimentar severamente las leyes; ni de sostener los principios de autoridad; ni de elevar, con el buen ejemplo, el sentido moral del pueblo –hoy tan decaído é indiferente á pesar de nuestras incontables desdichas–, sino que viene

reduciéndose á una lucha personal bizantina y á un juego de equilibrios para prolongar el disfrute del presupuesto. De ahí que con más facilidad surja una crisis por la destitución de un funcionario ó porqué un aspirante no ha alcanzado un puesto, que por el choque natural en la defensa de grandes principios y de cuestiones de Estado.

Una nación con tales vicios de origen y organizada de esta suerte, por la fuerza irresistible de la lógica ha debido perder su imperio colonial, como sufriría mañana nuevas mutilaciones de su territorio y se iría deslizando por la pendiente de un total aniquilamiento, hasta desaparecer absorbida por razas más potentes y de talento menos soñador, si los que se juzgan aún con derecho a la vida –y éstos no son otros que los que con el sudor de su frente sostienen las cargas públicas– no levantasen su voz en estos premiosos instantes de la historia de España en demanda de moralidad y justicia y en petición de reformas salvadoras.

No se trata, Señora, de hacer política de partido, ni de crear antagonismos entre los miembros de la gran familia española; se trata sólo de aunar fuerzas por parte de los que no les mueve otro afán que la regeneración del país; regeneración que únicamente pueden llevar á cabo los hombres que trabajan y no los políticos de oficio.

No desconocen los esponentes que, siendo tan múltiples los principales orígenes de nuestra decadencia, habría de ser de tal índole la reforma de la mayor parte de los organismos político-administrativos del país, que la simple enunciación de cuanto habría de modificarse cohibe el ánimo más esforzado; pero desde luego opinan que la mayor suma de los males presentes –aparte de los defectos originarios de raza– dependen de la manera como funciona el actual parlamentarismo y del empeño que muestra el Estado en mantener centralizadas todas las funciones de gobierno, incluso las que podrían ejercer las diversas regiones de España con un automatismo administrativo que en manera alguna aflojaría las ligaduras que mantienen la actual unidad de la patria.

Si esto es así, se impone la necesidad de que el sistema representativo por clases sustituya al parlamentario vigente y que se conceda una amplia descentralización

administrativa regional, conservando el Poder central únicamente aquellos atributos de acción común sobre todo el territorio y los que exijan las relaciones internacionales.

El sistema parlamentario, por lo menos en lo que su aplicación á España se refiere, podrá ser una hermosa concepción teórica, pero queda juzgado por los hechos. Las Cámaras y los Municipios no constituyen hoy día la verdadera representación del país trabajador, son una creación ministerial para disponer de dóciles mayorías. Con sufragio restringido y con sufragio universal, ora porque aletargados no poseemos aún bastante educación política, ora por indiferencia musulmana á la cosa pública, ó ya, también, como fruto de desengaño, ello es que nadie ignora el mecanismo de las elecciones; pero, si en vez de votantes, constituyendo una masa homogénea, se agruparan los electores por gremios, clases ó colectividades afines, llevarían al santuario de las leyes ó á los escaños de los Municipios, no á las personas designadas con antelación por el gobierno central ó por sus representantes, sino á las que por su capacidad, por su honradez y por su conocimiento de las cosas aquellas agrupaciones estimasen dignas de representarlas. En una palabra, el gobierno del país, por el país. Hoy la bondad del sistema representativo gremial lo están demostrando nuestras Universidades al elegir un senador, con independencia absoluta de la voluntad ministerial.

Sería, entonces, cuando, gracias á un sufragio verdad, los Ayuntamientos perderían el carácter político que hoy les distingue y que nunca debieran tener, y llegarían á las Cámaras para la confección de las leyes, no los que han de lucrar con ellas, sino los que han de sentir su saludable peso. Sólo entonces podrían acometerse las grandes reformas que anhela el país, como la inamovilidad de los empleados, la limitación de las clases pasivas, la reducción de los gastos superfluos, la simplificación y mejora de los servicios públicos y todo cuanto pudiese dar solidez á la patria española, digna de mejor suerte.

La oposición casi sistemática, ó por lo menos obstruccionista, que se hace por los gobiernos á la vida y expansibilidad de las provincias, es otro causante de la decadencia del país. Las redes inextricables de nuestra burocracia, el inconsiderable abuso del espedienteo, la lentitud desesperante de los trámites, el desconocimiento técnico de lo que se ha de resolver,

tienen paralizado todo el movimiento periférico. Esa tutoría en todo y por todo, hasta para lo más baladí, condena á las diversas regiones de España á perpetua minoridad con daño para ellas y para la nación en conjunto. En el organismo humano, bueno es que haya un centro impulsador que lleve la sangre vivificadora hasta los últimos confines, pero cada uno de los órganos ejerce por sí mismo aquellas especiales funciones que derivan de su propio automatismo. Así la nación: enhorabuena que mantenga conexiónados todos los territorios, pero que no sea tan tiránico y absorbente su poder, que pretenda enfrenar las energías de cada región, tanto mas cuanto no pueden ser medidas con igual rasero, por sus diferencias de raza, de idioma, de capacidad, de necesidades, de costumbres y hasta de hábitos de trabajo. Hecha la división del territorio, no cual hoy por medio de un convencional artificio, sino en grandes regiones históricas, pero unidas en lazo común para no quebrar la unidad nacional, cada una de las partes podrían celebrar conciertos económicos con el poder central, periódicamente revisables; conservar su derecho regional; tener iniciativa para solicitar las modificaciones jurídicas justificadas por la evolución de los tiempos; plantear enseñanzas técnicas según las necesidades de la región, aligerando las cargas que pesan actualmente sobre el Estado; é imprimir un gran desarrollo a todas las fuerzas de riqueza local, hoy muchas de ellas latentes, porque en las actuales provincias no puede moverse siquiera una piedra, ni acometer la más leve reforma, sin la venia del eterno tutor: el Poder Central.

En virtud de lo que se acaba de esponer, los infrascritos, por sí y en representación de las respectivas colectividades, antes indicadas, que presiden, tienen la altísima honra de elevar respetuosamente á los pies del Trono la presente Exposición, en súplica de que en las leyes vigentes y en la actual organización del Estado se hagan las modificaciones necesarias, de acuerdo con las siguientes conclusiones que rendidamente someten á la magnánima consideración de V. M.

Primera.— Los Ayuntamientos, las Diputaciones y el Senado serán elegidos, directa ó indirectamente por gremios, clases y corporaciones.

Segunda.— Se dividirá el territorio de España en grandes regiones, de delimitación natural por su raza, idioma é historia; concediendo á cada una de ellas amplia descentralización administrativa, para que puedan establecer conciertos económicos, fundar enseñanzas técnicas de importancia local, tener iniciativas para la conservación y reforma de su Derecho propio, y facultad para emprender cuantas obras públicas sean necesarias para la más rápida explotación de todas sus fuentes de riqueza.

Tercera.— Continuarán á cargo del Poder Central únicamente aquellas funciones que demanda la actual é indestructible unidad política de España, para mantener la conexión de las diversas regiones y las relaciones internacionales.

Madrid á catorce de noviembre de mil ochocientos noventa y ocho.— *Señora.— A. L. R. P. D. V. M.— BARTOLOMÉ ROBERT, presidente de la Sociedad Económica Barcelonesa de Amigos del País.— JUAN SALLARÉS PLA, presidente del Fomento del Trabajo Nacional.— CARLOS DE CAMPS y DE OLSINELLAS, presidente del Instituto Agrícola Catalán de San Isidro.— LUIS DOMÈNECH Y MONTANER, presidente del Ateneo Barcelonés.— SEBASTIÁN TORRES, presidente de la Liga de Defensa Industrial y Comercial.*”²⁷

Es tracta, en paraules de José Antonio González Casanova: “*d’un programa ambiciós de descentralització administrativa amplíssima i que, emparat en un regionalisme general, cerca molt clarament la creació de la regió catalana amb facultats per a dur a terme les realitzacions concretes que més preocupaven els grups econòmics, jurídics i culturals del país més afectats i inquietats.*”²⁸

El regeneracionisme

²⁷ El document el podem veure a GONZÁLEZ CASANOVA, José Antonio.- *Federalisme i autonomia a Catalunya (1868-1938)*, Barcelona, Curial, 1974, pp.540-544.

²⁸ GONZÁLEZ CASANOVA, José Antonio.- *Federalisme...*, op. cit., p.176.

L'elaboració i posterior presentació d'aquest manifest és una de les primeres iniciatives catalanes que responen al desig de regeneració política que estan reclamant diversos sectors de la societat catalana d'ençà de la desfeta a la guerra de Cuba. No és, però, l'única temptativa regeneradora, sinó que és una més de les actuacions que s'emmarquen en el context d'allò que els contemporanis dels fets i la historiografia posterior van batejar amb el nom de regeneracionisme.

Efectivament, consumada la desfeta colonial s'aixequen diverses veus arreu de l'Estat que es mostren molt crítiques amb la classe política i que demanen una regeneració i un canvi profund del règim i de la societat espanyola com a única alternativa possible per solucionar els "*males de España*", com adverteix Rafael Macías Picavea en el seu llibre *El problema nacional: hechos, causas, remedios*, publicat el 1899. Amadeu Hurtado és molt gràfic en aquest sentit: "*Es veia clar que havia passat alguna cosa decisiva, de resultats encara imprecisos, però d'una transcendència que no havia d'ésser passatgera. Era que el sotrac de la derrota a Amèrica havia fet sortir de casa la gran massa neutra, apartada tant temps voluntàriament dels afers públics, i ja se sap que, sempre que surt, s'hi coneix. S'havia romput aquella mena d'entesa tàcita amb els cacics des de l'hora que el caciquisme es revelava impotent per a la funció d'assegurar la normalitat de la vida civil. La massa neutra sortia a rescatar el poder polític que ella havia abandonat, i el caciquisme, que vivia de l'absència del poble, no podria existir si el poble era present. Però era difícil d'endevinar què es proposava ni què desitjava aquest poble aspirant al poder. Es proposava, sens dubte, de fer moltes coses, desitjava de fer-ne moltes; però si no sabia les que haurien d'ésser, volia que fossin diferents de totes les fetes fins aleshores que havien portat al desastre. I enmig d'aquella confusió apareixia com a únic ideal concret el catalanisme.*"²⁹

²⁹ HURTADO, Amadeu.- *Quaranta anys d'advocat. Història del meu temps (1894-1936)*, Barcelona, Ariel, volum I, 1969, p.50.

De seguida comencen a formular-se judicis respecte al desastre de Cuba i pronòstics amb vista al futur que signifiquen una forma de reaccionar enmig de l'aclapament general i que pretenen la regeneració d'Espanya. A Catalunya una de les veus més crítiques i més lúcides en aquest sentit és la de Joan Maragall, que el 1898 escriu la seva "Oda a Espanya". Maragall, en una carta datada el 15 d'octubre de 1898 i adreçada al seu amic Joaquim Freixas escriu: "*Comprend, per lo que em dius, lo malament que t'has de trobar a X., empenyada, per desgràcia seva, en continuar sent Espanya. Aquí, almenys moralment, que és lo que interessa, ja quasi no en som, i per això podem tenir i tenim esperança de redempció. La qüestió per Catalunya és europeïtzar-se, tallant més o menys lentament la corda que la lliga amb La Morta. El viure és lo primer deure. Qui no vulga seguir que no segueixi. Per a Espanya ha arribat allò de «sálvese quien pueda».*"³⁰

El dubte era saber si seria possible de transformar el sistema restauracionista, si la classe política que usdefruitava el poder estaria disposada a transigir en unes reformes que perjudicarien la seva privilegiada posició i, en definitiva, si el moviment dels regeneradors, poc estructurat, heterogeni i dispers arreu de l'Estat, podria acabar amb l'entramat que formaven els cacics i els polítics que integraven l'engranatge de la Restauració. Semblava difícil creure que el sistema pogués recollir aquestes iniciatives i reivindicacions i autotransformar-se. Tot feia pensar que els polítics immobiliers i l'encarcarat joc polític de la Restauració impedié posar en pràctica cap de les reformes que s'apuntaven des dels sectors més crítics de la societat.

El programa proposat pel regeneracionisme era molt ambiciós, com ha posat de manifest Sebastian Balfour: "*Entre otras medidas, se propusieron la creación de planes para créditos agrarios, la ampliación de las redes de comunicación y distribución, la descentralización del Estado, la inversión en preparación profesional y en enseñanza primaria,*

³⁰ La carta la podem veure a BENET, Josep.- *Maragall...*, op. cit., p.23.

la reforma del sistema judicial y la introducción de las prestaciones de la seguridad social. Todo esto debía ir acompañado de la reforma electoral, para eliminar el fraude y dismantelar el caciquismo. (...) En conjunto las propuestas alcanzaban a ser nada menos que un programa global para la modernización de España.” ³¹ El regeneracionisme era ben vist pels estaments connectats amb algun ram de la producció –l’agricultura, la indústria o bé el comerç–, que s’enfrontaven amb els problemes que el desastre –amb la pèrdua dels mercats colonials– podia crear a l’economia espanyola. Les principals iniciatives regeneradores van sorgir, bàsicament, a l’Aragó i a Catalunya, on *“els homes que ocupaven els llocs d’una més gran representativitat social i econòmica de la burgesia començaven a prendre consciència que calia un canvi radical en la forma de fer política i en els objectius. El «regeneracionisme» dels burgesos catalans serà molt més realista i lúcida, menys idealista, que el de la major part dels homes de l’Espanya agrària. Tot just iniciaven un procés que els portaria a la definició del camí que podia portar a la reestructuració de l’Estat i a una gestió política eficaç i racional”*, assenyala Borja de Riquer.³²

Els aragonesos venien estimulats per Basilio Paraíso i Joaquín Costa, autor d’un emblemàtic llibre amb el significatiu títol d’*Oligarquía y caciquismo* (1901), en el qual feia una excel·lent radiografia d’un dels mals endèmics de la política espanyola, el caciquisme: *“Cada región y cada provincia se hallaba dominada por un particular irresponsable, diputado o no, vulgarmente apodado en esta relación cacique, sin cuya voluntad o beneplácito no se movía una hoja de papel, no se despachaba un expediente, ni se pronunciaba un fallo, ni se declaraba una exención, ni se nombraba un juez, ni se trasladaba un empleado, ni se acometía una obra; para él no había ley de quintas, ni ley de aguas, ni ley de caza, ni ley municipal, ni ley de contabilidad, ni leyes de enjuiciamiento, ni ley electoral, ni Instrucción de consumos, ni leyes fiscales, ni reglamentos de la Guardia Civil, ni Constitución política del Estado: juzgados,*

³¹ BALFOUR, Sebastián.- *El fin...*, op. cit., pp.79-80.

³² RIQUER, Borja de.- *Lliga...*, op. cit., p.98.

audiencias, gobernadores civiles, diputaciones provinciales, Administración central eran un instrumento suyo, ni más ni menos que si hubiesen sido creados para servirle (...). Llegó septiembre de 1868 (...), y en medio del mayor entusiasmo una Constitución democrática fue promulgada. Pues lo mismo que si no hubieseis promulgado nada. Se habló de obstáculos tradicionales, y el trono del monarca fue derribado; pero el verdadero obstáculo tradicional, el trono del cacique, quedó incólume (...). Todo aquel estado de corrupción y de servidumbre subsiste treinta y dos años después, salvo haberse agravado con la hipocresía de la soberanía nacional y del sufragio universal, escarnio e inri de la España crucificada. Lo mismo que entonces, la nación sigue viviendo sin leyes, sin garantías, sin tribunales, sujeta al mismo degradante yugo de aquel feudalismo inorgánico que mantiene a España separada de Europa.”

33

Costa va ser un dels organitzadors de la Cámara Agrícola del Alto Aragón, entitat que reeixí a aplegar-se amb altres entitats similars, a Saragossa, pel febrer del 1899, en una Asamblea de Cámaras Agrícolas el resultat de la qual fou la constitució d'una Liga Nacional de Productores. Paral·lelament, i també a la capital aragonesa, al novembre del 1898 Basilio Paraíso havia organitzat, a través de la Cambra de Comerç saragossana, una reunió de la resta de les Corporacions d'Espanya, l'Asamblea Nacional de Cámaras de Comercio. A l'assemblea, celebrada entre els dies 20 i 26 de novembre de 1898, hi participà una representació catalana, i Albert Rusiñol –de la Cambra de Barcelona– en fou elegit un dels quatre secretaris. En aquesta reunió es va fer una dura crítica de la política dels governs de la Restauració, tot fent-los responsables de la crisi econòmica i política. Atesa la coincidència en molts punts dels programes aprovats en les assemblees dirigides per Costa i Paraíso (com eren la representació corporativa; potenciar les obres públiques; la descentralització administrativa; la creació de mancomunitats provincials; el sanejament

³³ COSTA, Joaquín.- *Oligarquía y caciquismo como la forma actual de gobierno en España:*

de la Hisenda; els concerts econòmics; la modernització de l'estructura judicial; o la crítica del règim parlamentari espanyol), els dos dirigents van fusionar els moviments que respectivament inspiraven, per formar, el 1900, la Unión Nacional.

La directiva del Foment del Treball Nacional valorà positivament els treballs d'aquests organismes, perquè en moltes de les seves reivindicacions hi havia una coincidència amb les aspiracions de la patronal catalana. Sallarés, president de l'entitat, començà a valorar la possibilitat de crear un ampli moviment de protesta de les corporacions de tot l'Estat que agrupés tots els que exigien reformes i canvis en la política oficial. Aquesta posició del Foment dibuixava l'aparició de dues tàctiques diferents i, en certa manera contradictòries, de la burgesia catalana més sensible a la situació política espanyola. Una tàctica semblava ser la de donar suport a les aliances amb les representacions de les burgesies comercials i industrials de la resta de l'Estat, que tenien uns objectius semblants als catalans. Un moviment d'aquest tipus podia tenir una eficàcia immediata, però a la llarga les diferències sortirien a la superfície perquè molts d'aquests grups estaven lligats a individus dels partits dinàstics. L'altra política podia ésser donar prioritat a les aliances a Catalunya amb les diferents corporacions econòmiques i culturals, amb els nous sectors socials que començaven a demanar un canvi de política. Aquesta segona alternativa significava que s'havien de posar en primer pla uns plantejaments de caràcter autonomista.

Eren dues polítiques diferents. La primera exigia una actuació més enfocada a fora de Catalunya, aliant-se amb uns suposats sectors reformistes de la burgesia de la resta de l'Estat, que formava un bloc heterogeni, amb uns interessos econòmics específics i una tradició política diferent a la catalana. La segona via, la de Catalunya endins, també exigia aliances, però per a la burgesia catalana era més factible de portar la iniciativa i la direcció política del procés. Fins i tot podia pensar-se en la formació d'un bloc polític constituït per

urgencia y modo de cambiarla, Madrid, Establecimiento Tipográfico Fortanet, 1901.

la burgesia i les classes mitjanes urbanes amb el lligam comú de l'autonomisme. Un cop assolida aquesta hipotètica unió podia plantejar-se, fins i tot, actuar dins l'Estat espanyol amb unes pretensions transformadores. Val a dir, però, que al final del 1898 tot això era encara molt confús i calia estar amatent a l'evolució dels esdeveniments per saber quina d'aquestes dues alternatives seria la més factible en el futur.

El general Polavieja

Quan a Catalunya s'està intensificant el debat sobre el regeneracionisme i des de diversos sectors de la societat civil catalana s'estan proposant possibles solucions a alguns dels problemes endèmics que afecten la política espanyola, surt a la llum pública el general Camilo García de Polavieja, el "general cristiano", amb el seu programa de regeneracionisme. Un sector del món empresarial català creu que el general i el seu programa poden ser la sortida a la crisi política espanyola. Recordem que Polavieja havia estat capità general de Cuba (1889-1890) i de les Filipines (1896-1897), i que quan en desacord amb la política oficial fou cessat, va ser molt ben rebut a Barcelona per les forces vives del món empresarial i social.

A Barcelona, el clima de simpatia envers el general venia influït també pel fet que li era atribuïda una posició favorable a certes mesures autonòmiques per a les colònies que, naturalment, eren aplaudides pels catalanistes. Aquestes manifestacions autonomistes anaven acompanyades d'unes crítiques als polítics de la Restauració i d'unes vagues afirmacions sobre descentralització i això li donava una certa audiència en els cercles regeneracionistes i en els ambients empresarials catalans, amb els quals contactarà els mesos de juliol i agost del 1898 per demanar-los l'ajut amb vista a la publicació d'un manifest polític i per conèixer de primer mà quines eren les reivindicacions de la burgesia catalana per incorporar-les al seu programa. Mitjançant la intervenció de Folguera i Duran, president del Centre Català de Sabadell i amic de Sallarés, al qual s'havia adreçat el general, la demanda de Polavieja arribà a Domènech i Montaner. Poc després fou el mateix

Sallarés qui proposà a l'arquitecte l'elaboració d'unes bases per a un projecte d'autonomia administrativa per a Catalunya i li demanà que es posés en contacte amb els dirigents del moviment catalanista per tal de fer-ho. Alguns dies després la Unió Catalanista presentarà la seva proposta al general Polavieja. L'1 de setembre de 1898 Polavieja redacta finalment la seva carta-manifest on exposa que havia arribat l'hora dels canvis profunds. Calia aplicar una política de realitats, que tingués cura de l'agricultura, de la indústria i del comerç, que reorganitzés l'exèrcit i la marina, i que portés, a l'exterior, una política coherent i, a l'interior, extirpés el caciquisme. A més, Polavieja havia donat al seu missatge alguns tocs de regionalisme: *“Necesidad imperiosa es que la vida económica del país se desenvuelva sin las trabas de una centralización que levanta, ya entre nosotros, alarmantes protestas. Tiene que estar ciego el que no vea que casi todas las regiones de España, en particular las que se aventajan por su cultura, su laboriosidad y su riqueza, mirando más a los efectos que a las causas, atribuyen a la índole misma y a la organización del Poder Central los malos resultados de la política seguida hasta aquí. Se percibe ese sentimiento a corta distancia de Madrid y, el ocultarlo, sería una de tantas ficciones inútiles. Bajo poderes vigorosos que mantengan la unidad política yo no veo inconveniente, sino más bien ventaja, en llegar a una amplia descentralización administrativa (...). Nuestro inmoderado afán de uniformidad nos hizo considerar como antipáticas al sentimiento nacional formas de tributación concertada.”*³⁴ El 14 de setembre, i un cop superada la censura de premsa aplicada pel govern Sagasta, es publicà aquest programa polític de Polavieja, on es culpava els partits de la crisi en què es trobava el país i proposava reformes urgents, com la liquidació del caciquisme, la reforma de les forces armades i la descentralització.

Un cop fetes públiques les manifestacions del general, el Foment del Treball Nacional, per boca del seu president Joan Sallarés, adreça el telegrama següent a Polavieja: *“Junta Directiva del Fomento del Trabajo Nacional ante las concretas declaraciones*

³⁴ El manifest el reproduceix íntegrament FERNÁNDEZ ALMAGRO, Melchor.- *Historia política de*

de su programa sobre descentralización administrativa, representación personal y propia de las grandes fuerzas sociales, formas de tributación concertadas y política económica, se complace en manifestarle que se ha hecho usted intérprete aspiraciones clases productoras que le prestarán su más decidido apoyo para que pueda llevarlas a la práctica. El presidente Juan Sallarés. Barcelona 14 septiembre 1898.”³⁵ Aquesta actitud del Foment es prou significativa, ja que, com afirma Borja de Riquer: “*El Foment, identificant-se públicament amb el manifest del general Polavieja, sortia de la seva actitud tradicional de restar marginat de l’acció clarament política i de centrar-se sols en la de caire econòmic. D’ençà d’aquest moment el Foment tindrà un paper important en la lluita per les reformes polítiques i pel regionalisme. Defensarà la descentralització, la necessitat d’una política regionalista, com a mesura positiva i progressiva no solament per a Catalunya sinó per a tot Espanya.*”³⁶ Aquestes adhesions que Polavieja estava rebent a Catalunya van aixecar les protestes de la premsa dinàstica de Madrid, que, a més, també s’havia declarat hostil al manifest del general. La reivindicació del concert econòmic, per exemple, era atacada amb l’argumentació que perjudicava els interessos de la Hisenda en uns moments de crisi econòmica i que afavoria les tendències autonomistes i separatistes.

Per la seva banda Domènech i Montaner s’havia adreçat als directors de les publicacions catalanistes amb el prec que divulgessin l’escrit de Polavieja, amb l’argument que: “*No és aquest el programa complert del catalanisme però és l’estat actual de l’opinió il·lustrada a Catalunya i si, per persones d’honrada procedència privada i política, es presentés una solució en aquest sentit, em sembla que seria el nostre deure ajudar-la procurant d’accentuar-la al més possible en els conceptes autonòmics.*”³⁷ Com ens explica Joaquim Coll,

la España contemporánea, Madrid, Pegaso, 1959, volum II, pp.869-877.

³⁵ El telegrama el podem veure a RIQUER, Borja de.- *Lliga...*, op. cit., p.115.

³⁶ RIQUER, Borja de.- *Lliga...*, op. cit., p.115.

³⁷ «La Veu de Catalunya» 18 de setembre de 1898.

accedint a la indicació de Domènech i Montaner, «La Veu de Catalunya» insereix el manifest del general en successives edicions –18 de setembre, amb una carta de l'arquitecte amb data 15 de setembre adreçada a Verdaguer i Callís on li fa veure que cal donar un vot de confiança a Polavieja; 25 de setembre i 2 d'octubre–, però acompanyat d'una nota editorial en la qual la publicació manifestava les seves reserves respecte a Polavieja i el seu programa.³⁸ «La Veu de Catalunya» es limitava a reproduir el manifest, però en cap cas no pensava enviar la seva adhesió al general.

Com acabem de veure, Domènech i Montaner creu que al manifest de Polavieja hi ha quelcom d'aprofitable i se li adreçarà per escrit per tal de cercar allò que pugui coincidir amb les aspiracions catalanistes, algunes de les quals estan exposades en les bases del projecte d'autonomia per a Catalunya que Sallarés, en nom de Polavieja, havia sol·licitat al llavors president de l'Ateneu Barcelonès, Domènech i Montaner, per conèixer les aspiracions del catalanisme. Les bases havien estat elaborades a l'agost per l'arquitecte i per tres membres de la direcció de la Unió Catalanista –Antoni Gallissà, Jaume Carner i Enric Prat de la Riba– i seran lliurades a Polavieja el 15 de setembre. El document ultrapassava l'àmbit estrictament administratiu per esdevenir un resum del programa presentat a les *Bases de Manresa*.³⁹ En les bases presentades a Polavieja, es demanava, entre d'altres coses, una Diputació general per a Catalunya i el concert econòmic.

Amb data 30 de setembre, i inserida a «La Veu de Catalunya» del 16 d'octubre, el militar fa pública la seva contestació a Domènech i Montaner. La resposta contenia una

³⁸ COLL, Joaquim.- *Narcís Verdaguer i Callís (1862-1918) i el catalanisme possibilista*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998, pp.383-384.

³⁹ Nom amb què es coneix el document presentat per la Unió Catalanista en la seva primera assemblea general, que va tenir lloc a Manresa al març del 1892. Aquestes bases són una mena de projecte d'Estatut d'Autonomia, que definia un poder regional català amb unes corts pròpies. El document feia explícit que Catalunya establiria relacions concordatàries entre l'Església i l'Estat; proposava la llengua catalana com a única oficial a Catalunya i única en les relacions entre aquesta i el poder central espanyol; exigia ser català per poder exercir càrrecs a Catalunya; dividia el territori en comarques i municipis; encarregava al sometent i a un servei permanent de vigilància, que dependria de les autoritats catalanes, vetllar per l'ordre públic; establia que

rebaixa substancial del projecte proposat per l'arquitecte, tot i que hi havia la promesa formal de Polavieja d'estudiar, en cas d'arribar a formar govern, la viabilitat de cinc de les propostes del catalanisme: concert econòmic, reorganització de la vida municipal sota bases corporatives, competències regionals per a organitzar l'ensenyament professional i tècnic, Diputació catalana única i respecte a l'ordenament jurídic català.

La resposta de Polavieja fou ben rebuda pel Foment del Treball Nacional, però no per la Unió Catalanista, que es dividí quant als criteris generals de la política a seguir: els dirigents històrics de l'entitat catalanista –Àngel Guimerà i Pere Aldavert– decidiren seguir en el seu catalanisme romàntic i apolític i rebutjaren el camí de les col·laboracions amb els poders fàctics perquè pensaven que això era renunciar als principis doctrinals. Els joves possibilistes del catalanisme, com Prat de la Riba, van prendre el camí contrari, si bé en aquest cas concret eren partidaris de romandre a l'expectativa tot esperant l'arribada de l'ocasió més propícia per comprometre's amb un govern espanyol. D'altra banda, la col·laboració de fabricants i comerciants els obria ara una nova via d'acció, els donava una plataforma –que ells no haurien pogut bastir– per aconseguir una revitalització de Catalunya i alguna forma d'autogovern. Des d'aquest punt de vista, els joves possibilistes pensaven que la tàctica del catalanisme passava per utilitzar el programa polaviejista i fins i tot per donar-li suport.

Mentrestant, Polavieja comença a plantejar-se seriosament la possibilitat d'entrar a formar part del govern, accedint així a les peticions, de moment només informals, que li havia fet Francisco Silvela en aquest sentit. Però per poder entrar en el govern, Polavieja sap que haurà d'aportar quelcom, alguna cosa que faci que el seu concurs sigui poc menys que imprescindible en el nou gabinet. La tàctica del general passarà per cercar el suport de persones representatives de la vida social i econòmica que s'identifiquin amb el seu programa regeneracionista. Aquest suport el trobarà, sobretot, a Catalunya i en el seu món

Catalunya seria única sobirana en el seu govern interior; i es negava l'obligatorietat per als catalans de fer el

empresarial. Sallarés, president del Foment, i Joan Costa, membre destacat de la junta directiva de l'entitat, organitzaran el grup polaviejista català, la Junta Regional Organizadora de las Adhesiones al Programa del General Polavieja, que es constituirà el 12 de novembre de 1898. La composició de la Junta era molt significativa: el president n'era Lluís Ferrer-Vidal; els vicepresidents, Josep Masriera i Vidal Vero; i el secretari, Pere de la Rosa, tots ells del Foment. Altres membres destacats de la Junta eren Salvador T. Rius, Enric Sagnier i Villavecchia, Manuel Cuadras, Eusebi Bertrand i Serra, Joan Girona, Manuel Raventós, Emerencià Roig i Bofill i Miquel Àngel Fargas. La Junta reivindicava la moralització de la vida pública, la revitalització de l'economia, el concert econòmic, l'autonomia municipal, l'autonomia administrativa, no política, per a les regions, el respecte a les peculiaritats regionals, la reforma judicial, l'ensenyament tècnic i la liquidació del caciquisme. L'acció dels partidaris del general serà important per acabar de perfilar la politització de la burgesia catalana.

En assumir, al començament de gener del 1899 la presidència del Círculo Conservador de Madrid, Francisco Silvela s'apuntava com a pròxim cap del govern en substitució de Sagasta. En previsió de l'immediat nomenament, el polític formulà un programa de govern on plantejava unes reformes moderades: reducció del nombre de funcionaris, descentralització dels serveis d'obres públiques i ensenyament, reducció del personal militar i diplomàtic, foment del comerç, de la indústria i de l'agricultura i una tímida descentralització administrativa. Conscient de la força que anava adquirint el polaviejisme i conscient, també, que el necessitava per governar, Silvela tractà de guanyar-se el general i els seus partidaris adreçant-li, el 15 de gener, una carta en la qual li demanava que s'unís a ell per formar govern. La resposta de Polavieja va ser satisfactòria i es posà així a disposició de Silvela per emprendre l'obra de la regeneració espanyola.

servei militar.

A Catalunya l'entesa entre Silvela i Polavieja va ser rebuda de forma diferent segons si es tractava dels catalanistes possibilistes o dels sectors més intransigents del catalanisme. «La Veu de Catalunya» acollí amb discreta satisfacció la formació del nou govern, si bé es mostrarà intransigent amb qualsevol intent de perpetuar la corrupció electoral i el caciquisme. Per la seva part, «La Renaixensa» manifestarà un refús total del nou govern i atacarà tots aquells que col·laborin amb la seva política.

Mentrestant, els elements de la burgesia catalana que s'havien adherit al programa de Polavieja no tenien massa confiança en els vells polítics del sistema. I Silvela, malgrat les seves afirmacions regeneracionistes, era considerat el típic polític centralista que no podia prescindir del caciquisme per governar. Malgrat totes les prevencions inicials, però, es va destacar que Silvela i Polavieja tenien punts en comú en el seu programa i que coincidien en les seves simpaties regionalistes.

En assabentar-se de l'aliança dels dos polítics, un escèptic Prat de la Riba escriu l'article "*La solució Silvela-Polavieja*" on, entre d'altres coses, diu: "*Mentre vivia Cánovas, Silvela anava marcant els defectes de la política tradicional espanyola i anava predicant, d'ací i d'allà, bones doctrines, incompletes, deficients i borroses però que es podien prendre com a un primer pas en el bon camí. Parlava de descentralització i regionalisme, aixecava bandera amb el seu projecte de Llei Regional i tirava de dret contra el caciquisme. En moments de pànic ben fundat, un general, Polavieja, seguint consell de ben amunt parla també contra els partits i els caciques; retreu cauteritzacions imprescindibles, es decanta a la descentralització i fins concreta, respecte a Catalunya, alguns propòsits en sentit autonomista. Importants personalitats de Catalunya han treballat amb èxit per ajuntar l'home de les promeses oblidades d'ahir, amb l'home de les promeses d'avui (...). La unió ja és un fet. Hi ha moltes coses a Espanya que fan pudor de mort. Falta només un que tingui prou pit per a enterrar-les (...). Aqueixos cossos morts que empesten la vida pública no els enterraran la gent d'allà dalt. Són trossos de la seva ànima;*

són organismes de la seva personalitat nacional i s'entretindran amb galvanitzacions fins que tot, tot, sigui cadàver.”⁴⁰

El nomenament de Robert com a alcalde de Barcelona

El 4 de març de 1899 Silvela formarà finalment el nou govern, amb Polavieja com a ministre de la Guerra i amb dos homes addictes a la seva persona –Eduardo Dato i Raimundo Fernández Villaverde–, a les carteres de Governació i d'Hisenda respectivament. Per tal de donar satisfacció a Catalunya, i després de desistir de la idea de donar el Ministeri de Foment a Joan Sallarés, fou atorgada la cartera de Gràcia i Justícia a Manuel Duran i Bas. El nou govern es presentava com una alternativa regeneracionista a la situació política anterior, malgrat estar format per conegudes personalitats del partit conservador. L'opinió pública barcelonina i els dirigents de les associacions econòmiques i cíviques, que tant s'havien mobilitzat des del desastre del 1898, van acollir bastant bé el nou govern, tot considerant-lo l'intent més seriós de la classe política dinàstica per redreçar la situació.

En l'article *“El canvi polític”* Prat de la Riba escrivia: *“El nou ministeri és de polítics que es diuen regeneradors. Hi figura un català, el senyor Duran i Bas que, després de la crisi, va ser el primer en aixecar el crit de regeneració. Hi ha el general Polavieja, que de la regeneració en féu un programa i el presideix Silvela, que va acceptar els propòsits d'un i altre i deia, després de prendre possessió del seu càrrec: Mi pensamiento único es marchar, con la posible rapidez, a la Regeneración del País. Tot està en què, a més de dir-ho, ho siguin, que vulguin fer servir receptes bones i donin el remei en les dosis que el malalt necessita.”*⁴¹

⁴⁰ «La Veu de Catalunya» 19 de gener de 1899. L'article pot ser consultat amb més comoditat a BALCELLS, Albert; AINAUD DE LASARTE, Josep Maria (curadors).- *Enric Prat de la Riba. Obra completa, 1898-1905*, Barcelona, Proa-Institut d'Estudis Catalans, volum II, 1998, pp.260-262.

Silvela també nomena dos eclesiàstics catalans lligats al catalanisme, però no s'atreveix a posar Torras i Bages al bisbat de Barcelona i hi nomena Josep Morgades –que alguns mesos després aixecarà una polseguera al Congrés amb la seva pastoral on demanava la predicació en català–, mentre col·loca Torras i Bages al bisbat de Vic. Així fa concessions al catalanisme catòlic, però es guarda les espatlles, posant a Barcelona el més tebi i a Vic, menys important com a diòcesi, el més “radical”. Això no obstant, els catalanistes estaven satisfets, perquè el nomenament de Torras i Bages tenia molta importància atesa la seva notorietat regionalista.

L'efecte immediat de la constitució del nou govern es va traduir a Barcelona en la provisió de l'alcaldia, el titular de la qual, el liberal Josep Griera Dolcet, per haver estat nomenat per Reial Ordre, havia de cessar en formar-se un nou govern (fins el 1892 els alcaldes eren nomenats directament pel govern, però a partir d'aquell any seran escollits per designació reial). Hi haurà moltes pressions per cobrir la vacant, atès que la força del caciquisme barceloní es basava sobretot en el control de l'Ajuntament; aquesta era precisament tota la clau de volta de la qüestió de la provisió de l'alcaldia, ja que si el govern donava la vara d'alcalde a una figura lligada al caciquisme els regionalistes no donarien suport al govern. I Silvela necessitava aquest suport per consolidar la seva política i el seu gabinet. Així les coses, el polític conservador havia de filar molt prim a l'hora de nomenar el nou alcalde de Barcelona.

El cacic barceloní dels conservadors, Manuel Planas i Casals, conegut amb el sobrenom de “Pantorrilles”, intriga multiplicant les gestions a Madrid. Planas i Casals té un candidat, Josep Coll i Pujol, però Joan Ferrer i Vidal, amic personal de Silvela, en patrocina un altre, Ernest Vilaregut. Es parla també del financer Manuel Girona, al qual li és oferida l'alcaldia el 12 de març. Girona, però, no pot ser alcalde perquè té un plet contra

⁴¹ «La Veu de Catalunya» 5 de març de 1899. L'article pot ser consultat amb més comoditat a BALCELLS, Albert; AINAUD DE LASARTE, Josep Maria (curadors).- *Enric Prat de la Riba...*, op. cit., pp.266-267.

l'Ajuntament a causa d'uns terrenys a la plaça de Catalunya. Aleshores, Duran i Bas, que en tot moment s'oposà a la possibilitat del nomenament del protegit de Planas i Casals, va fer gestions per proposar altres possibles candidats entre coneguts homes de negocis independents: Albert Rusiñol, president del Foment, o el ja citat Ernest Vilaregut. El govern no sap què fer. A la secció "Chirigotas" de «La Publicidad» podem llegir: *"Silvela está turulato, / Camilo con mucho afán, / lleno de temores, Dato, / y preocupado Duran. / Se trata de proveer / de este pueblo la Alcaldía / y no saben lo que hacer, / ni a quien dar la canongía. / Aprieta Planas de un lado / y de otro, Ferrer el lerdo. / Y el Ministerio, atontado, / no toma ningún acuerdo."*⁴²

L'estira-i-arronsa a l'entorn de la provisió de l'alcaldia de Barcelona és el senyal més evident que en aquells moments s'està decidint no només el nomenament d'un candidat o l'altre, sinó, i sobretot, quina ha de ser la política que es farà a partir d'aleshores des de l'Ajuntament barceloní. Dit d'una altra manera, si el caciquisme es perpetuarà en la gestió municipal o si, per contra, es vol fer un pas en ferm per a la seva erradicació definitiva. Aquests són, precisament, els arguments de l'article d'Enric Prat de la Riba "Una altra batalla": *"Vàrem dur en Guimerà a la Presidència de l'Ateneu i en Permanyer a la de l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació i, per primera vegada, l'omnipotent cacic de Barcelona va veure desplegar-se, davant seu, un estol de gent que no es doblegava davant de les seves amenaces ni es deixava amansir amb promeses ni carícies (...). Curt de vista ha de ser qui vegi en la provisió de l'alcaldia de Barcelona un plet de persones, un conflicte de pretendents (...). De part d'en Planas hi va la pèrdua o la conservació del seu poder, que té totes ses arrels i treu (...) mitjans de l'Ajuntament de Barcelona."*⁴³

⁴² «La Publicidad» 9 de març de 1899.

⁴³ «La Veu de Catalunya» 13 de març de 1899. L'article pot ser consultat amb més comoditat a BALCELLS, Albert; AINAUD DE LASARTE, Josep Maria (curadors).- *Enric Prat de la Riba...*, op. cit., pp.267-269.

Finalment, i com ens recorda Borja de Riquer, Duran i Bas –que ha consultat a les forces vives de la ciutat qui pot ser l'alcalde–, ajudat pels seus fills Raimundo i Lluís i, també, per Polavieja, aconseguí imposar el nomenament d'un altre candidat com a alcalde de Barcelona, el doctor Bartomeu Robert, fet que s'interpretà com una important desfeta del caciquisme dinàstic barceloní.⁴⁴

Les gestions fetes per Duran i Bas i pels seus dos fills per aconseguir el nomenament de Robert les podem seguir en l'intercanvi epistolar que s'estableix entre tots tres.⁴⁵ Així, en un primer telegrama, sense data tot i que deu ser del 12 de març, Raimundo escriu al seu pare: “*URGENTE Ministro de Gracia y Justicia. Donde se halle al recibir el telegrama. Recibida esta tarde carta de Claudio [Claudi López Bru, segon marquès de Comillas] por correo Valencia. Amigo que indica podía ser médico Bartolomé.*”⁴⁶ En un nou telegrama – novament sense data, si bé podem conjecturar que deu ser, novament, del 12 de març–, que algú (podria ser del capità general Eulogi Despujol o bé del governador civil José Marina Vega) adreça a Duran i Bas podem llegir: “*Marzo 1899 (telegrama en clave y descifrado). En conformidad a sus instrucciones creo es mi deber decirle que el ofrecimiento de alcalde a el hombre de la bandera blanca delante de los yankees no puede hacerse, excitaría a los nuestros y provocaría disolución Círculo polaviejista y silvelista.*”⁴⁷ (...) *Elogios unánimes a su designación Robert, si V. no nombra Robert o Vilaregut es imposible evitar convicción de haber sido vencido por Planas* [Manuel Planas i Casals volia imposar de nou Coll i Pujol com a alcalde de Barcelona] y

⁴⁴ RIQUER, Borja de (curador).- *Epistolari polític de Manuel Duran i Bas. Correspondència entre 1866 i 1904*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1990, p.127.

⁴⁵ RIQUER, Borja de (curador).- *Epistolari...*, op. cit., pp.495-501.

⁴⁶ RIQUER, Borja de (curador).- *Epistolari...*, op. cit., p.495.

⁴⁷ En opinió de Borja de Riquer és possible que “*el hombre de la bandera blanca*” sigui Albert Rusiñol, president del Foment del Treball Nacional, que durant la guerra de Cuba havia fet declaracions en favor de cedir les colònies als Estats Units abans que es consumés la derrota espanyola.

silbarán resolución Gobierno, nuestra firmeza sería muy bien recibida.” ⁴⁸ És a continuació Lluís Duran i Ventosa qui, segurament aquell mateix 12 de març, envià un telegrama al seu pare per comunicar-li que: *“Le mandamos el nombre de Robert publicado Prensa produciendo buen efecto como iniciativa contra insistencia Planas. Es indispensable confirmación nombramiento Robert tanto más cambio producirá mal efecto.”* ⁴⁹

Així les coses, el 13 de març ja era de domini públic a la ciutat que l'escollit per ocupar l'alcaldia seria el doctor Robert. La notícia va ser molt ben rebuda a la capital catalana, com assenyala Joan Sallarés en un telegrama que adreça a Duran i Bas el 13 de març: *“Mi respetado y querido amigo: Ha producido excelente efecto la designación de Robert para alcalde de Barcelona.*

Ya ha dado el primer paso en el buen camino y esto ha alentado a todos los hombres de buena voluntad a proseguir en su tarea patriótica de reanudar la acción regeneradora que corresponde al Gobierno. Ya la gente tiene fe que es lo que convenía.

Felicito a V. y al Gobierno por este reto trascendental y no dude de que en Barcelona el prestigio del Gobierno se ha levantado a gran altura entre todas las clases que piensan o que pagan.” ⁵⁰

Com ens confirma Enric Jardí: *“El nom de Bartomeu Robert, no gens ni mica relacionat amb els habituals cognoms de la politiqueria, tenia un dring de cosa nova que agradà els barcelonins. Fins i tot els féu gràcia que entrés amb plena autoritat al món tèrbol de l'Administració comunal un home que, a més de gaudir d'una fama excel·lent a la ciutat, era un metge de gran competència. Aviat circularen els acudits sobre el nou càrrec de Robert, relacionats amb la seva professió:... que si la «Pubilla» –és a dir, la ciutat de Barcelona– estava*

⁴⁸ RIQUER, Borja de (curador).- *Epistolari...*, op. cit., p.496.

⁴⁹ RIQUER, Borja de (curador).- *Epistolari...*, op. cit., p.496.

⁵⁰ RIQUER, Borja de (curador).- *Epistolari...*, op. cit., pp.496-497.

malalta de tanta gravetat que havien hagut de cridar un bon metge que de seguida diagnosticà la seva malaltia: una «desadministracionitis aguda».”⁵¹

Robert va ser nomenat alcalde, per Reial Ordre, el dia 14 de març de 1899 i va prendre possessió del càrrec el dia 17. A la notificació de la presa de possessió, Robert manifestava el següent: *“Honrado por el Gobierno de S.M. la Reyna Regente (q.D.g.) con el nombramiento de Alcalde Constl. de esta Ciudad, me complazco en participar á esa respetable Corporación que en el dia de hoy he tomado posesión de dicho cargo y en ofrecerle con el expresado motivo el testimonio de mi consideración más distinguida y mi decidida cooperación en todo lo que tienda al logro de los patrioticos y elevados fines que persigue.*

Dios guarde á Sº Iº. Barcelona 17 de Marzo de 1899. El Alcalde Constl. Bartolomé Robert.”⁵²

El seu discurs de presa de possessió va ser recollit a «La Veu de Catalunya» el 18 de març. En el seu parlament, manifestava el seu distanciament de la política de partit, la seva identificació amb el moviment corporatiu i la sintonia amb els regionalistes. El discurs, marcadament regeneracionista, va sorprendre favorablement molts barcelonins, que mai no havien sentit res semblant de boca d'un alcalde de la seva ciutat: *“Pero jo tinc los meus ideals y aquestos están ben especialisats en voler per a Catalunya y per a Barcelona tota la descentralització administrativa (...). Tinc que fugir de tot lo que la politica vol introduir en les questions municipals, mantenir sempre ab ella separació y allunyament (...). [He arribat] pels impulsos d'un poble que busca noves orientacions á la seva administració, corrents é impulsos dels que jo avuy m'hi trovat ésser com simbol (...). Crec que l'Administració municipal de Barcelona deuria montar-se a la catalana, com los nostros fabricants que tenen los seus*

⁵¹ JARDÍ, Enric.- *El Doctor Robert i el seu temps*, Barcelona, Aedos, 1969, p.73.

⁵² “Notificació de la presa de possessió del Dr. Robert com alcalde de Barcelona”, Arxiu Administratiu de l'Ajuntament de Barcelona.

*despatxos, ab pochs empleats pero bons y ben pagats (...) lo que encaixaria mes ab lo nostre caràcter, ab lo geni de la nostra rassa.”*⁵³

Pocs dies més tard el doctor Robert va escriure una carta a Duran i Bas per agrair-li les gestions fetes pel seu nomenament: *“Alcaldía Constitucional de Barcelona. Particular. Barcelona, 25 de Marzo de 1899. Excmo. Sr. D. Manuel Duran y Bas.*

“Mi distinguido señor y venerable amigo: Empiezo por agradecer con todo el alma su cariñosa felicitación con motivo de mi nombramiento de Alcalde, por más que la tarea que el Gobierno de S.M. ha impuesto sobre mis hombros la juzgo superior a mis fuerzas.

“Mi voluntad empero, es muy firme y mis aspiraciones y deseos muy sanos, pues se sintetizan en las palabras moralidad y justicia.

“Hasta ahora puedo asegurar a V. que mi gestión ha merecido los plácemes del público trabajador y honrado, pero como estoy decidido a corregir hasta donde me sea posible la gangrena que corroe nuestra administración municipal y que ha inspirado en absoluto la libre emisión del sufragio, soy y seré el blanco de las iras de todos los que en estos últimos años han mangoneado en la casa de la ciudad, convirtiéndola en una verdadera grangería.

“La prensa de Madrid, tergiversándolo todo y dando una nueva prueba de que la política no tiene entrañas, ha abierto una campaña de difamación contra este alcalde suponiéndole nada menos que ganas de provocar revuelta que se encamine a producir la separación de Cataluña [en aquest passatge s'està referint a la seva “polèmica” conferència sobre “La raça catalana”, llegida per Robert el mateix dia del seu nomenament].

“V. que me conoce comprenderá mejor que nadie la sinrazón de tales imputaciones, pero cúpleme manifestarle con toda sinceridad para que así pueda indicarlo al Sr. Presidente del Consejo de Ministros, que si ahora o más adelante entienden Vds. que yo constituyo una dificultad para la buena marcha de los asuntos políticos o administrativos en Barcelona, estoy

*siempre dispuesto a allanarla a la primera indicación que se sirvan hacerme. Ni he pedido la Alcaldía, ni deseo conservarla, antes al contrario anhelo volver a mi casa para reanudar mis interrumpidos trabajos. Por el contrario, si quisiera que luche, seguiré luchando, firme en el puesto hasta resolver el problema o hasta confesarme impotente por falta de apoyo en los que me rodean.”*⁵⁴

El govern va accedir al nomenament de Bartomeu Robert perquè l'escollit no tenia cap filiació política coneguda, és a dir, des d'un punt de vista polític era una personalitat diguem-ne “neutra” i això ja anava bé al govern: “*Políticament era un home sense partit, un neutre*”, escriurà Josep Pla.⁵⁵ Inèdit fins aleshores en tasques polítiques de responsabilitat, l'equip ministerial tindrà en compte, a l'hora de nomenar-lo, que Robert no procedia del catalanisme –tot just s'apropava aleshores a un tebi regionalisme–, sinó del conservadorisme més moderat. En paraules de Josep Pla: “*Robert no era pas catalanista: era un element neutre, un d'aquells ciutadans de l'esperit dels quals els desastres colonials havien fet taula rasa.*”⁵⁶ En qualsevol cas, el seu nomenament es va fer pensant a accontentar els catalanistes i va ser el resultat d'un complex pols entre sectors del catalanisme, els conservadors catalans i el govern de Silvela, que amb aquest nomenament volia demostrar la sinceritat dels seus propòsits regeneracionistes i reformadors.

Robert accedia a l'alcaldia també gràcies al seu prestigi social i professional i al fet de ser un metge honest i altruista que gaudia d'una gran estima popular. Aquest altruisme es traduïa en les seves visites de franc a malalts sense recursos i que es van fer cèlebres a la Barcelona de l'època. No podem oblidar-nos, tampoc, de la modèstia dels seus honoraris que, en el cas de les famílies més humils, no havien augmentat amb el pas dels

⁵³ «La Veu de Catalunya» 18 de març de 1899.

⁵⁴ RÍQUER, Borja de (curador).- *Epistolari...*, op. cit., pp.499-500.

⁵⁵ PLA, Josep.- *Francesc Cambó. Materials per a una història*, Barcelona, Destino, 1981, p.100.

⁵⁶ PLA, Josep.- *Francesc Cambó...*, op. cit., p.84.

anys i del seu prestigi professional, com ens explica Enric Jardí: *“Un doctor tan compenetrat amb els pacients, no podia actuar de cap manera com un d’aquells metges que veuen en la professió únicament un mitjà de vida, com un d’aquells tipus mercantilitzats que només consideren la consulta pel fet que els permetrà de cobrar unes pessetes. (...) Es conta que, en començar l’exercici de la carrera, establí un consultori a la plaça de les Basses de Sant Pere, on percebia una pesseta per visita. Al cap de trenta-vuit anys, quan era considerat unànimement com un gran metge, encara cobrava una pesseta als antics clients del barri. (...) No hi hagué límit al seu altruisme; no posà mai la retribució com a condició per a assistir el malalt que el sol·licitava; no regatejà els diners de les consultes ni les hores que hi esmerçava. Hom explica que anava tan absorbit per la feina i tan curt de temps, que aprofitava per trencar el son les estones que, amb cotxe de cavalls, recorria la ciutat d’una punta a l’altra per fer les visites domiciliàries.”*⁵⁷

En termes semblants s’expressa Domènec Martí i Julià, quan el 13 d’abril de 1902 publica a «La Renaixensa» un article on escriu: *“Fou un metje bo, perque no posá may l’utilitarisme per demunt del amor al proxim que’ls metjes havém de tenir sempre ben encés en l’esperit, perque pensá sempre que tothom tenía dret al bé y als consols que com á metje podía proporcionar, y perque per ell no hi havia ni goig de la vida, ni fadiga del treball que’l deturessin de cumplir los devers altruistas del metje.”*⁵⁸ Un altre metge, Jeroni de Moragas, escriu a *“Parábola de Bartolomé Robert”*: *“dejó de cobrar siempre que tras la enfermedad adivinó el apuro económico; y muchos de sus enfermos, cuando él se marchaba, debajo de la almohada encontraban el dinero que les faltaba para acudir a la farmacia.”*⁵⁹

⁵⁷ JARDÍ, Enric.- *El Doctor...*, op. cit., pp.16-17.

⁵⁸ MARTÍ I JULIÀ, Domènec.- *Per Catalunya...*, op. cit., p.120.

⁵⁹ MORAGAS, Jerónimo de: *“Parábola de Bartolomé Robert”*, «Archivos Médico Biográficos», 1954, sense paginar.

Inicialment, però, el doctor Robert no pretenia el càrrec i costà molt que l'acceptés, atès que preveia les dificultats polítiques i administratives del seu mandat i, és clar, també era conscient que l'exercici del nou càrrec aniria en detriment de les seves activitats professionals i docents (recordem que el 1899 Robert serà el president del Congrés Mèdic Internacional de Laringologia, Rinologia i Otologia que se celebra a Barcelona). Fins i tot va manifestar que la seva permanència en el càrrec depenia més de trobar suport a la seva lluita que no pas de la seva voluntat personal.

No era aquest, però, el primer contacte que el doctor Robert establí amb el consistori barceloní, perquè uns quants anys abans ja havia estat escollit com a regidor en diverses ocasions. Veiem-ho.

A la dècada dels anys vuitanta, les inquietuds professionals del doctor Robert, en sintonia amb les polítiques higienistes del moment –que reclamaven la intervenció de les institucions en la lluita contra la malaltia– i el seu activisme cívic van fer que els seus interessos fossin coincidents amb els dels partits dinàstics, que, per assolir els seus objectius polítics, necessitaven el concurs d'elements prestigiosos vinculats a les forces vives de la ciutat. No podem oblidar que en aquells moments les elits ciutadanes no podien restar al marge de la política municipal, atès que l'Ajuntament, tot i ser un instrument controlat pel govern, era la institució que tenia al seu càrrec un conjunt d'atribucions bàsiques per al bon funcionament de la vida ciutadana. És des d'aquest punt de vista que hem d'entendre la implicació del doctor Robert en diferents equips consistorials al llarg d'aquests anys.

La seva carrera de regidor començà l'any 1881 quan, amb la formació d'un nou gabinet ministerial, el de Sagasta, va tenir lloc la substitució del personal que formava el consistori, fins aleshores de majoria canovista, per uns altres regidors afins al Partit Liberal de Sagasta. Al capdavant de tots ells hi havia Francesc de P. Rius i Taulet, que va ser nomenat alcalde. Amb aquesta pràctica de renovar els equips consistorials a conveniència del govern, per fer coincidir així el color polític de l'administració municipal amb el del

govern de l'Estat, s'aconseguia, entre d'altres coses, controlar els mecanismes electorals, com es va fer ben explícit en els comicis del mes de maig del 1881, molt favorables als sagastins.

En aquestes eleccions Bartomeu Robert va ser elegit com a regidor independent pel col·legi electoral número 10, després d'uns controvertits resultats. Va prendre possessió del càrrec el mes de juliol, coincidint amb la seva presidència de l'Ateneu Barcelonès. En el nou equip consistorial, el doctor Robert *“va quedar adscrit a la Comissió de Governació, des de la qual s'intervenien en l'organització del personal municipal, i també va ser delegat a la Asociación de Amigos de los Pobres”*, com recullen Cèlia Cañellas i Rosa Toran.⁶⁰

El domini dels liberals sagastins a l'Ajuntament i a la Diputació de Barcelona, que va mantenir-se a les eleccions del 1883, va obligar els conservadors a replantejar-se la seva estratègia i a reorganitzar les seves forces a Barcelona amb la fundació, el 2 de març de 1883, del Círculo Conservador-Liberal, que presidirà Manuel Duran i Bas. Això ens interessa especialment perquè la bona sintonia existent entre el doctor Robert i Duran i Bas va fer que el primer s'acostés a aquest sector del partit conservador que intentava obrir-se camí entre determinats sectors econòmics i culturals catalans. Així les coses, i després d'una nova intervenció del Govern Civil, al febrer del 1884, i novament per fer coincidir el consistori barceloní amb el signe polític del govern, el doctor Robert *“va ocupar una regidoria i la tercera tinença d'alcaldia en el nou Ajuntament presidit per Coll i Pujol”*, com ens recorden Cèlia Cañellas i Rosa Toran.⁶¹

En aquest nou consistori, Robert, a banda de la seva actuació a les comissions de Governació i de Creació de Biblioteques Populars i a la Junta de Construcció de l'Hospital Clínic, va participar en la Comissió Municipal Inspectora d'Higiene. A més, també es va

⁶⁰ CAÑELLAS, Cèlia; TORAN, Rosa: *“El Dr. Robert a l'Ajuntament de Barcelona”*, a *“El Dr. Robert i la seva època”*, «L'Avenç», n° 239, 1999, p.27.

⁶¹ CAÑELLAS, Cèlia; TORAN, Rosa: *“El Dr. Robert...”*, op.cit., p.27.

incorporar a la Junta Municipal de Sanitat, coincidint amb l'amenaça d'epidèmia de còlera a l'estiu. Recordem, en aquest sentit, que a mitjan 1884 existia a Barcelona una certa inquietud per les notícies sobre una epidèmia de còlera que s'estenia per bona part del sud de França, en especial a les poblacions de Toló i Marsella.⁶²

Com a primera mesura d'urgència, l'alcalde va decidir augmentar el nombre d'efectius de la Junta Municipal de Sanitat, en previsió de l'arribada de l'epidèmia a la capital catalana. A continuació, un jove llicenciat en Ciències Naturals, Antoni Vila Nadal, sol·licità a l'Ajuntament que els subvencionés a ell i a uns pocs metges per anar a Toló i Marsella a estudiar la malaltia *in situ*. Així, el 21 de juliol de 1884 Vila visità algunes autoritats consistorials, que li van indicar que les persones idònies per estudiar la seva sol·licitud eren els metges Soler i Català i Robert. El primer d'ells es va desentendre del tema. En canvi, Robert va donar certes esperances a Vila, de seguida va donar tot el seu suport a la idea i va maldar per dur-la a terme. Així, Robert presentà una moció a l'Ajuntament sobre aquesta qüestió i finalment el 6 d'agost el «Boletín Oficial de la Província de Barcelona» feia pública la convocatòria del concurs per formar una comissió que viatgés a Toló i a Marsella.

La convocatòria desvetllà una notable acollida i van ser uns quants els professionals que es van presentar per optar a la condició de comissionat. Finalment, els escollits per l'Ajuntament van ser J. Montserrat i E. Corominas en qualitat de metges, i Jaume Ferran en funcions de naturalista, a qui acompanyarà el seu ajudant Innocent Paulí. L'equip –en el qual s'observen ja des de la seva creació unes evidents diferències internes–

⁶² Recordem, d'altra banda, que l'1 de juliol de 1884 la Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Barcelona, que en aquelles dates presidia Robert, va emetre un informe en el qual es feia una descripció de la malaltia i es donaven algunes normes bàsiques per prevenir-la, per practicar els primers auxilis en cas d'infecció i per procedir a la desinfecció. Aquest informe duïa per títol *Instrucción popular relativa á los preceptos que deben observarse en épocas de epidemia colérica, dada por la Real Academia de Medicina de Barcelona á petición del Excmo Ayuntamiento*, i es va publicar l'any 1884 en el n° 23 de l'«Archivo de Terapéutica Médica Quirúrgica».

arribà a Marsella l'1 de setembre de 1884, i en el decurs dels dies següents va poder constatar que l'epidèmia anava fent el seu curs, per bé que ja estava arribant a la seva fi.

A Marsella, Ferran va poder realitzar un seguit d'experiments científics que li van permetre aïllar i cultivar el vibrió colèric, que el científic alemany Robert Koch, considerat el pare de la bacteriologia moderna, havia identificat l'any 1883. Malauradament, però, les recerques de Ferran no van poder tenir continuïtat perquè com a conseqüència dels informes negatius que Montserrat i Corominas havien fet arribar a l'Ajuntament de Barcelona sobre els treballs de Ferran, les autoritats municipals no el van autoritzar a acompanyar la resta de l'equip a Nàpols, on aleshores l'epidèmia estava en el seu punt àlgid. En el rerefons d'aquesta polèmica i d'aquests informes desfavorables sobre la feina de l'eminent bacteriòleg emesos pels dos metges, cal veure, primer, un mal dissimulat afany de protagonisme de Montserrat i Corominas, que es veia eclipsat pels importants descobriments científics de Ferran, i, en segon lloc, l'enuig dels dos metges, que en el moment de formar l'equip que havia de viatjar a Marsella no havien pogut aconseguir el nomenament del "seu" naturalista.

Així les coses, el 18 de setembre Ferran ja havia acabat la seva feina, tant a Marsella com a Toló. Dos dies després rebé un telegrama en el qual l'Ajuntament de Barcelona li comunicava que ja podia tornar a Catalunya, donant així per enllestides les seves investigacions al sud de França. A tall de conclusió, Josep Sánchez Aldeguer afirma: *"l'estada de Ferran a Marsella pren una força extraordinària des del punt de vista científic. (...) El període en qüestió, molt més curt del que Ferran hagués desitjat, va suposar una presa de contacte directe amb les darreres tècniques bacteriològiques."*⁶³

Malgrat els entrebancs fronterers i burocràtics, i tot i que era considerat un greu delictes contra la salut pública, Ferran s'arriscà a portar a Catalunya vibrions colèrics

⁶³ SÁNCHEZ ALDEGUER, Josep.- *La contribució catalana en els inicis de la immunoteràpia humana: la vacunació anticolèrica*, Barcelona, Fundació-Museu d'Història de la Medicina de Catalunya, 1994, p.64.

procedents de l'epidèmia de Marsella, per poder continuar les investigacions. Gràcies a les recerques continuades a Catalunya, el bacteriòleg va poder descobrir la primera vacuna contra el còlera. La vacuna es va aplicar per primera vegada d'una forma generalitzada a València, durant l'epidèmia de còlera que va afectar Espanya l'any 1885, i malgrat la seva eficàcia, Ferran va veure com s'atacava el seu procediment, en ser considerat perillós i sense un fonament científic contrastat.

Un cop fet aquest incís sobre la participació de Robert en la Junta Municipal de Sanitat i en els treballs que van menar a l'organització de la comissió que es desplaçà a França per estudiar l'epidèmia de còlera del 1884, reprenem novament el fil del discurs, en el qual estàvem presentant la trajectòria política del doctor Robert en el consistori barceloní abans d'assolir l'alcaldia de la capital catalana el 1899.

La col·laboració del doctor Robert amb el canovisme va motivar que es desvinculés del consistori durant als anys següents, de domini polític dels liberals. Durant aquest període, caracteritzat per la important gestió duta a terme per l'alcalde Rius i Taulet, Robert va continuar amb les seves ocupacions professionals i es va implicar més directament en la formació científica i en la modernització dels serveis i de les instal·lacions sanitàries.

Un cop superat el període de gestió liberal, i amb Cánovas del Castillo de nou al govern i amb Coll i Pujol a l'alcaldia de Barcelona, Robert va tornar a ser escollit regidor pel governador civil, l'estiu del 1890. A partir d'aquest moment haurà de fer compatible el seu treball a la Comissió de Governació amb la incorporació a la Junta Provincial d'Instrucció Pública, a la Subcomissió d'Higiene i Sanitat i a la Comissió Especial de Personal Municipal. Sense deixar els temes sanitaris i la gestió municipal, cal destacar que Robert va ser un dels fundadors de l'Acadèmia Mèdica Municipal de Barcelona. En aquelles dates, però, i com assenyalen Cèlia Cañellas i Rosa Toran: *“Malgrat el nou perill de còlera i la nova actuació en els serveis de les vacunacions antiverdiques, el tema primordial va ser la revisió del cens electoral per acomodar-lo al sufragi universal masculí, ja que de la llista de nous*

*electors en depenia l'èxit en les eleccions de maig de 1891 que havien de renovar tot el consistori.”*⁶⁴

Una vegada més, però, el caciquisme va tornar a actuar i la manipulació a favor del grup que encapçalava l'influent advocat conservador Manuel Planas i Casals, exponent més destacat del caciquisme a Barcelona, va desplaçar momentàniament el doctor Robert de l'Ajuntament. En última instància, i gràcies a una nova intervenció del Govern Civil, el 1893 Robert va poder entrar de nou com a regidor al consistori, que en aquesta ocasió estarà presidit per Camil Fabra. La seva última presència en una regidoria a l'Ajuntament de Barcelona tindrà lloc, per tant, el 1893, després de les eleccions municipals de novembre d'aquell any.

Si fem una recapitulació de les diferents etapes durant les quals va estar vinculat al consistori barceloní, abans d'assolir l'alcaldia el 1899, haurem de concloure que Robert fou l'home que millor va reflectir dins l'Ajuntament de Barcelona l'ambient reformista conservador. En paraules de Cèlia Cañellas i Rosa Toran: *“la trajectòria de Robert fins a l'ocupació de l'alcaldia es perfila com la d'un metge amb prestigi, actiu en el món universitari i associatiu, que col·labora en els consistoris dinàstics, sobretot en les diferents recomposicions fetes des del Govern Civil, al marge del seu signe partidista.”*⁶⁵

El nou alcalde no posseïa una personalitat políticament ben definida. Malgrat aquesta indefinició política, hi ha constància que havia manifestat anteriorment les seves opinions contràries a les pràctiques caciquils i al centralisme. En aquest sentit cal destacar que des de la presidència de la Societat Econòmica Barcelonina d'Amics del País s'havia enfrontat obertament a les maniobres de Planas i Casals quan, al final del 1898, va

⁶⁴ CAÑELLAS, Cèlia; TORAN, Rosa: *“El Dr. Robert...”*, op. cit., p.28.

⁶⁵ CAÑELLAS, Cèlia; TORAN, Rosa: *“El Dr. Robert...”*, op. cit., p.28.

voler fer entrar a la Junta Directiva de l'entitat un soci que li era addicte. Com ens recorda Enric Jardí, l'explicació d'aquesta maniobra caciquil rau en el fet que: *“Les Societats Econòmiques d'Amics del País tenien dret a elegir senadors i per això els cacics procuraven dominar-les.”*⁶⁶ Pel que fa a l'altre punt, el del seu anticentralisme, el doctor Robert ja s'havia manifestat en alguna ocasió al respecte, com va fer el 25 de juny de 1898 a la Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Barcelona en la sessió necrològica en record del doctor Jaume Pi i Sunyer; després de lloar la tasca feta per aquest metge es lamentava que la va haver de fer *“a despecho de la legendaria escasez a que nos tiene condenados el pandemonium madrileño y que hace que, a grito herido, debemos ansiar todos un régimen provincial autonómico.”*⁶⁷

La seva activitat política es limitava, per tant, als diversos càrrecs de regidor i a les seves manifestacions a favor d'acabar amb el caciquisme i d'assolir un grau més òptim de descentralització administrativa. Però res més. El seu nom no havia figurat mai entre els membres de les principals entitats catalanistes (Centre Català o Lliga de Catalunya) o dels adherits a la Unió Catalanista, ni tampoc entre els col·laboradors de «La Renaixença» o de «La Veu de Catalunya». Entre les seves amistats s'hi comptaven, això sí, alguns metges catalanistes, com ara Joan Giné i Partagàs o Manuel Font Torner, que el va acompanyar al XII Congrés Internacional de Medicina de Moscou que va tenir lloc a l'agost del 1897; no es pot descartar, com apunta Enric Jardí, que aquest viatge contribuís *“al fet que Robert evolucionés de la simple aversió al centralisme cap a una posició sentimental més favorable a la terra dels seus avantpassats.”*⁶⁸

⁶⁶ JARDÍ, Enric.- *El Doctor...*, op. cit., p.72.

⁶⁷ Dr. D. Jaime Pi y Suñer. *Discurso necrológico leído por el Dr. D. Bartolomé Robert en la sesión celebrada por la Real Academia de Medicina, en la noche del 25 de Junio del corriente año*, Barcelona, Federico Sánchez, 1898.

⁶⁸ JARDÍ, Enric.- *El Doctor...*, op. cit., pp.72-73.

En qualsevol cas, repetim-ho, la designació de Robert per a l'alcaldia de Barcelona va ésser feta a Madrid amb la intenció d'accontentar els catalanistes: *“Robert assolí l'alcaldia enmig del debat regeneracionista i les pugnes pel poder que la mort de Cánovas havia desencadenat. El nou líder conservador Silvela, per tal de distanciar-se dels sectors del partit més directament influïts per Romero Robledo, s'apropà al moviment de les entitats catalanes que intentaven aconseguir un concert econòmic i descentralització administrativa”*, com han recollit Cèlia Cañellas i Rosa Toran.⁶⁹ Responien a la mateixa idea de Silvela, donar satisfacció als catalanistes, els nomenaments de Josep Yxart i Pau Font de Rubinat per a les alcaldies de Tarragona i Reus, respectivament. El nomenament de Font de Rubinat és força significatiu perquè era un veterà militant de la Unió Catalanista, com constaten Joaquim Coll i Jordi Llorens.⁷⁰

La polèmica a l'entorn de la conferència sobre “La raça catalana”

La casualitat va voler que el mateix dia del seu nomenament, el 14 de març de 1899, hagués de fer front a la seva primera intervenció pública: la lectura a l'Ateneu Barcelonès de la conferència *“La raça catalana”*, acte que ja estava programat abans de saber-se que seria nomenat alcalde de Barcelona. La popularitat del conferenciant va fer que: *“Molt avants de l'hora anunciada pera comensar la conferència, estava plé de gom a gom, lo gran saló de cátedras del nostre Ateneo, d'elements pertanyents á tots los rams del saber, que estaban desitjosos de sentir, una vegada més, al incansable paladí, que havia de desenrotllar un tema de vital interés, sobre tot, per la nostra estimada regió. La presencia del doctor Robert en lo gran saló, fou senyalada per un d'aquells aplausos unánims y expontanis, que arriban á emocionar á l'anima més freda. ¡Prou que signifigan ben clar lo que volian dir! Si ells no ho haguessen dit, los crits, ¡Visca l'Alcalde! ¡Mori'l caciquisme! contestats per tots ab entussiasme*

⁶⁹ CAÑELLAS, Cèlia; TORAN, Rosa: *“El Dr. Robert...”*, op. cit., p.28.

*delirant van sintetisarse la expresió. Lo nou Alcalde de Barcelona rebia la primera salutació y amb ella ánim y vigor pera emprendre ab esperansa lo desenrotllo de sa accidentada tasca.”*⁷¹

En aquesta conferència Robert presentava algunes teories sobre la capacitat cranial i l'índex cefàlic dels catalans, en comparació amb els dels habitants de les altres regions espanyoles. El seu parlament va aixecar algunes polèmiques perquè el contingut de la conferència es va anar deformant per una interpretació tendenciosa i interessada de les seves paraules; posteriorment ell mateix es veurà obligat a manifestar públicament que de la seva dissertació no es desprenia res ofensiu per a les altres regions espanyoles. L'únic que havia fet va ser constatar una sèrie de fets i exposar algunes teories, discutibles si es vol, però de cap de les maneres no ho va fer de manera tendenciosa ni partidista, amb la intenció de destacar els catalans i atacar altres regions espanyoles. En cap cas no va voler oposar Catalunya a Castella per una qüestió de mida i forma cranials, com apunten algunes interpretacions provinents de Madrid.

En defensa del doctor Robert cal apuntar que en aquell moment l'estudi de les races humanes no tenia les connotacions, sobretot polítiques, que té en l'actualitat. Els estudis racials eren en aquella conjuntura de final de segle un debat freqüent, reservat, gairebé únicament, als antropòlegs i als científics i amb el qual es volien constatar les diferències i les particulars formes d'actuar de les diverses races i no es pretenia en absolut atacar ningú ni, encara menys, extreure consideracions de tipus polític. Per entendre i poder valorar en el seu terme just la conferència del doctor Robert cal tenir molt present tot això que acabem de dir i, també, que les paraules raça, racial o racisme no volien dir aleshores el mateix que poden significar avui dia.

⁷⁰ COLL, Joaquim; LLORENS, Jordi.- *Els quadres del primer catalanisme (1882-1900)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000, p.133.

⁷¹ Crònica de Joan Freixas apareguda a «La Veu de Catalunya» el dia 15 de març de 1899.

Des d'aquest punt de vista, per tant, sembla clar que el doctor Robert “no pretenia, de cap manera, establir diferències qualitatives, sinó en tot cas simples factors diferencials”, en paraules de Jordi Mota.⁷² El conferenciant, precisament pel fet de ser un científic, es basà en la genètica per explicar aquestes diferències, però sense oblidar del tot els altres possibles factors, com el clima, l'idioma o l'educació, atès que Robert era de l'opinió que en la formació del caràcter d'un grup de persones intervenen una sèrie de factors i no un de sol. En el cas concret que estem analitzant, però, es va centrar en els aspectes racials i antropològics.

Deixant de banda els aspectes més científics i antropològics de la dissertació de Robert, interessa destacar també determinats fragments del seu parlament que contenen algunes afirmacions susceptibles de ser considerades com una defensa del particularisme. Si fem cas de les paraules de Joan Freixas, cronista enviat per «La Veu de Catalunya» a seguir l'acte: “Entrant ja en materia, (...) digué que l'estudi etnològic havia de donarli els necessaris medis pera distinguir los diferents tipus constituïts dintre de la nacionalitat espanyola. Explicà la constitució del Estat espanyol, de l'època dels Reis Catòlics y la manera com s'havia volgut consolidar un uniformisme postis, gracias á l'adaptació al conjunt, de tres elements homogenis; religió, idioma y lleis; afeixint que, á pesar d'aquests llassos, no s'ha pogut lograr la compenetració de las diferentes rasses que poblan l'artificial Estat; los catalans, avuy com ahir, segueixen essent catalans de la mateixa manera. Detallà la diversitat de condicions propies de cada una de las variadas regions que á Espanya existeixen, marcant los límits de cada una. Dividí la nació en quatre distintas regions ab vida propia y ab un sens fí de circunstancias que las separan.”⁷³

⁷² MOTA, Jordi.- *El Dr. Robert*, Barcelona, Infesta editor, 2000, p.33.

⁷³ «La Veu de Catalunya» 15 de març de 1899.

Robert es va entretenir a continuació en l'enumeració de les diferents proves científiques i antropològiques que demostraven i permetien explicar les diferències en les formes i les dimensions cranials dels habitants de les diferents regions espanyoles. I, continuava Joan Freixas: *“Atés lo adelantat de l’hora, decidí completar lo desenrotllo de tan important qüestió, en una altre conferència. El Dr. Robert va ésser calurosament aplaudit y felicitat al posar fi al seu treball. L’acte va resultar una manifestació de tot Barcelona, de tal manera que tots los passadissos, entradas y habitaciones contiguas, estaban á vessar, mentres va durar la conferencia, aixó sense comptar ab la gran gentada que tingué d’entornarsen per falta de cabuda.”*⁷⁴

Tot i els evidents plantejaments científics i antropològics de la conferència i malgrat el seu to respectuós envers les diferents regions espanyoles, el cert és que el parlament del doctor Robert generà una encesa polèmica, que va impedir, en última instància, que el conferenciant pogués concloure el seu treball en una altra ocasió, com estava previst i ell mateix havia anunciat. Bona part de la polèmica es devia al fet que aquesta havia estat la primera intervenció pública del nou alcalde, precisament el mateix dia del seu nomenament. Atès que l'acte ja s'havia anunciat amb anterioritat, el doctor Robert no va creure que existís cap impediment per continuar amb el programa previst i pronunciar l'esperada conferència. És evident, però, que el fet que el conferenciant fos el nou alcalde de Barcelona aixecà molta més expectació de la que hom podia preveure inicialment. Per tant, no podem descartar, en absolut, que entre els assistents a l'acte hi hagués persones que en un primer moment no tenien previst d'assistir-hi, com podien ser alguns elements caciquils convertits ara en enemics polítics de Robert.

El cert és que la polèmica que es va suscitar va ser d'una certa magnitud. El mateix doctor Robert va explicar-ho en una conferència posterior, el 3 de desembre de

⁷⁴ «La Veu de Catalunya» 15 de març de 1899.

1900, també a l'Ateneu Barcelonès: *“Aqueixas diferencias de rassa que l'etmolech y l'antropolech poden estudiar a la península ibérica, pretendía yo posarlas de relléu en unas conferencias sobre la «Rassa Catalana», que vaig tenir que deixar truncades per motius que tots podeu recordar. Solsament vaig poder parlar de l'índice cefálich á Espanya, exposant la configuració craneal de sos distints pobladors, concloguent que resultan dos grans zonas; la banyada per l'Océa ab braquicefalia y la mediterránea ab dolicefalia y mesaticefalia y res se digué aquí de cranis privilegiats, com ab insigne mala fé, ó ab sopina ignorancia va suposarse.”*

⁷⁵ Antoni Rovira i Virgili, que ja s'havia destacat com un prestigiós historiador del nacionalisme català, contribuí a presentar l'autèntic sentit del discurs del doctor Robert i va escriure, molt assenyadament: *“¿No se nos tolerará a nosotros que hablemos de raza catalana, y se celebrará mientras tanto en las tierras de lengua castellana esa reciente, artificial y envarada “Fiesta de la Raza” (...). La tendencia a ver injurias y a hallar intención política en las más objetivas cuestiones de ciencia cuando las discuten los catalanes, no es sino una manifestación de la susceptibilidad irritable que una parte de España demuestra cuando se trata de las cosas que a Cataluña se refieren.”*⁷⁶

El ressò de la polèmica conferència fou aprofitat a Madrid per alguns parlamentaris anticatalanistes per atacar l'alcalde –que serà acusat de separatista–, el catalanisme i, de retruc, el govern de Silvela, que havia estat, en última instància, qui havia donat llum verda al nomenament de Robert. La veu cantant en aquest sentit la duu el diputat, i significat anticatalanista, Francisco Romero Robledo, com recull Enric Jardí, que reproduïx un fragment de l'article publicat per aquest parlamentari a «El Nacional» de Madrid el dia 16 de març: *“El Alcalde del Rey en Barcelona ha inaugurado sus funciones. Apenas puesta en sus*

⁷⁵ *Cèlula social. Discurs llegit en la sessió inaugural del Ateneu Barcelonès per lo Sr. President Dr. D. Bartomeu Robert, lo dia 3 de desembre de 1900, Barcelona, Estampa de la Renaixensa, 1901.*

⁷⁶ Copiem de MOTA, Jordi.- *El Dr. Robert...*, op. cit., p.36.

*manos la vara concejil de la capital catalana, sube a la tribuna del Ateneo y entona, desde ella, un arrogante himno a la Independencia (...). ¡Ah Señor General Polavieja, a cuán alto precio va a pagar España la satisfacción de sus miserables ambiciones! El Doctor Robert, hechura suya, figura elevada con su soplo, es, desde anteanoche, el Máximo Gómez [cabdill independentista cubà] de Cataluña. Y porque sea mayor la semejanza, no es español ni catalán siquiera. El ardiente regionalista, Alcalde de Barcelona, es mejicano.”*⁷⁷

La gestió municipal del doctor Robert

Polèmiques a banda, i si ens centrem ara en la seva faceta d'alcalde, hem de dir que tot just ocupar l'alcaldia, la personalitat de Robert aviat contrastà amb la d'uns regidors que, en la majoria dels casos, devien el seu nomenament a les fraudulentès pràctiques caciquils i a les imposicions ministerials. De seguida deixà ben clar quins serien dos dels eixos fonamentals de la seva política municipal: la introducció d'un canvi en el personal de l'Ajuntament amb l'objectiu d'acabar amb el caciquisme i la depuració del cens electoral. En paraules de Josep Pla: *“El nomenament del doctor Robert com a alcalde de Barcelona fou el cop mortal, el principi de la fi de les oligarquies alternatives, encarnades, en aquell moment, per Planas i Casals (conservador canovista) i Comas i Masferrer (sagastí, a través de Marianao i de Collaso). (...) Es pot dir que el seu pas per l'alcaldia representà el principi de la liquidació del caciquisme electoral i l'entrada d'un ideal de moralitat a l'Ajuntament.”*⁷⁸ Efectivament, a partir d'aleshores una de les majors preocupacions de Robert serà que el sufragi s'exerciti amb les majors garanties. Arribats en aquest punt no serà debades recordar com funcionava el sistema polític a l'Espanya de la Restauració, per saber contra quins vicis i pràctiques caciquils vol lluitar Robert des de l'alcaldia barcelonina.

L'estabilitat política del règim bastit per Antonio Cánovas del Castillo a partir del 1876, donà a l'Estat espanyol les aparences d'un sistema parlamentari constitucional

⁷⁷ JARDÍ, Enric.- *El Doctor...*, op. cit., p.75.

basat en dos partits –conservador i liberal– a l'estil britànic. Cánovas, Sagasta i els seus continuadors al capdavant del govern es proposaren l'alternança pacífica en el poder dels dos partits dinàstics, però sense que això comportés la participació de la ciutadania com a àrbitre electoral. El règim s'edificà, electoralment –si més no fins el 1890–, sobre la base del sufragi restringit, i socialment, sobre el caciquisme i l'oligarquia. José Antonio González Casanova fa una radiografia molt ajustada del règim de la Restauració: *“Segons el prisma ideològic de qui ho judiqui, el règim polític de la Restauració ha estat considerat com el més estable i durador de l'Espanya contemporània (més de mig segle) o com el sistema farsant d'una Espanya oficial, divorciada de la real, incapaç de regenerar-la i de modernitzar-la. L'opinió que ressalta els valors positius d'estabilitat i durada també insisteix en els del liberalisme, democràcia, pau política i creació, per fi, d'un Estat modern. Aquella opinió que destaca els aspectes negatius, denuncia l'autoritarisme, el sistema oligàrquic dels partits que es tornaven, el caciquisme, la corrupció del sistema electoral, la manca de representació popular en l'Estat i la incapacitat per a dur a terme les reformes socials necessàries (...) per a una pau pública efectiva i una estabilitat real del sistema de govern.”*⁷⁹

Com escriu Agustí Calvet «Gaziel»: *“el tripijoc electoral estava en mans del Govern i dels seus representants o agents als districtes, els «cacics», que feien exactament el que el Govern necessitava per a sortir sempre airós de les urnes.”*⁸⁰ Un altre testimoni igualment revelador és el d'Amadeu Hurtado: *“El sistema polític de tot Espanya estava efectivament basat en el poder personal d'una xarxa de cacics locals i provincials, representants dels partits de govern que, arribada l'hora, feien elegir pels seus agents el que en deien el cartipàs, i que era la llista dels candidats oficials. La lluita electoral, allà on n'hi havia, no era per a la conquesta del*

⁷⁸ PLA, Josep.- *Francesc Cambó...*, op. cit., pp.101-102.

⁷⁹ GONZÁLEZ CASANOVA, José Antonio.- *Federalisme...*, op. cit., p.137.

⁸⁰ CALVET, Agustí (“Gaziel”).- *Memòries...*, op. cit., p.117.

vot dels electors sinó per a la possessió de les actes de les votacions, i no tenia la fesomia de les propagandes febrores, sinó d'unes maniobres descarades o cauteloses per a apoderar-se del major nombre d'actes i transformar en favorables les votacions que no ho fossin.”⁸¹ També és molt aclaridor el testimoni de Joan Garriga i Massó: “El sistema polític espanyol era una ficció enganyadora, però els polítics que el dirigien havien arribat a convèncer-se que allò era el millor i no havia de canviar-se ni tractar de millorar-lo. (...) La corrupció s'havia elevat a sistema i dogal fonamental de la política.”⁸²

Si volia perpetuar-se, el règim no podia comptar amb el poble. Partint de la seva despolitització, caldrà crear uns canals polítics que substituïxin la seva voluntat i que, al mateix temps, serveixin per allunyar del poble qualsevol temptació d'incorporar-se al joc polític. La minoria dirigent, des del punt de vista econòmic, polític i cultural, serà l'encarregada de decidir el futur immediat del país. Així les coses, s'entén que el poble no visqui massa la política, com demostra el fet que aquestes pràctiques no hagin de fer front a una oposició clara.

Tot i que en teoria es tractava d'un règim formalment representatiu, el sistema es basava, en realitat, en l'encasellat i la tupinada de les autoritats i en l'apoliticisme i l'abstenció de la gran massa dels ciutadans. Com ha estudiat amb detall José Varela Ortega en tot aquest entramat la figura del cacic tenia un paper clau: era l'intermediari entre la societat i l'Administració i era, és clar, un dels principals responsables del “correcte” funcionament del sistema polític característic de la Restauració.⁸³ El cacic acostumava a ser un personatge preminent de la localitat i gaudia d'una gran autoritat moral i d'un cert poder de coacció. A més, l'elevat analfabetisme, sobretot a les zones rurals, afavoria les

⁸¹ HURTADO, Amadeu.- *Quaranta...*, op. cit., p.46.

⁸² GARRIGA I MASSÓ, Joan.- *Memòries d'un liberal catalanista (1871-1939)*, Barcelona, Edicions 62, 1987, pp.105-106.

⁸³ VARELA ORTEGA, José.- *Los amigos políticos. Partidos, elecciones y caciquismo en la Restauración (1875-1900)*, Madrid, Alianza Editorial, 1977, pp.353-369.

relacions de patronatge. En aquest sistema, l'intercanvi de favors, el clientelisme i, en paraules de José Varela Ortega, els "*amics polítics*" n'eren la norma habitual.⁸⁴

Una altra de les característiques del sistema polític de la Restauració és que les eleccions no decidien el partit que havia de governar sinó que el partit en el govern fabricava des del poder una majoria parlamentària adulterant el sufragi. Qui rebia el poder de la Corona guanyava sempre les eleccions i el seu successor havia de dissoldre unes corts on era en minoria, per crear-se en unes noves eleccions la corresponent majoria. Aquest sistema funcionà gràcies a la passivitat i l'apatia dels districtes rurals i a l'escepticisme dels districtes urbans, on, a partir del canvi de segle, però, la ficció electoral donà pas a una competició real amb un resultat en general hostil als dos partits dinàstics, com tindrem ocasió de comprovar més endavant.

En el moment de les eleccions, aquest sistema d'oligarquia i caciquisme es concretava en la pràctica de l'encasellat i la tupinada. L'encasellat era el procés pel qual el ministre de la Governació col·locava a les caselles corresponents a cada un dels districtes electorals uninominals els noms dels candidats ministerials, de l'oposició alternant i de la contrària al règim, que el govern estava disposat a tolerar. La tupinada era el repertori de maniobres per adulterar el sufragi abans o després d'arribar a l'urna, i anava més enllà de la col·locació de vots falsos i el recompte fraudulent. En els pobles apartats la falsificació de les actes lliurades en blanc al Govern Civil era el procediment més simple. Una altra de les pràctiques caciquils era la utilització de les cèdules dels electors difunts no donats de baixa del cens a fi de permetre a petits funcionaris o a altres individus que formaven part del sistema votar diverses vegades la mateixa candidatura en diverses seccions. Si, malgrat tot, les coses es posaven malament per a les forces governamentals, hom procedia al trencament d'urnes i a les coaccions de tot tipus: revisió de contribucions impagades, imposició d'arbitris i multes, exempció del servei militar, pressions a arrendataris, jornalers

⁸⁴ VARELA ORTEGA, José.- *Los amigos...*, op. cit.

i assalariats, exigència de retorn dels préstecs usuraris i pressions morals des de la consulta mèdica o la trona. Quan la pressió administrativa o econòmica no era prou, es podia arribar a la coacció física, a la intimidació o a la violència pura i simple. Tot plegat dibuixa un panorama lamentable del funcionament del sistema polític a l'Estat espanyol.

Val a dir que algunes vegades l'oposició regionalista i republicana no va negligir l'ús de mecanismes tergiversadors del vot individual. En haver d'adaptar-se a l'estructura política imperant, de la qual el sistema electoral era una de les manifestacions, regionalistes i republicans es van veure obligats a emprar en ocasions alguns dels recursos que desvirtuaven el sufragi, ja que ni els uns ni els altres no se sostrauran fàcilment de les pràctiques utilitzades pels partits dinàstics. Cal apuntar que les influències socioeconòmiques dels candidats regionalistes, sobretot a les comarques, van ser notòries, com també el clientelisme del lerrouxisme entre les classes populars barcelonines.

Ajuntaments i diputacions tenien el seu paper tant en la preparació de les eleccions com en el recompte dels vots, sempre sota la pressió, la direcció i l'arbitratge dels governadors civils, representants del ministre de la Governació, suprem agent electoral en l'Espanya del període. La presència de delegats governatius, aparentment enviats per garantir l'ordre i la puresa del sufragi, solia interpretar-se com un indicatiu que l'encasellat no era respectat i calia una intervenció descarada a favor del candidat ministerial.

La Llei electoral del sufragi universal masculí promulgada el 26 de juny de 1890, que donava una aparença democràtica al sistema institucionalitzat per Cánovas amb la Constitució del 1876, resultava lletra morta a causa de la pervivència del caciquisme. La decisió de quina havia d'ésser la majoria parlamentària que regís la política espanyola no

es podia deixar a la lliure expressió del sufragi universal masculí, sinó que “*el sufragi havia d'ésser canalitzat de manera que donés la majoria desitjada*”, escriu Isidre Molas.⁸⁵

Efectivament, tothom sabia que en aquella època el sufragi era una farsa practicada amb el més descarat cinisme. I és que, en paraules de Claudi Ametlla, aquella era l'època “*dels cacics i dels «cuneros», del falsejament del sufragi, de la mentida electoral. (...) Damunt aquesta mentida electoral i damunt altres mentides semblants, hom construí i consolidà la restauració monàrquica, poc o molt democràtica i amb les aparences de parlamentària. Durant més de cinquanta anys clamàrem contra la farsa que aguantava un règim que (...) era ominós i ens deshonrava davant del món.*”⁸⁶

L'establiment del sufragi universal masculí no va significar la fi de les tupinades i de les diverses irregularitats electorals. Al contrari, en alguns llocs encara les va facilitar, atès que l'augment del nombre de votants il·lustrats, indiferents o de baixa extracció social i econòmica va permetre amb més facilitat la compra i la falsificació de vots. Per tot plegat no és estrany que la introducció del sufragi universal masculí no faci canviar les tesis abstencionistes del catalanisme, que més aviat veu en la nova normativa electoral més possibilitats de frau. Vicente Cacho Viu és molt clar en aquest sentit: “*La desconfianza hacia el sufragio universal masculino, unida a la continua denuncia de la artificialidad del turno de partidos en el que descansaba el régimen político español, alejaron durante años el catalanismo incipiente de cualquier intento de participación en la lucha electoral.*”⁸⁷

⁸⁵ MOLAS, Isidre.- *Lliga Catalana. Un estudi d'estasiologia*, Barcelona, Edicions 62, volum I, 1972, p.14.

⁸⁶ AMETLLA, Claudi.- *Memòries...*, op. cit., pp.56-57.

⁸⁷ CACHO VIU, Vicente.- *El nacionalismo catalán como factor de modernización*, Barcelona-Madrid, Quaderns Crema-Publicaciones de la Residencia de Estudiantes, 1998, p.33.

Malgrat aquest trist panorama, però, les eleccions no van ser sempre una barreja de frau i indiferència. Aquest va ser el cas de les eleccions municipals del 1893, en les quals la Unió Republicana es va imposar a Barcelona. Amb aquest resultat quedava demostrat que hi havia un marge d'actuació per a les forces no dinàstiques. Segurament podem veure en aquests comicis un dels antecedents de les eleccions del 1901, amb el triomf de la candidatura dels "Quatre Presidents", que va suposar l'escombrada del caciquisme a Barcelona. Un caciquisme, el català, que, en paraules de Jaume Vicens Vives, *"oferí un caire tot altre que a Espanya. Certament, tingué característiques comunes, com la corrupció de la gestió administrativa i judicial, la vulneració de la voluntat popular, l'imperi del règim dels afers poc escrupolosos, l'afany de la moneda bruta i fàcil i l'adopció d'una actitud d'immobilisme social, de beateria del tòpic, de repugnància per qualsevol novetat intel·lectual o artística. (...) Però el caciquisme català estava contrarestat per forces pregones, per lleis del joc social molt més fortes que les mateixes de l'Estat que els cacics vulneraven a cada pas. En primer lloc, no exclogué de les lluites polítiques cap adversari, fos blanc o negre, demostrant una tolerància fins a un cert punt exemplar."*⁸⁸ De fet, quan l'opinió pública superava la seva atonia, com ara a les eleccions del 1893 i, en especial a partir de les del 1901, el caciquisme perdia la seva força a Catalunya.

A grans trets, aquesta era la manera habitual de funcionar del joc polític a l'Espanya de la Restauració i contra bona part d'això volia lluitar Robert des de l'alcaldia de la capital catalana.

En iniciar el seu mandat, va manifestar la seva intenció de dur a terme una política municipal deslliurada de les pugnes sectàries i basada en unes noves regles del joc polític. En paraules de Jordi Casassas: *"Bartomeu Robert es va identificar amb una actitud política en la qual el notable havia d'influir en els poders públics i orientar la reforma i moralització de les corporacions locals; creia en una forma de liberalisme exercit a través del sufragi corporatiu;*

⁸⁸ VICENS VIVES, Jaume.- *Industrials...*, op. cit., pp.288-289.

*confiava en el regionalisme d'inspiració descentralitzadora i en el programa reformista i modernitzador regeneracionista, però endegat per les elits locals, sense les traves i corrupteles d'unes estructures incipients de partit, controlades des de lluny.”*⁸⁹

Com era de preveure, però, les intencions del nou alcalde van topar amb la resistència de bona part del consistori, com ens recorda Francesc Cambó: “*Robert tenia la simpatia i el suport de tota la ciutat, però també l'hostilitat de gairebé tots els regidors.*”⁹⁰ Robert va plantejar un programa municipal reformador, però semblava oblidar que devia el seu nomenament a una Reial Ordre, la qual cosa volia dir, primer, que el govern de Madrid no li deixaria mans lliures per portar fins a les últimes conseqüències el seu programa municipal i, segon, que la correlació de forces en el consistori que dirigia era fruit de viciades pràctiques caciquils. Així les coses, els seus ambiciosos objectius municipals semblaven una fita inassolible.

La primera sessió municipal que va presidir, el 25 de març, va ser moguda i va posar de manifest les dificultats que tindria per tirar endavant el seu programa de govern i el boicot dels regidors a les seves propostes reformistes. D'una banda, la destitució dels alcaldes de barri ordenada per Robert –en destituí uns cent noranta, sospitosos de frau electoral–, i de l'altra, la presentació, pel regidor caciquista Benet Samaranch, dels comptes de les obres que s'havien fet al mercat de Santa Caterina, van provocar un enfrontament amb un determinat sector de regidors conservadors i van fer esvalotar el públic assistent a la sessió, convertint el Saló de Cent en un escenari de disputes i crits del públic, que corejava “*Visca la llibertat*” o “*Visca Robert*”, crits que es barrejaven amb els insults adreçats a Benet Samaranch i altres individus de la seva corda. Com a conseqüència de tot plegat, l'alcalde “*després d'agitar infructuosament la campaneta per a*

⁸⁹ CASASSAS, Jordi: “*Institucionalització i acció nacionalista a la Catalunya de la Restauració*”, a “*El Dr. Robert i la seva època*”, «L'Avenç», n° 239, 1999, p.35.

restablir l'ordre, es veu obligat a fer desallotjar les tribunes. Els assistents foragitats esperen amb paciència a la plaça de Sant Jaume les tres hores que dura la sessió, i un cop acabada aquesta continuen proferint crits encoratjadors per al nou batlle i l'acompanyen fins al seu domicili (...), i s'esgargamellen proferint la paraula «Lladres!» davant la residència de Planas i Casals a la Plaça Reial”, ens relata Enric Jardí.⁹¹ L'episodi obligarà Robert a manifestar, en la següent reunió consistorial, que ell no se solidaritza amb els crits de la multitud i que no existeix cap divorci entre els regidors i la seva persona, com havien insinuat alguns diaris. Aquest episodi va motivar que durant els dies immediatament posteriors el tema municipal estigués en boca de tothom i que es fessin públiques altres irregularitats que van servir per ressaltar el maneig partidista del consistori.

Malauradament, Robert s'adonà de seguida que la seva gestió havia de fer front a molts entrebancs, com havia pogut constatar amargament en iniciar el mandat municipal, el dia 25 de març. Aquesta evidència el devia descoratjar i va fer que momentàniament es temperés la seva actitud reformadora, com es lamenta el bisbe Morgades en una carta a Duran i Bas datada el 20 d'abril de 1899: “*El pobre Robert dió un mal paso actuando con tanto brio para capitular luego.*”⁹² Més sarcàsticament, el diari republicà «La Publicidad» també es referia a l'actuació de l'alcalde i a les dificultats que tindria per dur a la pràctica el seu programa reformista municipal, com podem llegir en la següent esquela humorística: “*Bartomeu Robert... ha fallecido de retractacionitis aguda habiendo recibido los Santos Sacramentos del Padre Planas y Casals.*”⁹³

Aquestes primeres topades, però, no el van desanimar i no li van impedir intentar aprofitar l'oportunitat de corregir els mecanismes de manipulació i frau electoral, amb vista a les imminents convocatòries electorals (diputats a Corts a l'abril i municipals al maig). La

⁹⁰ CAMBÓ, Francesc.- *Memòries (1876-1936)*, Barcelona, Alpha, 1981, p.62.

⁹¹ JARDÍ, Enric.- *El Doctor...*, op. cit., p.76.

⁹² Riquer, Borja de (curador).- *Epistolari...*, op. cit., p.505.

⁹³ «La Publicidad» 1 d'abril de 1899.

correcció dels mecanismes electorals que volia patrocinar Robert passava per recollir les reiterades denúncies d'irregularitats, que presentaven múltiples formes com s'encarregava de denunciar la premsa de l'època, en especial «La Veu de Catalunya» i «La Publicidad»: números de carrer inexistents, els entrebancs burocràtics per ser inscrit en el cens, la falsificació –a l'alça– del nombre d'habitants d'una casa, les cases amb molts veïns i sense electors i a l'inrevés, els noms canviats i d'altres irregularitats per l'estil. No deixa de tenir la seva gràcia que el mateix Robert no figurés a les llistes ni com a elector ni com a elegible, mentre que a la seva finca, Corts Catalanes núm. 248, hi figuraven dos jornalers i un fonedor.

Finalment, el 16 d'abril de 1899 s'hauran de celebrar les eleccions per a diputats a Corts. Unes eleccions que sempre tenen lloc, ritualment, després de la formació d'un nou govern perquè aquest tingui unes cambres addictes i dòcils. Com escriu Puig i Cadafalch en un sarcàstic article, *“La temporada còmica”*, aparegut a «La Veu de Catalunya»: *“S'acosta la temporada còmica en la qual unes colles reben l'ordre del Ministre i al candidato del Gobierno se'l converteix en candidato del País (...). Els alcaldes, peregrinant cap a cal Governador, els secretaris a casa del cacic. El poble no participa d'això només que per unes quantes amenaces. El cacic, que sap l'ofici, en aqueixes setmanes toca tots els ressorts: a Fulano se li pagarà tant dels seus crèdits contra el comú; a Sutano se li rebaixaran els consums; a Menguano se l'amenaça amb resoldre de tal manera un expedient; a tal, se li faran els ulls grossos; al qual se l'espanta amb una denúncia...”*⁹⁴ També era freqüent el bescanvi de vots per queviures, operació a la qual accedien gairebé totes les famílies necessitades dels diferents districtes electorals catalans.

Un cop més la maquinària caciquista es posa en funcionament. «La Veu de Catalunya» dels dies 29 i 31 de març ja insistia en el gran nombre d'inexactituds

⁹⁴ «La Veu de Catalunya» 9 d'abril de 1899.

intencionades que contenen les llistes electorals. Com sarcàsticament assenyala Enric Jardí, la lectura del diari catalanista “s’ha convertit, per a molts, en un agradable passatemps, millor que el joc de l’oca perquè hom va de sorpresa en sorpresa: el carrer de la Llibreteria té cinquanta-set cases més de les que indica el plànol; en un immoble del carrer de l’Hospital amb vint-i-dos habitacles, no figura inscrit cap elector; en una casa burgesa del carrer de Corts, viuen dos jornalers i un fonedor... i l’alcalde de Barcelona no consta com a empadronat.”⁹⁵

En qualsevol de les publicacions periòdiques de l’època que no fossin addictes al govern i al sistema polític de la Restauració, és a dir, en els diferents rotatius republicans o catalanistes, es podien llegir coses com les següents: “ayer recibió Benito Samaranch una respetable y nutrida comisión de electores del Cementerio viejo”, o “Samaranch se estrechó entre sus brazos y les animó a votar como un solo cadáver la candidatura que patrocina Planas y Casals”, com llegim a les planes d’una irònica «La Publicidad», que denuncia així obertament les maniobres caciquils que consistien a manipular els vots dels morts inscrits a les llistes electorals.⁹⁶

Malgrat aquest panorama tan descoratjador, l’alcalde s’esmerça per tal que el sufragi s’exerciti amb les majors garanties, tot demanant la comprovació entre el padró i el cens electoral i reclamant als empleats municipals que donessin compte de tots els incidents. En aquest sentit, ens ha semblat especialment significatiu el ban promulgat per Robert el 10 d’abril de 1899: “DON BARTOLOMÉ ROBERT YARZÁBAL. Alcalde constitucional de esta ciudad. Hago saber: Que quedan expuestas al público en los bajos de las Casas Consistoriales las listas que previene el Art.º 12 de la vigente Ley electoral, permaneciendo en dicho sitio hasta el 20 de los corrientes en cuyo día á las ocho de la mañana se reunirá en el Salón de sesiones del Excelentísimo Ayuntamiento la Junta municipal del Censo electoral, ante

⁹⁵ JARDÍ, Enric.- *El Doctor...*, op. cit., p.77.

⁹⁶ «La Publicidad» 12 d’abril de 1899.

*la cual todo vecino podrá por escrito ó de palabra formular cuantas reclamaciones se relacionen con el derecho del sufragio, justificando documentalmente las mismas. Barcelona 10 Abril 1899. Bartolomé Robert.”*⁹⁷

Els plans de l'alcalde van enutjar el cacic conservador Planas i Casals, l'home que des d'un primer moment va intentar entorpir tant com fos possible l'actuació del doctor Robert al capdavant de l'alcaldia. Aquesta actitud encara es farà més evident quan l'alcalde intenti desactivar els ressorts de les influències caciquils, amb la destitució dels empleats municipals i dels tinentes i alcaldes de barri, que controlaven l'expedició dels certificats de residència necessaris per a la inscripció en el cens, de pobresa per acollir-se als serveis de beneficència i que també manipulaven a voluntat el sorteig de les quintes i la custòdia de les urnes electorals. Fins i tot, els empleats municipals votaven les candidatures caciquils utilitzant els documents electorals de difunts no donats de baixa del cens.

Tothom aplaudí les mesures adoptades pel nou alcalde, excepció feta, no cal dir-ho, de Planas i Casals i el seu seguici. A més, Robert signa una circular per als caps dels departaments municipals recomanant-los que no coaccionin el dret de vot dels funcionaris a les seves ordres i que els trametin les instruccions rebudes d'ell, per tal que tampoc no cometin cap il·legalitat respecte als ciutadans que acudeixin a votar. Així les coses, no semblen exagerades les afirmacions de Francesc Cambó quan escriu: *“A Barcelona, l'organització caciquil per a falsejar el sufragi era formidable. Se servia de tots els alcaldes de barri i dels empleats de Consums i peons de les brigades municipals, als quals el dia de les eleccions es feia anar a votar amb noms suposats a diferents col·legis electorals. (...) La designació de Bartomeu Robert era per a l'organització caciquil conservadora-lliberal de Barcelona un cop mortal, car era l'Ajuntament de Barcelona, amb el personal de brigades i*

⁹⁷ *“Bans i edictes municipals”*, Institut Municipal d'Història de Barcelona-Arxiu Històric de la Ciutat, carpeta n° 44.

consums i el «tinglado» dels alcaldes de barri, el que mantenia la vida artificial dels dos partits.»⁹⁸

És molt simptomàtica, també, una carta en la qual Antonio Rosal, candidat a Corts pel districte de Berga, escriu a Robert per denunciar l'existència d'algunes maniobres caciquils al seu districte electoral en vista a les eleccions legislatives de l'abril i per demanar-li que faci alguna cosa al respecte:

“Bartolomé Robert. Alcalde de Barcelona.

Muy Sr. mio y de mi consideracion.

Como candidato á Córtes por el distrito de Berga y con el carácter de independiente, me permito dirigirle la presente sabiendo que está V. dispuesto á obrar con la mayor sinceridad y á corregir ciertos abusos ambiguos que han conducido á acabar de desacreditar el sistema electoral.

Me refiero á que uno de los empleados de las Brigadas Municipales, llamado Ramón Font, de Prats de Llussanés, la semana pasada ó antes estuvo allí comisionado por D. Manuel Planas á trabajar en favor del candidato D. Luis G. Pons Enrich; prometiendo que hoy mártes volvería y se repartiría dinero.

Para cubrir apariencias será probable que á algunos les diga va allí por tener de gravedad á uno de la familia.

Además, dicen, ha dejado á otro en su puesto.

Lo que le manifiesto para su gobierno y por si cree conveniente corregir tales abusos y llamarle al mismo tiempo.

Como dato curioso le diré también que, según [il·legible] el concejal Sr. Samaranch, hoy, acompañado de Pi y de un exalcalde de Barrio [il·legible] irían á recorrer el distrito de Berga; y

⁹⁸ CAMBÓ, Francesc.- *Memòries...*, op. cit., pp.61 i 72-73.

estaban muy satisfechos porque el Sr. Pons, decían, tiene destinados más de 14.000 \$ para gastar. Tal vez querrán ser socios.

Perdone Sr. Robert y se ofrece de V. su afo. y s.s.q.b.s.m. Antonio Rosal. 11 abril / 1899.”

99

L'endemà de les eleccions –en les quals, a Barcelona, només vota el 10% d'un adulterat cens electoral–, hom pot constatar que, malgrat tot, s'han produït totes les tupinades i coaccions habituals. Fins a l'últim moment l'alcalde va maldar per resoldre queixes i reclamacions i rectificar el cens. Per aconseguir això últim adreça al president de la Junta Provincial del Cens un escrit en el qual li comunica que ha rebut moltes queixes sobre els errors observats a les llistes de ciutadans amb dret de vot i s'ofereix a facilitar totes les dades recollides per tal de procedir-ne a la depuració. Com que des de la Junta no es va fer cas del seu oferiment, l'alcaldia inicià llavors la tasca d'actualització i depuració de les llistes electorals per tal de suprimir-ne milers d'electors falsos i d'inscriure-hi d'altres milers que, malgrat tenir-hi dret, no hi figuren. Com va declarar el doctor Robert a «La Publicidad» el dia 22 d'abril, d'un cens electoral de més de 100.000 electors resultava que més de 27.000 eren falsos –morts, inexistents– i a més hi mancaven uns 37.000 que legalment tenien dret de vot. Tot plegat explica la persistència de les tupinades, l'elevada abstenció i el refús o menyspreu per la pràctica electoral, en saber-la inútil i falsificada. Malgrat tot, i gràcies a les mesures adoptades per l'alcalde, el cens electoral passà de 54.500 electors a gairebé 92.400.

Com era de preveure, Barcelona no fou una excepció del que passà a la resta de l'Estat i hi van guanyar els candidats del govern, si bé en aquestes eleccions va semblar que s'apuntava un nou estil de fer política, atès que ara la candidatura governamental incloïa destacats dirigents de les associacions que més s'havien mobilitzat els últims

⁹⁹ Arxiu Dr. Robert.

mesos en contra del govern, com era el cas de Joan Sallarés, màxim representant del polaviejisme català i president del Foment del Treball Nacional en el bienni 1897-1898. A la resta de Catalunya també surten elegits els homes de la vella política i els representants dels interessos econòmics: Eduard Maluquer del Tirrell, Ròmul Bosch i Alsina, Salvador T. Rius, Isidre Valls, Ramon Godó, Lluís Sedó, Alfons Sala i Argemí, Lluís Ferrer-Vidal, Antonio Rosal i Carles de Camps, marquès de Camps, si bé aquest últim candidat, guanyador al districte d'Olot, va tenir el suport dels regionalistes.

Tanmateix, en dos districtes el caciquisme no pot imposar els seus candidats, ja que a Manresa i a Vic van sortir elegits dos diputats que gaudien d'un ampli suport popular i que tot i haver-se presentat com a independents hem de qualificar de regionalistes: Leonci Soler i March i Raimon d'Abadal, respectivament. Del primer Pilar Martínez-Carner ens diu: *“Es presentarà a les eleccions generals de 1899 com a independent, per al Districte de Manresa; en sortirà elegit i esdevindrà el primer parlamentari que reivindicarà a les Corts espanyoles l'oficialitat del català, defensarà les Bases de Manresa, i demanarà l'autonomia política de Catalunya. Les seves actuacions, juntament amb les posteriors de Ramon d'Abadal, són el precedent actiu i bel·ligerant de l'acció parlamentària dels «quatre presidents» després de la victòria electoral de 1901.”*¹⁰⁰ A més, com defensa aquesta historiadora, la figura de Soler i March és fonamental en la lluita contra el caciquisme i en l'arrelament electoral del catalanisme a la comarca del Bages. Pel que fa a Raimon d'Abadal, Francesc Vilanova destaca el fet que ha *“estat el primer candidat regionalista al Congrés per la circumscripció de Vic, trencant amb la mecànica caciquista de la Restauració en aquell districte (o, almenys, substituint-la per una altra: la regionalista versus la dinàstica).”*¹⁰¹

¹⁰⁰ MARTÍNEZ-CARNER, Pilar.- *Els inicis del catalanisme polític i Leonci Soler i March (1858-1932)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999, p.11.

¹⁰¹ VILANOVA, Francesc.- *Ramon d'Abadal: entre la història i la política (1888-1970)*, Lleida, Pagès editors, 1996, p.22.

L'actuació de Robert al capdavant de l'alcaldia durant aquests dies, el va convertir en una de les figures més destacades de la regeneració política a l'Ajuntament. Malauradament, però, topà amb una resistència sorda i sistemàtica que només li va deixar realitzar una mínima part del seu programa: *“L'Alcalde, apoyantse sols en la opinió popular, venía a desterrar abusos y a tallar d'arrel la soca de la inmoralitat. El públich ho exigía y aviat. Potser l'ilustre doctor Robert y la població s'ilusionaren a l'hora. Destruir en setmanas la corrupció arrelada pels anys, y més encara, sostinguda per la impunitat legal, es una empresa superior a las forsas humanas. (...) Siga com vulga, la gestió del doctor Robert no dongué'ls resultats que molts n'esperavan. Dongué els que debía donar per qui conegui el personal y la corporació que'l voltavan”*, va escriure el doctor Wilfred Coroleu.¹⁰² D'altra banda, com veurem, tampoc no va tenir gaire temps per dur a la pràctica el seu programa de regeneració municipal. Malgrat tot, però, la seva depuració del cens electoral contribuï notablement a l'èxit electoral de la candidatura catalanista l'any 1901, ja que va dificultar les maniobres dels cacics.

Les responsabilitats de Robert al capdavant de l'alcaldia no es limitaven només a qüestions de caràcter polític o administratiu, sinó que el càrrec portava implícits altres compromisos cívics i ciutadans, com per exemple l'assistència a actes oficials de signe cultural o ludicofestiu (com va ser el cas de la Festa de l'Arbre que es va celebrar al parc de la Ciutadella a l'abril del 1899, acte en el qual el doctor Robert va ocupar un dels llocs de la taula presidencial). Sens dubte, una de les festes més emblemàtiques i importants a les quals va haver d'assistir fou la dels Jocs Florals de Barcelona que van tenir lloc al maig del 1899.

Els va presidir el flamant bisbe de Vic Josep Torras i Bages, que encara no havia pres possessió del càrrec. Abans de la festa poètica, que es va celebrar al Saló de la Llotja el dia 7, Torras i Bages havia de fer l'obligat discurs presidencial. Fins aquí tot normal, però

¹⁰² “*El Dr. Robert, home polítich*”, «Cu-Cut!» 17 d'abril de 1902.

aquesta normalitat es va veure alterada quan es va començar a estendre el rumor que l'eclesiàstic aprofitaria el seu parlament per fer manifestacions catalanistes. La nova arribà a Madrid i esverà la classe política madrilenya, que, una vegada més, confon regionalisme amb independentisme. Després d'un creuament de cartes entre Duran i Bas i Torras i Bages, la polèmica sembla aclarida i el bisbe obté el vistiplau de Madrid per llegir el discurs que ha preparat per a l'ocasió. Ni Silvela ni Duran i Bas no han trobat cap afirmació en el text que justifiqui les temences que s'havien apuntat des de Madrid.

Torras i Bages va llegir finalment el seu discurs, "*La força de la poesia*", on, a banda de parlar de poesia, féu una defensa del regionalisme i destacà la importància dels Jocs Florals com a manifestació de l'autonomia literària de Catalunya. Abans d'aquest discurs, el doctor Robert va fer el seu parlament de rigor per obrir l'acte i es congratulà per l'elecció de tan il·lustre personatge per presidir la festa dels Jocs Florals d'aquell any.

Com havia passat en el cas de la conferència "*La raça catalana*", però, els parlaments i el significat de la festa es van anar deformant, fins el punt que els sectors més anticatalanistes de la classe política madrilenya van manifestar que tant el doctor Robert com el bisbe Torras i Bages havien fet en els parlaments respectius algunes afirmacions marcadament regionalistes i que, a més, en el decurs de l'acte s'havien sentit alguns crits a favor del separatisme. Una vegada més, la figura del doctor Robert rebia els atacs d'alguns sectors de la classe política de Madrid, que veia en ell un alcalde poc menys que separatista.

El 14 de maig de 1899, una setmana després de la celebració dels Jocs Florals, han de tenir lloc unes noves eleccions, en aquest cas municipals, de les quals resultarà, de nou, una majoria addicta al govern. La lentitud i els entrebancs burocràtics emprats pels cacics demostren ben aviat els límits dels intents regeneradors patrocinats per Robert, de manera que la continuïtat de les manipulacions i la inhibició electoral de catalanistes i republicans donaran la victòria en aquestes eleccions municipals a la coalició dinàstica Unión Conservadora.

En constituir-se el nou consistori, Robert pot constatar amb disgust com, malgrat les promeses ministerials, “*es fan els nomenaments de tinents d'alcalde directament des de Madrid, per Reial Ordre i no deixant que cada Ajuntament elegeixi els seus. També comprova, amb disgust, que molts dels nous regidors no li són afectes i que es mostren, d'altra banda, indisiplinats*”, com escriu Enric Jardí.¹⁰³ A banda d'enutjar-se, poca cosa més pot fer l'alcalde, que ja comença a estar cansat de constatar que la seva obra regeneradora topa amb una obstrucció constant. Així les coses, sembla lògic que manifestés en algun moment un cert desànim o que fins i tot es resignés a conviure amb una realitat consistorial que ell no havia pogut canviar. És des d'aquest punt de vista que hem d'entendre la seva posició del 4 de juliol de 1899 quan, en la sessió constituent del nou consistori, i contràriament al que havia fet en prendre possessió del càrrec, no va protestar formalment davant l'adjudicació, per Reial Ordre, de les comissions i de les tinences d'alcaldia, adduint la legalitat de l'acció governamental. “*Se conoce que su espíritu se ha templado en nuevos moldes entre las paredes de la casa.*”¹⁰⁴

Amb uns consistoris com aquests, la vida municipal es caracteritzava pel desànim i l'absentisme, i les diverses gestions administratives avançaven molt lentament, enmig de la indiferència general del consistori. Això no obstant, el doctor Robert hi presentava projectes de reforma que feien referència a temes diversos: la supressió de l'impost de consums i la seva substitució pel sistema de concerts gremials o, en el seu defecte, l'arrendament d'aquest impost als gremis; la reducció de personal; la simplificació dels organismes encarregats de realitzar els serveis municipals; l'estalvi en les partides d'enllumenat públic i de personal; la unificació dels diferents tipus de deute municipal; la millora de la neteja dels carrers i dels edificis municipals; i la inspecció i reglamentació higiènica a les escoles. Tota aquesta reordenació de les finances municipals, sobre la qual havien de basar-se els plans de reforma, va quedar recollida a la *Memoria relativa al*

¹⁰³ JARDÍ, Enric.- *El Doctor...*, op. cit., pp.83-84.

anteproyecto del Presupuesto Municipal de Barcelona para el ejercicio económico de 1899 á 1900, que es va preparar durant el seu mandat i que es va fer pública el 18 de maig de 1899. En alguns passatges d'aquesta memòria, l'alcalde deixava ben clars quins eren els objectius pressupostaris per a aquell exercici: "Esta Alcaldía, invitada por la M. Ilre. Comisión de Hacienda, á que estudiase y formulase el anteproyecto de presupuesto ordinario para el próximo venidero ejercicio de 1899 á 1900, no vaciló un momento en aceptar tan pesada carga, movida de su decidido propósito de poner toda su actividad y todas sus energías al servicio de la ciudad de Barcelona, cuya administración le fué confiada por el Gobierno de S.M. No desconocía al emprender tan importante trabajo, las grandes dificultades con que debía tropezar para llegar a la ansiada nivelación de ingresos y gastos; no ignoraba las importantes reformas que en varios ramos de la administración municipal era necesario introducir, ya para reforzar los primeros, ya para economizar los segundos (...). Pero al propio tiempo conocía también lo que en el sistema de la administración municipal representa el Presupuesto y sabía que por celosa que sea aquélla, es imposible que alcance su fin, si no descansa sobre la base firme de un estudio bien meditado, nacido, por lo que respecta á Barcelona, del cambio de organización de los servicios encomendados al Ayuntamiento, que ha de producir además de inmensas ventajas á los mismos, las verdaderas economías, en la forma en que éstas son posibles, dejando atendidas las necesidades de la población. (...) Con lo expuesto cree esta Alcaldía haber terminado su misión, indicando (...), las razones ó fundamentos de las innovaciones que en el Presupuesto ha introducido. Ha tratado de indicar los motivos en que se inspiró, las razones legales ó de conveniencia en que se apoya para introducir economías en el Presupuesto, camino principal que ha de conducirnos á la normalización económica que todos deseamos, en término no muy lejano (...). Estas economías las ha buscado no en la materialidad de las cifras, sino en los mismos organismos; por donde entiende que es mayor su trascendencia ya que,

¹⁰⁴ «La Publicidad» 1 de juliol de 1899.

*desaparecidos los vicios que aquellos entrañaban, han de desaparecer también los continuos gastos que al Ayuntamiento exigían.”*¹⁰⁵

Un dels projectes prioritaris segons el parer del doctor Robert era la reforma de la Beneficència Municipal que, tot i mantenint el Cos Mèdic Municipal, creat als anys vuitanta, i els dispensaris, preveia traspasar els serveis a un organisme autònom, la “Junta de la Caridad”, que tenia com a model l’associació benèfica “La Caridad Cristiana”. Amb aquesta reforma es pretenia acabar amb un dels principals focus de malbaratament dels recursos municipals.

Aquesta austeritat i estalvi que l’alcalde exigia en el funcionament municipal, també se’ls aplicava a ell mateix, com va posar de manifest quan immediatament després d’accedir a l’alcaldia va renunciar a les despeses de representació consignades en el pressupost per a l’exercici del seu càrrec.

Entre les principals reformes municipals que volia aplicar el doctor Robert, destaquen les que pretenien organitzar la beneficència domiciliària, mesura que anava acompanyada de la prohibició de la mendicitat. També va decidir acabar amb el servei de percepció de l’arbitri de consums, l’odiat gremi dels “burots”, que constituïa un feu caciquista, *“perquè els nomenaments per als càrrecs de consums eren objecte, per part dels politicastes, de tota mena de favors que després exigien contraprestacions diverses durant els períodes electorals. L’alcalde pretengué de substituir la recaptació de l’arbitri de consums per un concert amb els gremis interessats o, si això no fos possible, pel seu arrendament per subhasta (solució que, en definitiva, és la que fou adoptada)”*, ha escrit Enric Jardí.¹⁰⁶ Pocs mesos després, i abans de cessar en el càrrec, el doctor Robert també va ordenar la reorganització del servei d’escorxadors municipals.

¹⁰⁵ *Memoria relativa al anteproyecto del Presupuesto Municipal de Barcelona para el ejercicio económico de 1899 á 1900*, Barcelona, Tip. del Suc. de F. Sánchez, 1899, pp.3 i 39-40.

¹⁰⁶ JARDÍ, Enric.- *El Doctor...*, op. cit., p.84.

En allò que fa referència directa a la seva lluita contra el caciquisme consistorial, Robert va fer algunes indagacions sobre el personal municipal i va poder constatar que un bon nombre dels funcionaris a les seves ordres, que generalment devien la feina a la seva amistat amb algun polític influent, només feien acte de presència en les dependències municipals el dia que tocava cobrar. Quan l'alcalde s'assabentà de l'existència d'aquestes corrupteles va dictar tot un seguit d'ordres per acabar immediatament amb la situació. «L'Esquella de la Torratxa» feia esment d'aquesta realitat: *“Cobraven sense fer res / a costa de “La Pubilla!” / Així se fa, Senyor Batlle / als ganduls, se’ls enforquilla.”*¹⁰⁷

Aquest juliol serà clau en el seu mandat consistorial i marcarà un punt i a part en la seva trajectòria política. Durant aquests dies haurà de fer front a dos episodis polèmics que el portaran a enfrontar-se al govern i que, al capdavant i un temps després, el fan decidir a deixar l'alcaldia. Ens estem referint a la visita de l'esquadra francesa a Barcelona i, sobretot, al “Tancament de Caixes”.

La primera topada del doctor Robert amb el govern va tenir lloc arran de la visita de l'esquadra francesa del Mediterrani a Barcelona. L'expedició era comandada pel vicealmirall François-Ernest Fournier i arribà a la capital catalana el 16 de juliol.

Els mariners francesos van ser rebuts amb molta simpatia i van ser objecte d'un tracte excel·lent, tant des del punt de vista ciutadà com institucional. L'entusiasme popular era tan evident que fins i tot la gent va sortir a rebre'ls al carrer, tot cantant “La Marsellesa”. Òbviament, aquest era un gest simbòlic i no costa gaire de trobar en aquesta actitud ciutadana l'existència d'un republicanisme més o menys evident, *“que veia en uns vaixells d'aspecte imponent i en llur tripulació disciplinada i cortès, la materialització de la puixança d'un poble que, en cosa de vint anys, i amb un règim republicà, havia sabut recobrar-se de la derrota de Sedan, un redreçament que no semblava haver iniciat encara Espanya, una*

¹⁰⁷ «L'Esquella de la Torratxa» 14 de juliol de 1899.

monarquia, després de la pèrdua de les seves colònies”, com ens explica Enric Jardí.¹⁰⁸ Com era de preveure, la premsa republicana aprofità la visita per glossar les virtuts del republicanisme i per atacar les monarquies, en concret l'espanyola, com va fer «La Publicidad» amb l'article "*Bienvenidos*" publicat el 17 de juliol de 1899.

El dia 21 de juliol van tenir lloc els actes protocol·laris. Quan els mariners francesos van sortir a la plaça Sant Jaume després d'haver assistit a una recepció que els havia ofert l'Ajuntament, va sonar l'himne francès, que va ser molt aplaudit pels congregats en l'emblemàtica plaça barcelonina. Per contra, quan la Banda Municipal va començar a interpretar les primeres notes de la "Marcha Real", va esclatar una sorollosa xiulada que va obligar a interrompre l'himne espanyol. La crònica de «La Veu de Catalunya» recollia així l'episodi: "*Davant l'edifici hi havia, segurament, el francòfil devot, a seques, de tot el que és francès, l'amant de les llibertats democràtiques, l'adorador de la forma republicana de Govern, fins l'agradat de fer ovacions a l'estranger, sigui com sigui; més entre tantes idees diferents, se'n veié una que era comuna a tothom: la protesta contra l'estat de coses, la manifestació de voluntat d'un país contra els qui el malgovernen.*"¹⁰⁹

Els aplaudiments a "La Marsellesa" i la xiulada a la "Marcha Real" es van repetir en la representació d'una sarsuela que va tenir lloc la nit del dia 21 al Teatre Tívoli i a la qual assistien els mariners francesos. Aquesta situació es va repetir l'endemà al Teatre Novedades, en una nova representació folklòrica organitzada també en honor dels francesos. Val a dir que a la sortida d'aquest acte es van produir alguns avalots i la policia va practicar unes poques detencions de ciutadans que, segons la versió policial, havien cridat visques a la Catalunya francesa i a la llibertat de Catalunya.

En vista de la situació, i atès que semblava clar que la interpretació de la "Marcha Real" ocasionava incidents desagradables, el doctor Robert, que havia organitzat en honor

¹⁰⁸ JARDÍ, Enric.- *El Doctor...*, op. cit., pp.85-86.

dels visitants un acte al Palau de Belles Arts amb la intervenció de la Banda Municipal, de l'Orfeó Català i els Cors de Clavé, va ordenar al director de la Banda Municipal que no toqués l'himne espanyol i al dels Cors de Clavé que eliminés del programa d'aquesta agrupació el cant "Gloria a España".

Aquesta prudent mesura que havia adoptat l'alcalde per prevenir alteracions de l'ordre va ser molt mal interpretada per alguns parlamentaris de Madrid, que van carregar les tintes contra el doctor Robert i la seva actuació durant aquells dies. Una vegada més, els exabruptes més cridaners els va proferir Francisco Romero Robledo, que a la sessió de Corts del 27 de juliol afirmà que la posició de l'alcalde era antipatriòtica i que "*Robert procedía de manera vil y cobarde*". Aquestes acusacions van ferir Robert, que a «La Veu de Catalunya» del 29 de juliol contestà Romero Robledo tot dient-li que les seves manifestacions les dictava la catalanofòbia i la incomprensió del fet català.

Els atacs dels quals va ser objecte el doctor Robert al Congrés van ser de tal magnitud que l'Ajuntament de Sitges va adreçar un escrit al vituperat alcalde per manifestar-li el seu suport i la seva solidaritat. La resposta de Robert no es féu esperar i al començament d'agost del 1899 va respondre a l'Ajuntament sitgetà amb dues cartes en les quals es mostrava molt agraït per les mostres de suport i simpatia que li havia fet avinents el consistori.¹¹⁰

Aquesta no serà la primera vegada, ni l'última, que el doctor Robert sigui atacat des de Madrid. De fet, l'ambient hostil que es respirava contra el catalanisme en alguns sectors dels partits dinàstics a Madrid va fer que les campanyes contra l'alcalde fossin sistemàtiques, com es va posar de manifest, per exemple, durant el seu viatge a aquella ciutat per constituir una delegació de la Societat Econòmica Barcelonina d'Amics del País.

¹⁰⁹ «La Veu de Catalunya» 22 de juliol de 1899.

¹¹⁰ La primera de les cartes porta data de 3 d'agost de 1899 i la segona, de 18 d'agost. Encara n'hem trobat una tercera, amb data 19 d'agost, en la qual Robert proposa alguns suggeriments a l'alcalde de Sitges, Miquel Ribas Llopis, relatius a la Processó de Sant Bartomeu, a la qual havia estat convidat Robert per

Robert aprofità aquesta visita per entrevistar-se amb membres del govern i amb la reina per intentar reactivar alguns temes municipals que havien quedat paralyzats i no deixà Madrid sense haver rebut des de les pàgines d'«El Heraldo» les acusacions de separatisme de què era objecte.

Aquest seguit d'atacs a la més alta magistratura municipal no van agradar gaire a Barcelona, fins el punt que al ple de l'Ajuntament del dia 28 el tinent d'alcalde Antoni Martínez Domingo justificava els motius de la prohibició decretada pel doctor Robert de no tocar la “Marcha Real” i assenyalava que ningú no podia dubtar del patriotisme dels membres del consistori ni, tampoc, del de l'alcalde. L'Ajuntament en ple va fer costat a Robert, tot i que aquesta defensa tenia més a veure amb la persona que no pas amb la política que patrocinava. En qualsevol cas, l'alcalde va enviar un telegrama al ministre de la Governació per exposar-li que no continuaria en el càrrec si el govern no defensava la seva conducta. Enric Jardí resumeix així tot l'episodi: *“el doctor Robert confessà que estava vivint els dies més amargs de la seva vida. Hauria acceptat que fos criticada la seva gestió administrativa; hauria trobat natural que es censurés el seu regionalisme que cada dia era més accentuat, però no podia tolerar que hom parlés de vilesa, de traïció i de covardia respecte a la seva actuació dictada pel més elemental sentit de prudència. Afegí que si ell fos separatista –que no ho era– es felicitaria de les acusacions de Romero Robledo, car no hi havia millor conducta que aquella per a fomentar el separatisme.”*¹¹¹

Finalment, el 25 de juliol l'esquadra francesa salpà de Barcelona i el vicealmirall Fournier va enviar al doctor Robert una amable carta –es conserva a l'arxiu familiar del doctor Robert i també va ser publicada a «La Veu de Catalunya» aquell mateix dia– en la qual agràia l'hospitalitat amb què havia estat tractada l'esquadra durant la seva estada a

l'Ajuntament sitgetà, que volia, així, donar una nova mostra de solidaritat a l'alcalde injustament atacat des de Madrid. Les cartes es conserven a l'Arxiu Històric Municipal de Sitges: “*Cartes manuscrites del Dr. Robert*”.

¹¹¹ JARDÍ, Enric.- *El Doctor...*, op. cit., p.88.

Barcelona. El mateix 25 de juliol Prat de la Riba publicava a «La Veu de Catalunya» l'article "El que som", en el qual es feia balanç de tot el que havia passat i s'adreçaven al govern espanyol els recordatoris següents: *"Als pares de la Pàtria, tan fins d'orella per al que els interessa, no els ha arribat encara «La Veu de Catalunya» (...). Perquè se n'assabentin ells i els qui, com ells, no se n'han assabentat encara (...) repetim, una vegada més, el que som i el que volem. No som separatistes. No som annexionistes. (...) No som annexionistes perquè trobem en la centralització francesa actual un enemic més vigorós i temible que la centralització castellana; un enemic capaç d'adormir el nostre poble a força de benestar material. No som separatistes perquè aquesta solució avui és perjudicial a Catalunya."*¹¹²

Quan el ressò del viatge de l'esquadra francesa i de les conseqüències que havia tingut aquesta visita s'estaven començant a esvaïr, el doctor Robert va rebre la visita protocol·lària del nou governador civil, Eduardo Sanz Escartín. En el decurs de la trobada, Robert li va manifestar que era partidari d'una major descentralització municipal i política. L'alcalde li va recordar que Catalunya volia un grau més alt de descentralització del que oferia el nou equip ministerial i *"volia que fossin mantingudes i estimulades les característiques de les diverses regions diferenciades per llurs condicions històriques i idiomàtiques, llurs costums i llurs tradicions jurídiques"*, com explica Enric Jardí, que cita una crònica de «La Veu de Catalunya» del 2 d'agost de 1899.¹¹³

Abans de començar les ben guanyades vacances estivals, Robert va haver de fer front a un nou contratemps, en aquest cas mèdic, que va sacsejar aquell mogut estiu de l'any 1899. El mes d'agost Barcelona es va veure alarmada per la possible arribada a la ciutat d'una epidèmia de pesta bubònica. L'alarma tenia cert fonament, perquè s'havien declarat alguns casos d'infecció a la relativament propera ciutat de Porto, on la malaltia

¹¹² L'article pot ser consultat amb més comoditat a BALCELLS, Albert; AINAUD DE LASARTE, Josep Maria (curadors).- *Enric Prat de la Riba...*, op. cit., pp.289-290.

havia estat introduïda per un vaixell anglès que venia de l'Índia. Per evitar problemes futurs i com a mesura de prevenció, el doctor Robert ordenà que una delegació del Cos Mèdic Municipal –que ell havia contribuït a organitzar–, dirigida per Jaume Ferran, viatgés a la ciutat portuguesa per estudiar la malaltia sobre el terreny i poder estar preparats així, en cas que hi arribés finalment a Barcelona.

Aquest és l'últim afer del qual té cura Bartomeu Robert abans de dirigir-se a passar uns ben guanyats dies de descans al seu lloc habitual d'estiueig, Camprodon, on, fins i tot, s'atrevia a prendre part com a actor aficionat en algunes de les obres teatrals que es representaven en aquesta població del Ripollès. El repòs, però, no serà absolut, perquè amb motiu de la Festa Major d'aquesta població se celebren un seguit d'actes, un dels quals és un aplec on canta l'Orfeó Català i que estarà precedit de la lectura d'un parlament que anirà a càrrec de l'il·lustre estiuejant.

Tan bon punt s'acabin les vacances estivals i Bartomeu Robert torni a Barcelona, es trobarà amb un nou conflicte, el "Tancament de Caixes", molt més greu que l'episodi de l'esquadra francesa, i de resultes del qual decidirà deixar l'alcaldia.

El "Tancament de Caixes"

Els primers problemes van sorgir just immediatament després que el govern Silvela iniciés la seva legislatura. De seguida es va fer palès que les pretensions regeneracionistes d'aquest gabinet eren molt poc ambiciosos i que, segurament, seria tan inestable i efímer com els anteriors. Silvela no feia gaires reformes i les que duïa a terme no eren ben vistes a Catalunya.

Per acabar de complicar les coses encara una mica més, el 17 de juny de 1899 el ministre d'Hisenda, Raimundo Fernández Villaverde, va presentar al Congrés el seu projecte de pressupostos, en el qual, per tal de reduir el dèficit que patia l'erari públic

¹¹³ JARDÍ, Enric.- *El Doctor...*, op. cit., p.84.

com a conseqüència de les guerres colonials, es preveien algunes mesures econòmiques i fiscals controvertides, com ara certs increments tributaris i la creació de nous impostos. Aquestes mesures no anaven acompanyades de l'eliminació dels "recargos transitorios", que s'havien creat per fer front a l'augment de les despeses arran de la guerra de Cuba i que, un cop acabada aquesta, no serien suprimits, com hauria estat lògic. Dels nous impostos que proposava el projecte de Villaverde n'hi havia dos que van motivar les més dures protestes de les corporacions econòmiques: l'anomenat impost del timbre, que gravava la negociació i la transmissió de valors mobiliaris, i la contribució d'utilitats, que afectava els beneficis de determinades companyies. Certament, els pressupostos proposats per Villaverde tenien un caràcter progressiu perquè afectaven els sectors de la societat que obtenien més beneficis en comptes de gravar els impostos indirectes, però, *"precisament per això afectaven els sectors de la burgesia industrial i comercial que, com la de Catalunya, havien confiat en les declaracions reformistes de Silvela"*, conclou Borja de Riquer.¹¹⁴ Així les coses, s'entén perfectament la conclusió a la qual arriba Joaquim de Camps i Arboix quan afirma: *"Amb aquest programa es pot ben dir que ja la teníem armada."*

115

Els plans pressupostaris del govern, tot i que es fan públics i s'oficialitzen el 17 de juny amb la presentació del projecte de pressupostos al Congrés, ja eren coneguts al començament de juny i van ser molt mal rebuts a Catalunya, en particular pels comerciants i industrials barcelonins, com argumenta Marià Pirretas: *"El Projecte de Pressupòsits que presentá a las Corts el Ministre d'Hisenda en 1899, demostrá (...) que lo de la regeneració veritat era una mentida y que, lluny d'empendre vias novas que conduhissen la nació a bon port, se seguía el camí vell, el mateix que tant malament nos guiava y que, ple de fanch, mals passos y barranchs, acabarà per estimarnos. De aquí que'ls industrials de Barcelona, davant de*

¹¹⁴ RIQUER, Borja de.- *Lliga...*, op. cit., p.141.

¹¹⁵ CAMPS I ARBOIX, Joaquim de.- *El tancament de caixes*, Barcelona, Dalmau, 1995, p.17.

*semblant desgavell y considerant que Catalunya es una regió viva y que no pot deixarse conduhir mansament a la mort, se exasperaren; y disposats a sacrificarse pel be general d'Espanya, afrontant perills, donant un alt exemple de civisme, prengueren resolucions extremas, ab lo sol desitj d'obligar als causants de la ruina patria a qu'emprenguessen nous viaranys y's decidissen de una vegada a salvar al pais y aixecarlo de la miseria, endarreriment y postració a que desde molts anys el tenen sotmès.”*¹¹⁶

Així les coses, el 3 de juny de 1899 la Lliga de Defensa Industrial i Comercial aprovà la redacció d'una contundent exposició adreçada al president del Consell de Ministres, Francisco Silvela. Signaven aquest document de protesta contra els plans pressupostaris governamentals Sebastià Torres, en qualitat de president de la Lliga de Defensa Industrial i Comercial; Marià Pirretas, secretari general de l'esmentada entitat i de la Comissió Executiva del Sindicat Gremial; els síndics de cent quaranta-sis gremis i alguns signants més a títol particular. La redacció del document anirà acompanyada d'una *Manifestación contra los impuestos de guerra y proyectados recargos sobre la contribución*, que té lloc el 21 de juny al Teatre Novedades.

Una delegació de comerciants i industrials que es reuneix en aquest teatre barceloní es dirigirà a la seu del Govern Civil per lliurar el document. Els seus paràgrafs més explícits deien: *“En aquél entonces [1898, en plena guerra de Cuba], la honra y la integridad nacional obligaba a los mayores sacrificios y éstos fueron soportados con resignación y patriotismo. Hoy la situación ha cambiado. Hecha la paz ha desaparecido la causa que nos imponía el silencio y el sacrificio. Acabada la guerra deben igualmente acabar los recargos que en virtud de la misma se establecieron (...). Se nos objetará tal vez que las consecuencias y los crecidos gastos ocasionados por la guerra han creado al Gobierno grandes*

¹¹⁶ PIRRETAS, Marià.- *El tancament de caixas*, Barcelona, s.e., s.a., p.8. Aquesta és, sens dubte, la millor descripció de tot l'episodi. També es molt útil FRANCH, Jordi.- *La tasca del catalanisme. Lo moviment dels gremis, lo concert económic y'l catalanisme*, Barcelona, Imprempta de “La Renaixensa”, 1900.

compromisos y que para cumplirlos debidamente no puede por de pronto rebajar los tributos. En cuyo caso contestaremos que no se salva la Hacienda de una nación abrumando a ésta con recargos, sino mutilando sin compasión el presupuesto de gastos, reduciéndolo a lo estrictamente necesario. No nos parece del todo bien, que mientras subsisten los recargos llamados transitorios y que al paso que vamos amenazan convertirse en definitivos, la «Gaceta» en vez de comunicarnos prudentiales economías hasta reducir los gastos al nivel de nuestras actuales fuerzas y recursos, suprimiendo organismos innecesarios, costosos y obstruccionistas, nos hace saber con sobrada frecuencia nombramientos, recompensas, ascensos, reposición de cargos, etc., muchos de los cuales no sirven más que para aumentar el personal de nuestra complicada burocracia y gravar el capítulo de gastos del presupuesto de la Nación sin provecho para la misma. (...) Para evitar males mayores y para bien del país, creemos que esta vez no sucederá como otras muchas en las que nuestra voz se ha perdido en el vacío. Desaire tras desaire, salvo contadísimos casos, hemos siempre clamado en vano. No es posible. Excmo. Sr., que esto continúe, pues entendemos que los que disponen de nuestros caudales deben atendernos cuando la razón nos asiste, de lo contrario, contra nuestra voluntad y obligados por fuerza superior, nos vemos precisados a cerrar las cajas.»¹¹⁷

Aquesta delegació es dirigí a continuació a l'Ajuntament, on els va rebre el doctor Robert, que els comunica que s'adhereix, com a particular i com a alcalde, a les seves peticions i es compromet a trametre l'escrit al Ministeri de la Governació. En paraules de Marià Pirretas: *“els directors de la manifestació se dirigiren a casa de la Ciutat, ahont entregaren a la digníssima autoritat local una copia de la Instancia que s'acabava de dirigir al President del Concell de Ministres; suplicanli además, que com a representant del poble barceloní, se servís trametre al Govern noticias exactas respecte al orde y la grandiositat de la manifestació que acabava de realisarse, a fi de que sigués escoltada y atesa per quí debia serho.*

¹¹⁷ Copiem de PIRRETAS, Marià.- *El tancament...*, op. cit., pp.245-248.

L'honorable President del nostre Concell municipal, s'oferí a complaure als visitants, y, cumplint lo que habia promès, doná compte al ministre de la Governació, que ho era llavors D. Eduart Dato, del acte celebrat, així com de las justas aspiracions dels contribuyents barcelonins." ¹¹⁸

Certament, la protesta dels contribuents catalans estava justificada i anunciava que alguna cosa estava a punt de passar: *"Induatable es donchs que la cosa anava seria. El descontent general s'havia demostrat practicament. Els que treballan, pagan y pateixen els efectes de una administració desacreditada y pervertida, havian per primera vegada, surtiit al carrer (...) ab energia y serietat suficiente pera inspirar temors als governants (...). L'avís era eloqüent, de no atendes, se corria el perill de que's complissen las terribles decisions que anunciava el document (...) el que, no ab embuts, sino concreta y terminantment consignava la indignació justificada dels contribuyents y lo resolts que estavan a pendre determinis radicals si no se'ls escoltava", assenyala Marià Pirretas.* ¹¹⁹

Un país que tot just acabava de perdre les colònies i en plena crisi moral i política rebia la primera reforma, que era l'anunci de més impostos. A l'article "*Fora farses*" Joaquim Aguilera al·ludeix ja als moviments de protesta que començaven a insinuar els comerciants i conclou: *"Tota solució que hagin de buscar fora de casa els serà contrària. (...) Per a nosaltres només hi pot haver un remei; que és el concert econòmic amb atribucions ben amples. (...) Per a lograr aquest hi ha només un camí: la unió de tots els contribuents i la resistència passiva."* ¹²⁰

Encara havia estat més explícit Jaume Carner quan assenyala quina era l'actitud que calia adoptar: *"¿Què deuen fer els contribuents? Organitzar-se per a la defensa del seu*

¹¹⁸ PIRRETAS, Marià.- *El tancament...*, op. cit., p.14.

¹¹⁹ PIRRETAS, Marià.- *El tancament...*, op. cit., p.15.

¹²⁰ «La Veu de Catalunya» 1 de juliol de 1899.

dret.”¹²¹ Semblava evident que els regionalistes recollien la bandera de la protesta i es posaven al capdavant de la campanya contra el pressupost.

A la vista de la posició del govern, que ni tan sols no respon les demandes que se li fan des de Catalunya, la mala maror entre les classes productives catalanes s'aguditzava per moments i la protesta d'industrials, comerciants i botiguers va en augment al final de juny. “*La terquetat del govern creava'l conflicte*” sentència Marià Pirretas.¹²² Aviat es va estendre el moviment de resistència i tothom semblava estar d'acord a obeir l'ordre de “*tancar les caixes*”: “*Avisém y es riuhen dels avisos; essent aixís, a tancar caixas. A tancar caixas repetia tothom y sols de tancar caixas se parlava. La iniciativa fou, donchs, ben acullida, y com a mot d'orde, repercutí péls àmbits de la ciutat. Els mes resoluts la prengueren per bandera, y, enarbolantla ab decisió, acudiren depressa a aplegarse sota d'ella la majoria dels contribuyents barcelonins. (...) Els nostres industrials y comerciants, fentse càrrech de qu'Espanya necessitava, com necessita, remeys heròychs, inspirantse en el seu bé decidiren adoptar l'actitut radical de no pagar donant així un alt exemple de civisme lluytant franca y obertament contra'ls que, en lloch de dirigir y administrar bé la nació, la explotan y arruinan impunement*”, ens ha explicat Marià Pirretas.¹²³ Des d'aquest punt de vista l'actitud d'aquests sectors econòmics està prou justificada, com continua argumentant Marià Pirretas: “*Els industrials catalans (...) sentian fam y set de justicia, d'orde, de moralitat, de bona administració y de progrés; y com res de tot això conseguían, no'ls quedava mes remey que valerse de recursos enérgichs si volían obligar al govern a donar satisfacció a las necessitats de la patria; y tenint en compte que no podian llensarse'l carrer y encendre una guerra civil,*

¹²¹ “*L'Estat i els contribuents*”, «La Veu de Catalunya» 15 de juny de 1899.

¹²² PIRRETAS, Marià.- *El tancament...*, op. cit., p.21.

¹²³ PIRRETAS, Marià.- *El tancament...*, op. cit., pp.19 i 21.

*decidiren esgrimir la única arma legal de que disposavan, es a dir, no donar diners als que'n feyan mal us y'ls despilfarravan.”*¹²⁴

El pas següent era començar a preparar els treballs organitzatius de la protesta, amb l'elecció, no exempta de certes tibantors, de diverses ponències i comissions que havien de coordinar tots els treballs preparatoris del “Tancament de Caixes”. Els botiguers i els industrials van tenir el suport, a més, de diverses entitats ciutadanes: el Foment del Treball Nacional, la Cambra Agrícola de Catalunya, l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, l'Ateneu Barcelonès, l'Ateneu Obrer i algunes entitats més es posen d'acord per fer una exposició conjunta al govern contra els pressupostos. També el món universitari es va posar del costat dels protestataris, com ens recorda Joaquim Maria de Nadal a les seves memòries.¹²⁵ En general, tota l'opinió pública simpatitzava amb el moviment i donava el seu suport a la protesta dels gremis. Fins i tot es van compondre algunes cançons satíriques que es van fer molt populars; una de les més conegudes deia així: *“Treballem a Barcelona / per mantenir els de Madrid. / Pro ha vingut la resistència / i podem dir: bona nit! / D'empleats i dropos, / no en mantindrem més, / que han tancat les caixes / tots els botiguers.”*

El 13 de juliol, en un míting al Teatre Tívoli, els síndics dels gremis barcelonins feien públic un manifest on recomanaven als contribuents de la ciutat que no paguessin el següent trimestre de la contribució. El document deia el següent: *“Als contribuyents de Barcelona y los seus encontorns. Al constituhirse la Junta Sindical Permanente, elegida per la representació de mes de cinquanta gremis de Barcelona y los seus encontorns, creu cumplir un dever dirigint sa veu á tots los contribuyents en general, fent pública y solemne manifestació de sa protesta contra lo Projecte de Presuposits presentat á las Corts per l'actual Senyor Ministre d'Hicienda y declarant que desde are comensa la verdadera tasca qual encarrech li feren los*

¹²⁴ PIRRETAS, Marià.- *El tancament...*, op. cit., p.227.

¹²⁵ NADAL, Joaquim Maria de.- *Memòries d'un estudiant barceloní (cromos de la vida vuitcentista)*, Barcelona, Dalmau i Jover, 1952, pp.11-19.

seus comitents, qual tasca procurarà portar á terme ab tota la decesió y fermesa que's fassi precis.

Los contribuyents no som pas los caixers del Govern que haijim de pagar tot quan porti sa firma. Los contribuyents devem subvenir á las cargas del Estat sols en quan aquestas sian justas y equitativas. No es just ni equitatiu que, sobre tot despres de la sotregada terrible que ha sofert nostre nacionalitat, lluny de castigarse de una manera ferma tants gastos inútils com vé soportant lo pays, s aumetin d'un modo tant considerable; no ho es, entre moltes altres cosas, aquell impost anomenat d'utilitats procedents del capital y del treball, que sobre esser defícil quant no d'imposible realisació, nos convertirá ab Agents executius fentnos respondrer de tributs d'altres y arrivant fins á amenassarnos ab la presó en cas de no pagarse; no ho es l'impost de cedula personal ab tipos molt mes alts pera Barcelona que pera Madrid.

Si las contribucions cada vegada creixents, han vingut dificultant fins al extrem lo desenrotllo de nostras industrias, es ya de tot punt imposible que puguem satisfer los impostos projectats.

*Mes com l'acort pres per altres gremis de seguir exercint la seva industria sense pagar la contribució, l'estimem nosaltres de resultats molt duptosos, ja que aixó ó no significa res ó col·loca lloigicament als tals agremiats en la situació d'arrastrar totas las conseqüencias que naixin del fet de trovarse fora de la Lley, actitud que no veyem, cridem la atenció de tots los nostres companys de tributació respecte al únich, encara que radical recurs que'ns queda dins lo legal, ó sia **donarnos de baixa de la contribució y tancar los nostres establiments.***

Aquest es lo nostre camí; aquest lo camí que'ns atrevim á aconsellar á tots los nostres conciutadans que no's vulguin veura atropellats per haver faltat á la Lley; aquest es l'acort pres per las agrupacions que varen allegirnos.

Tots quan vulguin adherirse á nostre acort, tots quants prefereixin lo nostre procediment, ja sian agrupacions mes ó menys nombrosas, ja individualitats diverses, poden dirigirse á la Placeta del Pi núm. 3, ahont se los hi facilitarà tots los datos necessaris pera d'eixar d'esser tributari.

Barcelona 13 Juliol 1899. LA JUNTA.” ¹²⁶

Els gremis, doncs, no estaven disposats a pagar el següent trimestre de la contribució, i així ho feien saber, també, al ministre d'Hisenda, al qual van adreçar el telegrama següent, citat per Marià Pirretas: “*En reunió general de Síndichs celebrada avuy, després d'estudiar los nous projectes de Pressupòsits, s'ha acordat per unanimitat serli impossible satisfacer nous impostos en cas de ser aprovats.*” ¹²⁷

La Lliga de Defensa Industrial i Comercial i el Sindicat Gremial no van deixar res a l'atzar i fins i tot van tenir cura de redactar el document que havien de subscriure tots els adherits a la protesta. Recollit per Marià Pirretas l'escrit deia el següent: “*Els que sotscriuhen, contribuyents matriculats en el Gremi de... Tarifa... Classe... Epigraf... se comprometen davant los Síndichs del mateix, a no pagar la contribució a partir del 1er de Juliol del any econòmic de 1899 a 1900, fins que'l Govern supprimeixi tot recàrrech o augment que s'establesca sobre la tributació ordinaria de 1896 a 1897, prescindeixi dels projectats impostos sobre utilitats y sobre sous y gerencias, exceptuant la part que fa referencia als interessos del deute públich o valors mobiliaris; y renuncié a la nova lley de cédulas personals; o bé, en substitució de lo indicat, s'obtinga un Concert Econòmic entre l'Estat y aquesta Provincia mitjansant un cupo anyal just y equitatiu.*” ¹²⁸ El Sindicat Gremial féu també les funcions de caixa de resistència, en esdevenir el dipositari de l'import d'un trimestre de la contribució que s'havien compromès a cedir cadascun dels agremiats per fer front a les despeses que generés la campanya de protesta i per donar cobertura econòmica als embargats quan arribés el moment. Aquest dipòsit servia, també, “*de garantia pél compliment de la firma, puig el qui hagués firmat comprometentse a la resistencia y pagués sens orde autorisada, perdia*

¹²⁶ Secció de Fulls Volanders vol. 1898-1902, n° 27; Institut Municipal d'Història de Barcelona-Arxiu Històric de la Ciutat.

¹²⁷ PIRRETAS, Marià.- *El tancament...*, op. cit., p.26.

¹²⁸ PIRRETAS, Marià.- *El tancament...*, op. cit., p.34.

l'import del trimestre dipositat, el qual quedava entegrament a favor dels demás adherits", explica Marià Pirretas.¹²⁹ Els organitzadors de la protesta també van tenir la precaució de formar un equip d'advocats per assessorar els industrials i els comerciants implicats en el "Tancament de Caixes" quan arribés el moment dels embargaments i per vigilar que l'actuació governamental estigués dins de la legalitat.

El 29 de juliol, Joan Sallarés, del Foment del Treball Nacional, en una carta adreçada a Duran i Bas recollida per Borja de Riquer, farà aquesta encertada valoració de la situació: *"Entre los gremios populares predomina el temperamento revolucionario, entre los más ricos el espíritu de descentralización y el regionalista. Mucho hubiéramos ganado si el Sr. Silvela me hubiera antes oído, aceptando mi proyecto de concierto, que nadie puede calificar de regionalista, ya que encaja dentro de los procedimientos rentísticos que se siguen y que tarde o temprano será necesario que admita el Gobierno. Si se hubiera aceptado mi proyecto habríamos tenido oportunidad para con estas gentes que (...) en mucha parte tienen perfecta razón. En esta situación gravísima se impone al Gobierno la rectificación radical de su política."*¹³⁰ Sallarés creia que calia iniciar urgentment la descentralització administrativa, procedint a la reforma municipal, provincial i electoral, concedir autonomia a les universitats, establir concerts econòmics i adoptar un programa d'obres públiques. Malgrat tot, però, el Foment del Treball Nacional no era partidari del trencament amb el govern ni de sortir de la via legal, raó per la qual intentà aturar l'anunciada vaga dels gremis.

Per la seva banda, la Cambra de Comerç de Barcelona restava en una passivitat total i trigarà encara a entrar en conflicte amb el govern. Estava presidida pel financer i senador vitalici lligat als partits dinàstics Manuel Girona, tot i que l'home fort de l'entitat era el prohoms del Partit Conservador, Josep Maria Cornet i Mas. La Cambra sempre havia tingut un paper secundari en totes les manifestacions de protesta perquè estava sota el

¹²⁹ PIRRETAS, Marià.- *El tancament...*, op. cit., p.35.

¹³⁰ RIQUER, Borja de (curador).- *Epistolari...*, op. cit., pp.518-519.

control polític dels partits dinàstics i de cap de les maneres no estava disposada a enfrontar-se ara amb el govern Silvela.

Semblava clar que el moviment que s'iniciava a Barcelona no tenia el suport dels polaviejistes i, per tant, els gremis es van adreçar als regionalistes i als republicans per tal de trobar lideratge i suport en la seva lluita. A més, la premsa republicana i catalanista animava els gremis de comerciants i botiguers a seguir en la protesta.

El termini de pagament voluntari de la contribució s'estava exhaurint i, arribats en aquest punt, les autoritats van començar a inquietar-se i a creure's que, efectivament, els industrials i els comerciants barcelonins no pagarien aquestes taxes. En un últim intent a la desesperada per acabar amb aquesta situació, els agents d'Hisenda van intentar dividir els protestataris fent-los creure que alguns d'ells, trencant el compromís de no pagar, havien satisfet les taxes de la contribució. Amb aquesta maniobra pretenien provocar una escissió entre els contribuents i aconseguir que alguns d'ells, creient-se enganyats pels altres, paguessin la contribució. La jugada, però, no va tenir els efectes esperats i els protestataris es van mantenir units i fermes en la seva decisió de no pagar.

Les autoritats s'han adonat, ara sí, que la protesta va de debò i actuen en conseqüència. Al començament de setembre es fan públiques les disposicions que pren l'administració de la Duana de Barcelona, que exigeix als agents, comissionistes i consignataris la presentació del rebut de la contribució del trimestre en curs com a requisit previ per al despatx de les diferents operacions que s'havien de practicar en aquelles oficines. Aquesta mesura tenia unes conseqüències molt greus, perquè va provocar la vaga dels agents de duanes amb la consegüent paràlització del comerç a la ciutat de Barcelona.

Al setembre del 1899, doncs, l'enfrontament entre el govern i els gremis va ser inevitable i es va veure agreujat encara més arran de les arbitràries disposicions adoptades per l'administració de la Duana de Barcelona, que van obligar els gremis a convocar una vaga de protesta i a ratificar-se, una vegada més, en la seva posició de no pagar el proper trimestre de la contribució, que començava el dia 1 de setembre. I, a més, *“el govern ab sas*

vexacions y arbitrariedades feú más simpática la conducta dels gremis y logró que'ls que havian dubtat en adherirshi, abandonessen las indecisiones y des d'aquell moment se convertissen en acèrrims defensors del tancament de caixas", com afirma Marià Pirretas.¹³¹

Malgrat aquesta tensa situació, les autoritats encara faran una última temptativa per evitar el conflicte i intentaran arribar a un acord amistós amb els representants dels gremis i de les entitats que simpatitzaven amb el moviment. Les dues primeres reunions per intentar trobar una solució consensuada van tenir lloc el dia 8 de setembre en el despatx del governador civil de Barcelona, Eduardo Sanz Escartín, que convoca una sèrie d'entitats i personalitats per intentar trobar una solució a la vaga. Havien estat convocats el president de la Diputació de Barcelona, Darius Romeu; el delegat d'Hisenda, Mariano J. de Altolaguirre; representants dels gremis; de la Lliga de Defensa Industrial i Comercial; Albert Rusiñol i Frederic Rahola pel Foment i l'alcalde de Barcelona, el doctor Robert. A la segona reunió, la tarda del 8 de setembre i també en el domicili de Sanz Escartín, s'hi van afegir alguns dels directors del moviment de resistència: Sebastià Torres, E. López Gómez i Felicià Serra; representants de la Lliga de Defensa Industrial i Comercial, i membres destacats del Sindicat Gremial. Més endavant s'hi van afegir Robert, i Rusiñol i Rahola, president i secretari del Foment respectivament. Els intents de mediació del governador civil, però, van fracassar davant la intransigència del ministre Villaverde, que va trametre un telegrama als reunits on els cominava a no donar cap mena suport als protestataris i a posar-se incondicionalment de part del govern. Això no obstant, el delegat d'Hisenda va concedir una pròrroga fins el dia 20 de setembre del període voluntari de pagament –sense recàrrec–, per tal que els comerciants que no havien pagat la contribució encara tinguessin una nova oportunitat per fer-ho.

En aquestes reunions el doctor Robert havia posat de manifest el seu compromís amb els protestataris, com recull Marià Pirretas: *"Com a nota digna d'esmentarse, la que*

¹³¹ PIRRETAS, Marià.- *El tancament...*, op. cit., p.62.

*dona'l digníssim Alcalde Dr. Robert, qui després de demostrar ab rahons poderosíssimas lo justificat de la actitud dels gremis, feu present que, si no se'ls atenian las reclamacions concedint el Concert Económich, dimitiria el càrrech qu'exercia, el que sols conservava per obtenir en favor de Catalunya en general y de Barcelona en particular, el major número possible de concessions.”*¹³²

Pocs dies després, el 16 de setembre, es va celebrar una nova reunió a la seu de la Lliga de Defensa Industrial i Comercial, en la qual els cinc presidents –Sebastià Torres, Carles de Camps, Joan Sallarés, Lluís Domènech i Montaner i Bartomeu Robert– que l'any anterior havien anat a Madrid a presentar el missatge a la reina regent, van analitzar l'evolució del moviment i van decidir donar suport als gremis en considerar que la seva actitud estava prou justificada i es van comprometre a fer totes les gestions necessàries per obtenir la concessió del concert econòmic.

L'endemà, dia 17, va tenir lloc a Terrassa, organitzada per Alfons Sala, president de la Cambra de Comerç d'aquesta ciutat, una assemblea del moviment dirigit per les cambres de comerç espanyoles, moviment que també havia recomanat una acció de força contra el nou pressupost i que es manifestà en algunes ciutats espanyoles amb un tancament de botigues, si bé no massa generalitzat. En aquesta reunió la delegació catalana va intentar convèncer Basilio Paraíso, ànima de tot el moviment, de la necessitat de crear a l'Aragó un partit regionalista que donés suport a les reivindicacions polítiques i econòmiques dels seus homònims catalans. Paraíso, però, no va poder o no va voler ser massa receptiu a les demandes catalanes i aquest hipotètic partit regionalista aragonès no es va fer realitat.

Els dies anaven passant i les posicions de cadascú començaven a quedar apuntades amb claredat, si bé el Foment continuava ancorat en la seva ambigüitat. De fet,

¹³² PIRRETAS, Marià.- *El tancament...*, op. cit., p.47.

els tons intransigents del telegrama que Villaverde havia adreçat als reunits el dia 8 de setembre en el Govern Civil per intentar trobar una solució al conflicte posaven el Foment en una difícil posició, perquè gairebé li exigien una condemna pública de la vaga que havien convocat els gremis i una aprovació dels mitjans repressius que pogués utilitzar el govern per acabar amb la protesta. A més, la posició de Silvela impossibilitava qualsevol intent de mediació del Foment, com hàbilment pretenia portar a terme el president de l'entitat, Rusiñol, com exposava en el seu telegrama de resposta a Villaverde, en el qual li recordava, a més, el compromís contret pel govern d'atorgar el concert econòmic a Catalunya. La resposta de Villaverde fou contundent i va obligar el Foment a adoptar unes posicions cada cop més radicals enfront de la intransigència del govern: *“Ministro de Hacienda a Presidente Fomento Trabajo Nacional. Barcelona. A fin de desvanecer toda mala inteligencia, debo recomendarle que yo jamás he prometido el concierto económico, no habiendo podido arrancarme las diferentes comisiones que me han visitado, ni aun la esperanza vaga en favor de una autonomía fiscal que estimo funesta para España y para Cataluña.”*¹³³ Era la negativa de Villaverde al concert econòmic malgrat ser un dels punts de l'acord a què havien arribat al seu dia Silvela, Polavieja i Sallarés.

Així les coses, el Foment no podia continuar en la seva actitud de neutralitat. Finalment, l'enfrontament entre els gremis i el govern serà ja tan evident que l'entitat no tindrà més remei que prendre partit i posar-se del costat dels gremis.

Per acabar de complicar una situació ja molt enrevessada, el 28 de setembre Polavieja dimitia el càrrec ministerial per una topada amb Villaverde a causa dels retalls que volia introduir en el pressupost de guerra. A l'article titulat *“La crisi de la misèria”* Francesc Cambó feia una valoració de la dimissió de Polavieja i de la situació del govern: *“El general Polavieja ha passat com un coet per l'atmosfera política espanyola. De moment brillà molt; s'alçà de sobre molt enlaire; tothom seguí la seva marxa ascendent amb curiositat i*

¹³³ RIQUER, Borja de.- *Lliga...*, op. cit., p.146.

bastants amb simpatia, fins alguns veieren en ell a l'home providencial que havia de trencar els motlles vells de la política espanyola i emprendre la via que ens havia de portar a la regeneració. Però, la caiguda començà ben aviat. El brill del coet anà minvant; en ràpida trajectòria s'acostà cap a terra; la curiositat i la simpatia de la gent s'anà esvaint, i ara, el general Polavieja, l'home que havia donat un programa al govern d'en Silvela ha caigut del tot, enmig de la indiferència general. (...) El Ministeri Silvela vingué per a donar satisfacció a la foguera regeneradora. Alguns cregueren que el poble espanyol s'havia desvetllat de debò, que la sotregada havia tornat el seny a l'Etern Quixot i que el Ministeri Silvela anava a fer política nova, política europea, política al nivell de la crisi fondíssima que atravessava Espanya. Tots els que això cregueren deuen haver perdut tota esperança.”¹³⁴

Ningú no creia en les reformes que podien venir del govern i, per tant, no semblava factible que la vaga dels contribuents es resolgués en un termini breu de temps. Tot i això, Rusiñol i Sallarés van fer l'últim intent per aturar-la, perquè no veien cap sortida clara a un conflicte que s'anà radicalitzant progressivament pels contribuents: a la darrerria de setembre el nombre de deutors a Hisenda ascendia ja a set mil. Al començament d'octubre les autoritats van instruir procediments d'urgència als comerciants que no pagaven. La Delegació d'Hisenda va concedir un termini de cinc dies per pagar els rebuts pendents. Si, malgrat tot, els contribuents continuaven sense pagar, el govern publicaria la llista dels morosos al «Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona» i procediria a realitzar els embargaments. Des de «La Veu de Catalunya» Prat de la Riba fa costat als morosos i a l'article "L'actitud dels gremis" escriu: "L'anarquia, tant pot venir de dalt com de baix; de la multitud com del poder (...). Quan a dalt hi ha una pandilla de vividors que absorbeixen els guanys que el país fa, en profit propi, ja llavors no hi ha Estat, no hi ha autoritat i els tributs no són contribucions sinó exaccions, que no tenen altre raó d'obligar que la força; la mateixa amb

que el capità de bandolers imposa rescats als qui cauen en les seves grapes.”¹³⁵ Prat de la Riba també feia inserir en el diari unes instruccions als contribuents per a l’acte de l’embargament que ja es veia imminent.

Les implicacions del conflicte arriben a l’alcalde quan les autoritats adopten la decisió d’embargar tots aquells que no han pagat la contribució, atès que Robert havia d’autoritzar amb la seva signatura les ordres d’embargament i permetre així l’entrada de les autoritats en els domicilis dels morosos. En un primer moment, quan el conflicte s’estava començant a plantejar, Robert s’havia limitat a donar-se per assabentat de les comunicacions que li arribaven del delegat d’Hisenda, Altolaguirre, i també havia deixat entreveure la possibilitat de dimitir el seu càrrec, fet que va motivar que el Sindicat Gremial i la Lliga de Defensa Industrial i Comercial, entitats presidides per Artur Vilaseca i Sebastià Torres, li expressessin la seva total confiança i li demanessin la continuïtat en el càrrec – fins i tot en el cas extrem d’haver d’autoritzar els embargaments– per tal d’evitar un mal major, és a dir, per evitar els maneigs del caciquisme i les arbitrietats projectades pel govern. Així ho exposaven les dues entitats en la instància que van adreçar a Robert i que ha recollit Marià Pirretas: *“Excmo. Sr. La prensa de esta ciudad se ha hecho eco del rumor de que V.E. estaba resuelto á dejar el cargo que ocupa antes que autorizar con su firma los permisos para entrar en el domicilio de los contribuyentes que no han satisfecho la contribución del trimestre corriente.*

En vista de ello, nos creemos en el deber de declarar que los gremios afectados, lejos de verlo con disgusto, agradecerán el sacrificio que para V.E. representa el que por razón del cargo que desempeña, se vea precisado á autorizar medidas que pueden serle sensibles, pues en la autoridad de V.E. ven los interesados una garantía de moralidad y rectitud que les infunde alientos y esperanzas.

¹³⁴ «La Veu de Catalunya» 3 d’octubre de 1899.

Por esto los contribuyentes desean que sea V.E. quien decrete la entrada en su domicilio y tenga a su cargo el cumplimiento de la Ley, porque es seguro que la Ley será bien cumplida.

De otra manera podrían exponerse á que una nueva autoridad tal vez menos celosa que V.E. y más atenta á las conveniencias políticas, prescindiese de las garantías en las cuales piensan ampararse los contribuyentes para defender sus justísimos derechos.

Los contribuyentes entienden que la continuación de V.E. en el cargo es un sacrificio que le impone la protección de sus derechos y por esto confían que V.E. no desatenderá su súplica de que por ningún motivo les abandone á su suerte.

Y para merecer esta consideración de V.E. protestamos de que consentiremos pacíficamente los embargos y nos defenderemos únicamente dentro de la Ley que impone a V.E. el penoso, pero necesario deber de decretar la entrada en los domicilios.

Nosotros recibiremos esta medida de V.E. como un motivo más de agradecimiento, si con ello continuamos teniéndole en el cargo de Alcalde para nuestra satisfacción y salvaguardia.

Así lo considerará también Barcelona, que indudablemente ve con orgullo su permanencia en el mismo y se siente dignamente representada. El prestigio de V.E. puede arrostrar sin temor la crítica mezquina que por ignorancia ó malicia pudiera interpretar torcidamente su sacrificio.

Por esto los que suscriben, representando las clases á las que puede afectar la medida necesaria de la entrada en el domicilio para el embargo por la contribución del actual trimestre, respetuosamente suplican á V.E. que la dicte sin reparo y que no les abandone en la especial situación que estamos atravesando y circunstancias críticas que puedan sobrevenir.

¹³⁵ «La Veu de Catalunya» 14 d'octubre de 1899. L'article pot ser consultat amb més comoditat a BALCELLS, Albert; AINAUD DE LASARTE, Josep Maria (curadors).- *Enric Prat de la Riba...*, op. cit., pp.305-307.

*Por la Liga de Defensa Industrial y Comercial: El Presidente, Sebastián Torres. El Secretario General, J. Mariano Pirretas. Por la Comisión Ejecutiva del Sindicato Gremial: El Presidente, Arturo Vilaseca. El Secretario, J. Casanovas.”*¹³⁶

L'audiència que es va celebrar amb el doctor Robert per presentar-li aquest document va tenir loc el 28 de setembre i es va desenvolupar en un ambient de molta cordialitat. Una delegació formada per vint-i-nou comissionats, presidits per Sebastià Torres, es va presentar en el despatx de l'alcalde per fer-li a mans la citada instància i per manifestar-li, també de paraula, que no dimitís de l'alcaldia. Marià Pirretas descriu així l'escena: *“El Dr. Robert, sumament emocionat, agraí de tot cor las manifestacions del President de la Lliga de Defensa y declaró que, si ell veyá ab simpatía l'actitud dels gremis, era porque no hi notava lo afany revolucionari de negarse a pagar els tributs, sinó'l propósit decidit de fer pressió al govern per obligarlo a reduhir els gastos, a invertir bé els ingresos, a sanear l'administració y a cambiar els procediments de la mateixa. Per això, digué, me sabia greu ser jo qui ab la meva firma autorisés la entrada dels agents del Fisch en els domicilis dels contribuyents honrats, y era tant el greu que'm sabia, que tenía feta la resolució de dimitir abans que firmar; pero, después de las vostras concretas manifestacions, (...) y tenint en compte, conforme m'havéu demostrat, que la meva dimissió en res vos afavoriría, vos prometo aplassarla y que sols la presentaré quan me convenci de que'l Govern de cap manera vol concedirnos el Concert Económich.”*¹³⁷

Amb la seva posició, Robert justificava l'actitud dels gremis, es negava a considerar-la com una revolta i sí com una protesta que podia servir per moralitzar l'administració i aconseguir el concert econòmic. En tot cas, la situació no devia ser massa

¹³⁶ PIRRETAS, Marià.- *El tancament...*, op. cit., pp.266-267.

¹³⁷ PIRRETAS, Marià.- *El tancament...*, op. cit., p.75.

còmoda per a l'alcalde, com reconeix Marià Pirretas: *“La situació era, donchs, molt compromesa per l'insigne Doctor y Alcalde, tant mes quan aquest no s'havia guardat de manifestar qu'ell creya justificada y correcta l'actitut dels industrials, y, per lo tant, molts suposavan que si no dimitía, es trobaría entre dos devers; l'un el de obeir la Lley y autorisar l'aplanament de morada y l'altra el de la séva consciencia a la que li repugnava legalisar els executius contra aquells ab quina conducta simpatisava y que, per consegüent, entenía que, en lloch de persecucions, merexian aplaudiments.”*¹³⁸

Certament, Bartomeu Robert no es podia mantenir al marge del problema com si fos una qüestió política més. Li agradés o no, havia d'intervenir en el plet ja que, segons la instrucció sobre el procediment a seguir contra els deutors a la Hisenda, era ell qui havia d'autoritzar els agents executius l'embargament dels morosos, segons preveu l'article 9 de la Instrucció sobre procediment contra els deutors del fisc i que copiem de Joaquim de Camps i Arboix: *“Para entrar en el domicilio de los deudores si éstos se negasen a facilitarlo y a firmar el requerimiento que al efecto se les haga, el agente ejecutivo solicitará autorización del alcalde y si éste no lo otorgara, del juez municipal.”*¹³⁹

A tal efecte li fou tramesa la llista dels morosos, però retornà aquesta relació al·legant que contenia moltes dades equivocades i centenars de noms il·legibles. El 7 d'octubre el governador civil, Sanz Escartín, i l'alcalde es reunien en el despatx del primer per fixar una línia d'actuació en tot aquest afer. En aquesta trobada el doctor Robert manifestà *“que'ls expedients que se li havían enviat, no estaven en regla; que las llistas dels morosos tenían els noms inlegibles, raspaduras, esmenas, notas marginals, etc. y que, per lo tant, no podía, baix cap concepte, autorisar semblants ilegalitats. Feu constar al mateix temps, que no s'havía negat a donar el permís que d'ell se sollicitava, y que estava disposat a otorgarlo quan la*

¹³⁸ PIRRETAS, Marià.- *El tancament...*, op. cit., pp.72-73.

¹³⁹ CAMPS I ARBOIX, Joaquim de.- *El tancament...*, op. cit., p.34.

Delegació d'Hisenda li presentés els documents en la forma que devían presentarse y's cumplissen las prescripciones legales", assenyala Marià Pirretas.¹⁴⁰ Amb aquesta actitud "l'Alcalde de Barcelona's manifestava un home recte, un verdader caracter, complía la obligació de defensar ab la llei en la ma als seus administrats y exercía de verdader escut dels ciutadans", conclou Marià Pirretas.¹⁴¹

Robert va fer tots els possibles per entorpir l'acció governamental i boicotejar les peticions d'Hisenda per entrar en els domicilis. Així per exemple, després de posar en dubte la validesa de la llista de morosos tramesa pel govern, va dirigir les seves crítiques a les qüestions formals de l'actuació governamental, atès que considerava que aquesta no estava dins de la legalitat. La polèmica que es va suscitar entre el govern i l'Ajuntament de Barcelona sobre la interpretació de la llei va fer que el 10 d'octubre de 1899, cent quaranta-tres advocats, entre els quals hi havia els més prestigiosos del moment, redactessin un dictamen sobre l'actitud de l'alcalde on es demostrava que tenia raó i s'afirmava que la seva conducta en tot aquest afer s'ajustava estrictament a la llei.

El govern s'estava posant ja molt nerviós, fins el punt que Silvela dirigí una carta al doctor Robert per exigir-li que es posés del costat de les autoritats i agilitzés tots els tràmits burocràtics per fer efectius els embargaments. La resposta de l'alcalde a Silvela no es féu esperar: "*Ni abans he desitjat ni desitjo ara provocar dificultats. He estat y estaré disposat a otorgar autorisacions pera procehiment apremi si haguessen resultat o resultessen complerts els requisits legals que al meu entendre han de precehir a aquellas y pera facilitar é impulsar l'acció de l'Hisenda m'he dirigit al Delegat ab tal propòsit que subsanés els defectes que, segons la meva opinió, tenían els expedients. De no venir subsanats, me veuré en el sensible cas de no otorgar las autorisacions. Si aquesta actitud meva pot provocar conflictes o dificultar*

¹⁴⁰ PIRRETAS, Marià.- *El tancament...*, op. cit., pp.78-79.

¹⁴¹ PIRRETAS, Marià.- *El tancament...*, op. cit., p.79.

la gestió del Govern, espero las ordres de V.E. pera acatarlas respectuosament”, podem llegir en el telegrama que reproduïx Marià Pirretas.¹⁴²

El 10 d'octubre, Robert va rebre del govern de Madrid una Reial Ordre en la qual s'afirmava que els tràmits governamentals s'ajustaven a la llei i que els expedients no contenien cap inexactitud, de manera que no li quedava més remei que actuar en conseqüència i signar les autoritzacions. Si no ho feia seria acusat de desacatament i hom li aplicaria les inevitables responsabilitats penals. L'alcalde tornà a pensar novament en la possibilitat de dimitir abans d'haver de signar l'autorització d'entrada als domicilis, però, una vegada més, fou dissuadit pels gremis, en aquest cas per aconseguir que els testimonis designats per vigilar els embargaments fossin persones de la confiança dels contribuents i no de l'administració. Amb la seva insistència, els gremis també volien evitar que el doctor Robert tingués problemes amb la justícia, com havia insinuat ben clarament Silvela. Deixem que sigui, novament, Marià Pirretas qui ens expliqui per què va prendre Robert la determinació de signar les ordres governamentals: *“L'Alcalde's feu carrech de la importancia que la designació de testimonis tenia pe'ls gremis y compregué tot seguit que, si ell dimitia sense firmar, el qui'l succehís nomenaría els que l'Arrendataria proposés y no els que convenian als industrials, per qual motiu acceptá una llista que aquets li entregaren y's comprometé a fells aquest nou favor, manifestanlos además, que tant prompte hagués format els expedients y els nomenaments que li demanavan, dimitiria en l'acte l'alcaldia (...). De manera que si'l Dr. Robert firmá'ls expedients abans de dimitir, va esser a petició dels contribuyents a fi de designar els testimonis que á n'aquets convenian.”*¹⁴³

Tothom pressentia, però, que la tibantor de l'alcalde amb el govern i les autoritats esclataria d'un moment a l'altre. Al diari republicà «La Publicidad» podem llegir: *“Pues,*

¹⁴² PIRRETAS, Marià.- *El tancament...*, op. cit., pp.80-81.

¹⁴³ PIRRETAS, Marià.- *El tancament...*, op. cit., pp.85-86.

*señor, me está gustando don Bartolomé; su actitud enérgica y legal le ha conquistado generales simpatías. Yo les aseguro que si por la cuestión de los embargos sale de la Alcaldía, no va a ser menuda la ovación que le vamos a hacer todos. (...) Se le ha presentado la mejor ocasión para llevarse a Barcelona de calle.”*¹⁴⁴

Un cop solucionat el tema dels testimonis a satisfacció dels gremis, Robert acatà les indicacions del govern de Silvela, signà unes quantes autoritzacions permetent els embargaments i, tot seguit, presentà la dimissió: *“seduït pels clamors de la ciutat, s’abandonava a l’impuls dels sentiments populars, i alhora que formava les autoritzacions obligades signava també la seva dimissió per repudiar públicament tota col·laboració en l’acció del Govern”*, podem llegir a les memòries d’Amadeu Hurtado.¹⁴⁵ Tot això passava l’11 d’octubre, per tant, el doctor Robert només havia estat set mesos al capdavant de l’alcaldia de la capital catalana. Havia donat la gran campanada, i com assenyala Amadeu Hurtado: *“L’efecte emocional d’aquest gest, més espectacular per la persona que pel fet, era fulminant.”*¹⁴⁶

L’endemà, 12 d’octubre, va trametre la seva carta de dimissió al ministre de la Governació, i es tancava així el cicle iniciat set mesos abans en el discurs de presa de possessió, en el qual havia manifestat la seva confiança en la millora de la vida municipal i en l’inici del camí vers la descentralització administrativa. En la carta de dimissió manifestava el següent: *“Excmo. Sr. En la cuestión surgida entre la Delegación de Hacienda y el Alcalde de Barcelona, éste, considerándose con personalidad bastante para interpretar los artículos de la Instrucción para el procedimiento de apremios administrativos, en la parte referente á los embargos, ha procurado fuesen cumplimentados fiel y estrictamente, por entender que así amparaba el derecho de los vecinos, derecho cuya guarda le está encomendada.*

¹⁴⁴ «La Publicidad» 11 d’octubre de 1899.

¹⁴⁵ HURTADO, Amadeu.- *Quaranta...*, op. cit., p.49.

¹⁴⁶ HURTADO, Amadeu.- *Quaranta...*, op. cit., pp.49-50.

Cuando habíanse ya seguido todos los trámites y correspondía necesariamente á los Sres. Jueces dar la autorización para el allanamiento de morada, después de la negativa del Alcalde, fundada en su interpretación del artículo 9.º y asesorado convenientemente por varios letrados, una nueva é inesperada providencia de la Delegación anulando lo hecho, devolvió los expedientes á la Alcaldía –fuera del término ordinario– para que de nuevo y previamente autorizase el allanamiento, obligándola á sujetarse á la interpretación de dicho artículo telegrafada por el Excmo. Sr. Ministro de Hacienda.

Colocada la cuestión en este terreno é imposibilitado el Alcalde, de consiguiente, para hacer valer su manera de comprender las interpretaciones y aplicaciones del mencionado precepto, sinó quería cometer un acto de desobediencia, siendo por su nombramiento un funcionario del Estado, hubo de acatar la ministerial resolución autorizando los allanamientos, por más que creía y sigue aún creyendo, en su interpretación al precitado artículo 9.º.

Cumplimentando el mandato de la superioridad, el que suscribe se vé en el forzoso deber de presentar á V.E., respetuosamente, la dimisión de la Alcaldía de Barcelona con que le honró el Gobierno de S.M., por estimar que entre los Gobiernos y los Alcaldes de Real Orden ha de existir mancomunidad de criterio. En este caso la discrepancia ha sido manifiesta; y como por otro lado, al encargarse de la Alcaldía lo hizo en la fundada esperanza de que solo una amplia descentralización administrativa podía remediar los males de la patria y desarrollar, mejorar y vigorizar la vida municipal, y hasta hoy no ha visto realizadas sus aspiraciones, juzga llegado el momento de renunciar al cargo que ejerce.

Dios guarde á V.E. muchos años.

Barcelona 12 de Octubre de 1899.

El Alcalde Constitucional. –Bartolomé Robert.”¹⁴⁷

¹⁴⁷ Arxiu Dr. Robert.

Des de Madrid, el president del Consell de Ministres i el ministre de la Governació accepten la seva dimissió, com podem llegir en sengles telegrams que adrecen a Robert. El primer dels telegrams deia: *“Del Presidente del Consejo de Ministros. Madrid 12 –10’50 m.– Vivamente deploro que una diferencia de apreciación en cuestiones que podrían afectar gravedad en las circunstancias que atravesamos haya obligado al Gobierno aceptar la dimisión de su cargo, pero le quedo muy agradecido á la facilidad que ha prestado para resolver el conflicto, acreditando con sus actos la perfecta lealtad de sus intenciones y la rectitud y delicadeza con que ha procedido, demostrando una vez más su patriotismo y su sentimiento del deber.”*

En el segon dels telegrams podem llegir: *“Del Ministro de la Gobernación.*

*Madrid 12 –8’4 m.– He admitido con sentimiento la dimisión de Vd. porque hago justicia á la rectitud de sus intenciones y á su absoluta buena fé aunque entienda de un modo distinto al suyo la cuestión legal suscitada con motivo de los embargos. Le reitero los sentimientos de mi más distinguida consideración personal.”*¹⁴⁸

El 13 d’octubre de 1899, quan havia començat a propagar-se la notícia que el doctor Robert havia dimitit de l’alcaldia, la plaça de Sant Jaume fou ocupada per alguns destacaments de la guàrdia civil per tal de prevenir possibles aldarulls. A l’ajuntament, el primer tinent d’alcalde, Antoni Martínez Domingo, presidí una tumultuosa sessió en la qual el públic reclamà la dimissió en bloc dels regidors; davant d’aquesta actitud el president en funcions ordenà desallotjar les tribunes.

Aquell mateix 13 d’octubre, i a iniciativa de la Lliga de Defensa Industrial i Comercial, començaren a tancar-se molts establiments en senyal de solidaritat amb Robert i per demanar la dimissió dels altres regidors i del delegat d’Hisenda, Altolaquirre. La

¹⁴⁸ Tots dos telegrams es conserven a l’Arxiu Dr. Robert.

popularitat del dimitit alcalde havia augmentat considerablement, com es va posar de manifest quan va ser rebut amb ovacions a la Facultat de Medicina. A més, en una sessió extraordinària que celebrà el Foment l'endemà de la dimissió de Robert, Verdaguer i Callís va proposar que una comissió oficial visités el dimitit alcalde com a acte de suport: *“Al final, després de diverses intervencions (...), la junta acordarà, d’una banda, delegar el president perquè s’entrevisti amb el Dr. Robert i li faci arribar un missatge de solidaritat i, de l’altra, enviar una mena d’ultimàtum al govern de Silvela que consistia a convocar mítings de protesta si l’executiu no manifestava que estava disposat a concedir el concert econòmic”*, com ens explica Joaquim Coll.¹⁴⁹

Com era de preveure, el gest de la seva dimissió, fent-se solidari de la protesta ciutadana, el va convertir en la personalitat més popular de Barcelona en aquell moment. Sobre el particular Claudi Ametlla escriu a les seves memòries: *“Pel record un xic esborradís que en tinc, penso poder dir que per a trobar una popularitat pariona caldria reportar-nos a Francesc Macià, vinguda la República. I encara a aquesta no se li rendiren les classes dites altes, mentre que aquella les conquerí totes.”*¹⁵⁰ Efectivament, a Barcelona tothom aplaudí el gest de l'alcalde, tant al carrer com a les pàgines dels principals diaris. Al seu arxiu personal es conserven encara algunes cartes que diversos ciutadans anònims van adreçar-li per manifestar-li la seva solidaritat i felicitar-lo pel seu gest. I és que, com assenyala Joaquim de Camps i Arboix: *“El gest de Robert fou digne de la més alta tradició de ciutadania i exemplaritat que recullen els annals de la primera magistratura barcelonina, en la línia dels Fiveller, dels Fontanella i dels Casanova: signà i presentà a l’acte la dimissió. Caigué del costat de la causa popular com pertoca als homes que saben que resideix en el poble la font*

¹⁴⁹ COLL, Joaquim.- *Narcís...*, op. cit., p.402.

¹⁵⁰ AMETLLA, Claudi.- *Memòries...*, op. cit., p.123.

del veritable poder, com escau als magistrals responsables que ostenten el càrrec per a servir-los, no per a servir-se'n."¹⁵¹

D'altra banda, la seva actuació al capdavant de l'alcaldia durant tot l'episodi del "Tancament de Caixes" i, sobretot, la seva dimissió, li van valer a Robert l'elecció, el 24 de febrer de 1900, com a senador en representació de la Societat Econòmica Barcelonina d'Amics del País. Recordem que a partir del 1877, i en virtut de la legislació canovista (Llei de 8 de març de 1877), aquesta entitat tenia dret a l'elecció corporativa d'un senador. Cal remarcar, però, que Robert no arribà a prendre possessió de l'acta de senador.

Tota una altra percepció de la seva dimissió, i de la seva figura, es tenia a la capital de l'Estat, on la classe política, en especial Silvela, intentà suavitzar el cop amb fórmules diplomàtiques amb les quals es volia dissimular la sorpresa i l'enuig del govern. Una de les personalitats que sempre van fer costat al dimitit alcalde va ser Manuel Duran i Bas, que manifestà el seu respecte per Robert i que intentà justificar davant dels seus companys de gabinet l'actuació de l'alcalde barceloní. És lògic, doncs, que Robert adrecés la següent carta al ministre de Gràcia i Justícia: "*Dr. B. Robert. Catedrático de Medicina. 20 de Octubre de 1899. Excmo. Sr. D. Manuel Durán y Bas*

Mi venerable y estimado amigo: A las infinitas atenciones personales que le debo, se une ahora la noble defensa que de mis actos como Alcalde, se ha dignado hacer en el Consejo de Ministros y que ha evitado sin duda que yo hubiera sido relevado o destituido del cargo que venia ejerciendo. Por esto y por todo le queda profundamente agradecido su affmo. amigo s.s.q.b.s.m. B. Robert."¹⁵²

A Madrid, la figura de Robert, l'"*alcalde faccioso*" deien, i la protesta dels gremis van ser obertament contestades per la premsa oficial. Hi hagué, però, algunes excepcions i

¹⁵¹ CAMPS I ARBOIX, Joaquim de.- *El tancament...*, op. cit., p.35.

no tot fou hostilitat envers la protesta gremial catalana. Així per exemple, al diari «Nuevo Mundo» podem llegir un seguit de reflexions que evidencien un grau de comprensió molt notable envers la posició dels gremis catalans i la seva negativa a pagar els impostos: *“El conflicto de Barcelona ha tomado proporciones alarmantes, indudablemente, porque se ha procedido con escaso tino y menos prudencia (...). La misma intransigencia que se empleó para tratar a los cubanos, se puso ahora en práctica al hablar de la agitación catalanista, como si hubiese especial empeño en excitar las pasiones, en exacerbar los ánimos y en provocar conflictos que ponen en grave riesgo los más altos intereses de la patria. Declarar vitando el amor a los intereses regionales, lanzar acusaciones de separatismo y de enemistad a la madre España contra los contribuyentes que intentan la defensa de sus intereses, aplicar la sátira y la chacota para ridiculizar el dialecto que usan unos cuantos cientos de miles de ciudadanos que por su laboriosidad y espíritu industrial son honra de esta decaída nación, antes que demostrar verdadero patriotismo, es arrojar leña para que una chispa, nunca peligrosa, se convierta en formidable incendio.”*¹⁵³

Un cop consumada la dimissió era arribada l'hora de fer les inevitables valoracions polítiques. Tothom opinà, tant els que l'havien empès a ocupar el càrrec amb l'esperança que un home de notorietat pública podria servir els interessos de Catalunya i de Barcelona, amb el vistiplau del govern, com els que s'havien manifestat indiferents o crítics amb el seu nomenament. Com assenyalen Cèlia Cañellas i Rosa Toran: *“Els regionalistes van manifestar desacord amb l'actitud de Robert de signar les autoritzacions –valoració que compartien també els republicans–, en argumentar que un alcalde de RO no podia sotmetre's al Ministeri d'Hisenda i que el seu prestigi es veia debilitat i encara menys entenien la dimissió,*

¹⁵² RQUER, Borja de (curador).- *Epistolari...*, op. cit., p.533.

¹⁵³ “*El conflicto de Barcelona*”, «Nuevo Mundo» 18 d'octubre de 1899.

enfront de la qual creïen millor esperar la destitució.”¹⁵⁴ En efecte, a «La Veu de Catalunya» podem llegir: *“Comprenem la delicadesa de la seva actitud, però aquesta actitud ens la expliquem més tenint en compte motius personals que no pas els interessos de la ciutat (...). A la ciutat li convenia més que seguís en l’Alcaldia, que d’ara endavant tornarem a veure ocupada per criats dòcils i servils de la voluntat d’en Planas.”*¹⁵⁵ D’altra banda, els regionalistes són conscients que Robert hauria pogut ser la persona idònia per aportar els aires de renovació que el regionalisme havia començat a promoure a les associacions ciutadanes de caràcter econòmic i cultural. Aquesta possibilitat, però, va quedar tallada de soca-rel arran de la seva dimissió set mesos escassos després del seu nomenament.

Els republicans, per la seva banda, entenien que la dimissió era un acte que demostrava la vàlua personal de Robert: *“Ha dimitido porque es un hombre honrado. Poco ducho en las luchas políticas (...) aceptó el nombramiento (...) con la intención sincera no de llevar los asuntos municipales por los derroteros políticos preconizados por los partidos actuales (...). Aceptó la Alcaldía mal aconsejado por sus amigos”*, com podem llegir a «La Publicidad».¹⁵⁶ Tanmateix, també apuntaven que amb aquesta dimissió es feia ben patent el fracàs de la política d’aliances regeneracionistes.

És innegable, també, que el pas de Robert per l’Ajuntament l’acosta al catalanisme perquè, com ens recorda Josep Pla: *“El seu pas per la casa gran li demostrà on tenia els amics i on tenia els enemics; de quin cantó venien els obstacles a tota obra de renovació i de quin cantó li venien les facilitats. Això produí, és clar, els primers contactes importants, a fons, entre el doctor Robert i els homes del moviment [catalanista]. Entrà a l’Ajuntament com a neutre i en sortí amb una gran simpatia pel moviment naixent, gairabé guanyat al que en deien la causa. (...) Aquest fet arrossegà a dins del moviment la important massa neutra que el seguia, una part*

¹⁵⁴ CAÑELLAS, Cèlia; TORAN, Rosa: *“El Dr. Robert...”*, op. cit., pp.31-32.

¹⁵⁵ «La Veu de Catalunya» 12 d’octubre de 1899.

¹⁵⁶ «La Publicidad» 12 d’octubre de 1899.

de professions liberals i l'element difús.” Continuant encara amb aquesta última argumentació, l'escriptor empordanès conclou que Robert arrossegarà cap al catalanisme un estol de polítics i homes de significació social lligats “*al conservadorisme tènueament regionalista.*”¹⁵⁷

A banda de les valoracions de caràcter polític, també es poden fer d'altres, més generals, que ens donen la veritable dimensió del pas de Bartomeu Robert per l'alcaldia de Barcelona i que ajuden a entendre per què la seva gestió municipal tenia més aviat poques possibilitats d'assolir les ambicioses fites que s'havia marcat l'alcalde. En aquest sentit, coincidim amb Cèlia Cañellas i Rosa Toran quan afirmen que: “*L'enlluernament per les promeses de reformes econòmiques i descentralització havia estat un signe de manca de realisme, atès que des d'un càrrec assolit per RO no es podia canviar l'estructura que sostenia la màquina governamental, així com la seva independència, que no era suficient per imposar-se a les intrigues, malgrat comptar amb l'opinió pública. El seu decantament pels gremis va ser la seva fi, anunciada des del seu nomenament, pels galimaties governamentals i l'atiament contra Catalunya i contra l'alcalde des de la premsa i els sectors centralistes de Madrid.*”¹⁵⁸ Això no obstant, però, hem de destacar que la gestió de Robert al capdavant de l'alcaldia posà les bases per a una nova forma de fer política a l'Ajuntament. I és que, a partir del seu pas per la màxima institució política ciutadana la ciutat deixarà d'estar governada “*pels polítics de vell estil i s'encunyava, en el consistori, una nova realitat, política i social, allunyada de les condicions de servituds i relacions de poder caciquil, que Robert havia intentat reformar en els mesos que ocupà l'alcaldia*”, com afirmen Cèlia Cañellas i Rosa Toran.¹⁵⁹

Per cobrir la vacant deixada a l'Ajuntament per Bartomeu Robert, el 18 d'octubre fou nomenat alcalde per Reial Ordre un amic de Planas i Casals, l'advocat Josep Maria

¹⁵⁷ PLA, Josep.- *Francesc Cambó...*, op. cit., pp.102-103.

¹⁵⁸ CAÑELLAS, Cèlia; TORAN, Rosa: “*El Dr. Robert...*”, op. cit., p.32.

¹⁵⁹ CAÑELLAS, Cèlia; TORAN, Rosa: “*El Dr. Robert...*”, op. cit., p.32.

Milà i Pi, antic tinent d'alcalde fusionista que havia passat pels cercles conservadors. La seva posició, que passava per no solidaritzar-se amb els gremis en la seva protesta, va fer augmentar encara més la crispació ciutadana, com explicava «La Veu de Catalunya», pocs dies abans que Milà i Pi ocupés oficialment l'alcaldia: *“Ab la seva postura unànim i enèrgica, vol Barcelona fer constar ben alt, pera que se n'enteri Catalunya y o sapiga'l Govern y lo compregui la Reyna, que'l Sr. Mila Pi a Barcelona será Alcalde del rey, però no de la ciutat.”*

¹⁶⁰ El nou alcalde dimitirà el 16 de novembre, només vint-i-nou dies després del seu nomenament, en no poder suportar les sistemàtiques campanyes que hom organitzà en contra seva. Durant més d'onze mesos Barcelona romandrà sense alcalde, perquè el govern Silvela no gosa nomenar-ne un de nou. Finalment, el 4 de novembre de 1900 serà nomenat, per Reial Ordre, Joan Coll i Pujol.

El 13 d'octubre, tot just dos dies després de la dimissió de Robert, es van començar a repartir les notificacions per procedir als primers embargaments, atès que el termini per fer efectiu el pagament de la contribució s'havia esgotat el 20 de setembre. Tanmateix, fins que no es va “resoldre” el conflicte amb l'alcaldia, el govern no havia pogut posar en pràctica els procediments sancionadors acompanyats dels anunciats embargaments.

A mesura que passaven els dies i davant la imminència de la concreció pràctica de la repressió governamental, les queixes ciutadanes es van anar generalitzant i fins i tot s'anuncià la celebració d'un gran míting de protesta organitzat pel Foment i que havia de tenir lloc el 29 d'octubre. Estaven previstes les intervencions de Bartomeu Robert (Societat Econòmica Barcelonina d'Amics del País); Narcís Verdager i Callís (Foment del Treball Nacional); Josep Zulueta (Institut Agrícola Català de Sant Isidre); Marià Pirretas (Lliga de Defensa Industrial i Comercial); Ernest Vilaregut (Assemblea de Propietaris) i Jaume Carner (Ateneu Barcelonès).

¹⁶⁰ «La Veu de Catalunya» 13 d'octubre de 1899.

Mentrestant, els embargaments comencen a fer-se efectius el dia 20 d'octubre. Tres dies després el governador civil de Barcelona, Sanz Escartín, signa una *Alocución al Comercio é Industria de Barcelona* que vol ser una crida a l'ordre als comerciants rebels i una recomanació perquè cessin en la seva actitud i paguin la contribució. Tanmateix la pretesa recomanació de sensatesa és poc hàbil, ja que conté frases de menyspreu per als contribuents protestataris que encara exciten més els ànims entre els gremis: “*Es preciso que los que se han colocado fuera de la legalidad económica sepan de una vez lo que significa su actitud. (...) Es necesario que se penetren todos de que en las sociedades que no respetan la Ley, domina la fuerza y el reinado de la fuerza es el despotismo ó la anarquía. Es preciso que piensen que, en la distribución de los bienes productos del trabajo, los que hoy conculcan las leyes del estado son los más favorecidos por el Derecho escrito y es problemático aún si este Derecho es del todo conforme con la justicia. Y debieran comprender que esta protección y este favor de las leyes, les imponen superiores deberes, y que el primero de éstos es el acatamiento á las prescripciones legales legítimamente promulgadas. Ante el espectáculo admirable que les ofrecen las clases obreras catalanas que ni aun para defender el precario sustento de sus hijos vulneran los derechos que las leyes, con mayor ó menor justicia intrínseca, definen y protegen, debieran sentir íntimo remordimiento al presentarles el ejemplo de infringir el derecho vigente por no mermar un céntimo de sus beneficios ó por imponer reformas de gobierno que á las Cortes de la Nación compete tan sólo otorgar. (...) Quien siembra vientos recoge tempestades, ó lo que es lo mismo: solo merece el amparo de la ley quien sabe respetarla*”, podem llegir en aquesta *Alocución* recollida per Marià Pirretas.¹⁶¹

L'endemà de la publicació de l'*Alocución*, el Consell de Ministres decideix la suspensió de les garanties constitucionals a la província de Barcelona. Aquesta dràstica mesura no agradà gaire el ministre de Gràcia i Justícia, Manuel Duran i Bas, que decidí presentar la dimissió aquell mateix dia, el 24 d'octubre. Oficialment, però, Duran i Bas va

¹⁶¹ PIRRETAS, Marià.- *El tancament...*, op. cit., pp.110-112.

argumentar que dimitia per la seva oposició al tímid projecte de descentralització presentat per Eduardo Dato, en el qual no quedaven recollides les bases que ell havia proposat sobre la descentralització de les administracions provincial i municipal. A ningú no se li escapava, però, que el precipitant últim d'aquesta dimissió havia estat la suspensió de les garanties constitucionals a la província de Barcelona i la forma que havia tingut el govern d'enfrontar-se al "Tancament de Caixes" i de negar-se sistemàticament a concedir el concert econòmic. La significació política de la dimissió de Duran i Bas ha estat apuntada per Borja de Riquer, que ens adverteix que: *"Duran i Bas fou un home clau en els esdeveniments de l'any 1899. Com a ministre de Gràcia i Justícia del Govern Silvela-Polavieja estarà al bell mig de les tensions entre el govern i l'opinió barcelonina mobilitzada i radicalitzada. La seva dimissió simbolitza clarament el fracàs del regeneracionisme polític espanyol impulsat des de dalt, des del mateix Govern."*¹⁶²

En virtut de les atribucions concedides pel decret de suspensió, el governador civil prohibeix la celebració de l'acte que el Foment tenia anunciat per al dia 29 d'octubre. Mentrestant, els embargaments dels contribuents morosos se succeeixen. Atès que les autoritats temen que la protesta pot arribar a extrems preocupants, el 27 d'octubre el capità general de Catalunya i tinent general de l'Exèrcit, Eulogi Despujol –a partir d'aquells moments màxima autoritat governativa per delegació de Sanz Escartín– declara l'estat de guerra a Barcelona.

Així que la Lliga de Defensa Industrial i Comercial i el Sindicat Gremial es van assabentar de la declaració de la llei marcial, es van reunir a la seu del Foment del Treball Nacional per decidir què calia fer a partir d'aleshores. A la reunió van ser convidats també el doctor Robert, Albert Rusiñol, Sebastià Torres, Antoni Gallissà, Josep Carné, Josep

¹⁶² RIQUER, Borja de: *"El Govern Silvela-Polavieja i l'opinió pública barcelonina. Crònica d'un distanciament polític"*, a *"El Dr. Robert i la seva època"*, «L'Avenç», n° 239, 1999, p.46.

Zulueta, Joan Sol i Ortega i Salvador T. Rius. Al llarg de la sessió “els reunits estudiaren detingudament la situació del conflicte en sos diferents aspectes, convenint unanimitat en que’ls contribuents no havien donat cap motiu pera que s’adoptés la grave resolució de publicar la Lley marcial, puig tots havien consentit pacíficament els embarchs, no formulant altres protestas que las que la lley els permitia. L’estat de guerra, donchs, no podia obehir a altre proposit que al de dominar el moviment Gremial ab midas repressivas”, reflexiona Marià Pirretas.¹⁶³

Poc més podien fer de moment els representants de la Lliga de Defensa Industrial i Comercial, dels gremis i de les principals entitats cíviques i econòmiques barcelonines; protestar formalment i esperar a la promulgació per Eulogi Despujol del ban que havia de fer oficial la proclamació de l’estat de guerra. En els seus articles més destacats el ban deia el següent, i copiem ara de Marià Pirretas: “Artículo I.º Además de subsistir la suspensión de las garantías constitucionales, queda declarado en estado de guerra el territorio de la provincia de Barcelona.

Artículo 2.º Como consecuencia de esta declaración, los delitos contra la integridad de la patria, los de rebelión y sedición, así como todos los que directa ó indirectamente afecten al orden público, serán juzgados en Consejo de guerra, y cuando estos delitos sean flagrantes, se castigarán en juicio sumarísimo.

Artículo 3.º Serán considerados reos de los delitos citados en el artículo anterior los que, por cualquier medio, incluso el de la imprenta, esciten ó induzcan, directa ó indirectamente, á cometerlos.

Artículo 4.º Serán considerados como delitos de sedición: I.– La resistencia material ó pasiva al pago de las contribuciones é impuestos; siempre, que á juicio de la Delegación de Hacienda, sea notoria la solvencia de los deudores al Tesoro. II.– Los entorpecimientos que dichos deudores opongan, sin justificación legal, para llevar á efecto los procedimientos

¹⁶³ PIRRETAS, Marià.- *El tancament...*, op. cit., p.120.

ejecutivos, en la forma prevenida por la Instrucción de 12 de mayo de 1888. III.– La negativa á que los agentes ejecutivos, sus auxiliares debidamente autorizados por ellos, y los testigos designados por unos y otros, entren en el domicilio de los deudores para practicar las diligencias de embargos y las demás prevenidas por la referida Instrucción. IV.– La escitación ó inducción á cometer los anteriores actos de resistencia. (...)

Desde esta fecha quedan disueltas la Liga de Defensa Industrial y Comercial de Barcelona y por consiguiente su Junta Directiva, así como la Comisión del Sindicato Gremial.

Artículo 6.º Serán también sometidos a Consejo de Guerra: I.– Los que promuevan ó tomen parte en manifestaciones ó reuniones no autorizadas.”¹⁶⁴

Com era previsible, el ban –que també instaurava la censura de premsa– va produir una gran indignació a Catalunya, fins el punt que un grup de diputats i senadors catalans es van reunir en el domicili de Manuel Girona per preparar una interpel·lació que pensaven presentar al Congrés per protestar formalment per la situació creada a Barcelona. Per la seva banda, Robert, Rusiñol, el marquès de Camps i Gallissà, en representació dels assistents a la reunió que havia tingut lloc al Foment feia algunes hores, visitaran Despujol per demanar-li que suavitzés els efectes del ban que acaba de signar i que declara reus del delictes de sedició a uns pacífics comerciants que s'han limitat a no pagar el darrer rebut de la contribució i que, per aquest motiu, poden ser jutjats ara en consell de guerra. Despujol rep la comissió amb bones paraules, però els comunica que no pot fer-hi res per retirar el ban perquè obeeix ordres dels seus superiors.

Les gestions d'aquesta delegació no es van limitar només a la visita al capità general de Catalunya, sinó que també van anar acompanyades per la redacció d'un telegrama adreçat al president del Consell de Ministres, Silvela, on el conviden a replantejar-se les mesures repressives del govern i on tornen a insistir en les

¹⁶⁴ PIRRETAS, Marià.- *El tancament...*, op. cit., pp.123-126.

conseqüències que l'aplicació de la llei marcial pot tenir sobre uns pacífics contribuents que únicament s'han resistit a pagar la contribució i que no han oposat cap resistència als embargaments de què han estat objecte.

Continuant amb aquesta espiral de desenraonades mesures repressives, les autoritats tensen la corda encara una mica més. Altolaguirre declara que els embargaments efectuats abans de la declaració de l'estat de guerra són nuls i que s'hauran de tornar a fer sobre els mateixos contribuents morosos per tal que quedin compresos dintre les prescripcions de la llei marcial. Les conseqüències d'aquesta disposició es fan sentir ben aviat: l'1 de novembre el capità general ordena el tancament dels cinc primers botiguers morosos a la presó del carrer d'Amàlia. Immediatament s'intensificaran les gestions de les dissoltes Lliga de Defensa Industrial i Comercial i Sindicat Gremial davant del capità general per demanar, infructuosament, l'alliberament dels cinc empresonats. Poc després s'afegirien a aquestes peticions el bisbe de Barcelona, Josep Morgades, i diverses entitats ciutadanes. Malgrat aquestes temptatives, el nombre d'empresonats anà en augment en el decurs dels dies següents.

En reobrir-se les Corts al final d'octubre, els diputats catalans presenten l'anunciada interpel·lació. L'encarregat de fer-ho és el representant republicà per Barcelona Joan Sol i Ortega. En el seu parlament posarà en dubte la validesa jurídica del ban promulgat pel capità general de Catalunya i criticarà l'arbitrària actuació del delegat d'Hisenda de Barcelona. A continuació exposarà que el "Tancament de Caixes" s'havia produït amb independència del catalanisme i d'allò que a Madrid en deien separatisme, ja que era un moviment de protesta de motivació bàsicament econòmica que, a més, havia rebut el suport de polítics de molt diverses tendències i no únicament dels catalanistes. Sol i Ortega continuà exposant que es tractava sobretot d'una protesta sostinguda bàsicament pels comerciants, que havien pogut comprovar amb sorpresa com, després de la pèrdua de les colònies, el govern no feia res per endreçar la situació política ni per promoure canvis en l'administració. Des d'aquest punt de vista, la negativa a pagar la contribució era la forma

que tenien els contribuents d'expressar la seva protesta davant el descoratjador panorama polític.

Sol i Ortega continuà argumentant que el "Tancament de Caixes" s'havia produït també pel desencís dels industrials i comerciants catalans en veure incomplertes les promeses del gabinet Silvela, que s'havia compromès a atorgar el concert econòmic a Catalunya. El president del Consell de Ministres contestà Sol i Ortega tot negant que hagués fet aquestes promeses i manifestà que, si calia, no dubtaria a acabar amb la protesta dels gremis com fos, fins i tot utilitzant la força. En efecte, Silvela va concloure la seva exposició apuntant que no descartava en absolut el vessament de sang si així es podia solucionar el conflicte.

El dia 4 de novembre, i en representació de les entitats que presidien, surt cap a Madrid una comissió formada pel doctor Robert (Societat Econòmica Barcelonina d'Amics del País), Sebastià Torres (per la dissolta Lliga de Defensa Industrial i Comercial) i Albert Rusiñol (Foment del Treball Nacional). Una gran gentada els acomiadà a l'estació. A la capital de l'Estat es reuniran amb Lluís Domènech i Montaner (Ateneu Barcelonès) i amb Carles de Camps, marquès de Camps (Institut Agrícola Català de Sant Isidre). L'objectiu del viatge era portar un missatge a la reina regent i al president del Consell de Ministres on es demanava la concessió del concert econòmic com a única solució per resoldre el conflicte dels gremis.

Serà Robert precisament l'encarregat d'exposar a la reina regent les demandes catalanes; així ens ho confirma Lluís Domènech i Montaner a *"El Dr. Robert en la política"*: *"Robert llevó la palabra ante la Reina, ante el jefe del gobierno y los ministros. Estuvo comedido como siempre, pero las acusaciones contra la administración las hizo con digna energía. En eso le dieron la razón pero en los remedios propuestos ya no hubo contestación terminante."*¹⁶⁵

¹⁶⁵ «Hispania» 30 d'abril de 1902.

A l'audiència amb la regent, els cinc presidents, acompanyats de Lluís Ferrer-Vidal i de Frederic Rahola, van demanar una solució al problema dels comerciants empresonats: *“L'audiència ab S.M. ha sigut sumament carinyosa. Havém exposat la totalitat del problema desentralisador aplicable a las regions d'Espanya, demostrant que'l Concert Económich solucionaria'l conflicte actual y els veniders. La Reyna s'ha manifestat mólt impresionada del estat de Catalunya, demostrant vius desigs d'arribar a una conciliació y prometent parlar ab el Sr. Silvela abans de la conferencia que celebrarém ab ell aquesta tarda.– Robert, Rusiñol, Domenech, Torres, Camps, Rahola”*, podem llegir en el telegrama que els cinc presidents envien a Barcelona i que copiem de Marià Pirretas.¹⁶⁶ La projectada reunió amb l'inflexible Silvela –que fins i tot va arribar a manifestar que mantindria l'ordre a canonades si era necessari– va ser inútil, com confessen amargament els cinc presidents en un nou telegrama, que també copiem de Marià Pirretas: *“Plantejat per nosaltres problema económich administratiu pera lograr solució conflicte actual y venider, Silvela ha manifestat que no hi cabia tracte ni oferiment sens l'absoluta e incondicional sumissió dels gremis pera salvar principi d'autoritat. (...) Aconsellém y recomaném en aquests moments difícils la major cordura.”*

¹⁶⁷ El viatge no podia acabar amb un fracàs més gran. Abans d'abandonar la capital de l'Estat, encara van fer algunes gestions per obtenir el suport dels diputats que en representació de Catalunya tenien un escó al Congrés. Quinze d'aquests diputats, entre els quals cal destacar Francesc Pi i Margall, Raimon d'Abadal, Joan Sol i Ortega, Joan Sallarés i Ròmul Bosch i Alsina, van decidir presentar una esmena al Congrés en la qual es defensava la concessió del concert econòmic a qui ho demanés i s'insistia, també, que calia arribar a una solució definitiva del conflicte dels gremis.

Descoratjats, els cinc presidents emprenen el viatge de retorn a Barcelona, però abans fan públic el manifest següent, que van reproduir tots els diaris de Madrid i, també,

¹⁶⁶ PIRRETAS, Marià.- *El tancament...*, op. cit., p.156.

Marià Pirretas, d'on el copiem: *“AL PAÍS. La Comisión de las Corporaciones catalanas que vino á Madrid para armonizar la autoridad del Gobierno de la nación con el cumplimiento de las aspiraciones de sus conciudadanos y la pacífica resolución del conflicto que se ha ido produciendo en Barcelona, ha debido renunciar forzosamente á sus propósitos.*

Antigua es también la demanda legal no satisfecha de aquellas aspiraciones que no tienen carácter alguno de egoísmo exclusivista, como pudiera por alguno presumirse.

No deseamos soluciones exclusivas para Cataluña, sino para todo España, y las deseamos porque las consideramos única fuente de vigor y prosperidad para España.

Acudimos hace un año á la Reina Regente pidiéndole enmienda á los perdurables vicios y yerros de los gobiernos, el planteamiento de un régimen general de amplia descentralización y una administración honrada y próspera.

Ha pasado el tiempo inútilmente en repetidos ofrecimientos y halagadoras promesas, sin llevar á cumplimiento de una manera formal ni éstas ni aquéllos.

A los vicios antiguos el Gobierno ha ido acumulando proyectos de nuevas cargas y en estos últimos meses se han exacerbado los ánimos en Cataluña con los abusos de una investigación de la cual no resulta aumento en los ingresos del Tesoro, puesto que sirve para fomentar la ocultación de la riqueza é impone el castigo del contribuyente honrado.

Todo ello ha ido agravando el mal hasta el enardecimiento de los ánimos, empujándolos á determinados sueños de libertad regional que no tendrían plausible excusa en época normal.

Otra cosa sería de haberse acudido á adoptar medidas suaves que hubiesen hecho desaparecer el peligro.

La resistencia pasiva al pago de los impuestos adoptada por los gremios de Barcelona no implica una negativa á sobrellevar las cargas del Tesoro; por el contrario hállanse dispuestos á satisfacer la parte correspondiente en el reparto de las cargas generales de la nación; es la expresión inmensa de la necesidad que todo el País siente de moralizar la

¹⁶⁷ PIRRETAS, Marià.- *El tancament...*, op. cit., p.157.

administración, satisfaciendo las justas aspiraciones de Cataluña, para el restablecimiento de su actividad y energía.

Iniciose el conflicto entre los morosos y el Gobierno, forzando las resoluciones del derecho escrito, convirtiendo en delincuentes á ciudadanos honrados que creían estar al amparo de las leyes, se ha colocado el problema en términos insolubles ó poco menos, y por ello las corporaciones que representamos, deseosas de poner fin á este violento estado de cosas, se apresuraron á ofrecer su mediación entre el Gobierno y los contribuyentes con el propósito de hallar una solución de concordia, que, dejando á salvo el principio de autoridad, lograra apaciguar los ánimos y resolviera el conflicto de Barcelona, precaviendo los conflictos análogos que en otras regiones podrían suscitarse, con la concesión á las provincias y regiones de España de las facultades de celebrar conciertos económicos para el pago de los impuestos, dando intervención directa á los gremios y representantes de las clases contributivas en la administración de estos conciertos, lo que hubiera dado por resultado la solución del actual y de los futuros conflictos.

El Gobierno, tal vez no apreciando en su justa medida el origen é importancia de la cuestión planteada en Barcelona, lejos de hacer declaraciones en consonancia con nuestras gestiones, ha rechazado todo trato ó concesión relativa á conciertos económicos mientras los gremios no depongan absoluta é incondicionalmente su actitud

Con honda pena volvemos á nuestras casas, viendo fracasados los generosos acuerdos de las Corporaciones que representamos.

En nombre de ellas declinamos toda responsabilidad de lo que pudiera ocurrir; pero ni aquellas entidades ni nosotros hemos de cesar en el empeño de procurar por todos los medios la pacificación de todos los espíritus, la realización de las aspiraciones de Cataluña, y la concordia profunda entre ésta y las demás regiones españolas.

Por encima de los Gobiernos, con sus errores y sentimientos estan las regiones, los intereses permanentes del Estado y los sagrados intereses de la patria. Madrid 6 Noviembre

1899. Bartolomé Robert.– Marqués de Camps.– Alberto Rusiñol.– Luis Domenech.– Sebastián Torres.”¹⁶⁸

El dia 7, els presidents de les cinc entitats tornen a Barcelona desencisats, malgrat la rebuda entusiasta que els fou tributada en arribar. En sortir de l'estació, el marquès de Camps, Rusiñol, Torres i el doctor Robert –Domènech i Montaner es va quedar a Madrid per motius professionals– es dirigeixen a la presó del carrer d'Amàlia, on són els botiguers detinguts. En arribar se solidaritzen amb ells i els insten a no defallir. El doctor Robert els adreça unes paraules tot i que, diu, no els pot prometre res. L'únic que pot fer és comunicar als detinguts que les gestions fetes a Madrid no han tingut el resultat que hom esperava i que tot Catalunya és al seu costat. També els llegirà un telegrama que els han enviat alguns diputats catalans en testimoniatge de simpatia i suport.

El mateix dia de l'arribada, el marquès de Camps, Rusiñol i el doctor Robert visiten l'autoritat militar per comunicar-li el resultat negatiu de les gestions fetes a Madrid i per pregar-li, endebades, que posi en llibertat els detinguts. De la Capitania General, els presidents es dirigeixen a la seu del Foment del Treball Nacional. Allà s'adrecen a un auditori nombrós que s'hi ha reunit per conèixer el resultat del viatge. L'excalcalde els adreça unes paraules. En el seu parlament explica als reunits la cordialitat amb què van ser rebuts per Maria Cristina i la sorpresa que va manifestar la reina regent en assabentar-se d'alguns abusos de l'Administració que li van ser explicats per la delegació catalana. El doctor Robert exposa a continuació la fredor amb què van ser rebuts per Silvela que, una vegada més, no es mostrà gens obert al diàleg i tornà a fer palesa la seva intransigència: *“Li recordàrem que governar, de vegades és transigir i no resistir, i ell, en aquella ocasió, ens digué que estava disposat a resistir i resistiria”*, conclou Bartomeu Robert.¹⁶⁹

¹⁶⁸ PIRRETAS, Marià.- *El tancament...*, op. cit., pp.161-164.

¹⁶⁹ Citat per JARDÍ, Enric.- *El Doctor...*, op. cit., p.107.

L'exalcalde tancava el seu parlament amb aquestes paraules, citades per Enric Jardí: *“Hem fracassat però tornem tranquils de consciència, fins quasi alegres; molt més tranquils i més alegres que si haguéssim portat una solució insuficient i de resultats il·lusoris. Crec que no ens hem de justificar davant de vosaltres. Hem demanat la descentralització, hem demanat el concert econòmic dient que, amb aquest, acabaria el conflicte. No hem aconseguit res i, no obstant, en arribar a Barcelona se’ns han allargat les mateixes mans amigues que estrenyérem el dia de la nostra sortida. Tinguem fe i serenitat. No siguem imprudents ni siguem covards; pensem en els mitjans de què podem disposar i en les circumstàncies que ens rodegen.”*

¹⁷⁰ Cal destacar que el doctor Robert s’havia erigit en el portaveu del grup a Madrid, paper que també assumirà quan, un cop retornats a Barcelona, els integrants d’aquesta delegació hagin d’exposar als seus conciutadans els descoratjadors resultats del viatge. Tot plegat posava de manifest, com assenyala Francesc Cambó, que el prestigi de Robert *“anava creixent de dia en dia i s’estava fent l’home providencial de Catalunya.”* ¹⁷¹

Progressivament la posició del govern cada vegada era més intransigent. Despujol convocà un grup de comerciants per comunicar-los que si en un termini de quaranta-vuit hores no pagaven la contribució, tancaria els seus establiments per un temps indefinit. El dia 10 de novembre van ser molts els propietaris d’establiments que de manera voluntària van decidir que no els obririen en prova de solidaritat amb els empresonats. La vaga va ser seguida per més de sis mil comerciants de la ciutat. A més, com explica Marià Pirretas: *“Aquesta espontània prova de companyerisme y solidaritat, va confondre y exasperar a las autoritats militars, governativa y económica, que no s’explicavan com, haventse disolt la Lliga y’l Sindicat Gremial els contribuyents obravan ab tanta unanimitat y tant acert, lo qual demostrava clarament la existencia d’una habil y perfecta direcció y organisació. (...) La majoria de las botigas ni tant sols obriren, y las pocas que a primeras horas estaban obertas, poch*

¹⁷⁰ JARDÍ, Enric.- *El Doctor...*, op. cit., p.107.

¹⁷¹ CAMBÓ, Francesc.- *Memòries...*, op. cit., p.69.

moments després foren espontàniament tancadas.”¹⁷² Sembla que tampoc la temptativa de resoldre el conflicte mitjançant el tancament de les botigues i els magatzems dels morosos, amb l’objectiu d’ofegar-los econòmicament, no donaria els fruits esperats pel govern. Ans al contrari, els gremis es van ratificar en les seves protestes i van refermar el compromís de no cedir en la lluita. Fins i tot, i a partir del 15 de novembre, alguns establiments de diverses poblacions catalanes, entre les quals Mataró, Sabadell, Vilafranca del Penedès o Manresa, van solidaritzar-se amb els seus companys barcelonins i també van decidir tancar les seves portes.

El dia 11 de novembre el dimitit Duran i Bas arribava a Barcelona, on serà rebut per un bon nombre de persones –també hi eren els principals dirigents de les més importants associacions econòmiques, professionals i culturals de la ciutat–, que encara recorden que l’il·lustre polític s’havia estimat més dimitir que formar part d’un govern com el de Silvela, tan poc sensible a les reivindicacions catalanes i tan poc predisposat a trobar una solució conciliatòria al “Tancament de Caixes”. En el trajecte que va de l’estació al seu domicili particular, Duran i Bas coincidí casualment amb el doctor Robert, amb el qual se saludà molt efusivament (recordem que en assabentar-se de la dimissió de Duran i Bas l’il·lustre metge li envià, com a president de la Societat Econòmica Barcelonina d’Amics del País i en nom propi, una calorosa felicitació). En ésser reconegut per la gent que s’havia aplegat al carrer, Bartomeu Robert també va ser molt aplaudit, si bé declinà aquests aplaudiments i demanà als barcelonins que dediquessin les seves ovacions només a Duran i Bas.

Finalment, a mitjan novembre el conflicte ja entra en fase de liquidació. Per a la nit del dia 15 els gremis havien convocat una reunió per decidir si s’havia de continuar o no la resistència. Per majoria es va decidir que sí. Abans d’aixecar-se la sessió i d’enviar una delegació a Capitanía General a comunicar els acords que s’havien pres en aquesta trobada, la presidència de l’acte formulà una última pregunta als reunits: calia continuar

¹⁷² PIRRETAS, Marià.- *El tancament...*, op. cit., p.180.

encara amb el tancament voluntari de portes de botigues i magatzems, després de set dies de fer-ho? En aquest cas la resposta va ser que no. A continuació una representació dels gremis marxà a entrevistar-se amb Eulogi Despujol per comunicar-li que la seva protesta continuava. Marià Pirretas, que formava part d'aquesta delegació, descriu així l'escena: *“Li exposarem ab breus paraulas els resultats, per ell gens satisfactoris, de la reunió que acabava de celebrarse, y quan esperavam una rèplica dura y ferma a las nostras manifestacions, nos va dir poch mes o menys el Capitá General: «Esperava que la vostra contestació fóra un altre y a n'aquest objecte jo m'havía ja adelantat avisant al Jutge instructor que disposés els autos de manera que immediatament pogués decretar la llibertat dels industrials detinguts, lo qual per mi constituheix un acte sumament agradable. Donchs bé, ab tot y la vostra resposta per mi tan desagradable, no torno enrera dels meus propòsits y no vull privarme del gust d'aquesta bona acció, y en conseqüència, sapian qu'en aquest mateix moment el Jutge's troba en la presò, notificant als presoners la llibertat provisional. De totas maneras els advertesch que la meva política de templanza ha acabat ja, si bé concedeixo encara un altra terme de 48 horas para que mediten y tingan ocasió de depositar l'actitut. Si després d'aquest nou compás d'espera continuan resistint, será enèrgich e inexorable».”*¹⁷³

Un cop s'acabà l'entrevista, els delegats dels gremis es van dirigir, primer, a la Lliga de Defensa Industrial i Comercial i, després, al Foment, per explicar com havia anat la trobada amb Despujol i, sobretot, per donar la bona nova de l'alliberament dels empresonats. Entre els congregats al Foment hi havia Robert que, un cop escoltades les explicacions d'aquesta delegació, aconsellà que durant les quaranta-vuit hores concedides per l'autoritat militar s'estudiés amb molt de seny quina havia de ser l'estratègia dels gremis a partir d'aquells moments.

¹⁷³ PIRRETAS, Marià.- *El tancament...*, op. cit., p.201.

La resistència dels contribuents estava arribant als límits després de dos mesos i mig de campanya. La situació començava a fer-se insostenible fins a tal punt que la tarda del 16 de novembre els directors del moviment van convocar una nova reunió per estudiar si la resistència dels gremis era viable. Feia només unes quantes hores que en l'última reunió convocada s'havia decidit continuar amb la protesta, però l'evidència que les forces estaven arribant al límit i que la capacitat de resistència s'estava esgotant per moments aconsellava replantejar-se la situació. A la trobada, celebrada en el domicili de Sebastià Torres, van ser hi presents els nou industrials que acabaven de sortir de la presó i alguns diputats catalans a Corts, que en aquells moments es trobaven a Barcelona. Hi assistiren, també, Robert, Rusiñol, Domènech i Montaner, Torres i el marquès de Camps: *“Els Presidents, fentse sens dupte càrrech de la situació compromesa en que's trobavan els gremis, no s'atrebian (...) a aconsellals que seguissen resistint, ans al contrari, se mostravan partidaris de cedir honrosament pera renovar la lluyta tots plegats en el següent trimestre”*, assenyala Marià Pirretas.¹⁷⁴ De moment, però, no es va prendre cap decisió en ferm i es va decidir convocar una nova reunió per a l'endemà, en la qual s'intentaria arribar a un acord definitiu. Convocada en el mateix escenari i amb els mateixos assistents, tampoc en aquesta ocasió no s'assolí una resolució definitiva.

Exhaurides les quaranta-vuit hores que el capità general havia concedit als industrials i comerciants perquè possessin fi a la seva protesta i atès que, de moment, no semblaven estar disposats a cedir ni a transigir en la seva posició, van continuar les detencions. El dia 18 el general en cap de l'Estat Major, Juan de Zamora, envia notificacions a diversos industrials per comunicar-los el tancament dels seus negocis per impagament dels impostos. Com a mostra de solidaritat molts establiments van decidir tancar les portes de les seves botigues. Això exasperà encara més el govern, que no semblava estar disposat a abandonar les mesures de força per resoldre el conflicte. Així ho

¹⁷⁴ PIRRETAS, Marià.- *El tancament...*, op. cit., p.205.

van entendre els síndics dels gremis, que ja són conscients a més de la inutilitat de perllongar una protesta condemnada al fracàs. Per tot plegat decideixen demanar als cinc presidents que convoquin per a aquell mateix vespre a tots els sindicats dels gremis adherits a la resistència *“a fi de proposar que’s desistis de la mateixa y’s deposités la confiança en els indicats Presidents, pera que aquests traguessen de la solució del conflicte el major partit possible en profit de Catalunya”*, assenyala Marià Pirretas.¹⁷⁵

La reunió fou convocada per a les nou del vespre d’aquell dissabte, 18 de novembre, en el local del Foment del Treball Nacional. Presidí l’acte Rusiñol, ocupant els altres llocs de la taula presidencial Robert, Gallissà (en qualitat de president interí de l’Ateneu Barcelonès), Torres i el marquès de Camps. La presidència va exposar als reunits que, a petició dels síndics dels gremis, havien convocat aquella reunió per intentar obtenir el compromís dels industrials i dels botiguers de posar fi a la seva protesta, davant de les greus conseqüències que es podien derivar d’aquesta actitud, motivades per l’enduriment de la repressió governamental. S’obrí així l’acte i tot seguit es van iniciar els debats per decidir què s’havia de fer. Així ens ho explica Marià Pirretas: *“Alguns dels concurrents demanaren la paraula pera combátrela [la proposició d’abandonar la lluita], puig eran partidaris de continuar la resistència, aduhint poderosos arguments en apoyo de sa manera de pensar; altres, en cambi, la defensaren, fundantse en rahons de prudencia, en la impossibilitat de vèncer dada l’actitut repressiva y tiránica adoptada pèl govern (...). Després de llarch y viu debat, se posá a votació la indicada proposició, resultant aprovada per inmensa majoria, y, en conseqüència des d’aquell moment podia darse per acabada la resistència.”*¹⁷⁶ Els gremis havien decidit depositar la seva actitud per 153 vots contra 11, tot i que la decisió de fer-ho fou discutida i encara hi havia algunes veus que demanaven continuar la resistència. Finalment, però, s’imposà la posició més assenyada, i més tenint en compte que el govern

¹⁷⁵ PIRRETAS, Marià.- *El tancament...*, op. cit., p.211.

¹⁷⁶ PIRRETAS, Marià.- *El tancament...*, op. cit., p.213.

havia acordat enviar a Barcelona dos cuirassats, el “Pelayo” i el “Carlos V”, a fer-hi acte de presència.

Un cop pres aquest acord, els presidents van tornar a entrar a la sala, que havien abandonat durant els debats per no condicionar-ne el desenvolupament amb la seva presència, i van manifestar la seva satisfacció per la decisió presa. Rusiñol va prendre la paraula per exposar que considerava molt encertada la resolució adoptada pels gremis i va dir també que ell, acompanyat dels altres quatre presidents, *“sens perdre temps anirian a comunicar a l'autoritat militar lo que'ls reunits acabavan d'acordar y que s'empendrian seguidament els treballs necessaris pera conseguir el Concert Econòmic per lo que demaná'l concurs de tots expressant la confiança de que, si ajudavan ab la valentia y abnegació de que acabavan de donar provas, el triomf no's faria esperar”*, explica Marià Pirretas.¹⁷⁷ S'acabava així el “Tancament de Caixes”, tot i que això no impedí que en el decurs dels dies immediatament posteriors l'autoritat militar ordenés encara la detenció i l'empresonament d'alguns contribuents. Aquestes mesures, molt poc justificables certament, van indignar els cinc presidents, que van dirigir-se a Capitania Militar a protestar formalment, davant d'Eulogi Despujol, per aquest abús. Tanmateix, no van aconseguir que el capità general es fes enrere en el seu comportament venjatiu.

Des del Foment i les principals corporacions econòmiques barcelonines s'intentà capitalitzar la fi del conflicte com un èxit propi per demanar al cap del govern la concessió del concert econòmic. Així ho expressaven els cinc presidents –Gallissà substitueix Domènech i Montaner en representació de l'Ateneu Barcelonès– en un telegrama que van adreçar a Silvela el 20 de novembre de 1899: *“Muy señor nuestro: Por los Excmos. Srs. Capitán General y Gobernador Civil debe tener Ud. ya la noticia de la terminación del conflicto de los Gremios, gracias a nuestras reiteradas gestiones que llevaron por fin á su ánimo el convencimiento habiendo acordado en Junta general de síndicos, que se celebró en el local del*

¹⁷⁷ PIRRETAS, Marià.- *El tancament...*, op. cit., p.214.

*Fomento la noche del sábado último, por 153 votos contra 11, desistir de su actitud de resistencia y pagar el primer trimestre de la contribución. Se ha cumplido por lo tanto la indispensable condición que V.E. impuso para tratar de las bases de concierto económico a que aspira Cataluña, y con el mayor gusto nos ponemos a sus órdenes; desde luego con la mayor consideración se despide de V. afmos. S.S.Q.B.S.M. Bartolomé Robert, Marqués de Camps, Alberto Rusiñol, Antonio Gallissá, Sebastián Torres.”*¹⁷⁸

Els cinc presidents encara estaven convençuts que un cop acabat el conflicte hi hauria unes negociacions serioses amb el govern per parlar del concert econòmic. Fins i tot Rusiñol va presentar un projecte de *Bases para el establecimiento de conciertos económicos entre la Hacienda y las provincias que lo soliciten*, que havia elaborat el Foment. De seguida es va veure, però, que el govern Silvela no mostrava cap actitud conciliadora i encara menys estava disposat a fer concessions a Catalunya. Era evident, doncs, la impossibilitat d'una entesa entre la burgesia catalana i un govern de dubtoses pretensions reformistes i descentralitzadores. La resposta dels cinc presidents, el 31 de novembre, va ser molt significativa, com podem llegir a Marià Pirretas: “*El gobierno ha declarado que no podia tratar siquiera con nosotros por la actitud de los gremios. Era conveniente, pues, que los gremios depusieran su actitud, y la han depuesto. Ahora al gobierno toca, libre de imposición realizar las aspiraciones de todo el país contribuyente. Entretanto no cejaremos. Si no nos obligara á ello nuestra propia convicción y la representación que ostentamos, nos obligaría la deuda de honor contraída. Por estrechos que sean los límites legales en que los gobiernos pretenden encerrarnos en su afán de mantener los excesos de la burocracia, encontraremos medios de patentizar los abusos que se cometan; encontraremos medios de patentizar las aspiraciones vehementes que el país siente de moralidad y de justicia; sostendremos el movimiento de la opinión dentro de la más estricta legalidad, y acudiremos á los*

*comicios, desafiando las malas artes de los caciques odiados y odiosos que han corrompido la política española. No batallamos para satisfacer un interés egoísta de Cataluña. No nos cansaremos de repetirlo, pero si se nos deja aislados en nuestro empeño patriótico, solos nos defenderemos hasta lograr el derecho de administrar nosotros mismos nuestros propios intereses.”*¹⁷⁹ A la sensació de fracàs de l'experiència regeneracionista patrocinada pel govern s'afegia el convenciment que ja no es podia esperar res dels partits dinàstics i que calia trencar amb la vella classe política que s'havia evidenciat incapaç de comprendre les demandes de les “classes neutres” barcelonines. La conclusió lògica de tot plegat era que un programa reformista, moralitzant i descentralitzador només podia ser una realitat si el protagonitzaven directament aquests sectors socials.

Finalment, el 8 de desembre de 1899 sortia de la presó el darrer dels comerciants detinguts. En total havien estat empresonats al llarg de tot el conflicte cinquanta-quatre contribuents. El 22 de desembre s'aixecà l'estat de guerra a Barcelona. Era el punt i final del “Tancament de Caixes”. Com reconeixia Joaquim Maria de Nadal: *“El «Senyor Esteve» perdé el seu plet: no podia ésser d'altra manera. Ell no tenia, per a triomfar, ni tan sols per a lluitar, tricornis ni «bayonetas», ni procediments d'embarg, ni... «La Gaceta». No tenia més que la seva bona voluntat ingènua, els seus llibres comercials, i un concepte simplista del món vist des de darrera del seu taulell o deformat pels vidres de les seves «escaparates». I sucumbí, com acostumen a sucumbir tots els ingenus. Val a dir que perquè sucumbís el «Senyor Esteve» hagueren de passar moltes coses: dimissions, nomenaments i noves dimissions d'alcaldes; tancaments de botigues i de tavernes; embargaments; amenaces; suspensió de «garantías»; declaració de l'Estat «de Guerra»; muntanyes de papers judicials escrits; rius de tinta, esmerçats a la menuda, en periòdics simpatitzants o adversaris; la declaració de sedició contra els «morosos»; empresonaments... Ah!, encara que sembli mentida, el «Senyor Esteve» va ésser hoste forçat del carrer d'Amàlia. Qui li havia de dir, uns anys anrera, que aniria a parar a la mateixa*

¹⁷⁸ Copiem de RIQUER, Borja de.- *Lliga...*, op. cit., p.153.

fonda on anaven a raure tots els que atemptaven contra la propietat i el benestar d'aquelles «forces vives» de què ell era l'autèntica encarnació?”¹⁸⁰

El “Tancament de Caixes” s’acabà amb una derrota —els gremis van pagar la contribució—, que era, però, a ulls del poble, una victòria, un èxit popular. S’havia plantat cara al govern i s’havia mobilitzat l’opinió pública catalana. A més, i com molt encertadament assenyala Marià Pirretas: *“Es donchs induptable que'l triomf moral fou en absolut dels que resistiren, puig en la lluyta legal obtingueren una brillant y completa victoria. Respecte al triomf material, entenèm que sols en part va conseguirlo el govern, y diem en part, per que, si bé es cert que lográ solucionar el conflicte sens fer concessions, s’ha de tenir en compte que’ls elements que ab la resistencia l’havian combatut, al obrir las caixas, s’afermaren mes en la convicció de qu’es necessari no cessar fins a obtindre una complerta descentralisació econòmica y administrativa, en favor de la qual no han deixat un moment de treballar; ab lo que demostran que no desisteixen de las sevas aspiracions, y, por lo tant, s’han limitat á variar de táctica, pero la batalla continúa, y fins que aquesta haja acabat no sabrém definitivament quins serán els vençuts o’ls vencedors. Mentres tant, la primera embestida está ja donada (...). Llavors no’s feu mes perque no era possible, donada la manera com se presentaren las cosas; pero’s prepara’l terreno pera lo sucessiu y’s donaren encoratjadoras provas d’unió, fermesa y civisme, que podrán citarse sempre com a exemple y constituheixen una plana brillant per la historia de la nostre terra. (...) A Barcelona han comensat ja a tocarse saludables efectes del moviment gremial, puig de las arbitrariedades y atropells que llavors se cometeren, y que no s’esborrarán facilmente de la memoria dels nostres contribuyents, n’ha resultat, en primer terme, aquest precios desvetllament de la classe mitja y acomodada. Els industrials y productors catalans no’s miren ja ab la indiferencia d’abans la cosa pública. S’han convençut de que, mentres sian administrats per gent de fora de casa, serán desatesos per rahò que tingan. (...) El contingent de soldats*

¹⁷⁹ PIRRETAS, Marià.- *El tancament...*, op. cit., pp.221-222.

*decidits que la experiència del tancament de caixes y'l recort dels atropells que's cometeren, ha donat als defensors de la noble causa de las aspiracions de Catalunya, es extraordinari. Arrèu sonan ja las paraulas regionalisme y descentralisació, y lo mes bonich es que surten de llabis que abans de la resistència passiva no las pronunciavan perque no las sentian encara, y aquell grandió moviment va bastar pera convèncels de la necessitat de proclamarlas com ensenya y de defensar ab fermesa lo que signifcan fins a conseguirlo ab la major amplitut possible. Això per si sol demostra lo equivocats que anavan els que creyan que la resistència passiva havia resultat esteril, per que no conseguí de moment l'objectiu que perseguia (...). Sia com se vulga, va sembrarse bona llevor y'ls primers fruits en forma de vots se culliren en las eleccions legislativas celebradas en el mes de Maig del any 1901.”*¹⁸⁰ Aquest testimoni és coincident amb el de Claudi Ametlla: *“Les caixes tancades, naturalment, es van obrir i les contribucions van ésser satisfetes, ja ho heu suposat. Però la temptativa, si bé fracassada en el terreny tributari, va tenir fortes repercussions en el polític i empenyé poderosament la marxa fulgurant del més gran partit d'oposició [la futura Lliga Regionalista] que mai hagi vist Catalunya.”*¹⁸²

Certament, ni els industrials catalans, ni el poble de Catalunya en un conjunt no podien fer res davant un govern que no estava disposat a transigir el més mínim. Des d'aquest punt de vista, la decisió d'abandonar la lluita sembla encertada. En teoria el govern havia guanyat, si bé vist el que va venir immediatament després, va ser una victòria pírrica, ja que el catalanisme en sortí enfortit de tot aquest episodi com es farà palès ben aviat. Com escriu Joaquim de Camps i Arboix: *“El «Tancament de caixes» (...) tingué més significació pel que suposava en si mateix. En si mateix era la protesta airada i ocasional de l'estament més pacífic per tradició i naturalesa: el gremial. En canvi, pel que suposava era la indignada revolta, la incontenible revolta, de tot un poble per sentir-se inveteradament mal*

¹⁸⁰ NADAL, Joaquim Maria de.- *Memòries...*, op. cit., p.25.

¹⁸¹ PIRRETAS, Marià.- *El tancament...*, op. cit., pp.234-236.

¹⁸² AMETLLA, Claudi.- *Memòries...*, op. cit., p.124.

governat. (...) *La protesta dels estaments comercials i industrials, de tipus merament econòmic (...) prengué aviat un caire polític per aiguabarreig del sentiment catalanista amb el moviment protestatari. (...) Amb la fallida del tancament de caixes, l'opinió catalana no s'immutà; potser perquè tingué la intuïció que no era més que un episodi d'una batalla tot just començada. (...) A Catalunya, però, no tot continuava igual. Les lluites passades, encara que perdudes, foren un gran entrenament per a nous combats, car el poble català no es resignava amb el letal statu quo. La finalitat immediata fou un encert del bon sentit: calia transformar la política a casa mateix. És a dir, calia capgirar el sistema revellit del caciquisme, portant a la massa ciutadana a actuar, a educar-la per a fer ús adequat del sufragi universal, a purificar els mètodes electorals, a establir programes ben definits d'actuació.*"¹⁸³ És molt gràfic també Joaquim Coll quan ens diu: "*Després del fracàs del polaviejisme (...), i de l'estratègia tossudament negociadora de bona part dels polítics i industrials catalans lligats a les corporacions, hi havia les condicions necessàries perquè l'èxit popular del tancament de caixes reeixís a mitjà termini en un potent moviment interclassista urbà que tingués com a programa principal l'exigència de l'autonomia política i administrativa.*"¹⁸⁴

Si podem concloure que el 1898 fou un any clau, no és menys cert que el 1899 fou també un altre moment clau, fonamental. Certament, el 1899 fou l'any del desencís català davant les propostes regeneracionistes espanyoles concretades en la fórmula governamental Silvela-Polavieja, fou el moment de la reacció ciutadana del "Tancament de Caixes", el de la indignació popular davant el tarannà autoritari i intransigent del binomi Silvela-Dato i fou, no podem oblidar-ho, l'any de les dimissions de Duran i Bas i, és clar, del doctor Robert. Com escriu Borja de Riquer: "*Després del 1899 ja res no fou igual a la vida política barcelonina. S'encetà llavors un procés irreversible de distanciament polític entre bona*

¹⁸³ CAMPS I ARBOIX, Joaquim de.- *El tancament...*, op. cit., pp.5, 55-56 i 59.

¹⁸⁴ COLL, Joaquim.- *Narcís...*, op. cit., p.404.

part de l'opinió ciutadana barcelonina i les polítiques governamentals espanyoles que menà al canvi polític de 1901."¹⁸⁵

Sembla evident que els partidaris de la via possibilista i electoral del catalanisme van veure en el "Tancament de Caixes" la confirmació que havia arribat el moment d'atreure cap al catalanisme uns sectors socials que fins aleshores n'estaven allunyats, però que anaven trencant progressivament amb els partits de la Restauració. Això exigia una rebaixa estratègica dels plantejaments més marcadament nacionalistes, en forma d'un regionalisme pragmàtic acceptable pel sector més descontent dels fabricants, que estaven començant a trencar amb el sistema restauracionista.

L'escissió del catalanisme

El conflicte dels gremis i el fracàs de la campanya en favor del concert econòmic van demostrar les dificultats per fer coincidir les aliances i l'estratègia dels regeneradors governamentals amb els interessos dels sectors econòmics catalans. Amb la seva negativa a la negociació, el govern perdia el poc crèdit reformista que li quedava i això va tenir com a conseqüència que a les files dels catalanistes se sumessin més elements favorables a llançar-se a la política amb instruments propis.

En aquest punt es va produir una escissió dins el catalanisme, en el qual les tendències idealistes i contràries a tota actuació política s'oposaven als corrents possibilistes, partidaris de prendre part en el joc polític. En efecte, arran del "Tancament de Caixes" la divisió del catalanisme es va fer insostenible. Per a «La Renaixensa», la lluita gremial havia estat dirigida pels polaviejistes i com que les reivindicacions que s'hi feien no eren les del programa autonomista de la Unió Catalanista, els catalanistes no havien d'intervenir-hi. En el millor dels casos, la posició dels intransigents del catalanisme davant el "Tancament de Caixes" fou la indiferència. A banda, és clar, de continuar refermant el

seu apoliticisme. La millor mostra d'aquesta actitud ens la dona Manuel Folguera i Duran, president del Centre Català de Sabadell, que el 15 d'octubre dirà en el discurs presidencial del curs 1899-1900, que copiem de les seves memòries: *“Sol y ben sol lo Catalanisme, sense comités electorals, ni cacichs, y sense contemporanisacions ab las mateixas entitats qui deu combatre, se val pera tots y contra tots: la vareta mágica de sa incorruptibilitat li dona un poder gayrebé sobrenatural. (...) Crech jo, senyors, que'l Catalanisme, avuy per avuy, no deu solicitar ni trevallar per obtenir cárrechs en los Municipis, en las Diputacions Provincials, ni á la Cort, y menos encara en Direccions y Ministeris (...). Amb eixas claudicacions no's logra sinó desacreditar la fermesa de nostras principis y comprometre la puresa de nostras intencions. D'altra banda resulta que per a lluitar el Catalanisme en aquests terrenys ha de descendir de son enlairat sitial i baixar a batre's amb armes desiguals, contra els seus enemics més irreconciliables, els amos de la farsa política, els arcabots d'aquests bordells-sucursals que hi ha creat en nostra terra el centralisme madrileny. I en aquesta lluita de baix vol, per ara i mentre el poble no estigui decidit a fer un va-i-tot, el Catalanisme, amb el seu bagatge d'escrupolositat i decència, hi ha de perdre sempre.”*¹⁸⁶ Aquesta era la posició política que s'anava imposant a la Unió Catalanista. Una política idealista i d'enlairament doctrinari que volia preservar com fos la puresa dels principis, però que conduïa a la total marginació de les lluites polítiques i que incapacitava l'entitat per capitalitzar i dirigir qualsevol estat d'opinió de la societat catalana.

Per la seva banda, des del primer moment «La Veu de Catalunya» va estar a favor de la protesta, perquè, deien, la vaga dels gremis significava l'inici del desvetllament polític de les classes mitjanes contra l'Estat centralista. Fins i tot Cambó, Carner o Verdaguer i Callís havien estat alguns dels assessors jurídics dels gremis durant la lluita. En el ja citat

¹⁸⁵ RIQUER, Borja de: *“El Govern...”*, op. cit., p.46.

¹⁸⁶ FOLGUERA I DURAN, Manuel.- *Una flama de la meua vida (Memòries)*, Sabadell, Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de Catalunya (Delegació de Sabadell), 1996, p.39.

article “*L’actitud dels Gremis*”, Prat de la Riba considerava que la vaga era un combat just contra un Estat ineficaç: “*S’ha de pagar contribucions per a sostenir ensenyances, comunicacions, defenses, ordre públic, exèrcit de mar i terra; però mai per mantenir estols d’empleats que ni administren, ni ensenyen, ni defensen el territori nacional, ni governen.*”¹⁸⁷ I, per tant, valorava positivament la mobilització de la burgesia, que “*és una força social organitzada que funciona normalment reflexiva, conscient, ordenada, sense interès polític immediat ni de banderia, sense aspirar a fer pujar aquest ni a fer caure l’altre, sinó moguda única i exclusivament per una aspiració elevada: la de fer d’això que ens governa un Estat de debó.*” Prat de la Riba veia la burgesia catalana com l’única força capaç de transformar l’Estat centralista.

Els possibilistes estaven disposats fins i tot a trencar definitivament amb la Unió Catalanista si no aconseguien imposar els seus punts de vista, convençuts que de la mobilització política de les classes empresarials, en podria sortir una política nova, de reforma i regeneració de l’Estat espanyol, però que fes possible al mateix temps l’autogovern de Catalunya. A partir d’aquests moments Prat de la Riba començà a elaborar una nova política per al catalanisme que coincidia amb els interessos concrets de la burgesia industrial. El dirigent catalanista també s’adonava que un cop fracassada la política de la burgesia de relació directa amb el poder central per tal d’obtenir les seves aspiracions, no hi havia cap altra sortida per a aquests sectors socials que la submissió o la lluita, per a la qual calia que tinguessin el màxim de força a Catalunya.

Cada dia que passava les tensions entre els dos sectors del catalanisme es dibuixaven amb més claredat. El 10 de setembre de 1899 Prat de la Riba publica a «La Veu de Catalunya», amb el pretext de la commemoració de l’11 de setembre, un article – “*1714. Els herois màrtirs*”– en el qual subratlla la inutilitat històrica del catalanisme

¹⁸⁷ «La Veu de Catalunya» 14 d’octubre de 1899. L’article pot ser consultat amb més comoditat a BALCELLS, Albert; AINAUD DE LASARTE, Josep Maria (curadors).- *Enric Prat de la Riba...*, op. cit., pp.305-307.

romàntic.¹⁸⁸ Aquest article va merèixer una resposta immediata de Domènec Martí i Julià, el qual creia que l'oportunisme havia dut Catalunya a la decadència, com exposà a "*Lliçons de la història.*"¹⁸⁹ A l'agost del 1899 els homes de «La Veu de Catalunya» veuen gairebé impossible la seva permanència en una Unió Catalanista cada cop més tancada en si mateixa i allunyada de les aspiracions d'una bona part de la societat catalana.

El 22 d'octubre es reuní el consell general de la Unió Catalanista encara amb la presència dels delegats de «La Veu de Catalunya». En la reunió es procedí a l'elecció dels nous càrrecs que havien de formar la junta permanent. La nova junta restà formada per Manuel Folguera i Duran, president, Josep Maria Roca Heras, Domènec Martí i Julià, Joaquim Botet i Sisó, i Frederic Renyé i Viladot, vocals. La renovació confirmava el triomf dels sectors intransigents del catalanisme.

L'11 de desembre la junta permanent feia públic el manifest titulat "*Al poble català*", en el qual es presenta la Unió Catalanista com a única i genuïna representant del catalanisme militant i es critica tant les lluites dels gremis com tots aquells que havien donat suport al programa de Silvela i Polavieja, perquè havien causat greus perturbacions al catalanisme. Com era de preveure, el manifest va motivar el trencament de la Unió Catalanista, que es féu ben evident amb la sortida dels possibilistes de l'entitat. La notícia la publica «La Veu de Catalunya» el 5 de gener de 1900 i una setmana després, el dia 12, Prat de la Riba publica l'article "*Una comunicació*", escrit adreçat al president de la Unió Catalanista, en el qual es denuncia la doctrina del "tot o res", que era considerada contrària a la tradició del catalanisme, i es lamenta la condemna dels procediments electorals que s'hi feia des de l'entitat.¹⁹⁰ Jordi Llorens fa la següent valoració de l'escissió: "*Certament,*

¹⁸⁸ L'article pot ser consultat amb més comoditat a BALCELLS, Albert; AINAUD DE LASARTE, Josep Maria (curadors).- *Enric Prat de la Riba...*, op. cit., pp.295-297.

¹⁸⁹ «La Renaixensa» 17 de setembre de 1899.

¹⁹⁰ L'article pot ser consultat amb més comoditat a BALCELLS, Albert; AINAUD DE LASARTE, Josep Maria (curadors).- *Enric Prat de la Riba...*, op. cit., pp.353-358.

només una associació i quatre setmanaris –a més a més, és clar de «La Veu de Catalunya» que s’havia donat de baixa amb anterioritat– abandonaren la Unió Catalanista el febrer-març de 1900. Molt poca cosa si tenim en compte que en aquells moments formaven la Unió gairebé un centenar d’entitats. En realitat, l’escissió havia estat molt més important perquè (...) molts agrupaments i setmanaris, encara adherits formalment a la Unió, estaven dominats per elements afins a les tesis evolucionistes.”¹⁹¹

Davant la situació creada, Folguera i Duran es decidí a trobar una via d’aproximació als sectors escindits que fes possible la seva reintegració a les files de la Unió Catalanista. Aquesta possibilitat, però, no era gens fàcil ja que el nucli més intransigent de l’entitat rebutjava qualsevol entesa amb els “traïdors” de «La Veu de Catalunya». D’altra banda, tampoc entre els escindits no hi havia cap predisposició a tornar a les files de la Unió Catalanista, entitat que consideraven obsoleta i inútil per als objectius que s’havien marcat i que eren ja eminentment polítics i explícitament electorals. Les temptatives per a la reunificació patrocinades per Folguera i Duran, tot i que van permetre acostar posicions, no van reeixir. I és que, en paraules de Jordi Llorens, la de la Unió Catalanista era una “reunificació impossible.”¹⁹² La celebració de l’Assemblea de la Unió Catalanista a Terrassa els dies 26 i 27 de maig de 1901 fou la darrera ocasió en què els elements escindits van participar en un acte de l’entitat catalanista, la qual cosa va fer pensar en els ambients catalanistes que la seva reunificació encara era possible. La realitat, però, fou ben diferent perquè els escindits no van reingressar a l’entitat i, a més, alguns d’ells, com va ser el cas de Cambó, s’hi van donar de baixa definitivament. De tot plegat Antoni Rovira i Virgili va fer la següent lectura: “*Enmig dels fets tumultuosos i contradictoris, el catalanisme*

¹⁹¹ LLORENS, Jordi.- *La Unió Catalanista i els orígens del catalanisme polític. Dels orígens a la presidència del Dr. Martí i Julià (1891-1903)*, Barcelona, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 1992, p.395.

¹⁹² LLORENS, Jordi.- *La Unió...*, op. cit., p.395.

s'anava estenent. Sobreixia dels cenacles i començava a arribar a la multitud dels carrers. I, en estendre's, adquiria la complexitat pròpia dels moviments nacionals. Ja no cabia dins entitats closes; els programes i les bases li eren estrets. La primitiva ortodòxia, elaborada pel Centre Català i per la Unió Catalanista, era trencada per múltiples heretgies. El catalanisme ja no era una escola, ni una agrupació, ni una tendència, sinó una variada pluralitat de tendències, agrupacions i escoles, en les quals es manifestaven totes les idees de l'època, fins les extremes. Els fundadors de «La Renaixensa» i els confeccionadors de les Bases de Manresa no se'n sabien avenir i fins n'estaven esverats. Aquella fi de segle els hi semblava la fi del món. (...) Va ésser cap a la fi del segle quan l'alenada de la multitud entrà a les sales closes del catalanisme històric i les posà en presència de la realitat del poble català vivent.»¹⁹³

Val a dir que la divisió del catalanisme també es va reflectir en l'àmbit periodístic, amb les fortes polèmiques entre «La Renaixensa» i «La Veu de Catalunya», que des de l'1 de gener de 1899 era de periodicitat diària, tot transformant el setmanari aparegut el 1891. Els homes de «La Renaixensa» no veien amb bons ulls l'aparició d'un diari rival, tècnicament superior al seu, de manera que una mal dissimulada indiferència i, sobretot, una clara hostilitat envers «La Veu de Catalunya» van caracteritzar les relacions de «La Renaixensa» amb la nova publicació catalanista.

La posada en marxa de «La Veu de Catalunya» diari va ser una operació política planificada, en la línia dels possibilistes de fer política pràctica. Prat de la Riba va convèncer Verdaguer i Callís, propietari i director de «La Veu de Catalunya» setmanari, i trobà el capital per bastir el diari. En aquest projecte de nou diari havien estat treballant d'uns quants mesos ençà Prat de la Riba, Puig i Cadafalch, Duran i Ventosa, Cabot, Verdaguer i Callís, Muntañola i Cambó. I, precisament, a les memòries d'aquest últim trobem un detallat relat de com va anar tot aquest procés: “Prat, que volia que el

¹⁹³ ROVIRA I VIRGILI, Antoni.- *Resum d'història del catalanisme*, Barcelona, Barcino, 1936,

catalanisme sortís de les catacumbes i s'estengués a tot Catalunya, havia cregut indispensable poder comptar amb l'arma decisiva d'un gran diari a la moderna i havia trobat els capitals necessaris: el nou diari apareixeria el primer de gener del 1899, amb el nom de "La Veu de Catalunya". A Aldavert i Guimerà, propietaris de "La Renaixensa", se'ls havien fet propostes perquè transformessin o cedissin el seu diari: ells preferien guardar-lo en el format raquític, amb la seva informació feta a cop de tisores i amb una circulació reduïdíssima, abans que transformar-lo; Pere Aldavert, que, perquè tenia més voluntat, dominava Guimerà, era l'esperit més estretament casolà que jo hagi mai conegut. No podia admetre, doncs, que "La Renaixensa" deixés d'ésser una cosa casolana, que ell podria manar al seu albir. Convençut que res no hi havia a fer amb Aldavert, Prat pensà que el nou diari (...) calia que portés una noble executòria que li servís d'escut. Fou per això que demanà a Verdaguer que accedís a cedir el seu setmanari "La Veu de Catalunya" perquè, amb el seu nom gloriós, es transformés en el gran diari català."

194

Els socis fundadors de la societat editora del diari –constituïda amb un capital social de 250.000 pessetes– foren un nucli heterogeni format per professionals liberals, la majoria advocats, i un grup de fabricants tèxtils i de comerciants: Jaume Carner, Enric Prat de la Riba, Narcís Pla i Deniel, Raimon d'Abadal, Narcís Verdaguer i Callís, Lluís Duran i Ventosa, Josep Puig i Cadafalch, Pere Calvet, Ramon Almirall, Andreu Basté, Josep Serrat, els germans Joaquim i Emili Cabot, Pere Muntañola i Josep Carné. I, com ens recorda Joaquim Coll: "Aquesta peça és molt important a l'hora d'aclarir la qüestió de qui hi havia al darrere del finançament del nou diari. En primer lloc, perquè els socis fundadors són de filiació majoritàriament nacionalista i entre ells no figura cap element de la Junta Regional polaviejista. En segon lloc, perquè a l'article segon dels estatuts de la societat es diu (...) que el propòsit de «La Veu de Catalunya» és defensar «las aspiraciones nacionalistas catalanas». I, a

pp.79-81.

*l'últim, perquè també s'afirma explícitament que el nou diari és la continuació del setmanari que amb el mateix nom dirigia Narcís Verdaguer.»*¹⁹⁵

Gràcies a les informacions aportades per Joaquim Coll, podem conèixer la llista dels accionistes del nou diari, com també la quantitat d'accions subscrietes per cada un d'ells i la data de la compra. El doctor Robert va comprar, el 23 d'octubre de 1899, les accions números 75 i 76.¹⁹⁶

Prat de la Riba, a la direcció, i Raimon Casellas, redactor en cap, esdevindran els puntals de «La Veu de Catalunya». Hi col·laboren tots els joves possibilistes per fer un diari ben fet, modern, polèmic, però ponderat: Cambó, Duran i Ventosa, Puig i Cadafalch, Sunyol, Carner, Muntañola, Aguilera. També hi col·laboren, més esporàdicament, Domènech i Montaner, Raventós i Verdaguer i Callís.

Puig i Cadafalch explicava a «La Veu de Catalunya» de l'1 de gener de 1929, que el diari es basa en tres elements: un intent d'afalac a la burgesia industrial i comercial que començava a sortir de la indiferència política, un criteri catòlic ben arrelat i una quantitat prudent de política catalanista. Els joves possibilistes, formats en el darrer quart del segle XIX en el catalanisme nacionalista cultural, adequaven aquest a les noves circumstàncies fent-lo regionalista polític. En la rebaixa guanyaven el suport d'un sector de la burgesia empresarial catalana tèbiament regionalista, que esperaven impulsar cap a un catalanisme més decidit.

EI Centre Nacional Català

¹⁹⁴ CAMBÓ, Francesc.- *Memòries...*, op. cit., p.58.

¹⁹⁵ COLL, Joaquim.- *Narcís...*, op. cit., p.394.

¹⁹⁶ COLL, Joaquim.- *Narcís...*, op. cit., pp.394-395.

El dia 5 de gener de 1900, el grup partidari de la utilització de la tàctica política pel catalanisme fundà oficialment el Centre Nacional Català, que s'havia constituït, però, uns quants mesos abans, el 25 d'agost de 1899, com ens informa «La Veu de Catalunya» del 2 de setembre. Sembla clar que la creació d'un grup polític era una necessitat per a aquells que s'identificaven amb les posicions de «La Veu de Catalunya». No n'hi havia prou amb el diari: calia una organització que dirigís i aglutinés els sectors possibilistes del catalanisme, calia un marc polític on discutir i elaborar tota la nova política de què es començava a parlar als editorials de «La Veu de Catalunya». Calia, en definitiva, l'instrument per a la nova política catalanista.

Tres sectors constituïen l'entitat. Primer, els qui procedien del Centre Escolar Catalanista, que s'havia mogut sempre al voltant de Narcís Verdaguer i Callís; també era el nucli central dels redactors de «La Veu de Catalunya»: Enric Prat de la Riba, Francesc Cambó, Lluís Duran i Ventosa, Josep Puig i Cadafalch, Joan Ventosa i Calvell, Pere Muntañola i Antoni Gallissà entre d'altres. Es tracta majoritàriament de gent jove –menys de trenta anys–, amb empenta, capacitat per fer política i amb dots d'organització, tots influïts pel conservadorisme catòlic del membre més gran d'aquest grup, Verdaguer i Callís. Aquest és, possiblement, el grup que tenia més clar el que calia fer. En segon lloc tenim l'heterogeni conjunt de persones més grans que havien format part de la Unió Catalanista o de la Lliga de Catalunya, en general prestigiosos professionals i intel·lectuals liberals, poc predisposats a fer només política. En aquest grup hi trobem Josep Pella i Forgas, Lluís Domènech i Montaner o Raimon d'Abadal. I, en tercer lloc, el grup conegut com la “penya de l'Ateneu”, format per joves advocats republicans –Jaume Carner, Ildefons Sunyol, Santiago Gubern o Joaquim Lluhí i Rissech–, que el 1895 s'havien acostat al catalanisme i al Centre Escolar Catalanista per portar Guimerà a la presidència de l'Ateneu Barcelonès amb l'objectiu de catalanitzar l'entitat.

Com ha estudiat Joaquim Coll, Verdaguer i Callís es va convertir en el primer president del Centre Nacional Català, mentre que Carner va esdevenir-ne vicepresident.¹⁹⁷ Com a vocals hi haurà Lluís Domènech i Montaner, Joaquim Casas-Carbó –cosí del pintor Ramon Casas– i Manuel Font i Torner. Antoni Utrillo en serà el tresorer i Francesc Rodon, el secretari. Prat de la Riba no figurava a la direcció, però hi exercia la funció de més importància política: era el director de «La Veu de Catalunya», des d'on aniria marcant les línies polítiques de l'entitat.

Pot sobtar la utilització del mot nacional en la denominació del Centre Nacional Català –era el primer grup polític catalanista que feia servir en el seu nom l'afirmació “nacional”–, sobretot per dues raons: primer, perquè fins aquells moments el qualificatiu “nacional” s'havia utilitzat poc i, en segon lloc, si tenim en compte que el Centre Nacional Català havia de fer una política pràctica, d'assoliment d'uns objectius unitaris mínims, per afavorir la suma de voluntats no ben definides i en alguns casos només tèbiament regionalistes. Però com ha escrit Josep Termes: *“Em sembla que el problema podria quedar resolt apuntant la diferència existent entre la tàctica dels joves possibilistes, que els porta al regionalisme pragmàtic, i la seva formació doctrinal, feta anys abans al caliu del nacionalisme cultural de la Restauració. S'han format en el nacionalisme i l'aigualeixen per actuar en política, fent-se regionalistes, amb tota la càrrega d'accidentalisme estatal, polític, social que això comportarà.”*¹⁹⁸ Borja de Riquer introdueix un nou matís: *“Aquesta manifestació radical del Centre, minoritària dins el catalanisme perquè ni la mateixa Unió Catalanista no parlava oficialment de «nació catalana», sinó de pàtria, era sobretot una refermança per part dels*

¹⁹⁷ COLL, Joaquim.- *Narcís...*, op. cit., pp.407-409.

¹⁹⁸ TERMES, Josep.- *De la Revolució de Setembre a la fi de la Guerra Civil, 1868-1939*, Barcelona, Edicions 62, 1989, p.169.

*primers definidors del concepte de nacionalitat –Prat, Muntanyola– enfront dels qui els acusaven de regionalistes moderats.”*¹⁹⁹

El 7 de gener el CNC fa pública una detallada circular que esdevé una inequívoca declaració d'intencions de l'entitat i on són exposats els criteris que guiaran la seva actuació i el perquè de la seva creació: *“La Associació CENTRE NACIONAL CATALÁ, que acaba de constituhirse en aquesta ciutat, ve á pendre lloch en la lluyta á favor de les aspiracions de Catalunya, creyent respondre á necessitats urgents de la vida de nostra terra y també á la que avuy sent la majoria dels ciutadans d'Espanya de que sían rectificats la organissació y funcionament del Estat espanyol.*

Aquestes necessitats no son pas nascudes d'ara. La historia veritable d'Espanya (no la que ensenya l'Estat en ses escoles y cátedres) les posa de manifest en totes les págines que s'hi han vingut escrivint desde la unió política dels regnes y principats espanyols; puix tota ella es un camí trist y nuvolós de decadencies, alegrat y aclarit no més per una que altra assoleyada de gloria tan esplendent com estéril, que no ha privat al Estat espanyol d'anar seguint cap á la obscuritat y á la ruína. Los qui han après aquesta historia veritable saben que mes d'una vegada s'ha trobat aquest Estat ab elements y circumstancies excepcionalment apropiats pera ser lo primer d'Europa, y que, per haverlos desaprofitat, s'ha anat convertint en lo més miserable y desconsiderat de tots. Es que la fortaleza y prosperitat dels Estats exigeix, de primer, un fonament de justicia y, segonament, una direcció adequada, y l'Estat espanyol está constituhit sobre una unificació conculcadora de pactes sagrats y sacrificadora dels drets llegítims de la majoria dels pobles que'l formen y ha estat regit sempre per la hegemonía de la gent del Centre y del Mitgdía, naturalment mal disposada pera entendre que donen mes forsa als Estats la administració intel·ligent y ordenada, el govern dels prudents poch enrahonayres y l'avens de les arts, de les

¹⁹⁹ RIQUER, Borja de.- *Lliga...*, op. cit., p.172.

ciències, de la indústria y del comerç, que no pas los grans esclats de una retòrica admirable y les heròiques empreses y les ambicions cavalleresques d'un pundonor vidriós.

A Catalunya, y com á Catalunya en altres pobles de la península, s'ha sentit constantment la protesta contra la imposició injusta dels usufructuadors de la hegemonia espanyola, y contra la direcció perjudicial que aquesta hegemonia donava á la política del Estat. La història dels conflictes interiors d'Espanya, desde la formació de sa unitat política, està tota feta de aquelles imposicions y d'aquestes protestes.

La visió clara d'esa situació permanent de conflicte y la de ses causes y conseqüències, d'una banda, y, d'una altra, l'avivament del patriotisme y la rectificació d'idees polítich-socials, operats en lo cor y en l'enteniment d'una part dels nacionals de váries de les regions espanyoles, manifestació feliç d'un moviment general en lo món civilisat, determinaren en elles la reacció que s'ha anomenat regionalista, y que aquí conxém ab lo nom més propi y escayent de Catalanisme.

Abans de naxer lo nom, la cosa ja existía. Ara ab lo de proteccionisme, ara ab lo de renaixement literari, ara ab lo de defensa de la legislació civil catalana, ja fa molts anys que á Catalunya s'hi sent enérgica y viva la veu del catalanisme, cridant á la nostra gent á rebutjar les imposicions forasteres y á girar la direcció de la política del Estat.

Peró'l catalanisme polítich, més conscient de la situació del Estat y mirant no ja als fenòmens, sinó á les causes, plantejá elevadament los térmens d'aquelles protestes y formulá'l programa de les reformes que han de posarhi un fí á tots necessari y beneficiós.

Aquest programa es el que en 27 de Mars de 1892 acordá la Assamblea de catalanistes reunida á Manresa; y aquest programa, en son esperit y en sa lletra, més en son esperit encara que en sa lletra, es lo programa del CENTRE NACIONAL CATALÁ.

Altres associacions hi ha en la nostra terra qui, tenint també alsada aquesta mateixa bandera, treballen pera acostar el día venturós pera la nostra pátria de realisar les aspiracions concretades en lo programa esmentat. A pesar de que, encara no constituïda nostra associació, ha rebut d'alguns d'ells mals tractes quina extemporaneïtat es ja senyal del seu reprobable

origen, lo CENTRE NACIONAL CATALÁ veu en exes associacions ses germanes de causa y ab los qui les formen se senten units los fundadors d'aquell ab los llassos de la comunió en la fé y en l'amor d'uns matexos ideals. Y si separadament axeca bandera el CENTRE NACIONAL CATALÁ es perque axís ho reclamen circumstancies actuals, y que Deu vulga sien passatgeres, de la causa catalanista.

Los fundadors del CENTRE NACIONAL CATALÁ en sa majoría servidors ja antichs y no dels més peresosos d'aquesta Causa, havent sigut alguns d'ells iniciadors y cooperadors dels actes principals acomplerts per la matexa en los temps de sa major activitat y crexensa, tenint part activa en la redacció dels documents en que están consignats sos principis axís com en les campanyes reveladores del seu sentit en quant als procediments; y per axó ab lo cor y'l seny formats en la doctrina del Catalanisme militant y en les tradicions de la seva acció, creuen que ni s'han d'esmenar los principis ni s'ha de mudar la conducta, y que, per lo tant, avuy com sempre y més que may convé á la Causa tenir ben entés y donar testimoni ab sos actes de que'l Catalanisme no es un partit, ni una agrupació política, sinó una causa patriótica. Y que, essent una causa patriótica, ha de donar entrada generosa, franca y agrañida á tots los fills de la patria que hi vinguen com á devots del comú ideal de deslliurarla y enaltirla; que ha de tributar son aplauso y encoratjament als qui, sense tenir encara prou aclarida sa consciencia de patriotas catalans, fan en cassos determinats, guiats per un sentiment instintiu, declaracions ó actes de bon patriotisme; y que no solament ha de aplaudir, sinó ajudar y tot, ab totes les forces, aquelles iniciatives que, vingan d'ahon vingan, puguen conduhir á nostra patria á la revindicació d'alguns dels drets que injustes depredacions ó imposicions li tenen detentats, ó conseguir alguna de les llibertats que han d'afranquir-la y donar axamplis d'ayre á les seves ales frissoses d'endúrsela cap als camins ahon tresquen los pobles dignament civilisats.

Lo CENTRE NACIONAL CATALÁ ve, donchs, á la vida pera promoure y dur á la práctica quantes accions entenga que van á fer cada día més possible y més próxima la realisació dels ideals que'ls catalanistes nos proposárem formular en les Bases de Manresa, y pera secundar y ajudar ab totes ses forces les que iniciïn altres associacions ó individus,

admetin ó no les admetin encara, les fórmules en que nosaltres hem enclós nostres ideals, mentres entenguém que'ns acosten á lograr la implantació d'aquests. Perqué'ls fundadors del CENTRE NACIONAL CATALÁ, convensuts de la justesa del seu programa y per tant de que es imposible ó molt difícil que'l deslliurament y la prosperitat de Catalunya se logri per medi de fórmules que no sien les adoptades per lo Catalanisme, com que lo que volen per damunt de tot es la redempció y la prosperitat de la patria, glorificarán la fórmula que les aconseguexi, encara que no fos la seva, y benehirán la má que bonament les obtinga per més que no sia la d'un afiliat al seu programa.

Més ja fa algun temps que elements principals del Catalanisme se desvien d'aquesta manera de pensar y de conduhirse, que fou honor de la causa y'l secret de sos avensaments en la opinió de nostre poble; y aquesta desviació es tant mes de planyer, en quan era ara, sobre tot, que convenia mantenirshi ben ferm. En efecte, les revelacions esgarrifoses de les guerres que s'acaben d'engolir la sanch, los diners y les últimes dexes del imperi colonial d'Espanya, han desvetllat la consciencia del poble catalá. Somogut per elles, lo poble catalá ha entrat en reflexió; y al reflexionar, mirant á son passat, á son present y á son pervenir, ha sentit alarmats sos instints de conservació y de perfeccionament; y aquesta alarma, justa y saludable, li ha posat ben clara devant dels ulls una cosa de molta ensenyansa, es á saber, que sense fer en la vida de Catalunya, y, per tant, en la del Estat espanyol, grosses mudances, Espanya y Catalunya ab Espanya se'n van de dret, aquesta á la consumació de son rebaxament y ruina, y aquella, es á dir Catalunya, á una lluyta terrible en que poden morir, potser definitivament, les seves energíes. L'esperit de Catalunya que no solament no's resigna á tan tristos destins, sinó que se sent ab virior pera pujar á fer bon costat als pobles més avensats en la civilisació, vol emprendre'ls nobles camins que hi guien; pero avesat al encadenament, á ser mogut per impuls foraster, y havéntseli esmortit en aquest avés desgraciat forces precioses, no sap prou de determinarse y desexirse. Es, donchs, la present una hora de crisis fonda y trascendental pera nostra Catalunya, y ocasió, per lo tant, de grans devers pera'ls patriotas catalans qui, guiats per son amor á

Catalunya tenien prevista la arribada de la crisi present, y, abans de que arribés, buscades y examinades ab gran zel y reflexió les solucions que havien de resóldrela.

Aquets devers los assenyalen los principis y la tradició del Catalanisme, y consistexen, en opinió dels fundadors del CENTRE NACIONAL CATALÁ, en mantenir fermament devant dels ulls de nostre poble, com far que assenyalá'l terme felis de son esfor cap á la llibertat y á la gloria, la fórmula complerta de sa autonomia continguda en lo programa de Manresa, y en anar ajudant la doble obra que ha de acomplir lo poble catalá, de referse interiorment per l'avivament y depuració de sos elements nacionals abatuts y desnaturalisats per un régimen injust y deformador, y de retraure de les males mans del poder central aquells atributs, aquelles llibertats pera les quals la voluntat y les forces de la nostra terra estiguen generalment disposades, y que vagin conduhint á la reivindicació del total programa de la seva autonomia.

Exposats compendiosament lo pensament y'ls propósitos del CENTRE NACIONAL CATALÁ, sols nos falta dirvos que si, després d'examinarlos, trobéu que us merexen simpatía y voléu afavorirnos ab la vostra cooperació, vos ho agrahirán los sotscrits, y creyém que vos ho pendrá en bé la Patria estimada qui, avuy especialment, reclama ab gran necessitat l'amor y l'auxili de tots sos fills.

Barcelona, Janer de 1900. La JUNTA DIRECTIVA: Narcís Verdaguier y Callís, President; Jaume Carner, Vice-president; Antoni Utrillo, Tresorer; Lluís Domenech y Muntaner, Joaquín Casas y Carbó, Manel Font y Torné, Vocals; y Francesch Rodón, Secretari." ²⁰⁰

El Centre Nacional Català naixia, doncs, amb la voluntat d'aplegar esforços i s'identificava amb l'esperit –no amb la lletra– de les *Bases de Manresa* per fer possible la militància de gent no tan marcadament catalanista. Per als fundadors del Centre Nacional Català, el catalanisme era una causa patriòtica on tenia cabuda tothom, des dels més

²⁰⁰ Secció de Fulls Volanders vol. 1898-1902, n° 34; Institut Municipal d'Història de Barcelona-Arxiu Històric de la Ciutat.

veterans en la lluita fins els que s'hi havien anat incorporant en dates més recents, independentment del seu grau d'identificació amb les *Bases de Manresa*. En paraules d'Isidre Molas: *“la posició pràctica dels creadors del Centre era de sostenir la burgesia catalana en les seves actuacions, bé que no fos, pròpiament parlant, catalanista. (...) Lligar-se a la seva actuació, i, si era possible, dirigir-la. El seu objectiu era, doncs, baixar d'un plantejament de tipus ideològic, de resistència, per a encaminar-se cap a la relació política pràctica, pragmàtica, amb les «forces vives» de la societat, especialment amb els homes del Foment del Treball Nacional, és a dir, amb la Unió Regionalista. S'abandonava així la tasca de refer, de recrear un poble, per a passar a la vida política activa i diària partint d'allò que ja fos creat i amb les forces que ja existien.”*²⁰¹ El Centre Nacional Català estava dispostat a promoure tota mena d'accions, encara que fossin parcials, que ajudessin a assolir guanys autonomistes. De moment, no es plantejava crear un partit.

Un dels objectius del nou grup és aconseguir el suport de la burgesia, la qual, després de molts anys d'acceptació del sistema, comprovava com havia estat d'errònia la seva actitud i començava a exigir una moderada descentralització administrativa i econòmica. Tenint en compte aquests objectius programàtics, la política del Centre Nacional Català no pot ser ni massa radical –autonomia política immediata– ni massa idealista –les *Bases de Manresa*–, sinó més concreta i factible. Es tracta en definitiva d'una política reformista que vol treure el màxim profit de les possibilitats legals que ofereix el sistema. El pragmatisme del nou grup és absolut. El Centre Nacional Català vol esdevenir una mena de pal del paller d'un moviment més ampli on puguin convergir des dels més convençuts catalanistes fins a aquells que de l'anticentralisme evolucionaven cap a actituds favorables a la descentralització política i administrativa.

Malgrat les bones intencions inicials i aquests desitjos de reforma del sistema, Prat de la Riba i els altres teòrics del Centre Nacional Català semblen no adonar-se que,

²⁰¹ MOLAS, Isidre.- *Lliga...*, op. cit., pp.39-40.

de moment, a l'Estat espanyol el reformisme és una quimera tenint en compte que el sistema polític estava encarcerat i que evidenciava un fort arrelament de les posicions centralistes: *“Aquest serà el gran problema del possibilisme catalanista de començament del segle XX. Creure que, com que teòricament i legalment moltes de les seves reivindicacions podien ser possibles dins del sistema de la Restauració, llur consecució era un simple problema de tenir prou nombre de diputats i d'influències, d'aliar-se amb qualsevol grup parlamentari, i no veure el que hi havia en el fons de la concepció de l'Estat centralista espanyol, que el centralisme era el resultat polític de l'hegemonia d'uns determinats sectors socials i que a Espanya aquests sectors tenien una ideologia profundament conservadora, burocràtica i autoritària”*, ha remarcat Borja de Riquer.²⁰²

La divisió del catalanisme es va fer encara més explícita quan Verdaguer i Callís – en representació del Centre Nacional Català– i un altre membre emprenedor del Centre, Cambó –en representació de «La Veu de Catalunya»–, anaren a Lleida el 19 de febrer de 1900 per intervenir en un míting organitzat per l'Associació Catalanista d'aquesta ciutat per protestar per les mesures repressives contra el catalanisme impulsades pel governador civil de Lleida José Martos O'Neale. Verdaguer i Callís i Cambó, però, es van trobar amb una sorpresa desagradable: Manuel Folguera i Duran, president de la Unió Catalanista, manifestà abans de la reunió que estava molt disgustat pel fet que l'Associació Catalanista de Lleida hagués invitat els representants del Centre Nacional Català i de «La Veu de Catalunya» sense consultar-ho a la Unió Catalanista. També manifestà que si insistien a parlar ell no prendria part en l'acte. La conducta de Folguera i Duran dividí els socis de la Unió Catalanista, mentre que Verdaguer i Callís i Cambó renunciaren a prendre part en el míting i l'endemà se'n tornaren molt enutjats a Barcelona.

L'opinió que alguns sectors de la Unió Catalanista s'havien format dels directius del Centre Nacional Català i el judici que els mereixia la seva activitat passada queden prou

²⁰² RIQUER, Borja de.- *Lliga...*, op. cit., p.172.

explicitats en l'article que publica «La Renaixença», amb la signatura de Jordi Franc i amb el títol “Evolucions?»: *“Dels evolutius es pot ben dir ben bé que han perdut la carta de navegar. D'ençà que en Polavieja caigué del Ministeri (...) no saben on donar-la. Posar les seves mans en qualsevol cosa i sortir-los esgerrada, és tot u; no n'endevinen ni una. Sort tenen que distreuen les penes i els fracassos burlant-se dels catalanistes del tot o res. Això del tot o res ho tenen ficat al cervell i ho retreuen a tothora, com si fos un argument de pes per a aixafar-nos. Ens diuen somniadors, poetes, innocents, què sé jo! En canvi, ells són evolutius i, com a tals, van evolucionant (...) des del poc que els oferien al no res en què s'han quedat. Evolucionen, quin dubte hi ha! Més ho fan com els crancs i els d'Antequera, que en lloc d'anar endavant van endarrera.”*²⁰³ L'article continuava fent una dura i injustificada crítica del doctor Robert, qui, de retruc, també va acabar rebent els atacs de «La Renaixensa»: *“Per això s' enamoraren d'un alcalde que, fent-lo catalanista, (...) i volent fer neteja dels regidors potiners, es quedà tan campante entremig d'ells, i que volent caure fent un punt d'home féu un punt singular com una casa.”*

El 23 de febrer «La Veu de Catalunya» respon a aquest article en un to conciliador i recorda l'esterilitat de les lluites passades entre catalans. L'argumentació d'aquest article, titulat “*Política centralista*”, fou represa en un altre, “*La prova*”, que es publicà el 27 de febrer, on, sense abandonar la voluntat conciliadora, el diari es defensava dels atacs de «La Renaixensa» i assenyalava fins a quin punt havien estat inspirats per persones que no tenien sentit de l'oportunisme polític. També s'insinuava que aquests atacs eren dictats per l'enveja. Des de les pàgines de «La Veu de Catalunya» hom lamentava també les divisions existents entre els partidaris d'una mateixa causa. L'article acabava dient: *“Tota la campanya dirigida contra nosaltres ha estat fundada, per aquells als qui l'aparició de «La Veu de Catalunya» feia nosa i competència, en suposats pastelegs nostres, en compromisos contrets amb gent de Madrid, en el sacrifici dels nostres ideals de sempre per a tenir contents els*

²⁰³ «La Renaixensa» 21 de febrer de 1900.

dispensadors de beneficis polítics. Això és el que no s'ha pogut comprovar, ni ningú ha tingut el valor de dir-ho a la cara de cap dels nostres amics, però és el que, a cau d'orella o amb repugnants reticències en la premsa, s'ha anat propagant, per fortuna inútilment, per a fer-nos antipàtics a les masses catalanistes totes cor, bona fe i entusiasme patriòtic (...). Nosaltres, els acusats, hem mantingut constantment el caliu de la qüestió catalana (...). El que no han fet per Catalunya ni pel catalanisme, els Catons de comèdia, els Tartufos polítics als quals és precís desemmascarar, ho han fet els acusats de voler matar el catalanisme; el que no han pogut amb tanta falsa intransigència i amb tan hipòcrita radicalisme, ho hem fet nosaltres, sense més que seguir les tradicions constants del catalanisme polític.”

Aquesta era la situació existent entre els diferents sectors que integraven el catalanisme. D'una banda, els grups doctrinalment més intransigents i més marcadament apolítics, gens disposats, ans al contrari, a prendre part en les eleccions. De l'altra, els sectors integrats pels joves possibilistes del catalanisme, decidits a crear una entitat política pròpia, el Centre Nacional Català, per poder prendre part així en les lluites electorals i aprofitar qualsevol escletxa que ofereixi el sistema per fer sentir les reivindicacions i el programa catalanista.

A l'altre costat de la balança hi ha tots aquells sectors socials desencisats per la recent actuació del govern i que s'han adonat, ara ja de forma clara, que si volen fer sentir les seves reivindicacions han de disposar d'una entitat pròpia, deslligada totalment del sistema. Ens estem referint a la Unió Regionalista, creada pels industrials i els comerciants catalans arran del “Tancament de Caixes” i del fracàs en les negociacions amb el govern per aconseguir la concessió del concert econòmic.

La Unió Regionalista

El fracàs del polaviejisme i del govern Silvela, posat de manifest en la no-concessió del concert econòmic, en la manca de reformes regeneracionistes i en la

repressió del moviment dels gremis, van deixar en una situació difícil la Junta Regional Organizadora de las Adhesiones al Programa del General Polavieja i van fer evident que el polaviejisme ja no podia servir com a programa d'actuació política. Un important sector d'industrials catalans va entendre que després d'anys de seguir la tàctica de negociar amb el cap del govern o amb algun ministre per aconseguir una política econòmica adequada als interessos de Catalunya, el camí seguit havia estat inútil. Els industrials i els empresaris catalans van entendre, en el marasme de la crisi colonial del 1898, que fins aquells moments la política l'havien feta a Madrid uns professionals poc amatents a les necessitats catalanes i que si volien imposar els seus criteris i defensar els seus interessos era necessari pressionar el govern amb un partit propi. Els vells partits ja no els servien, o ja no s'hi veien identificats. Necessitaven una força pròpia que guanyés eleccions i els donés regidors, diputats i, fins i tot, ministres. D'aquesta voluntat naixia a l'octubre del 1899 la Unión Regionalista.

El procés de formació d'aquesta agrupació s'havia iniciat amb la sortida del govern del general Polavieja, que donà lloc, pocs dies després, a una reunió de la Junta Regional Organizadora de las Adhesiones al Programa del General Polavieja, que el 18 d'octubre de 1899 decidí el trencament amb el militar perquè s'havia negat a fer una defensa del concert econòmic. En la mateixa sessió es va decidir substituir el nom de la Junta pel d'Unión Regionalista: *“Depositada en V.E. toda nuestra confianza, hemos esperado en vano un día y otro la realización de nuestros ideales. No hemos obtenido más que vagas promesas y en último término una rotunda negativa que desautorizó por completo la representación de esta Junta y puso en tela de juicio su formalidad por contradecir la palabra de alguno de sus dignísimos miembros que habían recordado la existencia de los compromisos solemnes que sirvieron de incontrastable fuerza al Sr. Silvela para alcanzar el poder. Desde el momento que tal negativa (la que se refiere al Concierto económico) no produjo la crisis, falló la garantía que V.E. nos había dado y quedó moralmente disuelta la Junta (...). Esta Junta, atenta siempre á la defensa de los principios que integran nuestro Programa, ha acordado constituirse definitivamente sin*

*sujeción á otros compromisos que á los de la defensa de su Programa. Atendidas estas consideraciones, la «Junta Regional» Organizadora de las adhesiones al Programa de V.E. aprobó por unanimidad los siguientes acuerdos: 1.º Sustituir la denominación de esta Junta por la de «Unión Regionalista»; 2.º Expresar á V.E. su gratitud, por sus rectas intenciones y el concurso prestado á los trabajos de la Junta, esperádo que seguirá prestándolos á la «Unión Regionalista» para mejor alcanzar la realización de las reformas que integraron el Programa de V.E., q. la nueva agrupación defenderá por todos los medios legales.»*²⁰⁴ La Unión Regionalista va adoptar com a programa el missatge presentat a la reina regent pels cinc presidents el 14 de novembre de 1898.

Cal destacar el fet que aquests industrials partidaris de reformar l'Estat centralista possessin com a qualificatiu del seu grup polític l'adjectiu "regionalista", la qual cosa demostrava que, tot i que no eren catalanistes, el seu plantejament descentralitzador els portava a una política regionalista com a punt de partida per a una reestructuració del sistema: *"Era la primera vegada que una organització política clarament burgesa de Catalunya es manifestava partidària no solament de l'autonomia de caràcter econòmic i administratiu, sinó també polític"*, escriu Borja de Riquer.²⁰⁵ Sembla, per tant, que un sector de la burgesia catalana anava cap al regionalisme, si bé, com matisa Josep Termes, aquest sector no representava tota la burgesia i, en tot cas, *"s'hi acostava quan el catalanisme portava decennis d'existència i havia elaborat el més important del seu cos doctrinal."*²⁰⁶

El 27 de gener de 1900, tres mesos després de la seva formació, la junta general de la Unión Regionalista modificà l'article primer dels estatuts, per fer més explícit que *"l'objectiu serà treballar per tots els medis legals, dintre de la unitat del estat espanyol, per*

²⁰⁴ Copiem de ROMERO MAURA, Joaquín.- *"La Rosa de Fuego". El obrerismo barcelonés de 1899 a 1909*, Barcelona, Grijalbo, 1975, pp.555-556.

²⁰⁵ RIQUER, Borja de.- *Lliga...*, op. cit., p.175.

²⁰⁶ TERMES, Josep.- *De la Revolució...*, op. cit., pp.170-171.

l'autonomia política i administrativa de les regions."²⁰⁷ Al mateix temps es va decidir catalanitzar el nom del grup i convertir-lo en Unió Regionalista. L'aparició d'aquest grup, la seva catalanització i la politització dels seus objectius van ser ben rebudes per «La Veu de Catalunya», que comença a veure punts comuns entre aquesta entitat i el Centre Nacional Català.

La nova entitat era formada, doncs, pels membres del polaviejisme català, més algun d'incorporat, com Joan Sallarés o el doctor Robert, que sempre havia mantingut una posició independent de tots els grups polítics. No és segur del tot que Albert Rusiñol milités, en el moment de la seva fundació, en la Unió Regionalista, perquè era costum que els presidents del Foment mai no formessin part de la direcció de cap partit. La presidència de l'entitat la va ocupar Lluís Ferrer-Vidal i a la direcció hi havia, a banda dels ja esmentats Robert i Sallarés, gent coneguda per la seva trajectòria política o perquè eren industrials i professionals molt destacats: el terratinent de l'Anoia Manuel Raventós, Carles i Ignasi Girona –fills del banquer Manuel Girona–, l'advocat i fabricant Josep Bertran i Musitu i el doctor Miquel Àngel Fargas. L'advocat i periodista Ferran Agulló era el secretari de la nova agrupació.

A banda de la formació del Centre Nacional Català i de la Unió Regionalista, l'altre episodi destacat que marcarà la vida política a Catalunya l'any 1900 està relacionat amb el viatge d'Eduardo Dato al Principat. Tot i l'oposició que aixecà la notícia del viatge –el ministre de la Governació és, en definitiva, un representant del govern que s'ha negat a concedir el concert econòmic a Catalunya–, Dato decideix fer-lo. Gran part de la premsa catalana entén que la visita és una provocació del govern, tenint en compte que hom feia el ministre de la Governació responsable de l'empresonament dels botiguers durant el "Tancament de Caixes". Des de «La Veu de Catalunya» es va preparant l'ambient hostil a la seva visita amb diversos escrits. Dos d'ells porten el títol comú de *"L'Odíssea d'en Dato"*.

En el segon, aparegut el 29 d'abril de 1900 –el primer s'havia publicat tres dies abans–, sotstitulat “*Diuen que ve un Ministre*” i signat per Verdaguer i Callís, llegim: “*La suposada vinguda del Ministre de la Governació fóra avui, al nostre entendre, una falta deplorable impròpia de qui tingui, [encara que] no sia sinó petits rudiments de sentit polític.*”

El 4 de maig Dato arriba a Barcelona. En baixar del tren és complimentat per les autoritats, però és rebut amb xiulets i crits de “Mori el caciquisme” pel públic que l'espera a la sortida de l'estació i el segueix fins a la Capitania General, on se celebra una cerimònia de recepció oficial a la qual no assisteix, però, cap dels representants del Foment –que decideix no invitar Dato a visitar la seva seu–, de la Societat Econòmica Barcelonina d'Amics del País o de l'Ateneu Barcelonès. El ministre fou rebut a Barcelona amb una vaga general de botiguers i amb manifestacions d'hostilitat pels carrers, algunes d'elles organitzades per Cambó, que a les seves memòries fa un detallat relat de com va preparar aquesta campanya de protesta: “*el viatge de Dato era per a nosaltres un repte i si el toleràvem fóra interpretat, tant a Madrid com a Barcelona, com una mostra de feblesa. I, en política, n'hi ha prou d'aparèixer feble per a esdevenir-ne ben aviat. Què calia fer, doncs? Jo vaig tenir la idea d'organitzar, en els tres o quatre dies que faltaven per a l'arribada de Dato, un estat d'excitació que li fos tan hostil que arreu hagués de manifestar-se amb actes de protesta. Vaig exposar la meua idea a Verdaguer, que l'aprovà, però tenint limitada confiança en l'èxit del meu intent. La mateixa aprovació, amb un xic més de confiança, però no total, vaig obtenir de Prat de la Riba. Aquell mateix dia vaig començar la campanya. Aquesta fou, simplement, a base d'articles i solts a “La Veu” i de notícies i solts a tots els altres diaris de Barcelona. Vaig saber crear la sensació que passaria quelcom, que Dato fóra molt mal rebut i, en el moment en què vaig aconseguir que aquesta convicció penetrés en la massa, jo tenia ja la seguretat que la protesta sorollosa vindria. La vigília de l'arribada, persones de la meua confiança recorregueren totes les botigues de Barcelona on es venien xiulets per tal de comprar-ne: totes vingueren a dir-me que a*

²⁰⁷ «La Veu de Catalunya» 29 de gener de 1900.

*les botigues els havien informat que, des del dia abans, la demanadissa de xiulets era considerable. Tot preparat perquè la xiulada comencés a l'estació de Barcelona, com a periodista vaig anar a Reus per pujar en el mateix tren en què Dato feia el seu viatge a Barcelona: jo volia apreciar de visu l'èxit o fracàs de la meva campanya. En arribar a l'estació de Barcelona, la xiulada va ésser fortíssima i anà in crescendo; acompanyà Dato fins al Govern Civil: el meu èxit era complet!"*²⁰⁸

Les xiulades i esbroncs es repeteixen l'endemà a la nit quan Dato compareix a la llotja del Teatre del Liceu. Els crits duren gairebé cinc minuts i es reproduïxen a la Rambla quan el ministre surt de l'òpera. Les xiulades van ser espectaculars i foren recollides per la premsa espanyola amb estupefacció.

Després de la seva visita a Barcelona, Dato va continuar el viatge per tot Catalunya, amb resultats similars: fou rebut amb xiulades a Manresa, i amb una vaga del comerç i amb el cant d'«*Els Segadors*» a Terrassa el dia 8, incidents que motivaran la suspensió del banquet oficial. Dato es va veure obligat a renunciar a la visita a Sabadell i a escurçar el seu viatge per Catalunya i, encara, quan el tren de retorn a Madrid s'aturà a Reus, tornà a haver-hi incidents.

La resposta del govern Silvela als incidents del viatge del ministre de la Governació va ser la repressió: es tornà a proclamar l'estat de guerra a Barcelona, es destituí l'alcalde de Reus, Pau Font de Rubinat, i el 21 de maig es va suspendre la publicació de «*La Veu de Catalunya*». L'endemà, els redactors d'aquesta publicació van decidir treure el diari sota una nova capçalera, «*La Creu de Catalunya*», però les autoritats també la van suspendre i van obrir un processament al director, Prat de la Riba. Després de nombroses gestions amb el capità general, s'autoritza la publicació a partir del 7 de juliol del «*Diari de*

²⁰⁸ CAMBÓ, Francesc.- *Memòries...*, op. cit., pp.70-71.

Catalunya», amb la condició que va posar el Capità General que no semblés la simple continuació de «La Veu de Catalunya».

Alguns mesos després, el 22 d'octubre de 1900, queia el desprestigiat govern Silvela. El seu fracàs era per a molts catalans la confirmació de la impossibilitat d'aconseguir qualsevol tipus de reforma descentralitzadora dels partits i governs dinàstics. Calia que unes forces diferents de les tradicionals del sistema bipartidista pressionessin per arraconar els elements més fossilitzats i parasitaris del règim centralista.

Des del punt de vista polític, l'any 1900 acabà, per tant, amb la caiguda del govern Silvela. Per al doctor Robert, però, l'any es tancà amb la seva elecció –per segona vegada des del curs 1881-1882– com a president de l'Ateneu Barcelonès, càrrec que ocuparà a partir del novembre. Bartomeu Robert, que al començament d'any havia estat substituït per Josep Pella i Forgas a la presidència de la Societat Econòmica Barcelonina d'Amics del País, tornava a ocupar novament un lloc de privilegi en la vida cultural ciutadana, com era la direcció de la màxima institució cultural barcelonina.

En l'acte d'inauguració del curs 1900-1901, que va tenir lloc el 3 de desembre de 1900, el president va llegir, com era preceptiu, el discurs inaugural, titulat en aquesta ocasió “*La célula social.*”²⁰⁹ Amb aquesta conferència es posava novament de manifest el tarannà receptiu i modern dels plantejaments científics del doctor Robert, que recollien els corrents més avançats de la ciència mèdica europea. En aquest treball l'il·lustre orador explicitava el seu interès per la medicina legal de l'escola italiana de Cesare Lombroso i resumia algunes de les seves reflexions sobre antropologia i psicologia social. A les acaballes del parlament va fer algunes observacions sobre les virtuts i els defectes col·lectius dels catalans, de les quals hom podia extreure una lectura política: “*Els catalans, particularistes, individualistes, homes pràctics amb iniciatives pròpies, amb acometivitat, amb hàbits de treball, amb sentiment artístic refinat, de costums morigerats, amb*

un idioma sec, incís, viril, que tradueix fidelment el pensament, renyit amb tota divagació teòrica i, sobretot, amb aqueixa força ostensible d'assimilació de tot el que és progrés, hauríem de depurar-nos dels defectes que ens perjudiquen a nosaltres mateixos i ens fan mal voler dels habitants de les altres regions d'Espanya. Coneixem perfectament el fortiter in re, però no sabem manejar el suaviter in modo; siguem menys aspres en la forma. No rebutgem. Atraguem (...), siguem un imant d'atraccions per als nostres contraris, perquè vinguin a combregar en la nostra esfera. Recordem-nos dels centenars d'espanyols que han vingut al nostre terror i han contribuït a la nostra riquesa i al nostre engrandiment. Siguem particularistes, sí, però no enemics de l'associació mútua que uneix forces i voluntats per a millor resistir a les batalles de la vida. No ens dividim en bàndols, no ens arranquem les entranyes." ²¹⁰

Aquest discurs pot ser considerat com una obra destacada dins el corrent que podríem denominar del nacionalisme regeneracionista i organicista conservador català. Certament, Robert planteja en aquest parlament algunes teories suggeridores, que Jordi Casassas interpreta així: *"La transposició quasi mecànica entre cèl·lula i individu, entre cos i organisme nacional, el tractament patològic de les malalties sòcio-nacionals, l'enfrontament entre organismes nacionals vells i decadents i els joves, ben disposats per a lluitar contra els gèrmens de la mort que l'envolten, són, tot plegat, conceptes, argumentacions i projectes d'acció pública que situen el discurs de B. Robert dins el marc de finals de segle de l'Europa del sud. Aquesta inclusió acaba d'adquirir tot el seu sentit quan l'orador contraposa a la vitalitat nord-europea i americana el sentiment d'inferioritat que amara Espanya i tota l'àrea mediterrània. I per a Robert, una psicologia determinada, una moral, unes condicions naturals desfavorables, els alts índexs de mortalitat, la desvalorització moral i social (...), la insolvència ja històrica dels encarregats espanyols de la «cosa pública», l'existència d'un sistema que frustra l'educació*

²⁰⁹ *Cèlula social. Discurs llegit en la sessió inaugural del Ateneu Barcelonès per lo Sr. President Dr. D. Bartomeu Robert, lo dia 3 de desembre de 1900, Barcelona, Estampa de la Renaixensa, 1901.*

*política de les masses, la coerció dels sistemes productius punters, l'existència d'un sistema educatiu disfuncional, la crisi general d'idees, etc., seran els principals elements o símptomes del mal que està patint el país. Com és preceptiu, a la localització d'un mal, al diagnòstic, s'havia de correspondre un remei, que formularà per al cas concret de Catalunya. Per a ell, cal que el cos social català no continuï dividit en banderies, única manera que pugui treballar unit per a guarir el cos malalt,(...) treballant en la línia de la regeneració. Finalment apuntarà la idea que l'Ateneu que presideix cal que contribueixi en aquesta regeneració nacional.”*²¹¹

El següent episodi remarcable en la trajectòria pública del doctor Robert tindrà lloc el 25 d'abril de 1901, data fundacional de la Lliga Regionalista, formació política que aconseguirà el predomini en la vida política catalana durant les dues primeres dècades del segle XX. Efectivament, el doctor Robert va col·laborar en la creació i immediata estrena política de la Lliga Regionalista, formació impulsada pels joves possibilistes del catalanisme que havien assumit l'ideari nacionalista i el van posar al servei de l'acció política. Això no obstant, sembla clar que a títol personal el doctor Robert no es plantejà mai l'adscripció nacionalista: *“representant típic del vuitcents, en el seu horitzó doctrinal la nació seguia essent una categoria essencialment descriptiva i confosa amb naturalitat amb la idea d'Espanya”*, escriu Jordi Casassas.²¹²

La fundació de la Lliga Regionalista

Després de la caiguda del govern Silvela, el 5 de març de 1901 es formà un nou govern, presidit per Sagasta. Els liberals tornaven al poder i es confirmava de nou que el règim era el de sempre, el del fals torn entre conservadors i liberals i el dels polítics de

²¹⁰ *Cèlula social. Discurs llegit en la sessió inaugural del Ateneu Barcelonès per lo Sr. President Dr. D. Bartomeu Robert, lo dia 3 de desembre de 1900*, Barcelona, Estampa de la Renaixensa, 1901.

²¹¹ CASASSAS, Jordi.- *L'Ateneu...*, op. cit., pp.78-79.

²¹² CASASSAS, Jordi: *“Institucionalització...”*, op. cit., p.34.

professió que havien portat l'Estat espanyol a la greu crisi del 1898. Com era tradició, sempre que hi havia un canvi de govern el nou gabinet convocava eleccions per poder tenir una cambra de diputats afí. Les eleccions es convoquen per al diumenge dia 19 de maig de 1901.

La convocatòria dels comicis va animar l'ambient polític a Barcelona i a tot Catalunya. Era l'ocasió que estaven esperant els possibilistes del catalanisme per llançar-se a l'activitat electoral, tot i les seves prevencions inicials. Calia fer una presentació en societat de la nova estratègia política. Quan finalitzà l'estat de guerra, «La Veu de Catalunya» va tornar a publicar-se, l'11 de març de 1901, dos mesos abans de la celebració dels comicis. Era molt poc temps per intentar vèncer els cacics locals, però els homes del Centre Nacional Català estaven decidits a presentar una candidatura a les eleccions. Prat de la Riba dirigia la campanya des de «La Veu de Catalunya», on el dia 25 de març va publicar l'article "*Interès i deure*", on feia una crida a la participació en els comicis.²¹³

Amb aquest article i altres, els membres del Centre Nacional Català assenyalaven la importància política de les eleccions i la necessitat de trencar el monopoli caciquista, estimulants els electors perquè votessin candidats representatius dels interessos de Catalunya. El Centre Nacional Català ofería el seu local com a oficina d'assessorament electoral perquè tots els ciutadans hi poguessin acudir a fer consultes o a comprovar si eren al cens electoral. El problema principal, però, era la formació de la candidatura, i, com escriu Borja de Riquer: "*per això calien diners i candidats amb una representativitat social per a poder ensorrar les candidatures oficials dels cacics. I això, tant els diners com els candidats, podia sortir de la Unió Regionalista.*"²¹⁴

²¹³ L'article pot ser consultat amb més comoditat a BALCELLS, Albert; AINAUD DE LASARTE, Josep Maria (curadors).- *Enric Prat de la Riba...*, op. cit., pp.407-409.

²¹⁴ RIQUER, Borja de.- *Lliga...*, op. cit., p.192.

Al començament del 1901 la Unió Regionalista mantenia unes relacions cordials amb el Centre Nacional Català, però de moment es mostrava reticent a les crides de col·laboració que se'ls estaven fent des del CNC. Sembla que, si més no de moment, la Unió Regionalista s'estima més donar suport a la Unión Nacional de Basilio Paraíso i de Santiago Alba. Hi havia tal indecisió a la Unió Regionalista que alguns dels seus membres acusaven de separatistes els homes del Centre Nacional Català. Al final d'abril, però, el «Diario del Comercio», portaveu oficiós de la Unió Regionalista, publicà, i en aquest punt coincidia amb «La Veu de Catalunya», una sèrie d'articles destacant la importància de les pròximes eleccions. Tant en un de publicat el 16 d'abril, titulat “*Elecciones*”, com en el publicat el 21 del mateix mes, i que portava per títol “*Comas, Planas y Cía*”, s'atacava el caciquisme dels partits dinàstics.

Va ser el mes d'abril quan els homes del Centre Nacional Català van entrar en relació oficial amb els de la Unió Regionalista per formar una candidatura per a les eleccions. La identificació política entre els dos grups facilitava posar-se d'acord en la necessitat d'anar als comicis amb un programa definit i uns homes representatius de les darreres lluites de la ciutat. El convenciment dels homes del CNC en el sentit que la via electoral era l'únic camí a seguir era ferm: “*Catalunya no té més que dos camins a seguir: la lluita electoral o la revolució. Mes com aquesta no la creiem possible, ni encara que ho fos, la creuríem convenient, aquests dos camins se redueixen a un de sol: procurar que al Parlament hi vagin homes que hi portin la seva veu, el seu esperit, les seves reclamacions, fins si convé les seves amenaces*”, com afirma Cambó.²¹⁵ Aquest mateix plantejament serà exposat per Prat de la Riba (“*Reunió important. A les eleccions*”, «La Veu de Catalunya» del 24 de març),

²¹⁵ “*Camí a seguir*”, «La Veu de Catalunya» 20 de març de 1900.

Duran i Ventosa (*"De necessitat"*, «La Veu de Catalunya» del 25 de març), o en l'editorial, també del 25 de març, *"Campanya electoral."*²¹⁶

Finalment, i davant les reiterades peticions del Centre Nacional Català, la Unió Regionalista va accedir a prendre part en les eleccions del 19 de maig de 1901 constituïnt una candidatura conjunta amb ells. Amb vista a aquests comicis, calia trobar uns candidats que mobilitzessin un ampli electorat i, en especial, els grups una mica escèptics i poc inclinats a les divagacions ideològiques, és a dir, aquella burgesia barcelonina difícil d'engrescar i que acabava de donar proves d'una certa vitalitat amb el "Tancament de Caixes". En paraules de Josep Termes: *"cada vegada era més evident el distanciament dels conservadors catalans respecte del muntatge restauracionista. La combinació d'aquest gir del conservadorisme català amb el que també van fer els joves possibilistes de la Unió Catalanista, adequant el catalanisme nacionalista al regionalisme polític, va propiciar-ne l'encontre."*²¹⁷

Els contactes polítics entre les dues organitzacions es van iniciar amb les visites de Prat de la Riba i Puig i Cadafalch al doctor Robert i a Miquel Àngel Fargas, president de la Unió Regionalista, per preparar la candidatura. Creat l'ambient, el 25 d'abril va tenir lloc una reunió convocada per Josep Pella i Forgas –president de la Societat Econòmica Barcelonina d'Amics del País–, a la qual van assistir, per la Unió Regionalista, Miquel Àngel Fargas; el doctor Robert; Lluís Ferrer-Vidal, president del Foment; Joan Sallarés, com a nou president de la Cambra de Comerç, i Sebastià Torres, per la Lliga de Defensa Industrial i Comercial. Pel Centre Nacional Català van ser presents, a més de Pella i Forgas, Enric Prat de la Riba, Lluís Domènech i Montaner i Raimon d'Abadal. Segurament també devien assistir-hi Albert Rusiñol, Carles de Camps, marquès de Camps, els germans Carles i Ignasi Girona i Narcís Verdager i Callís. Sembla evident que el catalanisme

²¹⁶ L'article de Prat de la Riba a BALCELLS, Albert; AINAUD DE LASARTE, Josep Maria (curadors).- *Enric Prat de la Riba...*, op. cit., pp.406-407.

²¹⁷ TERMES, Josep.- *Història del catalanisme fins al 1923*, Barcelona, Pòrtic, 2000, p.400.

possibilista havia aconseguit connectar amb un sector prou important de les anomenades “forces vives” de la societat catalana. Finalment, aquell mateix dia, el 25 d’abril de 1901, es decidia la fusió de les dues entitats en un nou partit, la Lliga Regionalista, si bé amb el compromís de no fer públic el pacte fins a després de les eleccions. Josep Pla fa la següent valoració d’aquesta fundació: *“Prat fundà el Centre Nacional Català, i Verdaguer en fou el president. Aquest centre portà, econòmicament, una vida molt pobre. Era un pis qualsevol amb una taula, quatre cadires de boga i una dotzena de llibres. El pis, però, era saturat d’esperit. És natural que el sobrant d’esperit que sobreixia del Centre cerqués un cos per encarnar-se. Els antics elements del polaviejisme barceloní feia mesos que s’havien deseiixit del seu líder. Havien constituït la Unió Regionalista, la qual tenia un local esplèndid, uns salons magnífics i poltrones importants (...). Aquests polaviejistes havien, de desengany en desengany, evolucionat molt i fet un camí considerable. Havien començat parlant d’autonomia econòmica. Quan els fou proposada la fusió amb el Centre Nacional Català, demostraren clarament fins a quin grau polític havien arribat. En una junta general, en efecte, acceptaren l’autonomia política com a programa, només amb dos vots en contra: el del senyor Sallarés i el del senyor Bertran i Musitu. Prat tenia pressa per la fusió. Hi havia anunciades eleccions generals per al 19 de maig de 1901. Prat i els seus amics del Centre Nacional havien decidit d’anar-hi per tal de donar la primera batalla al caciquisme. Ara, per a fer eleccions, es necessiten diners que Prat no tenia, i es necessita, encara, posseir una representació social que el Centre estava molt lluny de tenir. Ara bé: els vells desenganyats del silvelo-polaviejisme podien donar una cosa i altra. És per això que dèiem que Prat tenia pressa. Oficialment, la fusió es produí el 25 d’abril de 1901. Fou en aquesta data, si més no memorable, que fou fundada la Lliga Regionalista. El fet no transcendí, ni cap diari en parlà. (...) Durant les negociacions de la fusió, Prat tingué la seva habilitat habitual i preferí desembarcar tots els extremismes verbals (...) abans que es produís qualsevol fricció. (...) On es veié més clara la seva habilitat és en el títol que donà a la societat. Aparentment sembla una contradicció que l’home que primer havia parlat de nacionalisme donés a la primera societat important per ell fundada el nom de Lliga Regionalista. En efecte,*

*aquest nom sembla un dèficit verbal. Prat, però, no era pas home per a aturar-se davant aquestes insignificants foteses. El nom –quan el nom és el d’una agrupació política– no fa generalment mai la cosa. El que fa la cosa, en política, són els homes.”*²¹⁸

Si bé no foren coneguts oficialment els termes de l’acord a què van arribar el Centre Nacional Català i la Unió Regionalista, segons ens explica Borja de Riquer, podrien ser aquests tres: “1. Fusió de totes dues organitzacions i constitució d’una de nova amb el nom de Lliga Regionalista. Malgrat que es decidí de no fer-ho públic, el «Diario del Comercio» del 28 d’abril en portava la notícia a la secció d’informació local. 2. Constitució d’una junta directiva formada per vint-i-dos membres que, com a tasca fonamental, redactaria uns estatuts. El president de la junta era el doctor Bartomeu Robert i els vice-presidents Verdaguer i Callís i el doctor Fargas, els presidents dels dos grups que es fusionaven. 3. Participar a les eleccions a diputats presentant a Barcelona una candidatura que encara no portaria el nom del nou grup polític però que seria formada per membres seus de prestigi ciutadà i que defensaria els punts reivindicatius dels cinc presidents.”²¹⁹ Sembla clar que l’acord principal de la reunió va ser la formació de la candidatura i que en gran part se supeditava la viabilitat del nou partit a l’èxit que pogués assolir a les eleccions. “En realitat fins després d’aquestes no es pot dir que la Lliga existeixi. El que hi havia era un grup de gent que, en funció d’una política i d’un programa, preparava una candidatura per a les eleccions a diputats a Barcelona”, afirma Borja de Riquer.²²⁰

Les eleccions dels “Quatre Presidents”

Amb vista a aquestes eleccions es fa evident que el panorama polític català té un caràcter diferent al de la resta de l’Estat i que la conjuntura política és, a Catalunya,

²¹⁸ PLA, Josep.- Francesc Cambó..., op. cit., pp.156-157.

²¹⁹ RIQUER, Borja de.- Lliga..., op. cit., pp.193-194.

adversa al nou govern, com demostra el fet de la fundació de la Lliga Regionalista, organització política que optarà per enfrontar-se amb el règim de la Restauració. A Barcelona, la candidatura dels “Quatre Presidents” serà la primera manifestació d’aquesta tàctica. Preparada per guanyar les eleccions a la capital catalana, la candidatura possibilitarà la celebració d’uns autèntics comicis, gràcies a la mobilització d’interventors i a una ferma depuració del cens electoral, que ja havia iniciat el doctor Robert durant la seva gestió al capdavant de l’alcaldia de Barcelona.

Al costat d’aquest nou catalanisme polític hi haurà un republicanisme que va deixant de banda tant les antigues discrepàncies que mantenen separats i afeblits els diferents grups republicans, com els gastats principis dels seus vells líders i, si més no amb vista a les eleccions, procura formar un front compacte capaç d’adaptar-se a les noves circumstàncies polítiques. Arran de l’acostament iniciat el 1900 entre la Fusión Republicana i el Partit Progressista, s’engegà una coalició electoral, la Unión Republicana, que, tot i no esdevenir encara una organització estable, s’encaminava a concentrar els vots dispersos del republicanisme. Ambdós partits conservarien les seves organitzacions independents, però sota un lideratge comú. A Catalunya l’entesa entre aquestes dues formacions republicanes es va fer extensiva als federals, que, després de moltes indecisions, decideixen integrar-se en la coalició.

El canvi esdevingut en la correlació de forces polítiques catalanes anunciava que els preparatius electorals anirien acompanyats d’una forta polèmica que feia preveure, per a les forces monàrquiques, unes perspectives d’èxit molt menys planeres que les existents fins aleshores. Mentre regionalistes i republicans posaven cura a aclarir les seves posicions i els motius de les seves actuacions amb vista als comicis de maig, els dinàstics van guardar un mutisme gairebé absolut. Fa la impressió que el nombre de sufragis emesos a favor seu no els preocupava massa, atès que sembla clar que esperaven obtenir els escons

²²⁰ RIQUER, Borja de.- *Lliga...*, op. cit., p.194.

pels mitjans de costum: la mobilització de rodes de falsos electors, la fabricació d'actes i totes les altres tupinades.

Tret de la capital catalana –a la qual corresponen set dels quaranta-quatre escons catalans– i de Tarragona –a la qual pertocuen tres–, Catalunya estava dividida a efectes electorals en districtes anomenats uninominals perquè estaven representats a les Corts per un únic diputat. En proporció al nombre d'habitants, les zones urbanes quedaven subrepresentades; òbviament, la legislació electoral no estava mancada d'intencionalitat i un dels seus propòsits era neutralitzar la influència dels focus de bel·ligerància contra el sistema, centres urbans i obrers de difícil control. Per contra, la particularització de l'electorat rural en unitats minúscules i sobrerrepresentades electoralment es mostrà com un mecanisme efectiu per al règim que, delegant sobre els cacics locals, gaudia d'un poder de fiscalització del vot gairebé individualitzat. A Barcelona cada ciutadà podia votar cinc candidats –és a dir, la xifra d'escons reservada a les majories, ja que dos es reservaven a les minories–, però podia combinar noms de candidatures diverses o votar un nombre inferior al que tenia dret.

A Barcelona els districtes municipals eren molt heterogenis en la seva composició social. Basant-nos en les dades que aporten l'*Anuari Estadístic de la Ciutat de Barcelona* i Borja de Riquer, podem distribuir els districtes en tres grups: la Barcelona burgesa, formada pels districtes III (Catedral, Mercè, Diputació i Santa Anna), IV (Dreta de l'Eixample i Camp d'En Grassot) i VI (Esquerra de l'Eixample, Universitat i Tallers); la Barcelona petitburgesa, formada pels districtes II (Santa Maria del Mar, Santa Caterina, Born i Parc), V (Drassanes, Hospital, Sant Pau i Montjuïc, si bé hem de considerar aquest districte més aviat de filiació obrera) i VIII (Gràcia, Sant Gervasi, Vallcarca); i la Barcelona proletària, formada pels districtes I (Barceloneta, Poble Nou), VII (Hostafrancs, Sants, les Corts, Poble-sec), IX (Sant Andreu, Horta, Sagrera, Camp de l'Arpa) i X (Sant Martí de

Provençals, Clot, Guinardó).²²¹ S'observen dos blocs políticament ben definits: el format pels tres districtes –I, V i X– d'orientació republicana i de composició social més proletaritzada i el format pels dos districtes –III i IV– més conservadors i de composició social burgesa. Tots els restants eren socialment més heterogenis i políticament menys definits.

Tretze districtes uninominals pertanyien a la província de Barcelona: Arenys de Mar, Berga, Castellterçol, Granollers, Igualada –districte controlat pels Godó, liberals dinàstics, propietaris de «La Vanguardia» i de la principal empresa tèxtil igualadina–, Manresa –on l'hisendat catòlic i independent, si bé després diputat regionalista, Leonci Soler i March, sortirà elegit diputat a Corts ininterrompudament entre el 1899 i el 1910–, Mataró, Sabadell, Sant Feliu de Llobregat, Terrassa –districte que controla el fabricant tèxtil local Alfons Sala i Argemí, cap de la Unión Monárquica Nacional–, Vic, Vilafranca del Penedès i Vilanova i la Geltrú.

La demarcació provincial de Girona estava dividida en vuit districtes uninominals: la Bisbal d'Empordà, Figueres, Girona, Olot, Puigcerdà, Santa Coloma de Farners, Torroella de Montgrí i Vilademuls. També la demarcació provincial de Lleida estava formada per vuit districtes uninominals: Balaguer, les Borges Blanques, Cervera, Lleida, la Seu d'Urgell, Solsona, Sort-Viella i Tremp. El liberalisme dinàstic a Lleida es dividia en dos clans: l'encapçalat per la família Agelet a la plana i el que dirigien els germans Emili i Daniel Riu, procedents de Sort, que controlaven els districtes de la muntanya i que van monopolitzar la representació d'aquesta contrada durant nou legislatures. La desmobilització, les tupinades, les falsificacions d'actes i la compra de vots van ser la norma a la major part dels poblets mal comunicats de les contrades lleidatanes.

Pertanyien a la demarcació provincial tarragonina vuit escons al Congrés, el mateix nombre que tenien assignat les províncies de Girona i Lleida, tot i que el seu cens electoral

²²¹ RIQUER, Borja de: “*Les eleccions de la Solidaritat Catalana a Barcelona*”, a «Recerques», nº 2,

era superior en uns deu mil electors al de les demarcacions gironina i lleidatana, de manera que se li hauria d'haver adjudicat un escó més per mantenir una certa proporcionalitat. La de Tarragona-Reus-Falset era, juntament amb la de la ciutat de Barcelona, l'única circumscripció plurinominal de Catalunya, i li corresponien tres escons, dos per majories i un per minories. A banda de la circumscripció de Tarragona, els altres cinc districtes uninominals d'aquesta demarcació provincial eren Gandesa, Roquetes, Tortosa, Valls i Vendrell.

A mesura que s'acosta la votació, els elements catalanistes partidaris d'una intervenció política, és a dir, el Centre Nacional Català, són conscients que caldrà concentrar tots els esforços a la capital catalana i renunciar a la lluita a la resta dels districtes, on fa molt de temps funciona amb eficàcia la maquinària caciquista. A la darrera d'abril s'inicia a través de «La Veu de Catalunya», una campanya propagandística amb el doble objectiu d'estimular els ciutadans a votar i de tractar de convèncer l'elector escèptic de la importància que pot tenir una derrota del caciquisme. En els primers actes que s'organitzen s'insisteix en el fet que cal evitar l'absentisme electoral i es remarca que votar és una obligació i un deure cívic. Els dirigents del Centre Nacional Català tenen les idees molt clares en aquest sentit i poques dates abans del dia de les eleccions fan pública la següent circular: *“Ciudadà: Vostre deber en día de elecciones es acudir á las urnas, votant á las personas de la terra que mereixin la vostra confiansa, evitant aixís que'l vostre vot sigui usurpat pels vividors de la política que, gracias á la apatía de la gent honrada, son amos de la cosa pública.*

Fins are, hi havia moltes dificultats pera exercir el dret del sufragi. Avuy el “Centre Nacional Catalá” s'ha emprés l'obra de fer desapareixer aquellas dificultats, y al efecte s'encarregará de dirvos á la Sección á que esteu inscrits facilitantvos la emissió del vot y se cuidará de fervos incloure á las llistas si no hi figureu.

Pera això, se vos prega que ompliu el següent encasillat

Nom y dos apellidos. Domicili actual (carrer, número, pis). Domicili de 1897 (carrer, número, pis). Edat (anys). Professi6." ²²²

Un cop superats els lògics dubtes i les pors inicials, des del Centre Nacional Català la campanya comença a ser preparada a consciència, atès que era la primera vegada que es produïa un enfrontament directe amb el caciquisme. A Barcelona, Jaume Carner, Ferran Agulló, Francesc Rodon i Francesc Cambó organitzen les activitats. L'estat major de la campanya s'estableix a la seu del Centre Nacional Català i els regionalistes obren oficines electorals a gairebé tots els districtes i aconsegueixen interventors per a totes les meses de la ciutat, que eren 213. Els preparatius electorals s'intensifiquen: *"Convenia, d'antuvi, estudiar el cens electoral i, després, organitzar un cos d'interventors tan perfecte que superés tots els enginys i les audàcies de l'organització caciquil, que, des de l'establiment del sufragi universal, manejava al seu gust les eleccions de Barcelona. Jo vaig tenir la idea de fer un "Diccionari Electoral" (...) que fou després una gran arma per a la depuració del cens i per a l'actuació electoral de la Lliga; permeté descobrir un gran nombre de vots falsos que figuraven en el cens: noms repetits diverses vegades, alguns; difunts d'alguns anys que havien romàs al cens, els altres. Aquests vots falsos eren el principal cos electoral dels partits caciquistes. A ell, naturalment, s'hi afegia el dels electors autèntics que anaven a votar tard, quan algú els havia ja pres el vot. Aquesta i altres facècies i la mobilització de gentussa indesitjable havien apartat de la funció electoral les persones decents, cosa que feia molt més fàcil la suplantació caciquil",* ens diu Francesc Cambó. ²²³

La importància d'aquest diccionari electoral rau en el fet que hi consten els simpatitzants dels regionalistes, classificats per districtes i barris, ordenació que

²²² Secció de Fulls Volanders vol. 1898-1902, n° 43; Institut Municipal d'Història de Barcelona-Arxiu Històric de la Ciutat.

²²³ CAMBÓ, Francesc.- *Memòries...*, op. cit., p.73.

possibilitarà la utilització d'interventors a cadascuna de les meses electorals; essent del barri, aquests interventors podien impedir la votació dels forasters, amb vot fals: *“Els qui, per a aquestes eleccions, presentà la Lliga [s'està referint als interventors] eren una aristocràcia electoral: metges, advocats, notaris, grans propietaris, botiguers, tot gent prestigiosa i coneguda. Quan Planas i Casals i Comas i Masferrer, que sempre havien hagut de valer-se de perdularis per fer d'interventors, s'informaren del cos d'interventors que preparàvem nosaltres, començaren a veure possible llur derrota”,* escriu Francesc Cambó.²²⁴ Un altre testimoni de primera mà, Amadeu Hurtado, fa les següents valoracions al respecte: *“Els nous interventors de la Lliga eren per a tothom una garantia per al respecte del vot i permetien d'esperar que les votacions no podrien ésser falsejades. Estimulats els amics de Lerroux per aquesta esperança d'un èxit possible, els interventors catalanistes i els partidaris lerrouxistes anaven a ajudar-se recíprocament, per damunt de totes les diferències, per impedir les falsejats habituals, els primers amb la llei a la mà i els altres amb l'acció o l'amenaça d'uns escamots, formats no se sap com, disposats a donar força a la llei i a la mà.”*²²⁵

L'interès dels regionalistes es concentra a mobilitzar un electorat indiferent davant de qüestions ideològiques, però amb possibilitats d'ésser sensibilitzat si la lluita es planteja guiada per un programa concret i realista, que alhora assegurí l'estructuració organitzativa de les forces que han impulsat la recent vaga de contribuents. La campanya propagandística dels regionalistes s'encaminà a mobilitzar el seu potencial electorat molt més mitjançant arguments polítics de caràcter pragmàtic –concert econòmic o Diputació catalana única– que no pas ideològics. Les consignes de tipus econòmic i anticaciquista van substituir les argumentacions de caràcter excessivament nacionalista. La burgesia, abocada vers una descentralització que deslligués l'economia catalana de la greu crisi

²²⁴ CAMBÓ, Francesc.- *Memòries...*, op. cit., p.74.

provocada per la incompetència i el desgavell dels gabinets del torn característic de la Restauració, era la clientela més disposada a fer seu aquest programa. L'accés als òrgans de poder és considerat l'únic camí vàlid per tal d'arrencar concessions al govern de Madrid. En cap moment els regionalistes no es plantegen l'oportunitat o inoportunitat de la monarquia com a forma de govern; de fet, l'accidentalisme polític és un dels trets definitoris de la seva campanya.

Quant als republicans, esborrar la desil·lusió que patia el seu electorat i animar els seus simpatitzants a fer efectiu el dret de vot foren els mòbils que orientaren la tasca desenvolupada per la seva coalició. Per als republicans l'enemic primordial continua essent la monarquia, acusada d'utilitzar l'aparell que té a l'abast per prolongar una continuada comèdia electoral. Davant d'aquest contrincant, els republicans descarten sortir victoriosos de l'elecció i, conscients de les escasses possibilitats que tenen, resten sense especificar un programa polític que, per altra banda, no tenen, com reconeix Alejandro Lerroux en el seu manifest electoral "*Al Pueblo*", que es fa públic el 17 de maig, dos dies abans de les eleccions. És molt difícil endevinar cap contingut ideològic concret a través de les propagandes republicanes, llevat de l'antimonarquisme i l'anticlericalisme i d'al·lusions estratègiques generals mal definides, com la necessitat de l'acció revolucionària, dins i fora del Parlament, per assolir la transformació social mitjançant l'actuació de les masses populars, o bé la substitució de la monarquia per una república democràtica i reformadora.

Val a dir que per als regionalistes, la presència republicana inspira molt poc temor; l'únic enemic és la candidatura monàrquica –personificació del cacic– i eliminar-la de la vida política barcelonina es converteix en el màxim objectiu de la Lliga.

Malgrat les diferències que els separaven, aconseguir que les eleccions fossin netes i poder alliberar Barcelona del caciquisme van esdevenir aspiracions compartides per regionalistes i republicans. La revisió de les llistes del cens i la vigilància de la votació –

²²⁵ HURTADO, Amadeu.- *Quaranta...*, op. cit., pp.56-57.

especialment del recompte de vots– menaren a l'acord de presentar conjuntament un nombre considerable d'interventors que impedís les acostumades irregularitats que ja s'estaven començant a produir, amb l'aprovació per la Diputació de les llistes d'interventors presentades pels cacics. A Barcelona, republicans i regionalistes van ser els únics preocupats a desenvolupar una tasca informativa que procurés impulsar una afluença massiva a les urnes, amb la intenció d'allunyar de la ciutat –mitjançant unes eleccions netes– les pràctiques caciquistes dels dinàstics. Regionalistes i republicans confiaven, doncs, de poder substituir els monàrquics, els quals, davant l'activitat electoral dels uns i dels altres es limitaven a guardar un mutisme només comprensible per la confiança d'obtenir els escons a través del frau.

L'activitat propagandística de regionalistes i republicans es va veure limitada amb la suspensió de les garanties constitucionals, entre el 7 i el 14 de maig, i amb el decret signat pel capità general de Catalunya, que, tot i que no prohibia de fer campanya, impedia fer crítiques a l'Estat. Tampoc no es podia fer cap referència al catalanisme. Amb aquestes premisses, la campanya propagandística que es fes restava condemnada a la inoperància. Als homes del Centre Nacional Català no els suposà, no obstant, cap destorb d'importància la prohibició implícita d'al·ludir a qüestions referides al catalanisme, ja que el seu tarannà només "regionalista" era paral·lel a la denominació del nou grup –Lliga Regionalista–, que, per no disgustar els elements de la Unió Regionalista, evitava emprar consignes polítiques de caràcter marcadament nacionalista. Les energies propagandístiques de la Lliga es concentraren a encoratjar la participació i a plantejar la lluita com una batalla de caràcter econòmic contra un govern centralista que es negava a qualsevol concert econòmic favorable a Catalunya. En conseqüència, si d'una banda la Lliga era objecte de les dures crítiques d'algun sector nacionalista, de l'altra guanyava l'anuença de la burgesia catalana, poc preocupada per qüestions ideològiques si es veien amenaçats els seus interessos econòmics. Ara bé, no hauríem de caure en el parany de posar en un mateix sac tots els components d'aquest sector, i acceptar com a vàlid que

les motivacions de la burgesia per acostar-se a les idees catalanistes i defensar-les responen exclusivament a un interès pràctic de defensa dels seus interessos econòmics. És cert que, en un primer moment, aquest acostament està relacionat de forma predominant amb la defensa d'aquests interessos, però aquesta evidència no vol dir que no hi hagi també altres factors que portin sectors de la burgesia a acostar-se al catalanisme. I, en alguns casos, el sentiment catalanista esdevé un d'aquests altres factors.

La irregularitat constitucional patida per Barcelona abans dels comicis afectarà també la propaganda republicana. Són només els tres dies anteriors a la votació quan, restablerta la normalitat, el republicanisme recupera certa vitalitat, però conservant el seu escepticisme davant d'un hipotètic triomf: *“trabajen multiplíquense los republicanos y catalanistas, traigan a las urnas 20 votos o 20.000. ¿Impedirán que aparezca triunfante el día del escrutinio la candidatura monárquica?”*²²⁶ En línies generals, els objectes de l'atac dels republicans no es diferencien massa dels que tenen els regionalistes: els republicans també consideren que els enemics principals són els monàrquics, ja que les probabilitats d'èxit dels, segons els republicans, reaccionaris i retògrades regionalistes són molt poques. Un punt en comú amb les consignes de la Lliga són les constants crides per fer efectiu el dret al sufragi: *“Hay que ir a votar, hay que sacudir nuestra legendaria pereza que tanto ha servido a los enemigos del pueblo.”*²²⁷ Tot el pes de la campanya republicana recaigué damunt Lerroix; tant el seu prestigi com el dels altres companys de llista van ser esgrimits amb freqüència i per damunt de la solvència política de la Unión Republicana. La feblesa del republicanisme i la manca d'homes amb renom obligà a l'explotació de figures com Lerroix o Pi i Margall.

Tornem ara, però, als regionalistes, per estudiar amb més detall les característiques de la seva campanya electoral i tot el procés que menà a la formació de la

²²⁶ «El Diluvio» 18 de maig de 1901.

²²⁷ «El Diluvio» 19 de maig de 1901.

seva candidatura. El 29 d'abril, per tant, pocs dies després de la fundació de la Lliga, s'havia fet pública una al·locució on es convocava el poble a un míting electoral que s'havia de celebrar el 2 de maig: *“Ciudadans de Barcelona: Avui no hi ha cap més mitjà, cap més mitjà legal d'intervenir en el Govern del país que les eleccions.*

El país davalla de pressa al desgavell i a la misèria. Hi ha qui atia els odis de classe, hi ha qui projecta revisions aranzelàries, hi ha qui fomenta el nostre malestar moral i econòmic; doncs, anem a les eleccions!

Anem a enviar gent a les Corts, que remouent-ho tot i sense doblegar-se a ningú, cridin o no cridin els polítics de Madrid, facin entendre als governants, per alts que siguin, que aquesta ciutat de Barcelona no vol viure en perpetu estat de setge, sinó que vol llibertat per créixer i fer créixer Catalunya i fer respectar la personalitat de la Pàtria Catalana, que no vol veure's carregada de tributs i d'investigadors; que si paga, vol manar en el seu i no vol traves i corrupció pertot, ni que quan reclama li tanquin a la presó, com a lladres i facinerosos, els honorables representants dels gremis.

Havem de provar que la gent honrada vagi a les urnes electorals i s'acabi la farsa colossal, i la representació popular sigui la d'una ciutat europea, i no pas el vot de la roda de quatre electors, o l'escàndol de les actes en blanc en mans dels cacics.

Per això, en primer lloc, convidem als electors al míting que es celebrarà dijous, 2 de maig, a les nou del vespre, al teatre del Nou Retir, carrer de les Corts Catalanes (entre la Rambla de Catalunya i carrer Balmes).

En segon lloc fem saber que al Centre Nacional Català, carrer del Pi, número 5, pis segon, hi ha unes oficines per a donar als electors totes les notícies sobre les eleccions, llistes i lleis electorals.

Som ja a cents els ciutadans que irem a les urnes a intervenir les meses, som ja a cents que volem demostrar que Barcelona és massa gran perquè comporti ésser joguina dels cacics i els qui ens ho havem proposat cridem els altres ciutadans a les urnes.

A les urnes, o no tindrem dret a queixar-nos! Qui vulgui seguir que ens segueixi!

Barcelona, 29 d'abril de 1901.

BARTOMEU ROBERT.- JOSEP PELLA I FORGAS.- ENRIC PRAT DE LA RIBA.- MIQUEL A. FARGAS.- RAMON D'ABADAL.- LLUÍS G. FERRER-VIDAL.- IGNASI GIRONA.- SEBASTIÀ TORRES." ²²⁸

El míting al teatre del Nou Retir és el primer acte electoral que organitzen els regionalistes. El presideixen Bartomeu Robert, Albert Rusiñol, Sebastià Torres i altres personalitats representatives de diverses corporacions barcelonines. L'acte se celebra enmig d'un gran ambient, amb la presència de dos mil assistents. Com es recull a *Volem les nostres estàtues*, el doctor Robert obrí l'acte amb aquestes paraules: "*Els pobles que volen viure a la moderna han d'entendre que la tasca fonamental de la societat consisteix en l'ús del dret electoral. Demostrar aquesta veritat és un dels objectes de l'acte que va a començar, així com també té per objecte el crear educació i costums públics dels que tant necessita la nostra Catalunya.*" ²²⁹ Quan està parlant Narcís Pla i Deniel, són llançats uns fulls de contingut anarquitzant, el *Manifiesto antielectoral* de «*La Revista Blanca*», la qual cosa provocarà un cert desconcert, que encara augmentarà més davant altres provocacions dutes a termes per alguns esvalotadors que han assistit a l'acte. Quan el doctor Robert adreça unes paraules als assistents per recomanar-los calma, el delegat governatiu declara suspès l'acte ja que, diu, no es pot garantir l'ordre públic, malgrat la presència de la policia a la porta del teatre. A la sortida hi ha algunes batusses i els assistents a l'acte comencen a cantar espontàniament el cant d'"*Els Segadors*".

El doctor Robert i altres organitzadors de l'acte –Pella i Forgas, Ignasi Girona, Fargas, Prat de la Riba– es dirigeixen al govern civil per protestar davant del governador, Ramon Larroca. Aquesta delegació manifesta la seva queixa i el seu astorament pel fet que

²²⁸ *Història d'una política. Actuacions i documents de la Lliga Regionalista. 1901-1933*, Barcelona, Biblioteca de Lliga Catalana, 1933, p.15.

els agents de policia presents a l'acte no van fer res per evitar els aldarulls; també exigeixen una investigació per determinar què ha passat exactament i demanen el càstig dels provocadors.

Aviat es va saber que els pertorbadors no havien estat anarquistes, sinó uns pinxos a sou de personalitats influents de la política local, que no toleraven la intromissió en el joc electoral d'altres formacions polítiques. El caciquisme barceloní, amb la tolerància del governador civil, estava fent tots els possibles per barrar el pas als catalanistes. Per això, a «La Veu de Catalunya» del 3 de maig s'inseria un escrit, "*La comèdia governamental*", en el qual es denunciava la maniobra.

Els promotors de l'acte suspès no estaven disposats a renunciar a l'ocasió de fer propaganda i per això el dilluns 6 de maig el doctor Robert, Pella i Forgas, Prat de la Riba, Fargas, Ferrer-Vidal, Girona i Torres s'adreçaven als ciutadans de Barcelona per anunciar-los la convocatòria d'un nou míting electoral com a continuació del que s'havia hagut de suspendre. En aquest cartell on s'anuncia la celebració del nou míting es podia llegir: "*Avui com l'altre dia, us direm que no hi ha cap més mitjà legal, ara per ara, d'intervenir en el Govern del país que les eleccions, i avui, com l'altre dia, us repetim: A les urnes!*"²³⁰

El míting es convocà per al dia 7. L'acte, que aixecà molta expectació –hi assistiren més de sis mil persones–, se celebra sense incidents i amb l'acompanyament d'un tancament general del comerç, demostrant-se que l'opinió pública no estava disposada a deixar passar com si res l'actuació dels cacics. El doctor Robert presideix l'acte. Carner, Muntañola i Pella i Forgas van pronunciar els seus discursos, centrats en la necessitat de desmantellar el caciquisme amb el concurs de tots aquells que, fins aleshores, estaven desenganyats del sufragi. L'entusiasme del públic va augmentar amb el discurs del doctor Robert, en el qual exposà el seu programa de descentralització i d'autonomia regional i qualificà l'uniformisme i el centralisme com a antinaturals. Així

²²⁹ *Volem les nostres estàtues*, Ginebra, Edicions del Patronat de Cultura Popular, 1963, p.63.

mateix, manifestà que després de guanyar les eleccions a diputats calia triomfar també a les municipals per tal de tenir un Ajuntament moralitzador i honrat. Per a ell, ja era arribada l'hora d'actuar: *“Després del període de son hem entrat en el període de les energies vitals.”*²³¹ I continuava, en una clara referència a les pressions del caciquisme: *“Diuen que em mataran. Que em matin!”*, paraules que foren seguides per una ovació general. Algun temps després aquestes paraules seran recordades per Joan Maragall en el treball dedicat a la memòria de l'il·lustre metge, que va llegir a l'Ateneu Barcelonès el 2 de maig de 1903: *“Que'm matin! Hèuselaquí l'home que s'entrega a una causa; no l'home que s'apodera d'una causa. Bismarck feu de la unitat alemanya la obra de la seva vida; però, us afigurèu en la seva boca aquest «que'm matin»? Us el figurèu tant sols en boca d'un Parnell? No: aquests eren conductors de les gents apassionades; el doctor Robert era un acumulador de la passió que'l rodejava. Bismarck o Parnell, mirant els sufriments de tots aquells als qui guiaven envers l'ideal, més aviat haurien dit estoicament per amor an aquest: que es matin! El doctor Robert, que era l'encarnació meteixa de la massa apassionada envers l'ideal, n'havia d'ésser, naturalment, la víctima primera, simbòlica, la víctima de les víctimes. Que'm matin! I'l varen matar. Però va morir havent-se donat tot ell, i per això res va morir d'ell sinó que tot viu en nosaltres.”*²³²

Cal remarcar que el doctor Robert va intervenir molt activament en la propaganda electoral i participà en nombrosos mítings i reunions polítiques durant aquests dies. La seva actuació anterior com a alcalde de Barcelona li donava molta credibilitat a ulls de la ciutadania. Ara bé, no era un conductor de masses ni un polític en el veritable sentit de la paraula, però sens dubte havia tingut l'encert d'esdevenir una figura senyera, fins i tot

²³⁰ «La Veu de Catalunya» 6 de maig de 1901.

²³¹ Copiem de JARDÍ, Enric.- *El Doctor...*, op. cit., p.120.

²³² MARAGALL, Joan.- *Obres completes*, Barcelona, Selecta, 1947, pp.747-760.

mítica, com apuntarà alguns mesos després un jove Eugeni d'Ors en l'article "*La llegenda d'en Robert.*"²³³

En qualsevol cas, sembla clar que el doctor Robert no pot ser considerat un exemple paradigmàtic de polític ni un teòric del catalanisme. En la biografia que redactà Enric Prat de la Riba de l'il·lustre metge –de la qual no s'ha trobat rastre– i que va llegir Ferran Agulló el 22 de maig de 1906 en l'acte de col·locació del retrat de Bartomeu Robert a la Galeria de Catalans Il·lustres de l'Ajuntament de Barcelona, el líder catalanista apuntava quines eren, a parer seu, les veritables virtuts del doctor Robert: "*No és el Doctor Robert un pensador d'intel·ligència innovadora que, posat en el llindar del desconegut, il·lumina les seves obres, penetra ses pregonitats, obre, en la selva oscura inextricable, camí fressat per on han de seguir-lo les gentades. No és voluntat poderosa que empeny els altres homes, els acolla, els ordena i mobilitza per la força del caràcter indomable, i resta a totes les oposicions vencedor de tots els obstacles. Ni és l'heroi que il·lumina els homes ni l'heroi que els fa moure. La claror del Doctor Robert va ser amorosa claror suau de simpatia; va ser dolça atracció sobre les sensibilitats, sobre els cors, sobre els anhels de la seva generació. La virtut heroica del Doctor Robert va ser virtut unitiva d'apòstol.*"²³⁴

El cert, però, és que segurament el catalanisme polític estava adquirint amb ell, que no havia estat ni teòric ni precursor, un escreix de vitalitat que l'acostava a la ciutadania. Com va escriure Antoni Rovira i Virgili: "*La personalidad del doctor Robert, aportó al catalanismo un buen contingente de la masa neutra barcelonesa. Era aquél un hombre de gran prestigio social y político, un patriota de noble corazón y de ejemplar honradez.*"²³⁵

²³³ «La Veu de Catalunya» 16 d'abril de 1903.

²³⁴ «La Veu de Catalunya» 23 de maig de 1906.

²³⁵ ROVIRA I VIRGILI, Antoni.- *El nacionalismo...*, op. cit., p.133.

Després del gran acte de propaganda del 7 de maig, i en el decurs dels dies següents, la campanya segueix el seu ritme. A mesura que va avançant, les arengues contra el caciquisme adopten una virulència molt acusada.

A banda de les tres candidatures principals –la republicana, la regionalista i la dinàstica–, en trobem d'altres que només aspiren als llocs de minoria: Enric Vilalta i Josep Puig d'Asprer apareixen com a representants del Partido Democrático Nacional de Romero Robledo. La Unión Nacional –el regeneracionisme espanyol– únicament comptava amb el candidat Romà Regordosa. La premsa local donà notícies de l'existència d'altres candidats, presentats a títol individual i amb una filiació difícil d'acreditar, com Ròmul Quintana, presentat com a catalanistaautonomista, i Basilio Martín Rodríguez, com a obrer socialista.

Per la seva banda els dinàstics acordaren optar als cinc escons de les majories amb una llista conjunta de representants. En distribuir els llocs van correspondre tres als liberals (Pere G. Maristany, Ferran Fabra i Puig i Josep Balcells i Cortada) i dos als conservadors (Josep Maria Cornet i Mas i Joan Puig i Saladrigas). Tots cinc eren industrials importants i gent del món econòmic català que no poden ésser considerats com el cacic típic.

Mentrestant, la llista de la coalició republicana hagué de superar alguns obstacles abans de restar definitivament perfilada: el 30 d'abril va ser publicada a «El Diluvio» una relació de candidats integrada per dos federals (Francesc Pi i Margall i Josep Maria Vallès i Ribot); Nicolás Salmerón com a representant de Fusión Republicana; Alejandro Lerroux en representació dels progressistes; i Joan Sol i Ortega com a republicà independent. Aquesta composició, que volia abraçar tot el ventall de grups republicans aliats, es trencà aviat. En primer lloc, Sol i Ortega –personalitat que també era cobejada pels regionalistes– se separà del grup i optà per anar en solitari. Coincidint amb el trencament entre Sol i Ortega i la coalició, fou proclamat l'estat de guerra i els federals, al·legant manca de llibertat, anunciaren la seva negativa a formar part de la candidatura. Davant d'aquesta decisió, el

comitè sorgit per preparar l'elecció es va veure obligat a deixar llibertat d'acció. Sense coalició, el republicanisme com a força electoral restà col·lapsat, tot i que fusionistes i progressistes mantenien el seu desig de participar a les eleccions presentant una llista integrada per Alejandro Lerroux, Nicolás Salmerón i Tiberio Ávila, aquest últim en substitució de Sol i Ortega. Quan, tres dies abans dels comicis, foren restablertes les garanties suspeses arran de la proclamació de l'estat de guerra, la coalició republicana es reconstruí. A contracor, els federals es reincorporen al pacte i a la candidatura inicial. La llista definitiva de la coalició republicana estarà formada per personalitats reconegudes: Alejandro Lerroux, Tiberio Ávila, Josep Maria Vallès i Ribot, Nicolás Salmerón i Francesc Pi i Margall, noms susceptibles de ser explotats propagandísticament a falta d'un programa polític clar.

Fins el 15 de maig –quatre dies abans de les eleccions– no es fa pública a «La Veu de Catalunya» la candidatura regionalista, que es compon, com s'afirmava en el diari catalanista d'aquell dia, dels noms dels qui *“essent presidents de les principals corporacions d'aquesta ciutat, varen portar la seva representació en campanyes que no s'han pas esborrat ni s'esborraran mai de la memòria dels bons ciutadans.”* Formen la llista regionalista: Bartomeu Robert i Yarzábal, catedràtic de la Facultat de Medicina, exalcalde de Barcelona i expresident de la Societat Econòmica Barcelonina d'Amics del País; Albert Rusiñol i Prats, fabricant tèxtil i expresident del Foment del Treball Nacional; Lluís Domènech i Montaner – l'únic amb un passat catalanista clar–, catedràtic de l'Escola Superior d'Arquitectura de Barcelona i expresident de l'Ateneu Barcelonès; i Sebastià Torres i Planas, comerciant i president de la Lliga de Defensa Industrial i Comercial, l'entitat que havia orientat el "Tancament de Caixes". Joan Garriga i Massó fa les següents valoracions dels quatre integrants de la candidatura: *“Albert Rusiñol no era encara pròpiament catalanista. (...) I tampoc no podien considerar-se'n Sebastià Torres ni el mateix doctor Robert, tot i que aquest darrer, a partir del que havia passat amb el «tancament de Caixes», s'havia convertit en un entusiasta de la nova tendència política renovadora. El doctor Robert, tant com ciència*

professional, tenia el do de la simpatia. Era el metge de tothom; resultava difícil trobar un barceloní que, com a metge almenys de consulta en alguna situació compromesa, no hagués recorregut als seus consells, que prodigava amb gran generositat. (...) Domènech era l'únic catalanista; se'l considerava com la capacitat política més elevada del vell catalanisme (...). Finalment, Sebastià Torres, gran propietari a la colònia de Fernando Poo i comerciant de productes colonials, era un bon reclam per a l'aristocràcia financera i comercial a més de la massa de botiguers que des del «tancament de Caixes» era la més fervent adherida al moviment.»

236

Malgrat que, amb l'excepció de Sebastià Torres, cap dels designats no ocupava en aquell moment la presidència de les corporacions que, en els dos últims anys, havien emprès campanyes a favor dels interessos materials i morals de Barcelona, la llista s'anomenà candidatura dels "Quatre Presidents", un nom menys en relació amb els llocs destinats a les majories a la capital catalana, ja que Carles de Camps, marquès de Camps, el cinquè president –Institut Agrícola Català de Sant Isidre–, va preferir optar per Olot, districte del qual ja era representant a Corts.

Els regionalistes havien confeccionat amb molta cura la seva llista, atès que, en definitiva, cercar els homes amb el prestigi ciutadà necessari per arrabassar als monàrquics les cinc actes de les majories era l'objectiu que canalitzà, des d'un començament, les relacions del Centre Nacional Català i de la Unió Regionalista, els dos grups fusionats en la nova Lliga Regionalista. La presentació dels escollits va subratllar obertament el prestigi social de què gaudien tots els candidats, prevalent això a qualsevol acreditació de trajectòria política, com assenyala Amadeu Hurtado: "*Mancada* [la Lliga]

²³⁶ GARRIGA I MASSÓ, Joan.- *Memòries...*, op. cit., p.136.

*encara de prestigis populars, decidia de cobrir la seva primera presentació davant el sufragi amb noms coneguts del gran públic sense preocupar-se de la seva ortodòxia catalanista.”*²³⁷

El lloc que restava vacant es va intentar cobrir amb el republicà Joan Sol i Ortega, un altre personatge d'una reputació semblant a la dels components de la candidatura, però després de la seva negativa hom desistí –faltaven quatre dies per a la votació– de fer noves gestions. Sol i Ortega confiava en la reelecció, amb l'ajuda de la maquinària caciquista, per les minories i estava convençut que les majories serien per als monàrquics, per tant no és estrany que rebutgi incorporar-se a una llista que en la seva opinió estava condemnada al fracàs.

En definitiva, els integrants de la candidatura regionalista havien estat escollits amb encert. Els seus noms eren coneguts pels barcelonins perquè en els últims mesos havien aparegut sovint a la premsa i perquè la seva actuació pública recent els donava molta popularitat. Eren quatre dels cinc presidents que el 1898 havien lliurat el missatge a la reina regent i que van encapçalar la lluita en favor del concert econòmic. L'elecció del doctor Robert per formar part d'aquesta llista es devia, en gran manera, a la seva gestió al capdavant de l'alcaldia barcelonina i, en especial, a la seva dimissió, que era interpretada com el refús a exercir el càrrec com un apèndix del poder governamental, i que li atorgarà una significació d'oposició al dinastisme, que serà aprofitada ara pels sectors més possibilistes del catalanisme. Un dels seus companys de llista, Lluís Domènech i Montaner, destacarà, algun temps després, la importància de la inclusió de Robert en la candidatura: *“La candidatura de Robert y de los demás presidentes para la diputación á Cortes sacó al pueblo de Barcelona de sus casas para llevarlo á las elecciones (...). Todos nos figurábamos que el esfuerzo para romper las mallas en que se tenía presa la voluntad de los ciudadanos, sería de momento inútil, que la elección no sería más que un ensayo para otro día.*

²³⁷ HURTADO, Amadeu.- *Quaranta...*, op. cit., p.53.

El éxito nos sorprendió á todos (...). El nombre de Robert, su fama intachable, sus agradecidos, sus partidarios personales fueron gran parte de este éxito.”²³⁸

En general, bona part de la premsa barcelonina fou hostil a aquesta candidatura: «La Renaixensa», «L'Esquella de la Torratxa», el «Diario de Barcelona», «La Vanguardia», «La Publicidad» i «El Noticiero» la van atacar. Les crítiques més violentes provenien de «La Renaixensa» i de la Unió Catalanista, que es mantenen en la seva posició de retraïment electoral. Com ens recorda Francesc Cambó: “«La Renaixensa» hi feia brometa i deia que dels nostres quatre Diputats n’hi havia un que parlava i no pensava (es referia, amb notòria injustícia, al doctor Robert); un que pensava i no parlava (es referia a Domènech); i dos que ni pensaven ni parlaven (Rusiñol i Torres). Era apassionat el comentari de «La Renaixença», però, en veritat, era cert que Lluís Domènech i Montaner, l’únic que tenia una fonda cultura política i, sobretot, una cultura catalanista, no era ni un mitjà orador i que el doctor Robert, home de paraula fàcil i brillant, ni havia fet mai política, ni havia actuat mai, fins llavors, com a catalanista. De Rusiñol se’n parlava més aviat amb temor; de Torres, tots sabíem que no diria mai una paraula.”²³⁹

El 18 de maig, un dia abans de les eleccions, els puritans i partidaris del “tot o res” de «La Renaixensa» opinaven a través de Pere Aldavert, en la seva secció “Nòs ab nòs”, que: “No per a avui sinó per a demà, em convé fer constar que no tenim res a veure amb la lluita electoral que aquesta tarda tindrà mitja solució en els escrutinis dels col·legis i acabarà de tenir-la, dijous vinent, quan buidïn tots els tupins en la caldera grossa de l’escrutini general. Ni un sol dels candidats es presenta com a catalanista. La victòria o la derrota, per tant, no ens toca de dret. Ni ens podríem vanagloriejar d’aquella, ni la derrota de la candidatura regionalista és la nostra derrota. El regionalisme no és el catalanisme, quan amb tanta

²³⁸ “El Dr. Robert en la política”, «Hispania» 30 d’abril de 1902.

consciència es fuig d'aquest nom. De regionalistes més o menys blanquejats, n'hi ha fins en les candidatures oficials. Si algun dia el catalanisme va a les eleccions, triarà candidats que no es donin vergonya de dir-se catalanistes (...). La lluita d'avui és entre sagastins i conservadors per un cantó, regionalistes arribats amb el darrer tren i un que va anar a rebre en Polavieja (que no va arribar) per l'altre; republicans de tota mena de república i alguna anguila que mira si pot relliscar pel forat on passaran els altres candidats que se salvin de la riuada. Els catalanistes no hi tenen art ni part. Cap accepta els principis del catalanisme; cap se compromet a defensar les Corts Catalanes, la supressió absoluta de les quintes (...). I, ho fem constar ben alt avui, perquè, amb aquest etern badar de la classe mitja barcelonina, demà no ens vingui amb responsabilitats que no hem contret. Que els engrescaments i les enrabiades se les cobrin o les paguin els regionalistes.”

Una de les crítiques que els homes de la Unió Catalanista feien a la candidatura és que es digués regionalista i no pas catalanista. De fet, però, la utilització del qualificatiu regionalista era el resultat de la negociació política que donà lloc a la creació de la Lliga, en el sentit que els elements de la Unió Regionalista no s'havien mostrat disposats a acceptar els qualificatius de nacional i catalanista. Així, tant la candidatura com el nou grup polític portaven el qualificatiu més moderat de regionalista.

També des del rotatiu republicà «La Publicidad» es va atacar la candidatura regionalista. Els republicans consideraven que la formació d'una llista com aquesta era un acte d'oportunisme polític, sobretot perquè presentant-se com a catalanista cap dels candidats no ho era segons el seu parer. El doctor Robert era qualificat d'exfusionista; Albert Rusiñol era considerat el típic representant de la burgesia que ja havia estat diputat fusionista amb el suport del govern; Domènech i Montaner era presentat com a traïdor del catalanisme i com a amic íntim de Polavieja; i Torres, com a representant dels gremis. Per

²³⁹ CAMBÓ, Francesc.- *Memòries...*, op. cit., pp.75-76.

a la gent de «La Publicidad» la candidatura dels “Quatre Presidents” de catalanista només en tenia el nom.²⁴⁰

L'únic diari que, juntament amb «La Veu de Catalunya», va defensar la llista confeccionada pels regionalistes fou el portaveu de la Unió Regionalista, el «Diario del Comercio»: *“El Diario del Comercio no se halla afiliado a partido alguno; defensor de los intereses morales y materiales del país, aplaude cuanto a éste puede serle beneficioso. (...) Conviene en nuestro concepto fijarse en los hombres, escogiendo aquéllos que por sus condiciones ofrezcan mayores garantías y probabilidades de que sabrán defender los intereses nacionales y regionales (...). Nosotros votamos por los señores siguientes, sin desdoro de nadie: Bartolomé Robert y Yarzabal, Alberto Rusiñol y Prats, Luis Doménech y Montaner y Sebastián Torres y Planas.”*²⁴¹ La candidatura regionalista va rebre també el suport dels gremis.

Des de «La Veu de Catalunya» no es veu massa segur el triomf i s'insisteix que cal anar a votar, que cal arraconar tota idea preconcebuda sobre les manipulacions del sufragi. Només fent cap a les urnes es podrà guanyar, malgrat que el cacic s'esforci a desvirtuar el sentit de les votacions. “A votar”, sentència un article aparegut a «La Veu de Catalunya» el dia abans de les eleccions: *“És precis que ens decidim d'una vegada, els catalans que estimem la nostra Terra. Ha passat el temps de preparació, de treball intern, d'estudi (...). La política és acció. Sense acció, doncs, tot és inútil. Els pobles que s'adormen, com fins ara el nostre, aclaparat per la nyonya que l'escepticisme dóna, no faran mai res i el seu destí és desaparèixer del món civilitzat enmig del general menyspreu. No som una escola que pugui entretenir-se en especulacions científiques (...). Ja sabem prou bé que la gent de sa casa, la gent que pensa i treballa n'estan desenganyats, de la lluita electoral. Més no hi fa res. S'han de convèncer que si no influeixen en el govern la vida se'ls farà impossible, perquè la política ho regula tot i ho condiciona tot...”*

²⁴⁰ «La Publicidad» 27 de maig de 1901.

²⁴¹ “Examen de candidatos”, «Diario del Comercio» 18 de maig de 1901.

El dia de la votació «La Veu de Catalunya» publica una nota en què informa els electors de la localització de les meses electorals i, per primera vegada, parla de l'existència de la Lliga Regionalista com a grup polític. Mentrestant, els homes del Centre Nacional Català, que es multipliquen pels diversos col·legis per impedir frauds i, si no poden evitar-los, per fer aixecar actes notariais on consten les protestes, s'adonen, potser amb sorpresa, que la candidatura regionalista va endavant, seguida de la republicana. Com assenyala Enric Jardí: *“El secret de l'èxit que s'endevina no és altre que el gran nombre de votants que han respost a la propaganda feta els últims dies contra l'absentisme electoral.”*²⁴² Efectivament, hom pot comprovar amb satisfacció que el nombre de votants, sense ser extraordinari, és, sobretot en comparació amb eleccions anteriors, destacable i això va en detriment de les maniobres caciquils.

A mesura que passen les hores ningú no dubta del triomf dels "Quatre Presidents", però tampoc ningú no dubta que el caciquisme no es donarà fàcilment per vençut, com assenyala Joan Garriga i Massó: *“Els cacics havien donat ordres serioses als presidents i homes llogats per a les meses electorals a fi d'apoderar-se de les actes en blanc; però els nous elements exigiren que se'ls en lliuressin certificats degudament autenticats i firmats per tots els components de la mesa, president inclòs, amb el segell oficial i tots els requisits de validesa i, quan va caldre, van obligar a fer-ho revòlver en mà.”*²⁴³ Aquestes maniobres caciquistes, pràcticament a la desesperada, també són denunciades per Amadeu Hurtado: *“Hi havia a totes les meses una afluència d'electors fora de costum, si bé restringida per les falsedats de les llistes que deixaven molts d'ells sense vot. Però l'actitud de la gent imposava als interventors caciquistes una prudència desconeguda. Molts, tot i ésser majoria a la mesa, no s'atrevien a estendre actes falses de votació, refiant-se de fer-ho després als seus centres amb la seguretat que*

²⁴² JARDÍ, Enric.- *El Doctor...*, op. cit., p.122.

²⁴³ GARRIGA I MASSÓ, Joan.- *Memòries...*, op. cit., p.137.

prevaldrien a les autèntiques. D'altres eren més decidits, però acceptaven que constessin les protestes dels interventors contraris. I altres fugien per por dels escamots lerrouxistes que en algunes meses havien estripat amb violència la documentació falsa.”²⁴⁴

Les diferències entre Barcelona i els districtes rurals, pel que fa a la celebració de la votació, són notòries. Mentre fora de la ciutat el tret més general fou la tranquil·litat, i en molts llocs la despreocupació respecte al que podria sortir de les urnes, a Barcelona una animació desacostumada caracteritzà la jornada electoral, com relata Alejandro Lerroux a les seves memòries: “*Quien no asistió al espectáculo de aquellas elecciones de 1901, el 19 de mayo, no sabe de lo que es capaz un pueblo animado por una noble esperanza e iluminado por un alto ideal.*”²⁴⁵ Cal destacar, a més, que no es van enregistrar incidents de consideració.

L'endemà de l'elecció el governador civil, que havia estat tota la tarda en comunicació directa amb Madrid, notificà que havien guanyat els set escons cinc candidats monàrquics i dos regionalistes (el doctor Robert i Albert Rusiñol, elegits per les minories), contradient el recompte efectuat pels regionalistes a partir dels certificats dels seus interventors. En base a aquest recompte, «La Veu de Catalunya» donà a conèixer, en la seva edició del 20 de maig, quin havia estat el resultat dels comicis, segons les dades recollides pels regionalistes: havien guanyat els "Quatre Presidents", un liberal (Maristany) i dos republicans (Pi i Margall i Lerroux). Què havia passat, doncs?; Joan Garriga i Massó ens ho explica a les seves memòries: “*Aquesta novetat [la tasca dels interventors regionalistes i republicans] desconcertà, de moment, Comas i Masferrer i Planas i Casals, però el «munyidor electorer major» del partit liberal, anomenat Garcia Victori (...), va dir que no s'espantessin i, efectivament, en els dies que transcorregueren des del diumenge de l'elecció fins a dijous que era el de l'escrutini oficial a la casa de la ciutat, va confeccionar com era costum unes actes falses*

²⁴⁴ HURTADO, Amadeu.- *Quaranta...*, op. cit., p.57.

firmades per tots els interventors i presidents de palla que eren majoria i, per tant, sense comptar amb els interventors de la Lliga (...). A aquestes actes els donaren el curs oficial, i cregueren poder prescindir dels certificats que tenien els de la Lliga. Així, anaren a l'alcaldia i a Madrid les dues sèries d'actes de l'escrutini." ²⁴⁶

Segons el recompte presentat pel governador civil el resultat de les eleccions havia estat el següent: Pere G. Maristany (10.699 vots), Ferran Fabra i Puig (10.247), Josep Balcells i Cortada (10.158), Josep Maria Cornet i Mas (9.965) i Joan Puig i Saladrigas (9.878), tots ells pels governamentals; els seguien Bartomeu Robert (7.087, regionalista), Albert Rusiñol (5.338, regionalista), Tiberio Ávila (4.363, republicà), Lluís Domènech i Montaner (4.203, regionalista), Alejandro Lerroux (4.149, republicà), Nicolás Salmerón (3.612, republicà), Josep Maria Vallès i Ribot (3.384, republicà federal) i Joan Sol i Ortega (3.006, republicà). Els vots de la candidatura dinàstica eren el doble dels que donaven les xifres que tenia la Lliga Regionalista. Un centenar d'actes havia estat falsificat, sota la protecció del governador civil, durant la nit del diumenge als locals del Círculo Conservador.

La reacció de l'oposició antidinàstica va ser immediata i es va traduir en la celebració d'actes de protesta contra la tupinada governamental i van sovintejar les denúncies de la "mentida oficial", títol, precisament, d'un article publicat a «La Veu de Catalunya» el 21 de maig. Els dirigents de la Lliga recomanen calma alhora que prenen mesures per tal d'evitar que la llista del governador Larroca es converteixi, el dijous 23 de maig, dia en què la Junta Provincial del Cens ha de fer l'escrutini oficial, en la guanyadora. Gràcies a la pressió conjunta de regionalistes i republicans, els cacics locals, Planas i Casals, Comas i Masferrer i Collaso i Gil, d'una banda, i Moret, ministre de la Governació, de l'altra, renunciem –per por de les imprevisibles conseqüències– a la seva intenció de

²⁴⁵ LERROUX, Alejandro.- *Mis memorias*, Madrid, Afrodísio Aguado, 1963, p.423.

²⁴⁶ GARRIGA I MASSÓ, Joan.- *Memòries...*, op. cit., pp.137-138.

donar validesa a aquest nou frau electoral i es comprometen a acceptar com a vàlid el nou recompte que farà la Junta Provincial del Cens.

Tot i que abans d'iniciar-se la reunió de la Junta a l'ajuntament de Barcelona els monàrquics ja havien decidit respectar els resultats electorals reals, la tibantor entre els assistents i l'exaltació en la discussió foren inevitables, perquè en realitat no s'estava lluitant només per un lloc al Congrés sinó que hom pretenia sobretot fer prevaldre la decisió popular sobre la força del govern, primer pas per arraconar el domini caciquil a Barcelona. Finalment, es procedeix a l'escrutini en el Saló de Cent de l'ajuntament, acte que dura quinze hores i en el transcurs del qual seran presentades impugnacions i denúncies d'irregularitats de tota mena. La majoria de les objeccions són formulades pels regionalistes, que sovint són secundats pels republicans, comandats per un Lerroix que està disposat a arribar fins on faci falta per conservar la seva acta de diputat, com confessa ell mateix a les seves memòries o com ha estudiat Joan B. Culla, que recull les següents manifestacions, un xic teatrals val a dir, fetes pel líder republicà en un míting de protesta per la tupinada governamental: *“Si triunfamos saldré por la puerta; si quieren atropellar mi derecho saldré por el balcón y espero que me recibirán vuestros brazos y que además sabrán vengarme.”*²⁴⁷

El pes de la tasca correctora de l'escrutini el porten els caps dels interventors de la candidatura regionalista, Carner, d'Abadal i Duran i Ventosa. Gràcies a la seva minuciosa tasca, la Junta Provincial del Cens no té cap més remei que reconèixer com autèntiques les xifres que atorguen el triomf i la qualitat de diputats electes als “Quatre Presidents”, a un monàrquic i a dos republicans. Els resultats, sobre un cens electoral de 98.041 electors, són: Bartomeu Robert (7.708 vots), Albert Rusiñol (6.488), Lluís Domènech i Montaner (6.272), Sebastià Torres (5.963), Pere G. Maristany (5.605), Alejandro Lerroix (5.426) i Francesc Pi i Margall (5.232). Les xifres del dictamen de la Comissió d'Actes del

Congrés, del qual depenia l'aprovació definitiva dels resultats de les eleccions a Barcelona, eren lleugerament diferents, encara que no alteraven l'ordre: Bartomeu Robert (7.811 vots), Albert Rusiñol (6.428), Lluís Domènech i Montaner (6.282), Sebastià Torres (5.793), Pere G. Maristany (5.605), Alejandro Lerroux (5.446) i Francesc Pi i Margall (5.242).

Finalment, la pressió popular i les queixes dels legítims guanyadors de les eleccions havien fet que el govern es replantegés la seva decisió de donar validesa, una vegada més, a les maniobres caciquils i va arribar a la conclusió que seria millor adoptar una actitud més assenyada, que passava per respectar la voluntat de l'electorat. Sembla clar, com assenyala Amadeu Hurtado, que *“les autoritats governatives no s'havien atrevit a cap acte de força contra el poble.”*²⁴⁸ També és molt clar el testimoni de Claudi Ametlla, que considera que arran d'aquestes eleccions: *“Vam aprendre a votar. Abans d'aquesta data no es votava lliurement a Catalunya, ni a Barcelona tampoc. Des d'aleshores l'elector vota, imposa la seva voluntat, i aquells agents que Planas i Casals o Comas i Masferrer, els dos grans cacics de l'època, destacaven per substituir el ciutadà mandrós i menyspreador del seu dret cívic, van ésser foragitats, vergonyosament. I gràcies a la gran conquesta pogué venir la renovació política del país. Sense aquest fet no s'haurien pogut produir els altres, que també són fites ingents en la història catalanista. Una glòria immarcescible que cal repartir entre la Lliga i els republicans, car aquests, fins sota Lerroux, servaven la sinceritat i la llibertat del sufragi.”*²⁴⁹ En termes semblants s'expressarà Borja de Riquer, que fa les següents valoracions del significat d'aquestes eleccions: *“La política de participació marcada des de feia anys per la gent de «La Veü» havia triomfat totalment. Finalment s'havia pogut imposar a Barcelona un sufragi net i la màquina caciquista havia estat greument deteriorada. La situació política de Barcelona canviaria molt d'ençà d'aquest moment. Dues forces noves, els regionalistes i els republicans,*

²⁴⁷ LERROUX, Alejandro.- *Mis memorias...*, op. cit., pp.424-429; CULLA, Joan B.- *El republicanisme lerrouxista a Catalunya (1901-1923)*, Barcelona, Curial, 1986, pp.42-43.

²⁴⁸ HURTADO, Amadeu.- *Quaranta...*, op. cit., p.57.

²⁴⁹ AMETLLA, Claudi.- *Memòries...*, op. cit., pp.124-125.

*lluitaran de primer per tal de liquidar la presència caciquista, però després, ben aviat, s'enfrontaran per aconseguir l'hegemonia a la ciutat, a la capital de Catalunya. Les eleccions generals a diputats del maig de 1901 significaran l'inici de la davallada dels partits dinàstics a Catalunya, els quals, escombrats ben aviat a Barcelona, cercaran de conservar llur força a les comarques del Principat.”*²⁵⁰

En vista dels resultats dels comicis sembla confirmar-se, sense cap mena de dubte, que la Lliga Regionalista havia tingut una actuació decisiva en el sanejament del cens electoral. Aquesta actitud regionalista es fa ben palesa, per exemple, en el següent document que, tot i portar data del març del 1902, podem fer extensiu a les eleccions que s'han celebrat el 19 de maig de 1901: “*Lliga Regionalista. Vergara, 5, pral. Barcelona. Molt senyor meu: De las comprobacions fetas per la Lliga Regionalista resulta que la causa de no figurar vosté inscrit en las llistas electorals, es el no constar com á vehí en el vigent padró.*

Si com vosté ha demostrat té desitjos de posarse en condicions de poder exercir el dret de sufragi, li prego se serveixi acudir al Alcalde de Barri de la seva residencia (que es el de la nota adjunta) perque li certifiqui, en la fulla que li incloch, las circunstancias transcritas en la mateixa y principalment que porta vosté dos anys al menos de residencia á Barcelona.

En el cas que l'Alcalde de Barri posés alguna dificultat á la firma del esmentat document, pot subsanarla omplint la segona fulla, ab dos testimonis de coneixement, quals testimonis acreditin ditas circunstancias mediant la seva firma, ab qual requisit l'Alcalde de Barri no's podrá negar á firmarla.

Entregant personalment aquesta fulla á las oficinas de la Lliga (Vergara, 5, pral.) y firmant una instancia que la mateixa li facilitarà, la Lliga Regionalista cuidarà de tramitar la seva inclusió en el padró y la seva inscripció en las llistas electorals.

²⁵⁰ RIQUER, Borja de.- *Lliga...*, op. cit., p.203.

*Esperant de son zel y patriotisme que's prendrà aquesta petita molestia, li prego se serveixi seguir las indicacions abans fetas, á la major brevetat possible y abans de finir el present mes, únich modo de que puga exercir el dret de sufragi en las vinentas elecciones. Barcelona, 15 de Mars de 1902. El Secretari General, Ferran Agulló.”*²⁵¹

Els resultats electorals significaven la consolidació de la Lliga Regionalista i el naixement d'una nova etapa en la història de Catalunya. Com escriu Isidre Molas: *“Les elecciones de 1901 van significar un canvi radical en la política catalana, almenys en la política barcelonina, perquè van consagrar el naixement d'un nou sistema de partits. El torn conservadors-liberals fou substituït pel torn regionalistes-republicans.”*²⁵² En el mateix sentit s'expressa Amadeu Hurtado: *“Acabava de decidir-se alguna cosa més important que una elecció de diputats. S'havia transformat tota la vida política de Catalunya, que anava a entrar en un període actiu de règim d'opinió. El caciquisme era definitivament vençut, i la massa s'enquadrava en dues grans agrupacions a l'entorn dels dos aglutinants que eren la Lliga per als catalanistes i Lerroix per als republicans.”*²⁵³

Certament, l'espectacular èxit de la Lliga significà el primer triomf electoral del catalanisme polític i l'inici d'un nou cicle polític i d'un procés cap a l'autenticació de la vida democràtica en el camí cap a una societat de masses. A més, l'èxit polític del catalanisme a Barcelona era un clar signe de l'existència a Catalunya, en contrast amb el que passava a la resta de l'Estat, d'una societat més moderna, més dinàmica, més polititzada i més divorciada políticament de les elits dinàstiques espanyoles.

²⁵¹ Secció de Fulls Volanders vol. 1898-1902, n° 63; Institut Municipal d'Història de Barcelona-Arxiu Històric de la Ciutat.

²⁵² MOLAS, Isidre.- *Lliga...*, op. cit., pp.47-48.

²⁵³ HURTADO, Amadeu.- *Quaranta...*, op. cit., p.58.

És evident, d'altra banda, que a Catalunya aquest procés de regeneració anava paral·lel a una progressiva presa de consciència nacional i de crítica cada cop més estesa del vell esquema vuitcentista de l'Estat-nació. És molt clar en aquest sentit Albert Balcells: *“El fet d'independitzar-se dels dirigents de Madrid i la constitució d'un sistema de partits propi o diferenciat del sistema de partits espanyol era alhora signe evident i la condició indispensable del progrés del nacionalisme català, és a dir, de la constitució de Catalunya com a nació política i no sols com a nació cultural.”*²⁵⁴

Per tot plegat sembla clar, doncs, que l'adveniment del nou segle havia portat a Barcelona un canvi transcendent del mapa polític i electoral, que es tradueix en el sorgiment de dues noves opcions polítiques: un nou catalanisme polític, diferent del catalanisme ideològic, cívic, prepolític del final del segle XIX, i el republicanisme de masses, evolució del republicanisme ensopit i atomitzat dels anys anteriors.

El punt d'inflexió del canvi polític se situa precisament en aquestes eleccions, que a Barcelona donen el triomf als "Quatre Presidents" i a dos republicans, salvant-se només de la derrota de les forces polítiques restauracionistes un liberal monàrquic. L'any 1901 s'assoleix, per tant, la liquidació del bipartidisme dinàstic, característic de la Restauració, a la capital catalana. Després d'aquesta data Barcelona no tornarà a elegir cap altre diputat liberal ni conservador, i en comptades ocasions escollirà regidors d'aquest signe.

La desaparició del caciquisme oficialista sense una etapa de transició entre el vell mapa polític i el nou convida a reflexionar sobre la fragilitat d'aquell caciquisme urbà basat, tant o més que en la imposició, la coacció o la compra de vots, en la inhibició política de les majories, i és que, com assenyala Amadeu Hurtado, *“la massa ciutadana es desentenia*

²⁵⁴ BALCELLS, Albert; PUJOL, Enric; SABATER, Jordi.- *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia*, Barcelona, Proa, 1996, p.37.

de la cosa pública com estranya als propis afers.”²⁵⁵ De qualsevol manera, però, el que ens interessa remarcar és que en el moment en què els vells partits fan fallida, uns nous partits moderns ocupen l'espai que deixen buit les caduques formacions polítiques que havien esdevingut hegemòniques durant la Restauració.

A partir d'aquests moments, regionalistes i republicans canalitzen i estimulen a la vegada una nova actitud ciutadana que deixa de considerar l'activitat política i electoral com una cosa aliena i inútil, patrimoni de cacics, funcionaris i pinxos, per passar a veure-hi una forma de defensar interessos i d'expressar reivindicacions. Només quan l'ampliació del sufragi esdevingui quelcom real, la política deixarà de ser concebuda com a elitista i com un afer de minories il·lustrades i clarividents. Ara bé, cal tenir en compte que el vot com a instrument de modernització era inviable si abans no es depurava el sistema electoral i es transformava el règim. A partir de les eleccions del 19 de maig de 1901 s'entrava en una etapa política que podem qualificar de “masses”, tant per la creixent participació electoral com per la continuació de les mobilitzacions populars. S'inicia així un procés d'autenticació de la vida política local i de massificació de la política, que encapçalen els regionalistes i els republicans, i que culminarà el 1906 amb el moviment de Solidaritat Catalana, plataforma unitària impulsada per la Lliga Regionalista, els nacionalistes republicans agrupats a l'entorn d'«El Poble Català», la Unió Catalanista, els republicans federals, els carlins, una fracció d'Unió Republicana, i personalitats independents.

Lerroux basava gran part del seu èxit polític en el fet de saber difondre un discurs revolucionari molt hàbil adreçat a uns sectors populars que estaven molt radicalitzats pels anys de repressió política i ideològica, i alhora, força decebutos tant per la moderació del republicanisme possibilista com pels excessos de l'anarquisme extremista (recordem l'onada d'atemptats anarquistes que havien afectat Catalunya durant la dècada dels noranta: al setembre del 1893 l'atemptat a la Gran Via de Barcelona contra Martínez

²⁵⁵ HURTADO, Amadeu.- *Quaranta...*, op. cit., p.46.

Campos; al novembre d'aquell any les bombes al Liceu; al juny del 1896 la bomba del carrer de Canvis Nous, al pas de la processó del Corpus de la parròquia de Santa Maria del Mar). El lerrouisme és un partit de masses recolzat en sectors obrers i menestrals, si bé amb una direcció petitburgesa. La seva militància es caracteritza pel seu baix nivell cultural, l'escassa formació doctrinal i la modesta posició econòmica. Els objectius fonamentals de l'organització lerrouista són aconseguir un enquadrament dels afiliats el més sòlid possible, per situar-los en una relació de dependència respecte del partit, que n'asseguri la fidelitat. Tot això obliga el republicanisme lerrouista a ésser no només un instrument d'enquadrament polític sinó també una organització social complexa que, mitjançant la seva xarxa de centres, es fa present a les barriades populars i ofereix als que hi viuen uns espais de convivència i relació.

Paral·lelament, la Lliga Regionalista es configura també com un partit modern, però d'un altre tipus, un partit modern de quadres. La seva base i la seva clientela es troben entre la burgesia industrial i mercantil, els propietaris i els professionals, grups socials que tenen les seves necessitats materials perfectament ateses, que gaudeixen d'una cultura general i d'una cultura política altes i disposen d'abundants plataformes de relació i de representació social, així com de nombroses estructures d'enquadrament ideològic, per regla general d'inspiració eclesiàstica. En aquestes condicions, la Lliga es pot permetre d'ésser només un partit polític i, encara, amb una articulació interna aparentment feble, perquè la fidelitat dels militants, simpatitzants o votants no li ve donada pel grau d'implantació organitzativa del partit, sinó per altres vies ideològiques o de classe. Això no obstant, la Lliga té un aparell administratiu eficaç, capaç de mobilitzar a les campanyes electorals tots els seus afiliats.

Arribat el moment de fer les valoracions dels resultats de les eleccions legislatives del 1901, els regionalistes i els republicans es presenten a ells mateixos com els veritables guanyadors dels comicis. Per als primers, la victòria del poble català sobre el caciquisme ha estat possible gràcies a l'esforç regionalista, però els republicans, recuperats de la

sorpresa que els produí l'inesperat nombre de vots assolit, no estan disposats a restar en un segon pla i interpreten el desbancament del caciquisme a Barcelona com una victòria en la qual ells també han tingut molt a dir. Les valoracions que fan els republicans dels resultats electorals són molt optimistes, com ens recorda Joan B. Culla: “*Més enllà dels estrictes resultats numèrics, però, el republicanisme barcelonès se sentí vencedor absolut de la contesa i veié en Lerroux l'artífex i la personificació de la victòria.*”²⁵⁶ Després de reconèixer que han anat a la lluita fragmentats, sense preparació i sense interès, els republicans no podien deixar de pensar en quins haurien estat els resultats si s'haguessin presentat ben preparats i assumeixen la necessitat d'organitzar-se davant la nova situació política sorgida d'aquests comicis ja que, si bé els monàrquics han quedat fora de combat, valoren que els regionalistes no seran menys perillosos que aquests. Els republicans continuaran la tasca de reestructuració que transformarà la Unió Republicana d'una simple coalició electoral en un partit polític decidit a disputar als monàrquics, en competència amb els regionalistes, una posició electoral predominant. Les tres actes aconseguides –convertides en dues en renunciar Pi i Margall a la de Barcelona per optar a la de Figueres– suposen un avenç exigü, però el fet d'haver obtingut les minories a Barcelona anima els republicans a emprendre la tasca d'estructuració interna, convençuts que els èxits electorals arribaran aviat.

Per explicar l'èxit que ha obtingut Lerroux en aquestes eleccions, Joan B. Culla en dóna cinc grans raons. En primer lloc, que el polític republicà sap situar-se per damunt de les faccions en què es divideix el republicanisme. En segon lloc perquè defensa “*un obrerisme versemblant*” i sap crear-se una imatge de defensor de l'obrer, tot presentant-se com un home del poble. En tercer lloc, perquè crea un embrió organitzatiu que li permet aconseguir uns centenars d'interventors, apoderats i repartidors de propaganda electoral, que són a més elements motivadors de la participació, perquè creen en els simpatitzants la

²⁵⁶ CULLA, Joan B.- *El republicanisme...*, op. cit., p.43.

idea que el resultat electoral depèn del seu vot. En quart lloc, perquè impulsa una modernització de les tècniques de propaganda. I, en cinquè i darrer terme, perquè és una personalitat nova, jove, atractiu i suggestiva, *“en definitiva, un tipus de liderat molt diferent de tot el que els republicans barcelonins havien conegut fins aleshores.”*²⁵⁷ Aquest republicanisme de nou tipus, acabat per Lerroux, s'estableix en 1901-1902 i es configura entre el 1903 i el 1905. El republicanisme i l'anticlericalisme seran els components doctrinals del nou moviment, amb certes dosis de demagògia social i, més endavant, d'anticatalanisme, que és sobretot oposició a la Lliga.

D'altra banda, el triomf de la candidatura dels “Quatre Presidents” fou rebut amb mal dissimulada indiferència per la Unió Catalanista i per la seva premsa adherida, que dedicà molt poques ratlles a valorar el fet. En realitat, però, l'èxit regionalista colpí profundament els homes de la Unió Catalanista, els quals van experimentar a partir d'aleshores un sensible canvi d'actitud, que com estudia Jordi Llorens *“provocà una greu crisi interna que es materialitzà tres anys més tard en la sortida d'un important nucli de militants, alguns de prou significació, de l'entitat. Domènec Martí i Julià anunciava el canvi d'estratègia de la Unió amb un article que publicà a «La Renaixensa» [26 de maig de 1901], en el qual afirmava que el catalanisme «no refuig de concorre á las realitats de la vida social» i, per tant, que –en oberta contradicció amb el que defensava unes poques setmanes abans– l'opció electoral era perfectament vàlida en el catalanisme.”*²⁵⁸ En aquest canvi d'actitud cal veure, en paraules de Jordi Llorens: *“la creixent debilitat de la Unió Catalanista i la seva incapacitat per plantejar una real alternativa a la política seguida pel grup evolucionista. (...) Entre 1900 i 1904 la Unió Catalanista passà una forta crisi que es traduí en la seva constant pèrdua de protagonisme en la direcció del catalanisme polític, fins arribar a una situació de creixent marginalitat. De fet, la Unió anà esdevenint tan sols un nom venerable, un símbol obsolet cada*

²⁵⁷ CULLA, Joan B.- *El republicanisme...*, op. cit., pp.40-42.

²⁵⁸ LLORENS, Jordi.- *La Unió...*, op. cit., pp.404-405.

cop més allunyat de la realitat política catalana.”²⁵⁹ Així les coses, l'opció electoral empresa pels dirigents de la Unió Catalanista era pràcticament inviable, atesa la feblesa, cada cop més evident, de l'entitat.

Els resultats dels comicis a Barcelona suposen per a regionalistes i republicans un replantejament de la seva futura actuació. Pel que fa als primers, la reeixida estrena electoral del catalanisme polític deixa oberta la porta al naixement oficial de la Lliga Regionalista –la seva existència es fa pública ara–, que a partir d'aquests moments ha de consolidar la seva estructura orgànica. No hi ha dubte que la victòria de la seva candidatura donava legitimació a la fundació de la Lliga i al seu paper com a força capdavantera del catalanisme polític. Una força que representava les reivindicacions més generals dels sectors de les classes altes i mitjanes de Barcelona, que des de feia tres anys cercaven un instrument polític per dur a terme les seves aspiracions. El possibilisme catalanista ja tenia la seva organització.

La davallada monàrquica a Barcelona s'ha de considerar, com ja hem dit, un autèntic èxit per al catalanisme, ja que la candidatura dels "Quatre Presidents" aconsegueix trencar el tradicional torn dinàstic a la ciutat. Ara bé, cal valorar més matisadament el veritable caràcter de l'elecció: el triomf no deixa d'ésser migrat si tenim en compte que únicament vota el 20% del cens electoral i només entre el 6 i el 8% dels electors emeten els seus sufragis a favor de la candidatura regionalista, mentre que la llista republicana no assoleix en cap cas ni el 5% del cens.

Portat a terme l'escrutini general a tots els districtes, les 44 actes catalanes en discussió van quedar distribuïdes de la manera següent: 25 per als liberals, 6 per als conservadors, 6 per als regionalistes, 3 per als republicans, 1 per als gamacistes, 1 per als romeristes, 1 per als carlins i 1 per als independents. A la vista d'aquestes xifres, l'eufòria de republicans i regionalistes en valorar els resultats com un cop definitiu contra el

caciquisme governamental esdevé injustificada davant el repartiment global de les actes, ja que la persistència del torn monàrquic fora de la capital catalana és encara indiscutible. En aquests districtes les coses continuen com abans, o gairebé, ja que la situació esdevé molt poc favorable a republicans i regionalistes, atès que les forces monàrquiques continuaven arreu molt ben instal·lades. Ni l'activitat política desenvolupada a Barcelona per trencar el bipartidisme típic del sistema, ni el triomf assolit el 1901 no han traspassat els límits de la capital catalana ja que, per a la majoria dels districtes catalans, Madrid continua essent el centre polític i els partits de govern, els únics que poden gaudir del suport de l'oligarquia local. Bona prova d'això és que en aquests districtes les eleccions es caracteritzen per ser una funció purament administrativa, organitzada per les forces vives locals i amb una oposició al sistema ben poc operativa. Per tot plegat, el desinterès propagandístic havia estat la nota dominant de la campanya electoral en aquests districtes. Alguns candidats eren nadius del districte on es presentaven o hi tenien un cert poder econòmic que els valia el respecte o el temor de tothom, i moltes vegades aquesta influència els dispensava de desenvolupar una campanya política. D'altres candidats eren presentats pels partits des de Barcelona o Madrid. La posició més comuna consistia a difondre un manifest acompanyat d'algun banquet amb les personalitats més influents del districte, en el benentès que la responsabilitat del que havien de contenir les urnes era qüestió reservada als alcaldes i cacics locals i no a l'electorat. D'altra banda, tota candidatura amb pretensions d'assolir l'acta havia de rebre el vistiplau de les persones que manipulaven els fils polítics del districte. Si no era així, sols li restava la possibilitat de presentar-se testimonialment, amb la llunyana esperança d'ésser votada i, el que és més difícil, que els seus vots fossin comptabilitzats.

Globalment, els monàrquics obtenen a Catalunya el triple d'actes que l'oposició antidinàstica, és a dir, 33 actes per a les forces dinàstiques contra 11 de les oposicions

²⁵⁹ LLORENS, Jordi.- *La Unió...*, op. cit., pp.410 i 415.

republicana, regionalista i carlina. A més, els sis escons dels regionalistes i els tres dels republicans corresponen gairebé en exclusiva a Barcelona, mentre que el del carlí pertoca a la circumscripció tarragonina i només el candidat independent que guanya l'acta de Tremp resta com a representant antigovernamental dels trenta-quatre districtes rurals catalans. Ara bé, no obstant la dissimilitud entre les zones urbanes i rurals, si en l'àmbit estatal els liberals obtenen una àmplia majoria –233 escons contra els 159 de les oposicions–, a Catalunya els resultats han advertit als dinàstics que l'enfrontament obert contra el règim polític de la Restauració és ja difícil d'aturar. Per tant, tot i que els dinàstics continuaven mantenint la primera posició a Catalunya, aquesta realitat no treu valor al fet que els resultats de Barcelona constituïssin el primer símptoma de les dificultats que esperaven a les forces del torn per mantenir aquest avantatge en el futur.

A Barcelona el catalanisme es manifesta fort als districtes III (Audiència i Llotja) i IV (Concepció), i palesa una notòria influència als districtes II (Institut, Born), VI (Universitat) i VIII (Gràcia i Sant Gervasi), mentre que els vots republicans es localitzen majoritàriament als districtes I (Barceloneta i Poblenou), IX (Sant Andreu) i X (Sant Martí). Els llocs que concentren el màxim nombre d'irregularitats –districtes V i VII– es decanten a favor dels monàrquics. En general, en els llocs on la participació és més elevada la victòria catalanista és més sòlida.

Als districtes uninominals, on la correlació de forces i el procés electoral tenen unes característiques particulars ben diferents al cas barceloní, l'elecció es manté com una confrontació personalista mancada, molt sovint, de l'enfrontament politicoideològic que hauria de caracteritzar qualsevol lluita electoral. Aquí el caciquisme pot dirigir les eleccions al seu gust i fer que triomfin els habituals encasellats. També a la resta dels districtes barcelonins les previsions dels dinàstics es veuen acomplides, atès que van guanyar totes les actes tant si es presentaven en solitari com enfrontats amb una oposició més o menys forta: Arenys de Mar, Castellterçol i Vic –on perd l'acta el regionalista Raimon d'Abadal a mans de Fernando M. Huélin– foren per als conservadors i la resta de les actes (Berga,

Granollers, Igualada, Mataró, Sabadell, Sant Feliu de Llobregat, Terrassa, Vilafranca del Penedès i Vilanova i la Geltrú) –tret de la de Manresa– foren per als liberals. Recordem que al districte de Manresa la lluita es va dirimir entre el regionalista Leonci Soler i March i el republicà Emili Junoy, com ha estudiat amb detall Pilar Martínez-Carner.²⁶⁰ Amb una diferència de pocs sufragis a favor del regionalista (2.679 contra 2.653) i amb nombroses irregularitats denunciades pels uns i els altres, ni la Junta d'Escrutini ni la Comissió d'Actes no es consideraren capacitades per endevinar quina havia estat la veritable voluntat de l'electorat. El Congrés tingué la darrera paraula i optà per l'anul·lació de l'elecció, i el districte de Manresa es va quedar sense representació a les Corts.

Malgrat l'anul·lació de l'elecció en aquest districte, la significació del "triomf" del candidat regionalista a Manresa ha estat destacada per Maria Gemma Rubí: *"si ens atenim al fet que ja a les eleccions legislatives de maig de 1901 surt elegit un candidat regionalista conservador amb caràcter independent, Leonci Soler i March, podem ràpidament asseverar que el torn dinàstic en aquest districte es va trencar molt aviat, igual que a Barcelona. (...) En definitiva, la ruptura del torn restauracionista va anar acompanyada de l'assentament de la Lliga Regionalista al districte, fet pel qual fou considerat pels coetanis de l'època com el segon baluard d'implantació del catalanisme després de la ciutat de Barcelona."*²⁶¹ Ara bé, és la mateixa historiadora qui ens adverteix que: *"el cas manresà no ens ofereix un exemple de canvi polític radical des d'un punt de vista qualitatiu. La desarticulació del torn va comportar el desenvolupament d'una vocació mobilitzadora nova i intensa, però els processos d'autenticació de la vida pública local i de massificació de la política no foren tan nítidament palesos com a Barcelona."*²⁶²

²⁶⁰ MARTÍNEZ-CARNER, Pilar.- *Els inicis...*, op. cit.

²⁶¹ RUBÍ, Maria Gemma.- *Entre el vot i la recomanació. Partits, mobilització electoral i canvi polític a Manresa (1899-1923)*, Manresa, Fundació Caixa de Manresa-Angle Editorial, 1995, p.57.

²⁶² RUBÍ, Maria Gemma.- *Entre el vot...*, op. cit., p.211.

Dels sis escons gironins només dos, la Bisbal d'Empordà i Torroella de Montgrí, van ser disputats per més d'un candidat, mentre que a la resta dels districtes el tret més característic va ser l'apatia electoral. Atesa aquesta realitat, els resultats de Girona no ofereixen cap sorpresa, ja que de les vuit actes en joc, sis eren cobejades per un únic aspirant que tenia assegurat l'escó sense necessitat de cap votació. El guanyador fou liberal a Girona, la Bisbal d'Empordà, Santa Coloma de Farners i Vilademuls; conservador a Puigcerdà; regionalista a Olot –on guanya Carles de Camps, marquès de Camps, que havia rebutjat integrar-se a la candidatura dels “Quatre Presidents” perquè considerava assegurada la reelecció per Olot–; romerista a Torroella de Montgrí i federal a Figueres.

De les vuit actes lleidatanes, cinc foren per als liberals –Lleida, Balaguer, les Borges Blanques, Cervera i Sort–, dues per als conservadors –la Seu d'Urgell i Solsona– i la de Tremp per a l'independent Domènec Sert. Aquests resultats evidencien la persistència de la fidelitat a l'alternança governamental, però en el cas de dos districtes l'elecció ha estat molt simptomàtica dels problemes que tindran en el futur els polítics del torn: l'acta de Tremp ha estat guanyada per un independent que, sense un clar arrencament polític, s'ha de considerar d'inclinació catalanista, mentre que l'independent –si bé ajudat pels regionalistes– Pere Larrosa ha estat a punt d'arrabassar, després d'una renyida votació plena d'irregularitats, l'escó de la Seu d'Urgell al guanyador de sempre, Ramón Martínez Campos. Tret d'aquests indrets, els monàrquics no han de superar cap altre entrebanc perquè, o bé eren els únics competidors, o l'oposició que tenien va ésser neutralitzada abans de la votació. Conxita Mir ens dibuixa, però, el següent panorama electoral a la província de Lleida: *“Encara que, a la majoria dels indrets, les eleccions continuaven essent quelcom aliè als electors, aquest any ja s'observen símptomes que la metodologia estava renovant-se. Alguns candidats ja feien manifestos de presentació. D'altres es desplaçaven al districte (...). Els diners començaven a córrer, sigui a través de dipòsits (...), o mitjançant la compra de vots, denunciada aquest any per la premsa per primer cop. Aquestes*

*pràctiques, abans innecessàries pel control que el govern tenia sobre el caciquisme, s'aniran generalitzant; quan hi hagi un frau serà més evident.”*²⁶³

A la circumscripció de Tarragona-Reus-Falset concorren tres candidats per als tres escons en litigi. Són aquests tres escons els que desperten un major interès, atès que hi concorren carlins, conservadors, liberals i republicans. Finalment, a la província de Tarragona els ministerials es van endur els escons corresponents a tots els districtes, exceptuant el de les minories, guanyat pel carlí Josep de Suelves i Montagut. Les actes de Gandesa i Valls foren per als dinàstics les més difícils de guanyar, si bé triomfaren molt còmodament a Roquetes i a Tortosa.

Si analitzem el conjunt de les circumscripcions catalanes veiem que, en paraules d'Albert Balcells, Joan B. Culla i Conxita Mir, *“els regionalistes no posseeixen una estratègia homogènia. D'altra part, només presenten candidatures pròpies a Olot i Manresa, perquè llur influència fora de Barcelona és encara molt escassa.”*²⁶⁴ Mentre als districtes tarragonins s'hi troben absents, allí on tenen possibilitats d'una futura implantació segueixen la tàctica de donar suport als candidats independents –Berga, Granollers, Mataró, la Seu d'Urgell o Tremp–, o als conservadors polaviejistes –Solsona o Sort–, sempre amb un caràcter més pragmàtic que polític.

Un cop celebrades les eleccions, la notícia de la constitució de la Lliga Regionalista fou publicada a «La Veu de Catalunya». Hom pot llegir a la secció “Notícies de Barcelona”: *“Ha quedat definitivament constituïda la Lliga Regionalista com a resultat de la fusió del “Centre Nacional Català” i de la “Unió Regionalista”, que té per objecte, com consta en els estatuts: treballar per a la reivindicació dels drets i la defensa dels interessos de*

²⁶³ MIR, Conxita.- *Lleida 1890-1936. Caciquisme polític i lluita electoral*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1985, p.105.

²⁶⁴ BALCELLS, Albert; CULLA, Joan B.; MIR, Conxita.- *Les eleccions generals a Catalunya de 1901 a 1923*, Barcelona, Fundació Jaume Bofill, 1982, p.38.

Catalunya per a aconseguir per tots els medis legals, l'autonomia del poble català dintre l'Estat espanyol." ²⁶⁵ S'afegeix a continuació que el nou partit estarà regit per una junta de la qual és president Bartomeu Robert i en són vicepresidents Miquel Àngel Fargas i Narcís Verdager i Callís. El doctor Robert –la figura més popular del catalanisme del moment– es convertirà, doncs, en el primer president de la Lliga Regionalista. Joan Garriga i Massó ens diu al respecte: *"calia un president de prestigi i acceptació universals, i hàbilment Domènech i Prat triaren el doctor Robert, que tenia una gran fama a Barcelona en la seva professió, i des del «tancament de Caixes» s'havia convertit en l'ídol de tots els barcelonins. A més la seva personal simpatia va fer la resta."* ²⁶⁶

En aquests moments inicials, la Lliga representava sectors socials diversos. Com detalla Isidre Molas, integren el nou partit, en primer lloc, els homes del Centre Nacional Català, nucli format essencialment per polítics joves, la majoria dels quals estan totalment deslligats de l'aparell polític de la Restauració, *"que aportaven els gèrmens d'una nova síntesi ideològica del catalanisme i una nova estratègia. Procedents, els uns, del possibilisme, i els altres del catalanisme tradicionalista, tots posseïen intensos lligams amb els medis econòmics barcelonins."* ²⁶⁷ Es tracta de Lluís Duran i Ventosa, Lluís Domènech i Montaner, Francesc Cambó, Raimon d'Abadal, Josep Pella i Forgas, Joan Freixas, Jaume Carner, Antoni Gallissà, Narcís Verdager i Callís i, possiblement, Narcís Pla i Deniel. El segon grup important és el format per la Unió Regionalista, que és *"essencialment un nucli burgès, integrat principalment per industrials d'un considerable poder econòmic, i amb una indubtable vocació dirigent, bé purament econòmica, bé política."* ²⁶⁸ Sembla, per tant, que podem

²⁶⁵ «La Veu de Catalunya» 31 de maig de 1901.

²⁶⁶ GARRIGA I MASSÓ, Joan.- *Memòries...*, op. cit., pp.126-127.

²⁶⁷ MOLAS, Isidre.- *Lliga...*, op. cit., pp.42-43.

²⁶⁸ MOLAS, Isidre.- *Lliga...*, op. cit., pp.42-43.

arriscar-nos a afirmar que en la seva major part la burgesia catalana se sentirà representada per la política de la Lliga. Procedeixen de la Unió Regionalista, junt amb els doctors Robert i Fargas: Manuel Raventós, Albert Rusiñol i Joan Girona. Després hi havia persones que militaven possiblement en la Unió Regionalista perquè procedien de la Junta polaviejista: Anicet Noguera, Carles de Fortuny, Damià Mateu i Ernest Vilaregut. Els altres dos membres de la direcció de la Lliga eren Sebastià Torres, del qual no hi ha constància que milités a la Unió Regionalista però que sens dubte n'era simpatitzant, i Manuel Font i Torner, la militància política del qual no coneixem. Bona part dels dirigents de la Lliga eren socis i directius del Foment del Treball Nacional (Rusiñol, Mateu, Fargas, Fortuny, Noguera, Raventós, Vilaregut, Girona o Torres), i n'hi havia dos que estaven molt vinculats als gremis, Torres i Vilaregut, dirigents de la Lliga de Defensa Industrial i Comercial. En tercer lloc, continua Molas, *“en tots dos grups hi havia homes que pertanyien a professions liberals, de més prestigi i representació ciutadana els de la Unió, però més joves i més vocacionalment polítics els del Centre. Aquests estaven relacionats íntimament per llur professió (advocats, metges, arquitectes, especialment) amb els grups burgesos i de propietaris de Barcelona.”*²⁶⁹ En quart lloc, el partit recollia les reivindicacions dels gremis de comerciants de Barcelona. I, a banda de tot això, no podem oblidar la gran atracció que exercia sobre la dreta catòlica i el carlisme, que arrosseguen darrere seu una àmplia base de catòlics, d'origen social divers, però que accepten el catalanisme mentre sigui conservador i defensor dels principis religiosos.

Sorprenentment no hi figuraven, en aquesta llista, alguns dels homes més destacats del Centre Nacional Català o de la Unió Regionalista: Prat de la Riba, Ferrer-Vidal –en aquest cas perquè presidia el Foment–, Agulló o el marquès de Camps. Tampoc Sallarés, que moriria aquell mateix 1901. L'absència de Prat de la Riba pot explicar-se no

²⁶⁹ MOLAS, Isidre.- *Lliga...*, op. cit., pp.42-43.

tan sols perquè era al capdavant de «La Veu de Catalunya», sinó per la seva subtil política de dirigir des de l'ombra.

Malgrat l'indubtable èxit electoral i polític, la Lliga estava encara poc cohesionada i els seus òrgans directius, poc definits: *“un dels problemes que sempre han quedat força confosos és com funcionava en realitat la junta i qui hi prenia les decisions fonamentals”*, escriu Borja de Riquer.²⁷⁰ Atesa la manca d'homogeneïtat política de la Lliga, i si hi sumem el fet que personalitats fonamentals com ara Prat de la Riba no figuressin oficialment a la direcció del partit, podem pensar en una organització política força complexa, poc vertebrada quant a direcció. Sembla, però, que el grup políticament més actiu i coherent és el que es vertebrava entorn de Prat de la Riba i de «La Veu de Catalunya», que serà des d'on es marcarà la línia política del partit, mentre que gran part dels integrants de la junta directiva restarà en una actitud de relativa passivitat. Aquesta poca vertebració interna no impedeix, però, que el 26 de maig la junta directiva de l'entitat aprovi els estatuts, el primer article dels quals diu: *“Article 1^r. És objecte de la «Lliga Regionalista» la defensa dels interessos i la reivindicació dels drets de Catalunya, treballant per tots els medis legals per aconseguir l'autonomia del poble català dintre de l'Estat espanyol. La «Lliga Regionalista» apoiarà tot moviment autonòmic de les demés regions espanyoles, procurant estendre a totes la doctrina autonomista.”*²⁷¹

En el moment de la seva fundació, els teòrics del partit no tenen gaire clar ni el seu caràcter ni la línia política que cal seguir, situació que donarà lloc a diferents tensions internes. Borja de Riquer ens dibuixa un panorama força complex: *“Des del començament, a la Lliga hi haurà el problema de la seva mateixa definició com a organització. Què era la Lliga el 1901? Un partit polític de la burgesia catalana? No. Crec que era quelcom més complex. A la*

²⁷⁰ RIQUER, Borja de.- *Lliga...*, op. cit., p.205.

²⁷¹ *Estatuts de la Lliga Regionalista*, Barcelona, Tobella i Costa Impressors, 1901.

Lliga hi havia molt de moviment, ampli, heterogeni, poc estructurat organitzativament, sense una línia política massa clara, etc. Però també hi havia uns sectors que volien de la Lliga la defensa gairebé exclusiva dels seus interessos de classe. N'hi havia que veien el nou grup com la plataforma política des de la qual podien negociar amb els governs amb força; n'hi havia que la consideraven com una organització interclassista que defensaria d'una manera més eficaç i realista que no pas la Unió Catalanista els interessos de tots els catalans. Llavors, quins eren els punts polítics que agermanaven aquestes opinions diverses? Doncs, fonamentalment, tres a parer meu: Acció política enfront de la passivitat dels puristes de la Unió i del conformisme tradicional de la burgesia catalana, per tal d'aconseguir els ideals autonomistes (...). Via reformista com a única possible, és a dir, treure el màxim del treball dins dels mitjans legals; això implicava plantejar-se la qüestió de la negociació amb els governs i dels pactes amb unes altres forces polítiques (...). Reconquesta de Catalunya traient el caciquisme dels Ajuntaments i de les Diputacions, posant fi a la corrupció i la ineficàcia i demostrant la capacitat de gestió honesta i positiva dels veritables representants de la població.”²⁷²

Quant als nuclis que s'organitzaran a diferents comarques catalanes sota el nom de Lliga Regionalista, val a dir que molt sovint tindran una composició social i una procedència política diferents del centre director barceloní. Aquests nuclis comarcals i locals gaudiran d'una autonomia notable, s'organitzaran com a grups específics i teòricament independents –Lliga Regionalista de Lleida, de Sabadell, etc.–, però en la pràctica seguiran les directrius polítiques de Barcelona. De tota manera el que cal veure, sobretot en els primers anys de la Lliga, és que, en gran part, l'aparició de nuclis de la formació a comarques i l'elecció de diputats d'aquest grup als districtes rurals es deuran molt més a la incorporació de polítics que havien militat en altres grups –monàrquics, carlins, catòlics, etc.– que no pas a una irradiació directa del que passava a Barcelona.

El debut parlamentari dels “Quatre Presidents”

Un cop celebrats els comicis del 19 de maig, que han significat l'elecció com a diputats dels quatre integrants de la candidatura catalanista a Barcelona, i quan la Lliga Regionalista ja s'està començant a estructurar internament, els “Quatre Presidents” han de fer front al seu debut parlamentari.

Les Corts de la nova legislatura foren inaugurades el dia 11 de juny de 1901 amb el Missatge de la Corona redactat per Sagasta, en el qual feia algunes referències als problemes regionals que, segons ell, eren provincians, artificials i creats amb l'objectiu de destruir Espanya. A banda dels atacs al regionalisme, en el seu missatge Sagasta presentava un vague programa de govern on quedaven recollides mesures com l'anivellament del pressupost, la millora de la defensa nacional, el foment de les obres públiques, de la indústria i de l'agricultura, i determinades reformes a l'Administració, tant la central com la local.

Amb aquest ambient gens favorable, els diputats de la Lliga arribaven a Madrid, on es van trobar amb un problema imprevist: la Comissió d'Actes encara no havia dictaminat sobre els resultats de les eleccions a Barcelona perquè hi havia impugnacions presentades a darrera hora pels cacics. Per tant, els "Quatre Presidents" no tenen encara les credencials de diputat i no poden ser presents a la primera sessió de les Corts l'11 de juny. Al cap d'uns quants dies, comencen a donar senyals d'impaciència i el 22 de juny signen una protesta en la qual denuncien els inexplicables retards en el seu reconeixement com a diputats i l'actitud poc dialogant d'alguns membres de la cambra als quals havien començat a plantejar les seves reivindicacions descentralitzadores. Finalment, Torres, Rusiñol, Domènech i Montaner i el doctor Robert decideixen marxar de Madrid, deprimits per l'espectacle del Parlament, del qual encara no han estat reconeguts com a membres de

²⁷² RIQUER, Borja de.- *Lliga...*, op. cit., pp.205-206.

ple dret. A més, a la capital de l'Estat han estat acusats de separatistes per bona part de la classe política i per alguns representants del caciquisme espanyol, poc sensibles a les reivindicacions catalanistes. Bona part d'aquesta classe política, però, no volia entendre que el projecte proposat pels diputats catalanistes no contemplava cap pretensió separatista, sinó que allò que estava plantejant Catalunya, per boca dels "Quatre Presidents", era un model diferent d'Estat espanyol, com ha posat de manifest Albert Balcells, que ens diu: *“El desenvolupament del nacionalisme català anà estretament lligat a la qüestió de la construcció de l'Estat liberal espanyol i a la discussió sobre l'organització d'aquest Estat, oposant el model autonomista i regionalista al centralisme uniformista basat en la castellanització.”*²⁷³

El matí del dia 24 de juny els "Quatre Presidents" arriben a Barcelona, on són rebuts al baixador del passeig de Gràcia per una gran munió de persones que els saluden amb aplaudiments i visques i els acompanyen fins a l'estatge de la Lliga, a la plaça de Catalunya, des d'on el doctor Robert adreça algunes paraules als congregats: *“aquests aplaudiments deuen anar dirigits a vosaltres mateixos. Tots som uns. (...) A Madrid han posat en dubte la nostra legitimitat, el nostre dret (...); però hi tornarem tant si ens reben bé com si ens reben malament; ens sentiran tant si volen com si no volen”*, recull Enric Jardí.²⁷⁴

L'actitud decidida dels diputats catalanistes i tot el suport que tenien al darrere van fer que el govern, tement disturbis a Barcelona, accelerés els treballs de la Comissió d'Actes, que, finalment, el 3 de juliol proposava la proclamació com a diputats per Barcelona de Bartomeu Robert, Albert Rusiñol, Lluís Domènech i Montaner, Sebastià Torres, Pere G. Maristany, Alejandro Lerroux i Francesc Pi i Margall. El dia 13 de juliol serà posat a discussió el dictamen de la Comissió d'Actes amb un discurs a càrrec del seu

²⁷³ BALCELLS, Albert; PUJOL, Enric; SABATER, Jordi.- *La Mancomunitat...*, op. cit., p.37.

²⁷⁴ JARDÍ, Enric.- *El Doctor...*, op. cit., p.129.

president, José Canalejas, i un altre, hostil com sempre, de Francisco Romero Robledo. El dictamen va ser aprovat per 111 vots contra 37.

Finalment, els diputats de la Lliga, nous flamants diputats a Corts, podran debutar oficialment al Congrés, davant de l'astorament, la irritació i la intransigència de bona part de la Cambra, que per primera vegada tindrà representants polítics regionalistes, que s'erigiran en portaveus d'un territori particular. Això trencava el tradicional sistema de partits, amb la irrupció per primer cop a la Cambra d'un partit regionalista. La missió que tenien encomanada els "Quatre Presidents" no era gens fàcil: explicar a un auditori hostil i molt poc predisposat a escoltar, què era i que volia el catalanisme, que esdevenia així un nou factor en la vella política espanyola. Un cop iniciada ja la seva carrera parlamentària, Robert denunciarà aquest ambient tan poc favorable per als diputats catalanistes en una carta sense datar, el destinatari de la qual és el seu cunyat Emerencià Roig i Bofill: *"Aquí nos marcha todo hasta ahora como una seda, á pesar de la atmósfera de hostilidad que nos envuelve."*²⁷⁵

El 16 de juliol Rusiñol i Torres juraven el càrrec de diputat; l'endemà va fer-ho el doctor Robert. Domènech i Montaner, però, absent de Madrid, no ho va poder fer fins el 19 de novembre.

Cal recordar, arribats en aquest punt, que la confirmació de Robert com a diputat a Corts significava la seva renúncia a la càtedra universitària. Així, el 19 de juliol de 1901 el rectorat de la Universitat de Barcelona va rebre el següent ofici de la sotssecretaria d'Universitats: *"El Excmo. Sr. Ministro me dice con esta fecha lo que sigue: Ilmo. Señor. S. M. el Rey (q. D. g.) y en su nombre la Reina Regente del Reino ha tenido a bien acceder a lo solicitado por Don Bartolomé Robert y Yarzabal, Catedrático numerario de la Facultad de Medicina de la Universidad de Barcelona, declarándole en situación de excedente para que pueda ejercer el cargo de Diputado a Cortes por la Circunscripción de Barcelona. De orden del Sr. Ministro lo*

²⁷⁵ Arxiu Dr. Robert.

traslado a V. S. Para su conocimiento y demás efectos. Dios guarde a V. S. muchos años. Madrid, 19 de julio de 1901. El Subsecretario.”²⁷⁶

Sembla, però, que el doctor Robert va canviar d'idea pocs dies després i va decidir no deixar les classes, malgrat les seves responsabilitats com a diputat a Corts. Si més no això es dedueix del telegrama que el 30 de setembre envià el sotssecretari d'Instrucció Pública al rector de la Universitat de Barcelona: *“No habiendo inconveniente alguno que se oponga a los deseos expuestos por el Dr. Robert para explicar este año su cátedra no obstante estar declarado en situación de excedencia sírvase V. S. autorizarle para ello.”*²⁷⁷

L'endemà, 1 d'octubre, el rector envià al degà de la Facultat de Medicina la següent notificació: *“Este Rectorado, en vista de la orden telegráfica del Ilmo. Sr. Sub. de Instrucción Pública y B. A. de fecha de ayer, ha tenido a bien autorizar a D. Bartolomé Robert para que durante el presente curso pueda explicar su cátedra.”*²⁷⁸ Sembla confirmar-se, doncs, que malgrat les seves absorbents responsabilitats polítiques, el doctor Robert no vol renunciar a una de les seves grans vocacions, la docència universitària.

El 19 de juliol el doctor Robert, president de la Lliga, fa la seva primera intervenció al Congrés, i sorprèn per la serenitat i la documentació aportada (a l'apèndix final d'aquest treball han estat recollits tots els discursos parlamentaris de Robert). En el seu parlament planteja algunes esmenes de caràcter regionalista al Missatge de la Corona llegit alguns dies abans per Sagasta. Les expectatives i els temors a la Lliga davant el debut parlamentari de Robert són evidents, atès que, com ens explica Francesc Cambó: *“No hi havia més remei que jugar la carta del doctor Robert i per això calia infiltrar-li un mínim de cultura catalanista. Aquesta tasca, que jo venia fent ja de temps, vaig prendre cura d'intensificar-*

²⁷⁶ Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona (*“Expedient acadèmic del Dr. Robert”*).

²⁷⁷ Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona (*“Expedient acadèmic del Dr. Robert”*).

²⁷⁸ Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona (*“Expedient acadèmic del Dr. Robert”*).

la. Els vespres, en sortir de la Lliga, jo l'acompanyava fins a casa seva, que venia de passada per anar a la meva dispesa. Pel camí, jo procurava anar-li donant lliçons de política i de catalanisme i, arribats a casa seva, a voltes ja cridat el vigilant, es perllongava la nostra conversa llargues estones.(...) En la campanya electoral ja havia fet alguns discursos, els quals, havíem pogut apreciar que, si la seva cultura política era escassa, tenia, en canvi, un instint meravellós que el privava de donar una relliscada fatal. A voltes, tot parlant, vèiem com anava camí de caure al precipici dient un disbarat de difícil rectificació i que ens hauria sortit a la cara i, això no obstant, ell tot sol, per aquest instint meravellós, s'aturava abans de la caiguda. En els discursos que pronuncià a les distintes festes amb què se l'obsequià per la victòria, jo tenia ocasió d'apreciar com les meves lliçons nocturnes s'anaven aprofitant. Quan sortí cap a Madrid, jo em sentia quasi tranquil: entre el que li havia dit i els documents que s'havia estudiat, tenia el necessari per a complir bé la seva comesa. El dia 19 de juliol de 1901 pronuncià el seu primer discurs. Era per al nostre partit un moment decisiu: un èxit tindria enorme transcendència; un fracàs era un esfondrament, almenys per una llarga temporada. Jo, impacient, no vaig estar-me d'anar a la redacció de "La Veu". Allí vaig trobar-me amb Prat i amb Casellas i, quan començaren d'arribar les galerades del discurs del doctor Robert, les anàrem llegint amb emoció fondíssima. Al principi, gairebé no podíem respirar; poc després, anàrem prenent confiança i, finalment, quedàrem més que satisfets, entusiasmats: el doctor Robert s'havia portat com un home; havia tingut la prudència de no entrar en matèries excessivament difícils i compromeses; però en tot el que havia dit no hi havia una sola heretgia."

279

En els mateixos termes s'expressava Domènech i Montaner en el discurs que pronuncià el 2 de maig de 1903 en la vetllada necrològica que l'Ateneu Barcelonès va dedicar a la memòria del doctor Robert: "*semblava que la Providència l'hagués triat al doctor*

²⁷⁹ CAMBÓ, Francesc.- *Memòries...*, op. cit., p.76.

*Robert pera portar la veu de la terra davant dels seus enemichs, tenint en previsor compte les qualitats y defectes d'aquestos. Quan en les eleccions del 1901, reberem de Barcelona, impensadament, la investidura de la seva representació en les Corts, no solament jo, sinó els amichs tots de Catalunya ho vegerem ab esglay. El doctor Robert, que devia portar la paraula, era nou, completament nou en la oratoria parlamentaria y inexpert en les lluites y fins en les teoríes polítiques, y els altres, poch podíem suplirlo; y no obstant, al sortir de les sessions en que ell parlava, havíem de reconèixer que no hi havia altre missatger millor pera exposar les aspiracions catalanes.”*²⁸⁰

No ens podem estar de citar, encara, el testimoni, a voltes poc matisat val a dir, de Josep Pla quan escriu: “*obertes les Corts, els diputats anaren a Madrid i el doctor Robert començà, al Parlament, la seva admirable campanya catalana. És un fenomen realment curiós la transformació que havia sofert el doctor Robert des del punt de vista del moviment. En el moment d’acceptar l’alcaldia de Barcelona, no sabia ni un borrall del que representava el particularisme, però al cap de molt pocs mesos, i com per art d’encantament, es convertí en una de les seves més grans personalitats. Aquesta transformació fou deguda, segons testimonis coetanis, a Cambó. Es conegueren a la Lliga, i Cambó l’agafà com aquell qui diu pel seu compte, i no parà (...) fins que fou convertit en un polític acabat. «A risc d’agafar cada dia una pulmonia –ens deia Cambó– vaig acompanyar setmanes senceres cada vespre el doctor Robert a casa seva. Aquestes converses de vegades es prolongaven fins a la matinada i sovint ens passàvem una hora o dues sota un fanal, discutint. Jo l’agafava per la solapa de l’americana i com aquell qui diu no el vaig deixar anar fins que el vaig haver interessat en les nostres coses. Robert era un home lleial i, quan estigué convençut –va arribar-hi a còpia de dialèctica– de la superioritat i de la noblesa del que defensàvem, ja no ens deixà mai més i fou un polític complet, apassionat i utilíssim». Per a les qüestions de detall fou també moltes vegades l’esperit sant del doctor Robert.*

²⁸⁰ Discurs reproduït parcialment al «Cu-Cut!» de 17 de novembre de 1910.

*Una conversa de deu minuts li obria amples horitzons oratoris. Sense saber de Catalunya gran cosa més que el que Cambó li explicà sota els fanals de l'Eixample naixent, Robert féu discursos, conferències, improvisacions molt brillants i de gran força. Robert fou un home de gran recepció per a la dialèctica. Sabia escoltar. Es podria dir potser, per caracteritzar la seva figura, que tingué un do d'intuïció excepcional. Les seves intervencions parlamentàries són un model de doctrina i de tàctica.”*²⁸¹

Com era d'esperar, el primer parlament del doctor Robert al Congrés incidirà en el programa ideològic i en les aspiracions del catalanisme i en les crítiques al centralisme polític espanyol, causant dels mals de l'Espanya moderna. L'Espanya moribunda, afegia Robert, “¿dispone todavía de elementos de vida? Si los tiene, ¿dónde? ¿cómo los tiene? En las regiones; no los busquéis aquí, en el Centro.”²⁸² Continuà exposant que la grandesa d'Espanya coincidí amb el període històric en què la monarquia no era centralitzada, com succeïa en el cas d'Àustria-Hongria o de l'Imperi Alemany, regits per una Constitució gairebé federal que, d'altra banda, s'havia evidenciat com una solució excel·lent per a repúbliques com la nord-americana o la Confederació Helvètica. En el seu discurs també afirmava que Catalunya no aspirava a la separació de la resta de l'Estat ni tampoc a ésser annexionada a França, i que volia contribuir amb les altres regions espanyoles a la revifalla del país, si bé aquesta tasca només podia ésser assolida amb una àmplia autonomia administrativa, a la qual aspira Catalunya. La seva ferma defensa de Catalunya i del catalanisme i les seves crítiques a l'organització política de l'Estat no eren incompatibles amb el respecte que Robert manifestava quan parlava d'Espanya o d'alguns episodis de la seva història, la qual cosa no és sinó la prova més evident de l'equanimitat i el sentit de la

²⁸¹ PLA, Josep.- *Francesc Cambó...*, op. cit., pp.164-165.

²⁸² «Diario de Sesiones del Congreso», nº 33, p.748, sessió del 19 de juliol de 1901.

justícia que observà sempre el doctor Robert, no només en la seva actuació política, sinó també en les altres facetes de la seva vida.

En el seu primer discurs ja es troben apuntats els temes al voltant dels quals girarà tota la carrera parlamentària i l'activitat política del doctor Robert: la defensa del catalanisme i de l'autonomia de Catalunya. En aquest sentit, Robert es mostra esperançat i convençut que algun dia els objectius del catalanisme podran ésser assolits. El primer pas, conclou, és l'aspiració d'obtenir el concert econòmic per a Catalunya.

Sagasta respon el doctor Robert en aquest punt, tot dient-li que cap govern espanyol no ha volgut afeblir la potència econòmica de Catalunya, ans al contrari. El polític liberal va més enllà i s'atreveix a suggerir que Catalunya és una regió privilegiada perquè s'ha aprofitat de la resta d'Espanya, i fins i tot insinua la responsabilitat dels catalans en el desastre del 1898. Sagasta arrodoneix el seu discurs amb una altra "perla": *"Cataluña, que todavía tiene el hereu en la familia, ha sido el hereu de la pobre España."* Les paraules de Sagasta foren molt comentades a Catalunya. En l'article titulat *"Els hereus d'Espanya"*, Pella i Forgas acusava els governs centralistes d'haver lliurat les riqueses del país als estrangers i es preguntava: *"Qui és avui, encara, l'hereu de la Hisenda espanyola, qui usufructa la major part del pressupost espanyol, on van els milions que es recapten del contribuent per a pagar els serveis de la Nació?"*²⁸³ Aquests interrogants formulats per Pella i Forgas són contestats, també des de «La Veu de Catalunya», amb una sèrie d'articles que, amb el títol general d'*"Els hereus d'Espanya"* i apareguts entre els dies 21 de setembre i 28 d'octubre de 1901, detallen el volum d'inversions estatals a Catalunya i l'aportació del Principat a la Hisenda espanyola. Amb aquest seguit d'articles «La Veu de Catalunya» pretenia rebatre la insinuació de Sagasta que Catalunya explotava la resta de l'Estat.

²⁸³ «La Veu de Catalunya» 26 de juliol de 1901.

Després de Sagasta hi intervé Albert Rusiñol per replicar-li i per fer una defensa del concert econòmic, com havia apuntat en la seva intervenció el doctor Robert, que és, precisament, el següent a intervenir. En un breu parlament de to conciliador, l'il·lustre metge rectifica les afirmacions del polític liberal tot puntualitzant que Catalunya no explota la resta d'Espanya com s'havia dit a la Cambra.

Després demana l'ús de la paraula l'inevitable Romero Robledo, que interroga el doctor Robert i li demana si l'autonomia a la qual aspira Catalunya es concreta en el programa aprovat a Manresa el 1892, a la qual cosa Robert respon que sí. La mateixa resposta tindrà la següent pregunta formulada per Romero Robledo, és a dir, si un altre dels objectius perseguits amb les *Bases de Manresa* era demanar l'oficialitat del català. L'estira-i-arronsa entre Romero Robledo i el doctor Robert es perllongà encara durant una breu estona, com relata Enric Jardí: *“Romero Robledo continuà preguntant en relació a les Bases de Manresa: «¿Entra la enseñanza independiente?» Robert assentí novament. «¿Y el poder legislativo y las cámaras?»*, prosseguí implacable (...). *«Dentro de la región»*, precisà, amb molt bon sentit, el diputat per Barcelona. *«¿Con Monarquía o con República?»*, inquirí Romero; a la qual cosa l'altre, fidel a la idea d'accidentalitat de les formes de govern a bastament proclamada pels catalanistes, respongué: *«Esto no es substancial para nosotros»*.”²⁸⁴

En vista de les respostes donades pel doctor Robert, Romero Robledo conclouïa, un xic teatralment: *“Yo, para mí, tengo bastante por esta tarde con lo que estos señores me han contestado. Formaré mi conciencia y mi convencimiento y, cumpliendo aquí mis deberes en el Templo de las Leyes, delante del País, oportunamente discutiré la manera que mi patriotismo me dicte para impugnar las aseveraciones que hoy he oído y discutiré con todos los respetos que se merecen las personas de los súbditos de una Nación extraña.”*

²⁸⁴ JARDÍ, Enric.- *El Doctor...*, op. cit., pp.135-136.

El doctor Robert, convertit en portaveu del catalanisme al Congrés, havia passat amb molt bona nota el tràngol del seu debut parlamentari. Es va revelar com un orador hàbil, pacient i amb capacitat per exposar d'una forma sintètica i entenedora a un auditori molt més familiaritzat que ell amb la dialèctica política quins eren els ideals del catalanisme.

Un dels seus companys de candidatura, Lluís Domènech i Montaner, escriurà a *“El Dr. Robert en la política”*: *“su campaña en las Cortes le colmó de satisfacción y con razón podía estar orgulloso de ella. Él mismo lo decía: si no hubiese sido por sus deberes profesionales y de familia se sentía allí muy bien físicamente y moralmente; si no fué querido, fué muy pronto respetado y admirado. Había que ver el cambio que se operó en el seno mismo del Congreso el día de su primer discurso. Aquel hombre sobre el que se habían amontonado necios cuentos y opiniones, el de los cráneos mal formados (cosa que en realidad no había dicho jamás) se levantaba en medio de la hostilidad de la Cámara, de las tribunas, de todo Madrid. Su simpática figura, su nobleza, la deferencia extremada para todo y para todos, el cuidado, los circunloquios con que trataba siempre de evitar la ofensa al contrario, la fe y convicción con que defendía sus principios, causaron una sorpresa grata. El ogro de la leyenda de la prensa resultaba ser un gigante bondadoso.*

En los primeros momentos las miradas se dirigían á él bajo rudo ceño, se oían murmullos desagradables. Junto á las gradas se agrupaban los políticos viejos, gruñendo, renegando de Cataluña y de los catalanes (...). Nosotros temíamos, yo especialmente, temía uno de aquellos momentos en que sin saber porque, Robert, tan elocuente, se quedava alguna vez á la mitad de un raciocinio. «No tema V., me decía, esto que ha visto V. que me ha sucedido en algun meeting es un efecto puramente físico; yo no pierdo nunca la serenidad en una discusión como no me dé un vahido y hoy me siento bien» (...).

Y efectivamente, la odiosidad se iba desvaneciendo á medida que hablaba, cambiábase en simpatía, y parecía que todos deseaban ser amigos de aquel hombre. Era realmente este un don de Dios de que él hacía ofrenda á la patria. Recuerdo que en un momento en que la mayoría

se creyó obligada á protestar por fórmula de un concepto patriótico del Dr. Robert, salió de mi lado, del grupo hasta hacía poco furioso de los ex-diputados, una imprecación á los turiferarios del Gobierno: «Ese tiene más talento que todos vosotros juntos». Y los demás asintieron. Así era Robert en el Congreso.

*Yo me quedé sorprendido. Jamás podíamos soñar efecto semejante. Hubiese ido allá un gran orador formado en las luchas parlamentarias, hubiese llevado un profundo y concienzudo estudio de nuestras doctrinas, hubiese sido un convencido de siempre, y no habría logrado tales resultados. Por el contrario era de temer de aquella discusión un conflicto y una rotura irremediables. Hoy pueden ir á aquellos bancos en que nos sentábamos, los combatientes jóvenes y de gran talento que tiene Cataluña; yo estoy seguro que aunque no logren nada positivo se les oirá desde el primer momento con deferencia. Las opiniones de Cataluña pueden ya resonar libremente en aquella sala, sin que se caigan por sí mismos sobre el osado que las haga resonar, techos, paredes y galerías, como amenazaban en un principio. Y entiéndanlo cuando vayan allí; esto lo deberan al doctor Robert.”*²⁸⁵

El debut parlamentari del doctor Robert no havia passat desapercbut i l'orador va rebre les felicitacions de diversos parlamentaris, entre els quals destacava, pel seu prestigi, el republicà Francesc Pi i Margall. Cal remarcar, però, que la majoria de les felicitacions es referien a les qualitats formals del seu discurs, ben construït i mesurat, sense estridències. Tota una altra cosa era el contingut de la seva intervenció, que s'indigestà a alguns diputats i cronistes parlamentaris, com per exemple a «El Heraldo» del dia 20 de juliol, que cita Enric Jardí: “*el de ayer, marcará una fecha en los anales de nuestros infortunios, ya que fueron tan graves las cosas que dijo Robert en el Congreso, que hasta a las estatuas del Salón de sesiones se les encendió el rostro de vergüenza. Por fin el Catalanismo se ha quitado la careta.*”

²⁸⁵ «Hispania» 30 d'abril de 1902.

²⁸⁶ Això no obstant, amb motiu de la mort del doctor Robert aquest diari va fer del conjunt de la seva carrera parlamentària les següents valoracions, com recull Enric Jardí: *“Desde las primeras palabras que pronunció en el Congreso comprendió la Cámara que Robert, gran orador en catalán, era excelente polemista en castellano (...). En la tenacidad consistía su fuerza de propagandista. Era, además, muy hábil y jamás dijo sino lo que le convenía decir, cosa tanto más difícil tratándose de una Cámara que le era hostil y que a cada instante le interrogaba y le interrumpía (...). Conservaba siempre durante los debates la sonrisa en los labios y era cortés con el adversario hasta la exageración. Su afabilidad le ganó, pronto, muchos amigos y aunque a nadie convenció políticamente, se le estimaba y se le hacía justicia.”*²⁸⁷ Cal dir que, en general, les intervencions parlamentàries del doctor Robert van ser acollides amb respecte, en correspondència amb l'actitud conciliatòria, oberta i tolerant amb els altres parlamentaris que ell va manifestar sempre.

Naturalment, a «La Veu de Catalunya» es comentava de tota una altra manera la iniciació oratòria de Bartomeu Robert i dels altres diputats catalanistes, al Congrés; en un article titulat *“Catalunya al Parlament”*, podem llegir: *“En aquella casa revellida, en aquell Bizanci ple de fórmules i precedents hi ressona la veritat de les aspiracions catalanes explicades clarament i concretament pels diputats de Barcelona entremig dels crits i de les interrupcions d'aquell món vell que s'acaba (...). Ho han dit, explicant clar i concret què és el que volem d'Espanya i no volem, què és el que volem que segueixi unit i què és el que volem trencar, què és el que Catalunya vol tenir de comú amb Espanya i què vol tenir lliure per si mateixa. El que han dit els nostres diputats, que ha estat com una idea nova en aquella casa de les idees revellides, és sabut, és antic a Catalunya. Ho hem predicat nosaltres tota la nostra vida, ho proclamàrem a l'Assemblea de Manresa on sentàrem l'esbós de la nostra doctrina; ho hem vingut predicant des d'aquestes pàgines i, per mitjà d'elles, hem fet arribar-ho fins als més llunyans racons de*

²⁸⁶ JARDÍ, Enric.- *El Doctor...*, op. cit., p.137.

²⁸⁷ JARDÍ, Enric.- *El Doctor...*, op. cit., p.138.

Catalunya. Ara falta sols que qui té orelles hi senti i qui té ulls hi vegi.”²⁸⁸ No cal dir que el ressò dels seus discursos parlamentaris refermà encara més el gran afecte popular que ja havia començat a guanyar-se el doctor Robert al seu pas per l’Ajuntament de Barcelona.

La proximitat de les vacances d’estiu farà que l’activitat parlamentària disminueixi molt d’intensitat i que en pocs dies es tanquin les Corts. El matí del 21 de juliol arribaren a Barcelona amb l’express de Madrid els “Quatre Presidents”; la rebuda fou multitudinària: la gent els aplaudeix i els ovaciona al llarg de tot el trajecte, que els porta des de l’estació a l’estatge de la Lliga Regionalista, passant per l’Ateneu Barcelonès i per la redacció de «La Veu de Catalunya». Des del balcó de la seu de la Lliga Regionalista, el doctor Robert adreça algunes paraules als allí reunits: *“Aneu-vos-en, doncs, i que regni entre nosaltres l’esperit pràctic català que demostra les seves aspiracions i els seus desigs amb fets i no crits.”*²⁸⁹

El primer contacte amb el món oficial de Madrid no havia estat favorable per als diputats catalanistes. Els havia sorprès l’agressivitat amb què havien estat tractats i la intransigència dels membres del govern en el moment de plantejar la reivindicació del concert econòmic. El camí del possibilisme no serà fàcil. Els diputats catalanistes havien pogut comprovar, des de dins, com era la política oficial i començaven a adonar-se que la seva tasca seria complexa i difícil.

Arribats en aquest punt hem de fer un breu incís per referir-nos a un fet que és molt simptomàtic del nivell de prestigi que estava assolint el doctor Robert: en aquests moments, els sectors més conciliadors de la Unió Catalanista comencen a valorar la possibilitat d’un acostament a Robert, i fins i tot hom li proposa que la Lliga Regionalista s’incorpori a la Unió Catalanista, amb la garantia que no perdrà la seva autonomia. Ara bé, les actituds intransigents que encara existien dins la Unió i el poc interès dels dirigents

²⁸⁸ «La Veu de Catalunya» 20 de juliol de 1901.

²⁸⁹ «La Veu de Catalunya» 21 de juliol de 1901, edició del vespre.

regionalistes per acceptar aquesta oferta van motivar que aquestes temptatives d'acostament entre les dues entitats no passessin d'aquí.

Un cop tancades les Corts a causa de les preceptives vacances estivals, començava per al doctor Robert un estiu *“intensíssim. Totes les grans poblacions de Catalunya se'l disputaven; pertot arreu s'organitzaven festes en honor seu, per a veure'l i, sobretot, per a sentir-lo”*, ens recorda Francesc Cambó.²⁹⁰ El dirigent catalanista també ens diu: *“Per les festes de la Mare de Déu del Tura em trobava a Olot amb el doctor Robert. (...) El doctor Robert hi havia anat per a presidir els Jocs Florals, on havia fet un discurs de circumstàncies, d'aquells que no comporten cap compromís. Bartomeu Robert, en aquell estiu gloriós de la seva vida, desitjava complaure tothom i no sabia dir que no a qualsevulla demanda que se li fes amb bons modors. Una comissió del Centre Catalanista li anà a demanar ni més ni menys que una conferència sobre catalanisme per a la tarda de l'endemà. El doctor Robert digué que sí i s'anuncià immediatament per pregó que la conferència es donaria al Teatre. A la nit, en un moment que tingué lliure, em cridà a la seva habitació per a expressar-me el seu esverament davant el compromís que havia contret: l'endemà ell no tenia temps per a preparar una conferència sobre un tema tan delicat com el que havia promès al Centre i em demanava si jo volia preparar-li unes notes. La conferència estava anunciada per a les cinc de la tarda i ell no podria veure'm abans de les tres. Vaig aprofitar l'ocasió per a completar-li els seus coneixements sobre doctrina catalanista i cobrir-li els punts febles que en els seus discursos parlamentaris i en alguns de propaganda havia mostrat. Vaig passar el matí del dia següent escrivint notes breus i clares. Com m'havia anunciat, fins a les tres de la tarda no pogué liquidar els compromisos contrets i vingué a veure'm a la meua cambra. Allí vaig llegir-li les notes, donant-li breus explicacions. Ell m'escoltava amb atenció i anava dient-me: «Comprès, comprès; molt bé, molt bé.» Mitja hora després jo el deixava sol i ell es quedava una hora amb les notes preparant la conferència. A les cinc era al Teatre i prenia la paraula. Llavors es va produir la gran meravella:*

²⁹⁰ CAMBÓ, Francesc.- *Memòries...*, op. cit., p.77.

*tot el que jo havia pensat i havia escrit, junt amb moltes altres coses que ell va afegir-hi, fou dit pel doctor Robert amb una perfecció, amb una mestria tal que a mi mateix em semblà cosa nova i tan sorprenent que jo oblidava el que li havia dit dues hores abans i quedava admirat del que ell deia de collita pròpia. No crec que el do d'assimilació i l'art de vestir de forma pròpia idees d'altri hagi tingut mai una realització més perfecta. La conferència meravellà tothom, però qui més meravellà fou els vells catalanistes. Des d'aquell dia el doctor Robert ja podia caminar sol: era capaç de donar conferències polítiques amb tanta seguretat i aplom com quan donava les seves admirables lliçons a la Facultat de Medicina.”*²⁹¹

L'indret escollit pel doctor Robert per passar les vacances d'estiu serà Camprodon, elecció que l'il·lustre metge repetia sistemàticament des del 1880. Aquesta vila experimentarà a partir d'aquells moments un gran auge turístic, en gran part per l'atracció que exercí Robert envers altres estiuiejants, que van triar a partir d'aleshores aquesta vila com a destí per als seus períodes vacacionals, atrets per la figura de l'il·lustre metge. No era aliè a aquest auge turístic camprodoní el fet que el doctor Robert recomanés a alguns dels seus pacients que anessin a prendre les aigües i l'aire pur a aquesta vila del Ripollès. Aquest auge turístic va fer que el 24 de gener de 1884 es constituís la societat “La Unión veraniega en Camprodon”, en la fundació de la qual es va implicar directament el doctor Robert.

Durant aquest estiu va tenir lloc un episodi, a mig camí entre la política i la reivindicació catalanista, que va merèixer l'atenció del doctor Robert. L'afer en qüestió va ser la detenció a Barcelona d'un grup d'unes trenta persones —entre les quals hi havia el després cèlebre Josep Maria Folch i Torres—, que havia tingut lloc la nit de l'11 de setembre, a la sortida de la vetllada organitzada per l'entitat catalanista “Catalunya i Avant”,

²⁹¹ CAMBÓ, Francesc.- *Memòries...*, op. cit., pp.77-78.

quan els seus integrants s'havien dirigit al Saló de Sant Joan a dipositar una corona de llorer al peu de l'estàtua del conseller en cap de Barcelona el 1714, Rafael de Casanova.

La detenció d'aquestes persones anà seguida d'una severa incomunicació, que no era proporcional, en absolut, a la naturalesa pacífica de l'acte. Les represàlies encara resultaven més xocants si es comparava la "gravetat" del "delicte" de Folch i Torres i i els altres membres de "Catalunya i Avant", amb el seguit d'actes de propaganda de to marcadament revolucionari que organitzaven sovint les entitats obreristes i anarquistes i, també, les republicanes. L'evidència d'aquestes desproporcions va fer que un indignat Robert enviés al Palau Reial, conjuntament amb els altres diputats catalanistes, el següent telegrama, que Enric Jardí va recollir en el seu llibre: *"Mientras se toleran en Barcelona, con aparente complacencia, públicas manifestaciones contra la Familia, la Religión y la Monarquía, excitando la Anarquía y el odio de una clase contra las demás de la Sociedad, tratando de provocar en ellas el terror utilizable para mezquinos fines políticos, se ha encarcelado hoy, en esta misma ciudad, a una multitud de jóvenes por manifestación de patrióticos sentimientos que, debidamente conducidos por los gobernantes, llevarían al Estado a la prosperidad. Los diputados que suscriben ruegan a S.M. interceda para que se deje libres a estos jóvenes y no se prosiga en esa política que nos ha de llevar a nuevos e irremediables desastres."*²⁹²

L'evidència de la injustícia d'aquest empresonament, juntament amb la campanya de protesta que va organitzar la Unió Catalanista, va fer reflexionar el govern, que el 14 de setembre va decidir decretar la llibertat dels detinguts.

Les eleccions municipals del 1901

Quan es reprenen les sessions parlamentàries, a partir del 16 d'octubre, després del parèntesi estival, una de les primeres disposicions que s'aproven és la convocatòria

²⁹² JARDÍ, Enric.- *El Doctor...*, op. cit., pp.139-140.

d'unes eleccions municipals. La contesa electoral queda fixada per al 10 de novembre de 1901. A Barcelona, les forces que decidiran presentar-se a les eleccions seran tres: la governamental, la catalanista i la republicana, encara que la primera era tan poc important que, en realitat, els bàndols contendents eren únicament dos, la Lliga Regionalista i els republicans de Lerroux.

Per a la Lliga l'obtenció del major nombre de regidors era un punt bàsic en la seva política de "reconquesta" de Catalunya contra el caciquisme. Per a la seva tàctica reformista i possibilista el control d'un Ajuntament com el de Barcelona podia significar un primer pas en la lluita per l'autonomia de Catalunya. I si, a més, aconseguien imposar-se a altres ajuntaments i diputacions, s'hauria fet un pas cabdal en el camí de l'autonomia de Catalunya. Per tant, la batalla que s'entaularia a Barcelona tenia molta importància en la política reformista dels regionalistes. Així ho entenen els dirigents de la Lliga, que el 3 de novembre fan públic el següent document: *"Molt senyor nostre: La opinió catalana està encara sotmoguda per la vostra victoria en las eleccions del Maig, y la lley vos crida novament á las urnas pera designar als que han de administrar y regir nostra ciutat.*

Las energias acumuladas pel poble catalá en el llarch período de restauració de la seva personalitat, han esclatat ab empena formidable.

L'aspiració d'una Catalunya gran, autónoma, y oberta á tots els progressos y á todas las llibertats honradas, ajunta avuy als catalans.

Las vinentas eleccions municipals seran d'una influencia decisiva pera'l pervindre de Barcelona y de Catalunya entera.

El caciquisme, vensut á la primera embestida, vol prendre la revenja y no repara en usar els medis mes monstruosos pera deturar l'entrada á la Casa Comunal, sa darrera fortalesa, als ciutadans honrats que hi vol el poble.

En la gran revolució operada en las conciencias dels ciutadans de Barcelona, s'han esborrat quasi del tot las antigas divisions dels partits y s'han format duas grans agrupacions, que diumenge dia 10, lluytarán cara á cara.

D'una banda'ls cacichs, que tenen com á historia els serveys prestats als polítics madrilenys causants de tots els desastres y una administració municipal que'ns avergonyeix y ens deshonra; que tenen com a única aspiració continuar els abusos que caracterisan el seu predomini; que no reparable, per evitar sa caiguda inevitable, en fomentar la guerra de classes, y en excitar lluytas religioses que repugnan al temperament expansiu de Catalunya.

D'altra banda'ls ciutadans honrats que volen que'ls seus representants, ab prou independència pera corretgir immoralitats que arruinan l'hisenda municipal en benefici dels servidors del caciquisme, puguin fer de Barcelona una ciutat moderna y culta, dotarla de condicions higiénicas, la falta de las quals costa cada any centenars de vidas, y fer possible dintre d'ella la del obrer y la del menestral.

La dignitat y el patriotisme'ns obligan á acabar d'una vegada'ls mals que per tants anys no han arrencat mes que estérils protestas.

Hem de restablir la comunicació entre'l poble y els seus representants, dignificant el càrrech de regidor, no consentint que la banda que han de dar els ciutadans als més dignes, sigui un premi que donan els cacichs als seus servidors, usurpant la voluntad del poble.

Per la prosperitat de Barcelona y per la sort de Catalunya demanem el vostre vot pera l'adjunta candidatura, vot que podreu emetre en el lloch y ab las condicions que se vos senyalan. Els Diputats per Barcelona, Bartomeu Robert, Albert Rusiñol, Lluís Domenech i Montaner, Sebastiá Torres.” ²⁹³

L'escombrada dels mètodes caciquistes en els processos electorals ja havia estat possible a les legislatives del maig. Ara, amb vista als comicis municipals, regionalistes i republicans havien d'enfrontar-se a dos reptes: constatar si l'embranchida anticaciquista aconseguia mobilitzar els ciutadans en els comicis municipals i comprovar el grau de la seva incidència real, contraposada a les fictícies pugnes dels partits dinàstics. Per la seva

banda, els partits dinàstics valoraven la situació amb preocupació perquè també podien ser foragitats de l'Ajuntament, que controlaven des de feia molt de temps. En efecte, fins el 1901 els consistoris havien estat controlats pels partits dinàstics sense que hi hagués una oposició destacable, ja que els mecanismes de corrupció electoral i de repressió política van funcionar sense que es generés una resposta popular consistent. A més, la llei municipal canovista del 1877 va accentuar la dependència dels consistoris de l'autoritat dels governadors civils i feia que a les grans ciutats l'alcalde i els tinents d'alcalde fossin nomenats per Reial Ordre.

Una de les característiques de la campanya electoral per als comicis municipals van ser les maniobres caciquils del partit liberal, representat pel governador civil de Barcelona, Miquel Socías –home de confiança de Sagasta–, tot i que en realitat el partit era dirigit a tota la província per dos cacics, que feien el mateix paper respecte als liberals que el que tingué Manuel Planas i Casals en relació amb els conservadors: Josep Comas i Masferrer i Josep Collaso i Gil, president i vicepresident, respectivament, del Círculo Liberal Monárquico.

En aquesta ocasió, la candidatura ministerial estava representada únicament pel partit liberal, atès que els conservadors havien decidit no prendre part en els comicis per demostrar que amb el sufragi universal el caciquisme era un mal necessari davant l'apatia electoral i l'únic mitjà per posar fre a la demagògia republicana.

El partit liberal es temia una derrota estrepitosa al municipi de Barcelona i era conscient també de la força dels republicans i de la puixança dels catalanistes, que havien obtingut un triomf rotund a les darreres eleccions legislatives. Tot i així els governamentals estaven disposats a guanyar fos com fos. Aquesta tàctica podia passar per establir una mena de pacte tàcit amb els lerrouxistes, que es concretà *“en la generosa tolerància del governador civil, Miquel Socías, davant les manifestacions verbals i físiques de l'aparell*

²⁹³ Secció de Fulls Volanders vol. 1898-1902, n° 53; Institut Municipal d'Història de Barcelona-

intimidatori republicà”, com assenyala Joan B. Culla.²⁹⁴ El 25 de setembre, en un article titulat *“Aliança repugnant”*, «La Veu de Catalunya» ja adverteix d’aquestes maniobres i no es cansarà de denunciar durant aquests dies la conxorxa entre els dinàstics i els republicans. Com assenyala Borja de Riquer: *“L’anticatalanisme ferotge dels liberals els portava a estimar-se més una aproximació amb el radicalisme republicà i demagògic que ja encapçalava Alejandro Lerroux que no pas una possible victòria dels catalanistes moderats de la Lliga.”*²⁹⁵

La vetlla de les eleccions «La Veu de Catalunya» tornava a referir-se a Comas i Masferrer i a Collaso i Gil, dels quals deia: *“Procònsols de Barcelona, amb plenitud de poders, amos del Govern civil i de tots els centres oficials d’aquesta terra, per obra i gràcia de Sagasta; esteu donant davant de la Ciutat l’exemple més immoral i pertorbador de la conxorxa de l’Autoritat amb l’Anarquia (...). Tant se val que us amagueu darrera d’una autoritat forastera i d’un agitador d’ofici, sempre al servei del qui paga [Lerroux]. Barcelona sap que sou vosaltres els qui els moveu i a vosaltres i no a ells en demanarà comptes.”*²⁹⁶ Sembla que les afirmacions de «La Veu de Catalunya» no eren exagerades perquè el «Diario de Barcelona» les confirmà dos dies després de celebrats els comicis en un article on es feia una crítica de l’actuació del representant del govern a la província de Barcelona per la seva tolerància amb els republicans de Lerroux: *“No afirmaremos que el Sr. Gobernador Civil estuviese de acuerdo con los elementos revolucionarios en estas elecciones, pero no extrañamos que, juzgando por las apariencias, todo el mundo lo crea porque los jefes de los demagogos convirtieron en tertulia el despacho del Gobierno cuyas puertas les estuvieron abiertas día y noche. Podrá esto sorprender a los que saben que, personalmente, el Sr. Socías es un perfecto caballero, pero si se tiene en cuenta que es el delegado del Gobierno, se comprenderá que en cumplimiento, sin duda, de*

Arxiu Històric de la Ciutat.

²⁹⁴ CULLA, Joan B.- *El republicanisme...*, op. cit., p.49.

²⁹⁵ RIQUER, Borja de.- *Lliga...*, op. cit., p.217.

*órdenes recibidas, haya pretendido ahogar a los catalanistas, siguiendo el sistema de los holandeses que consiste en romper los diques para inundar el país. Los rompió el señor Gobernador y sobre Barcelona cayeron todas la demagogias de garrote, cuchillo y revólver en mano a los gritos de “¡Viva la República!” (...). No se enteró el Gobernador de que se excitaban todas las pasiones (...) buscando los oradores y escritores comparaciones en los burdeles para arrojar el fango de la difamación sobre personas ante quienes todo hombre decente se cubre con respeto. Se quería ahogar a los catalanistas a costa de todo, sin exceptuar el Trono ni la Sociedad, y lo que se logró fue producir un movimiento de indignación en el que debe fijarse el Gobierno, porque es muy peligroso lo que hace.”*²⁹⁷

Com deixen entreveure aquestes polèmiques, la campanya electoral es desenvolupà en un clima d'exasperació verbal i a vegades amb agressions físiques, lluny de l'ambient pacífic de les legislatives anteriors. Ara, l'antidinastisme de regionalistes i republicans ja no era l'aglutinant que havia permès l'anterior col·laboració d'aquestes dues forces tant en la constitució de les meses electorals, com en el nomenament d'interventors o en la netedat de l'escrutini. Regionalistes i republicans representen dos projectes polítics diferents, nous i renovadors, que es disputen la supremacia a Barcelona i a tot Catalunya. La Lliga, que pensava guanyar el caciquisme i tenir després una gran força electoral a Barcelona, es troba ara amb els republicans, que esdevenen un rival inesperat i difícil. És molt clar en aquest sentit Joan B. Culla quan ens diu: *“La Lliga, que pel maig veié en la revifalla del republicanisme un fenomen episòdic i un ajut tàcit en la lluita anticaciquil, ha anat observant amb inquietud creixent, durant els mesos posteriors, com aquella mobilització republicana es consolidava (...). Ara, en la proximitat de les urnes, «La Veu» insisteix en la*

²⁹⁶ «La Veu de Catalunya» 9 de novembre de 1901.

²⁹⁷ «Diario de Barcelona» 12 de novembre de 1901.

desqualificació moral de l'adversari, titllant de desclassats, corruptes i vividors els dirigents republicans i blasmant, en particular, l'«agitador d'ofici, sempre al servei del qui paga»."²⁹⁸

Els republicans, al seu torn, i a banda de fer una defensa dels punts tradicionals del republicanisme i tot i ser conscients que tenen poques possibilitats de vèncer –tot i haver perfeccionat notablement la seva màquinaria electoral, que disposa d'un complex sistema d'interventors–, inicien una campanya de gran virulència contra el catalanisme. El reaccionarisme de la Lliga i el seu antiespanyolisme, així com la identificació dels regionalistes amb el govern, la teocràcia, les tiranies clerical i mercantil i l'esclavatge de l'obrer van ser alguns dels temes recurrents en els atacs dels republicans contra la Lliga al llarg de tota la campanya.

El 6 de novembre els regionalistes havien publicat a «La Veu de Catalunya» la seva llista de candidats, i per primera vegada ho van fer amb el nom de candidatura de la Lliga Regionalista. La llista era avalada amb la signatura dels "Quatre Presidents". La constitució de la candidatura fou complexa i donà lloc a algunes protestes per la forma concreta de designació dels candidats. Aquests problemes eren el reflex evident de les dificultats que hi havia en el funcionament intern de la Lliga. La major part dels candidats procedien del Centre Nacional Català (Joan Freixas, Jaume Carner, Ildefons Sunyol, Josep Pella i Forgas, Josep Puig i Cadafalch, Francesc Cambó i Gil Saltor); també hi figuraven alguns comerciants representatius de les lluites dels gremis de l'any 1899 (Feliç Serra, Evarist López, Josep Maria Mas i Pere Clapés) i, finalment, hi havia un tercer grup format per fabricants i propietaris (Ignasi Girona, Gaietà Fàbregas, Jaume Saladrigas i Josep Boguñà). Amb aquesta candidatura els regionalistes pretenien ocupar unes posicions dins de l'Ajuntament que els podien permetre dificultar i denunciar la gestió corrupta del caciquisme.

²⁹⁸ CULLA, Joan B.- *El republicanisme...*, op. cit., p.48.

Lògicament, des del camp republicà la percepció que hom tenia de la candidatura regionalista era ben hostil. Segons el diari republicà «La Publicidad», en la seva edició del 7 de novembre, els candidats regionalistes són els portaveus de la reacció clerical i ultramuntana. Segons aquest diari la llista presentada per la Lliga serà derrotada per la dels partidaris de la llibertat, els quals són ajudats per Alejandro Lerroux, Emili Junoy i Lorenzo Ardid, que formen la candidatura de Coalición Republicana, que, una vegada més, ha hagut de superar nombroses dificultats abans d'ésser consensuada. Els regionalistes eren conscients de la importància de les eleccions i des de «La Veu de Catalunya» es feien crides als electors perquè els votessin: *“Tenir els ajuntaments és tenir Catalunya. Renovar la vida de les corporacions municipals, deslliurar-les de l’esclavitud de la vella política, fer-hi arribar la primavera de la nostra renaixença que vivifica i fecunda i regenera, és renovar i deslliurar i fecundar tot Catalunya.”*²⁹⁹ Civisme, ordre, serietat i prestigi eren les armes que la Lliga presentava per acabar amb un caciquisme que era denunciat sistemàticament des de les planes de «La Veu de Catalunya»: *“Ciudadans, ja ha arribat l’hora de / l’escombrada total. / Ab aixó, armeuvos d’escombras / y a fer dissapte com cal. / Tot plegat no més son ratas / ratetas i ratolins... / Apa, donchs, bon cop d’escombra, / ciudadans barcelonins!”*³⁰⁰ Els regionalistes es preocupen, lògicament, de la puresa del sufragi. «La Veu de Catalunya» dels dies 3 i 9 de novembre, per exemple, publica relacions detallades dels col·legis electorals, orienta sobre la forma de consultar les llistes i recorda que qualsevol pertorbació del dret dels electors a emetre el vot constitueix un delictes.

La participació del doctor Robert al llarg de la campanya electoral va ser molt activa, atès que va intervenir en diversos mítings. Destaquen, en aquest sentit, el que va tenir lloc el 9 de novembre al “Centre de Contribuents” de Sant Andreu o el que s’havia celebrat sis dies abans a l’“Ateneo Colón” del Poblenou, en el qual va glossar les

²⁹⁹ «La Veu de Catalunya» 1 de novembre de 1901.

³⁰⁰ «La Veu de Catalunya» 9 de novembre de 1901.

excel·lències de l'obrer català, en comparació amb els seus homònims d'altres països d'Europa. En un altre moment del seu parlament, i com recull Enric Jardí, Robert va fer una dura crítica de l'Administració: *“En venir aquí m’he horroritzat de com es troba la carretera (...); a un Estat que no sap conservar una trista carretera, se l’ha de maleir.”*³⁰¹

A mesura que s'acosta la data de la votació, la campanya electoral es radicalitza notablement i els atacs dels uns contra els altres es repeteixen cada vegada amb més freqüència i, en molts casos, s'arriba fins i tot a l'insult i la desqualificació personals. Les passions han arribat al punt màxim. Recordem, per exemple, que el dia 3 de novembre «La Veu de Catalunya» havia publicat un article titulat *“La Púrria”* contra «La Publicidad», els redactors de la qual havien pactat amb el caciquisme per entrar a l'Ajuntament. El portaveu dels regionalistes també retreia als republicans que es declaraven demòcrates i republicans però que amb la seva actuació havien fet fracassar la Revolució del 1868 i ara excitaven els odis sectaris de religió i classe contra el catalanisme.

Aquest escrit de «La Veu de Catalunya» va molestar molt Alejandro Lerroux, ànima de la campanya republicana, el qual, des de les planes del diari atacat per la publicació catalanista, el dia 9 va respondre amb un article del mateix títol que l'utilitzat pel seu contrincant: *“La púrria sois vosotros, miserables, todos vosotros, extranjeros en vuestra Patria, incluseros en la política, fariseos en la Religión, farsantes en la ciencia, explotadores en la sociedad, implacables contra los humildes y con los altivos, cobardes.”* A continuació adreçava els insults i les calúmnies a cadascun dels "Quatre Presidents". De Robert deia: *“Púrria son los nacidos en suelo extranjero que no se nacionalizan en España hasta que lo hacen a salvo de la contribución de la sangre, y alcanzando a duras penas un segundo lugar en la terna, obtienen una plaza de profesor, merced al nepotismo central y, con preterición de un verdadero sabio que tenía el primer lugar; y, alardeando de puritanismo, llevan el adulterio traidor y la deshonorra al hogar de un amigo que es, además, cliente; y es republicano bajo la República,*

³⁰¹ JARDÍ, Enric.- *El Doctor...*, op. cit., p.143.

fusionista con Sagasta y Alcalde de Real Orden con Polavieja, y siendo Alcalde vulnera la Ley y falsifica un censo y escarnece la moralidad política y cae de su puesto haciendo una mueca digna de un clown de circo.” La prosa lerrouxista excedia de les regles del joc polític net que consisteix a minimitzar el rival però sense anar més enllà. Es podia passar per alt la crítica a l'actuació del doctor Robert enfront de l'alcaldia barcelonina i, fins i tot, les insinuacions d'unes, d'altra banda, inexistents irregularitats en la provisió de la seva càtedra, però era intolerable el que deia respecte al fet que ell no es naturalitzà com a espanyol fins a tenir la seguretat que no seria cridat a les armes i, sobretot, no es podia admetre de cap de les maneres la gravíssima imputació d'adulteri. L'il·lustre metge, el professor universitari, respectat i estimat per tothom, era objecte ara d'atacs públics, certament molt injustos, provinents dels seus adversaris polítics. Tot plegat degué frapar Robert, que mai fins aleshores no s'havia trobat en una situació semblant. Com podrà comprovar amb amargor, ni la seva respectada figura no serà aliena a les calúmnies i les campanyes de desprestigi inherents a qualsevol lluita política.

Lerroux apuntava, després, a Rusiñol, propietari d'una indústria tèxtil, directiu d'importants corporacions econòmiques i antic fusionista: *“Purria son los que mendigan actas de los caciques gobernantes y enmudecen, serviles, en el Congreso; ocupan presidencias de influyentes corporaciones utilizadas para el beneficio propio; explotan en sus fábricas al obrero y le persiguen en sus sociedades de resistencia y le martirizan en Montjuich y luego le piden su concurso para que les acompañe en sus mudanzas de saltimbanqui político.*” A Domènech i Montaner, professor de l'Escola d'Arquitectura, que per la seva condició de funcionari de l'Estat es va haver d'entendre, com succeí en el cas del doctor Robert, amb la Comisión de Incompatibilidades del Congrés abans de jurar el càrrec de diputat, li dedicava aquest paràgraf: *“Purria son los que salen de la sacristía con un título, entran en el profesorado de una ilustre Escuela por la puerta de los tontos intrigantes, obtienen, por casualidad, una investidura de diputado y no presentan el acta en el Congreso para no perder un derecho mal ganado y un puñado de miserables pesetas.*” I de Sebastià Torres, que havia arribat al Parlament per la

representació que li atorgaren els comerciants barcelonins, Lerroix deia: *“Purria son los que, sin otro entendimiento que el de mercachifles defraudadores, hacen una fortuna de contrabando, ponen en peligro de bancarrota su torpe ambición política para encontrar en el concierto económico una segura constitución.”*

L'escrit de Lerroix provocà una indignació general, ja que es van sentir ferits també molts dels qui no compartien la ideologia catalanista. Els estudiants de Medicina van apedregar la redacció de «La Publicidad», la qual cosa va fer que Lerroix redactés un altre escrit, *“Sobre un artículo”*, que es publica el 10 de novembre en el diari republicà, en el qual ridiculitzava el doctor Robert per haver desistit de desafiar-lo en duel a causa de les seves conviccions cristianes. I afegeix: *“nos parece más digno de hombres resolver estos asuntos cara a cara que explotar los sentimientos generosos y naturalmente exaltados de la juventud (...). Si el Dr. Robert se ha dado por aludido, sus razones tendrá (...) ¿Quiere pelea? Pues pelearemos. Pero tememos mucho que, a la hora de la lucha, en vez de fieros leones, hallaremos solamente zorras fugitivas.”*

D'altra banda, els metges del cos facultatiu de l'Hospital de la Santa Creu redacten una protesta per les imputacions calumnioses que el diputat republicà ha fet contra l'estimat metge. Lerroix respon a aquest document amb una *“Contrapropuesta”* en la qual diu: *“Esperando estoy en que en vez de comunicados y ruidosas manifestaciones se me envíen pruebas o se me indiquen donde puedo encontrarlas, que me demuestren: 1.º Que el Dr. Robert no se naturalizó español después de pasada la edad de las quintas. 2.º Que no ingresó en el profesorado llevando el segundo lugar en la terna. 3.º Que... pero de esto no necesito pruebas. 4.º Que no hizo una comedia al dimitir de la Alcaldía ni su gestión “política” en el Ayuntamiento fue inmoral. Cuando esto se me haya demostrado con pruebas, ya rectificaré.”*³⁰²

³⁰² «La Publicidad» 13 de novembre de 1901.

Aquests incidents permeten deduir fins a quin punt la tensió política era elevada en els moments previs a la celebració de les eleccions. N'és una prova més el fet que alguns diaris republicans contenien incitacions a la violència, com una proclama "Al Pueblo" signada per Lerroux i en la qual es podia llegir: *"Los republicanos que tengan voto, a votar, y luego a la puerta o en las inmediaciones del colegio hasta que se haya terminado la elección. Los republicanos a quienes se haya escamoteado el voto, júntense en columnas volantes y recorran todo el día su distrito electoral, vigilantes y prudentes, pero resueltos a todo, a todo menos a permitir que impere el chanchullo ni se imponga la violencia de los chulos catalanistas. Y en aquellos distritos en que haya exceso de fuerza, acudan a las sobrantes, donde el deber les llame."*³⁰³ Els "consells" que donava «La Publicidad» en l'edició del dia 9 de novembre anaven encara més enllà: *"Los republicanos que se dispongan a defender con energía la sinceridad electoral deben tener en cuenta: 1.º Que como el titulado partido catalanista no dispone de masa popular, las columnas de votadores falsos o de valientes que defiendan su causa estarán compuestos de miserables alquilados... y que, por muy alto que se les pague el alquiler, no será tanto que se les arroje al extremo de perder la vida. Frente a tales elementos, una actitud resuelta y un garrotazo oportuno bastarán para ponerlos en dispersión. 2.º Que, en caso extremo, de la cárcel se sale, pero del cementerio nadie vuelve. 3.º Que no debe esperarse a que la provocación se manifieste en forma contundente. Mejor es madrugar. 4.º Que si, como tienen costumbre, echan por delante turbas de chiquillos o estudiantes, no debe la energía de los republicanos ensañarse con ellos. Para espantarlos bastarán unos cuantos puntapiés."*

A la vista d'aquest panorama, els diputats regionalistes per Barcelona van reunir-se amb Miquel Sociás, neguitosos com estaven pels símptomes amenaçadors que deixava entreveure la preparació de la lluita electoral. Els quatre polítics van voler obtenir de Sociás el compromís que des de la delegació del govern a Catalunya s'adoptarien les mesures

³⁰³ «La Publicidad» 8 de novembre de 1901.

necessàries per prevenir qualsevol aldarull. Sembla, però, que la visita al governador civil no tranquil·litzà gaire els "Quatre Presidents", atesa l'actitud de Socías, que els va rebre fredament i no es va comprometre a res en concret.

La jornada electoral es presentava problemàtica. A primera hora del matí Lerroix, Junoy i Ardid eren a la plaça de Catalunya, des d'on van iniciar un recorregut pels principals col·legis electorals. Hi va haver trets al carrer Aribau, aldarulls als carrers Muntaner i de la Cadena, i es va detenir, durant unes quantes hores, el candidat regionalista Jaume Carner a causa d'un incident esdevingut en una mesa electoral. El conflicte més greu, però, es va produir al col·legi instal·lat a la caserna de bombers a la plaça de Santa Anna, on pels volts de dos quarts de quatre de la tarda comparegué un escamot d'homes proveïts amb bastons, que es dispersaren, però, en ésser rebutjats pels vigilants dels encontorns, tot i que retornaren al cap d'una estona acabadillats per Ardid i Lerroix i començà aleshores un tiroteig que durà alguns minuts. Els assetjadors es van dispersar finalment quan el capità general hi envià un petit destacament, com relata la crònica de «La Veu de Catalunya» del dia 11 de novembre.

Un cop celebrats els comicis i efectuat l'escrutini, resultà que van guanyar quatre candidats governamentals (Francesc Nebot, Josep Nuri, Manuel Fabra i Ledesma i Josep Grañé), deu republicans (Odón de Buen, Tiberio Àvila, Narcís Buxó, Juli Marial, Joan Moles i Ormella, Josep Antoni Mir i Miró, Bonaventura Gispert, Climent Selvas, Josep Maria Serraclara i Joan Salas i Anton) i onze regionalistes (Feliçà Serra, Evarist López, Josep Maria Mas, Josep Boguñà, Josep Pella i Forgas, Ildefons Sunyol, Jaume Carner, Josep Puig i Cadafalch i Francesc Cambó), dels quals dos (Alexandre Pons i Ramon Albó) corresponien al reaccionari i ultracatòlic Comitè de Defensa Social, que s'havia aliat amb els regionalistes en aquestes eleccions. La Lliga va obtenir 12.431 vots, els republicans, 9.828 i els liberals dinàstics, 7.015. Regionalistes i republicans han doblat les seves votacions respecte al maig. Analitzats els resultats per districtes, mostren marcades

diferències: la Lliga guanya als districtes de la part vella de la ciutat i a l'Eixample, mentre que els republicans guanyen a la perifèria industrial.

S'havia guanyat, però no s'havia obtingut la victòria catalanista esclatant que indicava «La Veu de Catalunya» en els seus titulars entusiàstics. Tanmateix, a part del fet, ja prou significatiu, de totalitzar ~~es~~ catalanistes el major nombre de regidors, hi havia, també, com a fet remarcable, la qualitat humana i intel·lectual dels nous consellers municipals catalanistes, que portaven a l'Ajuntament un autèntic desig de renovació. Són molt simptomàtics en aquest sentit els següents rodolins: *“Saltant del seu nínxol / el gran Fivallê / als nostres electes / així els digué: / «Veniu bons patricis / entreu aquí dins / que junts us aclamen / els barcelonins. / Tothom de vosaltres / espera salut, / cultura i exemples / de gran rectitud. / El poble sols fia / en vostres afanys. / Fins jo us esperava / fa ja... cinc-cents anys».*”³⁰⁴

Els regidors catalanistes arribaven a l'Ajuntament amb un ambiciós programa de moralització administrativa, de lluita contra la corrupció i de reorganització dels serveis municipals. Ja durant la campanya electoral, els regionalistes havien exposat a grans trets per on passaria la seva gestió municipal: l'elaboració d'un pla d'enllaços ferroviaris de la ciutat, l'acceleració de la reforma interior, la conversió del deute municipal, la reorganització dels serveis de l'Ajuntament, la millora dels serveis públics –gas, electricitat, aigua, transports– i una nova política cultural ciutadana, amb la construcció de nous museus, biblioteques i escoles.

Malgrat l'evidència dels bons resultats tant dels regionalistes com dels republicans, que havien certificat la derrota dels partits tradicionals, i malgrat l'important canvi en la correlació de forces, la rêmora del dinastisme continuarà essent forta a l'Ajuntament: els dinàstics tindran un total de 19 llocs, els republicans –aliats amb un socialista independent que havia obtingut l'acta–, 14, la Lliga i els seus aliats, 11 i, per acabar, els independents,

³⁰⁴ «La Veu de Catalunya» 16 de novembre de 1901.

6. Caldrà esperar encara dos anys per consumir el procés de renovació municipal barcelonina.

Això no obstant, la victòria a les municipals també va servir, a més de per continuar l'enderroc de l'edifici caciquista a Catalunya, per demostrar la coherència de la línia de participació política de la Lliga, ja que amb l'èxit obtingut podia mostrar uns beneficis tangibles al catalanisme històric i així justificar la fundació del partit.

Una altra de les conseqüències del canvi polític esdevingut a Catalunya arran de les dues conteses electorals del 1901 és que la Lliga i els republicans seran a partir d'ara enemics polítics i els atacs mutus entre les dues formacions s'accentuaran notablement. I, arribats en aquest punt, ens hem de referir a l'anticatalanisme del qual comencen a fer gala els lerrouxistes. Com afirma Joan B. Culla: *“al llarg del 1901, la ràpida decantació anticatalanista dels republicans no obeeix a consignes governamentals ni a ingerències estranyes, sinó que respon a un nou mapa polític que identifica dreta amb catalanista i, doncs, atorga a l'esquerra la bandera contrària. Només a partir d'aquest fet espontani, «natural», podrà Lerroux, des de finals d'aquell any, emprendre una explotació metòdica del tema a Madrid. El seu propòsit és simple: obtenir del govern i de l'establishment madrileny, per al moviment republicà barcelonès i per a ell personalment, el reconeixement com a baluard i com a paladí únics de l'espanyolisme a la capital catalana, amb els beneficis polítics –influències, suports, proteccions, etc.– que això comportaria.”*³⁰⁵ I a les seves intervencions al Congrés els dies 18 i 28 de novembre de 1901, Lerroux ho explica molt clar: hi ha un perill catalanista i a Barcelona *“las fuerzas militantes en la política se dividen en dos partes, en dos grandes partidos exclusivamente: amigos de España y enemigos de España (...). Regionalista y catalanista quieren decir separatista. En Barcelona hoy día, cuando se grita “viva Cataluña” se quiere decir indudablemente “muera España” (...). Yo era el único elemento contrario a todos los que han luchado en Cataluña contra la integridad de la Patria, contra la paz de la Patria y*

³⁰⁵ CULLA, Joan B.- *El republicanisme...*, op. cit., p.52.

contra la libertad. No transigiré nunca, a pesar de mis ideas autonomistas, con el partido regionalista de Barcelona.”

L'oferta política de Lerroix és acceptada pel govern Sagasta, que al final del 1901 busca aliances amb els republicans contra el suposat separatisme dels catalanistes. Els objectius de Lerroix semblen clars: destorbar l'ascens de la Lliga i del catalanisme. Fins i tot sembla que el cabdill republicà podria haver rebut diners del govern de Madrid per assolir aquests objectius, si bé Joan B. Culla matisa: *“alguns autors afirmen, senzillament, que Lerroix es relacionà, a les Corts, amb les figures de la política monàrquica, començà a rebre'n diners i protecció i, obeint llurs consignes, encetà tot seguit l'ofensiva contra el catalanisme. Creiem que la realitat, en la mesura que és possible reconstruir-la, resulta menys esquemàtica. (...) L'espanyolisme de Lerroix només és, de moment, un tímid recurs retòric per a l'escenari madrileny, una concessió tàctica al seu nou auditori monàrquic i patrioter i una via de contacte –l'única possible– del revolucionari amb el règim; si, en el futur, aquest tema esdevé cada cop més important per a la configuració del lerroixisme com a moviment, les causes no cal cercar-les a Madrid, en els despatxos de governació, sinó a Barcelona, en la dinàmica de les forces socio-polítiques catalanes. (...) Per altra part, (...) el gabinet Sagasta i les forces dinàstiques en general observen amb inquietud creixent l'empenta del catalanisme; en aquest sentit, és lògic que vegin amb simpatia qualsevol possibilitat de frenar-lo, i entra dins dels costums de la Restauració que atorguin a aquesta «possibilitat» alguna forma de protecció governativa, espontània o negociada; el que resulta menys versemblant és imaginar, el 1901, un pacte «formal» Lerroix-govern central i un compromís a fons d'aquest en favor d'aquell, quan el futur polític de Lerroix a Catalunya era encara una incògnita.”*³⁰⁶

Nova actuació catalanista al Congrés

³⁰⁶ CULLA, Joan B.- *El republicanisme...*, op. cit., p.45.

Un cop celebrats els comicis municipals, un dels primers afers que els diputats catalanistes porten a les Corts és el tema de les escandaloses eleccions municipals barcelonines i l'acusació contra el responsable de la major part d'il·legalitats que s'hi cometeren, el governador civil de la província Miquel Socías.

El dia 14 de novembre el doctor Robert s'adreça a la Cambra per anunciar la seva intenció de debatre l'afer de les eleccions barcelonines, però no aquell dia, ja que preveu que la discussió serà llarga i que, a més, està una mica fatigat després del viatge a Madrid. Per tot plegat demana que la seva intervenció sigui ajornada un parell de dies. El 16 serà, per tant, el dia assenyalat per a la seva intervenció. Començà el seu parlament manifestant que *“nosotros emprendimos ya un movimiento al ver que se acercaba el momento supremo para los pueblos de emitir el sufragio para el nombramiento de concejales, partiendo del principio de que la vida municipal en todo Estado, sea unitario y centralista, sea descentralizador, opuesto al que tenemos ahora; esa vida municipal, esa autonomía municipal, por lo mismo que es el Municipio la célula del Estado, ha de traer como consecuencia el mejoramiento de ese mismo Estado. Y al entenderlo así, al entender que se trataba de una obra patriótica, nos propusimos dirigir el movimiento de la opinión pública, propulsar ese movimiento al objeto de que las urnas no quedaran huecas de verdaderos votos, y que se promoviese una corriente de electores que convirtiera en verdad positiva el ejercicio del sufragio.”*³⁰⁷ Continuava explicant com durant la campanya electoral es formà, enfront dels regionalistes, un grup de republicans de bona fe i un tercer grup de professionals de la subversió que no negligien l'ús de la propaganda violenta: *“Si en esos meetings se hubiera hecho puramente la propaganda de las ideas contrarias al regionalismo, lo hubiéramos respetado porque cada uno tiene la libertad de sus opiniones, pero no se trataba únicamente de eso, sino que en los más de los casos, se daba un tono de agresión, no sólo contra nuestras doctrinas, sino contra nuestras propias personas, suscitando vivos odios y rencores que podían, un día, conducir a los más lamentables excesos.”*

³⁰⁷ «Diario de Sesiones del Congreso», nº 62, p.1.538, sessió del 16 de novembre de 1901.

³⁰⁸ Tot seguit explicà els incidents que havien tingut lloc a la plaça de Santa Anna i llegí les “instruccions” electorals que havia publicat «La Publicidad». També féu esment de les colles d’esvalotadors –hi ha la sospita que alguns d’ells poden ser ex-presidaris– que patrullaven per la ciutat per provocar aldarulls i atemorir l’electorat.

Arribats en aquest punt, el doctor Robert formulà l’acusació contra el caciquisme de provocar el desordre i la por a la ciutat per tal d’impedir que la gent anés a votar, si bé acusava el governador civil de Barcelona de radicalitzar la situació, *“porque no ha permanecido indiferente (...) y se le ha visto inclinado contra nosotros y a favor de los partidarios del desorden.”* ³⁰⁹ El doctor Robert recorda que els quatre diputats catalanistes van anar a visitar Sociás per preguntar-li *“hasta qué punto nuestra ciudad, en el día de las elecciones, podía contar con su firme apoyo para que todo el mundo hiciese uso de su legítimo derecho.”* ³¹⁰ També l’acusà directament de deixar sortir de la presó delinqüents comuns que van intentar agredir-los a ell i a Rusiñol i que després van marxar cap al local de la Lliga. La sorprenent resposta de Sociás fou, com recorda el doctor Robert: *“nos dijo que íbamos allí a solicitar su concurso para la libre emisión del sufragio, pero que nosotros eramos mucho más culpables porque habíamos cometido crímenes de lesa patria”*, referint-se, continua Enric Jardí, *“a un telegrama dirigit per l’«Agencia Fabra» on es reproduïa la notícia apareguda en un diari barceloní segons la qual, en un acte de propaganda que Robert havia presidit, un orador es declarà partidari d’una annexió a França de la Catalunya espanyola.”* ³¹¹ L’il·lustre metge es va encarregar, però, de desmentir aquestes acusacions de Sociás, tot recordant que aquestes suposades declaracions no es van fer en cap míting que ell

³⁰⁸ «Diario de Sesiones del Congreso», n° 62, p.1.539, sessió del 16 de novembre de 1901.

³⁰⁹ «Diario de Sesiones del Congreso», n° 62, p.1.540, sessió del 16 de novembre de 1901.

³¹⁰ «Diario de Sesiones del Congreso», n° 62, p.1.543, sessió del 16 de novembre de 1901.

³¹¹ «Diario de Sesiones del Congreso», n° 62, pp.1.543-1.544, sessió del 16 de novembre de 1901 i JARDÍ, Enric.- *El Doctor...*, op. cit., p.153.

presidia ni mai: “siempre se ha dicho que nosotros, a lo que aspiramos es a la autonomía, pero a la autonomía dentro del Estado español; jamás al separatismo; menos al anexionismo. ¿Hemos de desaparecer como región para entregarnos en manos de extranjeros? ¡Nunca, nunca, jamás!”

³¹² Robert conclouïa el seu parlament “preguntado al Gobierno de Su Majestad de una manera categórica, clara y rotunda, sin anfibologías de ningún género, si el Gobierno está satisfecho de la acción gubernativa del señor Socías; si ha cumplido exactamente con su deber; si merece el aplauso y apoyo del Gobierno; si ha sido fiel representación de la opinión del Ministerio. No deseo saber nada más.” ³¹³ En definitiva, en el decurs de la seva intervenció el doctor Robert havia acusat Socías de passivitat i de certa permissivitat davant els aldarulls provocats per alguns elements exaltats, sovint de filiació republicana. A les seves memòries Francesc Cambó fa les següents valoracions d'aquest nou parlament de Robert al Congrés: “El día 16 de noviembre, el doctor Robert pronunciò al Congrés un discurs que deixà sorprès tothom, tant a Madrid com a Barcelona. Era tan superior als que havia pronunciat mesos enrera! El discurs de Bartomeu Robert donà lloc a un gran debat sobre el catalanisme (...). El seu prestigi creïxia encara: no era tan sols un valor símbol; era un valor efectiu que ell sol tenia el pes de tota una minoria.” ³¹⁴

A la sessió del dia 19 continuà el debat sobre l'actuació del governador civil durant les eleccions municipals. A banda d'aquesta, però, també es discuteix sobre una altra qüestió: l'aprovació del pressupost general de l'Estat, tema que reclama l'atenció del doctor Robert, que manifesta les seves opinions al respecte, que passen per recomanar una contenció de la despesa pública perquè, diu, Espanya encara no s'ha recuperat del sotrac provocat per la pèrdua de les seves colònies antillanes: “El Gobierno actual debiera haber empezado por comprender que España está atravesando un período que no le permite hacer

³¹² «Diario de Sesiones del Congreso», nº 62, p.1.544, sessió del 16 de novembre de 1901.

³¹³ «Diario de Sesiones del Congreso», nº 62, p.1.544, sessió del 16 de novembre de 1901.

³¹⁴ CAMBÓ, Francesc.- *Memòries...*, op. cit., p.80.

*ciertos alardes de una fuerza que, realmente, no posee.”*³¹⁵ L'orador exemplifica les seves crítiques en la *“desproporción entre lo que se gasta en personal y lo que se gasta en beneficio del País (...); esa desproporción es espantosa y lo es, porque aquí somos víctimas de la empleomanía que, por otro lado, nos conduce también a la desmoralización administrativa.”*³¹⁶ Tampoc no s'escapa de les seves crítiques la desigualtat territorial pel que fa a les inversions públiques: *“hay una desproporción verdaderamente enorme entre lo que consume, por ejemplo, ese centro burocrático de Madrid, y lo que consumen las diferentes provincias ó regiones. Y véase cómo yo en estos momentos no hago precisamente la defensa de lo que á Cataluña interesa, sino que hago la defensa por igual de todas las regiones.”*³¹⁷

Les valoracions que fa «La Veu de Catalunya» de la intervenció parlamentària de l'il·lustre diputat són recollides l'endemà, 20 de novembre, a l'article *“Sobre el discurs del Doctor Robert”*, on es destaquen les qualitats, formals i de contingut, del parlament i on es fa una lloança de la figura de l'insigne metge.

En les sessions dels dies següents, la discussió sobre els problemes que havia provocat la celebració de les eleccions municipals a Barcelona va anar degenerant en una dura crítica al catalanisme, que era considerat per alguns parlamentaris com el causant de tots aquests problemes. Bartomeu Robert no va poder intervenir en bona part d'aquests debats perquè va haver de partir urgentment cap a Barcelona per assistir el seu cunyat, Emerencià Roig i Bofill, que estava greument malalt i que va morir el 26 de novembre de 1901.

L'absència del doctor Robert és acusada pels altres tres diputats catalanistes, que reclamen la seva presència a Madrid per prendre part en el debat que s'ha obert contra el

³¹⁵ «Diario de Sesiones del Congreso», nº 64, p.1.625, sessió del 19 de novembre de 1901.

³¹⁶ «Diario de Sesiones del Congreso», nº 64, p.1.626, sessió del 19 de novembre de 1901.

³¹⁷ «Diario de Sesiones del Congreso», nº 64, p.1.626, sessió del 19 de novembre de 1901.

catalanisme. Fins i tot «L'Esquella de la Torratxa» es queixava de la poca empenta de “*la representació catalanista al Congrés quan Robert és fora.*”³¹⁸ Finalment, i fent cas de les peticions dels seus companys de candidatura, l'enyorat parlamentari emprèn el viatge cap a Madrid: “*El Doctor Robert, cridat pels seus companys de diputació i per la causa de Catalunya i d'Espanya, donant un alt exemple de civisme i de sacrifici, va traslladar-se a Madrid per prendre part en el debat.*”³¹⁹

El 25 de novembre és la data assenyalada per a la represa de la seva activitat parlamentària. El doctor Robert aprofita l'avinentsa per manifestar: “*Mis primeras palabras han de servir para expresar mi más profundo agradecimiento por la bondad con que la Cámara, y especialmente el señor Presidente, han facilitado la solución de una especie de conflicto entre dos deberes que yo me encontraba: uno, que afectaba a mi representación en este sitio, pues dado el giro que iba tomando la cuestión que se debate, ya comprenderéis que éste era, para mí, un puesto de honor que no podía absolutamente abandonar; y el otro, que se originaba por un deber doloroso de familia. Pues bien; gracias a vuestra deferencia conmigo, he podido combinar todo; he podido cumplir con un deber humano y con el de Diputado de la Nación.*”³²⁰

Dit això, entrà ràpidament en matèria i assenyalà que la discussió s'havia desviat pel fet d'atribuir la responsabilitat dels trastorns electorals de Barcelona al catalanisme, sense tenir en consideració que aquelles irregularitats eren tan sols símptomes d'un desgovern i d'una descomposició interna de l'Estat espanyol, que eren precisament els mals contra els quals volia lluitar el catalanisme. Seguidament, féu una defensa de les *Bases de Manresa* i de les figures de Josep Morgades i de Josep Torras i Bages, que

³¹⁸ «L'Esquella de la Torratxa» 29 de novembre de 1901.

³¹⁹ «La Veu de Catalunya» 25 de novembre de 1901.

³²⁰ «Diario de Sesiones del Congreso», nº 69, p.1.825, sessió del 25 de novembre de 1901.

havien estat molt durament atacades en algunes de les sessions anteriors per alguns diputats, en especial per Romero Robledo.

A continuació, va rebatre les manifestacions fetes per alguns parlamentaris que el precediren en l'ús de la paraula, en el sentit que el catalanisme era una aberració, un estat patològic: *“El catalanismo no es un estado morbosos, no; al revés, es una manifestación ostensible, fuerte, enérgica, que acusa grandísima vitalidad.”*³²¹ Atès que la sessió s'allargà més del que estava previst, el doctor Robert demanà permís per continuar la seva intervenció l'endemà, dia 26.

En aquesta sessió va definir i aclarir la política i el caràcter del catalanisme que representava la Lliga Regionalista: *“Nosotros podemos ser y somos regionalistas y catalanistas sólo partiendo del principio de esa variedad que se puede apreciar en los diferentes elementos étnicos que hoy pueblan España, su diferente Historia y el gran número de circunstancias que pueden obligar a una diferenciación (...). Nuestro movimiento es social más que político (...); desde el momento en que nosotros hemos procurado aunar voluntades, desde las que figuran en el campo del Carlismo hasta los mismos federales, por los puntos de contacto regionalista que pueden tener con nosotros; desde que establecemos esta ancha base (...) nosotros no hacemos un movimiento verdaderamente político porque, al hablar de un movimiento político, parece que se hace referencia a una manera especial de organizar el Estado, verbigracia: si ha de estar éste regido por una República o por una Monarquía, y yo he manifestado aquí, también de una manera sincera (...), que todo esto, para nosotros, figura en segundo término (...), que esto no es substancial.”*³²² Aquesta última afirmació és el millor exemple de l'accidentalisme de la Lliga, situada entremig de monàrquics i republicans, quasi tots ells igualment centralistes i contraris a la realitat catalana. En resum, Robert acabava d'exposar la seva concepció del catalanisme com a moviment ampli, accidentalista quant a les formes de govern i que es

³²¹ «Diario de Sesiones del Congreso», nº 69, p.1.829, sessió del 25 de novembre de 1901.

³²² «Diario de Sesiones del Congreso», nº 70, p.1.862, sessió del 26 de novembre de 1901.

caracteritzava molt més per ser un moviment interclassista que no pas un partit polític amb un programa molt definit.

En un altre moment del seu discurs, va reconèixer que el catalanisme, pel fet d'oposar-se al concepte unitari de l'Estat, exigia reformes constitucionals: *“Es evidente que si nosotros deseamos la autonomía política para Cataluña, como la deseáramos para todas las otras regiones de España, esto no puede hacerse sin que el Gobierno Central se desposea en favor de ellas, y para su régimen interior solamente, de una parte de esa soberanía (...). Yo soy el primero en comprender la gravedad de nuestros propósitos.”*³²³ Aquestes afirmacions li donaren peu per entrar en la discussió de les *Bases de Manresa*, responent a les demandes que li havia fet Romero Robledo al respecte. En opinió de Robert, entre les qüestions fonamentals que conté el document aprovat a Manresa *“hay una que nosotros defenderíamos a todo trance, y hasta sería la última a que renunciaríamos, porque se refiere a lo que nos da carácter: el idioma. Sí, porque el idioma es la manifestación del pensamiento, es la traducción del sentido íntimo del alma de todos nosotros; cuando vosotros habláis en castellano, reflejáis, por medio de la palabra, vuestros hondos y recónditos pensamientos; y lo mismo digo del éuscaro, del francés, del inglés y de todos los idiomas; es el idioma ese nexo inexplicable, desconocido, entre el pensamiento y la palabra; eso es el idioma y eso, para nosotros, por consiguiente, es esencial (...). Otra base esencial es que Cataluña será soberana en su gobierno interior. Si no admitiéramos esa base, renegaríamos del regionalismo (...); una autonomía no sólo es administrativa, sino también política.”*³²⁴ L'autonomia hauria de permetre a Catalunya, continua Robert, la promulgació de lleis per afavorir l'evolució del seu dret, perquè *“cada pueblo tiene el Derecho civil a su manera, porque cada pueblo siente a su manera, y tal vez habría discrepancias, y discrepancias bastante grandes, entre la manera de comprender y de sentir el Derecho civil por parte de los castellanos y de la manera de*

³²³ «Diario de Sesiones del Congreso», nº 70, p.1.864, sessió del 26 de novembre de 1901.

³²⁴ «Diario de Sesiones del Congreso», nº 70, p.1.865, sessió del 26 de novembre de 1901.

*comprenderlo y sentirlo por parte de los catalanes; porque, realmente, hay modificaciones que encarnan el carácter de un pueblo, verbigracia, la idea de familia, todo lo referente a la herencia, la constitución misma de la riqueza, particularmente la riqueza territorial.”*³²⁵

Robert també va fer la defensa d'un punt essencial del programa aprovat a Manresa l'any 1892, l'establiment del sufragi corporatiu: *“Nosotros aceptamos el sufragio universal, pero el sufragio universal orgánico, no el sufragio universal amorfo, tal como lo tenemos ahora en pie, tal como lo tenemos ahora en planta, en desarrollo; es decir, con esa igualdad, con esa uniformidad, con esa igualdad absoluta para todos los individuos de una nación.”*³²⁶

Efectivament, les *Bases de Manresa* expressaven els plantejaments d'un regionalisme tradicionalista i corporatiu oposat al sistema parlamentari basat en el sufragi universal, que caracteritzaria l'Estat liberal modern. Ara bé, caldria ser molt prudents i matisar el to conservador i antiliberal del programa de Manresa, la proposta catalanista de representació corporativa i aquest teòric antiparlamentarisme. Des d'aquest punt de vista, la defensa del sufragi corporatiu que fa el catalanisme aniria contra un sufragi universal masculí que és controlat a l'Estat espanyol pels polítics d'ofici, que en són els principals beneficiaris. El rebuig de la democràcia liberal parlamentària pels catalanistes s'ha d'entendre, per tant, com una crítica a la corrupta política parlamentària “a l'espanyola”, que se sustenta en el centralisme, la corrupció i el caciquisme. Per contra, quan el parlamentarisme estigui fonamentat en les regles del joc democràtic i sigui representatiu de la voluntat política de la societat, els catalanistes no s'hi oposaran. Aquesta argumentació ens permet entendre l'aparent paradoxa que es produeix entre, d'una banda, un discurs regionalista que sembla tenir un regust antiliberal i molt crític amb el parlamentarisme i els partits polítics i, de l'altra, el desig que el regionalisme esdevingui subjecte actiu de la vida política.

³²⁵ «Diario de Sesiones del Congreso», nº 70, p.1.866, sessió del 26 de novembre de 1901.

³²⁶ «Diario de Sesiones del Congreso», nº 70, p.1.866, sessió del 26 de novembre de 1901.

Robert també va rebatre les afirmacions que havien fet alguns parlamentaris en el sentit que els pobles llatins eren incapaços de federar-se –va desmentir aquesta afirmació tot recordant l'exemple de la Confederació catalanoaragonesa– i va negar que el regionalisme representés la reacció i el clericalisme, com s'havia dit a la Cambra. També contestà alguns comentaris tendenciosos que hom havia fet respecte a la riquesa de Catalunya, on s'insinuava que el Principat s'aprofitava de les altres regions espanyoles i així podia gaudir d'una riquesa superior a la de moltes d'aquestes regions; Robert s'encarregà de desmentir aquestes afirmacions i va recordar que, en tot cas, aquesta hipotètica riquesa no era general a les quatre províncies catalanes i que, a més, Catalunya contribuïa a les despeses de l'Estat en major proporció que les altres regions espanyoles tot i no rebre el mateix volum d'inversions.

L'il·lustre orador acabava dient: *“Nuestros deseos son los que he indicado, y no lo dudéis, que el catalanismo, si llega a organizarse, si vosotros admitís lo que ese catalanismo pide, lejos de ser un quebranto para España será un beneficio (...), porque cuanto más florezca Cataluña, el Estado y todas las regiones han de reportar beneficios, como nosotros los reportaremos al desarrollo comercial, industrial y agrícola de las demás regiones, sean las que fueren. Además, ¿no recordáis lo que ha hecho Cataluña en las diferentes épocas de nuestra historia? Vosotros, los que nos tildáis de pretender la separación y la anexión, ¿echáis en olvido mil pruebas que Cataluña ha dado, no sólo de contribuir, como las demás regiones, a las cargas públicas, sino de distinguirse en la defensa de España? ¿No recordáis que, hasta en la época de Felipe II, Cataluña levantó un ejército para defender la frontera contra los hugonotes y, en tiempo de Felipe IV, a pesar de los agravios recibidos, se pusieron sobre las armas 30.000 catalanes y se apoderaron de Salses que las tropas castellanas habían desalojado? ¿Y no os acordáis, tampoco, de la guerra de la Independencia? (...). Por consiguiente, ¿podéis creer que nosotros trabajamos sólo «pro domo nostra», que somos unos egoístas, que sólo pretendemos*

*enriquecernos y no nos acordamos del bien del Estado y no anhelamos el esplendor de la Nación española? Si así lo pensáis, nos hacéis una enorme injusticia.”*³²⁷

Robert no pot ser present a la sessió del dia 27 de novembre perquè és la data de l'enterrament del seu cunyat. Això no obstant, i malgrat la seva absència, és atacat igualment per Romero Robledo, que lamenta: *“que no esté aquí, en la tarde de hoy, el leader, el apóstol, el propagandista de lo que puedan llamar otros como quieran, de lo que yo, en el Templo de la Verdad, llamo el Separatismo.”* També l'acusa, a ell i als altres tres diputats catalanistes, d'indefinició política, atès que no es declaren ni monàrquics ni republicans. Més greu és un altre estirabot amb què Romero Robledo obsequia el doctor Robert: l'acusa d'haver enganyat, mentre era alcalde de Barcelona, els mariners de l'esquadra francesa que van visitar la ciutat, prohibint que es toqués la “Marcha Real” i ordenant que fos substituïda pel cant d’*“Els Segadors”*, que, segons digué el doctor Robert als visitants francesos, era l'himne nacional espanyol. Aquesta acusació, totalment falsa, va aixecar les protestes d'Albert Rusiñol, que replicà a Romero Robledo. També Eduardo Dato, que en aquell temps era el ministre de la Governació, va rectificar l'irreflexiu parlamentari.

La sessió continua el dia 28, ara ja amb la presència del doctor Robert després del seu viatge llampec a Barcelona. Com havia fet el dia anterior, Romero Robledo continua amb la seva particular croada contra el catalanisme: *“Se nos viene a predicar, como medida de progreso, que deshagamos la unidad de la Patria”* quan, diu, tot el món va cap a la unitat i tots els grans estats tendeixen a la centralització. La llengua catalana és la següent a rebre els atacs d'aquest bel-ligerant diputat: *“ahora queréis poner de moda el aprender catalán que, en Cataluña, lo ignora la inmensa mayoría porque yo no sé siquiera si saben el catalán todos los representantes del catalanismo.”* L'aspiració del catalanisme de conservar el Dret Civil particular de Catalunya també és motiu de les ires de Romero Robledo.

³²⁷ «Diario de Sesiones del Congreso», n° 70, p.1.869, sessió del 26 de novembre de 1901.

Les hipotètiques simpaties dels catalanistes envers França és un altre dels fils argumentals que fa servir Romero Robledo per atacar el catalanisme. Té proves, diu, que a París funciona un comitè català annexionista, la qual cosa sobta el doctor Robert, que confessa que desconeix la seva existència, però davant les reiterades afirmacions de Romero Robledo en sentit contrari, Robert protesta contra qualsevol maniobra que pretengui la incorporació de Catalunya a França. Les manifestacions de l'il·lustre metge, però, no semblen suficients al seu interlocutor, que continua amb els atacs, que són adreçats ara al doctor Robert en primera persona. L'acusa d'haver concedit una suposada entrevista a un diari francès en la qual, sempre segons la versió de Romero Robledo, s'havia esplaiat a gust contra l'Estat espanyol. L'acusació, falsa, indigna Robert, que s'aixeca del seu escó per protestar amb contundència. Davant aquesta reacció, Romero Robledo respon: *“A mí me basta que, sólo al enunciarlo yo, el señor Robert lo niegue. Ya sabía yo que era completamente imposible que Su Señoría hubiese dicho cosas tan graves como las que exponía ese periódico en esa interview.”* La resposta indigna encara més el doctor Robert, que s'interroga, aleshores, com pretenia Romero Robledo llegir l'hipotètica entrevista sabent que era falsa.

Després d'aquesta picabaralla dialèctica entre Romero Robledo i el doctor Robert, va parlar Lerroux, que es va referir a la intervenció d'aquest últim com la d'un *“funámbulo que pasa por una cuerda floja sobre las cataratas del Niágara.”* Tampoc el catalanisme no s'escapa dels exabruptes del líder republicà: *“el catalanismo es clerical, es reaccionario, es separatista, no es un movimiento social y además, es carlista (...). Es una suma de una porción de elementos políticos fracasados.”* Lerroux tancarà la seva intervenció fent una apologia de la llibertat i del règim republicà.

Més “comprehensives” amb les intervencions dels catalanistes són les posicions d'Antoni Maura i de Francisco Silvela. Així, en la sessió del dia 29 el primer dels dos polítics manifesta que *“el programa de Manresa es un programa de disolución y de negación de la Patria y, sin embargo, reconozco que el Sr. Robert y sus compañeros no se proponen nada*

de esto (...), la inteligencia no delinque nunca.” Per la seva banda, Silvela fa una intervenció d'un to semblant: “el catalanismo es un partido legal aun cuando tenga la completa oposición de nuestras conciencias, de nuestras inteligencias, de nuestros sentimientos y de nuestra voluntad. (...) [el catalanisme] no puede entrar nunca en nuestros principios, en nuestra política, en nuestro programa. Lo consideramos en este concepto, fuera del círculo constitucional (...), pero no puede calificarse de separatista ni puede ser motejado por ningún concepto como doctrina ilegal.”

Finalment, s'aixeca el doctor Robert per rectificar: *“Muy arraigadas deben estar en nuestro ánimo las ideas. Muy firmes deben ser nuestras convicciones cuando, a pesar de todo lo que ha ocurrido estos días aquí, me veo obligado a levantarme; y lo hago todavía con una relativa entereza porque si, realmente, no se tratase de esa manera de pensar y de esa manera de sentir, confieso que no tendría, tal vez hoy, fuerzas de ninguna clase para levantarme a dirigir la voz a los señores diputados (...); yo, hasta ahora, no he oído una sola palabra, ni una sola frase en este Congreso, que exprese una afinidad siquiera con nuestra manera de pensar y con nuestra manera de sentir (...). Yo, ayer, llegué a dudar si me encontraba en el Salón de la Representación nacional o ante un Tribunal de Justicia; yo me preguntaba si nosotros éramos diputados, leales, nobles e inspirados en fines verdaderamente patrióticos o si éramos unos criminales que nos debiéramos sentir en el banquillo de los acusados. (...) Si nosotros no representáramos alguna cosa, si, realmente, lo que nosotros traemos aquí es cosa fútil y secundaria y que se ha de mirar con desprecio, no se explica todo esto. Por lo tanto, es evidente, señores diputados, que algo representamos, ya que dais a estas sesiones semejante solemnidad. (...) Para terminar, conste que, como ya manifesté alguna vez, nosotros somos evolutivos. Nosotros queremos llegar como última y extrema aspiración de nuestras ideas a la autonomía política y administrativa de Cataluña, pero nosotros no queremos, de un salto, llegar a esa finalidad (...); deseamos, por tanto, que no se nos cierren hoy las puertas de la legalidad (...). Nos sentamos aquí cuatro diputados solos, que estamos en la legalidad. Cuando haya nuevas elecciones, en vez de cuatro, vendrán diez o doce, otro día veinte, hasta llegar al cupo de los diputados catalanes que creo que son cuarenta.*

*Yo espero que el movimiento que hemos iniciado en Cataluña y no en Barcelona solamente, como suponen, vaya, como ya va haciéndose extensivo (...) a Navarra, Aragón, Provincias Vascongadas y Galicia. Ahora lo negáis, pero ya os iréis convenciendo. No predicamos la autonomía para Cataluña únicamente, sino que la deseamos para toda España.”*³²⁸

Amb unes breus intervencions de Maura i de Romero Robledo acabava aquell debat sobre les irregularitats comeses a les eleccions municipals de Barcelona, el principal responsable de les quals era el governador civil de la província, Miquel Socias. Contra ell s'havien dirigit els catalanistes amb un resultat infructuós, ja que no fou cessat del seu càrrec. Això no obstant, en les sessions que havien tingut lloc durant aquell mes de novembre, el doctor Robert s'havia confirmat com un excel·lent orador parlamentari i com un digníssim portaveu del catalanisme al Congrés. I és que, com ha escrit Enric Jardí: *“Robert féu una impecable defensa de la causa catalanista. Alguns dels seus discursos, com el del 25 de novembre, no podien ésser superats, considerant els temps i les circumstàncies. Alguna feina positiva havia fet Robert, puix que a ell li cabia tota la glòria: havia exposat els fonaments racionals i sentimentals del catalanisme i havia assolit que fos reconeguda –baldament que hagués estat a contracor– la legalitat del moviment regionalista.”*³²⁹

Abans de continuar amb el relat de les intervencions parlamentàries del doctor Robert en el Congrés dels Diputats, ens hem de tornar a referir breument a les difícils relacions existents entre la Unió Catalanista i la Lliga Regionalista, i que a partir d'ara experimentaran un canvi molt significatiu, en el sentit que les manifestacions del doctor Robert al Congrés el dia 26 de novembre en defensa de les *Bases de Manresa* van afavorir un nou acostament entre totes dues entitats. Així, el 2 de desembre la junta permanent de

³²⁸ «Diario de Sesiones del Congreso», nº 73, pp.1.976-1.979, sessió del 28 de novembre de 1901.

³²⁹ JARDÍ, Enric.- *El Doctor...*, op. cit., p.172.

la Unió Catalanista adreçava un telegrama de felicitació al doctor Robert per la seva defensa del programa catalanista.³³⁰ El dia 6 de desembre es publicava a «La Renaixensa» el manifest “*Al Poble Català*”, que, en paraules de Jordi Llorens, era una “*autèntica patent de catalanitat que la Unió atorgava a la Lliga Regionalista. En el document hom constatava el fracàs de les tesis evolucionistes de manera que els diputats de la Lliga, abans només regionalistes, havien esdevingut catalanistes convençuts per la qual cosa la unitat dels catalanistes era ja possible.*”³³¹ Això no obstant, el canvi d'actitud de la Unió, continua Jordi Llorens, “*no engrescà gens els homes de «La Veu de Catalunya», que criticaren durament el document amb un article significativament titulat La feina dels inútils [publicat el 8 de desembre de 1901].*”³³²

L'actitud del doctor Robert va ser ben diferent a la que havia evidenciat «La Veu de Catalunya», i va contestar afectuosament el telegrama rebut. Això va fer pensar als dirigents de la Unió Catalanista partidaris d'arribar a una entesa amb la Lliga, que Robert podia ser el pont de contacte entre les dues entitats, com exposarà Manuel Folguera i Duran en l'article “*Lo doctor Robert y la Unió Catalanista*” publicat a «La Renaixensa» el 27 d'abril de 1902.

Aquell mateix desembre va tenir lloc una distesa entrevista –autoritzada per Josep Maria Roca, president de la Unió Catalanista, però sense cap coneixement de la seva junta permanent– entre el doctor Robert i Folguera i Duran, en la qual aquest plantejava a l'il·lustre diputat la conveniència d'evitar la creació de societats adherides a la Lliga en aquelles localitats on ja n'hi hagués de la Unió Catalanista, compromís que també es faria extensiu en el cas contrari; el doctor Robert es va mostrar receptiu a la proposta. En la mateixa reunió, i atesa la receptivitat de Robert, Folguera i Duran també plantejà la possibilitat d'establir una estratègia política comuna. En aquest cas, però, la resposta de

³³⁰ El telegrama el podem veure a «La Renaixensa» del dia 3 de desembre de 1901.

³³¹ LLORENS, Jordi.- *La Unió...*, op. cit., pp.401-402.

Robert va ser evasiva, tot i que es va comprometre a estudiar la qüestió. Tot sembla indicar que al començament del 1902 es van produir algunes trobades entre Robert i Josep Maria Roca, presidents de les dues entitats, per discutir sobre aquestes qüestions i d'altres.

Les relacions entre la Lliga i la Unió Catalanista entren en una altra fase quan, al gener del 1902, el president de la segona d'aquestes entitats fa una crida pública a la Lliga Regionalista perquè s'adhereixi a la Unió Catalanista. El canvi d'actitud de l'entitat catalanista envers la Lliga i «La Veu de Catalunya» havia estat espectacular. Des de les pàgines de «La Renaixensa» s'assenyala que entre les dues entitats hi ha coincidència d'aspiracions i d'interessos i que cal treballar per afavorir una entesa entre els dos grups.

Els acords als quals havien arribat Robert i Roca, i que feien referència a la creació de centres i, potser, a una entesa electoral, havien de quedar recollits en un document que el president de la Unió Catalanista havia de lliurar a Robert. La junta permanent de l'entitat catalanista, però, no va aprovar el document i aquest va quedar invalidat. En opinió de Jordi Llorens: *“La inesperada intervenció de la junta permanent i sobretot la sobtada mort del Dr. Robert (...) paralitzà el projecte. En realitat, els homes de «La Veu» –que els elements de la Unió havien volgut aïllar establint una relació directa amb el president de la Lliga– no tenien cap interès per continuar la política d'entesa iniciada per Robert perquè la Unió era una força clarament regressiva. D'altra banda, l'acord de no fundar centres de la Lliga en aquelles localitats on ja n'hi havia de la Unió era del tot inacceptable perquè la Unió en tenia a molts municipis mentre que la Lliga, força emergent, a penes n'havia pogut organitzar cap, per la qual cosa la reciprocitat de l'acord era inviable.”*³³³

Malgrat aquest nou intent fallit d'acostament, degut en gran part als sectors més intransigents que encara han demostrat tenir una certa influència en el si de l'entitat, cada

³³² LLORENS, Jordi.- *La Unió...*, op. cit., p.402.

³³³ LLORENS, Jordi.- *La Unió...*, op. cit., p.403.

vegada seran més importants els sectors de la Unió Catalanista favorables a cercar una entesa, sobretot electoral, amb els regionalistes.

La vaga general del 1902 i les últimes intervencions parlamentàries del doctor Robert

Tot just acabada la discussió en el Congrés sobre la “qüestió catalana”, Robert va intervenir en la sessió del dia 30 de novembre de 1901 en la qual es retia homenatge al polític republicà federal Francesc Pi i Margall, mort a Madrid el dia anterior.

Després d'aquest discurs, no va intervenir en cap altra sessió de les Corts fins al febrer del 1902. Abans, però, va tenir temps per publicar en una revista de Madrid, «La Lectura», en el número de gener del 1902, un article titulat “*El catalanismo en el concepto naturalista*” (reproduït a «La Veu de Catalunya» l'1 de febrer de 1902), en el qual quedaven perfectament exposades quines eren les aspiracions regionalistes: “*El títol de l'escrit de Robert (...), ja indicava prou bé la tesi que defensava; el catalanisme era la concreció de la voluntat dels components de tot un poble que es mantenien units talment com els diversos membres d'un organisme vivent. A l'article esmentat, Robert formulava la concepció peculiar que tenia de la idea catalanista fundada, en bona part, en els seus estudis en matèria d'antropologia i de psicologia social*”, apunta Enric Jardí.³³⁴ El mateix autor reproduïx un fragment de l'article del doctor Robert on podem llegir: “*Se echa de ver en la vida del antiguo Principado la acción simultánea y conjugada de tres factores: uno, propiamente orgánico, cuya investigación cae de lleno en la esfera del naturalista, representada por la raza en toda la amplitud de sus caracteres distintivos, pero influida por el medio en que vive; otro, histórico, que engloba su tradición al través de los siglos y es prenda de su presente y esperanza de su porvenir, y otro es su Derecho, representación genérica de su personalidad civil que él mismo se*

³³⁴ JARDÍ, Enric.- *El Doctor...*, op. cit., p.176.

*ha dado, en cumplimiento de su manera de ser y de sus propias necesidades. De esta trinidad resulta lo que podríamos llamar el alma del pueblo catalán.”*³³⁵

Un mes després de la publicació d'aquest article, té lloc a Barcelona, al febrer del 1902, una vaga general. El seu esclat era fins a cert punt previsible atesa l'agudització de la crisi industrial a Catalunya, i en especial a Barcelona, al final del 1901; aquesta situació provocarà una radicalització dels enfrontaments entre els patrons i els obrers que culminarà en la vaga general del començament del 1902.

Per acabar de complicar encara una mica més la situació, amb la seva equívoca actuació el governador civil de la província, Miquel Socias, que tenia atribuïda una funció conciliadora entre les parts, en comptes de suavitzar els conflictes els enverinava encara més, com denuncià «La Veu de Catalunya»: *“Serà pel que es vulgui, per ignorància, maldat o innocència, però el fet és que, a Barcelona, no hi ha record d'un desprestigi tan gran com el que actualment té el delegat del Govern a la nostra província. (...); des que el senyor Socias ocupa el Govern civil i des que, com a tal, intervé en les vagues amb tanta bona intenció com se vulgui, lluny d'apaivagar, amb la seva autoritat, les passions i solucionar conflictes, aquests prenen caràcter d'extrema gravetat (...). És de suposar que aquesta política de maquiavelisme barat de sostenir aquí una constant agitació ha estat imposada des de les altures del poder.”*³³⁶

La protesta obrera començà el 15 de desembre de 1901 amb una vaga declarada pels obrers metal·lúrgics per demanar la jornada de nou hores. Durant els primers dies de gener del 1902, «La Veu de Catalunya», alarmada per la duració del conflicte, publicarà editorials on criticarà l'actitud dels obrers i els acusarà d'arruïnar Catalunya i de fer el joc al caciquisme i al centralisme amb la seva posició. En cap moment no es feia una crítica, ni

³³⁵ JARDÍ, Enric.- *El Doctor...*, op. cit., pp.176-177.

³³⁶ «La Veu de Catalunya» 6 de gener de 1902.

que fos moderada, de l'actuació dels patrons del metall. Per a «La Veu de Catalunya» els culpables de tot eren els anarquistes i el govern.

Les peticions de condicions laborals més favorables es van succeint en diversos sectors i en el decurs dels dies següents. En la setmana que va de l'1 al 8 de febrer, es multipliquen les reunions obreres i els mítings de solidaritat amb els metal·lúrgics en vaga. Darius Rumeu, president de la Diputació de Barcelona, que s'ha de fer càrrec de la situació després de la dimissió –que tingué totes les aparences d'una fugida– de Miquel Socias, declina la responsabilitat i publica un ban pel qual cedeix el comandament a l'autoritat militar. El dilluns dia 17 el capità general, Enrique Bargés Pombo, proclamava l'estat de guerra a Barcelona.

Aquell mateix dia començava la vaga general, com s'havia decidit el dia anterior en un míting convocat per diverses societats obreres de Barcelona. Amb aquesta actitud volien solidaritzar-se amb la vaga dels vuit mil obrers del metall, que ja feia dos mesos que durava.

Els inspiradors de la vaga i la seva minoria dirigent són els anarquistes. Els socialistes estan en contra de la vaga general per raons de principi i, quant als republicans, els més moderats s'espanten i la resta del partit espera, endebades, instruccions de Lerroux, que manifesta una conducta *“presidida per la cautela més extrema davant d'un moviment que no controla i del qual ignora el desenllaç. (...) Es limita a manifestar-se preocupat pel problema obrer i a promoure una col·lecta en auxili dels vaguistes. Ja iniciada la vaga general del febrer, roman a Madrid escudant-se en el consell d'alguns amics catalans”*, escriu Joan B. Culla.³³⁷ Alguns polítics republicans faran costat als obrers.

El primer dia de vaga la paralització és total. Vuitanta mil treballadors de Barcelona es van negar a treballar i van provocar el col·lapse de la ciutat. No circulen els tramvies i tampoc no hi ha diaris. Hi haurà avalots a la porta dels escorxadors per impedir l'entrada

³³⁷ CULLA, Joan B.- *El republicanisme...*, op. cit., p.54.

del bestiar i la sortida de carn, fins que els serveis es poden restablir amb la protecció de l'exèrcit. Sapadors i artillers vetllen pel funcionament dels tramvies. No hi ha cap espectacle públic i els pocs botiguers que obren el seu establiment són obligats a tancar-lo pels escamots de vaguistes. Es van produir alguns incidents violents, amb un resultat de dotze morts i una quarantena de ferits, i alguns dirigents sindicals i polítics van ser detinguts. Moltes associacions obreres van ser clausurades. El cinquè dia de la vaga el nombre de persones detingudes ascendeix a dues-centes. Malgrat tot, però, la vaga general no va significar cap onada d'incendis i assalts. Més aviat semblava que hi havia molta confusió entre els organitzadors del conflicte, que potser confiaven que pel simple fet d'aturar la producció i paraitzar la ciutat, el tan odiat Estat capitalista cauria.

A partir del 20 de febrer la vaga es va apaivagant, en gran part a causa de l'actuació repressiva del capità general. El dia 21, per ordre seva, tornaren a circular els tramvies i es reprengué l'activitat al port de Barcelona. El dia abans s'havien obert les botigues. Les indústries no funcionaran fins a la setmana següent, en què tornarà a haver classes a la Universitat. El dia 22 el conflicte està gairebé resolt. El dilluns 24 els obrers tornen a la feina.

Després d'aquesta setmana de total inactivitat, no s'aconseguí estendre el moviment a la resta de l'Estat, ni s'assolí encaminar-lo contra el poder polític. Però el fet que vuitanta mil treballadors s'haguessin solidaritzat amb la lluita dels metal·lúrgics obligava les forces polítiques, especialment les que tenien la pretensió de capitalitzar el vot obrer, a replantejar-se la seva futura estratègia politicoelectoral.

Per a la Lliga Regionalista la vaga havia estat un intent revolucionari de posar fi a la societat capitalista; des d'aquest punt de vista no es va tractar d'un conflicte entre patrons i obrers, sinó que la vaga havia estat únicament una manifestació d'anarquisme pur. Davant d'aquestes pretensions revolucionàries, la Lliga assumí explícitament el paper de representant polític dels interessos de la burgesia, si bé a banda de la defensa dels interessos de classe, la interpretació que els dirigents regionalistes faran de la vaga

presenta un seguit de matisos. En un primer moment, ja en plena vaga, la Lliga va dubtar sobre quina crítica havia de fer de la classe obrera. De fet, el tractament que calia donar a la qüestió social havia estat un tema sobre el qual les primeres associacions dels catalanisme organitzat no havien pogut consensuar una posició definida si bé, en general, l'actitud del conjunt del catalanisme finisecular, també de la Lliga, davant de les reivindicacions socials i econòmiques del proletariat es caracteritzava, en el millor dels casos, per un tebi i carrincló reformisme (amb algunes excepcions, més progressistes, com Josep Narcís Roca i Farreras, Sebastià Farnés o, poc després, Domènec Martí i Julià o, a partir del 1903, el Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria). Certament, el programa social que el catalanisme ofería a les classes populars catalanes no era gaire engrescador.

Ara, la defensa d'una resposta violenta contra els obrers, proposada per alguns dirigents regionalistes, com Prat de la Riba, tenia un risc evident per a la Lliga i per als seus plantejaments interclassistes, d'agermanament de tots els catalans. Domènec i Montaner, partidari de la moderació, va advertir Prat de la Riba dels riscos que podria tenir una tàctica com la que proposava. Finalment, s'imposà el criteri defensat per l'arquitecte, la qual cosa explica que als editorials de «La Veu de Catalunya» no trobem condemnes explícites de la classe obrera, ni exigència de greus mesures repressives, sinó un intent d'amagar les diferències de classe i de cercar fora de Catalunya les responsabilitats del que havia passat. En paraules de Borja de Riquer: *“Per a la Lliga serà fonamental, per les seves pretensions polítiques, de no aparèixer com a simple instrument i representant de la burgesia catalana. Pretenia l'adhesió d'altres sectors socials, volia aparèixer com a representant de tot Catalunya. Per això calia utilitzar argumentacions interclassistes per tal d'atreure-hi la petita burgesia i àdhuc els treballadors, o, com a mínim, neutralitzar políticament la classe obrera a fi de no tenir-la com a enemic constant.”*³³⁸

³³⁸ RIQUER, Borja de.- *Lliga...*, op. cit., p.234.

Des d'aquest punt de vista, doncs, la Lliga no podia condemnar els vaguistes. Calia cercar uns altres culpables: els agitadors d'ofici, els vividors de la política que havien enganyat els obrers, els enviats del govern, com Lerroux, i, sobretot, el govern liberal. Els atacs més durs dels catalanistes, doncs, aniran adreçats al govern, veritable culpable de tot. Per a la Lliga no hi havia dubte que l'Estat espanyol era el provocador i el governador civil, l'instrument. Tant l'un com l'altre havien deixat Barcelona abandonada a la seva sort: *“Davant del poder legítim, del poder de les autoritats que havia desaparegut a Barcelona dies ha, s’havia anat muntant un altre poder: el poder de l’Anarquia (...). La vaga de les autoritats venia a fer més total i absoluta la vaga general. Fins que va fer-se càrrec del comandament l’autoritat militar, no es va conèixer que n’hi hagués a Barcelona. No es va conèixer que Barcelona formés part d’un Estat en què hi ha un Govern organitzat que cobra puntualment les contribucions per a assegurar la vida i la prosperitat dels ciutadans.”*³³⁹

Aquesta serà també una de les línies argumentals que utilitzarà el doctor Robert en les seves intervencions al Congrés per tractar del que estava passant a Barcelona durant aquells dies. A la sessió del dia 20 de febrer Robert manifesta que acabava d'arribar de Barcelona *“con el ánimo profundamente entristecido (...); aquella ciudad, que ordinariamente presenta, por todos lados, manifestaciones evidentes de vida, hoy sólo acusa malestar profundo.”*

³⁴⁰ Així les coses, adreça una sèrie de preguntes al ministre de la Governació: *“¿Qué idea tiene el señor Ministro de la clase de conflicto que se está desarrollando en Barcelona? ¿Cree que se trata de un conflicto limitado a un problema puramente obrero, a un litigio que se está sosteniendo entre los obreros metalúrgicos y los patronos, o cree (...) que se trata de una verdadera Revolución, por decirlo de una vez? Segunda pregunta: Si conoce el Gobierno (...)*

³³⁹ «La Veu de Catalunya» 23 de febrer de 1902.

³⁴⁰ «Diario de Sesiones del Congreso», n° 124, p.3.596, sessió del 20 de febrer de 1902.

*cuáles son las causas de orden general, social y hasta europeo si se quiere, y las otras de orden local, relacionadas éstas con la actitud del representante del Gobierno en aquella ciudad.”*³⁴¹ I, conclou: *“El problema está en pie. ¿Cómo se resuelve? Y para resolverlo con rapidez, ¿con que fuerzas cuenta el Gobierno de Su Majestad? (...). Nosotros, por más que tengamos amores, como hemos manifestado otras veces, por Cataluña, nosotros sentimos también amores por las demás regiones de España y deseamos que reine, en todas partes, la tranquilidad y la concordia.”*³⁴²

El ministre de la Governació li respon amb bones paraules però amb evasives, i es compromet a donar resposta a totes aquestes qüestions una mica més endavant, quan la situació ja s'hagi normalitzat a Barcelona. En el seu torn de rèplica, Robert diu al ministre que no creu en l'eficàcia de la censura i es mostra molt escèptic respecte a la viabilitat de les mesures de força aplicades pel govern per resoldre el conflicte: *“El problema, de un modo ó de otro, claro es que se tiene que resolver; se resolverá si se quiere, por el aniquilamiento de esas clases obreras que ya vienen, desde hace bastantes días, condenadas, por lo menos, al hambre; podrá ser que se llegue a agotar sus energías, reduciéndolas a la impotencia; pero ese será un término bien triste, ya que mañana podrán reverdecer las protestas, y podrá ser que llegue a dominar el conflicto con el imperio de la fuerza, porque la fuerza lo domina todo, ¡quién lo duda!; pero no titubeo en afirmar que, si se ha de solucionar el problema futuro de esta manera, quedará un rescoldo y se reproducirá más tarde, con mayores violencias (...). Yo llevaría la palabra en este debate en nombre de mis amigos, precisamente para hacer el elogio de la clase obrera, para demostrar cuáles son sus verdaderos sufrimientos y las obligaciones que tiene la Sociedad para mitigarlos.”*³⁴³

³⁴¹ «Diario de Sesiones del Congreso», nº 124, pp.3.596-3.597, sessió del 20 de febrer de 1902.

³⁴² «Diario de Sesiones del Congreso», nº 124, p.3.597, sessió del 20 de febrer de 1902.

³⁴³ «Diario de Sesiones del Congreso», nº 124, p.3.598, sessió del 20 de febrer de 1902.

El doctor Robert va demanar insistentment al ministre de la Governació que respongués a les qüestions que li havia plantejat, *“puesto que voy notando, por parte de algunos, el propósito de alterar los fundamentos del asunto que he de ventilar, queriendo atribuir a una acción de los catalanistas y separatistas los dolorosos hechos desarrollados en Barcelona.”*³⁴⁴ El ministre li respon que encara no és el moment de continuar el debat sobre la vaga de Barcelona, sinó de discutir el projecte de llei sobre l'organització de la universitat que ha presentat el govern.

Aquest és un tema que també interessa Robert, atesa la seva dilatada trajectòria en el món universitari. En la sessió del 22 de febrer comença manifestant que *“por una de esas contradicciones tan frecuentes en el humano espíritu, resulta que este mismo Gobierno que tan reacio se ha mostrado siempre a conceder a las regiones una descentralización administrativa, sin embargo presenta al Congreso nada menos que un proyecto de autonomía universitaria (...). Naturalmente, ha de halagarme en gran manera ver que el Gobierno de Su Majestad ha coincidido, en parte, con mis deseos”*, si bé destaca que aquesta coincidència és petita: *“No puedo menos de deplorar la insignificancia de esa autonomía propuesta (...). Si queremos admitir la conveniencia de la autonomía, es preciso que sea total, que sea administrativa y científica, y que se conceda también a la Universidad su personalidad civil.”*³⁴⁵

A continuació fa esment de la construcció de l'Hospital Clínic de Barcelona, que ha costat a l'erari públic prop de cinc milions de pessetes. El doctor Robert es congratula de la construcció d'aquest hospital i de la inversió realitzada per l'Estat, però adverteix que tot això no servirà de res si no s'hi imparteix un bon ensenyament i si no es produeixen altres canvis en el sistema universitari, com la renovació dels plans d'estudi o l'adopció d'un nou sistema de nomenament del professorat.

³⁴⁴ «Diario de Sesiones del Congreso», n° 124, p.3.623, sessió del 20 de febrer de 1902.

Una altra qüestió apuntada pel doctor Robert és el tema de la remuneració dels catedràtics, que en el cas de les universitats espanyoles és insuficient, i això priva el professorat d'una dedicació exclusiva a l'ensenyament, a diferència del que passa en altres països europeus. També denuncia que els catedràtics de la Universitat de Madrid cobren mil pessetes més que els de la resta de les universitats espanyoles; arribats en aquest punt fa la següent proposta: *“Dejad que cada Universidad haga lo que le parezca según las condiciones de vida del punto donde la Universidad radica.”*³⁴⁵ La conclusió final de la seva argumentació és que si l'autonomia econòmica va acompanyada per l'autonomia a l'hora d'establir els plans d'estudis, de contractar el personal docent i d'expedir títols propis, es generarà un clima de competència, que redundarà en benefici de la qualitat de la universitat espanyola. Per tancar el seu parlament, afegí que hom havia d'atorgar la màxima llibertat de moviment a les universitats: *“Señores Diputados, creedme, ésta es la verdad; conceded personalidad civil a la Universidad para que pueda vivir y encuentre medio económico para la subsistencia; modificad la manera de ingresar el profesorado y especialmente la organización de las asignaturas; aceptad la solución que propongo de dar el título único, y veréis entonces que la cultura española adelanta. Dejaos de toda suspicacia, prescindid de otras cuestiones que tal vez se relacionen con la política; no vayáis a dar más importancia a esa Universidad que a otra; no empequeñezcáis el asunto; buscad todo lo que pueda levantar la fuerza intelectual de nuestro desgraciado país.”*³⁴⁶

A la sessió del dia 25 de febrer, el doctor Robert recorda que hi ha pendent encara el debat de la seva interpel·lació sobre la vaga que havia tingut lloc a Barcelona. Haurà d'esperar encara un parell de dies, fins el 27, per poder fer la intervenció sol·licitada. Abans, tindrà temps per prendre part en la discussió del projecte de llei universitària, tot declarant

³⁴⁵ «Diario de Sesiones del Congreso», n° 126, p.3.650, sessió del 22 de febrer de 1902.

³⁴⁶ «Diario de Sesiones del Congreso», n° 126, p.3.656, sessió del 22 de febrer de 1902.

que ell és partidari que l'Estat espanyol s'adhereixi al conveni vigent entre algunes repúbliques sud-americanes sobre la reciprocitat de la validesa dels títols acadèmics.

Per fi, el dia 27 de febrer va poder exposar les seves opinions sobre els conflictes obrers que s'havien produït a la capital catalana i manifestà que: *“en los mítines sólo se hablaba de la pugna entre el capital y el trabajo, de la lucha de clases, de odio, de que la propiedad es un robo. (...) Estas ideas de revolución social son la causa de una desintegración completa de la sociedad y de un retraso en la civilización del mundo.”*³⁴⁸ També va advertir que per uns moments hi va haver un risc evident que la vaga dels metal·lúrgics derivés cap a una perillosa revolució social. Així mateix, va posar alguns exemples del col·lapse que va patir la vida ciutadana i va fer una anàlisi de les diverses tendències ideològiques dominants entre els promotors del conflicte: *“Se ha visto una, puramente evolutiva, por el camino del socialismo, encaminada a mejorar las condiciones del obrero”,* i una altra que volia fer de la vaga general una arma per assolir la destrucció de la societat, finalitat que queda fora dels objectius del socialisme, sobre el qual Robert s'entreté a fer algunes consideracions: *“No entendáis por lo que acabo de decir que yo soy socialista; soy individualista (...), pero como no cierro los ojos a la realidad, no se me oculta que se opera en el mundo una transformación social incesante; que después de la Revolución francesa vino la clase media a ejercer el imperio en las sociedades modernas, pero también veo que ahora vamos entrando por un nuevo camino y que la clase proletaria está en vías de querer dominar a la clase media.”*³⁴⁹

El doctor Robert també denuncia que la propaganda feta poc abans de la vaga no era de signe republicà ni socialista, sinó que únicament pretenia excitar els odis de classe i incitar a la revolta. I conclou: *“ya podéis contar que no podían dejar de señalarse otras frases encaminadas a exaltar los instintos de las multitudes con todo aquello de la mano oculta de la*

³⁴⁷ «Diario de Sesiones del Congreso», nº 126, pp.3.656-3.657, sessió del 22 de febrer de 1902.

³⁴⁸ «Diario de Sesiones del Congreso», nº 130, p.3.773, sessió del 27 de febrer de 1902.

reacción, del vaticanismo y del catalanismo (...). La verdadera mano oculta ha sido el Anarquismo, en oposición a las ideas socialistas”, contra les quals els regionalistes no tenen cap crítica a fer, ans al contrari, però sí van contra l'anarquisme —el català i l'internacional—, que denunciïn obertament.³⁵⁰

Després d'aquest seguit de raonaments, el doctor Robert arriba a la conclusió que tot el que ha passat a Barcelona es la causa, bàsicament, d'un problema d'autoritat: *“Yo no puedo menos de declarar que este Gabinete es responsable de las dolorosas escenas últimamente desarrolladas en Barcelona.”*³⁵¹ Recorda a continuació que a les sessions del novembre de l'any passat, en discutir-se a la Cambra la qüestió de les eleccions municipals a Barcelona, ja es va veure obligat a assenyalar que el governador civil havia estat un dels principals responsables del que havia passat durant aquells dies: *“pues todo aquello que anatemice ha sido centuplicado (...); ese Señor Gobernador representante del Gobierno ha sido sostenido contra viento y marea en Barcelona durante meses y meses.”*³⁵²

Robert va ser molt dur a l'hora d'analitzar l'actuació de Sociás en els moments inicials del conflicte, si bé bona part dels seus retrets se la va endur la sorprenent dimissió, amb evidents aires de fugida, que va protagonitzar el governador civil en plena vaga general. Aquestes maniobres tan sospitoses fan pensar el doctor Robert que l'actuació del governador segueix unes directrius que vénen dictades des de Madrid i que persegueixen uns objectius que tindrien poc a veure amb el conflicte obrer: *“Si yo fuera suspicaz podría, tal vez, pensar que abrigáis una cierta malévol a intención, una intención, si se quiere, poco*

³⁴⁹ «Diario de Sesiones del Congreso», nº 130, p.3.772, sessió del 27 de febrer de 1902.

³⁵⁰ «Diario de Sesiones del Congreso», nº 130, p.3.773, sessió del 27 de febrer de 1902.

³⁵¹ «Diario de Sesiones del Congreso», nº 130, p.3.774, sessió del 27 de febrer de 1902.

³⁵² «Diario de Sesiones del Congreso», nº 130, p.3.774, sessió del 27 de febrer de 1902.

*política; es decir, que (...) no os mueva el afán de aniquilar la riqueza del País y sí, tan sólo, esterilizar el movimiento catalanista.”*³⁵³

El ministre de la Governació respon el doctor Robert, però ho fa d'una manera poc convincent, tot argumentant que va demanar la dimissió al governador civil de Barcelona quan es va fer evident que aquest havia perdut l'autoritat moral per dominar la situació a la capital catalana i quan es va fer palès, també, que no podia resoldre el problema d'ordre públic.

A la sessió del 28 de febrer Dato va respondre també les imputacions de Robert. Va començar valorant molt negativament l'actuació de Socías al capdavant del govern civil i va criticar obertament les seves aliances amb els republicans lerrouxistes, amb l'anuència del govern de Madrid: *“Al catalanismo se opuso el radicalismo revolucionario sin tener presente que el radicalismo revolucionario es suero que acaba con la vida del enfermo. (...) El Gobierno debió separar inmediatamente a aquel Gobernador”* i substituir-lo per un bon candidat, així *“la representación del poder público hubiera pasado, en aquella ciudad, de las manos del señor Lerroux y sus amigos, a las manos del Gobernador nombrado por el Gobierno de Su Majestad.”*

Dato va al·ludir a continuació a la insuficiència de les forces de policia de què disposava la ciutat i va criticar diversos punts del projecte governamental per solucionar els conflictes de treball. Seguidament va encetar el capítol de les responsabilitats i va afirmar que una bona part de culpa de tot el que havia passat la tenien els catalanistes, contra els quals, lògicament, està ressentit d'ençà que era ministre de la Governació, quan van donar suport al "Tancament de Caixes" i més tard el feren xiular en la seva visita a Catalunya. Per a Dato els catalanistes són els culpables de crear un clima de desprestigi contra les autoritats: *“agitaron la opinión, desacataron a las autoridades, aplaudieron como una especie de himno nacional un himno de rencores y discordia con el que querían substituir la Marcha*

³⁵³ «Diario de Sesiones del Congreso», nº 130, p.3.775, sessió del 27 de febrer de 1902.

Real; cerraron las tiendas, se negaron a pagar los impuestos y vinieron a crear, en Barcelona, una situación de desorden a la que, felizmente, pudo ponerse término sin disparar un solo tiro. Pero dejaban allí un ejemplo verdaderamente funesto. (...) En esos hechos [la vaga general] tienen indudable responsabilidad los diputados de Barcelona que defendieron el sombrío y pavoroso Programa de Manresa. (...) Sólo vemos a Sus Señorías cuando se dignan venir para hablarnos de cosas y de asuntos de Barcelona y de Cataluña, de tal modo que si no fueran tan estrechos y tan sólidos, como afortunadamente lo son, los vínculos de afecto que nos unen con Cataluña, sus Señorías acabarían por hacernos antipáticas aquellas provincias tan queridas. (...) No se puede anteponer el interés local al interés general. (...) No vea el señor Robert ni vean sus compañeros de diputación (...) propósito alguno de mortificarles, antes al contrario; lo que deseo es llamarles su atención acerca de las doctrinas que están defendiendo, acerca del Programa de Manresa, tan utópico como el programa socialista, tan peligroso, quizá, como el anarquista.”

En nom del govern va respondre a Dato el duc d'Almodóvar del Río, ministre d'Estat, que afirma que l'equip del qual forma part va prendre totes les mesures necessàries per solucionar el conflicte obrer. En allò que fa referència a l'altre dels temes plantejats per Dato, el progrés del catalanisme, el ministre del govern de Sagasta carrega totes les culpes a l'antic gabinet ministerial conservador del qual formava part Dato. Almodóvar del Río posà com a exemple el nomenament del doctor Robert com a alcalde de la capital catalana o l'elecció de Morgades i Torras i Bages per ocupar els bisbats de Barcelona i Vic respectivament: “¿Qué ha pasado después? Que el señor Silvela aceptó la letra, que los señores catalanistas la protestaron y que el Sr. Dato ha pagado los vidrios rotos en su viaje a Cataluña. ¿Pues de qué se queja Su Señoría? ¿De que haya nacido el catalanismo cuando se le ha dado calor?”

Com era de preveure, aquests atacs van fer reaccionar Dato, que va replicar el següent: “Yo tuve el honor de firmar la Real Orden por la que se confería la Alcaldía de Barcelona a persona de los merecimientos y de la respetabilidad que me complazco en reconocer

en el Sr. Robert. Es cierto; y no lo es menos que el Sr. Robert desempeñó, muy a satisfacción del Gobierno, aquel cargo.” Dit això, però, Dato nega que ell o cap membre del gabinet conservador s’hagués compromès a concedir un major grau d’autonomia a Catalunya. Aquesta afirmació fou desmentida per Lluís Domènech i Montaner, que recorda a Dato que Eduardo Sanz Escartín, el governador civil de Barcelona nomenat pel seu gabinet, quan visità l’ajuntament de la capital catalana en prendre possessió de l’alcaldia el doctor Robert va dirigir les següents paraules a l’alcalde i a la resta de regidors: *“Sabed que el representante del Gobierno, no sólo desea fomentar vuestros intereses y facilitar los medios de vuestra acción. Penetrado de las necesidades de este pueblo que ha entrado ya, como algunos otros de nuestra España, en la edad del dominio de sí mismo, del self-control (...), inspirándose en las más elevadas enseñanzas de la Ciencia política, el Gobierno de Su Majestad se propone someter a las Cortes reformas que acaben los inconvenientes de una estrecha y no siempre necesaria tutela administrativa. (...) Afirmando sin vacilar que cuanto hoy digo aquí expresa el criterio y el sentir de este Gobierno.”*

Domènech i Montaner va acabar la seva intervenció apuntant que les paraules de Sanz Escartín havien estat interpretades pels comerciants barcelonins com el símptoma d’una actitud favorable al concert econòmic pel govern Silvela i que quan havien entès que no seria així havien decidit promoure el “Tancament de Caixes”. Aleshores, continua Domènech i Montaner: *“el Sr. Dato se fue por otro camino y empezó a halagar las tendencias de la Revolución social, excitando a sus partidarios contra el catalanismo, tendencia que se ha venido siguiendo por los demás gobiernos.”*

Els debats sobre la vaga general de Barcelona es prolonguen fins al dia 10 de març, sense arribar a concretar cap responsabilitat, com denuncia un article, *“No ha passat res”*, que es publica a «La Veu de Catalunya» el 28 de febrer. El mateix Bartomeu Robert també ho deia el 5 de març al Congrés: *“Encarrilemos el debate por otros derrotados; dejemos esas cuestiones de si tú has tenido este Gobernador y si yo he tenido tal otro, porque eso es*

pequeño, eso es casi, diría, que miserable.”³⁵⁴ Molt millor seria, continua l'il·lustre metge, escatir la causa del conflicte de Barcelona i quines poden ser les solucions millors per als problemes laborals.

Dos dies abans, el 3 de març, Robert havia formulat una interpel·lació al ministre d'Instrucció pública, Álvaro de Figueroa y Torres, comte de Romanones, perquè li confirmés o li desmentís un rumor que amoinava molts estudiants: si serien avançades les dates dels exàmens a causa de les festes de la coronació d'Alfons XIII. El dia 10, Robert encara farà una última intervenció parlamentària per demanar explicacions sobre la causa de la paralització de les obres de la carretera que havia d'unir Ripoll amb la frontera francesa, atès que l'acabament d'aquestes obres era vital per a la comarca. L'endemà d'aquesta última intervenció del doctor Robert en el Congrés s'aprovava el Decret signat per la reina regent en virtut del qual quedaven suspeses les sessions de la legislatura i es convocaven eleccions per a diputats per al mes de maig i per a senadors el mes següent.

S'acabava aquí la carrera parlamentària de Robert, perquè va morir just al cap d'un mes de la clausura de les sessions del Congrés: el 10 d'abril de 1902. Abans del seu traspàs, però, encara va poder contribuir a la causa catalanista quan fou empresonat Enric Prat de la Riba.

L'empresonament d'Enric Prat de la Riba i la mort del doctor Robert

El motiu d'aquest empresonament fou la inserció a «La Veu de Catalunya» en l'edició vespertina del 16 de març de 1902, d'un escrit titulat “*Separatisme al Rosselló*” que, precedit de les paraules “*Retallem del diari de Perpinyà L'Indépendant*”, reproduïa, sense comentaris addicionals, una carta oberta que els membres de la directiva del Sindicat Vinícola de Trullàs havien adreçat el 9 de març al diputat dels Pirineus Orientals Jules Pams, per manifestar-li la seva disconformitat amb els projectes del ministre d'Hisenda

³⁵⁴ «Diario de Sesiones del Congreso», n° 135, p.3.928, sessió del 5 de març de 1902.

francès, que perjudicaven els interessos econòmics dels vinyataires. La carta no tenia cap transcendència; els viticultors es queixaven de la pressió fiscal i anunciaven que si el ministre persistia en les seves intencions, s'hauria de pensar a declarar-se independents. Tot i la intrascendència de l'escrit, i com assenyala Josep Maria Figueres: *“la sensibilitat militar era a flor de pell o potser la burocràcia estava espantada pel creixement del catalanisme, que començà a comptar amb diputats a Madrid, regidors a Barcelona i, el més important, amb un ambient general favorable. Segurament, creiem, la paraula separatisme al títol de la nota fou el detonant que va fer pensar en atorgar un escarment al diari hostil a l'espanyolisme.”*³⁵⁵

Dins del reguitzell d'expressions inspirades a França pel mal humor d'uns pagesos, les autoritats espanyoles van considerar delictiva la frase: *“Je en demande pas ou étaient nos autres représentants pendant cette séance, cela en nous regarde pas, mais pour nous, vu le désintéressement qu'on nous témoigne, il n'y aura qu'un seul remède, c'est l'entente avec nos voisins de Barcelone pour rendre la Catalogne libre.”* Segons les autoritats militars aquesta frase era una incitació al separatisme. El dia primer d'abril, Prat de la Riba, en qualitat de director de «La Veu de Catalunya», fou citat a declarar davant el jutge instructor militar, el qual decretà la seva presó provisional. Aquesta mesura anava acompanyada de l'obertura d'un consell de guerra contra el líder catalanista. La pena a la qual podia ser condemnat segons l'article 29 del *Código de Justicia Militar* del 1890 era de sis anys i un dia a dotze anys de presó.

La notícia caigué com una bomba i va provocar la mobilització del gruix del catalanisme i una campanya institucional en defensa de Prat de la Riba, al capdavant de la qual trobem l'Ateneu Barcelonès i el Col·legi d'Advocats. En arribar Prat de la Riba a la lúgubre presó del carrer d'Amàlia, ja l'esperava el regidor Ramon Albó, membre de la Junta de Presons i, al cap d'una estona, s'hi personaren el doctor Robert, Rusiñol i Domènech i

³⁵⁵ FIGUERES, Josep Maria (ed.).- *Procés militar a Prat de la Riba. Les actes del Consell de*

Montaner. Robert oferí al jutge instructor una fiança personal que li fou rebutjada, perquè no ho permetia el codi de justícia militar. Llavors, Robert, conjuntament amb els altres diputats regionalistes, llevat de Sebastià Torres que era a l'estranger, adreçà al ministre de la Governació el següent telegrama: *“Con indignación de estos diputados, a la que muy pronto seguirá la de toda Cataluña, ha sido reducido a prisión el Sr. Prat de la Riba, persona de alto criterio y consideración en el País, a causa de un suelto de un periódico francés que ha sido copiado literalmente, sin ningún comentario, en «La Veu de Catalunya». La política desatentada que provocó la Huelga general que, con ella, puso en peligro España entera, y de que es nuevo síntoma esa medida, no puede seguir. Dejamos al criterio de V.E. el efecto que ha producido esa detención y la necesidad de enmendar inmediatamente este deplorable error judicial y político.”*³⁵⁶

Finalment, el dia 7 d'abril es decretà el canvi a presó domiciliària. Unes quantes setmanes més tard, el 22 de maig, es decretà la llibertat provisional d'Enric Prat de la Riba. El pas següent era l'indult –Prat de la Riba es va poder beneficiar de l'indult general concedit el 17 de maig amb motiu de la coronació d'Alfons XIII– i el sobreseïment definitiu de la causa, que va arribar el 17 de juny.

Prat de la Riba havia estat a la presó menys d'una setmana, temps suficient, però, per contreure la malaltia de Bessedow. L'estada al sanatori francès de Durtol, tot just sortit de l'empresonament, no aconseguí refer la seva fràgil salut i el dirigent catalanista morí l'any 1917 víctima, precisament, d'aquesta malaltia.

La significació de tot aquest episodi de l'empresonament ha estat apuntada per Albert Balcells al pròleg del llibre de Josep Maria Figueres: *“Fou aquell un consell de guerra contra el catalanisme en la persona del director del principal dels dos diaris catalanistes que es publicaven aleshores a Barcelona. La Veu de Catalunya era el portaveu d'un partit fundat tot just*

Guerra del 1902, Barcelona, Llibres de l'Índex, 1996, p.17.

feia un any, la Lliga Regionalista de Catalunya, que havia guanyat les eleccions generals de 1901 a Barcelona, posant a la ciutat punt final a l'alternança caciquil dels dos partits dinàstics espanyols: el conservador i el liberal. (...) Es tractava d'intimidat el catalanisme polític (...). El mes anterior al procés s'havia declarat l'estat de guerra amb motiu de la vaga general de febrer de 1902 a Barcelona i calia aprofitar que els militars tenien tot el poder a la província per a castigar i intimidar el partit més moderat i possibilista del moviment catalanista, que acabava de superar els cercles limitats dels dos darrers decennis del segle XIX i portava camí d'esdevenir un moviment de masses. Aquell partit titllat de burgès i oportunista, havia guanyat les eleccions a Barcelona i molts el consideraven més perillós que el catalanisme més radical i extraparlamentari.”³⁵⁷

Acabava així l'episodi de l'empresonament de Prat de la Riba, durant el qual, com hem vist, el doctor Robert tornarà a fer palès el seu compromís amb la causa catalanista, quan manifestà el seu suport al director de «La Veu de Catalunya». La nit del 10 d'abril de 1902, per tant només tres dies després de l'alliberament de Prat de la Riba, i després de les visites habituals als seus pacients, tingué lloc el traspàs del doctor Robert. Curiosament, una de les seves últimes visites la va fer, aquell mateix 10 d'abril, a l'eminent poeta mossèn Cinto Verdaguer, que morí just dos mesos després de traspassar el doctor Robert.

En el decurs dels dies anteriors a la seva mort l'estimat metge i polític ja havia començat a trobar-se malament, com ens explica Jerónimo de Moragas: “*Y el Jueves Santo de aquel año [1902] con el agarrotamiento del dolor dentro de su pecho acudió aún a la llamada urgente de un cliente antiguo y fué andando, porque aquél no era día de ir en coche, desde la Granvía hasta la Barceloneta, y asistió a su enfermo y volvióse a pie otra vez hasta su casa. (...) Y*

³⁵⁶ Copiem de JARDÍ, Enric.- *El Doctor...*, op. cit., p.200.

³⁵⁷ FIGUERES, Josep Maria (ed.).- *Procés...*, op. cit., p.11.

*al día siguiente, el Viernes Santo, tuvo una gran crisis de ángor, pero no quiso que molestaran a ninguno de sus compañeros. Y el Sábado de Gloria, volvió a sus enfermos, y once días más tarde, el 10 de abril, hizo todas sus visitas como otro día cualquiera y en una de ellas al entregar la receta dijo: –Guárdenla bien, que tal vez será la última.”*³⁵⁸

El vespre del dia 10 d'abril el doctor Robert assistí a un banquet al qual va ser convidat pels facultatius del Cos Mèdic Municipal de Barcelona i que havia de tenir lloc al restaurant Can Pince del carrer Ferran. Gairebé tots els comensals eren deixebles o havien estat alumnes de l'insigne metge. Ocupava la presidència de la taula el doctor Dolsa, acompanyat de Martínez Vargas, Comenge, Robledo i Giralt. També el doctor Robert ocupà un lloc preferent a la taula presidencial. Van iniciar els parlaments Giralt, Duran i Ventosa, Grau Llorens, Comenge i Martínez Vargas. A continuació els comensals, dempeus, van ovacionar el seu mestre i li van demanar que obrís el brindis. El doctor Robert accedeix gustosament, s'aixeca i quan es disposa a adreçar unes paraules als assistents i tot just començar el seu parlament, cau fulminat víctima d'una angina de pit. Només havia tingut temps de dir, com es recull a la crònica de «La Vanguardia»: *“Cuando es el cerebro el que dicta mis palabras, puedo facilmente dominarme, pero a vosotros, queridos compañeros, os hablo con el corazón, y éste nunca fué ordenado en sus ímpetus y... Calló repentinamente, y llevándose una mano en el corazón dijo con voz muy débil: Me siento muy mal. Va a darme un vértigo. No pudo decir más; cerró los ojos y cayó en brazos de sus compañeros.”*

³⁵⁹ Enric Jardí ens descriu què va passar en els moments immediatament posteriors: *“Passats uns segons de desconcert, el doctor Martínez Vargas li practica una sagnia, però tots els assistents s'adonen que Robert té els minuts comptats. Un dels comensals, el doctor Teixidor,*

³⁵⁸ MORAGAS, Jerónimo de: *“Parábola...”*, op. cit., sense paginar.

³⁵⁹ «La Vanguardia» 11 d'abril de 1902.

que ha vingut de Sant Martí amb tartana, el porta a casa, ja cadàver.”³⁶⁰ En morir, Robert era vidu i deixava tres filles (Manolita, Lola i Rosario), dos germans (Francesc i Manuela) i diversos néts.

Segons afirmen diversos testimonis, no devia ser la primera vegada que Robert tenia un atac d'aquestes característiques, atès que com assenyala Enric Jardí alguns mesos enrere havia confessat a un dels seus deixebles: “He tingut un atac que, si es repeteix, em matarà.”³⁶¹ També és molt aclaridor el testimoni de Joaquim Maria de Nadal: “Els avenços que anava fent la malaltia de la meva mare aconsellaren la celebració d’una consulta de diversos facultatius, entre els quals es comptaven els doctors Cardenal i Robert. Hom acordà en principi que, dos dies després, es tornarien a reunir ambdues eminències; possiblement s’encarregaria de la malalta En Robert, a causa de la seva especialització. La malalta, volent arrencar l’autèntica opinió de l’especialista, li preguntà amb tota naturalitat:

– Estic gaire malament, doctor?

I el consultat respongué amb la mateixa naturalitat:

– Estic molt pitjor jo que vostè.

Era una frase? Era un pressentiment? El dia immediat, a les postres d’un banquet celebrat a Can Pince, moria sobtadament el doctor Robert.”³⁶²

Que el doctor Robert pressentia la seva mort al començament del 1902 ens ho confirma Jerónimo de Moragas, que recull el testimoni d’Agapit Casas Abarca: “Y se calló su diagnóstico: se entregó una vez más a los suyos a través del silencio. Sólo habló de ello con Casas Abarca, su yerno, prohibiéndole que lo dijera a nadie.”³⁶³

³⁶⁰ JARDÍ, Enric.- *El Doctor...*, op. cit., p.201.

³⁶¹ JARDÍ, Enric.- *El Doctor...*, op. cit., p.201.

³⁶² NADAL, Joaquim Maria de.- *Memòries. Vuitanta anys de sinceritats i de silencis*, Barcelona, Aedos, 1965, p.106.

³⁶³ MORAGAS, Jerónimo de: “*Parábola...*”, op. cit., sense paginar.

D'altra banda, en els funerals que dirigirà mossèn Josep Cardona i que tindran lloc a Sitges el 30 d'abril, el reverend afirmarà en un moment del seu parlament: *“al Doctor Robert no l va pas soptar la mort. Éll ja la pressentía. Y el dia abans de morir, com bon creyent y católich práctic él mateix anava en busca dels Sants Sacraments y es confessava á la Catedral ab l'ilustre Canonje Ribas, tot dihent al esmentat sacerdot, com últim á reveure, que li feya present que era el Doctor Robert per lo que pogués esdevenir.”*³⁶⁴ Efectivament, pocs dies abans de morir sol·licità els serveis del canonge de la catedral, doctor Ribas, com confessarà el religiós a les filles del finat: *“Hace pocos días vino un señor a confesarse y al terminar me dijo: Soy el Doctor Robert. Se lo digo porque si me muero mis hijas sepan que no he muerto sin los Sacramentos”*, com recull Jerónimo de Moragas.³⁶⁵

Hom pot deduir de l'actitud del doctor Robert dues coses: primer, que sabia que la mort el podia sorprendre en qualsevol moment a causa dels problemes cardíacs que patia i, segon, que, home religiós com era, no volia traspasar sense haver rebut els sacraments.

La constatació de l'existència d'aquests problemes de salut dóna una nova dimensió al compromís de Robert amb els seus conciutadans i amb la causa catalanista, atès que malgrat els riscos que semblava tenir per a la seva salut l'atragada activitat política i professional dels últims mesos, Robert no es va plantejar en cap moment abandonar la seva carrera política.³⁶⁶ Manel Folch i Torres va destacar això en un dels passatges de la seva conferència d'homenatge al doctor Robert, llegida a la Lliga Regionalista de Sabadell: *“El triomf de demà ha d'estar vinculat necessàriament, fatalment, en el sacrifici d'avuy, y tant ho entenia aixís el nostre gran patrici, que en l'obra deslliuradora*

³⁶⁴ *“Elogi...”*, op. cit., pp.17-18.

³⁶⁵ MORAGAS, Jerónimo de: *“Parábola...”*, op. cit., sense paginar.

³⁶⁶ Com posen de manifest diverses cartes i les actes d'algunes sessions celebrades per la MIA, documentació conservada a l'Arxiu Històric de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, Robert va demanar en diverses ocasions excedències temporals a l'administració de l'hospital per poder absentar-se de Barcelona i de la seva feina a l'hospital, a causa dels seus problemes de salut.

*inmolà ab prodigalitat heroica l'exercici de la seva noble professió, els seus interessos materials, la seva salut y fins la propia vida, porque, no ho dubtèu senyors, fou en la defensa dels nostres ideals ahont el Dr. Robert va perdre la seva preuada existencia: prou que ho sabia ell, que temps ha s'havía deshauciat a n'ell mateix, aplicant la seva ciencia en l'horrorós servey de llegir en les propies entranyes la sentencia de mort que hi portava escrita. Y ab tot, va rebre'l cop ab serenitat espartana, no va escatimar energies a la seva obra salvadora, no va defallir un sol instant el seu esperit ni'l seu entusiasme va refredarse; tranquil seguí fent la seva via ab la mateixa fe del qui creu poder arribar al seu terme abans de que la nit del etern repòs l'acotxi pera sempre.”*³⁶⁷

La nova del traspàs del doctor Robert es va estendre ràpidament per tot Barcelona. La commoció que va provocar la seva mort va ser molt gran a tot Catalunya; no en va Bartomeu Robert s'havia convertit en una de les figures més estimades i respectades arreu del Principat: *“El dolorós flagell feria a tot Catalunya, porque'l doctor Robert era'l verb de la causa de las sevas reivindicacions, y'ls seus companys de causa hi veyan en ell al més gran Apóstol; els metges al seu company més eminent; la joventut que cursa la Medicina, al seu mestre estimadíssim; milers y milers de barcelonins al sabi doctor que'ls había salvat d'una mort segura a n'ells o a n'alguns dels seus. Arreu es parlava, es comentava y's planyía ab manifestacions de sentida pena la mort del bó, del gran y del sabi doctor Robert. Aquell día pels barcelonins no hi havían desconeguts; per tot arreu, fins pels mateixos carrers, personas que may s'havian vist, ni'ls seus noms sabían, parlavan del doctor y ploravan al doctor.”*³⁶⁸

L'endemà de la seva mort, moltes botigues van tancar les portes en homenatge a la memòria del difunt. La Facultat de Medicina va suspendre les classes. L'Ajuntament, a

³⁶⁷ FOLCH I TORRES, Manel- *L'obra del Dr. Robert. Conferència donada el dia 19 de Maig de 1907 en la Sala d'Actes de la Lliga Regionalista de Sabadell*, Sabadell, Tipografia Vives, 1907, pp.6-7.

³⁶⁸ “*La mort del Apóstol*”, «Cu-Cut!» 17 d'abril de 1902.

banda de dedicar-li una sessió solemne, va decidir retre-li honor d'alcalde mort en exercici, i el 15 d'abril va formar una comissió encarregada d'estudiar les condicions per retre-li un homenatge. Uns quants mesos després, el 10 de desembre de 1902, la Reial Acadèmia de Medicina i Ciències de Barcelona dedicà una sessió necrològica a la seva memòria. Recordem, també, que el 1906 el seu retrat serà penjat a la Galeria de Catalans Il·lustres de l'Ajuntament de Barcelona.

L'enterrament, el 13 d'abril, va esdevenir una multitudinària manifestació de dol popular, només superada per la que va provocar la mort d'un altre català il·lustre dos mesos després: el poeta mossèn Cinto Verdaguer. A *Volem les nostres estàtues* es descriu així l'enterrament de l'estimat metge i polític: “*El dia era plujós. En una primeria la pluja era fina i menuda, després es convertí en forta i espessa, emboirant-ho tot. De la casa mortuòria a la parròquia de Betlem i d'allí, Rambles avall, fins a la Porta de la Pau, una gran gentada seguí el cotxe fúnebre i s'atapeïa al seu pas. Les floristes de la Rambla li reteren homenatge ofrenant ramells i corones. Acomiadat el dol, personalitats i representacions, en llarga corrua de carruatges, acompanyaren el cadàver fins el cementiri. Robert fou enterrat en una tomba que hi ha al centre de la placeta de Sant Francesc de Paula, número 2, amb vistes al mar i a la plana. Albert Rusiñol pronuncià aquestes paraules: «Adéu Robert! Adéu patrici insigne! Adéu amic de l'ànima! Pocs com tú han arribat a la tomba tan carregats de glòria legítima i ben guanyada». I després d'evocar la llavor sembrada i l'obra acomplerta, acabà així: «Descansa en pau, doctor Robert! Ves-te'n d'aquest món amb la seguretat que complirem el que ens has ensenyat: fer pàtria, pàtria de casa. ¡Fer pàtria d'Espanya i pàtria de Catalunya!».”³⁶⁹*

Molts pocs dies després de la seva mort nombroses poblacions catalanes van posar el nom de Bartomeu Robert als seus principals carrers i places. A més, es diuen moltes misses en honor seu arreu de Catalunya. Tot plegat és un excel·lent termòmetre

³⁶⁹ *Volem les nostres estàtues...*, op. cit., p.57.

per valorar quin era el grau d'estimació popular que havia sabut guanyar-se el doctor Robert al llarg de la seva trajectòria professional i política.

Com era de preveure, la seva mort va ser especialment sentida a Sitges.³⁷⁰ En aquest sentit, les paraules de mossèn Josep Cardona, pronunciades durant els funerals celebrats a l'Església Parroquial de Sitges el 30 d'abril de 1902, són la prova més evident que la mort del doctor Robert fou molt sentida en aquesta vila costanera: *“Ell era una verdadera gloria llegendaria de la nostre terra pel seu saber, per la seva virtut y per la seva Fé; ja que éll havent estimat la ciencia li va rendir culte y havent estimat la honradesa es feu esclau del deber y havent estimat la virtud fou cristiá práctic y havent estimat la patria es va sacrificar per ella. Ab la seva mort el mon ha perdut un sabi, la medicina un sacerdot, l'humanitat un pare, Espanya un home veritat, d'esprit alt y de carácter viril, Catalunya un almogáver del pensament y un apóstol de llurs reivindicacions y Sitges, la seva estimada vila qu'havia tantes vegades éll contemplat com escayenta sultana banyantse els peus en lo bocí de mar més hermós de la costa ponentina, ha vist pérdrer en éll al seu fill més gran y predilecte. Per aixó si motiu tenim tots per plorarlo, en teniu més vosaltres: porque en Bartolo, com l'anomenavau, en Bartomeu Robert, era tot vostre.”*³⁷¹

El nombre i la qualitat de les lloances necrològiques va ser extraordinari, tant si ens fixem en les vetllades necrològiques celebrades en centres catalanistes com en els homenatges que hom li ret a títol individual. D'altra banda, els principals diaris i revistes de l'època van publicar números monogràfics dedicats al doctor Robert, en els quals es podien llegir sentides cròniques on es glossava la figura i l'obra de l'estimat metge i polític. De tots ells ens ha semblat particularment representatiu el número editat per la revista «Joventut».

³⁷⁰ N'és una prova evident el ressò que el seu traspàs va tenir en la premsa local, en especial a «El Eco de Sitges» 13 d'abril de 1902 (nº 837), 20 d'abril de 1902 (nº 838), 27 d'abril de 1902 (nº 839), i a el «Baluard de Sitges» 13 d'abril de 1902 (nº 37), 20 d'abril de 1902 (nº 38) i 27 d'abril de 1902 (nº 39).

³⁷¹ “Elogi...”, op. cit., p.9.

A les seves pàgines Lluís Vía escriu: *“En Robert ha mort, y hem presenciat á Barcelona un espectacle de dol com no n’haviam vist altre igual. En Robert ha mort, y qui més qui menys, sembla que á tots se’ns en hagi anat un amich de l’ànima, un germá major, un pare. No hem perdut tan sols un home de talent privilegiat: hem perdut una gran forsa moral, una deu inestrincable d’amor y fortalesa. May, may un home ha sigut més plorat de lo qu’avuy ho es en Robert. May un gran politich, may un gran filosofh, may un gran vident de las maluras socials havían practicat el bé com ell. Las ideas evolucionan, las societats y’ls ideals cambian: sols el dolor es sempre igual, sols el cor no’s muda; y qui com en Robert ha sapigut portar la pau á tants esperits pertorbats, á tantas familias desoladas, es indisputablement l’home fort, l’home sá, á qui’s deu etern respecte. Inesborrable y profund será son recort en las actuals generacions (...). Eran innombrables els cárrechs de gran compromís qu’havia assumit y assumía encara; y no per aixó abandoná á sos clients jamay, ni quan á major abundament desempenyava l’alcaldia de Barcelona. Malgrat tantas obligacions, encara trobava medi de regatejar horas al descans y complaure als amichs (...). Y tant com sa inteligencia clarissima y com son immens amor al treball, el feyan benvolgut de tothóm sa senzillesa de carácter, son desprendiment, sa abnegació pels humils, sa honradesa immaculada. (...) En Robert no deixa enemichs: sols deixa llágrimas en els ulls dels que’l conegueren, y tal volta remordiment en els cors dels que, obsessionats, li dirigiren algú atach personal en aquesta darrera época en que, á la cárrega de sacrificis que ja duia realisats pera’l bé comú, hi ajuntá’l nou sacrifici de treballar, ab el civisme de sempre, pels destins de nostra patria catalana. Mes no pot ésser que ningú l’hagi may tractat ab fel, no pot ésser que may ningú l’hagi odiat verament á n’ell, que no odiava ningú, ni ofenia á ningú, ni tenia altrás prácticas que las del amor, ni predicava res més que la concordia! (...) Qué pochs catedrátichs, qué pochs metjes, qué pochs ciutadans l’han promoguda una manifestació de dol tan gran á la seva mort! Ah, si ell ho hagués conegut avans que’s pertanyia al Catalanisme! Si se’n hagués dat compte de qu’era l’elegit d’un poble! Ahónt foram ja avuy! Perque en Robert hauria sigut pera Catalunya lo que pera’ls creyents de l’antigor fou el Mesias, al qui’ls deixebles seguian arreu venerantlo, al qui’ls malalts cercavan demanant miracles, al qui’ls sedents de vida*

nova rodejavan clamant llibertat. (...) Cal reconeix que'l Catalanisme ha perdut un gran prestigi ab la mort d'en Robert, puig no abundan semblants personalitats, veritables glories d'una rassa."³⁷²

Enric Prat de la Riba li va dedicar un sentit article necrològic, "El sembrador", aparegut a «La Veu de Catalunya» el 12 d'abril: "El gran sembrador de la idea catalanista ha mort. Ha mort quan ja la seva paraula enèrgica i honrada havia fecundat classes enteres del nostre poble i havia fet arribar la bona nova terres enllà, al cor de les regions castellanes, que comencen ja a respondre i deixondir-se. La mort ha vingut a deturar-lo quan havia assolit el zenit de la seva glòria. Com a home, com a pare, com a metge, es trobava en la plenitud del compliment de la seva missió; com a patriota havia donat a la causa de la terra tots els seus prestigis, totes les seves activitats; havia encarnat l'aspiració catalana i, verb del pensament català, per mediació d'ell la nostra patria havia proclamat *urbi et orbe* el nou ideal, l'evangeli de resurrecció d'aquesta terra. La seva obra és ja acomplerta. Per grossa, per immensa, per dolorosa que sigui la seva pèrdua, ens cap a tots el consol de veure ja acabada la part més difícil i espinosa de la seva missió social i política. Si va sentir-se venir la mort, no va tenir com tants d'altres, la pena de veure a mig fer, a mig embastar, la seva obra; la recança de deixar el fruit dels seus treballs a mig construir, esbalandrat com una runa. El gran sembrador havia acabat la sembrada, i veia ja pujar ufanosa, verdejant com una esperança, la collita pròxima. És a nosaltres, és a les noves generacions acoblades al seu entorn fins ara, a qui correspon la nova tasca que ell ens ha preparat a força d'interesa i sacrifici. Siguem dignes continuadors de la seva obra. La vida dels pobles sans no la interrompen les desgràcies: va fent el seu curs, sempre endavant, enfortida amb l'esforç i el record i la glòria dels grans homes, que la mort transforma en activitat i força i glòria col·lectives. Plorem, doncs, el patrici eminent, però treballem com ell amb energia, amb decisió, amb fe ferma. Privat del consol de veure i acompanyar les seves

³⁷² «Joventut» 17 d'abril de 1902.

mortals despulles, sento centuplicada la meva pena, però no per això ha minvat poc ni molt la fe ardent i l'esperança certa en l'esdevenidor. Que s'és molt a prop de la terra de promissió quan moren els profetes..." ³⁷³

Un mes després, al maig, Prat de la Riba publicava a «Germanor» un altre emocionat article, sota el significatiu títol d'«El Senyaler», on es destacava la importància de l'actuació política del finat: *“La sotragada del desastre colonial va despertar la massa honrada i sana del nostre poble, portant-la pel camí de les solucions autonomistes. En aquest moviment poderós d'acostament a les solucions de casa, el doctor Robert va ésser el conductor, el senyaler, el guia. Presidint els Cinc Presidents va portar la veu de Catalunya en aquells moments de crisi, exposant al poder més alt de l'Estat espanyol les aspiracions de la nostra terra. Durant el curt període en què les nostres classes conservadores varen posar llurs esperances en el general Polavieja, també el doctor Robert va ésser, des de l'Alcaldia de Barcelona, l'abanderat de la nostra gent, l'encarnació vivent del seu ideal borrós i indeterminat, però sincer i ben orientat, de restauració catalana. Per la memorable campanya del tancament de caixes, el doctor Robert, amb els altres presidents, va posar-se al davant dels valents botiguers de Barcelona, que donaven als altres ciutadans un exemple mai prou alabat de patriotisme i d'esperit de sacrifici. I recollint dels Gremis de Barcelona, aclaparats per tota mena de violències, la bandera del concert econòmic, va passejar-se triomfalment per tot Catalunya entremig de les ovacions dels catalans de totes les comarques, que d'aquesta manera afirmaren, davant dels que volien dividir-nos, la gran solidaritat catalana. Un dia, els que havíem portat a cap aquestes fecundíssimes campanyes en què prenia part tot el nostre poble, vàrem tenir consciència d'un gran deure; el de convertir en unió permanent i estable, que estigués en plena activitat, la conjunció circumstancial i transitòria d'aquelles poderoses forces socials catalanes. Llavors va néixer la Lliga Regionalista, i en Robert va asseure's en la seva cadira presidencial i en Robert va*

³⁷³ L'article pot ser consultat amb més comoditat a BALCELLS, Albert; AINAUD DE LASARTE,

*enlairar la nova senyera, senyera de combat coberta avui amb els llors de famoses batalles. D'una d'elles va sortir triomfant el nostre senyaler amb l'honrosa comanda de portar al Parlament espanyol les aspiracions de Catalunya. Com va sortir-se de tan alta empresa, prou ho han dit tots, amics i adversaris, en plorar la seva mort sobtada. La senyera queda allà plantada en ple Parlament, i ja ningú podrà arrencar-la; perquè cada dia seran més i més valents, els propis i els estranys que s'acoblaran a la seva ombra. Tots aquests esdeveniments, fites glorioses del despertar de Catalunya, van lligats amb el nom de l' eminent patrici, i lligats i ben lligats passaran a la història del nostre poble.”*³⁷⁴

Tanquem el capítol de les necrològiques amb la que li dedicà el seu amic i eminent poeta Joan Maragall, que el 17 d'abril de 1902 publicà al «Diario de Barcelona» un sentit article necrològic, “*La muerte del doctor Robert*”, on podem llegir: “*La muerte de un hombre es el resumen intenso de su vida. La muerte revela la característica personal, que se expresa en una sola palabra dominadora de la complejidad de toda una vida. Tratamos años y años a una persona, la admiramos por tal cualidad, la censuramos por tal defecto, la criticamos al día parcialmente: –Esto tiene de bueno– decimos, –esto tiene de malo, éste es su fuerte, éste es su débil: la analizamos y nuestros juicios varían a cada momento. Es que no la conocemos. Pero viene la muerte, y al golpe de ella, una revelación misteriosa se alza súbita del fondo de nuestros juicios, se impone a todos los análisis y críticas anteriores y posteriores, domina todos los criterios y arrastra todas las voluntades amigas y enemigas al impulso único de una palabra: es el espíritu del muerto que nos aparece por primera vez despojado de su carne.*

Y así cada hombre tiene su palabra: tál que parecía hombre de pensamiento, era sólo voluntad; tál que parecía un carácter, era simplemente talento; tál que pasaba por artista, no era sino un laborioso. El doctor Robert era simpatía.

Josep Maria (curadors).- *Enric Prat de la Riba...*, op. cit., pp.523-524.

³⁷⁴ L'article pot ser consultat amb més comoditat a BALCELLS, Albert; AINAUD DE LASARTE, Josep Maria (curadors).- *Enric Prat de la Riba...*, op. cit., pp.525-526.

El efecto dominante de su muerte ha sido éste: dolor por la pérdida de un ser querido. La ciencia habrá perdido uno de sus doctores, la humanidad doliente un médico, Cataluña un defensor glorioso, España un político; pero en el fondo de todas estas pérdidas hay una en cuya substancia están todas: la del hombre que atraía las voluntades; y así sus compañeros de profesión, como sus discípulos, como los catalanistas militantes, como los hombres de parlamento, como el enfermo que le vió una sola vez, lo que han sentido en el momento de su desaparición terrena ha sido un vacío en sus afectos.

Este consuelo puede llevar su familia por la sangre: que su muerte ha sido llorada en todas partes como una pérdida de familia. Cuando cundió la noticia, pareció que a todo el mundo se le había muerto alguien; y en la ciudad, en el campo, en la calle, en los lugares públicos, en los círculos, en las tertulias, en la intimidad de tantos hogares pobres o ricos donde su figura quedó con imborrable recuerdo, las gentes se saludaban al encontrarse con el pésame de una pérdida propia y común; y sus actos, sus palabras, sus virtudes, y hasta sus actitudes y sus gestos familiares fueron evocados en una misma hora por todos los ámbitos de Cataluña y más allá de ella, como tributo espontáneo de amor y piedad. Estos fueron los primeros funerales de todo un pueblo, y el espíritu del muerto entró en la inmortalidad, recreándose en la profunda grandeza de ellos.

Y toda su vida terrena quedó entonces iluminada. El fué ante todo el médico, es decir, el que cura: no meramente el hombre de ciencia que pretende estudiar con precisión cosas imprecisables de la naturaleza humana y que forma con los males y las medicinas ecuaciones cuasi algebraicas, sino el hombre de intuición, el vidente, el artista-médico que mira, y se impresiona, y adivina, y acierta por inspiración, y que empieza ya a curar con su presencia. Así era el médico en el más intenso y extenso sentido de la palabra. En ciertos casos de familia (y pueden decirlo todas las de nuestra tierra y también todos sus compañeros de profesión), parecía que en Cataluña no había más que un médico; y enfermo que no había visto el doctor Robert, no parecía completamente medicado; y casa de enfermo en que él había entrado, parecía más tranquila para la vida y para la muerte.

Era un don de este hombre el bienestar que producía su simple presencia y la maravillosa sugestión de su voz amable.

Y fué un día que la causa catalanista contó con este hombre: y aquel día marcó época en la historia de nuestro renacimiento. Otros habían aportado a él sus trabajos y estudios de toda la vida, su fortuna, su entusiasmo, su representación, sus obras; él aportó un don más precioso: su atractivo personal. Es una maravilla lo que pasa con el doctor Robert –decía uno de sus compañeros de propaganda–; cada uno de los que hablamos al público hemos de esforzarnos en buscar los resortes del movimiento colectivo, y sólo de cuando en cuando acertamos a moverle. Pero he aquí que se levanta de entre nosotros el Dr. Robert, se adelanta sonriente al público, y estalla una tempestad de aplausos, una ovación, aun antes de que el doctor haya pronunciado una sola palabra.

El día en que se dijo que el doctor Robert era catalanista, en la causa catalana hubo un incalculable ingreso en masa. Su persona valió por diez años de propaganda y por centenares de escritos y discursos. Era que entraba en acción la fuerza viva del hombre, la fuerza de una gran simpatía que puede más que todo en el mundo.

En este sentido bien puede decirse que este hombre fué un hombre providencial para el catalanismo. Los espíritus fríos o demasiado equilibrados se admiraron y hasta se extrañaron de su entrada en acción: los espíritus positivos y desconfiados quisieron buscarle una causa positiva: la vanidad, el halago, la ambición política, hasta el extravío; pero estas explicaciones no lograban satisfacer siquiera a los mismos que las inventaban. ¡Qué habían de satisfacer, si la causa misteriosa estaba mucho más allá de los cálculos humanos! ¿Por ventura el mismo doctor Robert se había dado razón de su acto grande? No; él sintió un impulso y se abandonó a él, y se dió por entero. Y su acción generosa ya no tuvo límite.

Toda aquella gran fuerza de simpatía que el cielo le había dado a su persona la consumió en una acción incansable, vehemente, admirable, fecundísima, que creaba amor, que anonadaba críticas y odios, que arrastraba a los mismos que querían burlarse de ella, que se imponía a todas las resistencias, que triunfaba de los elementos más hostiles y que penetraba

hasta el corazón del Estado español maravillado de aquella intrusión irresistible de nueva savia en sus frías entrañas.

Parecían algo trágico aquellas frases con que Sagasta, el viejo político español, entró a resumir en el Parlamento el debate catalanista: –Me parece un sueño– venía a decir el primer ministro –que aquí se lleguen a debatir cosas semejantes, y que yo me levante a hablar con toda solemnidad de estas cosas extrañas– y realmente parecía un sueño: un sueño para los despiertos, una gran realidad para los soñadores.

En esta gran realidad consumió el doctor Robert toda la vida que le quedaba: intensificándola pareció acortarla mucho; pero en realidad la desparramó en millares de espíritus que nacieron al ideal nuevo y en los cuales y en todo el porvenir de Cataluña vivirá inmortal el de aquel que hoy lloramos con lágrimas tras las que se trasparenta una fúlgida esperanza.

Su muerte dice su vida y el porvenir. Porque a su caída alzóse Cataluña en llanto y estallaron por todos sus ámbitos las aclamaciones como saludando a un vencedor. Y en seguida las gentes catalanas se hincaron de rodillas y puesta su fe y su esperanza en Dios dijeron, como decimos nosotros todavía en perpetua memoria del difunto a quien tanto amamos: ¡Padre nuestro que estás en los cielos...!”³⁷⁵

Un any i escaig més tard, el 2 de maig de 1903, i en la vetllada necrològica que l'Ateneu Barcelonès organitzà en memòria del doctor Robert, Maragall destacava que el record del finat sobreviurà la seva mort perquè: “el doctor Robert viu en l'agrahiment dels malalts que ha curat, en el bon record de l'endolciment de tantes penes, en les voluntats i devocions que va atraure's, en tantes amistats per sempre més anyoradisses... i viurà sobre tot en aquesta nostra santa causa catalana que abraçà com corona de la seva vida, a la que acabà donant-se tot ell, i ahont ha deixat escampada per sempre més tota la força de la seva simpatia,

³⁷⁵ MARAGALL, Joan.- *Obres...*, op. cit., pp.1.380-1.382.

que es tota la essència de la seva vida. Sigui immortal en ella, i'l tresor d'amor que ell va portar-hi fàci-la encare més sagrada la causa nostra. Aixís poguem anar enriquint-la com ell va enriquir-la, cadascú amb la seva naturalesa, però tots amb l'increment del llevat d'amor que ell va deixar-hi. Aixís be podrèm dir que'l doctor Robert no es mort, que no morirà mai, que la seva vida augmentarà i's farà cada dia més gloriosa amb la gloria creixent de Catalunya. Joestic cert que, en aquest moment en que tots ens hem aplegat a l'entorn de la seva imatge pera honrar solemnement la seva memoria, no es la seva imatge sola la que'ns presideix, sinó ell meteix: ell meteix que's remou are dintre de cadascú de nosaltres amb la força del record." ³⁷⁶

I, encara, dues necrològiques més. En aquest cas es tracta, però, de dues poesies que publica el «Cu-Cut!», en les quals quedava perfectament reflectit el sentiment de dol popular que havia generat la mort de Robert. La primera, «*Setmana trista!* la signa K.O.K. i diu així: "*Trista, molt trista ha sigut / per la terra catalana. / ¡CU-CUT! aquesta setmana / té de vestir-se de dol. / Té de plorá ab Catalunya, / nostra mare benehida, / una pérdua molt sentida / que'ns omple de condol.*

Quan menos ens ho esperavam / reberem la trista nova / que acaba de posá a prova / el carinyo gran y cert, / que a n'aquí tothom sentía / pel patrici incomparable, / pel polítich admirable, / pel sabi doctor Robert.

Havía mort el gran home / que ab seductora paraula / tant al Congrés com a l'aula / lográ captivá a tothom... / D'aquell sér que's desvivía / per conquistá el bé dels altres, / no'n queda ja entre nosaltres / res més que el recort y el nom.

Pro per honrar Catalunya / la memoria perdurable / de l'Apóstol venerable / no ens tenen pas de faltá / ni llabis per benehirlo, / ni cervell per recordarlo, / ni llágrimas per plorarlo / com el més gran catalá." ³⁷⁷

³⁷⁶ MARAGALL, Joan.- *Obres...*, op. cit., pp.757-760.

³⁷⁷ «Cu-Cut!» 17 d'abril de 1902.

La segona d'aquestes poesies, "A la memoria del Doctor Robert", la signa E.D. i diu el següent:

"Doná al agónich vida y als sabidors ciencia. / Veje en perill la Patria y s'afillá sos dols. / De richs, obrers y pobres fou pare y providencia. / Dels catalans senyera; timó pels espanyols.

Per'xó anch que'l cant d'absoltes pels ayres remintoli / y del Pirene al Ebre s'escampi el remolí; / per'xó, anch que tot un poble sanglotejant s'endoli, / Robert, el brau patrici, no ha mort ni pot morí.

Puig si arrivás lo día (que no veurá l'història) / en que son alt exemple no'ns fassa batre'l cor; / si may, d'eix gran prestigi, s'esborra la memoria... / preguéu per Catalunya, que Catalunya ha mort!" ³⁷⁸

També és molt explícit "En la mort d'en Robert", poema que Francesc Matheu publica a «Hispania»: "Los bons fills de Catalunya / bona feyna fan temps há: / van texint una bandera / que tothom hi posa mà, / la bandera de la patria / qu'algun dia han d'arborá.

Los bons fills de Catalunya / si eran quatre, ja son cent, / ja son mil que la bandera / van texint seguidament, / cada fil un dret de patria / que no esquexará cap vent.

Los bons fills de Catalunya / n'han triat un dels germans, / li han donada la bandera / qu'es de tots los catalans: / –Ara es l'honra de la patria / lo que portas en tes mans!–

Los bons fills de Catalunya / tenen bona y mala sort: / ja es plantada la bandera / que'l germá axecá tan fort, / l'arborá ab un crit de patria / y á sos peus hi caygué mort.

Los bons fills de Catalunya / tenen prou de què plorá... / Benhida la bandera / y la má que la plantá / y la nostra pobra patria / y son noble capitá." ³⁷⁹

³⁷⁸ «Cu-Cut!» 17 d'abril de 1902.

³⁷⁹ «Hispania» 30 d'abril de 1902.

D'altra banda, no cal dir-ho, la pèrdua de la figura més popular i prestigiosa i, alhora, el diputat més actiu de la Lliga Regionalista serà un cop dur per al partit, perquè de moment no pot substituir el doctor Robert, que s'havia convertit en el seu home més representatiu. Era, en paraules de Borja de Riquer: *“qui representava alhora el moviment de les corporacions i el «regionalisme nou» sortit de la crisi del 98. Era, com molt bé va dir Prat, el «senyaler» del moviment de les corporacions burgeses, el primer «sembrador» del catalanisme dins les classes dominants del Principat.”*³⁸⁰

Un dels articles que es recullen en el número monogràfic que la revista satírica «Cu-Cut!» dedica, el 17 d'abril de 1902, al doctor Robert amb motiu del seu traspàs, durà el significatiu títol de *“La mort del Apóstol”*. És innegable que la seva mort i la retirada política de Prat de la Riba, a partir del setembre del 1902 –romandrà durant deu mesos al sanatori de Durtol–, van produir un buit a la direcció de la Lliga Regionalista. En aquest sentit Isidre Molas afirma: *“El moment és difícil, perquè la Lliga s'ha quedat en poc temps sense dirigent [Prat de la Riba] i sense líder [Robert].”*³⁸¹ També Francesc Cambó era conscient del greu moment pel qual estava passant la Lliga en aquell fatídic mes d'abril: *“La mort del doctor Robert creava a la Lliga un greu problema: el de la seva substitució. Ni en tenia a Madrid, com a Cap de la nostra minoria parlamentària; ni en tenia a Barcelona, com a President de la Lliga. Eren moments en què tots havíem de fer un suprem esforç per tal d'omplir el seu buit immens mentre no apareguessin els qui podien ocupar-lo. La solució que hi donàrem, d'elegir Albert Rusiñol, fou únicament per a sortir del pas, però sense resoldre la crisi.”*³⁸²

Els monuments

³⁸⁰ RIQUER, Borja de.- *Lliga...*, op. cit., p.241.

³⁸¹ MOLAS, Isidre.- *Lliga...*, op. cit., p.51.

³⁸² CAMBÓ, Francesc.- *Memòries...*, op. cit., p.84.

L'estimació popular de què era objecte el doctor Robert va quedar demostrada ben palesament amb els monuments dedicats a la seva memòria, que hom erigí a Barcelona i a Sitges. Més endavant s'hi afegí Camprodon; segurament la falta de cabals del municipi va fer que la construcció del monument en aquesta vila del Ripollès es demorés en el temps. Per superar aquests problemes pressupostaris, l'estiu del 1923 i sota l'empenta del poeta Joan Maria Guasch i de Josep Ferrer Bàrbara, es va fer una col·lecta entre els habitants del poble i la colònia de forasters. Finalment, el 1924 es va encarregar a l'arquitecte Jaume Bayó la construcció d'un banc de grans proporcions dedicat al doctor Robert. El monument s'aixecarà al final de la Font Nova i serà presidit per la silueta de Robert en baix relleu, en un medalló de bronze obra de l'artista camprodoní Joaquim Clavet. La inauguració va tenir lloc el 13 de setembre de 1925. Malauradament, només quinze anys després una riuada s'emportarà el monument, que anys a venir serà substituït per un altre, totalment diferent.

Sense voler desmerèixer els altres, sembla que el més emblemàtic serà el de la capital catalana. I això és així tant per la seva vàlua com a obra d'art, com per tot el procés –que no va ser del tot aliè a les qüestions polítiques– que menà a la seva inauguració el 1910. Podem afirmar que la fama del doctor Robert, lligada a la necessitat de la jove Lliga Regionalista de disposar de mites i líders, va afavorir, ja aquell mateix 1902, el projecte de dedicar-li un monument. Enric Prat de la Riba, ànima del partit, va llançar la proposta i a continuació es va constituir una comissió que presidí Albert Rusiñol. Un altre membre destacat de la Lliga, Lluís Domènech i Montaner, va acceptar l'encàrrec de dissenyar el monument i va triar l'escultor Josep Llimona, militant destacat de la formació, per fer-ne les escultures. L'indret escollit per emplaçar el monument va ser la plaça de la Universitat. Aquesta tria responia a dos motius: primer, per ressaltar els lligams de l'homenatjat amb la vida acadèmica i, segon, per ser un dels llocs més destacats de la ciutat. Finalment, el 31 de gener de 1904, i amb la solemnitat pròpia que exigia l'ocasió, es va col·locar la primera pedra, acte que fou presenciat en directe per una gran munió de persones. Beneí la pedra el cardenal Casañas i posaren paletades de ciment les autoritats municipals, alguns

parlamentaris i els presidents de les corporacions barcelonines. Com ens explica A. Rius: “En la tribuna, que estaba emplazada en el centro de la Plaza, vimos al Eminentísimo Sr. Cardenal Obispo, Dr. Casañas, al Gobernador civil Sr. González Rothwos, al Presidente de la Audiencia Sr. Vidal, al de la Diputación provincial Sr. Espinós, al Alcalde Sr. Boladeres con una nutrida comisión de Sres. Concejales, los hijos políticos del doctor Robert, los Senadores Sres. Bertran de Amat y Marqués de Camps, los Diputados á Cortes señores Rusiñol, Domènech y Montaner, Albó y otros, el delegado regio de primera enseñanza Sr. Maristany, representaciones de las Facultades de Medicina, Filosofía y Letras y Ciencias del Instituto Provincial, del Ateneo, Fomento, Económica, Liga Regionalista, Unió Catalanista, Hospital de Sta. Cruz, Colegio de Médicos, Cámara de Comercio, Academia y Laboratorio de Ciencias Médicas, Academia de Higiene, Cuerpo Médico Municipal, del «Boletín Clínico» y otras muchas difíciles de recordar.”

383

A l'abril del 1904, però, Domènech i Montaner va abandonar la Lliga Regionalista i es va desentendre del projecte. Així les coses, Llimona va decidir continuar-lo pel seu compte, segurament en solitari, tot i que algun estudiós ha apuntat la possibilitat de la participació en l'obra d'Antoni Gaudí. Sembla més plausible la hipòtesi que Llimona seguís les indicacions que li havia fet Domènech i Montaner en el seu moment i que fos ell l'únic encarregat d'enllestir el monument.

La construcció serà finançada per una massiva subscripció popular –on hi ha representat un ampli ventall social i hi tenen cabuda particulars i diverses entitats–, que gestiona inicialment la Lliga Regionalista i el seu òrgan periodístic, «La Veu de Catalunya», a les pàgines de la qual ja s'havia publicat una primera llista de subscriptors el 21 d'abril de 1902. Entre les principals aportacions –el màxim era de mil pessetes– trobem Manuel

³⁸³ RIUS, A.: “Monumento al doctor Robert”, «Boletín Casa de Salud Nuestra Señora del Pilar», n° 43, 1904, p.11.

Bertrand, Eusebi Güell i Bacigalupi i els germans Godó; entre els aportadors de cinc-centes pessetes hi ha Emili i Rodolf Juncadella, Antoni Batlle Calvet, Leandre Jover, Narcís Pla i Deniel, Josep Batlló i Ernest Vilaregut. Sorprenentment, el Col·legi de Metges no contribueix econòmicament a la construcció del monument, com ens recorda Josep Danon: *“Nuestra Entidad Corporativa ha velado siempre, con extrema rigurosidad, por el mantenimiento de sus presupuestos. Por no ajustarse a lo legislado no puede contribuirse a la suscripción pública pro-monumento al Doctor Robert.”*³⁸⁴

Els càlculs fets per Stéphane Michonneau li permeten arribar a les següents xifres de subscriptors i de recaptacions: *“El recompte que hem realitzat indica 4.761 persones que representen el 68,7% de la quantitat total recaptada. Aleshores, una projecció donaria la xifra de 6.950 subscriptors: el creixement és espectacular pel que fa al segle XIX, però s’inscriu perfectament dins les estimacions fetes per als grans monuments del segle XX. De sobte, les quantitats recaptades són importants: 96.500 ptes. per a Rius [Francesc de P. Rius i Tauler], 120.268 ptes. per a Robert, 139.857 ptes. per a Verdaguer [mossèn Cinto Verdaguer]. El ritme de recaptació és extremadament ràpid: tot es recapta durant les primeres setmanes després de l’obertura de les llistes. Per al Dr. Robert només calen quatre mesos i mig (del 13 d’abril al 31 d’agost de 1902), cosa que demostra la seva immensa popularitat.”*³⁸⁵ El 17 d’abril, només cinc dies després de la seva mort, ja s’havien recaptat 16.000 pessetes.

Malgrat aquesta bona predisposició de tothom, la inauguració del monument haurà d’esperar encara uns quants anys, fins el 13 de novembre de 1910. L’acte va ser multitudinari i esdevingué una gran festa cívica. No van faltar tampoc els preceptius parlaments: Rusiñol, president de la junta gestora de la construcció del monument; el doctor Fargas, per les entitats col·laboradores; i Juncosa, regidor de l’Ajuntament, en representació del consistori. La Lliga Regionalista festejà l’efemèride amb un gran banquet

³⁸⁴ DANON, Josep.- *Colegio Oficial de Médicos de la Provincia de Barcelona. Programa de actos de inauguración del nuevo edificio colegial*, Barcelona, Col·legi de Metges, 1968, pp.25-26.

al Prado Catalán de la plaça de Lesseps, on es van aplegar cinc cents comensals. Presidí el banquet Raimon d'Abadal, flanquejat per Prat de la Riba i Cambó.

Tot i aquest ambient festiu, el retard en la inauguració del monument —el període de la seva construcció comprèn des del 31 de gener de 1904 fins al 13 de novembre de 1910— indignà Joan Maragall, que en una carta adreçada a Ramon Rucabado, i datada el 16 de novembre de 1910, escrivia: *“Miri, ara mateix, a l’inaugurar-se el monument a Robert, jo he sentit l’impuls, quasi el dever, de portar mon públic tribut a l’homenatge. Però quan per pendre l’arrencada he entrat fonament dintre de mi, m’he trobat que, sincerament, sols podia dir: «Aquest monument és el monument català essencial, perquè és el monument de la nostra inconstància: només del començar-lo a l’acabar-lo el poble nostre ha tingut prou temps per oblidar el sentiment que el féu nàixer: alguns recorden encara a l’home i els fets, però és sols memòria, el sentiment ja no hi és: aixís som els catalans. Aquests pocs que han servat la memòria s’han esforçat avui en galvanitzar amb ella el sentiment i han volgut treure’n una lliçó educadora, però en el desmai de la veu se’ls ha conegut que ni ells mateixos tenien fe en la seva eficàcia. Perquè tots tenim la fonda consciència de que som un poble fet a rauxes: i aquest és el monument d’una d’elles.”*³⁸⁶

El monument va aixecar les lloances de tothom, tant per l’acte de justícia que representava dedicar un record ciutadà a la memòria de tan il·lustre personatge, com també per la seva qualitat artística. El monument es va fer molt popular, va ser reproduït sovint en postals i guies de l’època i va ser considerat com una de les millors obres de Josep

³⁸⁵ MICHONNEAU, Stéphane: *“El monument al Dr. Robert, primer lloc de memòria nacionalista”*, a *“El Dr. Robert i la seva època”*, «L’Avenç», n° 239, 1999, p.57.

³⁸⁶ MARAGALL, Joan.- *Obres...*, op. cit., p.1.857.

Llimona. Com assenyala Josep Maria Huertas: *“Hi havia, doncs, una comunió política i cultural entorn del monument al Dr. Robert com no havia provocat cap altre.”*³⁸⁷

Un dels redactors del «Cu-Cut!», que signa amb les inicials LI.F., escriu un breu article titulat *“El monument”*, en el número monogràfic dedicat a la inauguració del monument, en el qual afirma: *“El mestre Llimona se n’ha sortit genialment del encàrrech que va donarli Catalunya. Y es que’l mestre Llimona ha posat en l’obra que avuy inaugurem tota la bella complexitat del seu esperit. L’escultor, durant la llarga gestació d’aqueixa obra que senyalarà als sigles el moment d’eclosió de la voluntat catalana, ha posat a contribució els tres grans sentiments de la seva ànima: el d’artista, el de patriota y el d’enamorat. Un any darrera l’altre el mestre Llimona ha treballat en el monument ab el mateix entusiasme ab que s’hi va posar, y un any darrera l’altre la concepció que de l’obra havia tingut, s’ha anat sublimant a l’hora que la figura del despertador de Catalunya s’anava esfumint en sa forma mortal pera precisarse en una forma simbòlica: en el símbol del nostre Renaixement. (...) El mestre Llimona ha arribat ab el monument del Dr. Robert, allí hont no arriben sinó els més grans artistes, els que pensen, els que senten y els que estimen. Si ell ha immortalisat en forma palpable aquell gloriós moment de Catalunya, l’home que’l representa, ha immortalisat també l’art que hi convivía y l’artista que’l cantava. La terra que ha tingut homes com el Dr. Robert, y que té artistes com en Llimona, ha d’arribar per forsa, allí hont el Dr. Robert se dirigía, allí hont el mestre escultor canta.”*³⁸⁸

El mestre Llimona va saber recollir en els diferents grups escultòrics que componen el monument totes les facetes de la personalitat i de l’activitat del doctor Robert, com va afirmar B. Bassegoda en l’article que va publicar en el número monogràfic que «La Il·lustració Catalana» va dedicar a la inauguració del monument: *“Algú ha dit que’l monument*

³⁸⁷ HUERTAS, Josep Maria: *“Un monument meitat ocult, meitat públic”*, a *“El Dr. Robert i la seva època”*, «L’Avenç», nº 239, 1999, p.59.

³⁸⁸ «Cu-Cut!» 17 de novembre de 1910.

al Doctor Robert es la biografia en pedra y bronze del eminent polítich y home de ciencia. Realment en Llimona ha cristalliat en aquesta obra (...), els components sobressortints de la extingida personalitat que's commemora."³⁸⁹ Per la seva banda, Stéphane Michonneau fa la següent descripció del monument: *"El primer grup, situat al darrere del monument, fa referència al metge: un reguitzell de cinc infants es dirigeixen cap a una dona que consola una nena que plora. Aquesta figura maternal s'assimila molt ràpidament a la medicina que alleuja els mals, o bé a la versió laica d'una matrona catalana. El segon grup, que ocupa el davant del monument, destaca pel seu moviment i la posada en escena dels personatges. Es pot reconèixer un capellà que discuteix amb un ferrer i un segador, tots tres dominats pel jove poeta que porta la Senyera. Aquest grup constitueix en si mateix un programa catalanista eloqüent que associa el desvetllament del sentiment nacional (la Senyera) amb el poeta de la Renaixença i el capellà català.*"³⁹⁰

Més poètica serà la interpretació que el crític d'art Raimon Casellas farà del simbolisme del monument: *"Una agrupació (fossa en bronze) composta d'homes de tots els estaments avença cap a primer terme, com volent ésser dels primers que porten la bona nova (la deslliuració política de Catalunya). És una representació de l'apostolat catalanista. Els patriotes de cor més valent i d'esperit més il·luminat prediquen l'evangeli del deslliurament als altres germans de pàtria menys resoluts o menys sabedors de la gran obra. A una banda s'hi veu un segador resolt i brau, amb el pit descobert i les cames nues, que arrossega a l'actuació política un bosquerol, peresós i ensopit. A l'altra banda hi ha un sacerdot jove que predica a cau d'orella a l'obrer de la ciutat, un forjador que, amb el davantal de cuir al cos, sembla reanimar-se en sentir la paraula redemptora. Darrera aquesta agrupació, i un xic més alt, apareix la imatge d'un ciutadà enlairant una bandera catalana amb sis plecs airosos voleiant, i al costat*

³⁸⁹ «La Il·lustració Catalana» 20 de novembre de 1910.

d'aquest home, s'alcen dues figures al·legòriques de l'art català: un jovincel poeta que sosté amb el braç enlaire una branca de llorer i una damisel·la que simbolitza la música. Poesia i música, les dues forces espirituals que en principi més varen contribuir al despertament de l'ànima catalana. Més amunt la idea encara s'idealitza. Al gran patriarca únicament se li veu la testa sortint, no d'un cos real, sinó d'un bloc de pedra més estret de baix que de la part superior. I a n'aquell doctor Robert convertit en Hermes, se li acosta a parlar-li una musa inspiradora del gran acte. I heus ací un monument escultòric que, començant baix en un món realista de forjadors i bosquerols, acaba amb un món ideal de muses conselleres i d'Hermes apoteòsics. Per a mi aquest és un dels principals mèrits del monument erigit a la glòria del gran patrici: l'ascensió de l'ideal que va concentrant-se de baix a dalt.”³⁹¹

D'altra banda, la inauguració del monument i, també, és clar, la figura del doctor Robert, van tenir un positiu efecte aglutinador, com s'encarrega d'assenyalar la redacció del «Cu-Cut!»: *“Y heus aquí, estimats llegidors, com el seu monument, a més d'homenatge d'amor y de reconeixement al apòstol de les nostres reivindicacions, ha vingut a tenir una altra significació y, sobre tot, una gran efectivitat: la de ser nova llassada d'unió entre els catalans; la de refer l'obra d'acoblament patriòtic, tan sincerament desitjada pel Doctor Robert y tan llastimosament malparada per les nostres passions polítiques. Per això es que l'acte celebrat diumenge a la plassa de la Universitat va ser en gran manera confortador pels qui hem cregut y defensat sempre que per sobre dels detalls que'ns separen hi hà els principis que'ns uneixen, que pel damunt de les nostres discordies partidistes hi hà una afirmació substancial que'ns agermana: la de la patria nostra. Altra vegada, després d'aquella gloriosa manifestació de Solidaritat, ens hem trobat junts els autonomistes de totes les llureyes, olvidant rancunies y enemistats; llavors va ser la defensa dels drets de Catalunya qui va aplegarnos; ara es el recort de l'home que durant una època fou la personificació de la terra y el verb del seu pensament.*

³⁹⁰ MICHONNEAU, Stéphane: “El monument...”, op. cit., p.55.

¡Tan debò que l'acoblament de diumenge fos més que circumstancial y podés quedar nova y definitivament consagrada la Solidaritat dels catalans autonomistes! (...) No son tan fondes, tan substancials les nostres diferències que no'ns podem tornar a trobar tots plegats quan ho reclamem els interessos de Catalunya o l'honra deguda als seus homes eminents. La efígie del Doctor Robert exposada a la contemplació del poble, es la efígie del capdill dels autonomistes catalans tots, que tots formàvem un sol exèrcit quan l'immortal patrici ens menava a la lluita y del pensar y del sentir de tots era expressió la seva veu quan a les Corts espanyoles exposà el nostre credo y defensà les nostres aspiracions. Y es per això que hi sigüérem tots en l'acte de la seva glorificació pòstuma, fonentse en un entusiasme mateix totes les modalitats circumstancials que ens separen." ³⁹²

Certament, en el moment de la seva mort, la figura i, també, el record de l'actuació cívica i política del doctor Robert van unir els catalans de totes les tendències –exceptuant alguns sectors republicans– en la inauguració del monument, evidenciant-se un cop més que Bartomeu Robert va ser un home estimat i respectat pels seus contemporanis, amb independència de la seva ideologia política. Lògicament, la Lliga Regionalista, partit per al qual el doctor Robert era un símbol de prestigi, intentà capitalitzar la seva figura en benefici dels seus interessos polítics, la qual cosa no agradarà gaire alguns sectors republicans, que acusaran la Lliga d'instrumentalitzar políticament la figura del doctor Robert i el seu monument, que esdevenen a partir d'aquell moment un arma electoral a les mans dels regionalistes.

Tres dècades després de la seva inauguració, el 1940, el monument va ser retirat del seu emplaçament per ordre de les autoritats franquistes: *“La seva absència dels carrers fou a causa del significat catalanista que tenia el monument, i la decisió del governador franquista del moment, Wenceslao González Oliveros, de suprimir qualsevol símbol que recordés*

³⁹¹ *Volem les nostres estàtues...*, op. cit., pp.74-75.

tot allò que es volia extirpar del record de la gent després de la Guerra Civil”, ens recorda Josep Maria Huertas.³⁹³ Tanmateix, l'alcalde de Barcelona en aquells moments, Miquel Mateu, no va fer cas de les recomanacions del governador, que volia que el monument – juntament amb els de Rafael Casanova, Pau Claris, Domènec Martí i Julià, Francesc Layret i Francesc Pi i Margall– fos destruït. Mateu va optar per una mesura no tan radical i va donar les ordres oportunes per tal que el monument fos desmuntat i amagat en un magatzem municipal; el 21 de gener de 1940 els principals diaris barcelonins informaven que el monument al doctor Robert s'estava desmuntant. Les pedres van anar a raure al Palau de l'Agricultura de Montjuïc –anys a venir seran traslladades a un magatzem del Poblenou– i els bronzes, a un magatzem municipal del carrer Wellington. En aquest lamentable estat va romandre el monument al doctor Robert durant un bon grapat d'anys.

Durant tot aquest temps es van emprendre algunes campanyes de recollida de signatures per demanar la restitució del monument. Així, l'associació Amics de la Ciutat reclamarà al juliol del 1972 la reposició del monument. També es va iniciar una campanya de premsa, l'objectiu de la qual era esbrinar on eren les estàtues retirades de la via pública després de la victòria franquista el 1939. Fins i tot el diplomàtic Ferran Perpinyà Robert, familiar del doctor Robert, es va entrevistar amb l'alcalde de Barcelona, Enric Masó, per demanar-li que fes tots els possibles per restituir el monument dedicat a la memòria del seu avantpassat. Al final del 1974 Enric Masó va comunicar a la premsa que els monuments, el del doctor Robert i els altres, es trobaven en magatzems municipals des que van ser desmuntats.

Al gener del 1976 una manifestació a la plaça de la Universitat reclamava la restitució dels monuments suprimits. Mig any després el Foment de les Arts Decoratives encapçalava una petició oficial on es demanava la reposició del monument al doctor Robert. L'alcalde, Josep Maria Socias Humbert va gestionar la reinstal·lació de bona part dels

³⁹² «Cu-Cut!» 17 de novembre de 1910.

monuments suprimits, però dos van haver d'esperar encara al magatzem: el del doctor Robert, per la complicació de trobar un nou emplaçament per a tot el conjunt, i el monument a la República. Josep Maria Huertas relata com va anar la part final del procés per a la restitució definitiva del monument dedicat a la memòria del doctor Robert: *“Els dictàmens tècnics van desaconsellar tornar-ho a posar en una plaça de la Universitat molt més foradada que en el passat (...). Fou triada la plaça de Tetuan (...). El 1979 van començar els treballs, però no van durar dos anys com es preveia, sinó sis. Dificultats de pressupost, un refugi del temps de la guerra al subsòl, la reconstrucció d'algunes figures i altres endergues, van anar dilatant en el temps la recuperació definitiva del monument de Llimona. Finalment, el dimarts 14 de maig de 1985 el monument va ser inaugurat pels reis, pel president Jordi Pujol i l'alcalde Pasqual Maragall. (...) Finalitzava una odissea, la seva deportació a un cobert ignominiós, que havia començat 45 anys enrera.”*³⁹⁴ A títol de curiositat, val a dir que ara el monument havia perdut el caràcter de font que va tenir inicialment.

També cal destacar el monument que Sitges dedicà a la memòria del seu fill predilecte. No ens ha de sobtar que aquesta vila costanera retés homenatge a la memòria del doctor Robert, atesa l'estreta relació que l'il·lustre personatge sempre va mantenir amb aquesta població. Recordem que tot i la seva intensa activitat professional i política, Bartomeu Robert va conservar durant tota la seva vida amistats i relacions a Sitges. A més, com ens recorda Vinyet Panyella era propietari *“de les masies del pla de Campdàsens, al cor del massís del Garraf, el 1894 es féu construir una nova casa pairal a la Ribera, a l'indret conegut com La Fragata on des del segle XVII s'hi havia guardat l'embarcació construïda pel Comú de Sitges per defensar la vila.”*³⁹⁵ D'altra banda, el pare de Bartomeu Robert va morir a

³⁹³ HUERTAS, Josep Maria: *“Un monument...”*, op. cit., p.58.

³⁹⁴ HUERTAS, Josep Maria: *“Un monument...”*, op. cit., p.61.

³⁹⁵ PANYELLA, Vinyet: *“El monument que Sitges dedicà al Dr. Robert”*, a *“El Dr. Robert i la seva època”*, «L'Avenç», n° 239, 1999, p.62. A l'Arxiu Històric Municipal de Sitges es conserva una carta, amb data de 28 de gener de 1893, en la qual Robert sol·licita permís a l'Ajuntament d'aquesta vila per edificar una casa a “La Fragata”.

Sitges, el 1877, essent metge a la vila. Ell mateix, ja instal·lat a Barcelona, no estalvià cap viatge a Sitges sempre que algun dels seus convilatans sol·licitava els seus serveis.

És també molt simptomàtic de l'estimació que el doctor Robert gaudia entre els sitgetans el fet que el 1899, mentre era alcalde de Barcelona, l'Ajuntament d'aquesta població costanera l'honorés nomenant-lo portador de la bandera de Sant Bartomeu, per la Festa Major, i el nomenés, el 25 d'agost, Fill Predilecte de la Vila. En agraïment, el doctor Robert s'oferí a sufragar l'ornamentació del Saló de Sessions del Consistori.³⁹⁶ Al cap d'un any, el 25 d'agost de 1900, també per la Festa Major, s'inaugurà aquest Saló, de decoració modernista, a les parets del qual es col·locà el retrat del doctor Robert, que assistí a l'acte.³⁹⁷ Aquell mateix any es va donar el seu nom al passeig de la Ribera, nom oficial del passeig fins el 1939. També el 1900 se celebrarà un banquet en honor del doctor Robert al Saló del Cau Ferrat, amb l'assistència de l'homenatjat, dels alcaldes de Sitges i de Sant Pere de Ribes i de Santiago Rusiñol, entre d'altres. I no ens podem oblidar, tampoc, que al juny del 1901 la Junta Directiva del Foment Sitgetà, presidida per Josep Planes, nomenà Robert president honorari.³⁹⁸

Si tenim en compte tots aquests antecedents, es pot entendre fàcilment que la notícia de la mort del doctor Robert colpís els sitgetans. El 16 d'abril de 1902 aquest Ajuntament encapçalà una subscripció popular per sufragar les despeses de construcció del monument que hom pensava erigir al Fill Predilecte de la Vila (entre els anys 1902 i 1907 i a les pàgines d'«El Eco de Sitges» i de «Baluard de Sitges» es pot seguir al detall

³⁹⁶ “25 d'agost de 1899. Acta de la Sessió de l'Ajuntament en què es declarà Fill Predilecte de Sitges al Dr. Robert. Llibre d'Acords Municipals, 1887-1899”, Arxiu Històric Municipal de Sitges. La crònica de la inauguració del Saló de Sessions es pot seguir en diversos números d'«El Eco de Sitges»: 24 d'agost de 1900 (nº 756), 3 de setembre de 1900 (nº 757) i 8 de setembre de 1900 (nº 758).

³⁹⁷ T.V.O.: “Fiesta Mayor de 1900”, «El Eco de Sitges» 2 de setembre de 1900.

³⁹⁸ El 3 de juny de 1901 Robert adreçava una carta a l'entitat per comunicar que acceptava molt gustosament aquesta presidència; Arxiu Històric Municipal de Sitges: “*Cartes manuscrites del Dr. Robert*”.

l'evolució d'aquesta subscripció popular).³⁹⁹ La comissió encarregada de tenir cura de les gestions per tirar endavant el projecte i per a la recollida de diners per a la construcció del monument, es va estendre fins a Barcelona, comptant amb els sitgetans que hi residien, i, com ens ha explicat David Jou, arribà fins a Cuba, on l'emigració sitgetana era molt nombrosa.⁴⁰⁰ El 1905 el nou consistori sitgetà, sorgit de la victòria catalanista a les eleccions, acordà no només l'emplaçament del monument, que havia estat encarregat a l'escultor modernista Josep Reynés, sinó també una important millora urbanística a la plaça de l'Ajuntament adquirint i enderrocant un edifici vell, "Casa Puig", per convertir el solar en una plaça i col·locar-hi el monument.

Després de moltes vicissituds i alguns retards inexplicables, el monument, també d'estètica modernista com el de Barcelona, fou inaugurat amb tota solemnitat el 23 d'agost de 1907, la vigília de la Festa Major, si bé des del desembre del 1906 el monument ja estava col·locat en el seu emplaçament. Presidiren l'acte l'alcalde de la vila, Francesc Batlle i Gené, i Ferran Perpinyà, gendre del doctor Robert. També hi assistiren Francesc Macià i Josep Bertran i Musitu.⁴⁰¹

En agraïment, "*Don Fernando Perpiñá en nombre de la familia del Doctor Robert ha entregado al Alcalde cien pesetas para el Hospital y otras cien pesetas para los pobres, con motivo de la inauguración del monumento.*"⁴⁰²

³⁹⁹ Tota la documentació relativa a la construcció del monument s'ha conservat a l'Arxiu Històric Municipal de Sitges ("*Obres municipals. Dr. Robert XIII 5. Actas y documentos referentes al Monumento al Dr. Robert*").

⁴⁰⁰ JOU, David.- *Els sitgetans a Amèrica i diccionari d'Americanos. Aportació a l'estudi de la migració catalana a Amèrica (1778-1936)*, Sitges, Grup d'Estudis Sitgetans, 1994, pp.162-163. A l'Arxiu Històric Municipal de Sitges ("*Obres municipals. Dr. Robert XIII 5. Actas y documentos referentes al Monumento al Dr. Robert*") hem trobat una carta de la "Sociedad de Beneficencia de Naturales de Cataluña. Habana", amb data 10 de juny de 1902, en la qual aquesta entitat es compromet a fer una aportació econòmica per a la construcció del monument.

⁴⁰¹ T.V.O.: "*Estatua a Robert*", «El Eco de Sitges» 1 de setembre de 1907.

⁴⁰² Arxiu Històric Municipal de Sitges ("*Obres municipals. Dr. Robert XIII 5. Actas y documentos referentes al Monumento al Dr. Robert*").

El monument portava les següents inscripcions al pedestal: *“La Vila de Sitges a son Fill Predilecte, Dr. Robert”*, al frontal, i *“Per subscripció popular. Inaugurat el 1907”* en un dels laterals. Des d'aleshores el monument ha presidit ininterrompudament la plaça de l'Ajuntament, ja que durant la Guerra Civil i la immediata postguerra fou respectat, com ens recorda Vinyet Panyella: *“El primer alcalde, nomenat el gener de 1939 fou el carlí Isidor Cartró i Robert, parent de l'il·lustre metge i polític. Cartró trampejà com va poder les ordres d'enderroc del monument; col·locà una bastida per a simular el desmuntatge, que hi perdurà un temps, i va salvar la pedra i la memòria de les primeres i més contundents embranzides. Els que el succeïren, el seguiren amb l'exemple, tot i que, segurament, amb menys convicció, si més no, per part d'alguns. El caràcter polític del Dr. Robert fou anivellat amb els seus mèrits com a metge i ciutadà. L'única transformació que sofrí el monument fou en la retolació. La frase del frontal fou transformada en un neutral «La Villa de Sitges al Dr. Robert» i la resta fou esborrada.”*⁴⁰³ El 1977, però, i un cop recuperades les llibertats democràtiques, hom sol·licità a l'Ajuntament la restauració de la retolació original, en català i en tota la seva extensió.

⁴⁰³ PANYELLA, Vinyet: *“El monument...”*, op. cit., p.63.

Conclusions

Després de tot el que s'ha escrit en les pàgines precedents, és arribat el moment de fer unes últimes reflexions generals sobre el personatge i sobre tot el que ha significat per a la medicina catalana i per al catalanisme.

Per sobre de tot, cal tenir ben present que el doctor Robert era precisament això, metge, tot i que al llarg de la seva vida va tenir moltes altres responsabilitats, en especial les derivades de la política, a la qual va poder accedir, precisament, gràcies al seu prestigi professional i docent i a les seves qualitats humanes.

La seva vocació més profunda va ser, sense cap mena de dubte, la medicina, si bé la seva activitat en el camp polític va ser també molt intensa. Tant és així que va ser aquesta activitat la que va contribuir a donar-li més fama. Sembla clar que el Robert metge i científic s'hauria difuminat en el temps i segurament el seu record hauria desaparegut de la memòria col·lectiva dels catalans de no haver estat per l'existència d'un altre Robert, el polític i, diguem-ho així, el patriota. Enric Prat de la Riba ho deia sense embuts el 22 de maig de 1906 en el discurs que va llegir en l'acte de col·locació del retrat del doctor Robert a la Galeria de Catalans Il·lustres de l'Ajuntament de Barcelona: *“Les generacions futures tindran com una vaga idea que en Robert va ésser metge, però el Robert que coneixeran no serà el que va formar des de la càtedra generacions d'altres metges ni el que va amorosir les corporals dolences de la Barcelona del nostre temps; no serà el metge ni el catedràtic, sinó el patriota. (...) L'obra suprema del doctor Robert, la que caracteritzarà la seva acció sobre la terra als ulls de les generacions venideres, és la seva acció patriòtica, la seva cooperació a la resurrecció de Catalunya.”*

Ara bé, la rellevància del Robert polític no ens ha de fer menystenir, ans al contrari, la figura de l'altre Robert, el metge. Si la seva activitat política va tenir una significació molt remarcable, tant o més destacada va ser l'activitat que va dur a terme en el camp professional. No exagerem gens ni mica si afirmem que Robert va ser un dels grans pilars

de la facultat i de la medicina del seu temps. Membre destacat de l'anomenada generació mèdica catalana del 1888, el seu paper va ser clau en la renovació d'una medicina catalana que a partir d'aquells moments comença a adoptar progressivament uns mètodes de treball més científics i analítics. Igualment remarcable va ser la seva participació en la introducció i difusió a Catalunya dels corrents mèdics europeus més avançats i en la modernització hospitalària catalana, que ve marcada per dues fites cabdals: la inauguració d'una Facultat de Medicina al nou Hospital Clínic i la construcció de l'Hospital de Sant Pau.

Menció a part mereixen la figura docent de Robert i les seves qualitats com a metge. Recordem que des de la càtedra universitària es va revelar com un excel·lent mestre, que contribuï a la formació de tota una generació de metges. Pel que fa a la seva trajectòria professional, convé recordar que Robert va ser considerat unànimement com un gran metge i esdevingué el gran consultor de la societat catalana del seu temps. Va ser, sens dubte, el metge més conegut i més prestigiós de tot Barcelona –i de tot Catalunya–, fins el punt que els seus serveis eren sol·licitats per membres de totes les classes socials sense distinció.

Malgrat la passió que el doctor Robert sentia per la seva professió, no va dubtar a compaginar-la amb una tardana carrera política que inicià el 1898. Aquesta és, sens dubte, una data emblemàtica i marca l'inici del compromís de Robert amb el catalanisme. Recordem que l'il·lustre metge no es va decidir a col·laborar obertament amb l'incipient catalanisme polític fins que la crisi colonial finisecular va fer evident el carreró sense sortida al qual havia arribat l'Espanya de la Restauració. Arribats en aquest punt, el doctor Robert s'adona que els seus desigs de regeneració social i política de l'Estat són plenament coincidents amb els que està manifestant el catalanisme i, en conseqüència, decideix adoptar aquest programa com a propi i ingressar en el catalanisme polític per contribuir a dur a terme aquesta tasca de regeneració. Robert, que no és un polític, ni un estadista, ni un home de govern, decideix entrar en política en el context del 1898 mogut per la seva voluntat de servei a la col·lectivitat i pel seu compromís cívic.

Si el 1898 representa un moment clau en la biografia política del doctor Robert, el 1899 n'és un altre. Aquest és l'any del seu nomenament com a alcalde de Barcelona, elecció que va ser molt ben rebuda a la capital catalana i amb la qual el nou govern Silvela-Polavieja volia donar satisfacció als catalanistes i demostrar amb fets concrets que el seu compromís de regeneració política anava de debò.

Aviat es va fer palès, però, que els propòsits regeneracionistes i reformadors del govern Silvela-Polavieja no eren tan sincers com semblaven a priori i Robert va decidir dimitir el càrrec per dignitat política. Malgrat que només havia estat alcalde una mica menys de set mesos, la seva gestió municipal havia posat de manifest la voluntat de trencar els mecanismes de domini caciquil, a dins i fora de l'Ajuntament, per assolir així un primer pas vers la regeneració política.

La carrera política de Robert experimentarà un altre salt qualitatiu important l'any 1901, moment en el qual tenen lloc dues fites cabdals en la història del catalanisme: la fundació de la Lliga Regionalista i el primer triomf electoral del catalanisme polític, el 19 de maig, amb l'anomenada candidatura dels "Quatre Presidents", de la qual ell és un membre destacat.

La seva participació en totes dues efemèrides posa de manifest el prestigi que havia assolit Robert en les files catalanistes en només tres anys, des que l'any 1898 va decidir fer-se catalanista, si se'ns permet expressar-ho així. En aquest lapse de temps tan curt el seu ascens és fulgurant entre les files catalanistes. Bona part de "culpa" d'aquest ascens la tenen els principals líders del catalanisme, com Enric Prat de la Riba, Narcís Verdager i Callís, Lluís Domènech i Montaner, Josep Puig i Cadafalch o Francesc Cambó, que han entès que cal aprofitar la prestigiosa figura del doctor Robert per acostar el catalanisme a amplis sectors de la societat. Així s'explica la seva inclusió en l'emblemàtica candidatura dels "Quatre Presidents" i la seva elecció per ocupar la presidència de la Lliga Regionalista, primer partit modern i catalanista de la història política catalana.

El triomf electoral dels "Quatre Presidents" és important perquè suposa la liquidació del caciquisme i del bipartidisme dinàstic a la capital catalana i perquè permet al doctor Robert iniciar una curta, però remarcable, carrera parlamentària i esdevenir el portaveu del catalanisme al Congrés.

Com havia passat, però, amb el seu pas per l'alcaldia de Barcelona, la seva carrera de Diputat a Corts també serà breu, atès que la mort el sorprendrà aviat, el 10 d'abril de 1902. Desapareixia així l'home, però no el seu record ni el seu llegat. A més, en l'imaginari col·lectiu dels catalans Robert anirà esdevenint d'aleshores ençà un mite i un símbol.

Deixarem que sigui un altre metge i polític eminent, Domènec Martí i Julià, qui tanqui aquestes conclusions amb les següents paraules, recollides a «La Renaixensa» el dia 13 d'abril de 1902: *"Los homes com en Robert, al morir, segueixen vivint en lo cor dels que es queden."* Aquest treball n'és una prova.

Fonts i bibliografia

Publicacions periòdiques

- «La Actualidad».
- «Archivos Médico-Biográficos».
- «Baluard de Sitges».
- «Boletín Oficial del Colegio de Médicos de Barcelona».
- «Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona».
- «La Campana de Gràcia».
- «Catalunya Artística».
- «El Criterio Católico de las Ciencias Médicas».
- «Cu-Cut!».
- «Diario de Barcelona».
- «Diario de Sesiones del Congreso».
- «El Diluvio».
- «El Eco de Sitges».
- «L'Esquella de la Torratxa».
- «El Heraldo».
- «Hispania».
- «Il·lustració Catalana. Revista Setmanal Il·lustrada».
- «Joventut».
- «La Lectura. Revista de Ciencias y Artes».
- «Medicina e Historia».
- «Nuevo Mundo».
- «El Progreso».

«La Publicidad».

«La Renaixensa».

«Revista de Ciencias Médicas».

«La Vanguardia».

«La Veu de Catalunya».

Arxius i biblioteques

Acadèmia de Ciències Mèdiques.

Arxiu Administratiu de l'Ajuntament de Barcelona.

Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona.

Arxiu Històric de l'Hospital Clínic.

Arxiu Històric de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau.

Arxiu Històric Municipal de Sitges.

Ateneu Barcelonès.

Biblioteca de Catalunya.

Col·legi Oficial de Metges de Barcelona.

Fundació Uriach.

Institut Municipal d'Història de Barcelona-Arxiu Històric de la Ciutat.

Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives (Universitat Pompeu Fabra).

Museu d'Història de la Medicina.

Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Barcelona.

Bibliografia

Acta de la sesión pública que en 6 de diciembre de 1890 celebró la Real Academia de Medicina y Cirugía de Barcelona en la que leyeron los doctores Robert, Bertran Rubio, Giné y Partagás, Roig y Bofill, Rodríguez Méndez, Morales Pérez y Soler y

Buscallá, en obsequio al individuo de número Dr. D. Emilio Pi y Molist, Barcelona, Imp. Barcelonesa, 1891.

AINAUD, Josep Maria; JARDÍ, Enric.- *Prat de la Riba, home de govern*, Barcelona, Ariel, 1973.

ALBERTÍ, Santiago.- *El republicanisme català i la restauració monàrquica (1875-1923)*, Barcelona, Albertí Editor, 1972.

ÁLVAREZ JUNCO, José.- *El Emperador del Paralelo. Lerroux y la demagogia populista*, Madrid, Alianza Editorial, 1990.

AMETLLA, Claudi.- *Memòries polítiques, 1890-1917*, Barcelona, Pòrtic, 1963.

ARQUÉS, Josep.- *Cinc estudis històrics sobre la universitat de Barcelona*, Barcelona, Columna, 1985.

BALCELLS, Albert.- *Historia contemporánea de Cataluña*, Barcelona, Edhasa, 1983.

BALCELLS, Albert.- *Història del nacionalisme català. Dels orígens al nostre temps*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1993.

BALCELLS, Albert; PUJOL, Enric; SABATER, Jordi.- *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia*, Barcelona, Proa, 1996.

BALCELLS, Albert: "Introducció", a BALCELLS, Albert; AINAUD, Josep Maria (curadors).- *Enric Prat de la Riba. Obra completa, 1887-1898*, Barcelona, Proa-Institut d'Estudis Catalans, volum I, 1998.

BALCELLS, Albert; AINAUD DE LASARTE, Josep Maria (curadors).- *Enric Prat de la Riba. Obra completa, 1898-1905*, Barcelona, Proa-Institut d'Estudis Catalans, volum II, 1998.

BALCELLS, Albert; CULLA, Joan B.; MIR, Conxita.- *Les eleccions generals a Catalunya de 1901 a 1923*, Barcelona, Fundació Jaume Bofill, 1982.

BALFOUR, Sebastian.- *El fin del Imperio español (1898-1923)*, Barcelona, Crítica, 1997.

- BENET, Josep.- *Maragall i la Setmana Tràgica*, Barcelona, Edicions 62, 1992.
- BERTRAN Y RUBIO, Eduardo: “*Sesión pública que la Real Academia de Medicina y Cirugía de Barcelona celebró el día 10 de diciembre de 1902 para honrar la memoria del que fue su presidente y miembro meritísimo Dr. D. Bartolomé Robert*”.
- BLANC, Josep: “*Lista de los escritos médicos del Dr. Bartolomé Robert*”, «El Criterio Católico de las Ciencias Médicas», nº 53, maig del 1902.
- CABOT ROVIRA, José: “*Programa de Patología interna, explicado en la facultad de Medicina de la Universidad de Barcelona, por el Dr. D. Bartolomé Robert*”, «La Independencia Médica», XI, nº 7, 1875.
- CACHO VIU, Vicente.- *El nacionalismo catalán como factor de modernización*, Barcelona-Madrid, Quaderns Crema-Publicaciones de la Residencia de Estudiantes, 1998.
- CALBET I CAMARASA, Josep Maria: “*Les sessions científiques de la Societat Medica el Laboratori (1874-1877)*”, IX^è Congrés d'Història de la Medicina Catalana. Blanes, 1996. «Gimbernat», XXVI, 1996.
- CALBET I CAMARASA, Josep Maria.- *Prensa médica en Cataluña (hasta 1900)*, Universitat de Barcelona, tesi doctoral, 1967.
- CALBET I CAMARASA, Josep Maria: “*Els ensenyaments sanitaris en el segle XIX*”, a *Història de la Universitat de Barcelona. I. Simposium, 1988*, Barcelona, Publicacions de la Universitat, 1990.
- CALBET I CAMARASA, Josep Maria; CORBELLA, Jacint (eds.).- *Bartomeu Robert i Yarzabal. Balance del siglo XIX. La Medicina*, Barcelona, Facultat de Medicina-Càtedra de Historia de la Medicina-Seminari Pere Mata, 1985.
- CALBET I CAMARASA, Josep Maria; MONTAÑA, Daniel.- *Metges i farmacèutics catalanistes (1880-1906)*, Valls, Cossetània, 2001.
- CALBET I CAMARASA, Josep Maria, HERNÁNDEZ, Saturnino: “*Alguns aspectes de l'obra del Doctor Robert*”, «Gimbernat», XXIV, 1995.

- CALVET, Agustí ("Gaziel").- *Memòries. Història d'un destí (1893-1914). Tots els camins duen a Roma*, Barcelona, Aedos, 1967.
- CAMBÓ, Francesc.- *Memòries (1876-1936)*, Barcelona, Alpha, 1981.
- CAMPS I ARBOIX, Joaquim de.- *El tancament de caixes*, Barcelona, Dalmau, 1995.
- CAÑELLAS, Cèlia; TORAN, Rosa.- *El personal polític de l'Ajuntament de Barcelona (1877-1923)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996.
- CAÑELLAS, Cèlia; TORAN, Rosa: "El Dr. Robert a l'Ajuntament de Barcelona", a "El Dr. Robert i la seva època", «L'Avenç», nº 239, 1999.
- CARRERAS, Manuel; MONTSERRAT, Sebastià.- *Historia de la Real Academia de Medicina de Barcelona*, Barcelona, 1954.
- CASASSAS, Jordi (coord.).- *Els intel·lectuals i el poder a Catalunya (1808-1975). Materials per a un assaig d'història cultural del món català contemporani*, Barcelona, Pòrtic, 1999.
- CASASSAS, Jordi.- *L'Ateneu Barcelonès. Dels seus orígens als nostres dies*, Barcelona, La Magrana-Institut Municipal d'Història de Barcelona, 1986.
- CASASSAS, Jordi.- *Entre Escil·la i Caribdis. El catalanisme i la Catalunya conservadora de la segona meitat del segle XIX*, Barcelona, La Magrana, 1990.
- CASASSAS, Jordi: "Institucionalització i acció nacionalista a la Catalunya de la Restauració", a "El Dr. Robert i la seva època", «L'Avenç», nº 239, 1999
- CASASSAS, Oriol.- *La medicina catalana del segle XX*, Barcelona, Edicions 62, 1970.
- COLL I AMARGÓS, Joaquim.- *Narcís Verdaguer i Callís (1862-1918) i el catalanisme possibilista*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998.
- COLL I AMARGÓS, Joaquim; LLORENS I VILA, Jordi.- *Els quadres del primer catalanisme (1882-1900)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000.

COLL, Isabel: *"El ressò artístic d'una gran figura sitgetana: el Dr. Bartomeu Robert"*, «Butlletí del Grup d'Estudis Sitgetans», n°s 31 (febrer 1985) i 32-33 (maig-agost 1985).

COLOMINES, Agustí.- *El catalanisme i l'Estat. La lluita parlamentària per l'autonomia (1898-1917)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993.

COLOMINES, Joan: *"Esbós històric de l'ensenyament de la medicina interna a l'antiga Facultat de Medicina de Barcelona (1843 a 1906)"*, a *Actes del I Congrés d'Història de la Medicina Catalana*, Barcelona, volum IV, 1970.

COMENGE, Lluís.- *La medicina en Catalunya. (Bosquejo històric)*, Barcelona, Imp. Henrich i C^{ia}, 1908.

COMENGE, Lluís.- *La medicina en el siglo XIX. Apuntes para la historia de la cultura médica en España*, Barcelona, Tip. J. Espasa, 1914.

COMENGE, Lluís.- *Boceto del doctor D. José de Letamendi*, Madrid, Est. Tip. de Fortanet, 1893.

COMENGE, Lluís: *"Bocetos médicos. Robert"*, «Revista de Ciencias Médicas», Barcelona, 1892.

CONILL, V.: *"Garboso traslado de los estudiantes al Hospital Clínico"*, a *Jornadas conmemorativas del cincuentenario del Hospital Clínico y Provincial, 1907-1957*, Barcelona, Rocas, 1959.

CORBELLA, Jacint.- *Història de la Facultat de Medicina de Barcelona, 1843-1985*, Barcelona, Fundació Uriach, 1996.

CORBELLA, Jacint.- *Evolució històrica de la medicina a Catalunya*, Manresa, VI Congrés d'Història de la Medicina de Catalunya, 1990.

CORBELLA, Jacint.- *Memòries manuscrites de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya*, Barcelona, PPU, 1993.

CORBELLA, Jacint: *"La enseñanza de la Patología General en la antigua facultad de medicina de Barcelona (1843-1906)"*, «Asclepio», n° 21, 1969.

CORBELLA, Jacint: *“La generación médica del 88 en Cataluña”*, a *Actes del I Congrés Internacional d’Història de la Medicina Catalana*, Barcelona, volum IV, 1970.

CORBELLA, Jacint; SECULÍ, Josep.- *Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya. Nomina Academicorum 1770-1995*, Barcelona, PPU, 1995.

CORBELLA, Jacint; DOMÈNECH, Edelmira: *“Bartolomé Robert Yarzabal”*, *Actas del Segundo Congreso Español de Historia de la Medicina*, Salamanca, volum II, 1965.

COSTA, Joaquín.- *Oligarquía y caciquismo como la forma actual de gobierno en España: urgencia y modo de cambiarla*, Madrid, Establecimiento Tipográfico Fortanet, 1901.

COSTA, Lluís.- *Josep Pella i Forgas i el catalanisme*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1997.

CULLA, Joan B.- *El republicanisme lerrouxista a Catalunya (1901-1923)*, Barcelona, Curial, 1986.

DANON, Josep.- *Visió Històrica de l’Hospital General de la Santa Creu de Barcelona*, Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana, 1978.

DANON, Josep.- *Colegio Oficial de Médicos de la Provincia de Barcelona. Programa de actos de inauguración del nuevo edificio colegial*, Barcelona, Col·legi de Metges, 1968.

DANON, Josep: *“L’Hospital General de la Santa Creu”*, a FIGUERAS, Lourdes; MANADÉ, Maria (coord.).- *L’Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, 1401-2001*, Barcelona, Lunweg-Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, 2001.

DANON, Josep (coord.).- *L’ensenyament de la medicina a la universitat espanyola*, Barcelona, Fundació Uriach, volum I, 1998.

DD.AA.- *El Hospital de Santa Cruz y San Pablo. El Hospital de Barcelona*, Barcelona, Gustavo Gili, 1971.

DD.AA.: *“Catalanisme i republicanisme a la Catalunya de la Restauració”*, «Recerques», nº 29, 1994.

Dictamen relativo a la erección de un Hospital Clínico y una Facultad de Medicina en Barcelona, aprobado por el Claustro de la mencionada Facultad en sesión de 31 de Mayo de 1879, Barcelona, Sucesores de Ramírez y C^{ia}, 1879.

Discursos del Dr. Robert. Legislatura de 1901, Barcelona, Imprenta de Henrich y C^{ia}, 1902.

“*El Doctor Robert*”, «Agrupament Escolta Dr. Robert», 25 d’abril de 1975.

DOMÈNECH I MONTANER, Lluís: “*Elogi polític del Doctor Robert*”, treball llegit a la sessió necrològica dedicada a la memòria del doctor Robert, Ateneu Barcelonès, 2 de maig de 1903.

DOMÈNECH I MONTANER, Lluís.- *Escrits polítics i culturals (1875-1922)*, Barcelona, La Magrana-Diputació de Barcelona, 1991.

DUARTE, Àngel.- *El republicanisme català a la fi del segle XIX*, Vic, Eumo, 1987.

DURAN, Carola.- *Propostes del catalanisme intransigent. Debat sobre Espanya, Cuba i Catalunya (1890-1899)*, Barcelona, Dalmau, 1999.

DURAN DESUMVILA, N.: “*El Dr. D. Bartolomé Robert y Yarzabal*”, «*Revista Científica Profesional*», nº 7, 1900.

DURAN I TRINXERIA, Joaquim: “*Elogi del Dr. En Bartomeu Robert*”, «*Anals de Medecina*», nº 4, 1907.

“*Elogi fúnebre del Dr. D. Bartomeu Robert Yarzabal pronunciat per Mossén Joseph Cardona Agut en els solemníssims funerals celebrats á la Iglesia Parroquial de la Vila de Sitges el día 30 d’abril de 1902*”, «*El Eco de Sitges*», 1902.

FERRER, Diego: “*Dictamen solicitando la erección de los actuales edificios de la facultad de medicina y hospital clínico de Barcelona*”, a *Actes del II Congrès d’Història de la Medicina Catalana*, Barcelona, volum I, 1975.

FIGUERAS, Lourdes: “*L’Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, entre la funció i el símbol modernistes*”, a FIGUERAS, Lourdes; MANADÉ, Maria (coord.).- *L’Hospital de la*

Santa Creu i Sant Pau, 1401-2001, Barcelona, Lunwerg-Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, 2001.

FIGUERES, Josep Maria (ed.).- *Procés militar a Prat de la Riba. Les actes del Consell de Guerra del 1902*, Barcelona, Llibres de l'Índex, 1996.

FOLCH I TORRES, Manel.- *L'obra del Dr. Robert. Conferència donada el dia 19 de Maig de 1907 en la Sala d'Actes de la Lliga Regionalista de Sabadell*, Sabadell, Tipografia Vives, 1907.

FOLGUERA I DURAN, Manuel.- *Una flama de la meua vida (Memòries)*, Sabadell, Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de Catalunya (Delegació de Sabadell), 1996.

FREIXAS, Joan.- *Biografia del Dr. Bartomeu Robert Yarzabal*, Barcelona, Tip. Cosmos, 1928.

GABRIEL, Pere: "Espacio urbano y articulación política popular en Barcelona, 1890-1920", a GARCÍA DELGADO, José Luis (ed.).- *Las ciudades en la modernización de España. Los decenios interseculares*, Madrid, Siglo XXI, 1992.

GALLART ESQUERDO, Antoni: "Primer tratado español de enfermedades del aparato digestivo por Bartolomé Robert y Emerenciano Roig y Bofill. Madrid 1889", «Medicina e Historia», nº 71, 1977.

GALLART MONÉS, Francesc: "Los catedráticos de la facultad de medicina durante mis estudios (1897-1901)", a *Jornadas conmemorativas del cincuentenario del Hospital Clínico y Provincial, 1907-1957*, Barcelona, Rocas, 1957.

GARCÍA-MARTÍN, Manuel.- *L'Hospital de Sant Pau*, Barcelona, Catalana de Gas S.A., 1990.

GARRIGA, Bonfilio: "El doctor Robert, como maestro", «Revista Científica Profesional», V, nº 4, 1902.

GARRIGA I MASSÓ, Joan.- *Memòries d'un liberal catalanista (1871-1939)*, Barcelona, Edicions 62, 1987.

GIL, Leopoldo: *"El llegat de Pau Gil i Serra"*, a FIGUERAS, Lourdes; MANADÉ, Maria (coord.).- *L'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, 1401-2001*, Barcelona, Lunwerg-Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, 2001.

GONZÁLEZ CASANOVA, José Antonio.- *Federalisme i autonomia a Catalunya (1868-1938)*, Barcelona, Curial, 1974.

GRAS I FORTUNY, Francisco: *"Síntesis del curso de Clínica médica de la Facultad de Medicina de Barcelona, a cargo del catedrático de la misma Dr. D. Bartolomé Robert. Año académico de 1880 a 1881"*, «Revista de Ciencias Médicas», 1881.

Història d'una polítics. Actuacions i documents de la Lliga Regionalista. 1901-1933, Barcelona, Biblioteca de Lliga Catalana, 1933.

HUERTAS, Josep Maria: *"Un monument meitat ocult, meitat públic"*, a *"El Dr. Robert i la seva època"*, «L'Avenç», nº 239, 1999.

HURTADO, Amadeu.- *Quaranta anys d'advocat. Història del meu temps (1894-1936)*, Barcelona, Ariel, volum I, 1969.

IZARD, Miquel; RIQUER, Borja de.- *Història de Catalunya. Del segle XIX fins a 1931*, Barcelona, Vicens Vives, 1988.

JARDÍ, Enric.- *El desastre colonial i Catalunya*, Barcelona, Pòrtic, 1998.

JARDÍ, Enric.- *El Doctor Robert i el seu temps*, Barcelona, Aedos, 1969.

JARDÍ, Enric: *"El Dr. Robert, un gran President de l'Ateneu"*, «Ateneu. Revista de Cultura», nº 10, 2ⁿ trimestre del 1987.

JOU, Lluís: *"El monument al Dr. Robert"*, «Butlletí del Grup d'Estudis Sitgetans», nº 13, setembre 1979.

JOU I ANDREU, David.- *Els sitgetans a Amèrica i diccionari d'Americanos. Aportació a l'estudi de la migració catalana a Amèrica (1778-1936)*, Sitges, Grup d'Estudis Sitgetans, 1994.

LERROUX, Alejandro.- *Mis memorias*, Madrid, Afrodísio Aguado, 1963.

LERROUX, Alejandro.- *Las pequeñas tragedias de mi vida. Memorias frívolas*, Madrid, Zeus, 1930.

LLORENS I VILA, Jordi.- *La Lliga de Catalunya i el Centre Escolar Catalanista. Dues associacions del primer catalanisme polític*, Barcelona, Dalmau, 1996.

LLORENS I VILA, Jordi.- *La Unió Catalanista i els orígens del catalanisme polític. Dels orígens a la presidència del Dr. Martí i Julià (1891-1903)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992.

MANENT, Albert (dir.).- *Diccionari dels catalans d'Amèrica*, Barcelona, Generalitat de Catalunya-Comissió Amèrica i Catalunya, 1992.

MARAGALL, Joan.- *Obres completes*, Barcelona, Selecta, 1947.

MARTÍ I JULIÀ, Domènec.- *Per Catalunya i altres textos*, Barcelona, La Magrana-Diputació de Barcelona, 1984.

MARTÍNEZ-CARNER, Pilar.- *Els inicis del catalanisme polític i Leonci Soler i March (1858-1932)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999.

MASGRAU, Roser.- *Els orígens del catalanisme polític: 1870-1931*, Barcelona, Barcanova, 1992.

Memoria relativa al anteproyecto del Presupuesto Municipal de Barcelona para el ejercicio económico de 1899 á 1900, Barcelona, Tip. del Suc. de F. Sánchez, 1899.

MICHONNEAU, Stéphane: "El monument al Dr. Robert, primer lloc de memòria nacionalista", a "El Dr. Robert i la seva època", «L'Avenç», nº 239, 1999.

MIR, Conxita.- *Lleida 1890-1936. Caciquisme polític i lluita electoral*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1985.

MIRABENT, Jordi: "El nostre Dr. Bartomeu Robert", «El Eco de Sitges», 15 de març de 1997.

MOLAS, Isidre.- *Lliga Catalana. Un estudi d'estasiologia*, Barcelona, Edicions 62, 2 volums, 1972.

"El monument del doctor Robert", «Gaceta Vigatana», any I, nº 9, 30 de gener de 1904.

MORAGAS, Jerónimo de: "Parábola de Bartolomé Robert", «Archivos Médico Biográficos», nº 48, 1954.

MOTA, Jordi.- *El Dr. Robert*, Barcelona, Infiesta editor, 2000.

NADAL, Alfredo.- *Compendio de hidrología médica, balneoterapia é hidroterapia*, Barcelona, Montaner y Simon, 1884.

NADAL, Joaquim Maria de.- *Memòries d'un estudiant barceloní (cromos de la vida vuitcentista)*, Barcelona, Dalmau i Jover, 1952.

NADAL, Joaquim Maria de.- *Memòries. Vuitanta anys de sinceritats i de silencis*, Barcelona, Aedos, 1965.

NOLLA, Joan: "Les idees mèdiques del doctor Bartomeu Robert", a *Actes del I Congrés Internacional d'Història de la Medicina Catalana*, Barcelona, volum II, 1970.

NUBIOLA ESPINOS, Pedro: "El doctor Bartomeu Robert", «Archivos Médico Biográficos», nº 16, 1952.

OLIVAR BERTRAND, Rafael.- *Prat de la Riba*, Barcelona, Aedos, 1964.

PABÓN, Jesús.- *Cambó, 1876-1947*, Barcelona, Alpha, 1999.

PANYELLA, Vinyet: "El monument que Sitges dedicà al Dr. Robert", a "El Dr. Robert i la seva època", «L'Avenç», nº 239, 1999.

Patología médica. Apuntes de las lecciones explicadas por el Dr. D. Bartolomé Robert, catedrático de Patología y Clínica Médicas en la Universidad de Barcelona, redactados por D. J. Bertomeu, D. E. Cardoner y D. P. Vivet, Barcelona, Est Tip de B. Baseda, 1894.

PEYRÍ, Jaume: "Apuntes no velografiados de un estudiante de medicina ochocentista", «Medicina Clínica», any II, tom II (març del 1944, nº 3) i tom III (desembre del 1944, nº 6); any III, tom V (1945, nºs 3 i 6).

PEYRÍ, Jaume: "El Doctor Robert", «La Medicina Catalana», nº 16.

PICAS, Jacint: *"El monument al Doctor Robert, a Sitges"*, «El Eco de Sitges», 5 de desembre de 1976.

PIRRETAS, Marià.- *El tancament de caixas*, Barcelona, s.e., s.a.

PLA, Josep.- *Francesc Cambó. Materials per a una història*, Barcelona, Destino, 1981.

POBLET, Josep Maria.- *Història bàsica del catalanisme*, Barcelona, Pòrtic, 1975.

PULIDO, Àngel.- *De la Medicina y los médicos*, València, Librería de P. Aguilar, 1883.

Real Academia de Medicina y Cirugía de Barcelona. Solemne sesión pública que la Real Academia de Medicina y Cirugía de Barcelona celebró el día 30 de diciembre de 1900 para honrar la memoria del Dr. D. Francisco Salvá y Campillo; discursos que leyeron en dicha sesión los Dres. Escriche, Robert y Comenge, Barcelona, Est. Tip. Suc. de F. Sánchez, 1901.

RIBAS, D.; CORBELLÀ, J.: *"Alguns detalls sobre el projecte de construcció de l'Hospital Clínic de Barcelona"*, a *Actes del I Congrés Internacional d'Història de la Medicina Catalana*, Barcelona, volum IV, 1970.

RIBAS Y PERDIGÓ, Manuel.- *Tratamiento curativo de la tuberculosis pulmonar: discurso leído en la Real Academia de Medicina y Cirugía de Barcelona en el acto de su ingreso en la misma: 4 de junio de 1898; por Manuel Ribas y Perdigó; discurso de contestación de Bartolomé Robert y Yáñez*, Barcelona, Est. Tip. de Federico Sánchez, 1898.

RIQUER, Borja de (curador).- *Epistolari polític de Manuel Duran i Bas. Correspondència entre 1866 i 1904*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1990.

RIQUER, Borja de.- *Lliga Regionalista: la burgesia catalana i el nacionalisme, 1898-1904*, Barcelona, Edicions 62, 1977.

RIQUER, Borja de.- *Identitats contemporànies: Catalunya i Espanya*, Vic, Eumo, 2000.

RIQUER, Borja de.- *Escolta, Espanya. La cuestión catalana en la época liberal*, Madrid, Marcial Pons, 2001.

RIQUER, Borja de: "El Govern Silvela-Polavieja i l'opinió pública barcelonina. Crònica d'un distanciament polític", a "El Dr. Robert i la seva època", «L'Avenç», nº 239, 1999.

RIQUER, Borja de: "El procés d'autenticació de la vida política a la Catalunya contemporània", pròleg a RUBÍ, Maria Gemma.- *Entre el vot i la recomanació. Partits, mobilització electoral i canvi polític a Manresa (1899-1923)*, Manresa, Fundació Caixa de Manresa-Angle Editorial, 1995.

RIQUER, Borja de: "Los límites de la modernización política. El caso de Barcelona, 1890-1923", a GARCÍA DELGADO, José Luis (ed.).- *Las ciudades en la modernización de España. Los decenios interseculares*, Madrid, Siglo XXI, 1992.

RIUS, A.: "Monumento al doctor Robert", «Boletín Casa de Salud Nuestra Señora del Pilar», nº 43, 1904.

ROBERT, Bartolomé.- *Característica de la patología humana en sus relaciones con la terapéutica: discurso leído por Bartolomé Robert en la segunda sesión general del Congreso celebrada en el Teatro Imperial de Moscú, agosto de 1897*, Barcelona, Imp. Henrich y C^{ia}, 1897.

ROBERT, Bartolomé: "José de Letamendi 1828-1897", «Revista de Ciencias Médicas», nº 1, 1897.

ROBERT, Bartolomé: "La medicina de hoy", «Revista de Ciencias Médicas», 10 i 25 d'octubre de 1893.

ROBERT, Bartolomé: "Característica de la patología humana en sus relaciones con la terapéutica", «Revista de Ciencias Médicas», 25 d'agost (nº 4) i 25 de setembre (nº 6), 1897.

ROBERT, Bartolomé.- *Relaciones de la patología mental con los Tribunales de Justicia. Conferencias dadas en el Salón Doctoral de la Universidad en los días 13 y 27 de febrero por el Dr. D. Bartolomé Robert. Taquigrafiadas por los alumnos Wifredo Coroleu y Ramón Torres. Curso de 1897-98*, Barcelona, Imp. Henrich y C^{ia}, 1898.

ROBERT, Bartolomé.- *Programa de Patología Interna: explicado en la Facultad de Medicina de la Universidad de Barcelona por el Doctor Bartolomé Robert*, Barcelona, Imp. El Porvenir, a.c. de J. Medina, 1875.

ROBERT, Bartolomé.- *Discurso leído ante el claustro de la Universidad Central, por Bartolomé Robert en el solemne acto de recibir la investidura de doctor en medicina y cirugía*, Madrid, Imp. de Antonio Peñuelas, 1866.

ROBERT, Bartolomé.- *Apuntes de patología médica*, Barcelona, s.e, 1888.

ROBERT, Bartolomé.- *Sumario de los prolegómenos de clínica médica, explicados en la Facultad de Medicina de Barcelona*, Barcelona, Imp. de los Suc. de Ramírez, 1881.

ROBERT, Bartolomé.- *Uso del alcohol en el tratamiento de la pulmonía*, Barcelona, Est. Tip. de Jaime Jepús, 1875.

ROBERT, Bartolomé; ROIG I BOFILL, Emerenciano.- *Enfermedades del aparato digestivo*, Madrid, Administración de la «Revista de Medicina y Cirugía Prácticas», 1889.

ROMERO MAURA, Joaquín.- *“La Rosa de Fuego”. El obrerismo barcelonés de 1899 a 1909*, Barcelona, Grijalbo, 1975.

ROVIRA I VIRGILI, Antoni.- *El nacionalismo catalán. Su aspecto político. Los hechos, las ideas y los hombres*, Barcelona, Minerva, 1917.

ROVIRA I VIRGILI, Antoni.- *Resum d'història del catalanisme*, Barcelona, Barcino, 1936.

RUBÍ, Maria Gemma.- *Entre el vot i la recomanació. Partits, mobilització electoral i canvi polític a Manresa (1899-1923)*, Manresa, Fundació Caixa de Manresa-Angle Editorial, 1995.

SALTOR, Octavi; PLANES, Ramon; GALLART-ESQUERDO, Antoni: "75^è Aniversari de la mort del Dr. Robert", «Quaderns del Grup d'Estudis Sitgetans», 1977.

SALVADOR, Eugènia (coord.).- *Les eleccions Legislatives i Municipals a Barcelona 1810-1986. Context polític i resultats electorals*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona-Fundació Jaume Bofill, 1989.

SÁNCHEZ, Paloma; SARRÀ, Esther: "El ressò de la construcció de l'Hospital de Sant Pau a la premsa satírica de la ciutat. Una curiosa anècdota històrica", a FIGUERAS, Lourdes; MANADÉ, Maria (coord.).- *L'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, 1401-2001*, Barcelona, Lunweg-Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, 2001.

SÁNCHEZ ALDEGUER, Josep.- *La contribució catalana en els inicis de la immunoteràpia humana: la vacunació anticolèrica*, Barcelona, Fundació-Museu d'Història de la Medicina de Catalunya, 1994.

SCOTTI, A.A.- *Cuestionario médico-teológico-filosófico: o sea: exposición de las doctrinas que informan la medicina en sus relaciones con la moral y la religión. Ensayo basado en el catecismo médico de Mons, A.A. Scotti. Edición española traducida directamente del italiano, refundida, corregida y notablemente aumentada por Francisco Massana, precedida de un prólogo del Ilmo. Sr. Dr. D. Nicasio Mariscal y García y un interesante juicio por el Excmo. Sr. D. Bartolomé Robert*, Barcelona, Ramon Casals, 1901.

SERRACLARA, Maria Teresa; MARTÍ, Montse.- *Hospital de la Santa Creu i Sant Pau. Història, arquitectura, art*, Barcelona, Fundació Privada Hospital de la Santa Creu i Sant Pau-Guinovart & Oshsa, 2001.

SERRANO, Jaime; SANAHUJA, Mª Pilar.- *El Dr. Robert y Sitges*, Sitges, mecanografiat, 1979.

Sesión pública que la Real Academia de Medicina y Cirugía de Barcelona celebró el día 10 de diciembre de 1902 para honrar la memoria del que fue su presidente y miembro meritisimo Dr. D. Bartolomé Robert. Discurso biográfico por el Dr. Eduardo

Bertran y Rubio. Con una selección de publicaciones del Dr. Robert, por el Dr. Roquer y Casadesús, Barcelona, Est. Tip. de F. Sánchez, 1903.

SIERRA, Roland.- *Diccionari Biogràfic de Sitgetans*, Sitges, Ajuntament de Sitges, 1998.

SIERRA, Roland: “*El Doctor Robert i la Festa Major de 1899*”, «Els Gotims de la Xermada», nº 1, estiu del 1997.

SOLÉ I SABATÉ, Josep Maria (dir.).- *El Col·legi de Metges de Barcelona i la societat catalana del seu temps (1894-1994)*, Barcelona, Il·lustre Col·legi Oficial de Metges de Barcelona, 1994.

TERMES, Josep.- *De la Revolució de Setembre a la fi de la Guerra Civil, 1868-1939*, Barcelona, Edicions 62, 1989.

TERMES, Josep.- *Història del catalanisme fins al 1923*, Barcelona, Pòrtic, 2000.

TERMES, Josep; COLOMINES, Agustí.- *Les Bases de Manresa de 1892 i els orígens del catalanisme*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1992.

TOMÀS I CABOT, Josep: “*Aportacions per a una biografia del doctor Robert*”, Lleida, Actes del III Congrés d’Història de la Medicina Catalana, 1981, volum III.

TUSELL, Javier (ed.).- *El sufragio universal*, «Ayer», nº 3, Madrid, Marcial Pons, 1991.

VARELA ORTEGA, José.- *Los amigos políticos. Partidos, elecciones y caciquismo en la Restauración (1875-1900)*, Madrid, Alianza Editorial, 1977.

VELASCO, Joan.- *Notes biogràfiques mèdich-científiques y polítiques del Dr. D. Bartomeu Robert*, Barcelona, Imp. Bofarull, 1910.

Vetllada-homenatge que l’Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya va celebrar el dia 16 de maig de 1903 per a honrar la memòria dels que foren llurs presidents i membres de significat mèrit els doctors en Lluís Góngora, l’Emerencià Roig i Bofill i en Bartomeu Robert, Barcelona, 1903.

VICENS VIVES, Jaume; LLORENS, Montserrat.- *Industrials i polítics (segle XIX)*,
Barcelona, Vicens Vives, 1983.

VILANOVA, Francesc.- *Ramon d'Abadal: entre la història i la política (1888-1970)*,
Lleida, Pagès editors, 1996.

VIRCHOW, Rudolph.- *Patología celular*, Madrid, Imprenta Española, 1868.

Volem les nostres estàtues, Ginebra, Edicions del Patronat de Cultura Popular,
1963.

Apèndix

1)Discursos parlamentaris

LEGISLATURA DEL 1901

Sesión del día 19 de julio de 1901.

Señores Diputados:

He de suplicaros, ante todo, que os hagáis cargo de la dificultad física en que me encuentro como consecuencia de una afonía que me impide casi por completo el uso de la palabra; razón por la cual yo hubiera declinado el honor de levantarme esta tarde en este sitio, á no ser por dos motivos á cual más poderoso: primero, porque creo que vengo aquí, lo mismo que vienen mis amigos, en cumplimiento de un deber patriótico; y segundo, porque hay ciertos motivos de orden moral que también me obligan á levantarme á pesar de la dificultad física en que me encuentro para hablar, como estáis observando.

Nosotros hemos sido objeto de una serie de censuras, de críticas y hasta de imputaciones dentro y fuera del Parlamento y en todos los órdenes. Esto ha creado para nosotros una situación verdaderamente difícil, y por lo mismo, yo tenía un gran empeño en venir aquí para

definiros con toda la claridad que me sea dable, cuál ha de ser nuestra actitud en esta Cámara, qué es lo que representamos y qué es lo que apetecemos, y hemos de decir lo que representamos y lo que deseamos, sin nebulosidades y medias tintas, antes al contrario, de una manera clara y categórica como corresponde á una persona sincera y que tiene realmente en los labios lo que late en su corazón.

Por lo demás, todos vosotros sois hombres de inteligencia, hombres de mundo, y he de suponer, y estoy seguro de ello, que sois hombres de tolerancia; de modo que si lo que vais á oír pudiera mortificar más ó menos vuestra sensibilidad patriótica, conste, desde luego, que mis amigos y yo podemos incurrir en un error, en un grave error, en un error craso, si queréis trascendental, pero si acaso andamos equivocados, es de buena fe, porque el hombre no es infalible. Por consiguiente, no déis á mis palabras más interpretación que ésta.

Dicho esto, ¿hay realmente un problema que podemos llamar regionalista y un problema que podríamos llamar al propio tiempo catalanista, puesto que esa palabra no significa más que el regionalismo en Cataluña? Yo creo que sí, estoy firmemente convencido de que existe ese problema; más diré: estoy firmemente convencido de que conviene estudiarlo y de que conviene resolverlo, y resolverlo cuanto antes, si hemos de impedir el desarrollo de sucesos lamentables que sin duda vendrán á desarrollarse en nuestra desgraciada Patria.

Sólo los que por preocupación, ó por otro motivo que no sé explicarme; sólo aquellas personas que crean que las regiones no existen, que hay en nuestra Península una homogeneidad tal que no se observa en ella desigualdad de ningún genero; que aquí no hay diferencias de ninguna clase, ni en el orden geográfico, ni en el orden étnico, ni en relación al idioma, ni en las costumbres, ni en el orden de las aficiones mayores ó menores al trabajo, ni en la cultura, ni en el arte, ni en la ciencia; sólo los que crean que la Nación española es á modo de una superficie plana, llana, sin desigualdad ninguna y con un uniformismo completo, son los que pueden pensar que no existe el problema regionalista, lo cual es completamente ilógico.

Pero los que, como nosotros, estudiamos la naturaleza de las cosas, y no perseguimos un ente, ni nos entregamos en brazos de la abstracción pura, sino que pensamos en esta cuestión con un criterio positivista, como cuando tratamos de la ciencia de la vida, vemos entonces que las regiones existen; más diré, ¡desgraciados de nosotros si las regiones no existiesen!

Si hubiésemos de admitir el concepto antirregionalista, habríamos de declarar del propio modo que no hay naciones, que todo es de una igualdad abrumadora, que no hay más que una especie de sociedad universal y un cosmopolitismo homogéneo, y claro está que eso, in mente, y entregándonos al idealismo, es posible.

Pero cuando nosotros queremos descender al detalle, á la realidad práctica de la vida, hemos de admitir que hay variabilidad en la naturaleza, que hay regiones, naciones, continentes y diferenciaciones entre unas y otros.

Por consiguiente, Sres. Diputados, yo entiendo que existe tal problema, que no se trata de una ilusión, sino de una cosa real y positiva. Ni la ocasión es á propósito, ni el sitio tampoco es el más adecuado para que yo entre en una discusión, mejor dicho, en una disquisición de orden científico, étnico-sociológico, para demostrar que verdaderamente en España existen regiones; no quiero ofenderos; creo que todos las aceptáis. De otra manera yo me holgaría entrando en una discusión respecto del particular, porque es asunto que conozco tan al dedillo, como vulgarmente se dice, y todos estáis también tan penetrados de su manera de ser íntima, que aquí y en todas partes me atreveré á sostener una polémica respecto de esa heterogeneidad de las diferentes regiones de España.

Y no os vayáis asustando, porque esto pudiera parecer á los ojos de alguien un motivo para pensar que esa tendencia al particularismo, que esa tendencia á admitir en España regiones, ha de suponer una tendencia también fatal y terrible contra la unidad del Estado español, ó si la palabra os molesta, contra la unidad de España.

Yo diré que, por el contrario, la fuerza del Estado español, la fuerza y la integridad de España, precisamente consiste en el vigor y en la energía que podréis conceder á todas las regiones.

Yo pienso de una manera completamente opuesta; por esto decía, que á medida que voy avanzando en el desarrollo de ese asunto, deseo que no os asusten mis palabras. Y esto que acabo de decir, señores Diputados, me excusa de que yo haga aquí ciertas manifestaciones, que yo presente á vuestra consideración disculpas de pecados que ni mis amigos ni yo hemos cometido; no hay necesidad de nada de eso; y ya comprenderéis que me refiero al tan decantado separatismo, y todavía mil veces peor, al tan decantado anexionismo.

Nosotros no somos separatistas ni lo hemos sido nunca; mucho menos anexionistas. Si hubiéramos de llegar á un extremo, que no hemos de llegar, y ojalá no venga ningún motivo para que la generación futura tal vez lo haga; si hubiéramos de llegar á eso, nunca, jamás iríamos por impulso propio al anexionismo, que significa la pérdida de la nacionalidad. Y digo que no he de hacer esta protesta, porque precisamente dentro de la idea científica, política y social que estoy sosteniendo, alejamos la idea de separación. Sabedlo de una vez; nosotros queremos la unidad del Estado español, y esa unidad la consideramos compatible y aun reforzada con la variedad regional.

Nuestra tesis, nuestro punto de mira y el objeto principal que nos ha traído aquí es otro; no es la cuestión del separatismo, que no existe, y del anexionismo que aún existe menos, sino poner frente á frente dos sistemas de Gobierno de la Nación; este es nuestro objeto. Nosotros creemos que la organización política de una Nación ha de atemperarse, ha de ajustarse á su organización social: ese es nuestro criterio; por lo tanto, se trata de si se ajusta mejor á la organización social el régimen centralista ó el regionalista.

Yo no dudo que el sistema centralista, aun siendo artificial, es un sistema, si se quiere, lógico, tiene su razón de ser, ¿quién lo duda?, no ya como abstracción, sino aun en el concepto de una realidad. Así lo hemos visto nosotros, establecido en algunas naciones, particularmente en Francia, que lleva un siglo completo de centralismo; centralismo, sea dicho entre paréntesis, del cual los franceses empiezan á protestar, y ya aparecen manifestaciones regionalistas en la Bretaña y en la Provenza. De manera que se ven allí ciertos espíritus observadores que empiezan á comprender que el centralismo francés, que ha producido óptimos frutos en aquella Nación, hasta ahora floreciente, sin embargo es una de las causas del período de decadencia que está experimentando la República vecina. Por supuesto que ojalá gozáramos nosotros de una decadencia como la de Francia, ya estaría yo bien contento; pero no hay duda de que empiezan á presentarse ciertas manifestaciones externas, que demuestran que Francia ha entrado en un período de debilitación, sobre todo en lo que se refiere á ese signo decadente, representado por la natalidad, y que coloca á Francia muy por detrás de naciones que cincuenta años antes estaban por debajo de ella respecto de la densidad de su población. Ya sé que eso se relaciona también con un problema económico y de orden moral y religioso; pero, de todas maneras, el hecho brutal es que esa Nación, cuyos elogios nunca acabaría en el concepto de su valor científico, artístico, industrial y agrícola, está deslizándose por una pendiente; pendiente que, por supuesto, todavía corremos con más velocidad las otras grandes familias latinas, y particularmente la nuestra.

Pues bien; decía, Sres. Diputados, que el sistema centralista no es un absurdo, es una creación humana, y hasta puede ser en ciertos momentos provechoso; pero sólo en aquellos países en los cuales se dibuja, se transparente una homogeneidad en los factores que las integran; pero aplicad esas ideas centralistas á países heterogéneos, y ya veréis cómo allí ni se funda el sistema ni se establece, y si se adopta no da el resultado que se puede obtener del que yo predico, y del que yo deseo para mi país. Porque es preciso no confundir el centralismo con la unidad: son cosas enteramente distintas. Puede haber una unidad como la que reclamamos, y nada tiene que ver con el centralismo del Estado, porque el centralismo del Estado no es más, administrativamente considerado, que un régimen absoluto. Se reúnen unos cuantos Sres. Ministros, se congrega una Cámara movable, organizada de un modo ó de otro, siendo, ó no siendo, la representación verdadera del país, y aquella Cámara modifica las leyes, lo cambia todo. Eso es un absolutismo, representado antes por un Rey, ahora por un Ministro ó por una Cámara dócil. Pero nosotros, en lo que va de siglo, hemos sido los imitadores atentos de Francia, hemos ido siempre á remolque de esa Nación, sin cuidarnos de aceptar solamente lo útil y rechazar lo pernicioso.

Ha habido un error tal vez por parte nuestra en asemejarnos siempre, en seguir paso á paso las corrientes de Francia. Francia fué el teatro de la gran Revolución; creó esa Revolución

los derechos del hombre; creo que no habrá nadie en este siglo que no se felicite de esa afirmación de los derechos del hombre. Todos los admitimos, yo los admito. Nada superior, nada mejor á la libertad humana en todos sus órdenes. Pero sabréis también todos, el triple mote que venía á sintetizar el movimiento de la Revolución: la libertad, la igualdad, la fraternidad. Aceptamos desde luego la libertad humana; pero en cambio la igualdad no pasa de ser una hermosa palabra, pero que no representa la realidad de la vida. Esa igualdad de que deriva el centralismo, es precisamente opuesta al sistema regionalista que se funda en la variabilidad.

Que nosotros hubiéramos recogido de Francia el hecho de la libertad humana como lo hemos hecho y está consignado en nuestros códigos, perfectamente; pero esa igualdad se opone á la organización regional que nosotros perseguimos. Las naciones más prósperas y de cuyo modernismo no podemos dudar y cuyo extremo de adelanto es bien notorio, no son, sin embargo, centralistas, como lo es Francia y como lo es todavía España.

Yo, á la verdad, leí con cierta sorpresa las afirmaciones que hizo aquí una distinguidísima persona que se sienta en este sitio, á quien yo respeto y venero por sus talentos, y sobre todo por su hermosísima palabra; yo, á la verdad, con cierto asombro leí que se le atribuía, no sé si con toda certeza, que en diferentes Estados, que en Alemania, v. gr., que en los Estados Unidos, había ese régimen de centralización.

Todo arranca de confundir el centralismo con la unidad. En Alemania, gracias á ese cerebro que yo considero el más poderoso del siglo, Bismarck; gracias á ese coloso, se ha constituido una verdadera unidad germánica; pero, ¿qué tiene que ver la unidad germánica con el centralismo alemán? Siguen los Estados de la Confederación con sus manifestaciones de todo orden que indican una vida regional, y hasta nacional, si queréis, bien evidente. Lo mismo sucede en Austria-Hungría; lo mismo sucede en Suiza y hasta en los Estados Unidos, que por la manera como fueron constituyéndose, autorizarían un régimen centralista. Sin embargo, en los Estados Unidos hay una unidad, pero que no se ha producido á expensas de la uniformidad.

Pero separándome ya, para ser breve, del terreno de la crítica filosófica y, si se quiere, social, voy ahora á trasladarme como biólogo al terreno de la experimentación.

Pues bien, Sres. Diputados, yo os pregunto: en el supuesto de que sea un gran sistema el centralista, ¿qué efectos progresivos ha producido en nuestro país? Este es el hecho brutal, el hecho de la observación experimental. Llevamos cien años de imitación de Francia, de centralismo, y decidme si esto ha contribuido á vigorizar nuestra Nación, ó si nuestra Nación ha llegado, por desgracia, al último extremo del aniquilamiento. Seamos francos; prescindamos de recuerdos históricos; prescindamos de quijotismos; toquemos la realidad con las manos, y decidme si España puede mostrarse gozosa de ese régimen centralista.

Yo no he de hacer ahora la triste disección de España, no quiero hacerla; sería excesivamente dolorosa y cruel; basta decir que se trata de un país en el cual no hay una sola

rueda de la máquina administrativa que marche de la manera que debe marchar y como funciona en los demás países civilizados, para que quede dicho todo; pero ya que no haga yo esa disección, todavía resuenan en mis tímpanos, las frases que pronunciara el otro día, con su elocuencia tan característica, el distinguido hombre público Sr. Silvela, con aquella frase que ojalá pudiese yo imitar, con aquella precisión de lenguaje, con aquella nitidez de forma que nadie como yo envidia, porque precisamente vengo de un país en donde la oratoria, sobre todo la castellana, realmente luce poco por falta de hábito. (El Sr. Domínguez Alfonso: Demuestra S. S. lo contrario.)

Yo recuerdo aquella parte del discurso del señor Silvela, en que hablaba del estado en que se encuentra España, enferma, dentro de una alcoba, tan delicada, á punto de morir, decía S. S., que el menor movimiento agitaba sus nervios... (Denegaciones en la minoría conservadora.) Yo entendí que era España. (Algunos Sres. Diputados: El Gobierno.) Si me permitís, voy á concluir el símil. Pues el Sr. Silvela decía, á propósito de los remedios que se habían de emplear contra ese estado enfermizo, que se le hacía tan temible, que la simple pisada del que entrase en la alcoba podía acelerar la muerte. Aquí me dicen que no es España á quien se refería el señor Silvela, sino al Gobierno; pero sea como quiera, aquella fórmula plástica con que el Sr. Silvela, entendí yo, explicaba la situación de España, puede muy bien aplicarse el caso.

Por consiguiente, señores, si la experimentación demuestra que España ha podido con el sistema centralista ponerse al nivel de las naciones cultas, yo entiendo que ha llegado la ocasión de cambiar los sistemas de gobierno. Al menos, yo médico lo haría así ante la situación desesperada de un enfermo, y aunque hubiese creído que la muerte era próxima. Lejos de encerrarme en la inacción y en el pesimismo, diría que es preciso utilizar todos los recursos y elementos de vida para ver si de esta suerte lograba su resurrección. Y la moribunda España, ¿dispone todavía de elementos de vida? Si los tiene, ¿dónde?, ¿cómo los tiene? En las regiones; no los busquéis aquí en el centro. Vivís señores, en una atmósfera que no os permite ver con claridad todo lo que pasa en las regiones de España. Creedme: nosotros los que vivimos en la periferia somos los que conocemos mejor las energías que existen latentes en ella, y que pueden ponerse en acción salvadora. Nosotros sabemos mejor que vosotros, porque lo vemos y lo tocamos, nosotros comprendemos cuáles son las regiones en que la vida es raquítica ó vigorosa. Y ¿sábéis por qué la vida es más escasa en unas regiones que en otras? Por la heterogeneidad á que me refería, y también por vuestro sistema centralista que condena los miembros á la inacción. No habéis permitido hasta ahora que los órganos hagan vida activa, que se muevan y se agiten; los habéis movido sólo por artificio. Sóis un gran tronco con una serie de ramas que se extienden á los últimos confines, y lleváis allí la vida vuestra; pero no lográis despertar el movimiento intrínseco y espontáneo de esas regiones, puesto que las hay con personalidad propia y que no quieren morir.

Yo no diré que esa vida vigorosa sea privativa de Cataluña, para que no se crea que hablo ahora pro domo mea y que soy objeto en este instante de un prejuicio. No; quiero que vosotros mismos hagáis justicia a Cataluña y declaréis si vive ó no vive: no yo. Yo sé que hay otras regiones que también viven. Yo admiro la vitalidad de las provincias Vascongadas; yo admiro, sobre todo, á los hijos de Bilbao: yo les admiro por esa actividad mercantil que tienen, muy superior á la de Cataluña. Y ya véis que hablo con sinceridad. En Cataluña hay una gran fuerza industrial, pero no tiene esa fuerza mercantil y financiera que todos reconocen en Bilbao, y así lo dicen esos miles de millones que en Cataluña están estancados en los Bancos. Pues ¿cómo no he de admirar esa vida regional en Bilbao, en las provincias Vascongadas, en Galicia y en otras regiones como Andalucía, Extremadura y Valencia; en la hermosa, en la rica Valencia?, ¿cómo no he de comprender yo que allí hay una vida regional extraordinaria, ya que no industrial como la de Cataluña, pero sí agrícola, esplendorosa y fuertemente desarrollada? Y que haciendo esos estudios veo también la diferencia de unos individuos y otros, según las distintas zonas donde han vivido, yo declaro que tal vez el punto donde los cerebros están más equilibrados, donde hay una ponderación de fuerzas más hermosa entre los individuos que constituyen la nacionalidad española, es en Castilla, los castellanos; así me complazco en declararlo.

Por lo tanto, Sres. Diputados, si el poder central, por la manera como está organizado, y hasta me atreveré á decir por su proverbial pobreza (porque hemos de confesar que el Estado español es pobre), no puede llevar á todos los ámbitos de la Península las fuentes de riqueza á que esas regiones son acreedoras, ¿por qué, Sres. Diputados, no les habéis de permitir su acción, su movimiento, sus funciones propias? ¿Por qué les habéis de cohibir, si ese movimiento no se opone en manera alguna á la unidad de España, de la Nación, del Estado, y, por el contrario, cuantas más energías periféricas haya, mayor virilidad alcanzará la vida general del país?

Ahora nuestra Nación pierde una cantidad de energía que tiene latente. No lo dudéis; con esa especie de absolutismo que estáis ejerciendo, aumentaréis las contribuciones, recargaréis los presupuestos; vendrá aquí el dinero, pero á expensas de las energías que estáis matando; al paso que, dando esa fuerza periférica, dando la autonomía que nosotros predicamos y deseamos, ya veríais cómo se despertaban las fuerzas adormecidas de todas las regiones, absolutamente de todas, que á todas me refiero, y siempre ha sido este mi tema, en Barcelona, aquí y por todas partes; siempre he sostenido lo mismo. Desafío á quien me pueda probar que yo haya indicado una sola vez que la autonomía haya de concederse sólo á Cataluña. Siempre hemos pedido una vida regional y libre para todas las partes que integran la Nación española.

Pero, ¿qué clase de autonomía es la que Cataluña desea? Este es el punto culminante, y yo os hablaré de él, como hasta ahora, con entera sinceridad.

Se habla de una completa descentralización, de una autonomía administrativa y de una autonomía política. No creo en vuestras medidas descentralizadoras: hace treinta ó cuarenta años que las prometéis, este año mismo las acabáis de prometer, y no conviene hablar ya en futuro, sino en presente.

Nos decís que nosotros no concretamos y puntualizamos; ya veréis si concreto y puntualizo. Puntualizad vosotros; decid á Cataluña, á Galicia, á Aragón: «Ahí tenéis unos nuevos organismos, un movimiento de descentralización que os permitirá vivir y funcionar.» Pero hasta ahora no habéis hecho más que prometerlo, y no habéis traído el proyecto de ley que lo realice y asegure; siempre habláis en futuro, y á nosotros ya no nos basta este tiempo, sino que deseamos que el verbo se conjugue en presente. Además, lógicamente, vosotros, que sois todavía tan centralistas, no podéis descentralizar, porque no os conviene. ¿Qué sería de vosotros? Perderíais elementos y energías, porque es natural que cuanto más descentralización haya, menos fuerza tendrá el centro.

Pero yo deseo ver la cuestión desde un punto de vista más elevado, más filosófico, y entiendo que la verdadera descentralización ha de realizarse en virtud de la vida que se dé á las regiones, de la vida administrativa y de la vida política. La autonomía administrativa y la autonomía política (lo digo bien claro y bien alto) constituyen la finalidad de Cataluña, como han de constituir la finalidad de todas las demás regiones de España. Mientras no tengan esto, vivirán dentro del artificio, porque las provincias, Sr. Presidente del Consejo (y me dirijo á S. S. por la gran deferencia que me merece), constituyen un sistema artificial que se deriva del régimen centralista, pero no constituyen un sistema y una división natural; así como hay 49, podría haber 200 ó 10.

No; nuestra división es una división más lógica, porque obedece á las condiciones mismas de nuestro suelo y á la de los individuos que lo habitan. Por eso yo entiendo que la descentralización administrativa lleva en sí la autonomía política. Una sola de las dos cosas, dejaría la reforma incompleta. Si queréis que las regiones marchen, si queréis que las regiones vivan, concededles la autonomía total: la autonomía política y la autonomía administrativa; tanto más, cuanto que esto no ha de alterar en manera alguna la unidad de la patria que vosotros deseáis y que yo deseo tanto como vosotros; no diré más que vosotros, porque no creo yo que mi nacionalismo sea superior al vuestro: esta es la verdad.

Así estamos. La finalidad, ya la sabéis: discrepamos los regionalistas de Cataluña en el procedimiento. No hay aquella serie de matices que mi distinguido amigo el Sr. Paraíso, con cierto gracejo, comparó con los grados del ejército, queriendo decir que dentro del regionalismo catalán había una serie interminable de matices. No; hay algunos, como en todo lo humano. ¿queréis más matices que los que tiene una flor? Ya sabíamos eso; pero la diferencia capital estriba en el procedimiento. Algunos que yo creo más idealistas que prácticos, desearían que se

llegase mañana á la autonomía político-administrativa; y ya están esperando en las sillas de la Rambla de Barcelona que venga un día la Gaceta de Madrid diciendo: «Yo el Rey ó yo la Reina, he concedido la autonomía política y administrativa de Cataluña.» (El Sr. Ramos Calderón: Que esperen.) Eso digo yo: que esperen. Por eso vamos por el camino de la evolución, y por eso somos oportunistas; para llegar á aquella finalidad. Nosotros deseamos llegar á aquella finalidad, pero de una manera lenta y discreta, mediante lo que se entiende por evolución; y por eso hemos pedido el concierto económico.

Y cuenta, Sres. Diputados, que pedir el concierto económico, dentro del criterio que yo sostengo, es un absurdo filosófico si queréis; como que yo creo que no puede haber autonomía administrativa sin la autonomía política; y pedir el concierto económico sin tener la autonomía política y económica, es una falta de lógica. Pero como los catalanes son gente práctica y utilitaria, han dicho: mientras venga aquello, que Dios sabe qué día vendrá, tengamos medios de subsistencia, medios de vivir, para que el pueblo de Barcelona y de Cataluña, porque no pedimos sólo el concierto para Barcelona, sino para las otras provincias catalanas, vea que, con el nuevo sistema tributario, con la nueva manera de organizar y de cobrar los tributos, se descubre mejor la riqueza de lo que podéis descubrirla vosotros, y para que vosotros mismos vayáis tocando los resultados de la reforma económica. Por eso pedimos el concierto económico, por más que no sea lógico pedirlo sin tener antes la autonomía política (Algunos Sres. Diputados pronuncian algunas palabras que no se perciben.)

Me dicen que detalle respecto al concierto económico. El Sr. Rusiñol podrá hacerlo luego concretando la cuestión...; pero me parece que nos apartaríamos un poco de la interpelación, si descendiéramos al detalle de si ha de ser tal ó cual personalidad la que administre los impuestos, y si se han de cobrar 20 ó 30 céntimos. Esto, francamente, señores, es rebajar ahora la importancia del debate.

Por consiguiente, señores, nosotros, si bien aspiramos á aquella finalidad, desearíamos, por de pronto, que las Cámaras, que las Cortes españolas, dando una buena prueba de su valor cívico, y penetrándose bien de las verdades que yo, malamente, he podido exponer aquí, nos concediesen precisamente este concierto.

Y no es que yo me limite á pedir esto sólo. Cataluña está necesitada de dos cosas más: de que se le respete su idioma y de que se le respete su derecho civil. He aquí la triple base que nosotros deseamos en estos momentos. El idioma, sí; porque el idioma es, precisamente, la característica de todo pueblo; la característica de su personalidad. El día en que matéis el idioma de una región, habréis matado la región. Por eso deseamos nosotros que viva el catalán, que viva el gallego, que viva el andaluz, que viva el euskaro.

Iba á leeros un fragmento referente á la lengua catalana, escrito por el Sr. Menéndez y Pelayo, cuya autoridad no recusaréis; pero no lo hago por no fatigar más vuestra atención.

Nosotros consideramos capital eso del lenguaje aplicado á actos de la vida oficial, y sobre todo lo referente á los Tribunales de justicia; porque hacer lo contrario, señores, es un verdadero horror.

Creedme, no extreméis la nota. Cuando yo veo, v. gr., que á un catalán, si va á enviar un telegrama escrito en su lengua, no se le permite, y en cambio un telegrama escrito en lengua francesa ó alemana pasa sin dificultad, yo no puedo menos de protestar. Y lo mismo digo del Derecho civil, que lo tenemos, sí; pero está en camino de metamorfosis, está en camino de bastardearse ese Derecho civil que nosotros consideramos que es el que ha dado la característica á la familia catalana. Nosotros deseamos que ese Derecho civil sea también respetado.

Y voy á concluir. Convenceos, Sres. Ministros, de que nosotros representamos una idea que, ya lo he manifestado, es la del regionalismo; que nosotros tenemos una aspiración, que es la autonomía política y administrativa, y que nosotros, al propio tiempo, representamos una fuerza. Pues bien, yo, no en son de amenaza, que no amenazo á nadie, y discuto aquí como discutiría en una academia, yo le digo al Gobierno de S.M. que ha de procurar utilizar esa fuerza, no contrariarla; encarrilarla, no anularla. Según el sistema que vosotros seguís, esa fuerza, lejos de aniquilarse, irá creciendo. No lo dudéis. Dado el espíritu catalán, dado el carácter de los catalanes, más dóciles á las buenas formas que humildes ante el despotismo, no creáis que con situaciones de fuerza lograréis aniquilar esas ideas, que cada día crecen más.

Recuerdo á este propósito un hecho ocurrido en Barcelona, muchos años atrás. La ciudad condal atravesó un período horrible de angustia, ocasionada por la acción desatentada, representada por un capitán general, que ya ha muerto, el general Zapatero. Se cambió el capitán general, y fué á Barcelona D. Domingo Dulce, de grata memoria. Aquel hombre, sin hacer ningún alarde de fuerza, absolutamente ninguno, paseándose por las calles de aquella ciudad sin llevar un ayudante siquiera, se metió á Cataluña en la mano sólo con su trato afable. Yo me complazco en manifestarlo así. Otro ejemplo. Yo no conozco personalmente al Sr. Delgado Zulueta, y no obstante, yo digo que el Sr. Delgado Zulueta, en las situaciones bien críticas por que ha pasado Cataluña, ha demostrado una ductilidad de carácter y un talento de hombre de gobierno verdaderamente admirables.

Por consiguiente, no extreméis la nota, por lo mismo que allí hay una fuerza utilizable.

Y á propósito de fuerzas, como yo soy muy sincero os diré cuatro palabras para acabar de definir este punto. Son tan vigorosas las que nacen de la naturaleza misma, son tan persistentes los vínculos de la sangre, que yo no dudo que todos los catalanes, por el sólo hecho de serlo, como todos andaluces, por el sólo hecho de serlo, sienten latir dentro de su corazón el amor regional; no tengáis de ello la menor duda. (Varios Sres. Diputados: El amor á España.)

Nada tiene eso que ver con el amor á España, puesto que he declarado ya que era partidario de su unidad. No separemos el asunto de su cauce de discusión.

Pues bien; yo que declaro esto, que viene corroborado por las manifestaciones que cada día recibimos, por las adhesiones cada día más numerosas, y por el número considerable de sociedades que se crean en Cataluña, con la fuerza que este movimiento regionalista tiene en la literatura, en el teatro y en las artes, yo os digo también que hay en Cataluña, sin embargo, un factor, un elemento que tal vez no está con nosotros. Y ese elemento que está divorciado, ¿sabéis cuál es? Aquel que parece acariciar, más que el regionalismo, más que el nacionalismo, una especie de familia universal, más o menos utópica, aquel que grita, que se mueve en favor de una especie de cosmopolitismo. Ya entendéis á quién aludo, no hay necesidad de nombrarlo.

Yo creo que el único factor, el único elemento que en estos instantes no está en Cataluña con nosotros es ese; pero todos los demás, liberales, conservadores, republicanos y carlistas que no participan de esa manera de ser especial, son catalanistas y están con nosotros.

(...)

Voy á ser sumamente breve. Empiezo dando las más expresivas gracias al señor Presidente del Consejo de Ministros por el honor que nos ha dispensado contestando á la interpelación, á pesar de sus años y del estado de su salud, aun cuando yo le felicito, porque veo que todavía conserva grandes energías. También le doy las gracias por las últimas frases que ha pronunciado, ofreciendo dar á Cataluña lo que Cataluña merezca darle y aún más de lo que merezca, manifestación de la cual tomo yo una nota bien precisa.

Por lo demás, hay discrepancia en el modo de comprender el problema S. S. y nosotros. Cualquiera diría que nosotros, al sostener el régimen autonómico de las regiones, no pensamos en lazo alguno de unidad; cualquiera diría que nosotros no tenemos criterio establecido respecto de este punto. Si así no fuera, claro es que quedarían completamente disgregadas las regiones y cada una iría por su lado según los impulsos de sus propios intereses. Pero no se trata de esto, Sr. Presidente del Consejo de Ministros. La autonomía política y administrativa, hace referencia sólo á la vida interna de las regiones, no á la vida total, no á la vida del conjunto; y esa vida de conjunto, esa vida total la ha de desempeñar, la ha de desarrollar el poder central, el poder que representa la unidad; sólo que ese poder central únicamente utilizará todos aquellos recursos encaminados á mantener ligadas, y en cierta relación armónica, á todas las regiones, absolutamente todas, por medio del ejército, de la armada, del sistema de aduanas, etc. Y además, ese régimen central es el que establecerá las relaciones entre el Estado español y todas las naciones del mundo civilizado. Su señoría daba á entender que esas regiones, según nosotros, habían de marchar completamente libres, y no hay tal, sino que ha de haber unidad siempre dentro de la heterogeneidad ó de la variedad de la patria. De manera que esa clase de argumentación no puede emplearse contra la organización que proponemos.

Por lo demás, Sr. Sagasta (y dispéñseme S. S. esta familiaridad) por lo demás, Sr. Presidente del Consejo de Ministros, el argumento de que Cataluña ha adelantado sólo por virtud de la protección del Estado, yo no puedo admitirlo. ¿Qué ley existe que haya sido inspirada en los deseos de Cataluña? ¿Qué ley hay que haya sido privativa de Cataluña y escrita para Cataluña? (Rumores y protestas.) Voy á explicarme. Hay un sistema arancelario. ¿Creéis que de ese sistema arancelario se ha aprovechado Cataluña? Muy bien; pero ¿por qué no se han aprovechado del mismo las demás regiones de España y por qué no se han hecho industriales, como se ha hecho Cataluña? ¿Sabéis por qué? (Grandes rumores y siseos. El Sr. Romero Robledo pide la palabra.) Si esos siseos son por mí... (Varios Sres. Diputados: No, no; todo lo contrario; son para recomendar silencio.)

Pues esto que digo prueba que en Cataluña hay gérmenes de vida, que es una región potente y que ha sabido aprovecharse mejor que otras regiones (y yo lo deploro) de ese régimen arancelario.

Otra manifestación que yo no puedo dejar sin respuesta. Ha dado á entender el Sr. Presidente del Consejo de Ministros que Cataluña, por lo mismo que acabamos de decir, parece que ha explotado á España. Sepa el Sr. Presidente del Consejo de Ministros (no tengo aquí las cifras, pero se las proporcionaré), que Cataluña importa más de lo que exporta á las restantes provincias de España; no he de decir nada más sobre esto, pero presentaremos los datos.

Respecto de lo que S. S. ha dicho dando á entender que Cataluña ha sido una de las causas de la pérdida de las Colonias, yo diré que no; que Cataluña no tiene nada que ver en eso; y añadiré por si alguien puede decir que cierto régimen arancelario, por ejemplo, en lo que toca á los azúcares, pudo ser motivo de esa desgracia, que Cataluña nada tiene que ver en ello. La causa determinante de la pérdida de las colonias, yo diré á S. S. que no fué ni Andalucía con sus azúcares, ni Cataluña con sus fábricas; la causa de la pérdida ha sido nuestra inmoral administración. Muchos años antes de la última guerra, después del levantamiento de López, recuerdo muy bien que todos decían: si hay Providencia en España, se han de perder las colonias. Esto se decía cuarenta años atrás, porque eran ya notorios los desaciertos y vejámenes de nuestra administración colonial.

(...)

Muchas gracias, Sr. Presidente, por la nueva prueba de atención y afecto que me da.

Me levanto por cortesía á contestar al Sr. Romero Robledo que es persona para mí muy respetable. Yo corro un velo sobre el pasado y le doy las más expresivas gracias, sobre todo por las frases encomiásticas para Cataluña que han salido de sus labios. (El Sr. Romero Robledo: Siempre fuí un gran defensor de Cataluña.)

Nosotros, Sr. Romero Robledo, no venimos aquí á título de embajadores; venimos como simples Diputados de la Nación; como vienen todos los demás. ¿Qué duda tiene? Pero cada uno,

dentro de los intereses nacionales, ha de cuidar preferentemente del distrito ó de la región que le haya nombrado.

Entiende el Sr. Romero Robledo que creemos equivocadamente representar la opinión de Cataluña. Claro es que nosotros no hemos hecho un plebiscito; pero por las manifestaciones de la prensa, por las manifestaciones públicas, por el número considerable de personas que nos votaron, por el gran número de felicitaciones y cartas recibidas, tenemos motivo para creer que nos convertimos aquí en eco del pensamiento general, aunque no podamos puntualizar numéricamente los catalanes que piensan como nosotros, porque esto, según comprenderá S. S. en su claro criterio, es muy difícil de precisar.

Respecto á la cuestión de detalles de las bases de Manresa, me parece que no es esta ocasión para discutirlos. Aún no sabemos si se concederá ó no la autonomía, y, si llega el día feliz, discutiremos en detalle, una por una, las bases, y será muy posible que al estudiar puntos concretos, yo discrepe de alguna de ellas.

Es lo único que puedo contestar ahora, y concluyo repitiendo las gracias al Congreso por su atención.

Sesión del día 14 de noviembre de 1901.

Señores Diputados:

Son tan anómalos y tan graves los hechos que se han desarrollado en la ciudad de Barcelona en estos últimos días, que traspasando ya lo que puede ser cosa común y corriente en toda lucha electoral, sobre todo en país como el nuestro, dado á las excitaciones, que yo me veo obligado á dirigir un ruego al Sr. Ministro de la Gobernación para que se digne aceptar una interpelación que tendrá por objeto hacer la historia de todo lo que ha ocurrido, por medio de un relato fiel, para que el Gobierno de S.M. pueda contestar á las preguntas que yo tendré ocasión de dirigirle con motivo de estos hechos, y también para que el Congreso, árbitro supremo, pueda fallar respecto de este particular.

El asunto es tanto más importante, cuanto que, y siento mucho decirlo, tal vez habré de dirigir censuras, y censuras acerbadas, al señor gobernador civil de la provincia, representante del Gobierno de S.M., y eso me obligará también á preguntar á ese mismo Gobierno si se hace solidario, si aprueba en un todo la conducta del señor gobernador civil. Este es el asunto.

Yo no tengo ningún empeño especial en que el Sr. ministro de la Gobernación me conteste en el acto, tanto más cuanto que ya por la fatiga del viaje, es posible que no esté tal vez, como es natural, en las condiciones físicas necesarias para poder hablar largo tiempo, como tendré que hacerlo. Por lo tanto, yo defiero completamente á la indicación de S. S. respecto del día y hora en que quiera concederme el honor de aceptar esa interpelación.

Sesión del día 16 de noviembre de 1901.

Señores Diputados:

Al anunciar al Gobierno de S.M. el otro día una interpelación sobre los sucesos de Barcelona, manifesté que los que se habían desarrollado en aquella ciudad eran realmente graves y de importancia bastante para que yo viniese aquí, en nombre de mis amigos, á exponerlos á vuestra consideración; pero como quiera que yo deseo que el Congreso, y desde luego el Gobierno de S.M., se penetren bien de la totalidad de un asunto para mí bastante complejo, espero de la bondad de todos, y especialmente del señor Presidente, que me concederá la latitud necesaria, aunque, como de costumbre, procuraré ser conciso, ser breve, para exponer algunos puntos de mira relacionados con lo que acaba de ocurrir en Barcelona.

Recordarán los señores Diputados que cuando tuve el honor de dirigir por primera vez la palabra al Congreso, hube de manifestar con esa fuerza de convicción que da una idea firme y arraigada, cuáles eran nuestras aspiraciones; y todos recordaréis lo que pasó aquel día, día para mí memorable, puesto que no solamente pudimos lograr que Cataluña viniese aquí ante el país á expresar sus aspiraciones autonómicas, sino que no podré olvidar nunca la benevolencia con que fui escuchado.

Recuerdo que aquel día dije que íbamos por una pendiente fatal que nos había de conducir á la muerte, al agotamiento del país; pero que sería posible todavía salvar á ese país, si el Gobierno, penetrado de su misión, procuraba reorganizar los servicios y moralizar la administración; en una palabra, hacer que desapareciesen la serie de obstáculos que se oponen á nuestra regeneración. Yo, lo confieso, algo escéptico y desconfiado, hube de manifestar que no creía mucho en las afirmaciones y ofertas del Gobierno de S.M.

Verdaderamente ha transcurrido el tiempo, y todos habréis de convenir conmigo en que el estado del país sigue hoy tan grave como estaba entonces, si no más, y que por parte del Gobierno de S.M. no se han empleado medios á propósito para que salgamos de la situación en que nos encontramos. Soy el primero en reconocer actividad en los señores Ministros, sobre todo en el señor Ministro de Instrucción Pública, que ha dado muestras de una movilidad que yo no puedo menos de aplaudir, aunque mis palabras no supongan asentimiento al sentido en que han sido resueltos algunos asuntos en el Ministerio de Instrucción Pública; pero, de todas maneras, lo que importa es ver deseo, ver actividad, ver impulso, porque no hay nada peor que la inacción, que es un preludio de la muerte.

En virtud de esa especie de decaimiento moral que hemos sentido en Cataluña, y que estoy seguro que con nosotros han sentido todas las demás regiones de España, porque todas

están ávidas de reformas; en virtud de este estado de ánimo, nosotros pensamos que, lejos de dejar ya á un lado nuestra actividad y nuestra acción en Cataluña, dando nuestra misión por terminada, al contrario, debemos seguir ese mismo movimiento impulsor, ese movimiento que ha de dar por término la regeneración de todo el país; porque ya entonces manifesté y debo repetir ahora, que no sólo deseamos nosotros el bien de Cataluña, como es natural, por lo mismo que somos hijos de aquella tierra, sino que deseamos el bien de todas las regiones de España.

En virtud de ese estado de cosas, nosotros emprendimos ya un movimiento al ver que se acercaba el momento supremo para los pueblos de emitir el sufragio para el nombramiento de los concejales, partiendo del principio de que la vida municipal en todo Estado, sea unitario y centralista, sea descentralizador, opuesto al que tenemos ahora; esa vida municipal, esa autonomía municipal, por lo mismo que es el Municipio la célula del Estado, ha de traer como consecuencia el mejoramiento de ese mismo Estado. Y al entenderlo así, al entender que se trataba de una obra patriótica, nos propusimos dirigir el movimiento de la opinión pública; propulsar ese movimiento al objeto de que las urnas no quedasen huecas de verdaderos votos, y que se promoviese una corriente de electores que convirtiera en verdad positiva el ejercicio del sufragio.

A este propósito nosotros emprendimos un sistema que nos parece que en los Estados modernos y en los tiempos actuales es de grandísima eficacia. Me refiero á la celebración de meetings, de reuniones consagradas á manifestar nuestros pensamientos; porque no sólo de esta manera se exponen las opiniones firmes y concretas, sino que se logra una cosa muy importante, que es la educación política de los ciudadanos; porque no dudéis, señores Diputados, de que una de las causas que nos han conducido al estado actual ha sido la indiferencia de todos en intervenir en la cosa pública.

Hemos celebrado muchos meetings y hemos procurado decir siempre, como cuestión previa, que esos meetings no se dedicaban tan sólo á producir un verdadero movimiento de opinión en pro de las ideas catalanistas, sino que constituían un movimiento patriótico aún más amplio. Siempre predicamos á los que nos escuchaban que no viesen en nosotros á los apóstoles, ó mejor dicho, á los directores del movimiento catalanista, sino que tratábamos de realizar un verdadero movimiento de regeneración. Tanto es así, que nosotros, al desarrollar nuestras tendencias y al determinar una dirección, siempre decíamos que era preciso llevar á las urnas personas bien penetradas de lo que interesa á la salvación del país, que no es otra cosa que el cambio de régimen, y afirmar la total descentralización; pero á pesar de esas afirmaciones, bien categóricas, exponíamos el criterio amplio y liberal de que se prescindiese en absoluto de toda opinión política, para que pudiesen ir á formar parte de los Ayuntamientos personas de cualquier color y de toda idea, pero que tuviesen virilidad bastante para dejar sus opiniones particulares á las puertas de las casas de los Ayuntamientos con propósito de moralizar; que se

trataba de un caso de saneamiento político y que se procurase llevar al Municipio hombres, no sólo de moralidad y de laboriosidad y honradez, sino de cierta cultura, porque nosotros entendemos que, dada la manera como han de estar organizados los Municipios, no basta que se trate de concejales honrados y laboriosos, sino que se necesita también que tengan cierto grado de ilustración, sin exigir por eso que todos los concejales sean unos sabios, para que se penetren de una serie de cuestiones de orden técnico, y sobre todo, de las relacionadas con el estado sanitario de las poblaciones, que es por demás lamentable, para ver si podemos, de esta suerte, mejorar y rejuvenecer las funciones propias de los Ayuntamientos.

Digo todo esto para que se vea que nosotros, los catalanistas, en esa materia, no tenemos un criterio cerrado, que no predicábamos precisamente para atraer únicamente personas que aceptaran nuestras doctrinas, sino que se trataba de solicitar el concurso de todas las personas de buena voluntad, fueran de la clase que fuesen, con tal que estuvieran inspiradas en los mismos sentimientos patrióticos. Y hasta tal punto nosotros hemos procedido de esta suerte, que al formar las candidaturas para los concejales que habían de regir la ciudad de Barcelona, tuvimos un cuidado especialísimo en que hubiese allí representaciones, no sólo de las diversas clases sociales, sino de las diversas ideas, lamentando que el estado actual de las leyes presente una dificultad para que ciertos individuos que constituyen un elemento vivo de los más importantes en la sociedad actual, se sienten en los escaños de los Municipios, porque la ley no permite que sean concejales los que no pagan contribución; de manera que hoy resulta una especie de discordancia y de antinomia entre las leyes, puesto que si por un lado todo el mundo tiene voto por virtud del sufragio universal, por otro no todos son elegibles, á pesar de ser todos electores.

De no haber sido así, nosotros, en la candidatura habríamos incluido algunos obreros de la ciudad de Barcelona por el respeto que esos obreros nos merecen y porque consideramos que constituyen un factor importantísimo, tanto en el orden social como en el económico, en la tierra de donde nosotros procedemos; pero ya que esto no fué posible, buscamos personas las más distintas en opiniones, y si pudieseis conocer lo que nuestra candidatura significa y lo que representa cada uno de los que figuran en ella, en lo que se refiere á sus ideas, veríais que proceden de distintos campos políticos: unos de ideas las más ortodoxas, otros de opinión más avanzada, quién es liberal, quién más moderado, quién republicano, quién monárquico; de manera que la formación de esa candidatura significaba una armonía perfecta con la manera de pensar que nosotros teníamos y que manifestamos en todos los meetings.

Todo eso, como es natural, fué produciendo un movimiento de opinión que ya empezó á manifestarse de una manera ostensible cuando se verificaron las elecciones de diputados á Cortes, pero que ha ido ahora aumentando de una manera vigorosa hasta dar por resultado el

triunfo de nuestros candidatos en las elecciones municipales, conforme tendré ocasión de decir después.

Frente á esa manera de pensar nuestra y á esos procedimientos generosos, hubo un movimiento, hasta cierto punto contrario, que yo divido en dos factores: un elemento simpático, enteramente favorable á nuestra idea de verdadera libertad y de amplio criterio; y otro que significaba una tendencia que no podíamos aplaudir. A nosotros no nos contrariaba que en los meetings celebrados por los señores republicanos se hubiese marcado la tendencia á avivar el movimiento, solicitando el concurso de las personas que viven dentro de las ideas republicanas, siendo partidarias de la república unitaria ó de la federal, porque en un campo y en otro consideramos que se encuentran personas dignísimas, y desde el instante en que, como ya he dicho, nuestra candidatura se formaba por personas de distintos partidos, incluso el federal, no habíamos de ver con malos ojos, como vulgarmente se dice, que en esos meetings se moviera la opinión pública, se buscaran votos y se hiciera propaganda en favor de las ideas republicanas. Naturalmente que nos eran más simpáticas las federales, porque son afines con las que nosotros sostenemos; pero eso no impedía que, respetando las otras, creyésemos que los republicanos unitarios podían defenderlas para ir á las urnas y alcanzar el triunfo de sus candidatos.

Hasta aquí las cosas marchaban perfectamente. Nosotros habríamos visto con beneplácito que en los meetings se hubiese sostenido la bondad de la idea republicana contra las nuestras; porque ya dije en otra ocasión en el Parlamento que nosotros respetamos todas las opiniones y todas nos son igualmente simpáticas, con tal que se profesen con sinceridad y con verdadera honradez.

Si en esos meetings se hubiera hecho puramente, la propaganda de las ideas contrarias al regionalismo, lo hubiéramos respetado, porque cada uno tiene la libertad de sus opiniones.

Pero no se trataba únicamente de esto, sino que en los más de los casos se daba un tono de agresión, no sólo contra nuestras doctrinas, sino contra nuestras propias personas, suscitando vivos odios y rencores que podían un día conducir á los más lamentables excesos. Todo esto no lo podíamos consentir sin una formal protesta.

He de confesar que estas notas que se dieron en los meetings en contra nuestra, tratándonos de reaccionarios, de medioevales, de arcaicos y con dicitos aún de mayor alcance, no nos sorprendieron grandemente; y no podían sorprendernos desde el momento en que, como resultado de ese movimiento de actividad política en que ha entrado Cataluña de algún tiempo á esta parte, y que ha debido suponer la pérdida de fuerzas y un desgaste positivo por parte de los antiguos elementos que eran los directores de la acción pública, nosotros ya supimos que algunas de esas personas habían emitido la apreciación, más ó menos maquiavélica, y que afortunadamente no ha resultado confirmada, que el día en que los directores á que aludo se

retirasen de la escena, Barcelona quedaría abandonada, siendo víctima de la anarquía y del desorden.

Esta idea fué vertida, no sé con qué clase de fundamento, pero el hecho es que hasta mis oídos llegó la voz de cierta persona que me dijo: cuando vengan las elecciones municipales hemos de provocar en Barcelona un movimiento de terror y desasosiego, para que la gente llamada de orden, esa clase media que no ha demostrado hasta ahora una gran tendencia á la actividad política, se asuste, quede en sus casas y no emita su voto, y de esta manera la ciudad quedará en manos de los que se agiten y muevan más.

Eso que yo mismo oí, me impresionó profundamente, y empecé á comprender que esas manifestaciones que se hacían en algunos meetings, no diré que pudieran obedecer más ó menos á una consigna, pero desde luego armonizaban con la manera de ver de las personas que habían emitido semejantes ideas. Eso, como se comprenderá, empezó á mover la opinión pública en Barcelona y se agitó de cierta manera, haciéndose una verdadera dicotomía, ó aún mejor, una división en tres grandes factores: por un lado, todas las personas pertenecientes á la llamada clase media de Barcelona, todo ese gran núcleo que representa verdaderamente la fuerza viva del trabajo, muchas de esas personas, que conste bien, aun siendo tal vez ajenas á nuestras ideas catalanistas, ó cuando menos indiferentes, sienten, sin embargo, todos dentro de sus pechos ese amor vivísimo que cada uno debe sentir en la ciudad en que ha nacido y por la región en que vive: todas ellas, impulsadas por ese sentimiento de patria, se movían, sentían deseos de entrar en la vida pública y de no retraerse á pesar de las amenazas más ó menos encubiertas que pudieran dirigírseles. Esta enorme agrupación representaba un gran factor, factor tan considerable y complejo que nosotros hemos podido ver, estudiándolo y haciendo el análisis ó la selección, digámoslo así, de los elementos que la constituían y que estaba formado por todas las clases sociales que representan la mayor virilidad de Barcelona, pero ostentando las opiniones más diversas, desde las carlistas, si se quiere, hasta las más avanzadas.

Otro grupo quedaba constituido por la masa republicana, representada por los republicanos federales y por los republicanos unitarios, republicanos que nosotros ya sabíamos que en Barcelona habían de existir en no despreciable número, dadas las condiciones especiales de aquella población, principalmente industrial, y que cuenta, por consiguiente, con un gran número de obreros, que ya saben los señores Diputados que tiende á los ideales republicanos. No nos extrañaba, por lo tanto, que representasen también un factor importante y que sus fuerzas vinieran á estar muy equilibradas con las nuestras. Ya ven los señores Diputados que soy sincero y franco al hacer esta confesión, que viene comprobada en gran parte por el resultado del escrutinio general.

Después había un tercer grupo. Este tercer grupo no tiene numéricamente tanta importancia como los otros dos; este es el grupo de las gentes que, en vez de tener arraigado en

su pecho el sentimiento de la patria orgánica, según podemos decir hoy usando el lenguaje común y corriente, abrigan en su ánimo una especie de idealismo, el idealismo de la patria universal y de la igualdad absoluta; idealismo que se relaciona con otros hechos que podrán merecer más ó menos nuestro respeto en el supuesto de concepciones abstractas, pero que cuando se trata de llevarlas á la práctica, son cuando menos de una realización peligrosa: me refiero al socialismo y al anarquismo. En Barcelona también hay anarquistas; en Barcelona también hay socialistas.

De manera que venían á resultar tres grupos: el primero decididamente todo á nuestro lado, como también parte del segundo, éste constituido por los republicanos federales y unionistas, y por último el tercero, el que podríamos denominar anarquista.

Así estaban las cosas. No negaré yo que los ánimos se habían ido enconando y que cada uno procuraba sumar fuerzas para el día del combate. Esto es perfectamente natural, eso es, podríamos decir, usando términos médicos, fisiológico y altamente humano. Y si nosotros podemos explicarnos la gran frialdad con que se realizan los actos políticos de los países del Norte, en donde la sangre, permitidme que os lo diga, es de horchata, no podemos desconocer que en los países meridionales, en los países como el nuestro, en donde por las venas circula sangre muy viva y muy rutilante, es natural que esos actos y que esos choques, vayan acompañados de determinadas violencias.

Pero había otra cosa, que es la que ya ha dado cierto carácter de mayor gravedad á lo que ha ocurrido en Barcelona. Nos ha parecido á todas las personas de regular entendimiento y extrañas á toda pasión, que esos movimientos que yo estoy describiendo, pero me refiero sobre todo al último, no eran de todo punto espontáneos, sino que podían obedecer á provocaciones ó, cuando menos, á que se dejaran desarrollar por parte de la autoridad con los brazos cruzados y hasta con cierta complacencia. Las manifestaciones externas así parecen demostrarlo, y para decirlo de una vez, el convencimiento general de la ciudad de Barcelona es que el señor gobernador civil de la misma no ha permanecido indiferente á esta acción, y que en vez de tener en Barcelona un representante del Gobierno de S.M., de todo punto independiente, imparcial, guardador de las leyes y defensor de los derechos de todo el mundo, se le ha visto inclinado contra nosotros y á favor de los partidarios del desorden.

Hemos visto á ese señor gobernador sumamente activo cuando se ha tratado, por ejemplo, de enfrenar movimientos más ó menos apasionados, pero catalanistas. Todos recordaréis á este propósito lo que sucedió no hace mucho tiempo con motivo del acto realizado por unos jóvenes, que llevados de un sentimiento patriótico intenso, una noche, después de un banquete, fueron al salón de San Juan á depositar una corona al pie de una estatua allí erigida, con beneplácito del Ayuntamiento y del Estado, á don Rafael de Casanova, de aquel patriota que murió en las murallas de Barcelona durante los famosos asaltos que sostuvo la ciudad

contra las tropas castellanas y francesas. Bastó esa acción juvenil, entusiasta, para que el señor gobernador inmediatamente pusiera mano disolviendo aquellos grupos que á las altas horas de la noche se formaron, con carácter pacífico, en el paseo de San Juan, poniendo presos á treinta individuos de los que constituían los grupos referidos. Se instruyó el proceso correspondiente, que todavía no ha terminado, ni sabemos cómo terminará; pero aquellos jóvenes quedaron incomunicados algunas horas en prisión, como criminales. Lo recuerdo únicamente para hacer observar la diferencia de criterio, según se ha tratado de unas manifestaciones ó de otras. En este caso, energía extraordinaria, que estuvo reñida con la prudencia que deben tener los hombres de gobierno, y en el otro, la indiferencia, ó cuando menos pasividad, á pesar de tratarse de actos peligrosos.

Todo el mundo sabe lo que ocurre en momentos electorales; la autoridad ha de emplear su prestigio siendo como un padre de todos, el protector de todos, y sin embargo, es evidente que en Barcelona se formularon amenazas, pero de carácter muy violento, contra los individuos que fuesen á depositar sus votos en las urnas, so pretexto de que iban á emitir sus sufragios en pro de los candidatos regionalistas. Y por si vosotros no queréis creer en mi veracidad, voy á leer aquí lo que ha dicho un periódico tan sesudo, reflexivo y ajeno á todo apasionamiento, como es el Diario de Barcelona. Este periódico condensa en las siguientes líneas lo que estaba pasando:

«No obstante las amenazas proferidas á ciencia y paciencia de las autoridades y de los presagios hechos para atemorizar al cuerpo electoral; no obstante haberse dirigido excitaciones al asesinato cuando se dió por santo y seña á los matones que «de la cárcel se sale, pero del cementerio nadie vuelve»; á pesar de que anteayer noche hubo quien tropezó con exaltados que salían de las tabernas dispuestos á dar cuenta el domingo de aquellos que se les opusieran en los colegios electorales; no obstante haber convocado el señor Lerroux á los ciudadanos sin voto para ayer mañana, á las ocho, en la plaza de Cataluña, se habían reunido á dicha hora no más de 300 individuos, quienes con varios jefes republicanos, visiblemente contrariados, al frente, bajaron por la Rambla, subdividiéndose en pequeños grupos y volviéndose á reunir varias veces durante las horas de la votación, sin duda para demostrar que, destituido el gobernador por el señor Lerroux, ellos se encargaban de la policía del desorden durante todo el día.»

Y para no fatigar más á los señores Diputados no acabo de leer el suelto, que aún es bastante largo.

Es de advertir que esta reunión amenazadora había de estar verdaderamente consentida por el señor Gobernador, quien debía tener necesariamente noticia de ella, y debía tenerla si recordó en aquel instante el art. 190 del Código penal, que dice textualmente:

«Los promovedores y directores de cualquiera reunión ó manifestación que se celebrare sin haber puesto por escrito en conocimiento de la autoridad, con veinticuatro horas de

anticipación el objeto, tiempo y lugar de la celebración, incurrirán en la pena de arresto mayor y multa de 125 á 250 pesetas.»

Este artículo demuestra, según añade el expresado diario, que los republicanos se reunieron el domingo, sabiéndolo nuestra primera autoridad, á quien han debido dar cuenta de sus propósitos por escrito, y no sólo por escrito, sino también de viva voz, en las repetidas y hasta ahora inexplicables conferencias que con él han celebrado; y es de suponer que le participarían sus propósitos. Y ya, en ese terreno de confianzas, no sería tampoco extraño que el Gobernador les participara los suyos: cuando menos está demostrado que hubo inteligencia, porque cosas como aquellas no se anuncian, y si se anuncian, no se pueden realizar si no se cuenta previamente con la autoridad.

Y en prueba de que quería producirse en más ó en menos el terror, en otro periódico afín á las ideas sostenidas por aquel tercer grupo que ya he indicado, se dictaban ciertas reglas, que son las siguientes:

«Los republicanos que se dispongan á defender con energía la sinceridad electoral deben tener en cuenta:

»1.º Que como el titulado partido catalanista no dispone de masa popular, las columnas de votadores falsos ó de valientes que defienden su causa, estarán compuestas de miserables alquilados...» Y alquilados los miles y miles de personas, de la mayor respetabilidad, que fueron á depositar sus votos en las urnas! «y que por muy alto que se les pague el alquiler, no será tanto que se les arroje al extremo de perder la vida.»

»Frente á tales elementos, una actitud resuelta y un garrotazo oportuno bastarán para ponerlos en dispersión.

»2.º Que en caso extremo, de la cárcel se sale, pero del cementerio nadie vuelve.

»3.º Que no debe esperarse á que la provocación se manifieste en forma contundente. Mejor es madrugar.

»4.º Que si, como tienen por costumbre, echan por delante turbas de chiquillos ó estudiantes, no debe la energía de los republicanos ensañarse con ellos. Para espantarlos bastarán unos cuantos puntapiés.

»5.º Que si el tránsito público se ve demasiado interrumpido y molestado por la circulación de ciclistas que no lleven uniforme indicador ó insignia que les acredite como empleados de negocios particulares, bastará meter con suavidad un bastón entre los radios de las ruedas ó pinchar los neumáticos para evitar atropellos.»

El periódico que publicó esas reglas de conducta, es un periódico republicano.

A pesar de eso, señores, vino el día de la elección, y era verdaderamente satisfactorio ver cómo personas de todas las condiciones sociales, ancianas muchas de ellas, hasta valetudinarias, dando muestras no tan sólo de fe en las ideas que habíamos sostenido, sino hasta

de cierto valor, porque para ciertas personas era necesario el valor, ante esas amenazas, para lanzarse á la calle á depositar sus votos en las urnas, acudieron á los comicios, para votar nuestra candidatura.

De modo que fué un movimiento electoral verdaderamente extraordinario; desde luego superior al que tuvimos ocasión de ver cuando se verificó nuestra elección. De manera que con esa especie de terror ó miedo que quiso inspirarse, no se pudo evitar que saliesen las gentes de sus casas y que fueran á depositar sus votos; y no sólo no se impidió esto, sino que no se impidió tampoco otra cosa que tenía para nosotros una importancia inmensa; es á saber: que la numerosa clase obrera de Barcelona, clase por demás honrada y trabajadora, de costumbres muy morigeradas, y que en su mayor parte está formada por personas que profesan ideas republicanas, firmemente profesadas, unas en concepto federal, otras en concepto unitario, se mostrase como se mostró sorda á aquellos llamamientos y en el admirable estado de compostura en que nuestra clase obrera se presenta de ordinario los días de fiesta en las calles de nuestra ciudad.

Esta fué la gran ventaja que se logró; es decir, un hecho negativo, opuesto á lo que podían hacer temer aquellas amenazas á que antes me he referido. Nuestra clase media no se asustó, dió muestras de virilidad y de carácter, y la inmensa clase obrera, que podían haber esperado los que no la conocen que había de sumarse á ese tercer factor á que me he referido antes, esa inmensa clase obrera, lo digo en honra suya y con gran beneplácito mío, permaneció extraña á esos manejos. Ellos tienen sus ideales políticos, tienen también sus ideales sociológicos, entran formando un gran núcleo dentro de la escuela socialista; pero esas personas honradas y laboriosas quisieron hacer una diferenciación entre lo que son las ideas políticas y las ideas sociales, nobles, nobilísimas, y lo que no era más que un complot para realizar una agresión contra elementos dignos de todo respeto.

Nosotros nos felicitamos de que hayan fracasado tales intentos, y el resultado de la elección no ha podido ser más satisfactorio; satisfactorio para nuestras ideas, satisfactorio para las ideas republicanas, eso es evidente; pero, en cambio, ha sido un desastre para el Gobierno de S.M.

A pesar de tener preparada y organizada la función electoral, á pesar de contar con esa gran fuerza, con esos grandes medios que da siempre la posesión del poder, ¿cuál ha sido el resultado de las elecciones? Los catalanistas, 11 concejales; los republicanos, 10; las candidaturas ministeriales, 5; es decir, 21 concejales de oposición y 5 ministeriales. Ha sido verdaderamente un desastre para el Gobierno. No hago ahora la crítica de lo que eso significa; no hago absolutamente más que señalar hechos. Y aun esos 11 puestos que hemos obtenido es porque se nos han descontado cuatro, porque nosotros hemos creído verdaderamente obtener 15, teniendo á la vista las certificaciones y demás comprobantes, y no sabemos en virtud de qué

artes, porque nosotros no presenciábamos el escrutinio, ha resultado que en vez de los 15 tenemos 11. Nos damos de todas maneras como satisfechos.

Pero toda esa elección no tuvo lugar sin grandísimos atropellos. Yo ya espero que se diga que los atropelladores fuimos nosotros; pero debo decir que la lógica, y la lógica siempre se impone, demuestra que no pudieron salir de nuestro bando. ¿En dónde tuvieron lugar esos atropellos? En aquellos colegios electorales de Barcelona, en donde vive la población fabril é industrial, allí no los hubo de ninguna clase. Pues si nosotros hubiéramos querido cometer atropellos, ¿cabe pensar que fuéramos á cometerlos precisamente allí donde teníamos ganada justa y dignamente la elección?

Yo apelo, señores, al buen sentido. ¿Cómo habíamos nosotros de realizar coacciones en aquellos colegios donde teníamos las urnas llenas de papeletas de nuestros amigos, como se puede comprobar? Admitir eso sería una falta de buen sentido verdaderamente inconcebible. Hubo la tranquilidad más completa en aquellas inmensas barriadas donde dominaban los elementos republicanos, y en cambio los grandes atropellos tuvieron lugar en el barrio de la plaza de Santa Ana, que es el núcleo de la antigua ciudad, habitado por la clase media, y yo casi siento hacer distinción de clases, porque es cosa que no me agrada; pero de todas maneras, donde habitan personas que por su carácter, por sus costumbres, por sus antecedentes, podíamos nosotros contar con la casi seguridad de que estaban á nuestro lado; y sin embargo, allí se desarrollaron los más lamentables sucesos.

Los atropellos de la plaza de Santa Ana fueron verdaderamente deplorables, porque allí se presentó una turba, un núcleo, primero pequeño, constituido por 60 ó 70 individuos que intentaron asaltar el colegio electoral, y gracias al valor verdaderamente heroico de los señores que estaban dentro del local, los interventores y el presidente, y sobre todo de un guardia municipal, que se aprestaron á la defensa, muy natural, después de la agresión de que eran objeto, ese grupo tuvo que retirarse; pero al cabo de una hora vino de nuevo la turba, reforzada por 100 ó 200 personas, de un aspecto... yo no quiero ofenderlas, pero que puedo asegurar que no era el del obrero catalán; porque el aspecto, el aire, el porte y el vestido de nuestro trabajador son característicos, y las personas que formaban aquel grupo presentaban un aspecto muy distinto.

Esa turba fué la que intentó el asalto del colegio electoral, no pudiendo realizarlo porque aquellas tres ó cuatro personas y el guardia municipal, á que antes me he referido, se pusieron en actitud tal de resistencia y de defensa, que hicieron imposible que el grupo realizara su propósito. Se cruzaron una infinidad de tiros; hubo, hasta creo, que dos heridos, y á todo esto, señores ministros, la ciudad estaba abandonada; si había agentes de policía, era en número tan escaso que no llamaba la atención; si había policía secreta, ésta permanecía con los brazos cruzados. ¿Sabéis lo que ocurrió en aquellos momentos de ansiedad verdaderamente

extraordinaria? En aquellos momentos ocurrió que se telefoneó á la autoridad militar por una entidad de Barcelona, según se cuenta; yo no puedo dar seguridad absoluta de ello, pero lo creo verosímil en vista de aquella inacción de la policía y de las fuerzas que habían de estar bajo la dirección del Gobernador. Se pidió su auxilio, y por indicación de aquélla, salió inmediatamente la guardia civil que había estado encerrada en los cuarteles durante aquellas horas, á pesar de los atropellos que he relatado y de otros que no describo.

Pero no fué esto solo, hubo también atropellos en las calles de Rosellón, Muntaner y Aribau, y á pesar de todo, las fuerzas de defensa pública tardaron en acudir, ó no acudieron, á dichos colegios. Al fin la guardia civil y la municipal se apoderaron de la plaza de Santa Ana, y en un momento todo aquel inmenso grupo que pretendía asaltar el colegio electoral, desapareció como por encanto y quedó restablecido el orden.

Y no pararon aquí, señores, los atropellos, sino que también los hubo en casas particulares. Ya no se trataba de asaltar un colegio, que dada la agitación de los espíritus, esto, si queréis, es hasta cierto punto comprensible; se allanaron domicilios, y allí se atropelló todo, se abrieron gavetas, se removieron papeles en busca de no sabemos qué, y esto realmente es un hecho de una gravedad, dentro de nuestra Constitución, verdaderamente extraordinaria.

Pero todavía hay más: todo esto sucedió el domingo, y el lunes (yo suplico á los señores Diputados que se fijen bien en lo que voy á declarar), el lunes empezó á correr la voz, vaga, pero que después adquirió consistencia, de que habían salido de la cárcel algunos, quincenarios, formando un grupo mandado por un sujeto que también parece que contribuyó á los atropellos del día anterior, y esas personas empezaron á moverse por Barcelona; algunas de ellas fueron á mi casa en actitud realmente poco simpática y tranquilizadora; no me encontraron, fueron á casa del señor Rusiñol, y no habiéndole encontrado tampoco, se dirigieron á la Liga Regionalista, en donde tenemos nuestro centro y nuestras oficinas; preguntaron por mí, haciendo la indicación verdaderamente ridícula (que nosotros por poco entendimiento que tuviésemos no podíamos dejar de comprender) de que se nos iban á ofrecer, porque ellos eran catalanistas rabiosos, y que estaban en contra de aquellos atropellos y de ciertas turbas que habían recorrido el día anterior las calles de Barcelona; ofrecimiento que, como se comprenderá, nosotros no podíamos aceptar.

Y para que la comedia resultase más burda, ese grupo de personas, de un aspecto realmente agresivo, pasó por la Rambla y por la Redacción de La Veu de Catalunya, y allí gritaron ¡Visca La Veu de Catalunya!, con objeto de ver si podían lograr que salieran al balcón los redactores y aceptasen aquella espontánea manifestación. Vino la noche, y ese mismo grupo se presentó en la Liga Regionalista, y pretendió subir al local; pero como nosotros estábamos ya advertidos de lo que nos iba á suceder, que no podía ser agradable, nos dispusimos á la natural defensa, porque uno debe defenderse, sobre todo cuando no cuenta con el apoyo de la autoridad,

puesto que hay derecho á la vida. Nos pusimos en actitud de defensa dentro de nuestra casa, y permitimos que subiesen nada más que dos comisionados, cerrando después la puerta; nos hicieron las mismas manifestaciones, diciendo que iban á ofrecérsenos al objeto de combatir á las turbas de desalmados, y que ellos eran esto y lo de más allá; es de presumir que estaban embriagados, siendo algunos de ellos de un aspecto verdaderamente sospechoso. Hasta entonces la policía (y llamo la atención sobre este hecho), que estaba en la plaza de Cataluña, que es donde nosotros tenemos nuestro local, permaneció allí con los brazos cruzados. Vista la imposibilidad de penetrar en nuestro domicilio, salió el grupo, atravesó la plaza de Cataluña, enfiló por la Rambla, seguido entonces por la policía, y cuando llegó á la calle del Carmen, no sabemos cómo, se cruzaron algunos tiros. (El señor ministro de la Gobernación: ¿Con quién se cruzaron los tiros?) Entre la policía y el grupo. (El señor ministro de la Gobernación: ¿Pero iba acompañándole á tiros? -El señor Rusiñol: Agrediendo á la policía. - El señor ministro de la Gobernación: ¿Agrediendo á quien le iba acompañando?) Exactamente. La policía iba detrás, junto al grupo, y al llegar á la calle del Carmen empezaron á sonar tiros, y hasta resultaron dos heridos, de los cuales creo que uno ha fallecido.

Yo me atrevo á dirigir un ruego al señor ministro de Gracia y Justicia, aquí presente, y ese ruego consiste en que tenga la bondad de inquirir de una manera categórica los nombres y el número de las personas que formaban aquel grupo y que salieron de la cárcel. (El señor ministro de Gracia y Justicia: ¿Pero S. S. asegura que eran presos?) Todo el mundo lo dice, pero así sabremos si es verdad ó no; yo le suplico á S. S. que se informe por el jefe de la cárcel á ver si... (El señor ministro de Gracia y Justicia: Por de pronto niego en absoluto el hecho; después haré las investigaciones oportunas. Esa no es manera de hacer afirmaciones; ó se afirma que salieron de la cárcel, siendo presos, ó no se hace semejante insinuación). Lo que puedo asegurar á S. S. es que por su aspecto... (Rumores. - El señor ministro de Gracia y Justicia: O son presos, ó no lo son. - El señor Rusiñol: Según declaración de ellos mismos, eran quincenarios, como consta en el parte dado por el Gobierno civil). De todas maneras, yo me complaceré de que resulte cierta la negación del señor ministro de Gracia y Justicia; pero de todas maneras, le suplico, y creo que atenderá mi ruego, que pida al alcaide de la cárcel de Barcelona una lista, y la traiga aquí, de todas las personas que salieron libres durante aquellos días, y especialmente en la vigilia de aquel día, con sus nombres y apellidos categóricos y verdaderos. (El señor ministro de Gracia y Justicia: ¿Estaban libres, ó eran presos? - El señor Rusiñol: Eran quincenarios. - El señor Ministro de Gracia y Justicia: No sé lo que son quincenarios. Yo pregunto: ¿eran presos, ó eran personas libres? Porque si eran libres no eran presos. -El señor Rusiñol: Eran presos hasta el sábado.) - Yo vuelvo á insistir en mi ruego y no apelo ahora al derecho que tengo como Diputado para esclarecer la verdad. Lo que queremos es esto, y nada más; y si conviene que se sepa en el caso afirmativo de que hubieran salido de la cárcel, en virtud de qué mandato; y

venga la orden para que se vea si fué del gobernador ó de otra autoridad; y en presencia de ella tendremos la sinceridad bastante para confesar, si nuestra imputación resultase errónea, que aquellas personas no eran quincenarios, sino que eran ángeles, si se quiere.

Como yo traigo todas aquellas pruebas que confirman lo que he dicho, el mismo periódico á que he aludido antes, dice:

«No afirmaremos que el señor Gobernador civil estuviere de acuerdo con los elementos revolucionarios en estas elecciones, pero no extrañamos que, juzgando por las apariencias, todo el mundo lo crea, porque los jefes de los demagogos convirtieron en tertulia el despacho del Gobierno, cuyas puertas les estuvieran abiertas de día y de noche. Podrá eso sorprender á los que saben que, personalmente, el señor Socías es un perfecto caballero; pero si se tiene en cuenta que es el delegado del Gobierno, se comprenderá que en cumplimiento, sin duda, de órdenes recibidas, haya pretendido ahogar á los catalanistas siguiendo el sistema de los holandeses, que consiste en romper los diques para inundar al país. Los rompió el señor Gobernador y sobre Barcelona cayeron todas las demagogias de garrote, cuchillo y revólver en mano á los gritos de ¡viva la República!» (Un señor Diputado: ¿Qué periódico es?) El Diario de Barcelona.

Señores, esto es lo que ha ocurrido, y como comprendo la fatiga de la Cámara, voy á terminar: pero antes he de tratar incidentalmente otro punto.

Nada absolutamente diré de lo que yo podría manifestar respecto de algo referente también al representante del Gobierno en la ciudad de Barcelona, acerca de algunas cosas que ya son legendarias desgraciadamente en muchos Gobiernos de provincia, porque no quiero agravar el asunto. (Varios señores Diputados: Sí, sí. —El señor Ministro de la Gobernación: Debe S. S. decirlo y probarlo). Se trata sencillamente de la cuestión mal llamada de higiene y la del juego. Yo no he sido testigo presencial, pero si lo desea el señor Ministro de la Gobernación aquí tengo una lista de las casas de juego que hay en Barcelona. (Varios señores Diputados: Que la lea.) No era este mi objeto principal, sino traer aquí á colación todo lo que pueda tener relación estrecha con los hechos desarrollados en Barcelona.

Voy á terminar haciendo una referencia á ese señor gobernador para ver si realmente ha cumplido con su deber respecto de un punto que sé que ha excitado los ánimos en el Congreso y en el Senado, adelantando desde luego que se trata de una imputación falsa. Me refiero á un célebre telegrama que parece que ha corrido de mano en mano.

¿Qué ha ocurrido respecto del particular? Nosotros, los Diputados catalanistas, en la víspera de las elecciones, pisamos por primera vez el Gobierno civil de la provincia de Barcelona, desde que está el actual gobernador, y fuimos únicamente á preguntarle hasta qué punto nuestra ciudad en el día de las elecciones podía contar con su firme apoyo para que todo el mundo hiciese uso de su legítimo derecho. El señor Socías no pudo menos de manifestarnos

que era el hombre de la ley, y que, realmente, amparaba á todo el mundo. Si la amparó ó no la amparó, se deduce de lo dicho antes y de haber quedado huérfana la población de vigilancia hasta las cuatro ó las cinco de la tarde. Pero á propósito de eso, creyó oportuno el señor gobernador increparnos, y ya podéis suponer en qué sentido. Nos dijo que íbamos allí á solicitar su concurso para la libre emisión del sufragio, pero que nosotros éramos mucho más culpables porque habíamos cometido crímenes de lesa patria. (Rumores.)

Tengan paciencia los Sres. Diputados. Nos dijo que iba á enseñarnos un telegrama que él atribuyó á nosotros, dirigido por la agencia Fabra, que se limitó á reproducir una noticia publicada por un periódico local en el que se decía que en un meeting presidido por mí se habían hecho manifestaciones separatistas, y no sólo esto, sino que uno de los oradores, que ahora ha salido concejal, había dicho que los catalanistas habían pedido el auxilio y el apoyo de Francia en pro de su objeto. Confieso, Sres. Diputados, que me indigné, y me indigné, porque el gobernador, en uso de su derecho, si se quiere, y temeroso de que circulando aquel telegrama pudiera ser causa de la agitación de los espíritus, lo retuvo, por más que se tratara de un telegrama particular, como una carta: me indigné en el concepto de que el telegrama contenía imputaciones de todo punto falsas. No duden los Sres. Diputados de que si participásemos de esas ideas, si fuéramos separatistas, si, como el gobernador dice, hubiéramos pedido el auxilio de Francia, tendríamos valor bastante para manifestarlo aquí. (Varios Sres. Diputados: Aquí, no. - El Sr. Rusiñol: No estaríamos aquí.)

Vosotros, en uso de vuestro derecho, nos arrojaríais de la Cámara; perfectamente; pero yo tendría el valor de decirlo. (Varios Sres. Diputados: Está bien.) Yo aseguro que en el meeting presidido por mí, como en todos los meetings que he tenido el honor de presidir, no se han hecho manifestaciones de separatismo; siempre se ha dicho que nosotros á lo que aspiramos es á la autonomía, pero á la autonomía dentro del Estado español; jamás al separatismo; menos al anexionismo. ¿Hemos de desaparecer como región para entregarnos en manos de extranjeros? Nunca, nunca, jamás. (Muy bien.)

Esto es lo que sucedió. Yo esperaba que el gobernador, que en virtud de una cuestión de orden público retuvo ese telegrama, que nosotros, bajo nuestra fe de caballeros, rechazamos, además de que había en el meeting un representante de la autoridad y nada le comunicó al gobernador; yo esperaba, repito, que ya que ese gobernador no dió curso al telegrama, cuando fué expedido, no le daría después; y al cabo de un mes, para fomentar aquí esa especie de lucha, de guerra contra nosotros, le ha dado circulación.

Yo concluyo, Sres. Diputados, preguntando al Gobierno de S.M., de una manera categórica, clara y rotunda, sin anfibologías de ningún género, si el Gobierno está satisfecho de la acción gubernativa del señor Socías; si ha cumplido exactamente con su deber; si merece el

aplauzo y el apoyo del Gobierno; si ha sido la fiel representación de la opinión del Ministerio. No deseo saber nada más.

(...)

Seré sumamente breve, porque me ha parecido que el Sr. Ministro de la Gobernación es un excelente abogado, aunque yo no sé si hoy ha sido excelente abogado de una buena ó de una mala causa. De todas maneras, yo soy el primero en reconocer su talento y la habilidad con que ha ido sorteando todas las dificultades, sin que pueda añadir, porque sería engañarme á mí mismo y á la Cámara, que haya llevado á mi ánimo el convencimiento de la tesis contraria á la que yo he sostenido.

Respecto al gobernador de Barcelona, he de decir á S. S. que yo ni le conocía personalmente hasta que fuimos á conferenciar con él al Gobierno civil. No me mueve ningún rencor ni odio en contra de aquel gobernador, ni contra persona alguna; vea S. S. si extendo bien la manifestación de mi manera de ser moral; contra ninguna persona, ni siquiera contra aquellas que me hayan atacado personalmente. No entra eso en mi manera de ser.

Yo he hablado aquí, no del caballero Sr. Socías, sino de la representación del Gobierno en Barcelona. Yo supongo que como caballero es intachable; no tengo motivos para dudar de su caballerosidad; yo me refiero á su actitud delante de nuestro pleito.

Eso, sí, de todas maneras yo había de hacer un elogio del gobernador, porque realmente ha sido demasiado puritano en eso de mover el manubrio electoral, puesto que con todos los elementos de gobierno que ha tenido en sus manos ha perdido las elecciones, y esto realmente por un lado le honra, y por otro, dentro del convencionalismo, dentro de esa serie de mixtificaciones de las elecciones con el sufragio universal, no le podríamos dar una nota de sobresaliente. Yo me felicito, sin embargo, de que la elección haya dado el resultado que todos sabemos.

De modo que yo no ofendo personalmente al gobernador; me refiero á su actitud como representante del Gobierno, y lo que yo he deseado saber es si el Gobierno se hacía solidario de la conducta del gobernador ó si la rechazaba y reprobaba. Como yo sé que en Barcelona hay agitación en los espíritus; como no puede dudarse que esas manifestaciones de la prensa no surgen así, de una manera automática, sino que obedecen á un eco más ó menos vago de la opinión pública; como yo sé cuánto ha contribuído á esto la conducta del gobernador, yo esperaba que el Gobierno de S.M., con todas las reservas precisas respecto á la persona del Sr. Socías, nos hubiese dicho cuando menos que aquella autoridad no había sido afortunada en la manera de representar al Gobierno de S.M. Parece que, por el contrario, el Gobierno está satisfecho y que el Sr. Ministro de la Gobernación, puesto en lugar del Sr. Socías, hubiera hecho lo propio; esto ha dicho S. S., y esto, á la verdad, me entristece; porque no dude S. S. que dentro de la agitación que existe en aquella ciudad se habría producido un beneficio moral

considerable si se hubiera visto que el Gobierno, recapacitando sobre esta cuestión, daba á las cosas su verdadero valor, lo cual no tendría nada de particular, porque en el mundo todos estamos expuestos á equivocarnos. Yo esperaba eso, y por ello la impresión moral que me ha producido el discurso de S. S. es la que acabo de exponer.

Ha hablado S. S. de otros detalles, algunos de los cuales no los considero de gran importancia. Ha hablado de eso de la plaza de Santa Ana y del atropello que quiso ejercerse en la Liga regionalista. Si no le molestase la alusión, yo apelaría al testimonio de alguna persona aquí presente, que se honra también con el carácter de Diputado, que estaba aquel día en aquel local, que fué testigo presencial de los hechos y podría decirnos lo que ocurrió, y su voz sería tanto más significativa y tanto más imparcial, cuanto que ese Sr. Diputado ha sido enemigo nuestro durante un largo período de tiempo, creyendo, no sé si erróneamente, que yo respeto la opinión de todo el mundo, que nosotros éramos separatistas, y como se ha convencido de que no lo éramos, no tiene ya inconveniente en prestarnos su valioso apoyo. (El señor Peris Mencheta: ¿Me alude á mí S. S.?) Sí, señor. (El Sr. Peris Mencheta pide la palabra.)

Al decir yo que Barcelona había estado indefensa hasta las cuatro de la tarde, me refería á falta de protección en los puntos donde se cometían los atropellos respecto al apoyo de la autoridad; pero no dude el Sr. Ministro de la Gobernación de que Barcelona tiene la virilidad bastante para defenderse á sí misma, y no dude de que si aquel día hubiese sido menester que todos nosotros nos hubiéramos defendido, lo habríamos hecho muy gallardamente; pero repito que he aludido al apoyo que debía prestarnos la autoridad.

Respecto á lo que S. S. dice de que si pasaron tantos ó cuantos minutos antes de que saliera la guardia civil á restablecer el orden en la plaza de Santa Ana, yo puedo decir á S. S. que pasaron bastantes más de los que ha dicho, y se lo puedo asegurar bajo mi palabra y hasta le puedo decir que estuve en el despacho de una autoridad, adonde fuí para protestar de lo que estaba ocurriendo en la plaza de Santa Ana y que continuaba aún sin auxilio, y pude presenciar cómo aquella autoridad, muy respetable y que se ha portado dignamente, sobre todo durante el escrutinio, conferenciaba con el señor gobernador, diciéndole: «Mande fuerzas, señor gobernador, á la plaza de Santa Ana; yo no las tengo; mándelas V.E.» Esto prueba que no ha habido esa solicitud en acudir pronto al sitio donde se pedía el auxilio, hasta que, el Sr. Ministro de la Guerra lo sabe mejor que yo, se pidió la protección del capitán general.

Lo que acabo de decir es lo que principalmente tenía que rectificar; de modo que aquí concluyo, diciendo á la Cámara que si acepta ese criterio establecido por el Gobierno de S.M., otro que día que haya lucha electoral en Barcelona habremos nosotros de erigirnos en defensores de nosotros mismos.

Sesión del día 19 de noviembre de 1901.

Señores Diputados:

Valor no escaso necesito para levantarme en este momento, puesto que la Cámara se halla todavía bajo la impresión de los rasgos oratorios, que yo soy el primero en admirar, del Sr. Azcárate. Como quiera que mis amigos y yo no hemos venido únicamente á Madrid con el objeto de llamar la atención del Congreso respecto de la interpelación que tuve el otro día la honra de explicar, sino que hemos venido aquí al propio tiempo para tomar parte en los debates que puedan interesar de una manera directa al país en su totalidad, precisamente por este deber moral, que cumplo yo gustosísimo, me levanto á hablar en este momento y seguro, Sres. Diputados, de que os causará sorpresa que un hombre como yo, ajeno de todo punto á la cuestión de números, de cifras y de cantidades, se levante para tratar de un asunto referente á los presupuestos del Estado. Pero no os habrá de extrañar, si tenéis en cuenta que, como decía perfectamente ayer el Sr. Azcárate, en el presupuesto hemos de ver algo más que una presentación de cifras y de cantidades. Los presupuestos vienen á ser algo así como el reflejo del estado general del país en todas sus manifestaciones. De manera, que aun no siendo fuerte en el juego aritmético, basta fijar la atención, en líneas muy generales, respecto de lo que importa tal cifra y cuál otra en los gastos y en los ingresos, pero especialmente en los gastos, para que cualquier persona de mediano entendimiento pueda formarse una idea clara de las condiciones del país que ha de ser regido por aquellos presupuestos. A mí me bastaría, por ejemplo, fijarme en dos cantidades que en esos presupuestos figuran y que dan una nota especialísima á nuestra Nación. Por un lado, noto que en los presupuestos del Estado se consignan simplemente unos 18 millones de pesetas para su cultura intelectual; es decir, aproximadamente una peseta por habitante, siendo así que otros países como Italia, Alemania, Francia y Noruega misma, tributan por habitante de 5 á 9 pesetas. De manera que esta cifra tan sólo explica perfectamente el estado de decadencia intelectual de nuestro país, indica perfectamente el número, deplorable, que entristece el ánimo, de analfabetos que tenemos en España; y por otro lado me encuentro con otra cifra aterradora, por lo cuantiosa, que da también carácter á lo que está ocurriendo en España.

Me refiero á esos 71 millones de pesetas que figuran en el capítulo de clases pasivas. Esto tiene una importancia inmensa bajo el punto de vista sociológico, y de todas maneras indica que hay un número considerable de personas que no toman parte activa en las funciones del Estado y que, sin embargo, viven de él; una cantidad tan grande, una cifra tan crecida en esos presupuestos, que casi parece que estamos en camino, si no cambiamos el rumbo, de que España quede convertida en una inmensa casa de Beneficencia.

Y no es que yo piense en manera alguna que el Estado no deba retribuir servicios prestados, porque aunque influyó muchísimo en mi ánimo la manera como calificaba ayer el Sr. Azcárate, con su habitual elocuencia, lo que debe entenderse por derecho adquirido, no quiero

ser tan radical como S. S., y comprendo que el Estado debe contribuir al sostenimiento de la existencia de aquellos individuos que le hayan prestado servicios positivos, dignos de recompensa; pero de esto al abuso que se viene haciendo respecto á la facilidad con que se ingresa en ese capítulo de las clases pasivas, ya se comprenderá que hay una gran diferencia. Por consiguiente, decía yo, bastaría fijar la atención, sin conocer los mecanismos elementales que sirven para la elaboración de un presupuesto, en estas dos cifras escuetas y descarnadas, para comprender por lo mucho que significan, que en nuestro país falta cultura y tal vez abunda el deseo de vivir de la nómina á expensas del Estado. Y esto realmente es triste, porque, no diré que formemos una excepción entre todas las naciones, pero sin duda que pocas habrá que presenten ese enorme gravamen en su presupuesto.

Como yo entiendo que en los presupuestos se refleja el estado del país, creo al propio tiempo que el que forme esos presupuestos no ha de limitarse puramente á organizar la recaudación de contribuciones, sino que es preciso que, obrando dentro de un criterio verdaderamente científico, al hacer un presupuesto no se limite á ese trabajo consistente en buscar un equilibrio entre los gastos y los ingresos, sino que importa que tenga conocimiento perfecto del estado del país en que vive y de las condiciones en que se encuentra en aquel momento determinado, para que en virtud de ese juicio previo, y como consecuencia de él, haga el presupuesto. Yo entiendo que el verdadero hacendista ha de obrar de esa manera. Y si los autores de ese presupuesto, ó cualquiera otro que venga calcado en ese criterio, se penetrasen bien de la situación del país, en lo que toca á las condiciones propias de los individuos que lo constituyen, y se convenciesen claramente del estado en que se encuentra la Nación, es muy posible que esto influyera en la modificación de ese mismo presupuesto, y tal vez el Gobierno actual no habría aceptado de plano los presupuestos del Sr. Fernández Villaverde, sino que habría podido modificarlos en más ó en menos en los capítulos dignos de alguna reducción, que son aquellos cuya reforma me atrevo á exponer á la consideración del Congreso. (El Sr. Ministro de Hacienda: El presupuesto de gastos no lo modificó el Sr. Fernández Villaverde. El arreglo de la deuda nada más.)

Eso para mi, Sr. Ministro, es secundario: yo insisto en mi tesis, porque aunque el Gobierno actual hubiese presentado aquí un presupuesto más ó menos gravoso que el del Sr. Villaverde, pero sin sujetarse á aquel estudio previo de las condiciones del país, ya individual, ya colectivamente como Estado, yo siempre habría dirigido al presupuesto las mismas impugnaciones que estoy dirigiéndole.

Pues bien; el Gobierno actual debiera haber empezado por comprender que España está atravesando un período que no le permite hacer ciertos alardes, no diré quijotescos, porque la palabra sería ruda, sino ciertos alardes de una fuerza que realmente no posee. Yo creo que una nación, cuando ha pasado por el camino estrecho que desgraciadamente acaba España de

recorrer; cuando una nación se derrumba de la manera tan estrepitosa como lo ha hecho la nuestra; cuando pesa sobre ella una catástrofe tremenda, y creo que esto nadie lo negará, lo que debe hacer es recogerse dentro de sí misma, y organizarse, ilustrarse, trabajar y adquirir energías para futuras luchas. Esto es lo que hizo Prusia después de la derrota de Jena, y esto es lo que ha hecho Francia después del desastre de Sedán. Si entonces aquellas naciones, á raíz misma de tan dolorosos acontecimientos, hubiesen querido desarrollar una fuerza impulsadora y hasta agresiva contra el extranjero, es seguro que no hubiesen llegado á alcanzar el poderío de que actualmente disfrutan, y que, por lo que toca á la vecina República, la ponen en camino tal vez de que en tiempos futuros pueda adquirir una especie de revancha de aquellos desastres.

Pues bien; yo creo que nosotros debemos hacer lo mismo; y, partiendo de este modo de pensar, creo que si el Gobierno hubiese querido aceptar el sano criterio de que España en la actualidad significa muy poca cosa en el movimiento internacional, pero que todavía tiene dentro de sí, y yo me complazco en reconocerlo, energías suficientes, y con ellas bien dirigidas, esta Nación podría recobrar el vigor perdido, y ya vendrían otros días; porque las naciones cambian y circulan, como cambia y circula todo; y las que hoy están en el emporio, otro día caerán en la decadencia; y nuestra Nación, robustecida de esta manera, podría aún un día, que tal vez no veamos nosotros, haber llegado á cumplir una misión; porque así como ha cumplido grandes misiones en el pasado, puede estar llamada á cumplirlas también en el porvenir.

Si el Gobierno hubiera hecho esto, tal vez habría resultado que esos capítulos, que son los más onerosos, los relativos á Guerra y Marina, no hubieran sido tan excesivos; si nuestros gobernantes se hubieran convencido de que nosotros no estamos más que en actitud de vivir dentro de nuestra casa, y de no buscar complicaciones en el exterior, es muy posible que esto hubiese justificado una reducción de gastos. Pero nada de esto se ha hecho, y se ha entrado en la vía que se deduce del estudio mismo de ese presupuesto.

Lo mismo diré de otro particular que ya he apuntado. Si el Gobierno de S.M. se penetrase de que el porvenir es de los pueblos cultos, y que los pueblos verdaderamente intelectuales y de ilustración en todos sentidos son los que en la época actual marchan al frente del movimiento europeo, yo creo que el Gobierno, cumpliendo una misión altísima, habría procurado atender á la cultura del país y modificar los presupuestos en este sentido, y si por un lado era posible gran rebaja en los capítulos destinados á Guerra y Marina, por otro lado pudo llevarse la compensación á otros capítulos; y en vez de pedir 18 millones destinados á la cultura del país, se habrían pedido 30, 40, 60, aunque hubiera de hacerse á expensas de nuevos gravámenes en el país, porque cuando los españoles se convencen de la necesidad de que el nivel de la cultura se levante, todos estarán dispuestos al sacrificio; á lo que no están dispuestos es al derroche infructuoso.

Hay también una cosa fundamental que tal vez los Gobiernos, y sobre todo los Ministros de Hacienda, no han tenido presente. Hay una ley fundamental aplicada al asunto que me ocupa, que no puede desconocerse, porque hoy, señores Diputados, todo se regula en virtud de leyes científicas; y así como la política podía ser antes un arte, el arte de gobernar, hoy la política es una ciencia como la biología y como la mayor parte de las ciencias sociológicas. Y ¿qué dice esa ciencia? Una cosa que, después de todo, es de sentido común; porque muchas veces las ciencias no hacen más que confirmar nociones del buen sentido. Esa ciencia dice: todo lo que se extrae de un país, es decir, las tributaciones, es preciso que se convierta en un beneficio; es decir, que ha de haber una verdadera transformación del tributo, algo positivo que produzca aumento de riqueza agrícola, industrial y comercial y aumento de la cultura. Esto es fundamental, una vez satisfechas las atenciones generales del país, porque no significa aquella transformación que haya de devolverse íntegramente la totalidad de lo ingresado para convertirlo en un beneficio material ó de otra índole. Pues esto es lo que no se hace; y no hay más que revisar rápidamente esos presupuestos para observarse desde luego la desproporción enorme entre lo que el país tributa y lo que el país recibe en forma de beneficios debidos á la administración.

Espanta ver en la mayor parte de los capítulos del presupuesto, la gran cantidad invertida en el personal, y lo poco que se invierte en material; no precisamente en el material que se necesita para la mayor perfección del nivel científico, ya que hoy las ciencias en gran parte son experimentales, sino que al hablar de material, me refiero á las mejoras materiales, sensibles, que toca el país, que puede apreciar por sí, con sus propios ojos y tocar con sus propias manos, en forma de canales, de ferrocarriles, edificios públicos, saneamiento de poblaciones y tantas cosas que en nuestro país nos faltan.

Esa desproporción entre los tributos que pesan sobre el país y los beneficios que recibe; esta desproporción entre lo que se gasta en personal y lo que se gasta en beneficio del país, esa desproporción es espantosa, y lo es, porque aquí somos víctimas de la empleomanía, que por otro lado nos conduce también á la desmoralización administrativa; porque por un lado existe el empeño de tener un número considerable de empleados, número inmensamente mayor del que es necesario, y por otro lado, como las fuerzas del país no permiten asignar grandes sueldos, tenemos una infinidad de personas en las oficinas del Estado, que verdaderamente no pueden vivir con la cantidad que el Estado les asigna, y como todo hombre tiene derecho á la vida, se comprende que, á menos de ser, como decía el señor Ministro, espíritus puros, angelicales, el hombre se aparte, para poder vivir, de la línea de moralidad que le viene impuesta. De manera que el asunto, bajo todos sus aspectos, tiene grandísima importancia.

Debo también indicar que los autores del presupuesto no se han preocupado grandemente de la distribución equitativa de las cantidades que son necesarias para el sostenimiento ó para el desarrollo de la riqueza pública, sino que hay una desproporción

verdaderamente enorme entre lo que consume, por ejemplo, ese centro burocrático de Madrid, y lo que consumen las diferentes provincias ó regiones. Y véase cómo yo en estos momentos no hago precisamente la defensa de lo que á Cataluña interesa, sino que hago la defensa por igual de todas las regiones, porque bajo estos supuestos que yo describo, todas se encuentran exactamente de la misma manera, y todas están ansiosas de las mismas reformas. Y aun á trueque de molestaros un instante, yo no he podido por menos de buscar algunas cifras que vienen á comprobar de una manera completa, poniendo este punto á cubierto de toda discusión, lo que acabo de decir.

Tenemos, verbo y gracia, Madrid. Y, señores, al hablar de Madrid, se comprende ya desde luego que aludo al Madrid burocrático, al Madrid oficial, no me refiero precisamente á los habitantes de Madrid, que se encuentran tal vez, y sin tal vez, en las mismas condiciones nuestras, ó casi peores.

Pues bien; resulta que en esta villa consume todo el personal, incluso las clases pasivas, oficinas, centros legislativos, etc., 113 millones, y el material 14 millones, sumando 127.996,993, ó sea el 23 por 100 del presupuesto de gastos, descontando la deuda pública y los ejercicios cerrados. Ya ven los señores Diputados que la cantidad es verdaderamente abrumadora. Pero si nosotros nos fijamos en lo que absorbe Madrid en ese concepto burocrático, y lo que se concede á las 48 provincias restantes, entonces la desproporción, efecto de lo que acabo de decir, ó sea, de esa falta de equilibrio y de igualdad en el reparto, es verdaderamente enorme, dando ya de barato que el sistema actual de gobierno naturalmente ha de traer al centro mismo de la Nación española un gran número de individuos y un gran número de organismos; eso lo comprendo desde luego, y aun cuando ese gran número de organismos que hay aquí disminuya los organismos que ha de haber en el Estado, así y todo la desproporción es extraordinaria. Y así tenemos, por ejemplo (se hace un poco pesado todo lo referente á números, pero no tengo más remedio que molestaros un momento), que en Hacienda el personal central es de 1.407 empleados con 4.269,500 pesetas, absorbiendo, por tanto, el 23'41 por 100 del presupuesto, y en las 48 provincias hay 4.358 empleados; de manera que en Madrid hay más del tercio de la totalidad de los que se encuentran en España, con 8.789,415 pesetas, que divididas por 48 provincias, las corresponde el 1 por 100 del presupuesto total, y en Madrid el 23 por 100. Por consiguiente, 22 por 100 más que en las 48 provincias. Eso verdaderamente es espantoso.

Si nos fijamos en Gobernación, el personal central administrativo es de 281 empleados con 688,250 pesetas; las provincias tienen 347 empleados, no llegan á 100 más en las 48, con 1.114,625 pesetas. En lo gubernativo la diferencia todavía es más colosal, advirtiendo que la desproporción tiene grandísima importancia, porque se relaciona con el orden público, y sobre eso llamo la atención de los señores Ministros.

Tenemos, por ejemplo, que en Madrid hay 437 empleados de vigilancia y 1.039 de seguridad, con un gasto de 1.683,355 pesetas. Todas las provincias juntas, 1.691 empleados de vigilancia, sólo 131 más que en Madrid, y ninguno de seguridad, con 1.466,093 pesetas: cantidad menor la de todas las provincias juntas que la de Madrid. Y á propósito de esto, yo diré que en Barcelona no hay más que unos 300 guardias. Y ¿cómo van á sostener el orden público en Barcelona, con más de 500.000 habitantes y una extensión superficial enorme, mucho mayor que la de Madrid? Es materialmente imposible la vigilancia de Barcelona con tan escasa fuerza.

No sólo pasa esto, sino que en toda la provincia de Barcelona sólo figura un tercio de la Guardia civil, y sólo para Madrid hay un tercio, además de dos escuadrones de caballería y una comandancia de infantería, que, si no recuerdo mal, tiene dos compañías. Es decir, que en Madrid solo hay tanta guardia civil como en cuatro provincias juntas.

Díganme los señores Diputados, si es posible que ese benemérito cuerpo cumpla en Barcelona con la misión que tiene encomendada.

En Sanidad, capítulo tan importante como es en todo país culto, la desproporción entre el Centro y las provincias, es enorme. Cuenta Madrid con 325 empleados, que importa un gasto de 206.662 pesetas, y las 48 provincias juntas tienen 302 empleados, menos que en Madrid, con 302.872 pesetas de gastos. Si nos fijamos en el ramo de Correos y Telégrafos, en Madrid vemos que hay 85 empleados en Correos y 103 en Telégrafos, con un total de quinientas diez y seis mil y pico de pesetas de gasto, y en todas las 48 provincias hay 1.053 empleados de Correos y 3.957 en Telégrafos, con siete millones trescientas cincuenta y ocho mil y pico de pesetas de gasto. Como se ve, la desproporción es manifiesta. No es que yo quiera decir con esto que se reduzcan esos capitales del presupuesto. Así como he indicado antes que el país haría con gusto nuevos sacrificios en pro de su cultura intelectual, haría también un sacrificio para que ciertos servicios como los de Beneficencia, Sanidad, Correos y Telégrafos, que tal como están son un signo de nuestra mala administración, que contrasta con la perfección extrema alcanzado por otras Naciones, y cuanto se hiciese en estos ramos, á pesar de los sacrificios que costase, levantaría el prestigio de nuestro país. Y así por el estilo podría ir siguiendo yo dando cuenta de mis notas sobre los diferentes Departamentos y servicios públicos.

Para no fatigaros no concluiré la lectura, pero no puedo menos de llamar vuestra atención sobre una desproporción que yo considero sumamente injusta y que hace referencia al Ministerio de Gracia y Justicia. Tenemos, por ejemplo, que el Tribunal Supremo consume 500.000 pesetas y todos los Juzgados de España juntos consumen 2.683.000 pesetas. Yo pregunto: dado el gran número de jueces que desempeñan funciones de tanta importancia en toda la Nación, ¿es posible que con tan exigua suma estén recompensados sus servicios y puedan vivir esos funcionarios, que representan un vigor extraordinario en el modo de ser de las Naciones? A más de esa desproporción total, que va en pro de las ideas regionalistas que yo

sostengo, hay que comprender la diferencia que existe entre las necesidades de la vida en una población como Madrid, en una población como Barcelona ó en una población como Valencia, y en un pueblecillo de cualquier región donde esa vida puede hacerse con menor gasto, donde puede vivirse con mayor economía. Todo esto constituye otro argumento en favor de las ideas que nosotros hemos sostenido siempre, contrarias al uniformismo.

Por tanto, sostengo estos dos puntos de vista: primero, que los que han formado ese presupuesto no lo han fundado en el conocimiento de la característica, digámoslo así, de los individuos de España, ni tampoco en las condiciones especialísimas en que el Estado se encuentra; y segundo, que hay desproporción manifiesta entre los servicios que se prestan en Madrid y los que se prestan en las provincias. Tengo aquí otras notas; pero en este instante podrían considerarse interesadas, porque demuestran de una manera palpable que una de las regiones de España en donde el Estado contribuye menos á ese aumento material á que me refería, á esa conversión del tributo en un beneficio, es la catalana, y particularmente la provincia de Barcelona. Reservo por ahora esta nota, porque es muy posible que hoy mismo tenga que hacer alguna referencia á este particular á propósito de la interpelación que tengo ya explanada. Únicamente como dato adelantaré que Cataluña contribuye casi, y aun sin casi, en una cuarta parte del presupuesto de ingresos; pero como ahora no hablo en favor de Cataluña sino en favor de todas las regiones, me limito á lo que acabo de decir; y como final, porque comprendo vuestra impaciencia, únicamente os diré que nosotros, llevados de ese criterio amplio, por más que podamos discrepar en algunos asuntos de importancia dentro de la organización del Estado, como el referente, por ejemplo, á esa cuestión incidental que se ha tratado aquí, de la contribución de consumos, que nosotros consideramos inhumanas completamente inhumana, y por eso hemos incluido su desaparición en nuestro programa, como hemos incluido la supresión de otra contribución, que es la de quintas, como en este instante fijamos nuestra atención muy por encima de esos intereses que nosotros podemos defender en Cataluña, tenemos que manifestar que hay capítulos que deben ser reforzados, así como otros deben ser mutilados para establecer el equilibrio.

Y como antes he hecho una referencia á la Guardia civil, voy á concluir tocando este punto. Hablando en general, habría de referirme, no sólo á la Guardia civil, sino también al Cuerpo de carabineros, y de una manera especialísima al estado en que se encuentran los hospitales militares. Os había de hablar también, si tuviese más tiempo para ello y si tuviese más datos, que no he podido recoger, de otro asunto, respecto del cual debo llamar la atención del Sr. Ministro de la Guerra, por más que ya sé que no lo necesita para ocuparse de lo que hace referencia al ejército; yo levantaría, digo, mi voz humilde para lograr que el plus del soldado, por lo que hace á su alimentación, se elevase algo más, porque con la cantidad de una peseta y

no sé cuántos céntimos destinada á este fin, con esa cantidad tan exigua, es materialmente imposible que el soldado español tenga el valor físico que necesita para cumplir sus funciones.

Yo hubiese levantado también la voz para pedir que se modificase la edad del ingreso en filas, porque no se reclutan hoy hombres forzudos, sino niños, y da lástima verlos agobiados con el peso del armamento y equipo, y que á la primera marcha, ó están aspeados ó tienen que retirarse de fatiga.

Cierto que aquí tenemos el primer soldado del mundo respecto á su frugalidad y resistencia; pero, no duden los señores Diputados, que también se exagera mucho eso de la frugalidad española y de la resistencia comparada con la de otros ejércitos.

Respecto de la Guardia civil, á que antes me referí, yo no vengo aquí ahora á hacer su defensa como institución; por otra parte, creo que no lo necesita, porque está tan alta que no le alcanzan las invectivas que la puedan dirigir. Hablo aquí más bien en el sentido humanitario, como Meco; porque hay necesidad de que los inspectores de la Guardia civil y los Ministros de la Guerra se preocupen especialmente de la situación en que se encuentran los individuos de ese Cuerpo. El servicio que desempeñan no puede ser más penoso, y lo llevan á cabo en condiciones deplorables, haciendo el servicio cargados con el vestuario y el correaje, cartera de documentación, municiones y armamento; de manera que no pueden tener libertad de movimientos; y es preciso que no veamos en el guardia civil un individuo ordinario del ejército que se presenta correctamente vestido y limpio en una formación, sino que ha de hacer servicios fatigosos, y es necesario que se le dé un equipo á propósito para resistirlos.

Aparte de esto, yo os podría presentar estadísticas de guardias tuberculosos, antes hombres sanos y robustos, y sin embargo, por lo penoso del servicio y por las condiciones en que lo hacen se tuberculizan. Nosotros tenemos que hacer que esto no suceda, poniéndoles en condiciones de resistencia, dándoles una alimentación apropiada y cambiándoles la indumentaria, porque del modo que está organizado el servicio de la Guardia civil y la miseria con que está remunerada, es imposible que sus individuos puedan vivir; con el haber de 71 pesetas mensuales que se da al guardia, apenas tiene para sus más perentorias necesidades; y adviertan, además, que son hombres con familia, de manera que es admirable la moralidad que ostentan, dentro de la vida de miseria que han de llevar con esa cantidad tan exigua, que no alcanza para la alimentación de un hombre, y menos aún á la de una familia, además de que con ella se han de sufragar el gasto de vestido, ropa blanca y hasta una colcha para dormir. Yo creo que el país vería con gusto que una institución que presta tantos servicios fuese debidamente recompensada, y no me refiero solamente á los guardias, sino también á los mismos señores oficiales que, dada la manera elegante como se han de presentar en público, pues según tengo entendido necesitan cuatro uniformes, con la cantidad que el Estado les abona no pueden atender á sus necesidades. Yo sé de muchos tenientes y capitanes de la Guardia civil que no

pueden vivir sin el auxilio de sus familias respectivas. Creo, pues, que el Estado no debe permitir todo eso.

Con lo que acabo de decir no sé si he llegado á manifestar mi pensamiento respecto á que los presupuestos no obedecen á un conocimiento de las condiciones especiales del país y del Estado, ni mucho menos al cumplimiento de una ley, fatal é ineludible, que consiste en convertir los ingresos en manifestación externa, material útil para el país en todas sus esferas. Entiendo que debe desaparecer esa diferencia entre el Madrid burocrático, que tiene centralizadas todas esas actividades políticas y administrativas y las provincias, no sólo porque éstas pueden vivir y muchas pueden administrarse, sino porque es una injusticia que absorbiendo el Estado, de toda la periferia esas inmensas cantidades que constituyen el alma del presupuesto de gastos, la cuarta parte de ese presupuesto sea consumido en Madrid y no se distribuya de una manera equitativa, en lo que quepa, aun dentro del régimen centralista, por todas las provincias de España.

Como mi propósito no era el tratar esta cuestión, no creo oportuno entrar en otro orden de consideraciones para sostener la conveniencia de la descentralización enfrente del régimen centralista. Creo que las cosas deben tratarse á su tiempo, y no faltará momento más propicio para decir sobre este punto lo necesario. He terminado.

(...)

Breves momentos. Ya el otro día observé, cuando el Sr. Gómez Acebo contestó al Sr. Paraíso los grandes optimismos que demuestra S. S. y que hoy ha vuelto á confirmar. Yo tengo que decir que ojalá fuera verdad tanta belleza. Su señoría se ha colocado en un punto de vista especial, que yo respeto como debo en persona tan ilustrada; pero, cuando menos, habrá de confesar S. S. que hay discrepancia entre lo que S. S. cree y lo que piensan casi todos los estadistas. Hoy todas las naciones tienden á ensanchar su imperio colonial, y por tanto, no comprendo que nosotros nos hayamos de felicitar por haberlo perdido. Es esa una idea que me parece un poco extraña, aunque repito que la respeto. Nadie negará el bajón que ha dado España precisamente después de la pérdida de las colonias.

Por lo demás, poco tengo que decir con relación á los otros puntos sobre los cuales he llamado la atención de la Cámara. Respecto á las clases pasivas y á la determinación jurídica de lo que se haya de entender por derecho adquirido, desde luego confieso mi incompetencia. Sí diré que, á pesar de la elocuencia del Sr. Azcárate, esta parte de su discurso no llevó á mi ánimo un profundo convencimiento; pero este es asunto que dejo en pie, porque no me considero en condiciones de poderlo dilucidar.

De todas maneras, ¿no le parece al Sr. Gómez Acebo que si no hoy, día de la fecha, en un próximo porvenir, el capítulo destinado á clases pasivas ha de sufrir una reducción enorme, que la podría sufrir tal vez, si ahora, conforme deseaba el Sr. Paraíso, se hiciera una revisión de

verdad, á la cual yo también me inclinaría? Yo no tengo género alguno de duda de que se encontrarían, si esa revisión se hiciera, muchísimas personas que figuran hoy en las clases pasivas y que deberían figurar en las activas. Yo creo que el procedimiento sería muy sencillo. Para lograr, si no una reducción absoluta, que es casi imposible, alguna reducción, bastaría establecer la inamovilidad de los empleados, ó sea todo lo contrario á lo que se hace hoy. Hoy resulta mucho movimiento en las escalas porque para colocar á algún recomendado es preciso hacer combinaciones que dejen un hueco, y la persona que deja ese hueco, por no arrojarla á la calle, pasa á las clases pasivas ya que nunca falta una ley ó un reglamento para amparar estos hechos que se vienen repitiendo constantemente.

De manera, que con tal que el empleado tuviese su destino fijo, inamovible, inmutable, y que sólo pudiese perderlo por incapacidad ó imposibilidad física, por haber llegado á determinada edad, ó en virtud de expediente, ya vería S. S. cómo disminuía ese inmenso contingente de las clases pasivas. Y esto además tendría una ventaja; la de moralizar á los mismos empleados, dándoles una seguridad de los destinos que les pondría á cubierto de los vaivenes de la política, al contrario de lo que hoy sucede; porque, señores, el empleado que hoy es nombrado por el Gobierno y sabe que mañana puede ocurrir una crisis por virtud de la cual se quede en la calle, ¿qué afán puede tener para servir bien aquel destino? Ninguno. Pero cuando los empleados sepan que conservarán toda la vida sus destinos mientras no falten á su deber, esto, créalo Su Señoría, moralizará la Administración, como la moralizará sobre todo una escala gradual de ascensos para todos los empleados que estén en las debidas condiciones. Esto serviría de estímulo; pero hoy sucede lo contrario; suelen quedar estancados sin ninguna esperanza de mejoramiento en sus destinos.

Citaba S. S. lo que ocurre en las Diputaciones. Yo no lo niego; pero crea S. S. que á pesar de que nosotros somos muy partidarios de la descentralización, no tenemos una confianza absoluta en todos los organismos, porque hay organismos en las provincias que son enfermizos, que están viciados, ¿por qué? Por el régimen, precisamente por el régimen, por la manera como se halla constituido. Si fuese una verdad el sufragio universal, que no lo ha sido, pero que ahora parece que empieza á serlo en algunos puntos, como en Barcelona, ya vería S. S. cómo mejoraba la condición de los individuos que van á los Municipios y de las Diputaciones; pero cuando disponía de esos destinos el Sr. Ministro de la Gobernación, cuando todo consistía en el encasillado, cuando no había una representación verdad ¿qué confianza podíamos tener en aquellas personas?

De modo que yo estimo que el cambio de régimen moralizará mucho los Municipios y las Diputaciones provinciales. Para esto es para lo que nosotros somos evolucionistas, y ya tuve ocasión de manifestarlo aquí la primera vez que hablé en el Congreso. Nosotros buscamos una finalidad; queremos llegar á la autonomía política y administrativa, pero no queremos llegar á

ella de un salto, sino por medio de la evolución, y para ello es preciso formar costumbres, crear hábitos, aumentar la ilustración; se trata, en fin, de un problema sumamente complejo, y por eso somos evolucionistas y queremos caminar paso á paso para no dar un tropezón, como vulgarmente se dice.

Respecto de la reorganización de los servicios, desgraciadamente no se ha hecho, y el cargo que me ha dirigido Su Señoría en esto era preferible que se lo hubiera dirigido al Gobierno, preguntándole: ¿Qué has hecho durante tres meses, qué has reorganizado, qué ruedas inútiles has quitado de la gran máquina administrativa? No se ha reformado más que lo relativo á las horas de oficina, que creo que son menos de las ocho que piden nuestros trabajadores. Creo que es la única nota resultante, y, sin embargo, se puede hacer en ese camino, si hay buena voluntad para ello y si se tienen presentes las juiciosas observaciones que hacía el Sr. Azcárate respecto de que para resolver este asunto se necesita, á saber: inteligencia, cierta sensibilidad y fuerza de voluntad. Eso es lo que deben reunir los Gobiernos y verán cómo la reorganización es fácil.

No tiene el Sr. Gómez Acebo más que fijarse en las Compañías que monopolizan ciertos servicios. No soy partidario de los monopolios, porque creo que los beneficios que realizan podría realizarlos el Estado; pero digo que esas Compañías dan el ejemplo de lo mucho que puede conseguirse con la reorganización de esos servicios.

Consumos. Dejémoslos á un lado. Ya he dicho cuál es nuestra opinión, porque nosotros creemos que sólo deben tributar los que tienen sobrante, pero no los que no lo tienen; porque todo hombre tiene derecho á la vida. Nosotros creemos que sólo cabe gravar á la riqueza, y aun para ésta nosotros somos partidarios de un impuesto progresivo. Pero no es este el momento de discutir este punto.

Por último, me complazco en que se mejoren las condiciones del soldado, pero insisto en que la alimentación debía mejorarse, porque es un hecho que la mortalidad en el ejército español es mayor que en otros. (El Sr. Suárez Inclán, D. Julián: Se ha mejorado la alimentación del soldado, y se ha aumentado la edad para el ingreso en filas.) No lo sabía. Crea el Sr. Diputado que se ha servido hacer esa indicación que me da una verdadera satisfacción. (El Sr. Suárez Inclán, D. Julián: Lo de la edad se corrigió por una proposición mía, que tuve la fortuna de que se convirtiera en ley.) Me complace haber coincidido con tan distinguida persona.

Respecto de la Guardia Civil, he de insistir en que además del sueldo se les debía conceder una gratificación según la región en que preste sus servicios, porque la vida es más cara en unas poblaciones que en otras.

Sesión del día 25 de noviembre de 1901.

Señores Diputados:

Difícilmente podré yo contestar á la serie de argumentos que se han aducido aquí en contra de nosotros, en el breve espacio de tiempo que resta para terminar la sesión; pero estoy á las órdenes del Sr. Presidente.

Mis primeras palabras han de servir para expresar mi más profundo agradecimiento por la bondad con que la Cámara, y especialmente el señor Presidente, han facilitado la solución de una especie de conflicto entre dos deberes, en que yo me encontraba; uno, que afectaba á mi representación en este sitio, pues dado el giro que iba tomando la cuestión que se debate, ya comprenderéis que éste era para mí un puesto de honor que no podía absolutamente abandonar; y el otro, que se originaba por un deber doloroso de familia. Pues bien; gracias á vuestra deferencia conmigo, he podido combinarlo todo; he podido cumplir con un deber humano y con el de Diputado de la Nación.

Dicho esto, y entrando ya en materia, diré á los señores Diputados que un asunto que empezó con un carácter determinado, ha sufrido una aparente desviación. Y digo que ha sufrido una aparente desviación, porque yo no dudo que el objeto que motivó mi interpelación venía perfectamente encarnado en el asunto que varios señores Diputados han removido para traerlo al seno de la Representación Nacional. De modo que, en realidad, nó ha habido aquí una especie de dislocación del asunto iniciado por mí cerca del Gobierno de S.M., sino una consecuencia natural, lógica, de lo que había ocurrido en Barcelona.

Porque, como ha dicho perfectamente mi distinguido compañero el señor Roig y Bergadá, todo lo que haga referencia á lo que ocurrió en Barcelona con motivo de las elecciones municipales, si nos fijamos en los incidentes externos de la lucha; en los apasionamientos, por un lado y por otro; en los atropellos, y toda esa especie de pequeñeces ó minucias propias de las luchas electorales, no tendría grande importancia.

Aquí expuse yo un capítulo de cargos; el Gobierno, por boca del señor Ministro de la Gobernación, procuró defenderse, y defender al propio tiempo al señor Gobernador de Barcelona, y cada uno adujo una serie de argumentos en pro del mecanismo de esas mismas elecciones. Yo, por mi parte, insistiría todavía en los juicios que ya expresé aquel día, es decir, en que nosotros fuimos víctimas de la presión gubernamental, como si se hubiese obedecido á una conjura; y si hubiese faltado una comprobación á cuanto expuse, vino aquí el señor Peris Mencheta, y con toda la fuerza de su autoridad, y como testigo presencial que fué de algunos incidentes de la lucha, adujo datos que no hicieron más que poner de relieve la verdad de lo que yo había expuesto.

En cambio de la relativa menor importancia que hoy tendría ya este asunto, una vez que las pasiones se van calmando, á medida que transcurren los días, yo entiendo, como entendí ya entonces, que lo que ocurrió en Barcelona no era más que un síntoma, la expresión manifiesta de

algo más hondo que radica, no sólo en el seno mismo de esa cuestión llamada catalanista, sino que reconoce, tal vez, un origen más recóndito.

Porque todos vosotros veis cuál es el estado de España de algún tiempo á esta parte; por todos lados veis surgir conflictos, y no es precisamente ese que nace del catalanismo y de la acción impulsiva que nosotros podamos ejercer para que esas ideas se propaguen, sino que se observan chispazos y ciertos movimientos de insurrección é inquietud en diferentes puntos de la península; y así veis, por ejemplo, que á propósito de la cuestión religiosa se enconan los ánimos y se agitan las conciencias; que se promueven tempestades con igual fuerza por virtud de una agitación social encaminada á promover luchas de clases; y esto no sucede tan sólo en Barcelona, donde todo podría atribuirse al catalanismo, ya que á éste se le imputa todo, sino que se observan también manifestaciones de un malestar, revistiendo otras formas, si se quiere, en Zaragoza, en la Coruña, en Sevilla; es decir, una serie de turbulencias que indica bien á las claras el malestar de nuestro desgraciado país. Y no dudéis, señores diputados, que las naciones y los pueblos, como decía un distinguidísimo maestro mío; que ya ha muerto, son como los niños; que cuando se quejan, algún daño sufren. Todas esas manifestaciones indican un malestar... (Rumores) que yo no sé si surge de una manera espontánea, ó si hay una especie de consigna para que se vayan produciendo, ora en un punto, ora en otro, variando de forma. A qué resortes ocultos pueden obedecer tan variadas y repetidas excitaciones y á qué fin van encaminadas, yo no lo sé á ciencia cierta.

Por lo tanto, y refiriéndome ya á las elecciones municipales de Barcelona, también yo suponía que los hechos desarrollados en aquella ciudad no eran simplemente manifestaciones más ó menos violentas, pero al fin, transitorias, hijas tan sólo de un encono de los ánimos ó de pasiones contrapuestas, sino que obedecían á algo más profundo, á impulsaciones más secretas, para mí en estos momentos desconocidas, pero que podían producir esos trastornos en Barcelona, como ya se han producido en otras ciudades por motivos diferentes.

El señor Lerroux, aludido indirectamente por mí, hizo aquí su defensa, y de lo que S. S. dijo, he de hacer una especie de separación; poniendo á un lado todo lo que se refirió á cuestión personal, y en otro lo que se relacionó con el fondo de la cuestión. La primera la dejo aparte, porque estas cuestiones de orden personal creo que no deben traerse á la Cámara: aquí de lo que debemos tratar es de ideas, de principios, de cosas que interesen al país, dejando de lado todo aquello otro que á la nación no le interesa.

Así es que mi réplica á lo que dijo el señor Lerroux en este sentido queda terminada con las palabras que acabo de pronunciar, y únicamente habré de referirme á S. S. cuando más adelante, si es que tengo tiempo para ello esta noche, haga referencia á una de las cuestiones candentes que más íntimamente se relacionan con lo que discutimos, y que tal vez es causa de una aparente contradicción ó de ciertas ideas más ó menos antagónicas. Este punto á que me

refiero es el relativo á la idea de la Patria, y respecto de eso si que después haré alguna alusión á lo que ha dicho el señor Lerroux, una vez que, después de haberse declarado partidario de la autonomía de Cataluña, se mostró entusiasta de la familia universal, de la Patria universal, del verdadero cosmopolitismo; ideas más ó menos hermosas en concepto abstracto, pero que no creo que sean positivamente realizables.

A propósito de la cuestión que estoy en este instante debatiendo, han tomado parte en el debate varios señores Diputados, todos ellos distinguidísimos, algunos maestros de la elocuencia, los cuales yo soy el primero en respetar por sus talentos y por sus actividades; pero no podré menos de referirme á ellos y hasta de ponerme en abierta contradicción.

Uno, el señor Romero Robledo, ha expuesto aquí un criterio que no encuadra perfectamente, ni de cerca ni de lejos, con el criterio establecido por el señor Silvela, ni con el del señor Roig y Bergadá esta misma noche. El señor Romero Robledo, con esa impetuosidad de su carácter y con su frase vigorosa, encerró la cuestión en un dilema, preguntando: «¿Aceptáis ó no las bases del programa de Manresa? Si no las aceptáis, todos nosotros estamos á vuestro lado: venid con nosotros, y todos juntos podremos hacer la felicidad de España; pero si las aceptáis, entonces os ponéis fuera de la ley, sois nuestros enemigos, y nosotros os combatiremos y nosotros os hemos de declarar guerra abierta.»

No ha llegado el momento todavía en mi discurso de discutir aquel programa... (Rumores.) Yo he de desarrollar, señores, mis ideas de una manera lógica, con método y trabazón, y no á saltos y en desconcierto; ya llegará hoy el momento de discutir todo eso, y lo discutiremos ampliamente.

La manifestación que nos hizo el señor Romero Robledo fué completamente opuesta á la manera de ver de los señores Silvela y Roig y Bergadá, por lo cual yo no podré prescindir de exponer aquí nuestras ideas de un modo claro, clarísimo, sin ambigüedades de ningún género, acerca del programa catalanista, que viene más ó menos encerrado ó incluido en las bases de Manresa. Esto fué lo de más fondo y lo más importante que dijo el señor Romero Robledo. También hizo, no obstante, otras manifestaciones, algunas de las cuales yo hubiera preferido que no las hiciera S. S. Yo hubiera deseado, cuando menos, que el señor Romero Robledo, ya que pudo atacar á los vivos, ya que nosotros estamos todavía muy vivos aquí, hubiese dejado en paz á los muertos, porque venir ahora á remover las cenizas del Obispo que fué de Vich y de Barcelona, doctor Morgades, no me pareció muy correcto. El doctor Morgades pudo tener defectos como los tiene toda criatura humana; podía al doctor Morgades atribuirle el ser catalanista, si esto es un defecto, en concepto del señor Romero; pero puedo declarar aquí y aseguro bajo mi fe honrada, puesto que muchas veces conferencí con él, que el doctor Morgades, aun siendo muy catalanista, tenía un sentimiento patriótico extraordinario para

España. Pero aunque no hubiese sido así, que lo era, yo os lo aseguro, bastaba para el buen recuerdo y para ensalzar la memoria de aquel Obispo, el haber hecho lo que hacen pocos, y ojalá tuviera muchos imitadores en el episcopado español; porque él hizo resucitar de sus ruinas el Monasterio de Ripoll, obra histórica y de arte románico verdaderamente hermoso; él creó el Museo Arqueológico de Vich, gloria, no de Vich y Cataluña, sino de España toda, porque los objetos atesorados allí por la solícita mano é innumerables sacrificios del doctor Morgades, constituyen una gran manifestación de cultura para todo nuestro país. Por consiguiente, yo habría deseado que el señor Romero Robledo hubiese respetado la memoria de nuestro venerado Obispo. (El señor Romero Robledo: Yo no ofendí su memoria; he recordado sus ideas, á menos que él no respondiera de ellas cuando vivía.)

Se refirió también el señor Romero Robledo á los vivos, y siento tener que hablar de alguno que no está aquí como nosotros, dispuestos á resistir toda clase de contradicciones y prontos á la defensa. Pero lo que dijo el señor Romero Robledo del actual Obispo de Vich, realmente me llegó al alma. Sepa el señor Romero que el actual obispo de Vich es una gloria del episcopado español; no es lo que despreciativamente decía el señor Romero Robledo, un simple cura; es un sacerdote de gran valer y de gran relieve; no sólo es un teólogo, sino que es un teólogo chapado á la moderna, que conoce todas las ciencias sociales del día, y lo demuestra al tratar una porción de cuestiones y resolverlas con el método positivista y por medio del análisis. Es, pues, el señor Torras y Bages una figura semejante á la del inmortal Balmes, una de las más legítimas glorias de Cataluña, y por consiguiente, también de España. Decía S. S. que no tenía más mérito que el de haber escrito un pequeño folleto; ese folleto no es un folleto, es un volumen de 700 páginas, titulado «La tradició catalana». Algunos de los que están aquí sé que lo han leído, y pueden decir si es ó no un trabajo que demuestra un talento colosal en quien lo ha escrito.

Dejando ya esto á un lado, también hubo aquí una manifestación que no dejó de ser un poco mortificante para nosotros, y que trataré más ampliamente cuando le toque su turno en el orden de estas consideraciones; me refiero á nuestro idioma, porque es esta precisamente una de las cosas más características del pueblo catalán, y S. S. cuando increpaba á aquellos señores Obispos porque querían que sus feligreses aprendiesen las oraciones en catalán, y que se les enseñase la doctrina en esta lengua, y que se les predicase en catalán, lo cual no es absolutamente cierto, porque no se impuso para la predicación aquel mandato con carácter exclusivo, olvidó S. S., y yo no puedo menos de recordárselo, lo que enseña el Derecho canónico, esto es, que en el Concilio de Trento precisamente se impuso la obligación de que la doctrina cristiana y las oraciones se enseñasen en cada pueblo según su respectivo idioma (Rumores), según el lenguaje vulgar de cada país, y que las Provinciales tarraconenses han dispuesto lo mismo.

Además, los señores Obispos de Cataluña, y óigase esto bien, durante los siglos XVII y XVIII, á pesar de que eran casi todos ellos castellanos, consintieron y hasta aconsejaron, con un criterio que les honraba, que en los pueblos de la montaña de Cataluña, ó en los puntos en que no fuese conocido el idioma oficial, se dieran aquellas enseñanzas en catalán.

Por consiguiente, no encuentro yo en su justo lugar las censuras del señor Romero Robledo á los señores Obispos de Cataluña porque hayan aconsejado, precisamente como era su deber, que se enseñasen las oraciones y que se aprendiese la doctrina cristiana en la lengua de nuestro pueblo.

Entró en alguna otra disquisición el señor Romero Robledo, inclinándose de parte del señor Lerroux. Yo respeto profundamente su opinión, y si el señor Lerroux en Barcelona hubiese dirigido sólo el movimiento en el sentido de las ideas republicanas, y no dando un determinado sesgo ó una orientación á sus actitudes y á sus luchas, entonces me parecería perfectamente que el señor Romero Robledo hubiese hecho el elogio de aquel señor Diputado, á pesar de que esto indicaría un tránsito de los ideales monárquicos á los ideales republicanos. (El señor Romero Robledo pide la palabra.)

El señor Maura, con esa profundidad de talento que yo le reconozco, y con esa palabra fácil, clara, nítida, brillante, que yo envidio, tomó parte también en esa cuestión; pero ha de permitirme S. S., y siento que una desgracia de familia le impida estar aquí, que le diga que se acercó algo al estudio del problema catalán, pero no entró de lleno en él, como lo hizo el otro día el señor Silvela, y como hoy acaba de hacerlo, por cierto brillantemente, nuestro compañero el señor Roig y Bergadá.

El señor Maura expuso lo que podríamos llamar causas que han determinado el desarrollo de las ideas catalanistas; pero no estudió los fundamentos, diríamos filosóficos, que los hay, científicos y hasta de experimentación, que acusan la bondad de las ideas que nosotros sostenemos. Analizó S. S. los agentes determinantes del catalanismo; buscó las causas, pero no estudió la totalidad del problema; pero, respecto de aquéllas estuvo perfectamente ajustado á la realidad de los hechos. Nos decía el señor Maura con voz elocuente: todo eso deriva de que se ha establecido un verdadero divorcio entre el Gobierno y los pueblos, entre el Gobierno y los ciudadanos; depende de que hay una solución de continuidad, y ese divorcio, esa separación, ese desamparo en que todas las partes que componen el Estado español se encuentran respecto del Gobierno, es la causa que ha producido el desarrollo más ó menos impulsivo y vigoroso de las ideas catalanistas.

Al decir esto, comprenderéis, señores Diputados, que el señor Maura expuso una gran verdad, no sólo porque en pocas palabras dió á entender cuál es el estado pésimo de nuestro país, como Nación y como Estado, sino porque al propio tiempo demostró la escasez y la inutilidad de los esfuerzos de los señores Ministros actuales y aun de los señores Ministros

pasados, para que nuestro país adquiriera el vigor y desarrollo que por su historia merece. Por lo tanto, en este concepto, yo he de aplaudir la ingerencia en este debate del señor Maura, porque verdaderamente yo no dudo que aquella causa, no diré que sea la principal, en esto está la equivocación, pero sí es una de las coadyuvantes, como decimos nosotros en medicina, del estado en que se encuentra nuestro país y hasta del desarrollo del catalanismo.

Pero fuera de esto, yo entiendo que los señores Silvela y Roig han sido los que han penetrado más en el fondo de la cuestión.

Si el señor Silvela, cuyos talentos yo soy el primero en admirar, y cuya palabra á mí me fascina por la facilidad de expresión y por lo perfecto de su construcción gramatical; si el señor Silvela tuviese aquella proporcionalidad de que nos hablaba el otro día el señor Azcárate, á propósito de otro asunto, entre sus poderosas fuerzas intelectuales y las energías de su voluntad; si el señor Silvela no titubease en sus propósitos, si tuviese una idea firme y la siguiese, si dada una orientación no apartara todas sus actividades del camino trazado, tendríamos en él un verdadero hombre de Estado. Pero yo noto eso, y siento decirlo: noto que el señor Silvela va de contradicción en contradicción, y hay tales discordancias en lo que expuso S. S., que si yo necesitase un argumento dentro de mis ideas regionalistas, de mis ideas catalanistas, y hasta de las nacionalistas, haciendo esta diferenciación de palabras que ha indicado el señor Roig, y que después criticaré, no habría de buscar más apoyo á mi tesis que sus propias manifestaciones.

Prescindiendo de aquel célebre discurso que el año 1899 pronunció en el Círculo conservador, en donde hizo la apología de lo que es el movimiento regionalista, y en donde marcó la necesidad imperiosa que tienen los gobiernos de sostener y dar impulso á todo elemento de vida, en vez de aniquilamiento y muerte; aunque yo olvidase aquello, que no lo he olvidado, porque quedó perfectamente grabado en mi memoria, bastarían las manifestaciones que hizo el otro día desde ese mismo sitio respecto del punto referente á la raza, á la unidad del pensamiento y al espíritu, como dijo S. S. de manera muy categórica, condiciones que él veía en unas regiones de España opuestamente á análogas condiciones de raza, de idea y de espíritu que prevalece en otras regiones de la misma Península, para que yo dijese, fundándome precisamente en la argumentación de S. S., que él me proporcionaba datos en pro de mi tesis para clamar siempre contra la uniformidad del Estado y la uniformidad de la Nación; porque nosotros, precisamente nosotros, combatimos, como cosa fundamental, el uniformismo.

Nosotros combatimos la uniformidad precisamente por las condiciones que manifestaba el señor Silvela, y que se pueden reconocer en nuestro país. Así, cuando nos hablaba de una raza que partiendo de Asturias fué bajando á Castilla, y que de Castilla llegó á Andalucía, y que esa raza se caracteriza por la unidad de su pensamiento, por sus condiciones intrínsecas y étnicas y por el espíritu especial que le imprime un carácter, así también reconocía en la región del Norte, haciendo principalmente referencia á las Provincias Vascongadas y á Cataluña otras

condiciones de raza, con un pensamiento distinto. Pues bien, decidme si un estadista que patrocina la uniformidad del Estado, puede partir de tal base. (El señor Silvela, don Francisco: Pido la palabra.)

Es una falta de lógica del señor Silvela, permítame que con todos los respetos que su persona merece se lo diga, á menos que yo tenga tan escasísimo entendimiento que no sepa apreciar el valor de sus afirmaciones; pero fueron tan categóricas, encuadraban y armonizaban de una manera tan ajustada con lo que manifestó en el Círculo conservador-liberal, que yo no puedo creer en manera alguna que el señor Silvela, de entendimiento tan claro y tan cultivado, quisiera en aquellos momentos hacer tan sólo una frase.

Yo me permito decir á los señores diputados que el señor Silvela es de los nuestros, que política y científicamente está con nosotros; si no, ha de rectificar por completo aquellas manifestaciones que constan en el citado discurso. Además, no puedo yo hacer aquí otra referencia, porque habría de aludir á una conversación confidencial (ya recordará el señor Silvela á qué conversación me refiero) y le ruego me diga S. S. si es que la recuerda, si en aquella conversación, que yo no puedo relatar, no palpitaba también la idea regionalista. (El señor Silvela, don Francisco: Puede referirla S. S.)

Perfectamente, y doy á S. S. las más expresivas gracias por esa concesión. Pues bien, me decía S. S.: un Estado, una Nación, es un organismo superior, un organismo complejo, no es un organismo elemental constituido por factores que todos son iguales; no es un organismo (y esto lo añado yo) unicelular, formado por células todas iguales, sino que cuando un organismo es superior está constituido por unos órganos que están ya desenvueltos y son perfectos, al paso que otros no han adquirido tanto desarrollo. Pues cuando un organismo así complejo que ha adquirido todo su desenvolvimiento posee órganos que tienen una gran riqueza vascular, que tienen condiciones propias para ejercer actos de una especie de automatismo y puedan funcionar por sí mismos, á ver si esto no tiene aplicación perfecta al asunto que estoy tratando en este instante. (Un señor Diputado: Ninguna.) Muchas gracias.

Además, señores Diputados, yo no puedo admitir en manera alguna que el señor Silvela, en las primeras palabras que pronunció, hubiese dicho que el catalanismo viene á constituir así como una dolencia, ó un estado morbosos; entiendo que ese fué el significado de la palabra dolencia. Yo siento discrepar de la opinión de S. S.

El catalanismo no es un estado morbosos, no; al revés, es una manifestación ostensible, fuerte, enérgica, que acusa grandísima vitalidad. De manera que partimos de un supuesto enteramente distinto, porque, si el catalanismo, según decía S. S., es una dolencia, hay que aniquilarlo, no con esa especie de credo doctrinario de S. S., sino de una manera valiente.

Si creéis que es cosa morbosa, y en eso el Sr. Romero Robledo ha sido más lógico, hay que combatirlo. Si tenéis valor para afirmar esto, decidlo. (Rumores.) Por consiguiente, si es un

estado morboso, hay necesidad de aniquilarlo, no andándose, como se dice vulgarmente, con paños calientes; hay que aniquilarlo con todo género de energías, con todas las fuerzas y resortes de que disponen los Gobiernos. Pero como yo pienso que no es un estado morboso, sino manifestación de vida, y que lo que conviene es saberla conducir, si es que se desorienta y aparta de su natural camino, nada se puede oponer al desarrollo de esas ideas, ya que son sanas y buscan como término la vida, el desarrollo en el sentido más amplio á que aspira Cataluña; y de este modo, dentro de nuestra tesis y de las ideas que hemos siempre sostenido, ese elemento de vida puede servir para darla á toda España, que es lo que de corazón yo deseo. Pues qué, la vida ¿ha de ser igual en todas partes? ¿No hay diferencias en ese organismo especial que constituye España? ¿Cada región ha de sentir su vida con la misma intensidad? Nosotros buscamos que desaparezca el uniformismo y que se desarrolle la variedad como nos enseña la naturaleza dentro de la unidad. ¿Qué importa, si Cataluña es una región afortunada por su riqueza, que lo sea aún más, y que lo sean Basconia, Galicia y Andalucía? No pongáis la mano para enfrenar ese movimiento de vitalidad; al contrario, dadle alas y guía; que crezca y se desarrolle.

No me ocuparé de lo que dijo el Sr. Castellano, no porque no me merezca todo género de consideraciones, sino porque sus afirmaciones anticatalanistas fueron análogas á las que acaba de hacer el Sr. Roig y Bergadá, y porque gran parte de su discurso tuvo por objeto discutir los hechos lamentables ocurridos en Zaragoza. No tome, pues, á desaire que no me ocupe con más extensión de las ideas emitidas por S. S.

Y vamos á replicar al señor Roig y Bergadá. Yo siento que la premura del tiempo y la fatiga que realmente siento, y hasta el estado especial de mi espíritu, me quiten las energías necesarias para tratar la cuestión con el señor Roig, que es el que ha entrado en el fondo del asunto, el que ha expuesto el problema en toda su extensión, en todos sus aspectos y fases, y naturalmente, yo que no quiero rehuir absolutamente ninguna ocasión que se me proporcione, y esta es una de ellas, para tratar ampliamente esta cuestión, necesito hacerme cargo de lo dicho por S. S. para contestarle, como espero, cumplidamente. (Varios señores diputados: Mañana, mañana.)

Sesión del día 26 de noviembre de 1901.

Señores Diputados:

Continuando el discurso interrumpido ayer, he de hacerme cargo de un modo especialísimo de las manifestaciones que, en contra nuestra, tuvo la bondad de hacer el señor Roig y Bergadá; y ante todo debo manifestar que al oír á S. S. experimenté dos sentimientos encontrados. Uno de satisfacción vivísima, y otro de profunda tristeza. Sentí satisfacción vivísima, porque el señor Roig y Bergadá demostró aquí reunir condiciones brillantes, no sólo

respecto de sus múltiples conocimientos, sino por poseer una fuerza expositiva verdaderamente hermosa, que sólo una palabra, que sin duda fué un lapsus, pudo deslucirla, palabra que tal vez no era la más propia de la oratoria parlamentaria; pero repito que sería un verdadero lapsus. (El señor Roig y Bergadá: No fué lapsus; es la única palabra que hay en el Diccionario para expresar esa idea.) De todas maneras, yo no pretendo imitar á S. S., pero si aquella palabra significaba para nosotros una cosa así como histórica, casi morbosa, que se apartaba por lo tanto del fisiologismo de la vida humana, yo no puedo menos de protestar del vocablo.

Prescindiendo de esto, digo que me causó satisfacción al oír á S. S.; pero por otra parte sentí tristeza, porque dadas las condiciones intelectuales del señor Roig y Bergadá, yo esperaba que viniese á nuestro lado y que no se nos presentase de frente, haciendo una oposición viril y hasta apasionada, á nuestra manera de pensar, respecto del catalanismo; y digo que me causó tristeza y casi una decepción, porque yo recordaba el hermoso discurso que S. S. pronunció en esta misma Cámara á favor del regionalismo, y recordaba también un artículo, escrito por S. S. y publicado en un periódico de Barcelona, inspirado también en el mismo sentimiento y con el mismo criterio, y por lo tanto, yo podía suponer que en virtud de meditaciones y de esa fuerza reflexiva que yo reconozco en su señoría, en vez de alejarse de nuestro lado se nos habría ido aproximando; pero no ha sucedido así. Y cuidado, señores Diputados, que en algunos puntos de su argumentación iba presentando al Gobierno un memorial de quejas que nosotros no podríamos haberlo sometido á la consideración del Congreso con más vehemencia, ni con tanta fuerza y con tanta exactitud como lo hizo S. S.; porque, verdaderamente, si bien discrepa de nosotros el señor Roig y Bergadá en lo que se refiere á la autonomía política de Cataluña, que él no acepta en manera alguna, por lo que toca á la autonomía administrativa, realmente su señoría la dejó aquí plenamente justificada, tal como la podríamos nosotros reclamar del Gobierno central.

Todo eso, como se comprenderá, nosotros no podíamos menos de oirlo con verdadera satisfacción. Cada uno es dueño de sus ideas; pero yo espero que pasará el tiempo, el Sr. Roig y Bergadá vendrá un día hacia nosotros, sobre todo si puede desposeerse de ciertos, no diré prejuicios, pero sí de ciertos lazos que tal vez le mantienen ligado con un partido político, porque así como nosotros estamos perfectamente libres de tales ataduras y seguimos un movimiento social, aun cuando el Sr. Roig y Bergadá no lo crea de esta manera, yo no dudo de que si S. S. pudiera desposeerse de todo compromiso de partido, quedaría entonces en una situación de ánimo más libre para comprender toda la verdad del problema catalanista, y hasta para hacernos, no diré el favor, sino la justicia de pensar que nosotros sólo perseguimos un fin noble y patriótico.

Por lo demás, el Sr. Roig y Bergadá, figurando frente de nosotros, discrepa en virtud de una serie de consideraciones que aquí adujo; y desde luego comenzó por fijar los términos de la

cuestión haciendo la crítica de lo que significan ciertos vocablos, para llegar á la conclusión de que nosotros que nos titulamos catalanistas, ni somos tales, ni siquiera regionalistas, sino nacionalistas; y S. S. exponía luego lo que él entiende por regionalista.

Adujo una infinidad de razones que son las que nosotros también señalamos en pro del regionalismo. Así, dijo, que el regionalismo descansa en el conocimiento étnico ó de raza; en tener un idioma propio; en poseer un país determinadas costumbres; en ostentar una personalidad que imprime carácter á los individuos que viven en una región determinada. Precisamente nosotros también aceptamos esto mismo, y en ello fundamos principalmente nuestras ideas regionalistas. Pero S. S. añadió después, para demostrar que nosotros no las podemos sostener, que si bien el regionalismo descansa en lo que acabo de expresar, es decir, en esas condiciones esenciales, étnicas, y de otra índole, de orden moral, de costumbres y del espíritu especial de un pueblo, los verdaderos regionalistas (y éstas aproximadamente son sus palabras) respetan como punto de partida lo que la historia ha consagrado.

Como quiera que, en opinión de S. S., la historia en nuestro país ha consagrado la unidad del Estado como cosa al parecer intangible, y nosotros precisamente procedemos, no contra la unidad del Estado, sino contra su uniformismo, tomó pie de esa suposición mi distinguido preopinante, para afirmar que nosotros no somos regionalistas. El argumento tiene escasísima fuerza, porque, en primer lugar, sabe S. S. mucho mejor que yo que el Estado es una institución política, que el Estado es un organismo artificial, hecho por los hombres con un propósito determinado; pero por lo mismo que se trata de una cosa artificial producto de un trabajo humano, aunque hijo de todas maneras de las relaciones que han de establecerse entre los territorios y los pueblos, no se ocultará á la fina penetración del Sr. Roig y Bergadá que la organización de un Estado queda sujeta á la crítica, y que á favor de un acto constituyente puede ser modificada.

De modo, que aunque fuese cierto que los regionalistas, para merecer tal nombre hubieran de aceptar aquel criterio cerrado, que sería un criterio que se opondría á toda acción evolutiva de las ideas, siendo así que la evolución es y será eterna; aun prescindiendo de esto, yo me atrevería á preguntar á S. S., si nosotros no podemos aseverar que esos hechos históricos que S. S. afirma, que esa unidad, tal como S. S. la concibe, es un hecho que pesa de una manera fatal sobre todos nosotros, y que no podemos sustraernos á su acción ó modificarlo en ningún concepto.

Esto me conduce como por la mano á entrar en otra cuestión que se relaciona perfectamente con la que indicó el Sr. Roig y Bergadá, asunto que tal vez yo no habría tratado aquí; pero que me veo obligado de todas maneras á traerlo á discusión para que se comprenda que, si fuese cierto el argumento que aduce el Sr. Roig y Bergadá contra nosotros, cosa que yo he negado en principio, dada la idea que tengo del Estado, ese argumento no tendría fuerza si

nosotros, con el análisis histórico, quisiéramos investigar de una manera desapasionada y sincera si esa especie de unidad que S. S. afirma es realmente discutible, por lo que toca á la región catalana. El asunto es grave; pero como ya he dicho aquí que nosotros no huímos absolutamente de ningún punto de discusión y que tenemos energías bastantes para manifestar nuestras ideas, aunque estando siempre dispuestos á corregir nuestros errores, yo no puedo menos de hacer una pequeñísima excursión histórica para ver todo lo que ha ocurrido en Cataluña desde la época de la Confederación catalana-aragonesa hasta nuestros días, para que se vea si realmente nuestro país ha podido dar asenso en el cumplimiento completo de las evoluciones que ese mismo Estado español ha ido ofreciendo, sobre todo en las últimas épocas.

Sabe perfectamente mi distinguido compañero el señor Roig y Bergadá, dada su ilustración, que cuando se estableció la unión entre Castilla y la Confederación catalana-aragonesa esa unión fué más bien personal; y fué tan exacta y tan cierta esa unión personal en aquella época, que S. S. sabe perfectamente, mejor que yo, que la casa de Castilla, digámoslo así, quedó siempre con su autonomía, y que la casa catalana-aragonesa hizo lo propio; es decir, que había una verdadera independencia entre una y otra entidad. El mismo testamento de los Reyes Católicos así lo acusa; y cuando murió doña Isabel de Castilla, es sabido que don Fernando de Aragón volvió á Aragón y contrajo nuevas nupcias con doña Germana de Foix; que tuvo también un hijo que debía ser heredero de los reinos de Aragón, hijo que murió, y entonces, en virtud del estado lamentable en que se encontraba doña Juana la Loca, tuvo necesidad de volver á Castilla. Pero de todas maneras, hubo como una separación de bienes, como una independencia y estado autónomo perfectamente diferente entre Castilla y Aragón; y así siguió á través de los años y hasta de los siglos en esa misma situación, hasta que, en virtud del entronizamiento en España de la casa de Austria, pero mucho más con el entronizamiento de la casa de Borbón, se llegó, dado el cesarismo que iba imperando, á esa tendencia á la unificación, casi, si quiere Su Señoría, de unificación política, que no había existido hasta entonces; porque ni en los tiempos de Carlos I de España; ni en los tiempos de Felipe II y hasta Felipe IV, seguía Cataluña disfrutando de toda su autonomía, no sólo en el sentido político, sino en el administrativo; pero ya en la época de este último Rey se intentó que desapareciesen todas esas condiciones autonómicas, mas á pesar de la guerra que entonces con aquel objeto hubo, como sabe muy bien el Sr. Roig y Bergadá, entre Castilla y Cataluña, en la que luego intervino Francia, después que se hizo la paz se siguió casi en la misma situación hasta Felipe V, en 1714, que fué cuando realmente se acentuó más esa tendencia á la unificación. Por consiguiente, sin que yo pretenda ahora, porque no es esta ocasión, ni es mi propósito, demostrarlo, resulta que una compenetración exacta, que una unificación completa, no ha llegado á realizarse nunca. De todas maneras, no tengo ningún empeño en demostrarlo, desde el instante que digo que aunque así fuese, nosotros podemos ser, y somos, regionalistas y catalanistas, sólo partiendo del

principio de esa variedad que se puede apreciar en los diferentes elementos étnicos que hoy pueblan España, su diferente historia y el gran número de circunstancias que pueden obligar á una diferenciación.

Claro es que el regionalismo limitado á Cataluña ha de revestir un determinado carácter, y de ahí el nombre de catalanismo. De todas maneras la base fundamental se encuentra en el sistema mismo particularista aplicado á Cataluña. Si nosotros lo podemos poner en planta, y así lo deseamos ardientemente, para las Provincias Vascongadas, para Navarra, para Aragón, para Galicia, para todas las que quieran seguir nuestro movimiento, no dude S. S. que ese regionalismo, dadas las condiciones de esos gallegos, de esos vascos, de esos navarros, de esos aragoneses, habría de tener un carácter especial enteramente adecuado á las condiciones del gallego, del navarro, del aragonés y del vasco. Por lo tanto, no sólo tendríamos ya en marcha el catalanismo, sino que para esas otras regiones se habrían de crear una serie de vocablos que indicasen un lazo de amor y de afecto entre los individuos de una misma región. Por consiguiente, yo no comprendo esa diferencia que quiere establecer S. S. entre catalanismo y regionalismo, diciendo que son cosas distintas.

No: fundamentalmente se trata de una sola cosa, sólo que se llama catalanismo al regionalismo aplicado á Cataluña, porque sus hijos reúnen ciertas condiciones que no son exactamente iguales á las de otras regiones. Así las tiene también muy propias Castilla, de la cual resulta siempre esa variedad dentro de la unidad.

Pero decía S. S.: ni catalanistas sois; sois nacionalistas; y añadía que lo somos, porque parece que nosotros estamos movidos del propósito de que Cataluña, reivindicando sus antiguas glorias, vuelva á ser hoy si se quiere una Nación, como lo fué nada menos que durante quinientos años que duró el período propio de los Condes de Barcelona y el de la Confederación catalana-aragonesa. No, señor Roig y Bergadá; nosotros no queremos volver á aquellos tiempos; y no queremos volver, porque las ideas marchan, porque todo en el mundo cambia, todo va evolucionando; y, si no opináramos de este modo, entonces sí que podría decir con justicia S. S. que nosotros somos unos retrógrados, puesto que supondría que deseábamos volver á la Edad Media. No se trata de eso; se trata, como una cosa fundamental, de las ideas regionalistas aplicadas á Cataluña; pero no queremos precisamente convertirnos en espejo fiel de aquella época, en que la Confederación catalana-aragonesa llegó á aquel esplendor que S. S. conoce perfectamente. No. En tal concepto, pues, no nos cuadraría el dictado de nacionalistas. Pero, si se nos quiere aplicar tal nombre porque fundándonos en aquella tradición deseamos nosotros para Cataluña una vida esplendente y una autonomía completa, como la deseamos para todas las regiones españolas, entonces somos nacionalistas, como lo serían los aragoneses y los navarros y los gallegos.

Digo esto en explicación de la palabra sobre la cual tanto insistió el señor Roig.

Añadía luego S. S., que nuestro movimiento no es social, sino político. Siento discrepar de la opinión de S. S. Nuestro movimiento es social más que político. Es claro que todo lo social lleva en sí algo de político y viceversa; pero, de todas suertes, desde el momento en que nosotros hemos procurado aunar voluntades, desde las que figuran en el campo del carlismo hasta los mismos federales, por los puntos de contacto regionalista que pueden tener con nosotros; desde que establecemos esa ancha base, comprende S. S., que nosotros no hacemos en estos momentos un movimiento verdaderamente político; porque al hablar de un movimiento político, parece que se hace referencia á una manera especial de organizar el Estado, verbigracia: si ha de estar éste regido por una República ó por una Monarquía; y yo he manifestado aquí también de una manera sincera, la primera vez que tuve el honor de levantarme á hablar en este sitio, que todo eso para nosotros figura en segundo término, que no entra ahora de lleno en el programa, en el fondo, diríamos, de la cuestión que debatimos, que esto no es sustancial.

Eso podría serlo mañana; pero claro es que un Estado ha de poseer en definitiva una organización interna, y entonces vendría el momento de dar al problema catalán un sesgo político determinado.

Añadía luego S. S., un concepto que casi me asombró oírlo en labios de una persona tan inteligente. Decía que el catalanismo no podía ser un movimiento social, porque los movimientos sociales se producen en un solo instante, como por una fuerza impulsiva, y que catorce ó quince años que parece que son los que se han necesitado desde los primeros movimientos que, á juicio de S. S., dieron impulso al catalanismo, hasta hoy, es un período demasiado largo para poder admitir que se trataba de un movimiento social. Yo precisamente entiendo lo contrario. Un movimiento político surge en un solo instante. Una persona de activas condiciones para una propaganda de cierta acometividad, de palabra enérgica y que sepa impresionar á una multitud, se basta para que un pueblo se levante y enfile por una vía política.

No se necesita para esto gran preparación. ¿No hemos visto en nuestro país, en un espacio relativamente corto, cómo nuestras masas han gritado: ¡Viva la libertad! y ¡vivan las cadenas! Pero los movimientos sociales necesitan más tiempo, requieren largos periodos de preparación, porque se trata de la transformación de los espíritus, mucho más lenta del que se necesita para determinar una transformación de orden político; se trata de un trabajo lento, lentísimo, evolutivo, gradual, y no diré yo de diez ó doce años, se necesitan algunas veces siglos para que cambie el estado social de un pueblo. Aquí mismo, verbigracia, y permitidme la digresión; ¿cree S. S., por ejemplo, que en nuestro país, esencialmente religioso, en virtud de sentimientos internos, de creencias hondas, que ese pueblo posee, y en virtud de actos de la tradición y de las leyes mismas de la herencia, que son fatales é indeclinables, cree S. S., fácil cambiar el orden de las cosas, cambiar ese sentimiento religioso de España por una Real orden ó por un Real decreto? No; se necesitará la evolución del tiempo, se necesitará que vayan

cambiando las ideas, y entonces será cuando la modificación podrá realizarse. Digo esto tan sólo en apoyo de mi tesis de que los cambios sociales son lentos.

Su señoría sabe perfectamente cuál es la evolución que siguen, cuál es la que llamaríamos fisiología de esos cambios que experimentan los pueblos. Empiezan fijándose las ideas en el grupo de los intelectuales, y después es cuando bajan á la multitud, cuando afectan al sentimiento de esas mismas masas, porque la psicología social demuestra perfectamente que las masas piensan poco, pero las masas sienten; sentirán en buen sentido ó en mal sentido, pero de todas maneras sienten, y crea el señor Roig y Bergadá que esa evolución de los espíritus sólo puede hacerse de una manera lentísima. Así es que yo no puedo admitir lo que se ha manifestado aquí por S. S., y por otros: que el movimiento catalanista arranque del año 1885 cuando varios catalanes presentaron á S.M. el Rey D. Alfonso XII un mensaje exponiendo sus quejas y su deseo de que Cataluña pudiera ser regida y gobernada por si misma. Esto sucedió el año 1885, lo sabe perfectamente mi distinguido amigo el señor Romero Robledo, que creo que en aquella época era Ministro de la Gobernación. Por consiguiente, no puede asombrarse S. S. de actos que ahora han salido más á la superficie, pero que ya en aquella época existían. (El señor Romero Robledo: En aquella época yo no tuve la menor noticia de semejante cosa. -Risas.) Ese mensaje se presentó á S. M., y yo suponía que el Ministro de la Gobernación debió enterarse de ello. No lo digo en son de cargo. Pero no creáis, señores Diputados, que el movimiento catalanista empieza el año 1885; había empezado antes, muchísimo antes, ni siquiera en la época de los Juegos florales, de que se hace también partir el movimiento, de aquella época que marcó en el siglo anterior un renacimiento de las letras, no; porque partiendo de mi supuesto de que los cambios sociales de los pueblos son lentos, yo no puedo suponer en manera alguna que arrancase ese movimiento de una época relativamente próxima.

Hará unos cuarenta años que se restauraron los Juegos florales, y ni desde esta fecha, ni desde la del mensaje á que acabo de referirme y menos desde que S. M. la Reina Regente visitó la Exposición universal, acompañada por el dignísimo señor Presidente del Consejo, arranca el origen de este movimiento. Estas circunstancias lo han favorecido, quién lo duda: el renacimiento de las letras, el teatro catalán y la labor de los periódicos y de las novelas; pero yo quiero suponer que procede de más allá, sólo que puede haber en los pueblos un estado adormecido, latente, y es preciso que surjan circunstancias especiales para que las actividades se pongan de relieve. Ya el señor Maura nos dijo el otro día con grandísimo acierto, que ese divorcio establecido entre el Gobierno y el pueblo, ha sido una de las causas que han puesto en evidencia el problema catalanista. El mismo señor Roig y Bergadá mostraba ayer con viriles acentos los agravios que Cataluña tenía recibidos del Poder central; pero todo eso no ha sido más que causas determinantes para la aparición del catalanismo. Procedía de más atrás, desde esas épocas que podemos calificar de históricas.

Pero, ¿no comprendéis que en armonía con esas leyes de la herencia, la existencia de un Gobierno, de una Nación, de un régimen que duró nada menos que quinientos años, ha de imprimir un carácter á la serie de generaciones sucesivas, y que aunque uno no lo sienta ha de llevar un germen dentro de si mismo que se ha ido desarrollando y transformando a través de las generaciones? ¿Creéis que vosotros mismos, que estáis ahora mostrándoos tan contrarios á nuestra manera de pensar, os podéis eximir de esa misma ley hereditaria? ¿Pensáis que en vuestras venas y en vuestro cerebro no existe sangre antigua y recuerdos de la época gloriosa y de las hazañas realizadas por Castilla y las demás provincias que no forman parte de Cataluña? ¿Quién duda que tenéis esos prejuicios que arrancan de vuestros antepasados?

Pues lo mismo decimos nosotros: quinientos años de un sistema gubernamental imprimen carácter. Y la Confederación catalana-aragonesa realizó actos heroicos verdaderamente extraordinarios, que algunos parecen más objeto de la leyenda que de la realidad.

Todos vosotros que conocéis la historia, sabéis el antiguo poderío de aquellos dos Estados confederados bajo el cetro de sus Reyes.

Por consiguiente, aquellas conquistas que permitieron que la Confederación se hiciera dueña del Mediterráneo, y aquellas adquisiciones de territorio, hoy Mallorca, mañana Valencia y Cerdeña y Sicilia y después Nápoles, aquellas factorías de Chipre y los ducados de Atenas y Neopatria, verdaderamente no pueden borrarse de la memoria de los catalanes. Pero además no se trataba sólo de la extensión de los dominios de la Confederación, sino del espíritu y de la cultura de los habitantes de aquella región en la citada época. (Rumores.) Siento molestaros. (Varios señores Diputados: No, no.) Y ¿quién puede olvidar en Cataluña los Usatges del siglo XI, que se redactaron antes del Fuero juzgo y de las Leyes de Partida de Alfonso el Sabio, y antes también de la célebre Carta Magna de Inglaterra y las leyes del Consulado de Mar, que imprimieron carácter al movimiento mercantil que ha durado hasta nuestros días?

Si eso no influye en las generaciones, decid que la historia es un mito y que la humanidad no tiene más que presente, que no tiene pasado. Yo entiendo que las ideas que se han despertado ahora á causa, sobre todo, de las circunstancias lamentables por que ha atravesado nuestro país, no han traído el catalanismo, no lo han hecho surgir de la nada, sino que el catalanismo no es más que la manifestación externa, más ó menos violenta, de algo que ha ido germinando en el corazón de los catalanes desde aquella época.

Pero el señor Roig y Bergadá marcó, como punto de discrepancia entre las opiniones de S. S. y las nuestras, una cuestión que verdaderamente es fundamental.

Decía S. S., repitiendo casi las mismas manifestaciones del señor Romero Robledo: «Si aquí se tratase tan sólo de una descentralización amplia, de una autonomía puramente administrativa, yo aceptaría vuestra manera de ver; pero yo no puedo aceptarla desde el

instante en que vosotros queréis obtener la autonomía política; autonomía política preñada de dificultades, preñada de peligros», en opinión de S. S. Esto, naturalmente, me lleva ahora á tratar otra cuestión.

Es evidente, porque ha llegado el momento de hablar claro; después vosotros fallaréis con sereno juicio; pero no quiero yo omitir en este instante ni una sola palabra ni un solo concepto; es evidente, digo, que, dada la constitución del Estado, de un Estado unitario, las ideas regionalistas, y desde luego el catalanismo, según lo que he indicado antes, suponen, por parte de ese Estado central, de ese Estado unitario, el desposeimiento de parte de la soberanía. Esto es evidente. Sostener lo contrario sería no contar con la realidad del hecho, con la realidad del problema.

Por consiguiente, afirmaba S. S., y yo también lo afirmo, que todo lo que sea dar fuerza, dar impulso á las ideas regionalistas, es reducir la acción central, es disminuir en lo interior en más ó menos esa misma soberanía. Esto es evidente. Se disminuye en más ó se disminuye en menos, porque sabe perfectamente el señor Roig y Bergadá que no es lo mismo un sistema de federación que un sistema de confederación. Sabe perfectamente S. S. que la confederación supone una independencia mayor, supone una reducción mayor de la soberanía central del Estado sobre sus componentes, al paso que el federalismo no supone una pérdida tan cuantiosa de esa misma soberanía.

Por tanto, es evidente que si nosotros deseamos la autonomía política para Cataluña, como la deseáramos para todas las otras regiones de España, esto no puede hacerse sin que el Gobierno central se desposea en favor de ellas y para su régimen interior solamente de una parte de esa soberanía.

Ahora, lo que interesa saber es si el despojo, si la disminución, mejor dicho, de esa soberanía del Poder central que nosotros deseamos, puede llegar, realmente, á determinar un quebranto en la fuerza unitaria, ó de conjunto, de ese mismo Estado, ó si el mayor desarrollo de la vida regional que el Estado nos quiere conceder, como nosotros así lo entendemos, no sólo se hará compatible con la energía de ese mismo Estado, sino que esa misma condición de virilidad aumentará todavía á favor de la nueva fuerza desarrollada con el desprendimiento parcial de esa misma soberanía.

Yo creo, señores, que el asunto es bastante grave (Rumores), y así como yo tengo la fuerza de mis convicciones, vosotros, señores diputados, tenéis el deber de oírme. (Algunos señores diputados: Tiene razón.)

Perfectamente. Yo soy el primero en comprender la gravedad de nuestros propósitos; pero había necesidad de saber hasta qué grado deseamos que el Estado español, el Gobierno central, se desposea de parte de su soberanía, para que pueda vivir España, no ya de la misma

manera que está hoy, porque nosotros, si hubiéramos de vivir de este modo, nos quedaríamos muy quietos en nuestras casas, sino mejorando verdaderamente de situación.

Eso me lleva como de la mano á tratar el punto candente de las célebres bases de Manresa.

Y ya ve mi distinguido compañero el señor Romero Robledo cómo yo no rehuyo la cuestión, sino que me pareció ayer, dada la organización de mi discurso, que no me encontraba entonces en el momento, diríamos retórico, oportuno, para tratar esta cuestión. Ahora ha llegado el momento, para relacionarla con lo que decía en contra de la autonomía política el señor Roig y Bergadá, de ver si yo llevo al ánimo de S. S. y de todos los señores Diputados el convencimiento de que las citadas bases, realmente, se pueden plantear y se harían compatibles con el Estado español, hasta vigorizando sus energías.

Yo doy, por consiguiente, las gracias al señor Romero Robledo por haberme facilitado esta ocasión de tratar este asunto concretamente. Lo habíamos tratado un día tan sólo, á manera de diálogo y por modo incidental y el asunto tiene bastante trascendencia para tratarlo con detención y abordarlo de frente.

Yo debo hacer aquí la declaración siguiente: En las bases de Manresa hay algo que nosotros consideramos fundamental, esencial, sine qua non. Pero también debo confesar que en las mismas bases de Manresa hay algún concepto que, dentro del criterio evolucionista que yo profeso, pienso que es susceptible de modificación, según las enseñanzas de la experiencia, según las condiciones de los tiempos y según las nuevas necesidades que se vayan produciendo. En otros términos, como aquí contesté entonces al señor Romero Robledo, nosotros aceptamos las bases de Manresa en su esencia, pero no las consideramos intangibles y que no puedan sufrir alguna futura modificación, porque en ellas hay algo que arranca de la misma naturaleza de las cosas, pero algo que es sólo producto de la apreciación humana, de los que contribuyeron á su confección, y esto, como es natural, puede ser susceptible de modificación con el tiempo y las circunstancias, porque de no ser así, en ésta, como en las demás ideas, no habría avance ni mejora.

Yo únicamente he de declarar, y siento muchísimo tener que oponerme á lo dicho en este punto por el señor Romero Robledo, porque aunque yo no deseo halagarle, el señor Romero Robledo es para mí una persona altamente simpática; yo admiro su elocuencia, su genialidad y hasta le considero como una especie de fenómeno psicológico... (Risas.)

Es una ligera digresión.

El señor Romero Robledo necesita, para vivir, esta atmósfera. Como el pez necesita el agua, el señor Romero Robledo necesita el Parlamento; aquí respira, aquí vive; no se le podría condenar á suplicio mayor que decirle: Señor Romero Robledo, usted no volverá á ser jamás Diputado, ni Senador; no podrá volver á hablar ante la Cámara jamás. (Grandes risas.)

Ni ahora ni nunca vea el señor Romero Robledo en mis palabras la intención de molestarle en lo más mínimo; podemos discrepar de ideas y de propósitos; pero eso no llega á hondo, y mis palabras no han de llegar á molestar á S. S., como las de su S. S. tampoco me han de molestar á mí.

Repito que yo agradezco al señor Romero Robledo que me haya proporcionado la ocasión de hablar de esto; pero tengo que censurarle, porque al proceder á la lectura de las bases referentes al régimen central que figuran en el programa de Manresa, omitió algo. Yo no sé qué edición tiene S. S. de las bases de Manresa. (El señor Romero Robledo: La que ha dado (La Unión Catalanista.)

Pero de todas maneras S. S. redujo tanto el papel que ha de desempeñar el Gobierno central, que verdaderamente el Rey, si hubiese Rey al frente del Estado español, ó el Presidente de la República, si entonces nosotros nos constituyéramos en República, apenas tendría en qué pasar el tiempo. Esta fué una frase que usó el señor Romero Robledo. No; nada de eso, señor Romero Robledo. Si se fija bien S. S. en las bases, en esta parte esencial, que se refiere al Poder central, verá cómo en ciertos Estados, y ¡ojalá tuviésemos nosotros la décima parte de su potencia!, verá cómo en esos Estados el Gobierno apenas si tiene más manifestaciones de la soberanía que las que están en estas bases. Me refiero á la gran Confederación alemana, á ese gran coloso que está hoy en el centro de Europa, coloso, no sólo por la fuerza grande que puede desplegar, sino por las condiciones intrínsecas de su inteligencia, de su laboriosidad y de su todo.

«Quedarán á cargo del Poder central las relaciones internacionales, el ejército de mar y tierra, las obras de defensa y la enseñanza pública.»

Véase ya desde luego qué lazos de unión ha de tener el Poder central, que dispondrá de las fuerzas de tierra, de mar y de la defensa, no sólo para ponerse á cubierto de cualquier transgresión de las regiones mismas, sino de cualquier ataque que pudiese venir del exterior.

«También las relaciones económicas de España con las demás potencias, y en consecuencia, la fijación de aranceles y el ramo de Aduanas.»

Esto también corresponde al Estado. De manera que el problema económico, que todo el mundo sabe la importancia que tiene en la época actual, porque puede decirse que el gran problema de la Nación es el problema económico, y por eso mismo podemos nosotros decir cuál es el problema del Estado español, fijándonos en los cambios y en la depreciación de la moneda, todo esto queda al amparo y bajo la protección del Poder central.

Dicen más las bases: la construcción de carreteras, ferrocarriles, canales y puertos que sean de interés general; es decir, lazos de unión material entre todas las regiones, todo está también confiado al Poder central.

También se adscribe al Poder central el servicio de Correos y Telégrafos, la resolución de todas las cuestiones y conflictos interregionales, y la fijación del presupuesto anual de gastos, y en lo que no llegue á cubrirse con el de ingresos del Estado mismo, se distribuirá entre las regiones en proporción de su riqueza. Dígame el señor Romero Robledo si ese Poder central, conservando todos esos factores que implican una gran soberanía, es un Poder central pavoroso, si es un mito, si es un ente de razón, ó si es una cosa que tiene verdadera fuerza. Esto es lo que figura en las bases de Manresa; esto es lo más esencial referente al poder central. Luego, tenemos el Poder regional.

He dicho antes que había bases que consideraba esencialísimas, porque arrancan del modo de ser íntimo de los hombres que pueblan una región determinada: ahora digo Cataluña porque hablamos del catalanismo, pero el mismo orden de ideas y de consideraciones haría si hubiese de defender el regionalismo gallego ú otro: lo mismo diría aplicándolo á aquel territorio. Pues bien; en esas bases esenciales hay una que nosotros defenderíamos á todo trance, y hasta sería la última á que renunciaríamos, porque se refiere á lo que nos da carácter; el idioma. Sí, porque el idioma es la manifestación del pensamiento, es la traducción del sentido íntimo del alma de todos nosotros. Cuando vosotros habláis en castellano reflejáis por medio de la palabra vuestros hondos y recónditos sentimientos; y lo mismo digo del eúskaro, del francés, del inglés y de todos los idiomas: es el idioma, ese nexo, como dice el sabio Menéndez Pelayo, ese nexo inexplicable, desconocido, entre el pensamiento y la palabra; eso es el idioma, y eso para nosotros, por consiguiente, es esencial. No es que nosotros al defender el idioma catalán queramos rechazar en manera alguna los otros idiomas, y sobre todo el hermoso y sonoro idioma castellano. Pues qué, ¿por ventura nosotros no hacemos esfuerzos para aprender y usar el idioma castellano? ¿No hablo yo en castellano, aunque malamente? ¿No escribo en castellano?

Pues así como yo, hay tantos y tantos en Cataluña que se glorían de cultivar el idioma castellano. Pero, ¿qué tiene eso que ver con quitar al pueblo catalán su idioma propio? Este idioma, señores, está encarnado en el pueblo catalán desde muy antiguo; arranca nada menos que del siglo IX, porque en el siglo IX el catalán estaba perfectamente construido. La consagración de la iglesia catedral de la Seo de Urgel se hizo en catalán; hay una lápida, dedicada al Conde Bernat de Septimania, escrita en catalán bastante perfecto; de manera que arranca de muy lejos ese idioma, que ha sufrido una serie de modificaciones, de corrupciones y de mejoramientos a través de los tiempos, como todos los idiomas.

Pues bien; yo entiendo que este es un punto esencial de nuestras bases; si alguna objeción se me hace á esto, yo la contestaré de la manera que sepa.

Otra base esencial es que Cataluña será soberana en su gobierno interior. Si no admitiéramos esa base, renegaríamos del regionalismo, no tendría razón de ser el regionalismo; de modo que eso también es esencial. Por lo tanto, dictará libremente sus leyes orgánicas,

cuidará de su legislación civil, penal, mercantil, administrativa y procesal, del establecimiento y percepción de los impuestos, de la acuñación de la moneda; pero eso dentro del régimen monetario del Estado.

Y aquí viene el hablar de otra base que modifica el punto sobre el cual me llamó la atención el señor Romero Robledo: «y tendrá todas las demás atribuciones inherentes á la soberanía que no correspondan al Poder central, según la base 1.ª».

Esto, como se comprende, es esencial para nosotros, no sólo en el orden administrativo, sino también en el orden político, porque, naturalmente, si las regiones no tuviesen esa facultad de gobernarse á sí mismas, entonces una cosa que es tan importante en todo pueblo como el Derecho civil, permanecería estacionaria. Y aquí salgo al paso de las objeciones que me podáis hacer, porque vosotros me diréis: no, si el Derecho civil en Cataluña ha de evolucionar, no hay necesidad de que le hagáis evolucionar vosotros, no hay necesidad de que vosotros tengáis esa facultad dentro de la región, puesto que el Estado español, tal como está constituido, podrá hacer lo propio. Perfectamente; pero todos comprenderéis que cada pueblo tiene el Derecho civil á su manera, porque cada pueblo siente á su manera, y tal vez habría discrepancias, y discrepancias bastante grandes, entre la manera de comprender y de sentir el Derecho civil por parte de los castellanos y en la manera de comprenderlo y sentirlo por parte de los catalanes; porque, realmente, hay modificaciones que encarnan el carácter de un pueblo, verbigracia, la idea de familia, todo lo referente á la herencia, la constitución misma de la riqueza, particularmente de la riqueza territorial. Esto en Cataluña se siente de una manera como tal vez no lo sentiréis vosotros, y en este caso, si el Derecho civil había de evolucionar por vuestras determinaciones, no os adaptaríais lo bastante al espíritu, aspiraciones y necesidades que ese Derecho civil reclama y satisface, según sea la región en donde la evolución del mismo derecho se crea necesaria.

En el orden de importancia, sigue otra base que nosotros consideramos también esencial, la séptima, que fué atacada por nuestro distinguido compañero el señor Roig y Bergadá.

Dice la base 7.ª: «El Poder legislativo regional radicaré en las Cortes catalanas, que deberán reunirse todos los años en época determinada y lugar diferente.

»Las Cortes se formarán por sufragio de todos los cabezas de familia agrupados en clases fundadas en el trabajo manual, en la capacidad ó en las carreras profesionales, y en la propiedad, industria y comercio mediante la correspondiente organización gremial en lo que posible sea.»

Y dice S. S.: eso es arcaico, eso es medioeval, retrocedemos unos cuantos siglos, porque eso ataca los fundamentos del sufragio universal. Nosotros aceptamos el sufragio universal, pero aceptamos el sufragio universal orgánico, no el sufragio universal amorfo, tal como lo tenemos

ahora en pie, tal como lo tenemos ahora en planta, en desarrollo; es decir, con esa igualdad, con esa uniformidad, con esa igualdad absoluta para todos los individuos de una nación.

Eso es lo que se hace en la actualidad en España; pero eso, no dude el señor Roig y Bergadá que se va modificando. Hasta en Bélgica, una nación que, si no al frente de la civilización, está muy avanzada en ella, sabe S. S. perfectamente que hay la pluralidad del voto. Esto, decía S. S. que viene fundado en partidos políticos, me parece que dijo eso S. S.; y eso no es cierto; yo me permito decirle al señor Roig y Bergadá, no se trata allí de un cálculo de votación fundado en hechos de orden político, sino en otros hechos que nada tienen que ver con la política; por ejemplo, el tener un título facultativo, el ser gran contribuyente ó una carrera literaria, el poseer tales ó cuales condiciones de cultura, da la pluralidad del voto para un solo individuo. Ya ve S. S. que eso no es cosa política. (El señor Roig y Bergadá: ¿No conoce S. S. el sistema de Bélgica?) Se funda principalmente en esto. (El señor Roig y Bergadá: En los partidos políticos.) Por lo que toca al sufragio, descansa precisamente en aquel fundamento, y no lo negará S. S.

De todas maneras, nosotros entendemos que ha de resultar una mejora en la confección de las Cámaras, de los Municipios y de las Diputaciones con ese sistema que nosotros proponemos, fundado en el establecimiento gremial de clases, en las cuales han de tener representación todos los individuos que forman una sociedad determinada. No crea el señor Roig y Bergadá que nosotros deseamos en las bases de Manresa, que únicamente se agremien personas de determinada condición intelectual ó de riqueza, no; si no todas, absolutamente todas, y por consiguiente, la clase obrera también tendría el voto, como todas las demás, y podría elegir sus Diputados nacidos de su mismo grupo, y entonces tal vez veríamos mucho mejor que ahora que esos escaños, en vez de estar poblados por personas de cierta categoría social, como son las que están aquí reunidas, el pueblo, el verdadero pueblo, la masa obrera, tendría también aquí su representación.

Ya os dije aquí el otro día que me lastimaba que en los municipios la clase obrera no tuviese una representación directa. ¿Es esto justo? Es decir, que buscáis al obrero para que deposite su voto, para que os eleve y os levante, y en cambio, el infeliz elector que tiene la desgracia de no poseer riqueza, no puede formar parte de los Municipios. ¿Es eso verdaderamente democrático y liberal, ó es más liberal y democrático lo que nosotros proponemos? (Muy bien en la minoría carlista.)

Y así en orden de mayor á menor importancia podríamos ir clasificando la esencialidad de las bases restantes.

Esto es, señores Diputados, lo que, en contestación al señor Romero Robledo primero, y al señor Roig y Bergadá después, y para la ilustración de la Cámara, los Diputados que nos encontramos en este sitio podemos decir respecto del juicio crítico que nos merecen las Bases de

Manresa. Creemos que el Poder central está á cubierto de todo quebranto, concediendo aquellas atribuciones; y creemos que lo que nosotros deseamos para las regiones no lastima en nada el poderío del Poder central; pero, en cambio, da condiciones de vida y energías bastantes á las regiones, para que ellas puedan contribuir al sostenimiento, desarrollo y fuerza de esa suma de regiones que constituye hoy día la Nación española.

Decía al propio tiempo el señor Roig y Bergadá que la raza latina no tiene aptitud para la autonomía política. (El señor Roig y Bergadá: Para la federación.) Lo mismo da; después de todo, la federación es un sistema que une diferentes regiones; de modo que si digo autonomía política, ó regiones autonómicas, estoy muy en mi lugar hablando como hablo. Pues bien; decía S. S. que la raza latina ni tiene aptitud para esa federación, y corrijo ahora la palabra. Yo no me habría atrevido á decirlo, pero por mucho que se nos increpe á nosotros, bien ó mal, fundada ó infundadamente, acerca de alguna expresión más ó menos apasionada ó violenta ó de frases que podamos pronunciar, ó actos que podamos cometer, que puedan lastimar á los individuos de las distintas regiones de España, si esto sucede, yo soy el primero en deplorarlo, y desde luego le aseguro al señor Roig y Bergadá, que nosotros no damos el ejemplo.

De todas maneras nunca nosotros nos hemos atrevido á decir lo que han dicho otros no catalanes de algunas regiones españolas; me guardaría yo muy bien de afirmar que España es una nación unisexual, una nación de mujeres, y que hay todavía hordas bárbaras en algunos puntos de la Península; por el contrario, yo reconozco todavía en España condiciones á propósito para una buena organización del Estado, para la autonomía y para todo.

Pues qué ¿España no evoluciona, no modifica sus ideas, no modifica más ó menos su temperamento y no se irá acercando cada día más á la civilización de Europa? Pues si no hemos de llegar á esa evolución, entonces entreguémonos á la desesperación, porque entonces somos un país muerto, y yo, por el contrario, creo que podemos vivir. Lo que hay que hacer es mover ese pueblo, instruirle, educarle, imprimirle hábitos de trabajo, y ya veréis cómo España se levanta; por consiguiente, yo no puedo admitir la afirmación de S. S. y cuenta, que si nosotros quisiéramos apoyarnos en la argumentación de S. S., nos bastaría con que se le dijese que la raza latina no tendrá, si quiere el señor Roig, esas condiciones de federación; pero no me negaré que ha habido una zona geográfica en el Noroeste de España, y que sus individuos constituyeron la confederación tantas veces citada en mi réplica. (El señor Roig y Bergadá: No es una federación.) Es igual para el caso. (El señor Roig y Bergadá: Es muy distinto.) Es más á propósito lo que yo digo, porque esa confederación supone un desarrollo aun más autonómico que no el que supone una federación que es el grado intermedio entre la confederación y la unidad. Al revés, los Estados confederados tienen una vida casi propia, casi independiente. Cataluña estaba confederada con Aragón, y vivía bajo el cetro de un Rey, llamémosle Fernando V de Aragón, Jaime I el Conquistador ó Pedro el Grande. Por lo tanto, hagamos justicia á todo el

pueblo español, considerémosle en condiciones más ó menos acentuadas, decididas según sea la región, y una serie de problemas que se cruzan de por medio; pero no le condenemos á la inercia, porque ese pueblo es digno de la libertad, y yo entiendo que la verdadera libertad se encuentra en la autonomía.

Yo siento mucho que no esté aquí una distinguida y venerable persona, D. Francisco Pi y Margall, que no dudo estaría á nuestro lado y pondría todo el peso de su respetable autoridad á favor de las ideas que yo estoy sosteniendo. De manera, que ya verá S. S. que yo soy, si hubiese grados de españolismo, más español que S. S., que yo acepto esas condiciones de nuestro pueblo, y le creo capaz, bien conducido, de hacer todo aquello á que tiene derecho, según las leyes de su historia.

Pero ve además el señor Roig y Bergadá un peligro en este movimiento catalanista, y lo ve desde luego, lo ve por el lado de la reacción. Su señoría, persona de talento tan claro, me admira que haciendo coro á una multitud sectaria, diga que nosotros resucitaríamos en España una reacción horrible, funesta. (El señor Roig y Bergadá: No he dicho eso.) Lo daba á entender, y la idea quedaba siempre en pie. (El señor Roig y Bergadá: He dicho que lo mismo había clericales que liberales.) Que con estos elementos se producirían luchas, conflictos y enconos. Pues bien; yo le digo á S. S. que el problema religioso queda en pie siempre, ora aceptemos la federación, ora aceptemos la unidad. ¿Pero no lo está viendo S. S. en los últimos tiempos? ¿Somos nosotros los que hemos fomentado esas escenas que se han desarrollado en Zaragoza y en Oviedo?

Nosotros nos estamos quietos en nuestras casas, y no vamos á producir conflictos en otras regiones de España. Estos conflictos religiosos ocurren en España, como en Francia y en Italia, porque este problema es un problema eterno de siempre. En todas las naciones, en todos los Estados unitarios ó federados, democráticos ó monárquicos, siempre habrá este problema. Sobre todo, ¿dónde se presentará con más intensidad? En las naciones menos tolerantes, no en las más tolerantes ni en las que tengan un criterio amplio.

Repito, que este es un problema de siempre; ya lo dijo el célebre Marqués de Valdegamas, Donoso Cortés, cuando exclamaba: «No duden los señores diputados que por debajo de toda cuestión social y humana, siempre percibiréis los latidos de una cuestión religiosa.» Por consiguiente, el problema existió, existe y existirá, sólo que es de resolución más fácil en los países, como Cataluña, que son más tolerantes.

Aunque no tengo propósito de evocar recuerdos históricos, me viene á la memoria uno muy típico, y que demuestra el amplio sentido ya de la antigua Cataluña por lo que toca á la religión. Todos los señores diputados saben perfectamente que cuando después del matrimonio de los Reyes Católicos se quiso implantar ó reorganizar en Cataluña la Inquisición, hubo protestas en Cataluña contra la Inquisición castellana. ¿Sabéis por qué? Porque la Inquisición

catalana aceptaba la prueba, y la castellana no; es decir, que había allí una organización inquisitorial más humana que la que se quería implantar. Por otra parte, sabe muy bien el señor Roig que don Jaime el Conquistador estableció cátedras de árabe, y no sólo esto, sino que en las iglesias se sostenían polémicas tranquilas entre los musulmanes más ilustrados y los frailes, y había discusiones en que el mismo Rey intervenía, pero siempre con espíritu de tolerancia, de confraternidad, que venía aconsejado por el confesor del Rey Raimundo de Peñafort.

Nos decía el señor Roig: Vendrá un cisma y la guerra civil. La guerra civil, lo mismo puede realizarse en el estado unitario. Casi no concibo que el señor Roig haya dicho esto. ¿Pues qué, no tiene presente las guerras civiles producidas por movimientos político-religiosos en España en el siglo pasado? Pues ¿por qué tiemblan ante lo que podrá ocurrir dentro de Cataluña? A nosotros no nos preocupa en lo más mínimo; claro es que allí habrá persona de ideas más ó menos reaccionarias ó adelantadas.

Tengo ahora que hacer una pequeña rectificación respecto de los derechos del hombre á que hice referencia aquí mismo meses atrás. Yo dije que vosotros erais ciegos imitadores de Francia; que el centralismo español, imitación del francés, derivaba de la declaración de los derechos del hombre que hizo la Revolución francesa, y que vosotros no habíais tenido el acierto de aceptar lo bueno y de rechazar lo malo; pero claramente dije que yo no aceptaba la igualdad, porque la creo un mito; y de no ser así, no podía hacer la defensa del regionalismo que procede precisamente de la variabilidad humana.

Siguiendo en esa especie de hostilidad, que yo deploro, contra las ideas catalanistas, nos decía el señor Roig y Bergadá: comparad la Barcelona del siglo XIII con la Barcelona del siglo XIX. ¡Por el amor de Dios, señor Roig y Bergadá! ¿Podrán haber pasado impunemente tantos siglos? ¿Qué ciudad no ha mejorado con el transcurso de los tiempos? El París de hoy, ¿es el París de la Revolución francesa? Berlín mismo, al que yo he visto crecer, en el espacio de diez ó doce años; ¿no ha duplicado su población? ¿Qué significa eso? En el siglo XIII Barcelona era una ciudad proporcionada á las condiciones de aquella época, con sus defectos, y quizás con ciertas ventajas. Es claro que el movimiento universal se realiza sin cesar, y la ciudad ha crecido; pero eso no autoriza la afirmación, que yo no puedo admitir, de que Barcelona haya crecido á favor del yugo del Gobierno central. (El señor Roig y Bergadá: Lo decís vosotros.) Pero S. S. manifestó que crecía por el yugo, que había que bendecir el yugo. (El señor Roig y Bergadá: Porque no ha existido el yugo, porque los pueblos oprimidos y esclavos no progresan.) ¿Que no ha existido el yugo? (El señor Roig y Bergadá: En esta época.) ¿En esta época? No quiero fijarme en el valor de la palabra yugo, porque realmente yo no la empleo. Yo no diré yugo; pero precisamente nosotros nos levantamos aquí y hacemos nuestra propaganda para que nos dejéis trabajar, para que nos dejéis vivir... (Grandes rumores y protestas.) Tengan la bondad de escuchar los señores Diputados. Yo pregunté al señor Roig y Bergadá si ese desarrollo

extraordinario de Barcelona, y que yo mismo reconozco y aplaudo, si ese movimiento creciente de la ciudad de Barcelona (debemos buscar palabras que expresen claramente el pensamiento), ¿se debe á la acción del Gobierno central? (Muchos señores Diputados: Sí, sí.) ¿Se debe al Gobierno central y á los aranceles? (Muchos señores Diputados: Si, sí. -Grandes rumores. El señor Groizard: A costa de muchas provincias de España.) A eso iba. ¿Se debe, vuelvo á repetir, al régimen establecido, ó se debe á la vitalidad intrínseca del carácter catalán? (Varios señores Diputados: A todo.) A esto, principalmente. (Siguen los rumores.)

Tengamos calma y serenidad; es ese un juicio mío, que puede resultar equivocado, pero que yo creo cierto y positivo, y espero que se me oiga cuanto tengo que decir. Ya que se me obliga á ello, para que se vea la protección que tiene Cataluña en el régimen central, leeré unos datos. ¿Quiere saber el señor Roig y Bergadá lo que sucede respecto de quintas? Pues á Barcelona correspondió un cupo de 2.010 soldados, y á Madrid 1.391. Podría haber una ligera diferencia por la densidad de población; pero es grande la desproporción en contra de Barcelona de 369 (Un señor Diputado: ¿Eso es la ciudad de Barcelona?) Sí. En la provincia de Barcelona, 5.663 soldados con 900.000 habitantes; Galicia y Asturias juntas, con 2 1/2 millones de habitantes, entregaron 5.720 soldados. De manera que sólo por este cálculo se debían haber pedido 3.604 soldados menos de los que nos exige el Gobierno. (El señor Vincenti: En Galicia son matriculados de mar todos.)

Recuerdo haber leído varias veces en los periódicos que en Asturias sucedía un fenómeno antropológico extraordinario, y es que había muchos reclutas cortos de talla. Realmente á mí me sorprendía ese fenómeno étnico, siendo así que el asturiano se caracteriza por su buena estatura. (El señor Suárez Inclán, don Félix: Ese era un abuso de la Diputación provincial de Oviedo, que se ha corregido por el Poder central con la acción nuestra; pero el abuso era de la Diputación, era de la región.) De todas maneras, queda en pie el hecho de que el cupo de Cataluña es superior al que le tocaba.

Pues veamos en la tributación. La población catalana representa el 9 por 100 de España; la superficie territorial de Cataluña representa el 16 por 100 del total de la Península; agrícolamente todo el mundo sabe que Cataluña es menos rica que otras regiones. (Protestas y rumores.)

Señores, hay regiones catalanas que generalmente son ricas en producción agrícola, pero hay también otras que como la provincia de Lérida se encuentran en una situación desventajosa. Pues resulta de todo ello que por contribución territorial pagamos el 14 por 100, á pesar de representar la novena parte de la población y la dieciseisava parte de la extensión territorial. Así y todo, como digo, Cataluña paga el 14 por 100. (El señor Aguilera: ¿Pero por qué no compara S. S. lo que paga Barcelona, capital, con lo que paga Madrid, capital, por consumos, territorial é industrial? Compare S. S.)

Sí, señor diputado; los vecinos de Madrid se habrían de levantar al propio tiempo que nosotros contra esos abusos del Poder central y contra ese desacierto en la aplicación de los impuestos. Y así podría continuar leyendo. (Rumores.) Señores, las interrupciones no son argumentos. Contra las ideas que yo expongo aquí, que vengan otras contrarias, y nosotros las escucharemos muy atentamente. Pero con gritos y con interrupciones no llevaréis á mi ánimo el convencimiento; antes al contrario, pensaré que está la razón de nuestra parte, y que no la tenéis vosotros.

Aquí están los datos á disposición de los señores diputados; datos comprobantes de lo que tributa Cataluña en su totalidad y que viene á representar una cuarta parte de los ingresos. (El señor Marqués de Mochales pronuncia algunas palabras que no se perciben claramente.) Estoy dispuesto á hacer todas las rectificaciones que sean necesarias en caso de error.

De todas maneras, señores diputados, no leyendo, y eso sin duda no me lo podréis negar, toda la serie de atribuciones que se han quitado á Cataluña durante el siglo XIX, aquí las tengo anotadas, y dispuesto, por consiguiente, á dar lectura de ellas; dejando aparte todo esto, suponiendo que no hay nada de lo dicho, suponiendo que vivimos bajo el régimen mejor del mundo, ¿es que por ventura, señores diputados, somos nosotros objeto de una pesadilla, sufrimos una obsesión loca y venimos aquí, á la Cámara española, al Congreso de los diputados, á sostener una reforma nunca vista, una tesis fantasmagórica que nadie ha sostenido? ¿Creéis que se trata de eso? Pues no, señores diputados, sino que se trata de implantar en España lo que han realizado otras naciones. Nadie me negará este hecho. ¿Os figuráis que toda Europa vive bajo el mismo régimen que nosotros? ¿Os figuráis que en toda Europa existe el régimen centralista que tiene establecido España, Francia, Italia y Rusia? Inglaterra, decía el Sr. Roig y Bergadá, no está regida como nosotros proponemos, puesto que en Inglaterra no hay más que una Cámara popular. Perfectamente, ¡pero qué diferencia entre aquella Cámara, que se penetra de las condiciones intrínsecas de todos los pequeños Estados que constituyen la poderosa Albión, y la nuestra, con este régimen uniformista! Deben saber los señores diputados que allí hay efectivamente una sola Cámara; pero esa Cámara legisla, no de una manera uniforme y dictando leyes iguales para todos los condados y para todas las diferentes regiones que constituyen el Imperio británico, sino que legisla teniendo en cuenta las condiciones de Irlanda, de Escocia y de todas las demás regiones que forman el Imperio. Por esto Inglaterra no siente la necesidad de tener una multiplicidad de Cámaras, porque aquella Cámara única está perfectamente impuesta de la obligación de adaptar las leyes á las condiciones de las diferentes nacionalidades inglesas. Allí hay autonomía municipal, autonomía en los Condados, y autonomía en las Universidades. Pues bien; si cuentan con todo esto, ¿qué necesidad tienen los ingleses de que en Irlanda y de que en Escocia también haya Cámara? Pero las colonias las tienen y gozan de una completa autonomía, y así hay un Gobierno perfectamente establecido en el Canadá, en el Cabo

de Buena Esperanza y en otros puntos. Digo esto, para que os convenzáis, señores, de que aquí no vengo á reclamar una cosa original y no ensayada, sino que se trata de un régimen ya establecido en las naciones más cultas y poderosas.

¿Y qué diremos de Alemania? ¿Cómo tiene organizado el Estado? Pues el Imperio germánico no es más que una colosal Confederación de 26 Estados, entre los cuales hay cuatro reinos, sometidos al centro unificador de la casa de Prusia, con su Emperador Guillermo, y se trata de una nación poderosísima. Lo mismo sucede en Austria-Hungría y en Suiza, y hasta en el mismo Ducado del Luxemburgo tienen un régimen de todo punto autónomo, con la particularidad, y se me había olvidado el concepto cuando hablé del idioma, que precisamente en estas regiones, en Austria-Hungría y en Bélgica, se respetan todos los idiomas y se les reconoce un carácter de oficialidad que vosotros negáis al catalán.

Y voy á concluir, señores, porque no quiero molestar más vuestra atención; pero creed, que no concluyo por falta de otros argumentos, concluyo porque veo una actitud que no esperaba... (Fuertes protestas y denegaciones. -Varios señores Diputados: No, no; eso no es exacto. -El señor marqués de Figueroa: A pocos se les ha oído tanto y con tanta atención como á S. S.) ¿Me permiten una aclaración? (Muchos señores Diputados: Sí, sí, que lo aclare.) Desde luego no ha sido mi ánimo ofender la dignidad ni ninguna condición personal de los señores Diputados: no se trata de eso; pero al leer cifras, he notado unos murmullos ahí enfrente. (Señalando los bancos de la mayoría. -Varios señores Diputados: No, no), que no me eran muy gratos.

En resumen, señores Diputados, nosotros creemos que hay necesidad de cambiar el régimen; nosotros creemos que en vez del sistema ese uniformista, bajo el cual vivimos, necesitamos nosotros expansión regional, y que en Cataluña nos podamos gobernar nosotros mismos. Manifestamos ese deseo convencidos de que toda la fuerza que podrá desarrollarse en las regiones, y también, desde luego, en la nuestra, toda ha de redundar en beneficio del Estado y convencidos de que el régimen que tenemos hoy día es un régimen que no ha respondido á las necesidades de la política. (Rumores.) ¿Tengo necesidad de demostrarlo después de lo dicho aquí, en todos los tonos, hasta por individuos de esa misma mayoría? Todos han dicho que la situación de España es lamentable: lo hemos perdido todo; ¿qué se quiere más? ¿Es que hace eso el elogio de un sistema? Pues si eso hace el elogio de un sistema, declaro que no sé en qué consiste la bondad ó maldad de un régimen de Gobierno.

Nuestros deseos son los que he indicado, y no dudéis que el catalanismo, si llega á organizarse, si vosotros admitís lo que ese catalanismo pide, lejos de ser un quebranto para España, será un beneficio, como ya lo es actualmente, dada su riqueza... (Rumores.) Será un beneficio, y no retiro la palabra; pero digo que lo será, porque cuanto más florezca Cataluña, el

Estado y todas las regiones han de reportar beneficio, como nosotros los reportaremos del desarrollo comercial, industrial y agrícola de las demás regiones, sean las que fueren.

Además, ¿no recordáis en este momento lo que ha hecho Cataluña en las diferentes épocas de nuestra historia? Vosotros, los que nos tildáis de pretender la separación y la anexión, ¿echáis en olvido mil pruebas que Cataluña ha dado, no sólo de contribuir como las demás regiones á las cargas públicas, sino de distinguirse en la defensa de España? ¿No recordáis que hasta en la época de Felipe II Cataluña levantó un ejército para defender la frontera contra los hugonotes, y en tiempo de Felipe IV, á pesar de los agravios recibidos, se pusieron sobre las armas 30.000 catalanes, y se apoderaron de Salses que las tropas castellanas habían desalojado? Y ¿no os acordáis, tampoco, de la guerra de la Independencia?

Decidme entonces, señores Diputados, con toda sinceridad, ¿á qué se debió aquel movimiento extraordinario de España, en defensa de nuestras fronteras? Se debió precisamente al desarrollo de la fuerza regional en la provincia de Gerona, esa provincia que también empieza á despertar en virtud de nuestro movimiento, que no está tan dormida como creéis.

Esto es lo que ha hecho Cataluña y lo mismo ha hecho en África y en Cuba; todos vosotros lo sabéis perfectamente. Por consiguiente, ¿podéis creer que nosotros trabajamos sólo pro domo nostra, que somos unos egoístas, que sólo pretendemos enriquecernos y no nos acordamos del bien del Estado y no anhelamos el esplendor de la Nación española? Si así lo pensáis, nos hacéis una enorme injusticia. (El señor Romero Robledo: Cataluña no es el catalanismo.)

Sesión del día 29 de noviembre de 1901.

Señores Diputados:

Muy arraigadas deben estar en nuestro ánimo las ideas, muy firmes deben ser nuestras convicciones, cuando á pesar de todo lo que ha ocurrido estos días aquí, me veo obligado á levantarme; y lo hago todavía con una relativa entereza, porque si realmente no se tratase de esa manera de pensar y de esa manera de sentir, confieso que no tendría tal vez hoy fuerzas de ninguna clase para levantarme á dirigir la voz á los Sres. Diputados.

Yo, señores, no sé qué pensar: ó nosotros los catalanistas vivimos sometidos á una obsesión loca, según se ha manifestado aquí, ó yo no comprendo el fenómeno sociológico y político que se desarrolla ante mi vista.

Yo hasta ahora no he oído una sola palabra, ni una sola frase en este Congreso que exprese una afinidad siquiera con nuestra manera de pensar y con nuestra manera de sentir. Pues, entonces, ¿qué pasa aquí? ¿De qué depende esto? ¿Depende de que nosotros somos víctimas de una preocupación ó de que todos los Sres. Diputados que me hacen el honor de

escucharme viven bajo la influencia de un prejuicio y de una manera de pensar y de sentir tan opuesta á la nuestra que no sé cuál pueda ser el punto de partida de un estado tan antitético?

Yo, de todas maneras he de creer, y así lo dije ya hace unos meses, que, sea loca ó no lo sea nuestra aspiración, sean fundados ó infundados nuestros intentos, no dudo que hay algo en vosotros, en el fondo de vuestra conciencia, que os dice, que si nosotros venimos aquí es por algo serio; que hay alguna fuerza impulsiva que nos mueve. Yo creo que esta gran concurrencia de Sres. Diputados en estos escaños y de público en las tribunas, y la presencia de la casi totalidad del Gobierno de S.M. presidido por el señor Sagasta, persona para mí tan respetable y que á pesar del estado de su salud viene aquí, que todo eso significa algo. Si nosotros no representamos cosa alguna, si realmente lo que nosotros traemos aquí es una cosa fútil y secundaria y que se ha de mirar con desprecio, no se explica todo esto. Por lo tanto, es evidente, Sres. Diputados, que algo representamos, ya que dais á estas sesiones semejante solemnidad.

Yo, de todos modos, me felicito de ello, y hasta esto casi me obligaría á correr un espeso velo sobre lo que ocurrió aquí mismo ayer tarde. Yo, ayer llegué a dudar, si me encontraba en el Palacio de la Representación nacional, ó ante un tribunal de justicia; yo me preguntaba si nosotros éramos Diputados leales, nobles é inspirados en fines verdaderamente patrióticos, ó si éramos unos criminales que nos debíamos sentar en el banquillo de los acusados; si los Sres. Diputados estaban aquí constituídos ayer en tribunal, ó si se trataba, como todos los días, de personas que vienen á reunirse aquí animadas de altos sentimientos, para buscar el bien del país, si el Sr. Romero Robledo, para decirlo de una vez, era un Diputado de la Nación, que en uso de un perfecto derecho, que yo le reconozco, manifestaba parlamentariamente opiniones contrarias á las nuestras, ó si se había constituido en un fiscal.

Yo recibí ayer esa impresión, pero debo decir que esa impresión, que me afectó en lo más vivo de mi sentimiento, se ha atenuado hoy ante el espectáculo que se ha desarrollado aquí esta tarde cuando han hablado los Sres. Maura y Silvela, del propio modo que cuando hablaron los Sres. Muro, Lerroux, Hias de Molins y Roig y Bergadá; en una palabra, todos los demás oradores. Y cuenta, señores, que he de ejercer algún dominio sobre mí para echar al olvido lo que ayer ocurrió. Levantóse el Sr. Romero Robledo, diciendo que yo le había disparado un dardo, no sabía yo que tuviese tales armas ofensivas, un dardo que no sé si estaría ó no envenenado. Pero, ¿por qué dijo eso? Porque yo, discutiendo el otro día, dije que al hacer el elogio de las opiniones manifestadas por el Sr. Lerroux, me pareció suponer en S. S. una especie de orientación de la Monarquía á la República.

Bien, ¿y qué? ¿Constituía eso un agravio? ¿Por ventura en esta Cámara, fuera de ese hombre ilustre que acaba ahora de cerrar los ojos para siempre, el respetabilísimo, el integérrimo señor Pi y Margall, hay muchas personas que puedan hacer gala de no haber jamás modificado en un ápice sus opiniones? ¿Por qué se ofende el Sr. Romero Robledo? Precisamente

yo, como todos los que hemos seguido pasa á paso su historia política, durante cuarenta años, le hemos visto modificar sus ideas políticas más ó menos hondamente (El Sr. Romero Robledo: Nunca), y no podía extrañarnos que ahora hiciese otra manifestación en su modo de pensar para salir de los brazos de la Monarquía y entregarse á los de la República. ¿Por ventura eso implica un agravio para las personas? ¿No hacemos todos unas evoluciones en la vida? ¿Cuántos hay aquí que puedan hacer gala de haber pensado siempre de la misma manera? De modo que no hubo tal dardo, pero el Sr. Romero Robledo necesitaba un pretexto para justificar su discurso, y vino aquí de la manera que le oísteis ayer, acalorado, apasionado, con un tono y con un gesto que verdaderamente no me parecieron adecuados á las formas y á los procedimientos seguidos en el Palacio de la Representación nacional.

Y si al menos el Sr. Romero Robledo hubiera indicado los fundamentos que le inducían á no admitir mis ideas, perfectamente; pero ya que me inculpaba de haber falseado la historia, ¿por qué no tuvo S. S. los datos necesarios para demostrar mis desconocimientos históricos? Me hacía su S. S. un cargo porque yo me había limitado á hacer la apología de la historia de Cataluña, sin tratar de la general de España, pero ya comprenderá que en aquel momento aquello era lo que convenía á mi tesis. Pues, ¿por qué S. S., que dice ser más español que yo, y yo lo niego, porque soy tan español como S. S. y como cualquiera de los que aquí se sientan, por qué no refería las glorias de España?

A mí, sin ser muy fuerte en Historia, no me habría sido difícil evocar todo lo grande, todo lo extraordinario que acusa la Historia de la Nación española. Esto era lo que S. S. debía haber opuesto frente a mi manera de pensar, y no descender á menudos detalles que sólo podían molestarnos, sujetándonos á un interrogatorio y hasta haciéndose eco de calumnias ó falsas imputaciones. Pero, corro un velo sobre lo pasado.

Hoy, Sres. Diputados, por el contrario, el espectáculo me ha confortado. Nosotros hemos venido aquí con la mayor lealtad á exponer á vuestra consideración nuestras aspiraciones y nuestros pensamientos, para que vosotros los discutáis, para que reflexionéis sobre ellos, para que veáis el pro y el contra de los mismos, para ver si, en definitiva, todo lo que decimos tiene razón de ser filosófica, científica y política; si merece un respeto, una consideración ó, cuando menos, un estudio. Y cuando yo he visto hoy esta Cámara tan atenta, y ocupados estos bancos por personas animadas por un común pensamiento, y que seguían con interés indecible la disertación magistral, digna de todo encomio, que acaba de pronunciar el Sr. Maura; cuando yo he visto esto, se ha tranquilizado ya mi espíritu, y yo mismo me he dado la enhorabuena, suponiendo que aunque esas Bases de Manresa entrañasen errores, que no lo estimamos así, á pesar de todo, ante la oratoria maestra y la profundidad de conceptos del Sr. Maura yo, la verdad, me habría dado por satisfecho y olvidaría todo lo que haya podido suceder dentro y fuera de aquí.

Hemos traído al seno de la Representación nacional un asunto que cuanto más apartado de vuestras consideraciones se encontrara había de producir sombras cerniéndose alrededor de nuestra actitud, agigantadas por la distancia, convirtiéndose en nubarrones y tempestad desecha, al paso que tratándolo aquí, discutiéndolo fríamente y reflexionando sobre el mismo, y á eso venimos (Muy bien), desaparece ese temor. Si en vez de escucharnos y de discutir nuestras ideas de una manera reflexiva, y en relación con las necesidades políticas y con las necesidades del país, se hubiese recibido con prevención y desagrado todo lo que pensásemos nosotros y todo lo que dijésemos, eso es lo que nos habría molestado, determinando luego en nuestro ánimo un profundo desaliento.

Pero, por fortuna, nada de eso ha ocurrido. Se nos ha oído con atención y deferencia, más si se quiera de lo que merecemos (Varios Sres. Diputados: No, no), y así habéis visto cuál es la nobleza de nuestras aspiraciones. Las discusiones esas, y especialmente la de hoy, ha de dar sus frutos; los dará en vuestras mismas inteligencias, desarraigando esa idea de que realmente el catalanismo constituye un peligro. Yo espero que, si bien todavía os parezca el catalanismo todo eso (cosa que tal vez ocurriría si se entrara por ciertas vías que yo no deseo), lo encontraréis dentro de vosotros mismos y llegaréis á pensar y á decir: ¡oh aquellos Diputados no eran unos desatinados; ellos partieron de una base científica, de una base política, de una base social, y preciso es satisfacer sus aspiraciones. Porque nuestras ideas, Sres. Diputados, no se han manifestado sólo aquí ¡Cuántas ideas que en la evolución de los tiempos han sido rechazadas por la multitud se han convertido después en verdaderas realidades! Cincuenta años atrás, cuando en este mismo Congreso se producían todos los días discusiones fortísimas entre el partido moderado y el partido liberal, y se levantaba el esclarecido D. Juan Prim, entonces Conde de Reus, ¿no sucedía que aquel partido moderado se negaba á aceptar el menor adelanto en el concepto de la libertad, so pretexto de que se predicaba la anarquía?

¿Quién había de decir entonces que habían de cambiar los tiempos y hasta habíamos de tener instalada en España la República, y después de la República otra vez una Monarquía constitucional que concediera la libertad de pensamiento?

Pero voy comprendiendo, Sres. Diputados, que la tensión de la Cámara, después de tan largos debates, no puede sostenerse ya por mucho tiempo, y que es materialmente imposible que yo pueda hacerme cargo, porque lo avanzado de la hora no me da tiempo para ello, de la serie de argumentaciones que se han aducido aquí por todos los señores que me han honrado ocupándose del catalanismo.

En vez, pues, de recoger uno á uno todos los puntos sobre los cuales ha girado la controversia, me he de limitar, en gran síntesis, como resultado del debate, á ver, dado el estado actual de España, qué remedios, si los vuestros ó los nuestros, son los que han de salvarla.

La enfermedad de que nuestra Nación está aquejada, ya vosotros la sabéis. Se ha pintado aquí de mano maestra por todos los señores que han hablado y hasta por voces elocuentes de la mayoría, porque ya manifesté, y ahora repito, que el Sr. Roig había hecho una manifestación franca y completa de los perjuicios que siente todo el país y que siente también Cataluña, como resultado de la centralización; pero, si no hubiese bastado lo que dijo el Sr. Roig, podríamos añadir lo que han manifestado los Sres. Muro, Maura, de una manera especialísima, y el propio señor Silvela. De modo que no hay duda de que padecemos una enfermedad consuntiva, y que España ha entrado en un período de total aniquilamiento; y dejémonos de optimismos, señores, que no tienen razón de ser, y que sólo pueden servir para que se oculte á nuestros ojos la realidad de las cosas.

La enfermedad, por consiguiente, queda muy manifiesta. El mismo Sr. Presidente del Consejo de Ministros, buscando una especie de contradicción entre esas miserias que todos predicamos, tocamos y reconocemos, y la riqueza que representa la provincia de Barcelona, ó si se quiere toda Cataluña, parecía indicar que allí hay un maná abundante que riega los campos, fertiliza las tierras y mueve la industria.

Es muy posible que yo el otro día, en el calor de la improvisación, porque yo no traigo notas, dijera en absoluto que todo lo que progresa Cataluña, que toda la virilidad externa que manifiesta aquella región de España y que toda su riqueza, eran hijas de las condiciones intrínsecas de los individuos que la pueblan; yo tengo el firme convencimiento de que realmente influye muchísimo en la prosperidad de Cataluña el esfuerzo de sus hijos, pero era una afirmación demasiado rotunda si había de dar á entender que todo era puramente debido á la misma circunstancia.

Y además, señores, yo que conozco Cataluña y los catalanes, por esas condiciones que yo soy el primero en reconocer y que he podido apreciar, estudiar y observar muy de cerca, puesto que llevo nada menos que cincuenta y tres años de residencia en Cataluña (y digo esto para los que me suponen carácter de extranjería), yo que reconozco esas condiciones de los individuos de aquella región, que yo aplaudo y admiro, no podía desconocer que hay especialmente en Barcelona una colonia de andaluces, asturianos, gallegos y vascongados, que contribuyen mucho al engrandecimiento general, y por consiguiente de muy buen grado hago aquí esta manifestación. De todas maneras, no se entienda, Sres. Diputados, que Cataluña, á pesar de su riqueza no sufre los efectos de esa centralización que nosotros creemos asfixiante y hasta nociva para los adelantos materiales de la Patria. No: yo creo que Cataluña padece hondamente, como padecen todas las demás regiones, por efecto del régimen central, y nunca he dicho lo contrario. Pero no he de entrar ahora en una análisis, para demostrar hasta qué punto el centralismo impide la expansión natural que Cataluña tendría, si no estuviese bajo tal régimen, porque como he dicho me veo obligado á sintetizar: pero no dude la Cámara que la

riqueza y el esplendor de Cataluña que hoy ostenta se centuplicaría desde el instante que aquella región pudiese gozar de toda la plenitud de la autonomía que desea. Además, señores, en esta vida no se vive tan sólo de pan, no se necesita sólo la riqueza material; se necesita también el alimento del espíritu, y nosotros lo que deseamos grandemente en Cataluña es su cultura, y de la manera como está organizado el país, con la miseria de su Tesoro, es imposible llegar á un gran fomento de la enseñanza en todos sus ramos, y esto es imposible que lo podamos nosotros lograr dentro del régimen á que estamos sometidos.

Si tal es el estado de la Nación toda, ¿cuál habrá de ser el remedio? Para nosotros, el que proponemos: pero como vosotros no lo queréis admitir, temerosos de que el catalanismo determine la desintegración del Poder central, gracias al quebranto de la soberanía, claro es que sólo estáis dispuestos á aceptar lo propuesto por la mayor parte de los que han terciado en el debate.

¿Qué afirmaciones rotundas ha hecho el señor Presidente del Consejo de Ministros? Las mismas que hizo en el mes de Julio último, exactamente las mismas; están estereotipadas en mi memoria; y, sin embargo, se están discutiendo ya los presupuestos sin que el Gobierno haya traído ninguna modificación en los organismos de la Administración, ni ninguna de las reformas que antes había ofrecido. De manera que, por lo pronto, cuando menos hemos de pasar todavía un año de profundos sufrimientos. (El Sr. Presidente del Consejo de Ministros: Hasta Enero. No nos hagamos ilusiones. El Sr. Rusiñol: En todos los mensajes de la Corona se ha dicho lo mismo.)

Todos los años hemos oído la misma promesa. Yo no dudo de vuestra buena voluntad; lo que digo es que, dentro del régimen actual, por la manera como está constituido todo el organismo en España, por los vicios de que adolece, y hasta por esa especie de agotamiento de todas vuestras energías, nosotros no podemos creer absolutamente en vuestros ofrecimientos. Los creo nobles y sinceros: pero os rodea una atmósfera asfixiante que os impide hacer lo que queréis, porque el mal viene del régimen. Además, los partidos actuales están agotados porque han estado turnando en el poder durante veinticinco años. ¿Quién no se agota después de tantos años de ejercicio?

En este momento no veo surgir las personas que tengan fuerza bastante para sacar del atolladero ese carro del Estado; no veo la manera de libraros de esas ligaduras que os impiden realizar vuestros propósitos. Cataluña está perfectamente convencida de esto, y por eso se queja; pero en fin, algo se podría hacer si hubiese otros hombres hasta dentro del centralismo inteligente, como existe en Francia y en la misma Italia, en donde el Gobierno central reparte de manera permanente y gradual todas sus energías por los ámbitos de la Nación. Nosotros, prefiriendo siempre un régimen descentralizador, deseando que cese la uniformidad del Estado, y sustituyéndola con la unidad, porque la creemos más adaptable á la naturaleza intrínseca de las cosas; si viéramos que existía ese cerebro inteligente capaz de regular las funciones del

organismo, iríamos viviendo dentro de ese régimen, convencidos de que de todas maneras podía producirnos algún beneficio. Pero ¿qué beneficio nos puede producir el actual estado de cosas?

Decídmelo vosotros, comparad el estado de España con el de años anteriores. España ha llegado al extremo de su miseria, y es preciso salir de ella, si el país no ha de morir.

Me hace signos negativos el Sr. Sagasta. Ojalá se realicen sus optimismos; pero créame el Sr. Sagasta que todas las personas ajenas á la vida política, á ese movimiento perdurable de los partidos que turnan en el poder, todos los que no vivimos de la política, y nada hemos de esperar de ella, sino que, por el contrario, y estamos fríos de entendimiento, entendemos que no tenéis energías, ni podéis tenerlas, ni vosotros, ni tal vez los que os sucedan, si no cambian los moldes de la organización del Estado. Si los cambiárais, si vosotros diérais vida, movimiento, calor á todos los elementos que en las provincias son todavía susceptibles de un saludable despertar, entonces, á pesar de vuestras condiciones y de que continuaríais siendo los mismos, podrían modificarse los resultados.

Pero, es claro, vosotros no queréis. El mismo Sr. Maura, á quien he oído con verdadera delectación, á pesar de su grandísimo talento, coincide con la idea de que lo que nosotros nos proponemos es un quebranto de la soberanía del Estado central, y se niega en redondo á transigir, á tratar ese punto que él considera fundamental. Pero yo pregunto al señor Maura y á todos los Sres. Diputados, y cuanto más liberales sean todavía, mi pregunta es más intencionada: ¿No es verdad que dentro de un régimen de libertad, cuanto más libertad se concede al individuo, al Municipio y á la provincia, eso se hace con merma de la soberanía central? (Rumores.) Es indudable, porque siempre habrá una determinada cantidad de soberanía, ya esté concentrada en una misma mano, ó ya se distribuya. Se dice que hay anfibologías en mi lenguaje. Aunque no pose con perfección, ni mucho menos, el idioma, me parece que tengo alguna facilidad para manifestar mi pensamiento. No sé dónde estará la anfibología: en vosotros, si acaso. ¿Me negaréis que cuanto más vida concedáis al individuo y á la provincia, la restaréis al Poder central? (No, no. - El Sr. Maura: La soberanía es la garantía del derecho y su complemento.) Pero aunque no fuese así, y en esto podrá ser que radique nuestro error, por más que no lo creemos, nosotros entendemos que dentro del régimen que estamos proponiendo, que viene á sintetizarse en las bases de Manresa, la soberanía queda perfectamente á cubierto, á pesar de la intensa vida autonómica de las regiones. Este sería el punto fundamental, el punto de discusión.

Yo me holgaría de tener todavía tiempo para entrar en la discusión de esas bases que el Sr. Maura ha tenido la bondad de criticar; pero no lo hago, en primer lugar, porque habría de insistir en la misma afirmación que antes hice de que en las bases de Manresa hay algo esencial y algo modificable; pero, Sr. Maura, ¿por ventura, esta Cámara se encuentra hoy en período constituyente? ¿Hemos de aceptar ó de destruir hoy las bases de Manresa? No; tratamos aquí

sólo de una cuestión de principios, para ver si la Cámara acepta ó no la bondad de la autonomía política y de la autonomía administrativa de las provincias. Si vosotros un día, en uso de vuestro derecho, aceptarais eso y quisierais dar satisfacción á Cataluña, entonces nosotros discutiríamos las bases. Y ¿qué duda cabe de que algunas serían modificadas? De modo que no hacemos cuestión de Gabinete la letra de cada una de las bases; aceptamos el espíritu fundamental y la esencia de muchas de ellas, pero nada más; y así lo dije el otro día, y lo repito ahora.

Con harta pena he de concluir, porque podría tal vez llevar á vuestro convencimiento la bondad de alguna idea que en estos momentos no cabe ya desarrollar. De todos modos, me parece que he podido englobar con estas breves palabras la totalidad de la rectificación, y como, si Dios quiere, no nos hemos de morir hoy, nos volveremos á reunir, y entonces, á propósito de cuestiones de detalle, podremos nosotros utilizar ese momento en defensa de nuestras ideas.

Para terminar, conste que, como ya manifesté alguna vez, nosotros somos evolutivos. No puedo entrar con mi amigo el Sr. Maura en la disquisición filosófica de si el alma evoluciona ó no. Su señoría habrá de comprender que sería convertir esta Cámara en un Ateneo; pero no me negará S. S. que todo va marchando, y se modifica. Pero nosotros queremos llegar (yo no lo he de ver; no hablo, pues, por mí), nosotros queremos llegar, como última y extrema aspiración de nuestras ideas, á la autonomía política y administrativa de Cataluña; pero nosotros no queremos de un salto llegar á esa finalidad. Hay muchas razones de diferentes órdenes que impedirían que nosotros en este momento, aceptásemos como un hecho consumado la totalidad de esa autonomía. Pero sí deseamos adelantar por este camino; deseamos que el Estado actual, que la Cámara de Diputados, que el Gobierno, marchen en ese sentido evolutivo. Deseamos, por tanto, que no se nos cierren las puertas de la legalidad.

Nosotros queremos utilizar solamente los medios que las leyes nos dan para favorecer el desarrollo de nuestras ideas. Deseamos seguir la propaganda. Ni los aplausos nos envanecen, ni las amenazas nos asustan. Esta es la verdad. Nosotros tenemos el firme propósito de estar dentro de la ley y de seguir esa evolución. ¿Y qué es lo que pensamos? Pues pensamos una cosa de sentido común. Nos sentamos aquí cuatro Diputados, solos, que estamos en la legalidad, y no dudo que vosotros lo aceptaréis así, á pesar de una proposición presentada al Congreso, verdaderamente dacroniana y que creo que no prosperará. Cuando haya nuevas elecciones, en vez de cuatro Diputados vendrán diez, doce otro día, veinte hasta llegar al cupo de los Diputados catalanes, que creo que son unos cuarenta. Puede que entonces tengamos más predominio sobre vuestra inteligencia y sentimientos: y como las desgracias de la Patria irán aumentando, ¡ojalá que me equivoque! Yo espero que el movimiento que hemos iniciado en Cataluña, y no en Barcelona solamente como suponéis, vaya, como ya va haciéndose extensivo,

lo sé perfectamente, por Navarra, Aragón, Provincias Vascongadas y Galicia. (Grandes rumores y protestas: No, no.)

Ahora lo negáis; pero ya os iréis convenciendo. Por consiguiente, esta es nuestra aspiración y he concluído por ahora.

Nosotros, para terminar, hemos hecho tantas afirmaciones, que demuestran que no somos egoístas, que no predicamos la autonomía para Cataluña únicamente, sino que la deseamos para toda España, y que, dentro de nuestras ideas, como hemos demostrado y estamos dispuestos á demostrarlo cien veces, somos tan españoles como vosotros; no lo dudéis: si viniera una desgracia pública, Cataluña responderá como siempre. Por consiguiente, ya no es de caballeros que á cada instante se venga á hablar de lo mismo. Lo hemos dicho cincuenta veces; nosotros hacemos bastante más que decir ¡viva España!: trabajamos para que España sea fuerte y viva, que aún tiene más valor que una palabra que se lleva el viento.

Sesión del día 30 de noviembre de 1901.

Señores Diputados:

Yo no me levanto aquí, como ya podéis suponer, en nombre de ningún partido político; me levanto sólo en representación de los Diputados por la ciudad de Barcelona, y, por consiguiente, contando entre nosotros al Sr. Lerroux y hasta al Sr. Maristany, aunque está ausente: porque estoy convencido de que las breves palabras que he de pronunciar se harán eco de su manera de sentir ante la pérdida que nos contrista.

Yo no he de añadir una sola frase, para enaltecer los méritos del Sr. Pi y Margall, á las elocuentísimas que han pronunciado los Sres. Canalejas, Fernández Villaverde y Navarro Reverter; pero yo quiero hacer notar una circunstancia, que tal vez es poco común dentro de las flicciones de la vida.

¿Sabéis lo que sucede cuando un hombre muere y cuando se abre una tumba? Dentro del convencionalismo humano, los que han de hablar de aquel hombre que ya ha dejado de existir, enfrenan muchas veces su manera de pensar y de sentir, y aunque con él hubieran mantenido discordias ó en vida le hubieran criticado por apreciaciones contrapuestas, y aunque tal vez no se trate de una persona merecedora del título de vir probus, sin embargo, ante la triste contemplación de un cadáver yerto y de una tumba fría, todo hombre que tenga sentimientos nobles borra de su memoria cuanto pudiera empañar la buena memoria del difunto y no habla de él más que con encomio. ¡Cuántas veces, señores, apartándose de la verdad, hemos oído elogios, después de la muerte, que no se ajustaban con exactitud á las condiciones reales que aquel hombre tuvo en vida! Pero ahora no sucede en España, Sres. Diputados; aquí, á propósito del ciudadano que glorificamos, no hay ninguna ficción, absolutamente ninguna. Yo tengo la

seguridad de que no hay nadie en esta Cámara, ni fuera de ella, ni en Cataluña, ni en toda España, que pueda decir que los elogios que se han tributado al Sr. Pi y Margall por los Sres. Diputados que me han precedido en el uso de la palabra sean convencionales é impuestos por el artificio. Nada de eso; el señor Pi y Margall en múltiples conceptos, y en todo lo que puede caracterizar un hombre, así en la esfera de la inteligencia como en la esfera de lo moral y en la de la voluntad, era todo un hombre.

Este hombre, nacido en Barcelona, ha sido uno de los hijos predilectos de aquella tierra, que seguramente cuidará de patentizar el buen recuerdo que de él tiene como Barcelona sabe hacerlo. Ha muerto, sí, un catalán ilustre que, como ha dicho el señor Canalejas, era un buen español, y que tenía confundidos y compenetrados esos dos sentimientos: el de la ciudad donde nació y el de su amor á España.

El Sr. Pi y Margall, realmente, es digno de todos los elogios que se le han tributado aquí, y es una honra de Cataluña y de España toda. Si se le examina bajo el concepto puramente humano, era el símbolo de la honradez intachable; si se trata de su carácter, lo tenía firme é indomable.

Ayer no pude menos de aludirle como tipo verdadero del hombre de ideas inmutables, porque dentro de las condiciones propias de nuestro movedizo carácter meridional, tan dispuesto á los apasionamientos, y dentro del ambiente agitado en que todos vivimos, á pesar de eso, Pi, desde el principio al fin, desde que nació hasta que ha muerto, ha sostenido sus ideas con no común imperturbabilidad.

Algunos, no sé si queriendo zaherirle ó mortificarle, decían que era él un hombre de hielo. Yo no lo creo así; yo creo que el Sr. Pi y Margall era hombre de grandísima sensibilidad, porque deploraba las amarguras de la humanidad y deploraba también las amarguras de la Patria. Su insensibilidad era menos real que aparente; era el reflejo de aquella estabilidad de un ánimo sereno y de un pensamiento firme.

Algunos de nosotros habremos podido discrepar de sus ideas, como discrepé yo alguna vez en conversaciones íntimas, respecto de algunas cuestiones que ahora no importan. ¡Y qué! Las controversias, ¿no son propias de los hombres? De todas maneras, no puedo menos de reconocer que en D. Francisco Pi y Margall existía esa nota característica moral, reflejada sobre todo en el carácter y en la inmutabilidad de las ideas como pocos ejemplos de ello pueden ofrecerse.

Por consiguiente, al hablar de este hombre, en los términos en que todos venimos haciendo, no es la ficción lo que ponemos en los labios, sino que expresamos de una manera positiva toda la realidad de sus condiciones.

Este hombre, además de esas condiciones morales, ha brillado por el esplendor de su inteligencia. Sabido es, y aquí se ha dicho, que era conocedor profundo de la historia, de las

ciencias sociológicas y de las artes; pero sobre todo ofrecía una especial característica; Pi y Margall, nacido en Barcelona, pero que había vivido muchos años en Madrid, y quizás más en Madrid que en Barcelona, era uno de los pocos catalanes que podían enorgullecerse de tener un conocimiento y un dominio asombroso del idioma, de tal modo que no sé si habrá quien escribiese mejor que él, con mayor claridad y con más cristalina pureza; pero ofreciendo cierto dejo su estilo, que acusaba la función especial de su inteligencia, siempre conciso, siempre breve, siempre huyendo de esas fraseologías que halagan, no hay duda, los oídos, pero que algunas veces rebasan los límites de lo que se necesita para la expresión externa del pensamiento.

No os he de cansar más, señores, porque todo queda dicho. Digo mal: no se ha dicho todo, porque todavía han de hablar los Sres. Azcárate, Maura, Barrio y Mier y Alba, y algo más que á mí no se me alcanza os habrán de decir. A mí ya sólo me resta asociarme al dolor que esta Cámara expresa, al que todo el país siente y al de la ciudad de Barcelona, una vez que allí nació ese hombre, que por sus relevantes cualidades y por su notorio relieve nos honra á todos; porque yo no puedo menos de recordar aquella mansión modesta y aquella callejuela donde Pi y Margall vió la luz por la primera vez. (Muy bien.)

LEGISLATURA DEL 1902

Sesión del día 20 de febrero de 1902.

Señores Diputados:

Voy á tener la honra de dirigir algunas preguntas al Sr. Ministro de la Gobernación. Llego hoy de Barcelona con el ánimo profundamente contristado. Es preciso ver cuál es la situación por que está atravesando aquella hermosa ciudad, para comprender toda la gravedad del problema que allí ha de tener una solución. Aquella ciudad, que ordinariamente presenta por todos lados manifestaciones evidentes de vida, hoy sólo acusa un malestar profundo, una tristeza inconcebible, y reina allí un estado de intranquilidad en los espíritus verdaderamente extraordinario.

Voy sencillamente á dirigir las siguientes preguntas al Sr. Ministro de la Gobernación. Si la contestación que espero que tendrá la bondad de darme me deja satisfecho, desde luego habrá terminado mi misión; pero si, por desgracia, no me satisface, yo no podré menos, ante la gravedad de las actuales circunstancias, de anunciarle una interpelación, rogándole que tenga la bondad de aceptarla. Puntualizaré bien las preguntas para facilitar las contestaciones.

¿Qué idea tiene el Sr. Ministro de la clase de conflicto que se está desarrollando en Barcelona? ¿Cree que se trata de un conflicto limitado á un problema puramente obrero, á un litigio que se está sosteniendo entre los obreros metalúrgicos y los patronos, ó cree que, con ocasión de ese litigio, de esa discordia, se ha planteado allí un problema de mucho más amplia

base; que no se trata sencillamente de un problema vulgar, común, corriente, de todos los días en los países industriales, que se trata de una verdadera revolución social para decirlo de una vez? Veamos qué idea tiene el Gobierno de S.M. respecto al hecho fundamental en sí mismo.

Segunda pregunta: Si conoce el Gobierno, como sin duda ha de conocer, cuáles son las causas de orden general, social, y hasta europeo si se quiere, y las otras de orden local, relacionadas éstas con la actitud del representante del Gobierno en aquella ciudad, ¿podrá decirnos cuál es la influencia que esas causas, generales unas y locales las otras, han podido ejercer en el desarrollo de la actual revuelta?

Tercera pregunta: El problema está en pie; ¿cómo se resuelve? Que la necesidad de solucionarlo con premura es imperiosa, está en la conciencia de todo el mundo. O han de desarrollarse allí actos sumamente graves y que tal vez trasciendan á otra regiones de España, ó ha de resolverse el conflicto á la mayor brevedad.

Y para resolverlo con rapidez, ¿con qué fuerzas cuenta el Gobierno de S.M.? ¿Cree que, una vez que se ha planteado el problema en el terreno de la fuerza, sólo puede ultimarse con la fuerza misma, ó que, con un criterio más humanitario, cabe buscar todavía temperamentos de concordia para ver si es posible resolver el conflicto de una manera que convenga á todos y á todos nos satisfaga?

Porque ya comprenderéis, Sres. Diputados, que si bien en este instante es Barcelona el escenario en que se desarrolla el problema, mañana será otra ciudad; alguien dice que hoy Valencia y Zaragoza están agitándose, lo que ignoro; pero dada la manera como yo entiendo este asunto, y que acaso he venido á significarla en los términos en que he formulado las preguntas, recelo, Sres. Ministros y señores Diputados, que el incendio puede crecer, y entonces no se tratará sólo de un conflicto que radica en Cataluña, sino de un conflicto que puede extenderse por diferentes puntos de España, y nosotros, por más que tengamos amores, como hemos manifestado otras veces, por Cataluña, nosotros sentimos también amores por las demás regiones de España y deseamos que reine en todas partes la tranquilidad y la concordia.

Tened en cuenta que no se trata ahora de una cuestión puramente catalana, sino de una cuestión que mañana interesará á Madrid, pasado á Sevilla y otro día á la Coruña; tan convencido estoy de que el problema es muy complejo y de que no se trata de un asunto tan sencillo y trivial como primeramente aparece.

(...)

Desde luego doy las más expresivas gracias á S. S. por la bondad que ha tenido en contestarme, sintiendo, sin embargo, que sus contestaciones, aunque las considero, como ya no podía menos de considerarlas, sumamente sinceras y muy sentidas, no hayan podido llevar á mi ánimo toda la tranquilidad que Cataluña en estos instantes necesita.

Me dirige S. S., con todo, el ruego de que aplace la interpelación, y no he de ser yo precisamente quien oponga el menor obstáculo á las gestiones del Gobierno, si ellas han de llevar á un feliz término, ó si nos han de conducir á la resolución del grave asunto que el Gobierno tiene en sus manos; porque yo sentiría en el alma que cualquier palabra ó cualquier indicación nuestra pudiera después utilizarse como argumento, si con tal motivo no se llegase á la resolución de ese conflicto. Comprenderá con esto el Sr. Ministro de la Gobernación que nuestras miras son extraordinariamente levantadas, que no nos mueve ningún propósito egoísta, absolutamente ninguno; pero no puedo menos de manifestar á S. S. que yo discrepo; con todo respeto, de la manera de entender el Gobierno los peligros que podría reportar en estos momentos una discusión amplia sobre este asunto.

Por el contrario, yo entiendo que para curar una enfermedad hay necesidad de conocerla, haciéndolo, naturalmente, con aquellos términos de prudencia que habríamos de tener todos, y que yo me esmeraría en imitar.

Yo he de manifestar con toda sinceridad, que por mi parte no creo que se hubiera de suscitar obstáculo alguno para llegar á un buen resultado. Es claro que tal vez en el calor de la improvisación pudiera escapárseme alguna frase apasionada; pero yo siempre estaría á la disposición del dignísimo Sr. Presidente de la Cámara para retirarla.

Pero yo entiendo Sres. Diputados, que estudiando los problemas es como se solucionan, y no estudiándolos se carece de toda orientación y fijeza; y en tal mira debe convencerse el Sr. Ministro de que nosotros no nos satisfaremos con las soluciones que hoy puedan alcanzarse, y que buscamos las del porvenir, las soluciones de mañana. El problema, de un modo ó de otro, claro es que se tiene que resolver; se resolverá, si se quiere, por el aniquilamiento de esas clases obreras, que ya vienen, desde hace bastantes días, condenadas, por lo menos, al hambre: podrá ser que eso llegue á agotar sus energías, reduciéndolas á la impotencia; pero éste será un término bien triste, que mañana podrán reverdecer las protestas; podrá ser que se llegue á dominar el conflicto con el imperio de la fuerza, porque la fuerza lo domina todo, ¡quién lo duda!, pero no titubeo en afirmar que, si se ha de solucionar el problema futuro de esta manera, quedará un rescoldo y se reproducirá más tarde con mayores violencias.

Y yo hablo en estos términos, porque, contra lo que algunos podrán pensar aquí, yo llevaría la palabra en este debate, en nombre de mis amigos, precisamente para hacer el elogio de la clase obrera, para demostrar cuáles son sus verdaderos sufrimientos y las obligaciones que tiene la sociedad de mitigarlos. Éste habría sido mi propósito; pero yo, de todas maneras, vuelvo á repetir, me pongo á las órdenes de S. S., y el día que guste me complaceré extraordinariamente en discutir esta cuestión, más ó menos científicamente, si se quiere, pero de esos principios científicos es de donde arrancan las soluciones formales y positivas de los actuales problemas sociales y económicos.

(...)

Se recordará lo que sucedió ayer aquí; yo anuncié una interpelación y, aceptando muy gustoso un criterio de prudencia que aquí se había manifestado, desde luego deferí á las indicaciones del Sr. Ministro de la Gobernación, aplazando la interpelación, como él me proponía; pero, en vista del sesgo que va tomando esta discusión, aunque sea á propósito de asuntos accidentales, yo sentiría que, tal vez dentro de ciertas prácticas parlamentarias, diéramos más importancia á lo accidental que á lo fundamental. Yo sentiría muchísimo que, á favor de análogas discusiones que podrán repetirse mañana y otros días, pasara la oportunidad de mi interpelación, puesto que todas las cosas en este mundo la tienen.

Yo no quiero abusar en manera alguna de la benevolencia del Sr. Ministro de la Gobernación, y repito hoy lo que dije ayer, que me someto gustoso á sus órdenes; pero comprenda también S. S. que no conviene que este asunto se demore en demasía; y hasta hay una circunstancia especial por parte nuestra que me obliga á insistir y á rogar nuevamente á S. S. que, cuanto antes pueda, conteste á la interpelación que anuncié, puesto que voy notando por parte de algunos el propósito de alterar los fundamentos del asunto que he de ventilar, queriendo atribuir á una acción de catalanistas y separatistas los dolorosos hechos desarrollados en Barcelona, y hasta conexionándola con los de Trieste; en una palabra, se quieren involucrar cuestiones que, como decía, nada tienen que ver con el asunto que se discute. Ya dije ayer que nosotros nos inspirábamos en propósitos muy levantados, y que me proponía tratar el asunto con toda la serenidad é imparcialidad que me fuera posible. Por lo tanto, yo insisto en rogar al Sr. Ministro de la Gobernación, que así que lo crea prudente, dentro de las gestiones gubernamentales que yo no quiero impedir ni entorpecer en manera alguna, tenga la bondad de fijar el día en que yo pueda explicar esa interpelación, y entonces será cuando aquí presentaremos nosotros la totalidad del problema y depuraremos la responsabilidad en que puedan haber incurrido algunos, sobre todo el señor gobernador civil de la provincia de Barcelona.

Sesión del día 22 de febrero de 1902.

Señores Diputados:

Por una de esas contradicciones tan frecuentes en el humano espíritu, resulta que este mismo Gobierno que tan reacio se ha mostrado siempre á conceder á las regiones una descentralización administrativa, sin embargo, presenta al Congreso nada menos que un

proyecto de autonomía universitaria. La contradicción, digo, es patente; pero yo, de todas maneras, aunque esto parezca cierta inconsecuencia de parte de nuestros gobernantes, me felicito de ello, por una razón bien simple y que á todos vosotros se alza; porque yo, que he venido aquí otras veces á sostener la conveniencia de otorgar á las regiones la autonomía administrativa y política, naturalmente, ha de halagarme en gran manera ver que el Gobierno de S.M. ha coincidido en parte con mis deseos y ha presentado ese proyecto de autonomía universitaria, cosa que considero yo de gran importancia; y sin querer establecer ahora jerarquías entre las diferentes autonomías que se podrían conceder á una región, reconozco que una de las que más me satisfacen es precisamente la universitaria, porque se encamina á corregir uno de los defectos terribles que casi forman la característica de España: su escaso nivel intelectual. Yo entiendo que todo lo que pueda llevar la cultura al país ha de influir grandemente en su prestigio, y como estoy firmemente convencido de que la autonomía universitaria ha de producir este resultado, me felicito en gran manera de la actitud que ha tomado en este punto concreto el Gobierno, y de una manera muy especial el Sr. Ministro de Instrucción pública. De modo que yo comienzo por felicitar ardientemente á S. S., de igual modo que al Sr. García Alix, que había dado los primeros pasos en este sentido.

Sin embargo, conforme tendré ocasión de manifestar, si por un lado he de aplaudir esa orientación nueva, que ojalá quiera seguir el Gobierno, por otra parte no puedo menos de deplorar la insignificancia de esa autonomía propuesta. Yo aplaudo, de todas maneras, la intención; pero no me satisface, en modo alguno, la manera como el Gobierno la ha presentado, puesto que yo la considero de todo punto insuficiente; tanto, que yo creo que la autonomía puramente administrativa de las Universidades no ha de influir grandemente por sí sola en realzar la cultura de nuestro país. Si queremos admitir la conveniencia de la autonomía, es preciso que sea total, que sea administrativa y científica, y que se conceda también á la Universidad su personalidad civil.

Dos de las cosas que yo acabo de indicar vienen ya propuestas en el proyecto del Gobierno; pero no así la que hace referencia á la autonomía científica; y yo no tengo ningún género de duda de que, entre los variados aspectos que puede revestir la autonomía universitaria, el que tiene más importancia es el científico, y esto es lo que el Gobierno no se ha atrevido á arrostrar con valentía incluyéndolo en el proyecto.

Digo que no se ha atrevido, no porque desconozca el Sr. Conde de Romanones las mejores iniciativas y hasta los mejores impulsos; pero sin duda S. S. se encuentra rodeado todavía de cierta atmósfera de prejuicios y preocupaciones que está pesando sobre él, como sobre muchos, y que le ha impedido hacer lo que sin disputa hubiera hecho, dado su temperamento. Las otras manifestaciones de la actividad de S. S. me demuestran perfectamente que el Sr. Conde de Romanones tiene un criterio amplio y que no le asusta aceptar soluciones

liberales; no liberales en el sentido que yo me atrevería á llamar vulgar, sino en el sentido estricto que hemos de dar á la palabra libertad, que no es la jacobina que sólo sirve para unos con menoscabo de los demás.

Tratando esta cuestión de la autonomía, yo he de decir que á todos nos interesa, pero que precisamente al país cuya representación ostento le conviene de una manera especial, no porque Cataluña esté más ó menos necesitada de que aumente su cultura, sino porque Cataluña se encuentra en circunstancias de momento que vienen enlazadas con la autonomía universitaria, y que hacen que tenga el problema allí importancia colosal. Me refiero á que en Barcelona acaba de construirse un nuevo hospital clínico, unido á la Facultad de medicina, obra que yo me complazco en decir que se debe á la munificencia del Gobierno de España, y que importa nada menos que un valor de 5 millones de pesetas la construcción del edificio, pero que será preciso todavía que el Estado apreste una cantidad respetable para que aquel Centro docente pueda entrar en funciones. Yo, por lo mismo que en otras ocasiones he tenido que censurar los actos del Gobierno de S.M. y en general los del Estado por la desatención que se ha tenido con Barcelona por lo que toca á ciertas construcciones y servicios, por lo mismo, yo, obrando con la lealtad que me caracteriza, debo decir que respecto del particular el Estado merece calurosos plácemes. Por supuesto que la Facultad nueva de medicina y el Hospital clínico que se acaba de levantar, no satisface las necesidades y las exigencias, en mi humilde entender, de la ciencia moderna. Creo que ha habido un error en el emplazamiento y aun en la construcción; y por tanto, hoy que nos encontramos en los primeros años del siglo XX y tratándose de un edificio que no debe tener vida transitoria, sino vida larga, y ojalá que la tenga, recelo que dentro de poco no habremos de convencer de que aquel edificio nuevamente levantado no responde, ni con mucho, á las necesidades de la época actual.

Digo esto de paso, aunque la cuestión es grave, porque no es ésta la ocasión más propicia para ventilarla.

Aquella Facultad no sé si pronto, aunque lo anhele, habrá de entrar en ejercicio; pero no titubeo en declarar que si la enseñanza de la medicina ha de seguir dentro de los moldes actuales, responderá todavía menos á las necesidades de la época, porque entre el valor de un edificio y el que viene representado por las condiciones intrínsecas verdaderamente intelectuales de una Universidad, sin duda que lo último aventaja á lo primero. Así, yo he tenido el gusto de ver en Viena en un hospital anticuado unas clínicas donde se da una enseñanza de primer orden; lo que prueba que vale más que un edificio el régimen interno de una Universidad. Por tanto, aunque el edificio construído en Barcelona se ajustara á los últimos adelantos, como nosotros no modificásemos su vida interior, sus organismos verdaderamente funcionales en el concepto educativo, resultaría que esa Universidad no sería digna de Barcelona, ni digna de España que la ha levantado. Por esto decía yo que nos encontramos en Barcelona en una

ocasión que obliga á hacer todos los esfuerzos imaginables para que su nueva Facultad de medicina cumpla los fines que le están encomendados; y no los cumplirá si el Gobierno no acepta las opiniones que voy á exponer, y que creo responden á la realidad de las cosas. Por lo demás, entiendo que la autonomía universitaria se impone en todo país medianamente culto, y que sólo puede dejarse de establecer en aquellas naciones condenadas al más bajo nivel científico.

Yo entiendo que, hasta en el sentido político, la autonomía universitaria se impone; y lo digo por que la enseñanza no es función del Estado; la enseñanza es función del individuo ó de la colectividad, es una función puramente social. Al Estado corresponden funciones de orden político, perfectamente; también funciones de orden civil; pero no es el Estado el que tenga en sí mismo la calificación y el carácter de entidad dicente. Sólo pueden serlo individuos que saben y que pueden enseñar. El Estado, como tal, no tiene obligación de saber ni tiene obligación de enseñar. Por esto, y bajo este punto de vista, la autonomía se impone. Como que no es función del Estado la enseñanza, sólo pueden ejercerla los individuos que tengan energías y condiciones para enseñar.

El proyecto que ha presentado el Gobierno á la consideración de la Cámara, examinado con toda imparcialidad y sin prejuicios de ningún género, ofrece una parte aceptable y laudable, y alguna otra que no lo es tanto. Quiero prescindir ahora de lo que yo llamaría minucias, por ejemplo, y á eso aludía ayer aquí el Sr. Vincenti: esa compleja clasificación de claustros ordinarios, claustros extraordinarios, asamblea universitaria, consejo universitario, en una palabra, una suma de entidades dentro de la Universidad misma. A propósito también del claustro extraordinario, del cual forman parte los doctores, como es justo, yo hubiera deseado en este punto que en el proyecto no se hubiera diluído tanto la serie de circunstancias ó cualidades que han de reunir los doctores para formar parte de aquella agrupación. Esto, me dispensarán los Sres. Diputados que lo diga, obedece ya á una especie de legendario mentalismo de la burocracia española, que entraña el deseo de complicar las cosas más simples haciéndolas complejas, de querer preverlo todo; y, como esto no es posible, resulta que después de haber redactado artículos y más artículos para puntualizar las condiciones que deben reunir los doctores para formar parte del claustro extraordinario, es posible que aún falten otras que el autor del proyecto no ha recordado. A mí me satisfacía más, respecto de este punto, la concisión del proyecto del Sr. García Alix, que al hablar de esos claustros decía sencillamente que podrían formar parte de los mismos los doctores que satisficieran al Estado una cuota determinada. No decía nada más; al paso que en el proyecto actual se señalan nada menos que ocho condiciones distintas, algunas de las cuales han de reunir los doctores, para formar parte del claustro. Yo creo, señores, que esto es una exageración, y lo creo tanto más cuanto que los doctores que se reúnen en claustro para darle el carácter de extraordinario no tienen más que una función, que

es la electoral, y, por tanto, me parece que habría de bastar el título que ellos han ganado y por el cual han satisfecho al Estado su importe, para tener una personalidad, y que no habría necesidad de exigir que hayan trabajado en tal ó cual academia y que hayan escrito ésta ó la otra obra, para emitir su voto en las elecciones de Senador. Pero ya he calificado todo esto de minucias, y yo, por lo tanto, no les quiero conceder mucha importancia.

En cambio se incluyen en el proyecto tres cosas que merecen toda mi aprobación. La principal consiste en reconocer en las Universidades una personalidad civil con el derecho de adquirir. Desde el instante en que esto se consiga, se comprenderá la verdadera importancia atribuible á la reforma, toda vez que podrá vencer una de las dificultades que se oponen á que la enseñanza en nuestro país se pueda realizar con todo desahogo; pero desde el instante en que se concede á la Universidad una personalidad civil y el derecho de adquirir, tendremos ya resuelto en una gran parte el conflicto material. De modo que sólo por esta circunstancia de orden económico, y aunque no viniese á ser á la vez un signo prestigioso para la Universidad, habríamos de felicitar á los autores del proyecto que discuto. Y adviértase que yo no temo, como me pareció entender que temía el Sr. Vincenti, que no fuesen muy cuantiosos los donativos que los particulares podrían aceptar para el refuerzo de la caja universitaria; por el contrario, yo no dudo que el país respondería al llamamiento para sostener las Universidades autónomas, y cuanto menos influencia tuviese el Estado sobre ellas, mucho mejor.

Así lo enseña diariamente la experiencia en todos los países; y si en el nuestro no ha venido todavía el momento de que los particulares demuestren con sus dádivas el amor científico que tienen á todo género de cultura nacional, es de esperar que lo harán, como lo viene demostrando respecto á otra cosa tan humana, como lo es, por ejemplo, la beneficencia pública. La beneficencia, en rigor, tampoco es una función directa del Estado, sino también una función social, del individuo ó de la colectividad; y todos sabemos que en España se hacen donaciones cuantiosísimas, y en Madrid mismo, para cumplir fines benéficos. ¿Cómo, pues, he de pensar que el día que los particulares y las Corporaciones vean en las Universidades un organismo autónomo, moralizador, en que la buena administración regule todos sus actos y que no distraiga esos donativos; cómo he de creer que el país no responda, si ya veo al propio tiempo que cada día se fundan premios en las Academias científicas? Si nuestros compatriotas no lo hiciesen, ¡ah!, entonces el país no sería digno del propósito del Gobierno ni del acuerdo de esta Cámara, si es que el Congreso, como es de esperar, aprueba este proyecto.

También me satisface que la Universidad pueda elegir ó proponer, cuando menos, su rector; porque yo creo que estos jefes, en toda la extensión de sus atributos, verdaderamente han de ser hijos del sufragio de los mismos individuos que constituyen el Cuerpo docente.

Ayer sospechaba el Sr. Vincenti, á propósito de este particular, que podría entonces caerse en brazos del caciquismo.

Yo digo que esta suposición no encuadra con la alteza de miras y la independencia de los individuos que constituyen el claustro universitario, á quienes no animan otros propósitos que el bien de la enseñanza. Yo creo por tanto que realmente el rector ha de nacer de la Universidad misma. Pero como yo no deseo extremar la nota y al hablar de autonomía universitaria no digo independencia de la Universidad, sino que me refiero á un organismo en condiciones de vida propia, pero no con una separación absoluta del Estado; como que yo he de manifestar ahora que el Estado ha de ejercer la alta inspección de las Universidades autónomas, y que hasta, si se quiere, se le puede conceder en algunos momentos la facultad del veto, comprendo que, el organismo autónoma universitario, ha de tener un punto de unión con el Estado ó con el Gobierno, si se quiere, y ese punto de unión lo ha de establecer el rector, pero no un rector hijo de la voluntad gubernativa, no, sino de la voluntad del claustro de la Universidad misma, y así yo no dudo que ese cargo siempre tan honorífico, tenga todavía mucha más honorabilidad y más estabilidad y fijeza que hoy y no estará sujeto á esos vaivenes de la política, la cual, como vemos cada día, influye no poco en el nombramiento, en la suspensión y en la destitución de algunos rectores. Como siempre tendrá el Gobierno ese veto, naturalmente, en circunstancias graves y difíciles podrá oponerse, si se quiere, á las determinaciones de los claustros universitarios; pero de todas maneras siempre será difícil que el Ministro se ponga frente por frente de la determinación de los catedráticos en el nombramiento del rector. Esta reforma también satisface, y, por consiguiente, me complazco en manifestarlo de esta manera.

Y vienen á ser éstos los dos puntos principales del proyecto que concuerdan con mi manera de pensar, porque respecto de algunos otros, por la negación que suponen, no puedo aceptarlos en manera alguna.

Como yo no deseo molestar grandemente á la Cámara, sino que, al contrario, mi empeño es abreviar todo lo posible, he de manifestar aquí, en oposición al proyecto presentado por el Gobierno de S.M., lo que yo me atrevería á indicar, no para que sea aceptado, sino para que sea criticado, y después de su crítica imparcial y de todo punto desinteresada, pueda dársele el calificativo que merezca.

Desde luego, partiendo de la base de que ha de existir la autonomía universitaria y no, hoy por hoy al menos, la independencia absoluta de la Universidad, conviene determinar cuáles son las condiciones que habrá de exigir el Gobierno para que una Universidad se declare autónoma, y cuáles son las otras de más que la Universidad podrá darse á sí misma; porque yo comprendo la actual situación del Gobierno, conozco también la situación del país y entiendo que hoy por hoy, no podrá conceder una autonomía á tontas y á locas á cualquiera Universidad ó región que la pida, sino que será preciso que el Gobierno exija, cuando menos, un minimum de condiciones para otorgar esa autonomía.

Yo lo entiendo así, porque si no podría resultar que mañana mismo se pidiese el permiso para establecer ocho, diez, ó más Universidades autónomas, sin garantías de vitalidad. No me asustaría tampoco tal contingencia, porque respecto de las Universidades resultaría lo que sucede en todas las cosas del mundo, nacería la competencia entre unas y otras, como dentro de la Universidad misma la habrá también entre los respectivos profesores, rivalidades siempre á la ciencia beneficiosas, y entonces, como es natural, algunas no podrían sostener la lucha e irían muriendo; quedaban vivas, por selección, las más potentes.

De modo que en principio no me asustaría la pluralidad de Universidades; pero como me gusta siempre tocar la realidad con las manos, yo creo que realmente es más lógico que el Gobierno, para conceder autonomía universitaria, exija un mínimo de condiciones, el cual cada Universidad, según las fuerzas de que dispondría, podría ampliar. Ese mínimo de condiciones habría de referirse á los elementos científicos disponibles, al personal docente y auxiliar y á la base económica, por lo que se refiere á la consignación del Estado y á los fondos propios.

Así, por ejemplo, en la Facultad de medicina, sería preciso que figurasen en el cuadro las asignaturas que se considerasen indispensables para obtener el título de médico, el número de catedráticos que fuese necesario, y también las rentas necesarias para sostener ese mínimo de profesores y el material necesario; pero de este mínimo en adelante, todo lo demás habría de resultar libre. Con todo, ese mínimo exigido por el Estado habría de organizarse bajo un pie distinto del actual.

Uno de los defectos graves que tienen las Universidades de España, depende de la manera como se forma el personal docente, y por lo mismo que tengo el altísimo honor de pertenecer á una Universidad, no podrá ser sospechoso lo que voy á indicar.

Pues bien; yo declaro que el profesorado español no siempre se ha constituido de la manera debida. Esto no hace referencia á las condiciones intrínsecas de suficiencia de cada profesor, porque me complazco en reconocer en todos y cada uno las más brillantes condiciones pedagógicas; pero de todos modos es imposible, ya que el enciclopedismo hoy no existe, que en la forma dispuesta para ingresar en el profesorado, se pueda responder á las necesidades de la época.

El punto, realmente, es un poco escabroso, pero no titubeo tratarlo, aunque con todos los respetos.

Yo pienso, y varios amigos con quienes he consultado piensan lo mismo, en primer lugar, que la entrada directa en determinadas enseñanzas al profesorado, es de un valor discutible. En la práctica ocurre que hay una cátedra vacante, se anuncia en la Gaceta, se hace la oposición, se presentan más ó menos opositores, y se otorga el puesto á un joven con muchos conocimientos si se quiere, con mucha erudición, pero que puesto después en el terreno práctico

de la enseñanza, se ve que aquella persona no sirve para desempeñar la misión que le está confiada. Esta dificultad la han sentido casi todas las naciones de mayor cultura, y en casi todas ellas, en Alemania, en Francia, en Suecia, en Holanda, en Austria, hasta en Rusia, se establece la entrada indirectamente al profesorado por los auxiliares y agregados, los cuales, después que van adquiriendo práctica en la enseñanza, que viven en mutuo contacto con los alumnos y hacen su aprendizaje en todas aquellas operaciones internas de la Universidad que se relacionan con el arte docente, quedan en aptitud para el desempeño de cátedras, poseyendo la difícil facilidad de enseñar.

Porque es preciso conocer cuáles son las condiciones del profesor. No basta que el catedrático sea un pozo de ciencia, como vulgarmente se dice; la cuestión está en que los alumnos están más bien necesitados de que se graben en su inteligencia pocas ideas, pero claras y fundamentales, que no que se les maree con una multiplicidad de conocimientos que á menudo de nada sirven. (Muy bien.)

Por consiguiente, no todo el mundo sabe enseñar, no todo el mundo sabe distinguir lo superfluo de lo que ha de ser fundamental. El profesor se ha de convencer de que la Universidad no está llamada precisamente á que el alumno salga de ella hecho ya un sabio; nada de eso. ¡Cómo ha de salir hecho un sabio, si el mismo profesor es un alumno perpetuo, que ha de estar estudiando siempre! El alumno ha de salir de la Universidad en condiciones de aprender; sale, podríamos decir, conociendo tan sólo el alfabeto de la ciencia; por consiguiente, es necesario prepararle para que se forme después.

Y no sólo es esto, sino que además hay que saber elegir y desarrollar aquellas ideas que han de servir de base positiva para nutrir la inteligencia del alumno; es preciso, además, que el profesor tenga condiciones externas para traducir con claridad el pensamiento y ponerle al alcance de aquellas juveniles inteligencias; porque ¿qué ha de adelantar el alumno oyendo á un profesor de palabra ampulosa, que sea difuso, abstruso y confuso en sus manifestaciones, si el infeliz sale de esa clase preguntándose: pero, qué me han explicado á mí? Pues esto puede suceder cuando se entra en la Universidad directamente por el profesorado, sin previa práctica de enseñar.

Además, señores, tratándose de ciertas asignaturas, y me refiero á la medicina, que es casi lo único que yo conozco un tanto, pero no mucho, en nuestra ciencia, que es casi toda ella experimental y práctica, ¿cómo es posible, por más que la ley conceda la aptitud para la cátedra á los veintitantos años; cómo es posible que se encargue con fruto de una asignatura, por ejemplo, del ejercicio de una clínica, cualquiera que sea, un joven que acaba de salir de la escuela? Es preciso el transcurso del tiempo, es preciso el concurso de los años para que se forme el buen profesor. Si se estableciese una especie de gradación, en la cual se fuera subiendo paso á paso, ejercitándose en la enseñanza, entonces sí, aquel joven que entró en la Facultad en

la época de más vigor intelectual, á fuerza de años y de experiencia, sería un verdadero profesor. De modo que el sistema adoptado hasta aquí en España para entrar en la cátedra no me parece que responde de hecho á las exigencias de la realidad. Pero el modificar esto exigirá una revolución en los procedimientos.

Y esto, Sres. Diputados, dejando á un lado una serie de circunstancias de las que yo casi no me atrevería á hablar, si no estuviese convencido de que hablando claro es como pueden corregirse los defectos de las cosas; todo esto, señores, en el supuesto de que las oposiciones fueran siempre una verdad, que siempre se reuniesen en el tribunal las personas verdaderamente competentes, que nunca se interpusieran entre el tribunal y la justicia influencias y combinaciones que en muchos casos, desgraciadamente, como sabemos todos, han dado por resultado que ya antes de verificarse los ejercicios se supiera para quién era la cátedra. Pues aun prescindiendo de todo esto, y suponiendo que todos los profesores sean pozos de ciencia y de una rectitud intachable, aun así, y sobre todo dentro de nuestra carrera, es imposible que un joven, en determinada época de su vida, pueda ya tener condiciones sobradas para hacer una enseñanza positiva, mientras que si se le hiciese pasar por grados sucesivos, y fuera profesor auxiliar y luego profesor agregado, y así pasaran seis ú ocho años, entonces sí que tendríamos un plantel de catedráticos verdaderamente hermoso.

Pero en España no hay sólo ese defecto; hay otro capital, y ese defecto es que no todas las cátedras se obtienen por oposición, sino que hay una serie de combinaciones, de mecanismos y de concursos y traslaciones, no sólo respecto de asignaturas iguales, sino de asignaturas tan sólo análogas, y á veces se buscan estas analogías entre asignaturas que son realmente disimilares. Estas traslaciones deben prohibirse en absoluto y permitir las sólo en una misma asignatura, porque el concederlas en asignaturas diferentes es desconocer lo que es la ciencia hoy; es no hacerse cargo de que hoy la ciencia tiende á la especialización por la ley económica de la división del trabajo, y que hoy ya no se comprende un Leonardo da Vinci, que dicen que era un hombre verdaderamente enciclopédico; por lo tanto, las traslaciones de catedráticos sólo deben hacerse entre asignaturas completamente iguales, idénticas, no análogas, porque esto de la analogía se presta á una serie de combinaciones que dan como resultado lo que se propone el aspirante amparado por la ley.

Esto, señores, yo lo considero importante, importantísimo; pero ya que trato de la manera de congregar el personal, haré referencia con muchísimo gusto á un artículo que figura en el proyecto presentado por el Gobierno y que me satisface de una manera positiva. El caso es realmente de mucha importancia. Dice al art. 5.º: «Eleva al Ministerio, cuando las circunstancias lo aconsejen, propuestas extraordinarias para el nombramiento de catedráticos numerarios, en caso de vacantes, á favor de alguna persona de notoria reputación y autoridad especial para desempeñar el cargo, justificadas por obras ó trabajos de mérito relevante.» Se ve

aquí una excepción enorme á esa categoría gradual que yo he tenido ocasión de indicar aquí, empezando por el profesor auxiliar y terminando por el catedrático; se propone que una persona determinada rompa con todos esos moldes y trámites, y pueda entrar de lleno, digámoslo así, por la puerta ancha de la Universidad á formar parte de aquel claustro universitario. Yo aplaudo al Sr. Ministro, y hasta me parece increíble que después de los respetos nimios, á mi juicio, que se invocan para ciertos particulares referentes á la autonomía científica, sin embargo, haya tenido el valor de presentar aquella reforma.

Esto es lo que es menester. Nosotros hemos de buscar la vida de la enseñanza, hemos de trabajar por sus prestigios y hemos de buscar la ciencia allí donde esa ciencia pueda producirse. Realmente, el caso puede ocurrir en la práctica, porque todos en vuestras relaciones habréis conocido en alguna importante ciudad personas que por su edad y por sus mismos merecimientos y prestigios no querrían exponerse á las contingencias de una oposición, cuando si la cuestión pudiera someterse á una especie de sufragio entrarían en la Universidad por el voto de cuantos los conocen.

Hay personas en estas condiciones, algunas, pocas, excepcionales, ya lo sé; pero, ¿cómo no hemos de hacer por que esas personas vengan á formar parte de la enseñanza, aunque no se encuentren en condiciones á propósito para seguir los trámites reglamentarios?

Este criterio ampliamente liberal me satisface por completo. Exíjanse las condiciones que se quiera, pónganse obstáculos bastantes para asegurar la competencia; pero si logra aquella persona reunir todas las condiciones que los reglamentos ó que este proyecto exigen, abraese la puerta, porque no nos hemos de guiar por un fin estrecho y mezquino, sino que hemos de buscar un fin alto, noble, levantado: el de ensalzar los prestigios de la ciencia.

Tanto es así, que yo hubiera deseado otra cosa por parte del Ministro, y voy á tener la honra de proponerlo.

Tanto me cautiva el amor á la ciencia, tanto es lo que yo deseo que crezca la cultura de nuestro país, que si valiese mi opinión, ese proyecto de autonomía universitaria debía autorizar á una Universidad, cualquiera que fuese, si lo creyera necesario, á ir en busca de profesores extranjeros allí donde los encuentre. ¿Por qué los profesores han de ser exclusivamente españoles?

Se dice que la ciencia no tiene patria, y es una verdad. La ciencia, y sobre todo la nuestra, está muy falta de prestigios. No quiero con esto ofender á nadie; me ofendería á mí mismo; y poniendo en mí el ejemplo, ingenuamente declaro que yo no estoy, ni con mucho, á la altura de la época; no lo estoy, por la manera como tenemos que formarnos en nuestro país, por la falta de material de enseñanza ó por otras deficiencias. Yo, que he tenido la suerte de recorrer casi todas las Universidades de Europa, que lo he visto, que lo he tocado, puedo apreciar la diferencia que hay entre ellos y nosotros, y por esto hablo en estos sentidos términos, sintiendo

acaso que pudiera herir la susceptibilidad de alguno. (Varios Sres. Diputados: No, no; al contrario.— El Sr. Ministro de Instrucción pública: Así lo he dispuesto en el decreto publicado en la Gaceta de 26 de este mes.) Dispéñeme el Sr. Ministro; no había llegado á mí la noticia. Reciba por ello mi caluroso aplauso.

Eso han hecho otros países también. Italia, en veinte años, ha dado un salto enorme en el camino de su intelectualidad, y lo ha dado sobre todo en la medicina, en las ciencias naturales y físico-químicas. Y ¿qué han hecho los italianos? Buscar personal en el extranjero para que les diesen la educación científica.

Ya sé que se ha propuesto una cosa que, realmente, es útil; pero que no satisface tanto á una necesidad que se siente, y es, que se manden alumnos al extranjero para que allí aprendan y se eduquen. Está bien que vayan, no me opongo á ello, ¿cómo me iba á oponer? Pero, en primer lugar, los alumnos que vayan al extranjero y reciban educación en aquel país es muy posible que luego sientan después cierto desafecto á España, cierto desánimo porque dirán: «He tenido que salir de mi país, donde no recibía la educación necesaria; he tenido que ir al extranjero; y si algo me han enseñado, al extranjero lo debo.» (Aprobaciones.) Al paso que, si viene un profesor aquí, sembrará la verdadera semilla, y recogerá la Universidad entera el fruto de sus conocimientos.

Eso están haciendo los países que figuran al frente de la civilización. Actualmente hay un convenio ente Suiza, Alemania, Austria, los Países Bajos y me parece que Suecia y Noruega, no sé si también ha entrado en él Bélgica, en virtud del cual se pueden ir trasladando los profesores de una Universidad á otra, y pasan de Berna á Bonn y á Heildeberg, y así van turnando en la labor de difundir el saber que han ido acumulando en su enseñanza en los diferentes países del mundo. Ese cosmopolitismo respecto á la ciencia lo admito muy gustoso. En todo lo que sea educar, enseñar, instruir, hágalo quien quiera que sea capaz de poseer ciertas condiciones docentes.

Éste es un punto que, como comprenderán los Sres. Diputados, es capitalísimo; que afecta al personal encargado de dar esa enseñanza, y se enlaza con otro que exigiría un cambio también radicalísimo en la organización de las asignaturas.

Me ha parecido entender en el proyecto que discutimos, y también estaba en el del Sr. García Alix, que esas Universidades autónomas con personalidad civil, por esa misma personalidad tenían después la facultad de ampliar estudios y crear asignaturas nuevas.

Perfectamente. Pero yo exigiría otra cosa. Admito ese derecho, pero resultaría inútil si las asignaturas esenciales, si esas primeras enseñanzas, que, como decía antes, han de representar el mínimum que debiera exigir el Gobierno para que una Universidad fuese autónoma, no alcanzan el nivel de la misma; porque sin esas enseñanzas que son fundamentales, las otras, las de ampliación, no tendrán razón de ser. Acepto que aumenten en número y en

calidad las asignaturas; pero es preciso que vengan juntas á un verdadero desarrollo, á un desarrollo esplendente de las enseñanzas fundamentales, sin las cuales no se puede conceder la autonomía universitaria.

Pues bien, para lograr esto, es preciso que se unifiquen también los regímenes actuales; la pedagogía ha variado en absoluto, y al hablar de esa pedagogía que ha variado, me refiero principalmente á las Facultades donde se estudian las ciencias biológicas, las ciencias naturales, y las ciencias físico-químicas. Esta enseñanza debe ser objetiva, para que el alumno aprenda; ha de ver y ha de tocar; más adelante en un solo ejercicio manual y visual, que en todos los que pudiera hacer de orden acústico, que atendiendo á la palabra, por sonora, por elocuente, por precisa, por exacta que sea, del profesor. Más aprende el alumno tocando y viendo, que con todas las explicaciones orales.

De manera que ha variado por completo nuestra postura respecto de la antigua. Ahora la enseñanza ha de ser objetiva, y no solo objetiva, sino experimental. Pasó ya aquel tiempo en que se decía que las bases de la medicina consistían tan sólo en la experiencia y en la observación. Magníficas son esas dos palabras: la observación y la experiencia. ¡Lo que significan esas dos palabras! Pero para que la ciencia adelante necesita otra cosa, que es la confirmación experimental. Ése es el carácter que se ha de dar á la ciencia.

Pero yo pregunto: ¿en dónde están los medios materiales para hacer la enseñanza experimental? Y volvemos ya de una manera indirecta á tocar la cuestión económica, que yo he apuntado antes. Con los recursos que el Estado concede. Sr. Ministro, eso es imposible de toda imposibilidad, porque la enseñanza es hoy realmente muy costosa, y si España ha de sostener con los recursos del presupuesto, aparte de los recursos ajenos, cinco ó seis ó siete Universidades autónomas, no hay en realidad medios bastantes para que las cosas se hagan de la manera debida, y si no lo hacéis así el estudio resulta estéril.

Con esas dos condiciones ya podríamos tener la base para el desarrollo, para la vía autónoma de las Universidades; y, naturalmente, ante ese noble propósito, podemos dejar de lado algunas condiciones de orden más vulgar, por decirlo así, de orden más secundario. Es tal el prestigio de la ciencia, que el ejercicio del profesorado viene á constituir como una especie de vocación; de ahí que yo considere hasta cierto punto secundario, por ejemplo, lo referente á los sueldos y á las gratificaciones. Ya sé que para vivir se necesita algo material; ya sé que todos vivimos de nuestro trabajo, y no sólo esto, sino que tal vez parte de la especie de indiferencia con que muchos tratamos las cuestiones de la enseñanza (y yo me coloco entre ese plural) dependa de que las asignaciones que consigna el Estado son verdaderamente ridículas.

Esas asignaciones, según dije otra vez con otro motivo, pueden ser causa y origen, á veces, hasta de la inmoralidad administrativa y de la inmoralidad judicial, precisamente por esto; porque creéis que los hombres son ángeles, y los hombres son hombres, y nada más que

hombres, á quienes es preciso que se les ponga en condiciones de vivir. Así es que la gratificación, el sueldo, el haber de los catedráticos, tal como está regulado, es verdaderamente ridículo, si se atiende a la manera como se han de presentar, á la necesidad que tienen de comprar obras, si han de estar al corriente del movimiento científico y si han de vivir; y como para vivir necesitan trabajar de otra manera, de ahí los perjuicios que esto irroga á la enseñanza.

Cuando, por ejemplo, en Berna, el célebre doctor Kocher entra en su clínica á las siete de la mañana y está trabajando hasta las dos de la tarde rodeado de sus alumnos me asombra. Él puede hacerlo porque tiene una asignación que le asegura una vida decorosa; pero con los honorarios, con los sueldos de los profesores españoles, ¿cómo es posible que el maestro dedique las veinticuatro horas del día al cultivo de la ciencia, si tiene familia y la ha de mantener? (Muy bien.)

Además, con la autonomía que yo pregonó saldríamos de ese uniformismo especial respecto de los sueldos. Y, Sres. Ministros, estáis en eso en una contradicción; no sois uniformistas, negáis el uniformismo, ese uniformismo que yo combato, cuando veo que á los catedráticos de Madrid se les concede 1.000 pesetas más que á los de provincias; esto molesta á los demás.

Yo creo que todos los catedráticos deben estar en el mismo caso, y para mí, tan distinguido y tan digno es el catedrático de Salamanca, el de Valladolid ó el de Santiago de Galicia, como el de Madrid. ¿Cuál es el criterio para resolver esta cuestión? Muy sencillo. Dejad que cada Universidad haga lo que le parezca, según las condiciones de vida del punto donde la Universidad radica. ¿Queréis comparar, por ejemplo, las necesidades de la vida en Salamanca ó las de Ávila, si mañana hubiese allí una Universidad autónoma, con las de Valencia, Barcelona ó Madrid, donde la vida es carísima? Claro está que no.

Comprenderán los Sres. Diputados que éste es un asunto tan trivial que no hago más que apuntarlo por la ilación de las ideas, no porque yo conceda á esto ningún valor.

Más valor concedo á otra parte del proyecto que voy á tener el honor de indicar, y que está relacionado con algunas tendencias que ha manifestado el Sr. Ministro de Instrucción pública y que á mí me han satisfecho.

Ya sé que algunos han hecho una crítica porque les ha parecido que era inconveniente el medio propuesto por S. S. Supongo que lo hacen de buena fe; yo no puedo dudar de la buena fe de nadie. De todas maneras, por lo que á mí se me alcanza, yo participo de sus opiniones: me refiero al examen. El Sr. Ministro ha reducido al minimum el examen anual por asignatura, puesto que en vez del tribunal formado por tres profesores, basta que el mismo profesor de la asignatura apruebe ó desapruebe al alumno.

Yo no dudo de que la misma justicia hará ese profesor sólo que acompañado. Creo poder hacer esa justicia á todos mis distinguidísimos profesores. El profesor no necesita ir acompañado, fiscalizado y vigilado para ser honorable; podrá incurrir en error; pero no creo que sea nunca error voluntario. De manera que yo acepto esto. Hasta llegaría más allá, si no me detuvieran las razones que indicaré: yo llegaría á la supresión de los exámenes de curso, porque me he convencido de su inutilidad. Yo me he encontrado en más de una ocasión en el grado de licenciado. En aquel momento supremo de dar el pase á un alumno para que se gane la vida con su título, y á pesar de que en su expediente constaba una lista larguísima de sobresalientes, notables y premios, me he visto en el dolorosa caso de suspender al alumno, tal vez por una circunstancia, porque yo no sé qué educación científica se la habrá dado á aquel alumno; yo no sé si en cada una de las asignatura que había cursado se había procurado imbuirle aquellas ideas elementales, precisas, sin las cuales, la ciencia no puede apreciarse, ó si se le fatigó en demasía con un conjunto de ideas enteramente ilusorio.

Fuera por lo que quiera, confieso que delante de un alumno (y siento tener que hablar de mí mismo, pero es imposible que prescinda de marcar aquí mi concepto), nunca, ¡Dios me libre!, me ha llevado el propósito de procurar que aquel alumno se pierda; al contrario, el de salvarle, in dubts libertas. Pues, á pesar de eso, le he suspendido por no haber contestado á cosas que consideraba fundamentales, sin las cuales, en conciencia, un médico no puede ejercer. Ha resultado así una contradicción palmaria entre la prueba del licenciado y la de las asignaturas. Por tanto, á mí me sería indiferente que se suprimieran los exámenes de curso, porque el alumno tiene el cuestionario, el programa, estudia algunos días antes, tiene buena memoria y buena inteligencia, y esto le basta; hasta la suerte puede favorecerle.

Pero aquí es aplicable aquello de Montesquieu, cuando decía que las leyes siempre se han de adaptar á las condiciones del país en que uno vive, y á mí me hace fuerza esa consideración. ¿Sabéis, señores Diputados, por qué? Porque ese examen de fin de curso, aunque sea personal, es un acicate, es un estímulo; el alumno podrá estar adormecido durante cinco ó seis meses, pero cuando se aproximan los exámenes estudia ante el temor de un suspenso. Eso es propio de nuestra raza; nosotros no tenemos gran constancia para el trabajo, no somos tenaces para el estudio; pero somos vivos, impresionables, en un momento dado parece que dominamos la cuestión, y sin penetrar en el fondo de ella, puede resultar lo que acabo de decir.

Yo de buen grado dejaría esas suspicacias y suprimiría el examen de fin de curso; pero en cambio establecería dos exámenes formales, no nominales, como son los que hoy se hacen. El primer examen formal sería después que el alumno haya estudiado, dentro de la carrera respectiva, aquellas asignaturas que sean base fundamental de los estudios posteriores, de la especialización, diría yo, de la enseñanza. Cuando hubiera estudiado en un curso, en dos, en cuatro, en los que sean, las asignaturas fundamentales, entonces es cuando le obligaría á un

examen de verdad, á un examen serio, constituido el tribunal por la mayor parte de los profesores que explican aquellas asignaturas. Allí los alumnos serían sometidos á varias pruebas, y con tal que pasasen por aquellas horcas caudinas, nada me importaría á mí que durante los cursos anteriores hubiesen tenido las calificaciones de sobresaliente ó de suspenso, ó no hubieran sufrido prueba alguna, si en aquel caso probaban el dominio de la ciencia. Después, al terminar la carrera, entonces debería tener lugar un examen total, todavía más riguroso, con todas las exigencias naturales para que el tribunal pudiera penetrarse de las condiciones de capacidad que tenga el alumno. Si esto se hace á la manera que indico, entonces podemos prescindir de esa rutina del examen anual por asignaturas.

Otra cosa creo que debería aceptarse, y es que el alumno obtenga al final de su carrera el título único, sin esa duplicación que hay ahora de licenciado y de doctor. Esto no es más que una rueda burocrática que no sirve en el concepto científico, aunque tenga trascendencia oficial. ¿Es que se consideran necesarios los estudios que comprende el grado de doctor? Pues oblíguese á los alumnos á que los tengan, pero que no prescindan voluntariamente de algunos de ellos.

Dése un título único, pero que cada Universidad pueda conferirlo, refrendado por el Ministerio de Instrucción pública en representación del Estado, y que sea utilizable en toda la Península para todos los fines de cualquier clase que sean. ¿Sabéis por qué? Por la competencia. Ya se cuidarán entonces los alumnos de ir á la Universidad donde les enseñen mejor; ellos mismos escogerán, y vendrá el momento en que el alumno crea tener más dignificado su título siendo doctor de tal Universidad ó de tal otra. (Muy bien, muy bien.)

Señores Diputados, creedme ésta es la verdad; conceded personalidad civil á la Universidad para que pueda vivir y encuentre medios económicos para su subsistencia; modificad la manera de ingresar en el profesorado y esencialmente la organización de las asignaturas; aceptad la solución que propongo de dar el título único, y veréis entonces como la cultura española adelanta. Dejáos de toda suspicacia; prescindid de otras cuestiones que tal vez se relacionen con la política; no vayáis á dar más importancia á esta Universidad ó á la otra; no empequeñezcáis el asunto; buscad todo lo que pueda levantar la fuerza intelectual de nuestro desgraciado país. (Muestras de aprobación en todos los lados de la Cámara.)

(...)

En rigor, daría yo una gran muestra de circunspección sentándome y no contestando á mi distinguido compañero de Diputación y de profesorado el Sr. Azcárate, porque todo lo que pueda yo decir en este instante no ha de servir más que en contra mía por la ley de los contrastes. Es para mí una honra altísima que S. S. haya tenido la bondad de contestarme, y la honra todavía crece desde el momento en que entre S. S. y yo no hay ninguna discrepancia fundamental, absolutamente ninguna. Si hubiese alguna, el Sr. Azcárate, con todo el peso de su

autoridad, de sus talentos bien reconocidos y de esa palabra que yo envidio, serviría para arrastrarme más allá, para impulsarme todavía más, porque yo hago más las palabras que él ha pronunciado al terminar su hermoso discurso, como también hago más en principio aquellas afirmaciones de S. S. respecto de la libertad de enseñanza profesional.

A mí tampoco me asusta la libertad profesional, porque bastantes ejemplos tenemos de que hay personas que sin ningún título académico han hecho en beneficio de las ciencias mucho más que gran número de los titulados sabios; pero, como decía S. S., es preciso colocarse en el terreno de la realidad; eso, en un país de alta cultura puede dar buenos resultados, pero en nuestro país daría lugar esa libertad tan absoluta á una serie de dificultades y hasta de hechos punibles tales, que toda persona prudente y toda persona que tenga condiciones gubernamentales, ha de confesar que no ha llegado todavía el momento de realizar eso, que es un bello ideal. Por consiguiente, entre S. S. y yo hay homogeneidad de concepto, y yo me felicito de ir tan perfectamente acompañado.

Ni diferimos en algunas cuestión de detalle, por ejemplo, en lo que decía S. S. respecto á la diferencia que hay entre la educación y la enseñanza y la instrucción.

Estoy conforme completamente con su modo de pensar, aunque por la manera como se van planteando las cuestiones hemos de convenir en que la verdadera educación más es propia de las escuelas elementales que de las escuelas superiores, que están más encargadas de la instrucción que de la educación. Es indiscutible que la educación ha de ser continua, permanente; mas respecto del particular, puede hacerse la afirmación, de que si bien es muy importante, importantísimo, que un país sea culto, y que lo sea en el concepto de su instrucción, sea á la vez país perfectamente educado; y casi entre la instrucción y la educación, yo preferiría ésta á aquella, porque la instrucción hace referencia al trabajo del entendimiento y la educación al sentimiento. Por consiguiente, lo que interesa es crear hombres, como me parece que también se ha dicho ayer, no sólo hombres de ciencia, sino hombres con alma y con carácter, y es evidente que esto ha de empezar ya en las primeras edades, en los primeros momentos de la familia y en la escuela, sobre todo en la escuela, organizada como la inglesa y la alemana, pero principalmente como la inglesa, que no es más que una continuación de la familia.

Por consiguiente, yo acepto esos diferentes grados evolutivos del psiquismo, y no sólo del psiquismo en sí, sino en sus relaciones con el desarrollo corporal, que es una de las cosas que en nuestro país tenemos bastante olvidadas.

España, decía el Sr. Azcárate, no gasta lo que consigna en su presupuesto. Demasiado lo sé. Ésta es otra de las manifestaciones de la inmoralidad administrativa de nuestro país.

Realmente no se puede admitir en buenos principios, que el Gobierno se lucre con la enseñanza, y si la enseñanza da un superávit, se ha de aplicar á la enseñanza misma. Por lo que

toca á Barcelona, si no mienten las estadísticas, parece que da un sobrante de más de 100.000 pesetas.

Pues bien; estas 100.000 pesetas se debían asignar á la enseñanza, en vez de hacer que esa cantidad pase al presupuesto general del Estado. Y lo mismo que digo de la enseñanza, digo de correos, telégrafos y otros servicios de extrema utilidad.

Por consiguiente, estoy conforme con esa especie de protesta que ha formulado el Sr. Azcárate contra las deficiencias con que el presupuesto responde á las necesidades pedagógicas.

Respecto á lo de los doctores, diré que me ha convencido S. S. Como habla con esa convicción y tiene esa palabra tan hermosa y persuasiva me ha convencido, y creo que sí, que hace falta una especie de diferencia entre los que tienen el título de doctor como ornamento teatral y los que son doctores porque desean serlo y quieren aplicar su suficiencia al cultivo científico. Perfectamente; en este concepto me agrada ese artículo del proyecto, aunque yo no lo habría diluído tanto. Yo he calificado esto de pequeñez; pero, de todas maneras, acepto la aclaración que ha tenido la bondad de hacer mi ilustre preopinante.

En cuanto á los exámenes, ya he expuesto mi opinión; sólo he tenido ese pequeño recelo, fundado más bien en las condiciones étnicas de nuestro país, donde es preciso estimular constantemente al alumno. De todas maneras, tampoco fío yo en la virtualidad de los exámenes de fin de curso.

En cuanto al título de doctor y licenciado, siento manifestar que no me ha convencido por completo el Sr. Azcárate. Me parece que casi huelga esa diferencia por las razones ya indicadas, porque si el doctorado supone el estudio de asignaturas de mucha importancia, yo creo, que el médico, entre otros, no puede prescindir de ellas. Por ejemplo, de la especialización de la higiene, del análisis químico, de la antropología que forman parte de esa enseñanza, no puede prescindir; porque es imposible que un médico que tenga el carácter de tal no conozca la antropología; porque no ha de reducirse á diagnosticar enfermedades y á curarlas; el ejercicio de la medicina exige una ancha base de cultura. De manera que, o habrá que ampliar las asignaturas de la licenciatura, ó continuar estudiando el doctorado. De todas maneras, tampoco eso es muy fundamental.

Por consiguiente, yo acabo dando las gracias á mi distinguido compañero por la honra con que me ha distinguido contestándome.

Sesión del día 24 de febrero de 1902.

Señores Diputados:

Procuraré ser muy breve, porque comprendo el cansancio de la Cámara. Así y todo, debo empezar agradeciendo al Sr. Ministro de Instrucción pública la honra que me ha

dispensado ocupándose extensamente y haciéndome un favor que no merezco, de la serie de puntos principales que constituyen mi discurso.

Yo, desde luego, después de haberle oído hoy, no cambio la opinión que tenía ya formada de S. S., y me parece que S. S. y yo nos podemos entender fácilmente; conozco cuáles son sus ideas y sus aspiraciones; pero según manifesté ya la otra tarde, le faltan al Sr. Ministro energías bastantes para romper con prejuicios y con determinadas preocupaciones. Sin esto, no hay duda que S. S., al pasar por ese Ministerio, dejaría una huella indeleble de sus alientos, respecto á la autonomía universitaria. Pero cuando se llega al punto de extender ese radio de acción empiezan en seguida los temores y las suspicacias; temores que también indicó el ilustrado señor Marqués de Figueroa, pensando que no ha llegado aún el momento social de tratar esto, ni la ocasión oportuna para realizar una descentralización administrativa, y todavía menos una autonomía, por falta de costumbres.

Y yo pregunto: si se empiezan á ejercer esos actos, ¿cómo se harán las costumbres? Partimos, pues, de puntos de vista diametralmente opuestos. Yo, por lo mismo que soy naturalista y conozco algo las ciencias biológicas, no puedo olvidar una ley que es constante, y consiste en que la función engendra y determina la forma; por lo tanto, si no permitimos la función y no procuramos que los gérmenes tengan vida, y entren en una actividad, no hay que esperar el desarrollo de la cultura. Permitid la función social, y ya veréis cómo en este caso se desarrollará esa costumbre y esa vida social que S. S. desearía. De modo que yo, bajo ese punto de vista, discrepo del Sr. Marqués de Figueroa.

Es claro que el Gobierno en eso obra con grandísima prudencia, porque se ve obligado á aplicar más ó menos ampliamente el criterio descentralizador y autonómico, según sea el período histórico que el país está atravesando. Soy el primero en considerarlo así, y habrá ya advertido el Sr. Ministro que no me mostré excesivamente radical respecto de esa autonomía, sino que quise establecer un punto de contacto entre la Universidad autónoma y el Estado, representado por el rector y por el reconocimiento de la alta inspección gubernativa, y en determinados casos del veto, hasta tanto que el país vaya alcanzando todo el grado de cultura y vida social que anhela aquel distinguido Sr. Diputado. Pero eso no quita que vayamos haciendo desde luego el ensayo, y ensayo permanente, hecho con la minuciosidad y cuidado que indiqué á S. S.

Además, y con esto contestaré al distinguido señor Vincenti, yo creo que respecto de este particular de la autonomía de la Universidad, teniendo en cuenta que se trata de dar vida á un organismo superior que viene perfectamente constituido, no es posible que trunquemos y dividamos las funciones propias del organismo universitario, sino que es preciso concedérselas en su totalidad. Yo concedo, por ejemplo, que sea más ó menos meticuloso respecto de esa autonomía administrativa y respecto de la concesión de la personalidad jurídica dentro de

ciertos límites y con ciertas restricciones; pero lo que no apruebo es que se abra ampliamente la vía para conceder la descentralización administrativa ó la autonomía administrativa, y no se conceda la científica. Esto me parece lo regular y lo lógico. Si convenimos en que se trata de un organismo bien definido como la Universidad, hay que concederle todas las funciones capitales, que son las que nos han ocupado extensamente; pero mutilarlas, hacer una selección de ellas dejando otras, eso no puede aceptarse en manera alguna.

Ya manifesté anteayer, que en el caso doloroso de que se hubiese de hacer esa amputación de funciones autonómicas, yo preferiría que se aceptase la científica, porque es la que considero superior, y es la que ha de constituir el modo de ser intelectual de nuestro país. Podremos discutir si el rector ha de tener más ó menos facultades, si el secretario ha de nombrarse en virtud de un procedimiento ó de otro; eso para mí es más secundario que la concesión de la autonomía científica. Por consiguiente, respecto de este particular nada más tengo que rectificar á lo dicho por los distinguidos señores que han tomado parte en este debate.

Y no me queda más que rectificar pequeños conceptos; por ejemplo, lo que decía el Sr. Ministro referente á las pensiones de los alumnos en el extranjero. Tal vez yo no me expliqué bien ó S. S. no me comprendió de una manera completa. No recusé absolutamente el medio ó el procedimiento; al contrario, lo aplaudí; pero entiendo yo que sería más práctico para las Universidades, en vez de mandar alumnos premiados para que se ilustren en el extranjero, que viniesen aquí personas extranjeras á dar una cultura que se difundiría mejor, extendiendo un radio de acción más positivo que no el que por sí pudieran realizar aquellos jóvenes que mandáramos nosotros al extranjero. Acepto de buen grado que se manden alumnos pensionados á otros países de mayor cultura que el nuestro; pero eso no quita que yo prefiera el otro procedimiento, que considero de resultados más positivos. Aquí lo que se podría hacer, en el caso de que algunos crean el llamamiento de realización difícil, es que en vez de mandar alumnos al extranjero para que perfeccionen sus estudios, enviáramos profesores nuestros por espacio de uno ó dos años para que adquiriesen allí mayor grado de ilustración. Si se hiciera esto, entonces podríamos huir de aquella otra modificación que yo tuve el honor de proponer, y que también, antes que yo, la había propuesto el Sr. Ministro de Instrucción pública, por lo cual no pude menos de tributarle un aplauso.

Me refiero á los profesores extranjeros. Parece que eso ha molestado á algunos por espíritu de cuerpo ó por espíritu de clase, que no significa lo mismo; pero, de todas maneras, yo creo que hemos de abandonar esas susceptibilidades delante del arduo problema que hemos de resolver y delante del fin nobilísimo que nos mueve; yo creo que debemos prescindir de todos los alardes de amor propio delante del logro de un resultado que ha de ser benéfico para el país, y yo, respetando mucho esos escrúpulos de espíritu de cuerpo y de espíritu de clase, declaro paladinamente que, por mi parte, saltaría por encima de todos ellos para buscar tan sólo el bien

del país; pero, de todas suertes, si se pensase que, efectivamente, es más positivo mandar profesores de España al extranjero para perfeccionar sus estudios, yo lo vería también con muchísimo gusto (El Sr. Requejo: Ya se hace), aunque comprendo que esto es más difícil, porque en el extranjero hay personas que se dedican exclusivamente á la enseñanza y que se trasladan con facilidad de una Universidad á otra, al paso que aquí no todos los profesores estarían dispuestos á abandonar sus quehaceres para ir al extranjero á pasar una larga temporada á fin de ponerse al corriente de determinados conocimientos.

Y ya comprenderá el Sr. Vincenti que al establecer yo la conveniencia de buscar en otra parte esa ilustración superior, sólo podía hacer referencia á aquellos conocimientos que suponen cierta técnica. ¿Cómo he de pensar, por ejemplo, que un catedrático español de literatura, ó de historia, ó de matemáticas, en cuyas materias tenemos aquí verdaderas ilustraciones, ha de ir al extranjero? Claro es que no; yo me refería á otros conocimientos que suponen arte, experiencia personal y conocimientos técnicos, en el sentido estricto de la palabra.

Podría extenderme sobre otros puntos; por ejemplo, sobre una cosa que se me escapó ayer respecto de los estudiantes. Yo, tanto deseo que se acumulen todas las energías y que se busquen todos los factores de trabajo allí donde se encuentren, que no sólo he participado de las opiniones que acabo de indicar, sino que creo que el mismo elemento escolar debía unirse dentro de los claustros universitarios para darle una participación en esa enseñanza.

En cuanto á lo que el Sr. Vincenti decía respecto de los donativos, yo insisto en la creencia de que los habrá. Tengo una idea muy levantada de esos sentimientos patrióticos y cada día me afirmo más en ella. Ayer mismo tuve ocasión de visitar un hospital que está en construcción en las afueras de Madrid, hijo de un donativo particular, del donativo de una señora, y quedé agradablemente admirado viendo aquel alarde benéfico. Este hecho, ¿cómo no se ha de repetir cien veces? Lo que importa es que las Corporaciones, y sobre todo el público, sepan que los donativos no se han de perder en un mar sin fondo, sino que han de ser aplicados al punto concreto á que se encaminan. Hecho esto, no dude el Sr. Vincenti de que realmente se podrán encontrar más donativos.

Cediendo á la indicación de la Presidencia, termino aquí mi rectificación, reservándome hacer nuevos ruegos al Sr. Ministro y á la Comisión cuando se discuta el articulado del proyecto.

Sesión del día 25 de febrero de 1902.

Señores Diputados:

Anteayer, en mi rectificación expresé el deseo de que los estudiantes de las Facultades respectivas pudiesen tomar parte en determinados momentos en la labor científica de la Universidad; según el proyecto presentado por el Gobierno de S.M. los alumnos sólo pueden formar parte de la asamblea general universitaria, y esta asamblea tiene por única misión el acudir á los actos públicos, como, por ejemplo, á la inauguración de los cursos académicos, y ya se comprende que si los alumnos no han de poder hacer más que esto, su misión será negativa, será en todo caso puramente decorativa y teatral, nada más; y yo desearía que fuera al revés, que se utilizasen en la labor científica de la Universidad todos los elementos científicos que en ella existen, y entendiendo que los alumnos, por los alardes propios de la juventud y por otras circunstancias, representan una verdadera fuerza, yo desearía que esa fuerza se utilizase; porque, ¿qué vamos á adelantar con que los alumnos formen parte de esa asamblea universitaria?

Por esto, yo propongo que el párrafo primero del art. 5.º, que dice: «Formarán la Junta de cada Facultad los catedráticos de la misma bajo la presidencia de su decano. Tienen derecho á asistir á ella los auxiliares y ayudantes con voz, pero sin voto», se agregue: «También tendrán derecho á asistir con voz, pero sin voto, uno ó más representantes de las Asociaciones de estudiantes debidamente constituídas.»

(...)

No más que una explicación. Desearía que me dijese mi distinguido compañero el Sr. Azcárate qué papel tienen reservado en el Consejo universitario los alumnos (El Sr. Azcárate: El art. 23, párrafo séptimo, lo dice.) El párrafo séptimo, dice: «Los dos alumnos oficiales de la Universidad cursantes de alguna asignatura de los dos últimos grupos de enseñanza nombrados por el rector, á propuesta de los decanos.» Pero falta saber cuáles son las funciones de este Consejo universitario. No hace referencia, Sr. Azcárate, á nada científico, sino puramente á servicios del orden administrativo, y mi idea sería buscar su labor científica. Pero no insisto; únicamente deseo que conste, como digo, mi voto en contra.

(...)

Propongo también una modificación en el artículo que se acaba de leer, que dice: «Cada Universidad tendrá su presupuesto anual compuesto de dos partes: la primera la constituirán las consignaciones para el personal docente y administrativo, las cuales se harán efectivas como hasta aquí. La segunda la constituirán los fondos propios de las Universidades.» Yo me atrevería á proponer la redacción en estos otros términos: «Cada Universidad tendrá su presupuesto anual compuesto de dos partes: la primera la constituirán las consignaciones para el personal, respetando los derechos adquiridos, y la segunda el material de enseñanza.»

Se ve en seguida la diferencia que hay, que es considerable. En primer lugar, parece dar á entender el artículo que yo deseo modificar, que la Universidad posee unos fondos procedentes

del Estado y otros que son propios de ella, y que los procedentes del Estado se han de aplicar al personal docente y administrativo.

Eso tiene para mí, dentro del criterio que tuve la honra de indicar, un inconveniente, que consiste en que las Universidades no podrán aumentar con sus fondos las consignaciones de los profesores, sino que se verán obligadas siempre á hacer esa división del presupuesto en una primera parte aplicada al personal docente y administrativo como hasta aquí, según dice el artículo; y yo desearía que, por el contrario, las Universidades, según los fondos de que puedan disponer, si se quiere sumando los del Estado á los fondos propios, tengan libertad para modificar, respetando siempre los derechos adquiridos, los sueldos de sus profesores, auxiliares y demás, según sean los fondos, según las enseñanzas que se den, etc., obedeciendo á esa idea autonómica que yo defendí respecto á la Universidad. Esto es lo que yo me atrevo á indicar á los señores de la Comisión, y si quieren repetiré la lectura de la modificación que propongo.

Diría: Cada Universidad tendrá su presupuesto anual compuesto de dos partes: la primera la constituirán las consignaciones para el personal docente y administrativo, no diciendo como hasta aquí, sino respetando los derechos adquiridos; y la segunda aplicada al material de enseñanza.

(...)

Únicamente sobre una de las condiciones que vienen señaladas en este art. 13.

Podría suceder que hubiese alguna Universidad autónoma que arrastrase, al menos al principio, una vida lánguida. Por consiguiente, hemos de procurar darles todas las facilidades en el concepto material, y me encuentro con la condición que dice: «Se conceptúan fondos propios de la Universidad el 6 por 100 de las matrículas.» Yo suprimiría ese 6 por 100; no diría nada, sino que contribuirá al tesoro universitario el importe de las matrículas, sin marcar el 6 por 100.

(...)

Hago mías algunas de las manifestaciones que acaba de hacer el Sr. Marqués de Lema, particularmente en lo que hace referencia al párrafo cuarto.

Respecto del quinto, yo me atrevería á proponer á la Comisión que suprimiera un inciso que suscita una cuestión, á mi juicio, de muchísima importancia: aquel que dice que «en ningún caso podrá cubrirse de este modo más que una de cada cuatro vacantes ocurridas en la Facultad respectiva.»

Eso, según mi opinión, no puede aceptarse. Recordarán los Sres. Diputados que dije aquí el otro día que me oponía de una manera absoluta á las traslaciones y concursos, á no ser que se tratara de una traslación ó de un concurso dentro de la misma asignatura. Per consiguiente, si sólo una de cada cuatro vacantes, de cada cinco, de cada tres, las que sean, se pueden proveer en favor de una persona de aptitudes excepcionales, podrá resultar muy bien que, estableciendo este criterio ordenancista de que sea la cuarta, la quinta ó la sexta vacante la

que haya de proveerse de este modo, no pueda ocuparla la persona que reúna los méritos á que me refería antes. Puede darse el caso, verbigracia, de que un cirujano de nota quiera desempeñar una cátedra, y si establecemos esos turnos fijos é inmutables podrá resultar que la vacante sea de fisiología, de patología, y entonces no será posible que tenga colocación aquel profesor eminente dentro de la Universidad.

Por esto es por lo que yo creo que no podemos nosotros establecer ninguna condición numérica, sino que, cuando haya vacante, se pueda ver si conviene ó no que la ocupe aquella persona determinada, si la hay; pero no nos podemos obligar por ese reglamentismo á que sea un número determinado de vacantes.

(...)

Para aceptar gustosísimo el criterio que acaba de establecer el Sr. García Alix, de que en cada Facultad figure un número de cátedras que puedan ser desempeñadas por esas personas que entren allí por su propio valor y no de otra manera. Conste, pues, el principio, porque el número determinado dos, tres, etc., eso es secundario.

(...)

Se marca en este artículo [17] un período de seis años para la duración del rectorado, y me parece que esta duración, para que no resulte tan caprichosa, podía ajustarse, por ejemplo, al sistema decimal, y por tanto, hacer que dure un quinquenio.

(...)

La había pedido para hablar precisamente en el mismo sentido en que acaban de expresarse los Sres. Marqués de Lema y Vincenti, porque resulta una contradicción entre ese artículo y los que hacen referencia al nombramiento de rector y vicerrector; pero para no fatigar á la Cámara no añadiré una palabra sobre el particular, puesto que hago mío todo lo expuesto.

Sin embargo, en un inciso del art. 22, se dice: «Se podrá nombrar rector interino á un catedrático...(de manera que en este caso queda preterido también el vicerrector) que pertenezca ó haya pertenecido al claustro.» Por mi parte, propondría que no más se pudiera nombrar á uno de los que pertenezcan al claustro.

(...)

Únicamente para insistir en el criterio que desarrollé el otro día sobre las gratificaciones y sueldos. Proponía yo que cada Universidad los regulase, para salir de esta manera de esa especie de odiosidad que resulta de la comparación entre el rector de Madrid, el de Valencia y el de Barcelona, por ejemplo, que tienen diferentes sueldos; porque lo mismo que digo de la gratificación, digo de los sueldos; pero como eso no se acepta, yo respeto los acuerdos tomados por la Cámara. Mas aun no aceptando mi criterio, tal vez para regular las gratificaciones y sueldos se podía tener en cuenta la densidad de la población y así no molestaría tanto á los de provincias la diferencia de sueldos. Si el criterio regulador estuviera

relacionado con el problema económico, yo me conformaría; pero en el sentido que se quiere defender estableciendo distintas categorías no lo estimo aceptable. Para mí tan digno de consideración es el rector de Madrid, como el de Barcelona, como el de Valencia, y tan catedrático es el de Salamanca, como el de Valladolid, como el de Cádiz.

Ahora bien; si se tratara, repito, de regular la gratificación atendiendo al orden económico y á lo más ó menos cara que resulta la vida en las distintas poblaciones, yo respetaría ese criterio.

(...)

He pedido la palabra para dirigir un ruego al Sr. Ministro de Instrucción pública y también al Sr. Ministro de Estado.

Es sabido que desde hace muchos años son varios los médicos españoles que van á las Repúblicas americanas, sobretodo á la República Argentina y á la del Uruguay, para ejercer su profesión. Aquellos Gobiernos, hasta ahora, han exigido á los médicos españoles nuevos exámenes para que puedan allí ejercer libremente su carrera, exámenes rigurosísimos, y sobre el particular yo no tengo que hacer sino aplaudir la vigilancia que ejercían aquellos Gobiernos, sobre todo el de la República Argentina, respecto de los médicos españoles para asegurarse de su suficiencia. Pero es el caso que se ha establecido un convenio entre varias Repúblicas americanas, en virtud del cual se admiten los títulos académicos con carácter de reciprocidad. Ese convenio tiene establecido en su art. 6.º lo que voy a leer: «Que cualquiera Nación que reconozca los títulos de las Universidades en los países firmantes, queda por este sólo hecho incorporada á la convención en cualquiera fecha posterior que lo hiciera y gozará, por lo tanto, de sus beneficios.»

La Asociación Ibero-Americana, según tengo entendido, se dirigió al Congreso español pidiendo que aceptase también esa reciprocidad y haciendo presente que para aceptarla no tenía más que adherirse al convenio establecido entre las Repúblicas americanas. Parece, si mis noticias son exactas, que esa petición está aquí en el Congreso, en una Comisión; pero, al parecer, allí duerme el sueño de los justos, porque á veces esta Comisión de peticiones se convierte en un panteón, en el panteón del olvido.

Como yo considero que el asunto es de muchísima importancia, no sólo para nuestros nacionales, sino porque también puede contribuir á estrechar los lazos científicos, además de los profesionales, entre las Repúblicas que fueron nuestras y España, yo me atrevo á solicitar el concurso de los dos señores Ministros antes citados, para ver si logro con su influencia que esa Comisión dé dictamen, y ojalá que el dictamen sea favorable, en el concepto de aceptarse por parte de España la reciprocidad de los títulos académicos.

Sesión del día 27 de febrero de 1902.

Señores Diputados:

Casi no es preciso que hable ya, puesto que el Sr. Ministro de la Gobernación ha contestado á la pregunta que yo deseaba dirigirle.

Había pedido la palabra, en primer lugar, para manifestar mi satisfacción inmensa con motivo de las buenas noticias sobre el estado de Cataluña y de casi toda España, excepto Murcia, que ha tenido la bondad de comunicarnos el Sr. Ministro.

Como el estado de Barcelona es efectivamente favorable, como aquella ciudad ha entrado en el período de reposo, me parecía que debía recordar el momento en que el Gobierno de S.M. aceptase la interpelación que tengo anunciada. No insistiré en que sea hoy, ni mañana, ni pasado, porque ya dije que estaba enteramente á la disposición del señor Ministro de la Gobernación y del Gobierno en su totalidad; pero no puedo menos de manifestar que tal vez ya el asunto no revista en estos momentos peligro alguno de ser tratado aquí, porque realmente en la prensa y aquí mismo se acaba de manifestar, aunque en globo, de una manera muy sintética, una serie de ideas que, realmente, son las mismas que yo he de exponer cuando explane la interpelación.

De modo que ya no habrá novedad en ese debate y, desde luego, no habrá peligro alguno; y á nosotros nos interesa que el debate tenga lugar, tanto más cuanto que, si bien nos ha preocupado el pasado y nos preocupa muchísimo el presente, todavía nos preocupa más el porvenir. De suerte, que juzgo muy conveniente que no perdamos tiempo en empezar ese trabajo, temerosos de que, pasado el tumulto, y una vez que hayamos entrado en el período de tranquilidad, creamos que ya que el conflicto ha cesado, se puede esperar indefinidamente, según es práctica añeja en el Parlamento español y en otras muchas esferas de la actividad de nuestro país.

Por consiguiente, yo estimulo nuevamente al señor Ministro de la Gobernación para que no demore en demasía este momento que yo considero supremo, porque creo que si hemos de lograr que no se repitan los lances terribles que se han desarrollado en Barcelona, ha de ser precisamente con el concurso de todos, para ver si buscamos fórmulas de conciliación agradables para los patronos, para los obreros y para todo el mundo.

(...)

Aunque me urgía bastante, como podéis comprender, que llegara el momento de explicar mi interpelación sobre los sucesos de Barcelona, casi debo dar gracias al Sr. Ministro de la Gobernación por la demora que de mí solicitó y á que yo gustosísimo accedí, porque de esta suerte han ido pasando los días, y no sólo Barcelona ha entrado en un período de tranquilidad material, sino que al propio tiempo, y la cosa es muy humana, todos habremos perdido parte de nuestro apasionamiento, y hoy, sin disputa, será posible que con más serenidad de juicio explane yo mi interpelación, que vosotros me escuchéis y que también puedan tomar

parte los que lo deseen en la ilustración de este asunto, que yo entiendo es de muchísima importancia. Importancia que ya anuncié, porque dije, y hoy repito, que si lo de Barcelona hubiera consistido tan sólo en una especie de pleito ó litigio promovido entre los patronos y los obreros metalúrgicos, sin duda que esto no habría tenido gran valor; se habría tratado meramente, de una discordia como de familia, y si no hoy, mañana, y si no de una manera directa, por el consejo ajeno, se habría llegado á una solución para todos satisfactoria; pero, como ya dije, y hoy repito, cada día me afirmo más en ello: lo de Barcelona no ha consistido en un hecho así, tan fútil y localizado en un orden determinado de industria, sino que lo que ha ocurrido en Barcelona tiene una significación más alta y más grave; como que no se ha tratado de una simple huelga aislada, sino de una huelga general que ha tenido por objeto provocar una verdadera revolución social; por esto yo reclamo la atención de la Cámara y de todos los que puedan y quieran tomar parte en esta discusión.

Por lo mismo que se trata de un asunto muy complejo y de resolución altamente difícil, creo que sólo podremos lograrla con los dictados de la razón, no con el apasionamiento; buscando el concurso de todas las opiniones, y como aquí felizmente, y digo felizmente porque yo soy siempre partidario de la variedad, como aquí, felizmente, habrá algunos Diputados partidarios del statu quo, otros de la evolución social y algunos que piensen de diferente manera; como es probable que la escuela socialista tenga aquí adeptos; como es posible también, y casi seguro, que haya al propio tiempo representantes de la Nación que simpaticen con la idea anarquista, al menos en el concepto teórico de la palabra, de ahí la necesidad de esa comunión de ideas, de esa controversia de afectos y de aspiraciones.

Además, sres. Diputados, aun tratándose del desarrollo de un conflicto en la ciudad de Barcelona, ó hasta en Cataluña si se quiere, sería preciso que fuésemos todos muy cortos de entendimiento para creer que un asunto de tal entidad, ahora y siempre, ha de quedar limitado á la región catalana. No. Yo no tengo ninguna duda de que si no cambia, si no se tuerce el camino de las ideas, si no buscamos una nueva orientación, entonces, si no hoy, mañana, lo que se ha desarrollado en aquella ciudad y en Cataluña aparecerá en la región vizcaína, en la gallega y en todas las otras de España.

Ya ha habido indicios de igual agitación en comarcas que nada tienen que ver directamente con la nuestra. No sólo puede anunciarse esto, sino que probablemente vendrá un día terrible, pavoroso, mucho más terrible y pavoroso que el conflicto que se acaba de dominar, en el cual, esos conatos, esas tendencias á la revolución social, buscarán por teatro regiones agrícolas como las de Andalucía, donde yo entiendo, y se deducirá de lo que he de manifestar después, que realmente la clase proletaria en aquel país está arrastrando una vida excesivamente lánguida; y si los patronos, si los dueños de aquellos inmensos territorios no abren los ojos á la realidad y no se anticipan á lo que algún día podrá suceder, yo, desde ahora,

sin querer sentar plaza de profeta, anuncio que también en aquel hermoso país podrán desarrollarse desórdenes de la misma categoría.

Por consiguiente, señores, nos conviene á todos que la solución que aquí podamos buscar sea aplicable á toda la Península, y por esto entiendo yo que la discusión que hoy comienza, y que por desgracia para mí no puede comenzar brillantemente, esta discusión es, al revés de muchas otras, la más propia de un Parlamento.

El estado de Barcelona casi huelga que yo os lo describa. Si hemos de fijarnos tan sólo en el aspecto que ofrecía la ciudad durante esos días en que el paro general había llegado á su período agudo, es bien sabido de todos, y habéis tenido ocasión de leer en la prensa de Madrid, que ha reflejado de una manera bastante perfecta, y aun sin el adjetivo, el estado de Barcelona, y habréis leído también en los periódicos de Cataluña, particularmente los de la ciudad condal que empiezan á llegar á Madrid, como El Diario de Barcelona, El Noticiero Universal, La Veu de Catalunya y otros que sin duda habréis ojeado, y todos ellos, con una fidelidad que no hemos de negar en manera alguna, y hasta alguno especialmente con una sobriedad laudable, os han puntualizado todo lo que ha ocurrido allí.

Yo, por otra parte, ni por mi temperamento, ni por mi modo de ser cerebral, cada uno tiene el suyo, no soy detallista, y no me entretendré en ir especificando cuáles eran los caracteres que presentaba Barcelona durante esos días de luto; no haré más que presentar la suma de todos ellos, de todas aquellas tristezas.

He conocido á Barcelona desde hace muchos años; la he visto en momentos verdaderamente aciagos, en revueltas políticas; he sido testigo de lo ocurrido en Barcelona cuando un azote epidémico la ha condenado á un malestar profundo; pero yo desde luego declaro que, ni por la intensidad ni por la calidad de las manifestaciones externas, nunca jamás había presenciado el espectáculo de ahora.

¡Qué sentimiento y qué mezcla de tristeza y de terror! Porque hasta en los que se movían á impulsos y con los designios que diré después, hasta en esa misma clase trabajadora, yo no solía ver las manifestaciones externas de un grandísimo entusiasmo, de una idea fija, cuyo anhelo sostiene los espíritus. Excepto allí donde se concentraban para resistir la acción de la fuerza pública, yo veía á esos obreros pasar por las calles de Barcelona más ó menos indiferentes y tranquilos, como si paseasen por la ciudad para cumplir un mandato ó una consigna, como una masa pasiva más bien que con esos alardes de impetuosidad que hemos visto en otras revueltas políticas. En cambio, una cesación absoluta de la vida; y cuando se trata de una ciudad como Barcelona, donde el movimiento es la nota característica, donde no hay descanso nunca, donde el trabajo es permanente, y se veía la cesación de todas las manifestaciones de la actividad humana, eso producía en el ánimo de los más indiferentes una expresión honda de sentimiento. Porque allí estaba todo paralizado; parecía que una mano infernal había tenido

fuerza para detener los movimientos activos de aquella hermosa ciudad. ¡Todo parado! ¡Todo muerto! No se trataba sólo de la huelga en las fábricas; se trataba de la ausencia de toda manifestación de trabajo hasta en las tiendas de menor movimiento. Y ¿cómo no, si hasta los huelguistas se opusieron á la manifestación de un sentimiento casi sagrado, que era el que las familias que acababan de pasar por el duro trance de perder á uno de sus seres más queridos, se vieron obligadas á permanecer en sus casas, sin el triste consuelo de poder acompañar sus restos al cementerio? Señalo este extremo de crudeza; pero, de todas maneras, he ofrecido enfrenar mis sentimientos, para que no sea la pasión mi consejera.

He anunciado ya antes, que yo entendía que no se ha tratado en Barcelona del desarrollo de un problema limitado, de una discordia entre patronos y obreros, sino que la cuestión ha sido mucho más honda, y que había recibido un impulso más vigoroso. Toda la vida hemos visto huelgas, huelgas parciales; hasta por el hecho de la solidaridad, la suma simultánea de dos ó tres huelgas; pero nunca habíamos llegado á ese extremo del paro general. Esto, para mí, significa que en el problema obrero de Barcelona se han promovido dos tendencias que después se han fundido en una sola. Se ha visto una, puramente evolutiva, por el camino del socialismo, encaminada á mejorar las condiciones del obrero. Este propósito habría justificado un paro industrial circunscrito, pero no una huelga general; porque el paro total y absoluto, llevado hasta los extremos que acabo de apuntar, no puede referirse á inclinaciones ni á sentimientos socialistas de una masa mayor ó menor de obreros de Barcelona, sino que se trataba de otro factor, de otra tendencia é inclinación, y esa tendencia é inclinación no podía circunscribirse tan sólo á la suma de dos, tres ó cinco huelgas parciales, sino que había de consistir en una huelga general, no sólo de la industria, sino del comercio y de las manifestaciones de la vida social. Y esto no entra en el programa de la escuela socialista. El socialismo es verdaderamente evolutivo, y desea resolver las cuestiones entre el capital y el trabajo, mejorando moral y materialmente á la clase obrera, creando una fuerza que se oponga á la de los patronos; pero no podían entrar en manera alguna en las doctrinas de los socialistas, las tendencias que en último término habían de conducir á la disgregación social.

Por consiguiente, importa no confundir los términos; estudiando el problema obrero de Barcelona, se verá que existen esas dos entidades ó factores: uno, que tiende á la evolución, si se quiere, en el sentido más ó menos ilusorio del progreso moral y material de los obreros; pero había otro elemento, y ese elemento iba más allá; quería significar nada menos que una revolución profunda, un cambio completo en la sociedad moderna, ensayándose hoy en Barcelona, mañana en Trieste y otro día en París. Pero en Cataluña este último absorbió al primero é impuso su voluntad.

¿En qué me fundo para creer que lo que acabo de manifestar en esta especie de disección que hago de los factores que han integrado ese proceso, es cierto? Me fundo en varias

razones. Me fundo sobre todo en el carácter que se imprimió á los meetings en la ciudad de Barcelona.

Esos meetings, en primer lugar, no significaban ninguna tendencia política. Podrá ser que muchos de los socialistas de nuestra clase obrera sean republicanos, aunque hoy las masas más se inclinan por la senda de una transformación económica que política.

Pero yo pienso y afirmo que no había más que tener á la vista los relatos de la oratoria especial de los que tomaron parte en esos meetings, para comprender que de lo que menos se trató allí fué de la bondad de la República. Yo no he visto, á pesar de que he puesto la mayor atención en ello y de que he seguido con toda proligidad y paso á paso todo lo que ha ocurrido en Barcelona, yo nunca he visto allí manifestaciones claras y evidentes de la conveniencia de las ideas republicanas para oponerlas á los que tengan sentimientos monárquicos. No quiero yo decir, señores, que entienda que los meetings utilizan esa inmensa arma de propaganda para la manifestación de ideas, no á título ni en forma académica, porque la oratoria de los meetings verdaderamente es otra; pero de todas maneras, si se hubiese querido hacer propaganda republicana para poner á descubierto los lunares de la Monarquía y de esta manera conquistar adeptos, se habría hablado en tal sentido. Nada de esto ví allí, ni siquiera las manifestaciones marcadas del socialismo, ó si acaso, sólo á manera de un apunte.

Que ha habido injusticias sociales, se decía; ¿quién lo duda? Yo también creo que las ha habido y que aún las hay; pero esto no bastaba para dar carácter á la propaganda socialista. Si los que dirigían los meetings hubiesen obrado de buena fe en el concepto de buscar esa evolución dentro de las transformaciones que las sociedades experimentan, habrían ido inculcando en el ánimo de aquellos oyentes cuáles eran las circunstancias que habrían de influir para que se modificase el modo de ser de la clase obrera. Hablar de esas injusticias sociales, decir, por ejemplo, que las sociedades modernas no han atendido al obrero de la manera debida en el concepto higiénico y en el concepto económico; que las habitaciones en que se ven condenados á vivir los obreros no están reguladas por las condiciones que la ciencia señala; que la alimentación es á veces insuficiente; que no pueden vivir en los grandes centros de población y que la contribución de consumos, verbigracia, encarece fuertemente la vida; que se hubiesen quejado de la falta de ilustración y de que no se les diesen medios bastantes para elevar su cultura de la manera que todos deseamos, estos eran temas hermosísimos para ser desarrollados en un meeting. (Muy bien.) Pero, no, la tendencia era otra, la orientación era diferente. ¿Sabéis cuál? Una pugna entre el capital y el trabajo, no precisamente para ahondar en la cuestión, para demostrar, como yo entiendo que podía demostrarse, que son dos factores que deben estar hermanados, y que sin el trabajo no hay capital, y que sin capital no hay trabajo; pero nada de esto; cuando parecía natural que se hubiesen señalado los defectos de ese trabajo, los sufrimientos del obrero, para pedir á la sociedad que los mejorase, poniendo de su

parte los oradores todo aquello que fuese menester para ir infiltrando en las masas la conveniencia de sus ideas socialistas, por el contrario, sólo se pronunciaban palabras de odio y de recriminación para abrir una lucha de clases.

No entendáis por lo que acabo de decir que yo soy socialista; soy individualista, conforme tendréis ocasión de observar después; pero como no cierro los ojos á la realidad, no se me oculta que se opera en el mundo una transformación social incesante; que después de la revolución francesa vino la clase media á ejercer el imperio en las sociedades modernas; pero también veo que ahora vamos entrando por un nuevo camino, y que la clase proletaria está en vías de querer dominar á la clase media. Ésa es la evolución que por la fuerza natural de las cosas se está determinando en la sociedad moderna, y lo que importa es ir encarrilándola para que no se desborde.

Digo todo esto no más que para demostrar que si en estos meetings se hubiesen desarrollado todos estos temas, se habría mostrado, por parte de sus directores, una aspiración, un deseo, hasta justificado si se quiere, dentro del credo socialista; pero creed, Sres. Diputados, que no se buscaba el desarrollo del factor obrero; no se buscaba la reglamentación del trabajo, sino el odio de clases, y por eso exclamaban los oradores: «el capital es un robo», palabras que han pasado ya de moda entre las personas cultas; pero que para una masa, que intelectualmente no está aún bien preparada para la crítica, son una frase de relumbrón, y esa masa siempre la acepta; lo propio que estas otras exclamaciones: «¡Guerra entre el capital y el trabajo! ¡Guerra á los ricos! ¡Los ricos y los patronos son los vampiros que chupan la sangre del infeliz proletario! ¡No hemos de quemar las casas donde vive la gente rica, sino que las desalojaremos é iremos á habitarlas!»

Y no creáis, Sres. Diputados, que yo en este momento juego la hipérbole; nada de eso; es exacto lo que digo, y podéis buscar la comprobación en cualquier momento que queráis, revisando la prensa de Barcelona y hasta toda la prensa española. ¿Creéis que ésas son tesis para que se opere la evolución en el concepto socialista? ¿Creéis esto, si estáis penetrados de lo que es el socialismo? El socialismo, dentro de las esferas gubernamentales, exige una reglamentación, exige un orden, exige un método, y yo pregunto: ¿qué reglamentación, qué orden, que método cabe, cuando se empieza por sostener esas tesis de que los ricos chupan la sangre de los pobres? Se buscaba otra cosa; se buscaba despertar en las masas ciertas acometividades; y como si eso no hubiese sido bastante para provocarlas, ya podéis contar que no podían dejar de señalarse otras frases encaminadas á exaltar los instintos de las multitudes, como todo aquello de la mano oculta de la reacción, del vaticanismo, del catalanismo.

Nosotros, que habíamos de ser precisamente las primeras víctimas, y que en el concepto filosófico discrepamos en absoluto de ellos, ¿cómo podíamos ser un factor activo para realizar esos desastres? Por consiguiente, Sres. Diputados, todo lo que iba ocurriendo allí, demostraba

lo que os decía antes: que se tiraba más allá; que se quería algo más que producir allí una guerra localizada á una industria como la metalúrgica ú otra; que se trataba de ensayar lo que se ensayó ya muchos años atrás en la Commune de París, que no fué más que un gran prelude de lo que acaba de ocurrir en estos instantes.

Como por la misma hilación lógica de mis ideas casi va ya resultando una explicación de las causas productoras de la huelga general de Barcelona, entiendo, como resumen de lo que acabo de decir, que la verdadera mano oculta ha sido el anarquismo, en oposición á las ideas socialistas, y si me faltase algún argumento en pro de lo que acabo de declarar, vosotros, que sois testigos de mayor excepción y que vivís en la villa y corte de Madrid, sabéis lo que ha ocurrido cuando se ha intentado producir aquí también una huelga más ó menos parcial, como acto de solidaridad al acto de Barcelona. Ha resultado un fracaso, y las tentativas han producido un efecto negativo, porque aquí los elementos socialistas tienen directores inteligentes que han comprendido en seguida que esas ideas de revolución social no favorecen ni al rico ni al pobre; por el contrario, son la causa de una desintegración completa de la sociedad moderna y de un retraso en la civilización del mundo.

Y por esto han contestado á la invitación. A nosotros nos satisfacen las ideas socialistas dentro de la evolución que buscamos; nosotros deseamos la mejora moral y material del obrero; pero no queremos poner en conmoción la sociedad y destruirla buscando la X de un problema.

La doctrina anarquista, como concepción teórica, abraza dos partes: una que tiende á cambiar en absoluto el modo de ser de la sociedad moderna, conmoviéndola hasta en sus cimientos; esto se comprende haya idealistas que lo anhelan; pero cuando se alcanza la segunda parte y llega el momento de reconstituuir el edificio social derrumbado, como no se quiera que los hombres queden constituídos en átomos dispersos, formando un todo caótico, ¿qué moldes nos presta el anarquismo para la reconstrucción social?

Se marcha en pos de lo desconocido, esperando que otros organicen lo que quedaría desorganizado, y marchándose por ese incierto camino, sin una orientación fija, sin una estrella de luz que nos ilumine y que estoy seguro que marcharíamos por un terreno de aventuras.

Como véis, Sres. Diputados, por lo que acabo de manifestaros, el problema, aunque planteado en Cataluña y sobre todo en Barcelona, no ha sido un problema barcelonés ni catalán; ha sido un problema universal, que lo mismo se podía haber planteado en el Canadá, en Londres, ó en cualquiera otra parte. Esto me lleva por el camino de la disección que estoy haciendo, á buscar por qué se ha desarrollado ese acto de revolución social en Barcelona mejor que en otros puntos de España.

La razón es muy sencilla: porque en Barcelona, no sólo hay gérmenes á propósito para esa revolución de ideas, sino que en aquella ciudad y en su llano, es donde se han dado cita muchos anarquistas de Europa, porque no ignoran que allí han contado hasta ahora con la

impunidad, impunidad hija del régimen doloroso de abandono en que vivimos, y contra el cual, como otras veces aquí mismo, yo vuelvo á protestar.

¿Por qué residen muchos anarquistas en Londres y allí no ocurre nada? Porque se trata de una población en donde impera la ley, y hay un Gobierno y un Estado potente. Allí se hacen las leyes para que se cumplan; en España se hacen precisamente para barrenarlas ó no cumplirlas. Y la prueba de la tolerancia ó de la indiferencia con que nuestra policía ha procedido siempre, es que en Barcelona han podido tener lugar las catástrofes del Liceo y de la calle de los Cambios.

Lo ocurrido ahora viene á ser lo mismo que lo de entonces; pero la forma, la manera de ponerlo en acción en estos momentos, es mucho más grave y trascendente, porque si entonces se trataba de producir víctimas, ahora se ha tratado de producir una verdadera conmoción en la totalidad del país; de modo que el dardo, el tiro es mucho más certero, más intencionado, y por consiguiente, de resultados más positivos.

Pero no es esto sólo; yo siento ahora muchísimo tener que entrar en cierto orden de consideraciones. Las palabras que acabo de pronunciar suponen desde luego grandes responsabilidades por parte del Estado, y esas responsabilidades lo mismo alcanzan á los anteriores Gobiernos que al actual. Yo no he de exagerar la nota diciendo que lo que acaba de ocurrir en Barcelona depende tan sólo del Gobierno actual presidido por el Sr. Sagasta; no, me gusta ser sincero y no extremar la argumentación: lo que ha ocurrido en Barcelona viene á ser la continuación de lo que allí viene ocurriendo hace muchos años, y, por consiguiente, no quiero decir que la situación pésima en que nos encontramos arranque del período de mando de este Gobierno. No; hay responsabilidades que incumben á los Gobiernos anteriores, como hay responsabilidades que incumben, no sólo á los Gobiernos, sino también á nosotros los gobernados, porque yo pregunto si todos hemos puesto en acción los medios necesarios para que esas clases obreras no encontrasen un momento de protesta; no:

Todos en él pusimos nuestras manos.

Por lo demás, vuelvo á repetir, que respecto del Gobierno actual, duele y mortifica á mi temperamento tener que hacer ciertas manifestaciones; pero yo no puedo menos de declarar que este Gabinete es responsable de las dolorosas escenas últimamente desarrolladas en Barcelona. Digo que lo siento, porque precisamente he tenido ocasión de apreciar, y no se necesita mucho tiempo para conocer las personas, las prendas personales de algunos Sres. Ministros, y yo para ellos particularmente siento el aplauso; pero con este Gobierno sucede lo de aquel dicho vulgar, de que son buenos las canónigos y malo el Cabildo. Todos son personas de honorabilidad perfecta; pero es el caso, que la suma, la entidad Gobierno, no ha estado á la altura de las circunstancias.

Ya recordaréis, cuando en el mes de Noviembre vine aquí á traer las quejas de lo ocurrido en Barcelona con motivo de las elecciones municipales, que sustancialmente dije no más de lo que estoy diciendo ahora. Hice entonces la disección de los diferentes factores que figuraban en aquel proceso electoral: republicanos de una buena cepa, catalanistas, carlistas, socialistas, anarquistas, y de esa fusión y de la natural lucha entre todos ellos, resultaron los incidentes que tuve ocasión de relatar aquí, y ya llamé la atención del Gobierno, y no sólo llamé su atención, sino que tuve necesidad de indicar que el representante del Gobierno de S.M. no supo cumplir su imparcial misión. Pues todo aquello que anatematicé ha sido centuplicado; y lo que asombra y alarma es ver, que después de las manifestaciones casi unánimes de la prensa y de la opinión pública, sin embargo, ese señor gobernador, representante del Gobierno, ha sido sostenido contra viento y marea en Barcelona durante muchos meses. Y no sólo eso, sino que á Barcelona se le pone el Inri de que, al aceptarle la dimisión, se haya hecho con aplauso de su celo y de su inteligencia. Pero si así habéis procedido, ¿qué dirán los gobernadores probos á quienes en cumplimiento de su deber admitáis en adelante la dimisión? Habréis de inventar otras palabras más laudatorias, porque no podréis ya emplear la misma frase de rúbrica que habéis aplicado al gobernador de Barcelona.

Y cuenta, señores, que yo no quiero remover el fango, porque eso no entra en mi carácter. Todo lo que se ha dicho y susurrado, ¡qué digo dicho y susurrado! Que se ha escrito en letras de molde en los periódicos y no se ha denunciado; todo eso de cantidades recibidas que iban de acá para allá por don Fulanito y don Zutano; todo eso yo no lo quiero creer. Si eso fuera cierto, habríamos llegado á los últimos días de Bizancio, y ese Gobierno no merecería el nombre de tal.

No. Yo protesto de ello, y creo que lo imputado puede ser falso; pero lo que no lo es, lo que no es una imputación, es todo lo relativo á los escándalos del juego y de la prostitución. Negar esto sería negar la luz, puesto que las manifestaciones eran evidentes á cada paso y á cada momento. Esto sin contar con otras cosas todavía de más baja estofa, que yo no me atrevo á traerlas aquí al seno de la Cámara.

Pues un país que ve todo eso, ¿cómo no queréis que exija las responsabilidades grandes en que habéis incurrido? ¿Os figuráis que somos unos niños, que somos unos imbéciles, que permanecemos en el limbo, donde no tenemos pena ni gloria? Nosotros hemos visto que se han hecho indicaciones en todos sentidos, y, sin embargo de eso, el gobernador de Barcelona, como la esfinge de Tebas, ha permanecido en pie hasta los últimos momentos; con la particularidad, será una coincidencia rara, de que se estaba diciendo un día y otro día, una semana y otra, que se iba á decretar la huelga general, y esa huelga se declaró tres ó cuatro horas después que el gobernador civil de Barcelona había entregado el mando. Será una coincidencia rara; pero, ¿por qué se aplazaba la huelga general, y por qué se da suelta á las masas, así que el

governador desaparece y se encarga del mando el Sr. Barón de Viver, presidente de la Diputación provincial de Barcelona? Yo no lo sé.

¿Y por qué ese señor gobernador, en vez de salir de Barcelona con la cabeza erguida y levantada, como la lleva todo hombre que no falta á su deber, se escapa embozado en su capa y se oculta en el tren para ir á Valencia, en donde pudo embarcarse para las islas Baleares? ¿Es esto regular, es esto correcto? ¡Ojalá ese Gobierno hubiera hecho á tiempo lo que le indicábamos, y por ello hubiera merecido plácemes, como los merece, y yo desde este momento me complazco en tributárselos, por la elección de una persona tan digna en el concepto de su honradez intachable y hasta de su inteligencia, como la que está hoy al frente del Gobierno civil de Barcelona! Yo le felicito por ello. ¡Ojalá hubiera hecho entonces lo mismo, y tal vez se hubiera ahorrado el desarrollo de acontecimientos por demás tristes en aquella capital!

Pero, consumatum est; lo hecho, hecho está, y nosotros, aunque ahora nos desesperemos por lo ocurrido, no podremos deshacer la situación anterior. Pero si ya ha acontecido la desgracia, hemos de abrir los ojos al porvenir y hemos de ser cautos, para que no sea irreparable, por las razones que he indicado al principio de mi discurso. Hemos de ser cautos, porque éste es el momento de encauzar un movimiento, que, de no encauzarle, nos arrollaría y destruiría á todos. Nosotros, por la tendencia instintiva que tenemos á la conservación de nuestras vidas, de nuestras familias y de la sociedad en que vivimos, nos vemos obligados á buscar el concurso de todas nuestras energías, hasta de las científicas, si se quiere, porque el problema no deja de tener algo didáctico, á fin de ver si de esta manera logramos entrar todos en un período de reparador sosiego y de concordia, que á Barcelona le conviene en mucho, como conviene también á todo el país.

Os diré, con todo, que yo tengo tal fe en la virtualidad de las actividades de Cataluña, que aun con esos desastres que se han sostenido allí durante ocho días y que todavía en parte continúan, aunque entrando ya la cuestión en un período de relativa tranquilidad, aunque eso suponga verdaderamente una pérdida material difícil de calcular, yo respondo, ¡y cómo no, si conozco aquel país!, que volverá á su equilibrio y cicatrizará sus heridas. ¿Pero sabéis cuándo no volvería, ni ahora ni nunca, á un equilibrio estable? Si Cataluña no se convence de que tiene un Gobierno que le ampare, que le proteja en todas las actividades de su vida social; si se ve desamparada ó teme por la seguridad del capital sin el que la riqueza pública no es posible, ese capital se habrá de ocultar, morirá su industria y reinará la miseria sobre la región catalana.

Yo no puedo creer, porque la suposición sería maquiavélica, que por más que hayamos discutido aquí la cuestión siempre viva del catalanismo y de la descentralización, no comprendo que alguien haya mirado, no con mal contenido gozo, pero ni siquiera con cierta indiferencia, en los primeros momentos, la revolución producida en Barcelona. Yo no lo puedo creer, no creo que haya gente de tan bajos sentimientos. Pero si vosotros os preocupáis, más que del problema

general de España, del problema particular de Cataluña; si lo que queréis es quitar energías y fuerzas á aquel país, aunque sea en el sentido material, para que sus opiniones de otra índole no progresen, entonces quizá lo consigáis; pero desde luego os digo que cometeréis un grave error. No, señores Diputados, lo he dicho aquí otras veces y lo repito ahora: Cataluña desea convivir con España; ella quiere engrandecerse y trabajar, pero no con quebranto ni á despecho de las otras regiones de España.

Por consiguiente, si con esos actos consiguiérais llevar la miseria á Cataluña, matar su industria, Cataluña recibirá los primeros quebrantos, demasiado lo sé, pero vosotros tocaréis las consecuencias, porque la pobreza de Cataluña producirá la pobreza general de España; y vosotros no podéis desear esto de ninguna manera.

Si yo fuese suspicaz podría pensar tal vez que abrigáis cierta malévolas intención, permitidme que os lo diga; una intención, si se quiere poco política; es decir, que aunque no os mueva el afán de aniquilar la riqueza del país y sí tan sólo esterilizar el movimiento catalanista, sin embargo, algunos sucesos que acaban de ocurrir me demuestran que en parte tenéis cierta intención para dañarnos, ó que aceptáis el criterio ambiguo de aplicar las leyes de manera distinta según las regiones.

Yo no deseo molestar grandemente al Congreso; pero tenía la misión aquí de explanar dos interpelaciones más: una, sobre lo sucedido en Gerona; y otra, sobre lo que acaba de ocurrir en Palma; pero os diré que lo que habéis hecho en Gerona y en Mallorca no son más que manifestaciones de ese criterio estrecho que os guía cuando se trata de herir al catalanismo.

En la inmortal ciudad sabemos ya lo que ha sucedido, y sabemos también quién ha ejercido allí hasta ahora el dominio y el monopolio; habrá llegado á vuestros oídos que en Gerona ha habido un renacimiento de las ideas autonómicas y se ha constituido una agrupación regionalista, y que por virtud de este salvador movimiento han ido los gerundeses á las elecciones municipales, obteniendo sitio en su Ayuntamiento. Todo esto á nosotros en gran manera nos satisface.

Pero lo que á nosotros nos ha sorprendido y disgustado es, que por acción directa y judicial, ó tal vez por los consejos de alguna ninfa Egeria, se hayan decretado procesamientos acerca de cuya legitimidad llamo la atención de este Gobierno. Así, ha bastado en Gerona que al salir de una sesión municipal una masa de ente, muchos jóvenes más ó menos entusiastas silbaron á Don Fulano de Tal, que, según se dice, es cacique máximo ó mínimo, no lo sé, porque no conozco bien esa clasificación, fueron encarcelados varios jóvenes de Gerona, y que, si bien hoy, bajo fianza, gozan de libertad, continúa su proceso por el enorme delito de haber silbado frente á la casa de un particular. ¿Es que constituye un hecho punible el acto puramente de silbar? Si se hubiera hecho esta manifestación á una autoridad que ejerciera ó no en aquellos momentos sus funciones, yo lo comprendería; si se hubiera silbado al alcalde, al gobernador,

perfectamente; pero el haber silbado en la vía pública, según dicen los periódicos, frente al balcón de una casa habitada por un simple ciudadano, yo no sé que esto constituya más que una desatención.

Y no sólo ha sucedido esto, sino que se ha formado expediente, y en esto me dirijo al Sr. Ministro de Instrucción pública, se ha formado expediente á dos señores catedráticos del Instituto de Gerona. ¿Por qué? Por la gran falta, ya que no delito, de haber firmado una alocución electoral, y en la firma se decía Fulano de Tal y Tal, catedrático. Si esto procede, yo digo á S. S. que me tiene que formar expediente á mí, porque en Barcelona, como presidente de la «Lliga Regionalista», he firmado alocuciones al público para la celebración de meetings. Pero, por ventura, Sr. Ministro, esos catedráticos al apuntar que lo eran, ¿ejercían entonces de catedráticos, como yo, siendo catedrático, al firmar otra alocución se dirá, por ventura, que entro en funciones como profesor? No; firmaron como ciudadanos. Ellos han puesto al firmar: catedrático, como otros al firmar ponen: comerciante. ¿Por ventura, se entiende que en ese caso el comerciante vende azúcar ó vende cacao? ¿Se entiende que ejercen su profesión los que firman una alocución cualquiera, diciendo que son fabricantes, abogados ó lo que sean? No. Yo no dudo, sino que confío muchísimo en la clara inteligencia y en la buenísima intención del Sr. Conde de Romanones, y espero que procurará que las cosas no lleguen á mayores, porque realmente sería el extremo de la injusticia formar expediente á un catedrático por el pecado de haber hecho constar al pie de una alocución electoral que era catedrático.

Y permitidme ahora dos palabras sobre lo de Mallorca. Ya sabéis lo que ha ocurrido en Palma, en cuyas sesiones municipales, algunos señores concejales han hablado en mallorquín, como en muchísimos Municipios de Cataluña hablan los concejales en catalán, y muchos de ellos, si no todos, hablan en catalán, ó porque no conocen el castellano, ó en virtud de su incuestionable derecho.

En el Ayuntamiento de Barcelona sé que también hay concejales que hablan en catalán, y no se ha tomado contra ellos ninguna medida gubernativa; pero el gobernador de las Baleares ha impedido, ó ha querido impedir, contra toda ley, porque no hay ninguna ley fundamental que así lo preceptúe, que hablen los palmesanos en mallorquín. Permítame el Sr. Ministro, y permítame el Gobierno todo, que le diga que éstas son pequeñas cosas si se quiere, pero que lastiman el amor propio y no hacen más que ahondar diferencias, excitar antagonismos y enemistades, y que al revés, si hubiese un espíritu de concordia, lo que procedía era, ó callar, ó autorizar lo que viene sucediendo. Yo estoy seguro de que á mis distinguidísimos amigos el Sr. Maura y el Sr. Ministro de la Guerra, que si no me equivoco es también hijo de Mallorca, les hiere en el alma que allí una autoridad gubernativa impida el uso del idioma natal en un Municipio, además de que ya vienen las actas escritas en castellano, y se comprende que hoy se hayan de exhibir así, porque tienen una representación oficial, y esa representación oficial se

mantiene, aunque un concejal haga uso de la palabra de la manera mejor para expresar sus pensamientos.

Pero dejemos á un lado todo esto, que he indicado no más que para evitar el compromiso que tenía de explicar una interpelación al Gobierno respecto de esos dos particulares, y volvamos á reanudar lo que con esta digresión he dejado truncado.

¿Cómo quiere corregirse en el futuro ese malestar que existe hoy entre el capital y el trabajo, entre el patrono y la clase obrera? Ya se comprende por lo que antes había expresado, que rechazo la aplicación del criterio anarquista á la resolución de este problema; pero ya no es lo mismo respecto del criterio socialista, que podría más ó menos defenderse. He confesado, sin embargo, antes, que yo no soy socialista; pero por lo que respecta á este particular, sabéis las dificultades inmensas con que algunos autores de la reforma están todavía luchando, especialmente en Francia. En aquellos países en donde el Estado tiene una autoridad positiva, como sucede, por ejemplo, en Inglaterra, en Alemania y hasta en Australia y en el Canadá, las huelgas van desapareciendo ó fácilmente se solucionan; porque, por un lado, se les puede hacer responsables á las clases obreras de los desafueros que cometan; y por otro, allí se obedece al árbitro; allí hay una obediencia ciega á la representación de la concordia y que todo el mundo acata.

Pero mirad lo que sucede en Francia, á pesar de que he dicho otras veces que la República vecina está en condiciones muy diferentes de nuestro país respecto á estabilidad de Gobierno y á la manera como se cumplen allí las leyes. Yo he procurado ilustrarme algo en este asunto que, como comprenderéis, es completamente nuevo para mí, porque nunca podía soñar que habría de llevar la voz de mis amigos en la Cámara á propósito de las huelgas, y por consecuencia, no extrañaréis que yo haya debido estudiar estos días algo de estas materias, y entre lo que he leído he visto la ley Millerand y la ley Waldeck-Rousseau, y he notado también la manera cómo ha sido recibida esa ley reglamentaria de las huelgas por los patronos de Francia. La mayor parte de ellos no la aceptan. (Un Sr. Diputado: Tampoco los obreros.) En efecto, los obreros más exagerados, los que vienen representados por Briand no quieren aceptar en manera alguna esa reglamentación.

De modo, que en Francia hay dificultad por parte de los patronos en aceptar la ley; los más se encierran en una rotunda negativa, cual es: respetad el trabajo, la libertad de trabajo. ¿Quieren realizar una huelga los obreros, quieren los obreros asociarse? Que se asocien. ¿Quieren trabajar, no quieren trabajar? Que hagan lo que quieran, porque los obreros son hombres, y hoy en el concepto ético y en el legal todos somos iguales; pero proteged, sostened la libertad del trabajo, y si hacéis esto, la fórmula práctica quedará ya establecida.

Comprenderá el Congreso que yo aquí no puedo hacer más que apuntar estas ideas, porque deseo llegar á señalar un criterio que tal vez podrá favorecernos á nosotros más que á

los demás, en el concepto de industriales; pero que también podrá ser aceptable por muchos, aunque no por todos, porque éste es un asunto de discordia y de litigio. ¿Cómo no lo ha de ser, si yo estoy dispuesto á resistir aquí las acometidas de todos los que piensen de manera distinta? Pero de todos modos, yo, que de acuerdo con mis amigos, tengo un criterio, me creo en el deber de exponerlo aquí.

En primer lugar, yo creo que, aparte de aquella protección que el Estado debe á los patronos y al capital, no hay duda ninguna que es preciso que el Estado se preocupe grandemente de la situación en que se encuentra nuestra clase proletaria; esto es de lata humanidad; pero es evidente que esto viene relacionado con el estado general del país y, sobre todo, con la situación actual de la Nación española.

Yo muchas veces me he quejado aquí amargamente de la deficiencia de los servicios, del abandono en que tenemos muchos de los resortes de la Administración, y por tanto, no me creo en la necesidad de reproducir ahora lo que ya he indicado otras veces. Por consiguiente, mientras el Estado no cuide más de la clase proletaria y de su cultura, en que yo tengo tanta fe, tanta que llego á creer que dándola pábulo, los obreros se harían sordos á determinadas predicaciones; mientras no logremos eso, no habremos adelantado gran cosa. A mí no me asusta la cultura; podrá tener á veces sus defectos, pero siempre serán menores que sus ventajas.

Aumentando la cultura del obrero le daréis mayor respetabilidad, como también les daréis mejores condiciones simplificando los servicios públicos y haciendo que todo el Tesoro no se invierta en cosas secundarias sino en las principales. Pensad sobre todo en la higiene; pensad en auxilios á la clase obrera, como, por ejemplo, el de los sanatorios, que con fe ardiente predica mi distinguido compofesor, señor Moliner; haced cosas en este sentido; reducid el impuesto de consumos, que sabéis constituye una contribución odiosa, porque no cabe contribución sobre aquello que es necesario para vivir, y no se puede vivir sin comer, y una contribución sobre lo que se come y lo que se bebe es tan inmoral en el concepto científico y tan absurda, como si quisierais imponer contribución al aire que respiramos. Eso debe desaparecer, debéis buscar sustitución á ese impuesto; la gente que tenga más dinero, que pague; pero no obliguéis al proletario á que pague una contribución sobre lo que necesita para vivir. ¡Ah!, si hiciérais todo esto, veríais cómo las clases proletarias no tendrían tanto motivo de queja como tienen hoy.

Pero dentro de mi criterio todo esto no es bastante; las ideas individualistas que he expresado antes, y las ideas tan contrarias á la uniformidad que ya otras veces he expuesto aquí, dan la clave de lo que nosotros entendemos que podría hacerse para llegar á una concordia entre el capital y el trabajo.

Uno de los defectos de la escuela socialista, según mi humilde opinión, es el del uniformismo. Todos sabéis la campaña que se ha sostenido desde algunos años á esta parte respecto de las célebres ocho horas de trabajo; pues ese número fijo de horas de trabajo, esa

uniformidad respecto á las horas, para mí, en el terreno científico, es un absurdo; no es posible equiparar una industria con otra, una manufactura con otra, ni unos climas con otros, ni otra porción de circunstancias diversas que concurren en unas y otras clases de trabajo.

Yo, como médico, fácilmente podría demostraros la diferencia de gasto físico, porque nuestro organismo es una máquina, la diferencia de gasto físico que hay entre el trabajo de un albañil, de esos albañiles que ahora han logrado en Barcelona las ocho horas de trabajo, y el de los obreros de una industria manufacturera: el albañil trabaja al aire libre respirando el ambiente, y el aire y el sol son fuente de vida; los otros trabajan encerrados en el taller, y por más que la higiene ya la ciencia regule un poco aquellas condiciones, no es posible que se llegue á conceder á aquellos trabajadores una atmósfera vivificadora; de manera que allí están durante muchas horas agotándose por efecto de una respiración insuficiente. El labrador, el obrero del campo, no sólo trabaja en plena luz, sino que pone en acción todos los músculos de su cuerpo, acentuándose más, ora en un miembro, ora en otro, el esfuerzo que realiza, pero sucesivamente entrando todos los músculos en ejercicio, lo cual es favorable para la salud del obrero aunque sin llegar al extremo de la fatiga. En cambio hay que ver lo que son esos otros ejercicios parciales, por ejemplo, el que hace un hombre en pie, como una estatua, inmóvil, sin mover más que los dedos ó las manos delante del telar, ó el que hace un artesano dando constantemente vuelta á un torno, aunque sea ligero y engrasado para facilitar el movimiento; ese trabajo es sumamente antihigiénico y perjudicial. ¿Cómo se quiere, pues, equilibrar las horas de trabajo entre unos obreros y otros? ¿Y la edad? ¿Y el sexo? ¿Cómo queréis comparar la resistencia del hombre con la de la mujer, ni la del adulto con la del niño? No es posible; se necesita, por consiguiente, romper con aquella uniformidad de horas, según cada caso especial, según las circunstancias de la localidad, la raza, la alimentación y las condiciones para resistir el trabajo. He ahí cómo encontraréis la fórmula científica para regularizar las horas de labor. También he visto en esa crítica de la ley de Millerand una cosa que es de sentido común, que la aducen los patronos de las minas. ¿Cómo queréis, dicen, que aceptemos la unidad de las horas para una industria que está instalada en una urbe, y para la de nuestros trabajadores, que para ponerse al pie de la mina y para salir de ella y respirar el aire necesitan dos horas?

Este tiempo á veces necesitan para trasladarse á las galerías, bajando primero á los pozos y andando después uno ó más kilómetros por las vías subterráneas. Nosotros aquí sostenemos la inconveniencia de todo uniformismo, y ahí véis un caso. Por consiguiente, se han de buscar, á nuestro entender, fórmulas aplicables á cada caso y no aplicables al conjunto. No sólo esto, sino que yo en todos esos actos humanos prefiero ver la acción de los mismos interesados que la del Estado, y en eso también discrepo de la ley de Millerand, como que es una ley esencialmente centralista, y yo, que soy descentralizador, tengo que oponerme á todo lo que tienda á la realización de ese uniformismo para concentrar todas las actividades en las

poderosas manos del Estado. Nosotros entendemos que la fórmula de conciliación entre el capital y el trabajo ha de buscarse en ese sentido individualista. Los dueños, los amos, que hemos de suponerlos inspirados en sus sentimientos verdaderamente cristianos, no pueden menos de tener amor al prójimo, y han de pensar que el obrero no es una máquina inerte, sino cosa viva, y tan viva y tan noble como el patrono. Por consiguiente, nada de hostilidades, ni de odios recíprocos, ni de recriminaciones, sino buscar la concordia entre unos y otros. Esa fórmula difícilmente puede aplicarse á una muchedumbre, pero sí á agrupaciones más limitadas como las que trabajan en un taller. Buscadla entre los 100.000 obreros de Barcelona y su llano y 15 ó 20 patronos, hay demasiada masa para llegar á un acuerdo; pero si cada patrono se pone en relación sólo con los obreros que tiene en su fábrica, será más fácil una compenetración de intereses y un acto de concordia, incluso por el intermedio de árbitros y jurados mixtos. Pero luego hay otro factor, que es el interés económico, y esto, Sres. Diputados, no podemos desconocerlo.

Para comer también se necesita pan, no se vive únicamente de las manifestaciones del espíritu. Ya mis amigos, probablemente, harán uso de la palabra cuando convenga en el desarrollo de esta discusión, y dirán lo mucho que yo, obligado á sintetizar, no he podido decirlos. Pero no puedo menos de anticipar la idea de que, por parte de mi amigo el señor Rusiñol, industrial bien conocido en Cataluña, hace tiempo que esa concordia se ha establecido entre él y sus obreros, y no sólo se ha establecido en principio, sino que ha tenido, como consecuencias prácticas y positivas, la formación de un Montepío. He ahí un lazo de unión material entre el patrono y el obrero.

Desde que el obrero sabe que es partícipe de una caja que cada día va siendo más cuantiosa, y que no está constituida sólo por las donaciones de los obreros, sino también por una participación considerable del patrono; cuando sepa que todo aquello es suyo, y que servirá para auxiliarle en los casos de imposibilidad física, ó cuando el peso de los años le haga inútil para el trabajo, ya veréis entonces qué cariño, qué amor tendrá por la casa en que tantos años ha ganado un sustento. Entiendo que esto, que es verdaderamente humano, es mejor que una fórmula puramente reglamentaria, fría y escueta, porque con ésta no se ponen en acción esos sentimientos íntimos, que nosotros hemos siempre de promover.

Yo, señores, he de dar aquí por terminado este mi desordenado discurso. El asunto es superior á mis fuerzas, y demasiado complejo para que haya podido desentrañarlo íntegramente. Os lo he presentado únicamente en sus líneas sintéticas. No aspiraba á más, y me siento, dando las gracias á todos por la atención que habéis tenido de escucharme, y estoy dispuesto, como hombre de todas maneras reflexivo, á dejarme convencer, porque yo no tengo un criterio cerrado, al revés, y menos tratándose de una cuestión como ésta, que tanto interesa á todos. ¡Ojalá que, si estoy en un error, me lo desvanezcáis!

Sesión del día 3 de marzo de 1902.

Señores Diputados:

He pedido la palabra para dirigir una sencilla pregunta al Sr. Ministro de Instrucción pública.

Hace algún tiempo que entre los alumnos de la Universidad de Barcelona se susurra si se anticipará ó no la fecha de los exámenes de fin de curso con motivo de la mayoría de edad del Rey, y lo mismo sucede en otras Universidades. Esto, naturalmente, produce cierto estado de inquietud entre los alumnos, y yo suplico al Sr. Ministro de Instrucción pública diga si realmente se adelantará la fecha de los exámenes, ó si tendrán lugar en la época reglamentaria.

Sesión del día 5 de marzo de 1902.

Señores Diputados:

Pocas palabras, Sres. Diputados, porque el tiempo es oro, y yo que no tengo grande autoridad para dirigirme al Congreso porque soy novel en las lides parlamentarias, he pedido la palabra para dirigiros un ruego.

Traje aquí la cuestión de Barcelona, y la traje en el doble concepto político y social. En el concepto político nos había podido interesar á nosotros grandemente, pero ya dije que deseaba dar amplitud al problema y elevarlo, ó por lo menos indicar la necesidad de elevarlo ya que yo no podía hacerlo, á fin de que fuera un verdadero problema nacional, y más que nacional, social. Éste fué mi principal objetivo, porque al fin, lo que ocurrió en Barcelona, fallado queda ya ante el tribunal inapelable de la opinión, y por más que diga el Gobierno en defensa de la autoridad que le representaba, es todo inútil, toda discusión huelga, y por lo tanto, si huelga, aprovechemos el tiempo y preocupémonos de la cuestión social.

Hoy, señores, ha pasado el peligro; pero no ha pasado más que aparentemente; el peligro continúa y se reproducirá en Barcelona y en todas partes.

Además, hay otra cosa que no debemos olvidar. Por lo mismo que el problema es tan grave y que somos sólo los españoles los que nos preocupamos de él, sino que se están preocupando de lo que ocurre en España las naciones extranjeras, pensemos que todo lo que se dice aquí lo conocen en el extranjero; ¿y qué han de decir cuando vean que en ciertos momentos el debate se empequeñece para discutir cuestiones personales, que no son propias ni de este recinto ni de la importancia de la cuestión que tratamos? Por esto yo os dirijo este ruego; encarrilemos el debate por otros derroteros, dejemos esas cuestiones de si tú has tenido este gobernador y si yo he tenido tal otro, porque eso es pequeño, eso es casi diría que miserable. Elevemos la discusión.

No era solo éste el ruego que quería hacerlos. También deseaba manifestar que estoy anheloso de oír la voz de muchas personalidades que hay aquí muy conocedoras de las cuestiones sociales, vengan del partido de donde vengan, porque aquí no hay partidos; aquí no debe haber más que opiniones respecto de este problema candente, para dilucidar hasta qué punto el Estado ha de inmiscuirse en estas cuestiones y hasta que punto es el individuo, con el uso de su libertad, el que debe afrontarlas. Éste es el verdadero tema que tenemos que tratar, y si lo hacemos así, haremos un bien al país, y todo lo que se diga y se haga aquí realzará la importancia del Parlamento español.

Sesión del día 10 de marzo de 1902.

Señores Diputados:

Voy á dirigir una pregunta al Sr. Ministro de la Guerra; y no hallándose aquí presente, he de suplicar á la Mesa ó al Sr. Ministro de Estado que tengan la bondad de transmitírsela.

Yo, aunque no tengo el honor de representar en esta Cámara el distrito de Puigcerdá, ni el de Olot, por el interés que tengo en pro de la comarca de Camprodón, enclavada, por decirlo así, en los dos distritos á que acabo de referirme, he querido enterarme de las causas del estado de paralización en que se encuentran los trabajos de construcción de dos carreteras de aquella comarca. Pero al dirigir la pregunta al Sr. Ministro de la Guerra, no sólo me interesa saber los motivos por los cuales está detenida esa construcción, sino que deseo también dar ocasión para que pueda manifestar á la Cámara cuál es su criterio acerca de la cuestión de que me ocupo.

Lo hecho, al parecer, es muy simple. Se trata de la construcción de un ramal de carretera, cuyos estudios están paralizados desde mucho tiempo, á consecuencia de que por el ramo de Guerra se ha querido intervenir el estudio del proyecto que venía encargado al ramo civil de la provincia de Gerona. Se trata de un ramal que si bien yo, naturalmente, no conozco nada de la estratégica militar, me parece que no tiene una gran relación con la defensa nacional. Se trata de una vía que ha de construirse desde San Juan las Fonts hasta San Pablo de Seguríes. Yo, que conozco perfectamente aquel país, no comprendo por qué razón se ha inmiscuído el ramo de Guerra en la construcción de semejante carretera. De todas maneras, yo, ignorando los motivos que para eso pueda haber tenido en cuenta el Sr. Ministro de la Guerra, he de deplorar que desde que se tomó esa determinación, por virtud de una Real orden de 9 de Marzo de 1897, los estudios, que estaban en marcha, cuando se hallaban encargados de esto los ingenieros civiles de la provincia de Gerona, se hayan interrumpido en absoluto.

Yo suplico, pues, al Sr. Ministro de la Guerra, que puesto de acuerdo con el Sr. Ministro de Obras públicas, vea si es posible establecer una concordia entre estos dos elementos técnicos,

para que al fin se termine el proyecto y se pueda realizar la construcción de aquel ramal, que considero de muchísima importancia para la agricultura y la industria de aquel país.

Otro ruego voy á dirigir al Sr. Ministro de la Guerra, que tiene más importancia, porque revela el criterio establecido en estos asuntos por el ramo de Guerra, criterio que yo, con todos los respetos debidos, me atreveré á calificar de estrecho é incomprensible.

Se trata de una carretera que estaba ya aprobada y que ha de extenderse desde Ripoll, San Juan de las Abadesas y Camprodón, á la frontera, para enlazar con las hermosas carreteras que Francia tiene en explotación al otro lado de la cordillera pirináica. Se trata de una rica comarca que sólo comunica con la vecina República por un mal camino de herradura, faltando solo unos 15 ó 20 kilómetros para que el enlace quede hecho.

Se hicieron los estudios y estaban ya los trabajos en marcha, cuando hubo necesidad de consultar al ramo de Guerra, porque dicha carretera afecta á la zona internacional, y, por consiguiente, puede afectar á la defensa del país. Pero el ramo de Guerra, en vez de hacer el estudio necesario para poner á cubierto los intereses militares en aquel trozo de frontera, cortó por lo sano, publicando una Real orden en 16 de Diciembre de 1887, en la cual dispuso el Ministerio de la Guerra que no era posible autorizar el estudio y construcción de dicha sección de carretera, por los graves perjuicios que con ella se podía irrogar á la defensa del país, y en virtud de esta determinación se ordenó á la provincia de Gerona que suspendiera los trabajos. De manera que se ha hecho á tan importante obra una absoluta obstrucción, contrariando de esta suerte las necesidades de una rica comarca.

Como se comprenderá, ese criterio del ramo de Guerra, es bastante estrecho y casi inconcebible, porque de admitirlo sería imposible toda relación por las vías de comunicación necesarias entre los distintos países. Habría así entre ambos un aislamiento, y los Pirineos, que ya nos separan bastante de Francia en diversos sentidos, constituirían una innecesaria barrera, por la resistencia que opone el Ministerio de la Guerra á la construcción de caminos internacionales. Aparte de esto, se produciría una enorme injusticia, desde el instante en que se han permitido otras vías, y hay entre España y Francia dos ferrocarriles que establecen la comunicación internacional y algunas carreteras; y por tanto, esta de que se trata no había de comprometer ni más ni menos la defensa del país.

Aunque yo califico esto duramente, creo que tienen mis palabras una explicación muy natural. Basta recordar al Sr. Ministro de la Guerra que en el siglo XVIII fué invadida la comarca á que me refiero por los franceses, y á pesar de no haber entonces camino ninguno abierto, llevaron sus ejércitos hasta Camprodón, donde llegó, no sólo el ejército de á pie, sino la artillería necesaria. Digo esto para que se vea que si en el siglo XVIII no era obstáculo para una invasión, ni era elemento para la defensa el que no hubiese carreteras, en la situación actual de las naciones, con la estrategia y los medios de construcción modernos que poseen los ejércitos,

se comprende que la no existencia de una carretera no ha de influir poco ni mucho en que nos defendamos ó en que seamos atacados.

Yo deseaba conocer la opinión del Sr. Ministro de la Guerra sobre este punto, y no dudo que, dada su ilustración y su criterio amplio, no podrá convenir con lo que hizo el Ministro de la Guerra, que no sé cuál fué en la época en que se expidió la Real orden que he tenido ocasión de recordar.

Me interesa tanto más conocer el juicio del señor Ministro, cuanto que esto también se halla relacionado con esa inmensa zona que el ramo de Guerra quiere tener disponible en todo el litoral de España para las defensas internacionales, lo cual ha producido una verdadera alarma en Cataluña y creo que la habrá producido igual en todas las regiones de España. Por fortuna, el Senado ha modificado profundamente el modo de pensar del Ministerio, porque de otra manera el ramo de Guerra habría quedado en rigor como dueño absoluto de inmensos territorios, matando toda iniciativa y hasta disponiendo casi de la misma propiedad. Esto se ha modificado ya bastante, y como el proyecto se encuentra ya en el Congreso, veremos si se podrá aún modificar más en beneficio de los propietarios.

Éstos son mis ruegos, que suplico á la Mesa se sirva transmitir al Sr. Ministro de la Guerra, á menos que el Sr. Ministro de Estado, aquí presente, quisiera tener la bondad de honrarme diciendo algo sobre lo que acabo de indicar.

Sesión del día 11 de abril de 1902. “Condolencias por la muerte del doctor Robert”.

Se leyó un telegrama dirigido por el Sr. Perpiñá al Sr. Presidente, participando, por encargo de la familia del finado, que en la noche de ayer falleció en Barcelona el Diputado á Cortes por aquella capital, D. Bartolomé Robert.

El Sr. PRESIDENTE: El Sr. Ferrer y Vidal tiene la palabra.

El Sr. FERRER Y VIDAL: Profundamente impresionado, Sres. Diputados, por el triste acontecimiento de que acaba de darse cuenta, no habré de encontrar términos, en mis escasas condiciones de orador, para expresar el gran sentimiento que embarga mi ánimo y la tristeza de que está poseída mi alma en estos instantes.

El doctor Robert, aquel hombre á quien vísteis en estos bancos defendiendo teorías siempre respetables y que no son las mías ciertamente, era ciertamente también hombre de valer extraordinario. Vino á esta Cámara y en pocos días supo conquistarse el afecto y la simpatía de todos vosotros. De carácter modesto y con un corazón de oro, descolló en lo intelectual como en lo moral, y muchos infelices que habrían muerto sin el consejo de la ciencia y sin lo necesario para combatir el mal que les aquejaba, encontraron en aquel hombre ilustre apoyo moral para sus dolencias y abnegación y generosidad sin límites tan grande como ignorada.

Ya que soy uno de los pocos, creo que el único, representante, el único Diputado á Cortes por la provincia de Barcelona que se halla presente, cúpleme llenar este deber, y lo hago tan torpemente como véis, porque me embarga la emoción en estos instantes. Barcelona entera ha de llorar forzosamente la pérdida de este hombre ilustre, que vino aquí con ideas noblemente defendidas, que supo adaptarlas en este Parlamento y que era el vínculo de unión entre unas y otras tendencias.

Llorémosle, pues, y pidamos á Dios que otros como él sigan sus huellas, busquen la armonía entre todos los campos y den ejemplos de virtud y civismo como los que dió durante toda su vida el doctor Robert.

El Sr. PRESIDENTE: El Sr. Cañellas tiene la palabra.

El Sr. CAÑELLAS: Permitidme, Sres. Diputados, que la primera vez, que en los muchos años que llevo en esta casa, hable en nombre de todos los Diputados por Cataluña; soy el decano, por mi desgracia, de los Diputados catalanes que pertenecemos á esta Cámara; es la primera vez que me levanto á hablar en nombre de todos ellos y creo que, á pesar de las diferencias que nos dividen todos estarán conformes con lo que voy á decir. Os pido, pues, vuestra indulgencia.

Acabáis de oír que hemos perdido á un ilustre compañero, á una gloria nacional, que era para mí un segundo padre, pues le debía la vida. No extrañaréis que la emoción y la pena me embarguen.

Como ha dicho mi amigo y correligionario señor Ferrer y Vidal, no es solamente Barcelona quien llora en este momento la muerte del doctor Robert, es Cataluña entera, es España entera, es Europa y América, Sres. Diputados; porque el doctor Robert, lo saben los Sres. Diputados, era conocido de todas las eminencias y Sociedades médicas de Europa y de América; y yo, que por tener desde hace años á una hija gravemente enferma, he visitado á varios de los primeros médicos de Europa, he podido observar que todos se descubren con profundo respeto al oír el nombre del doctor Robert, que todos conocen las obras, los profundos conocimientos y los relevantes méritos de esta verdadera autoridad en la ciencia médica de España.

Indudablemente, una de las mayores desventuras para la humanidad doliente fué el ingreso del doctor Robert en la política; ojalá que el doctor Robert no hubiese abandonado jamás el campo de la ciencia para penetrar en el terreno de la política, que es el que ha llevado al sepulcro á esa eminencia médica del mundo entero, porque el doctor Robert no ha cosechado en la política sino sinsabores y disgustos, porque la política, como sabéis, no tiene entrañas, y él era todo corazón y magnanimidad.

Nosotros ahora, al llorar la pérdida del doctor Robert, no debemos olvidar algo que también aquí se ha indicado, y es que el doctor Robert, hombre que hablaba siempre con el corazón en la mano, hombre que se desvivía por la humanidad, en la política ha podido defender

ideales más ó menos simpáticos á la mayoría de la Nación española; pero en el fondo, no lo dudéis, Sres. Diputados, el doctor Robert, además de catalanista convencido, era un verdadero español, y yo hoy debo consignarlo terminantemente, porque si alguien, en el calor de la lucha y de la discusión, ha podido poner en tela de juicio su españolismo, es necesario, en estos momentos en que el doctor Robert nos ha abandonado, hacer constar que, además de catalán, era un buen español que dedicó á la ciencia médica de España toda su vida, poniendo al servicio de la Patria sus méritos especiales y sus profundos conocimientos.

Yo pido, pues, á la Cámara, que se asocie al sentimiento universal, al sentimiento unánime de todos los catalanes y de todos los españoles por la muerte del doctor Robert, y pido á Dios que el jefe que haya de sustituirle tenga, no ya todas las eminentes cualidades del doctor Robert, esto, si no imposible, es difícilísimo, pero, por lo menos, que el jefe que le sustituya procure imitar la prudente y sabia conducta, los actos, las virtudes, y sobre todo, el amor al país español y al país catalán, que en tan alto grado poseía y sentía el doctor Robert.

El Sr. PRESIDENTE: El Sr. Moliner tiene la palabra.

El Sr. MOLINER: Señores Diputados, aunque el último de todos y el menos autorizado por mis insignificantes condiciones parlamentarias, creo ser el más obligado por los lazos de compañerismo que me unían con el doctor Robert y por haber sido mi maestro, á elevar aquí mi voz rindiendo un tributo á su memoria; por eso he rogado á la Presidencia me concediese la palabra para asociarme á este sentido tributo que tan elocuentemente acaban de dedicarle al ilustre finado algunos compañeros de esta Cámara.

Fué el doctor Robert una figura verdaderamente eminente en la medicina española, en la que marcó época imprimiendo sello especial y personalísimo á una de sus importantísimas ramas; á la patología médica, de la que fué distinguido catedrático. Había tomado ésta carácter y tendencias exageradamente organicistas y localizadoras al comenzar la segunda mitad del pasado siglo en Alemania y en Francia con las exageraciones del organicismo, y aquella su gran inteligencia y su profundo espíritu de observación, supo tomar del consensus unus ó de la unidad de acción de las fuerzas vitales, lo necesario para no caer en las exageraciones del modernismo localizador, armonizando todas las conquistas modernas con los principios hipocráticos, para constituir una verdadera patología especial española, que le ha valido renombre aun entre el protomedicato europeo.

Como clínico fué notabilísimo, como profesor será eternamente llorado por sus discípulos que idolatraban en él al maestro tan justo como amable, y tan elocuente como sabio. En este tan sobresaliente aspecto de su personalidad científica, le admirábamos, le reverenciábamos y le reconocíamos una suprema autoridad todos los médicos de España; y en este sentido rindo yo mi modesto, pero sincero y entusiasta tributo de admiración, al ilustre profesor español que acabamos de perder.

En cuanto á la figura política, yo sólo quiero señalar una particularidad: la de que su expresión franca, sus manifestaciones de sentimientos honradísimos, sus leales protestas de amor á España, el desarrollo científico y desapasionado que dió á sus doctrinas en sesiones memorables, desvanecieron ciertas prevenciones y recelos que, sin duda por conceptos imperfectos y referencias inexactas, teníamos del catalanismo; y de la misma manera que su palabra tranquilizó á toda España de los recelos que pudo abrigar respecto del catalanismo, asimismo creo yo que en este tributo de recuerdo que el Parlamento español dedica á aquel hombre ilustre, han de ver los catalanistas que no hay aquí entre nosotros verdaderas diferencias, que sabemos estimar al español como español eminente, y que no guardamos absolutamente ninguna prevención, ni recelo alguno, sino al contrario, estimación merecida y justísima, al respetable jefe de aquel partido.

El tributo que se rinde á la memoria de los muertos ilustres estimula á los vivos. Ojalá este tributo de admiración y de respeto que á la memoria del doctor Robert dedica hoy el Parlamento español, nos sirva de estímulo á todos para seguir sus huellas de estudio, de laboriosidad, de patriotismo, de sabiduría y de honradez.

No sé si estará admitido en las prácticas parlamentarias lo que voy á proponer; pero me permito rogar á la presidencia se sirva manifestar al Sr. Ministro de Instrucción pública mi deseo, seguro que sería recibido con general satisfacción por los profesores y alumnos de aquella Universidad, de que telegrafiase al rector de Barcelona manifestando el sentimiento que las Cortes y el Gobierno tienen por la pérdida que España acaba de sufrir.

El Sr. PRESIDENTE: El Sr. Sánchez Guerra tiene la palabra.

El Sr. SÁNCHEZ GUERRA: Señores Diputados, ausente de la Cámara la ilustre persona que dirige esta minoría, precisamente para rendir el último tributo á otro respetable patricio, es claro que el homenaje que de nosotros reciba el hombre insigne de cuya desaparición acaba de dársenos cuenta, no irá revestido de aquellas galas oratorias, de aquella brillantez de pensamiento con que el Sr. Maura seguramente lo hubiera acompañado; y este recuerdo, unido á las dificultades con que la expresión del pensamiento tropieza siempre en casos tales como éste, suscita en mi espíritu una nueva inquietud y hace más viva mi emoción.

Sobreponiéndome á ella, no quiero resignarme al silencio; que aun cuando apenas habría de ser notado entre el universal concierto de alabanzas que á la memoria del doctor Robert se tributan, los que ayer compartimos la admiración y hoy compartimos el duelo, incurriríamos ante nuestro mismo sentir en una omisión que á mis ojos se presentaría mañana como un remordimiento.

Poco tiempo ha sido nuestro compañero el doctor Robert; pero las contadas ocasiones en que á nosotros se dirigió le bastaron no sólo para lograr el reconocimiento unánime de sus talentos, sino para conquistar aquel universal respeto y aquella general estimación que las

conciencias honradas tributan siempre á las ideas nobles y á las convicciones sinceras, porque, ante todo y sobre todo, señores, el doctor Robert era un hombre convencido.

Descolaba en él como orador, aun siendo completo su dominio del habla castellana, sobre el dicendi peritus, el vir bonus; y esta circunstancia, que en toda asamblea debe ser muy estimada, requiere doble aprecio y mayor estimación entre nosotros, y, en general, en todas las asambleas de los pueblos latinos, porque es frecuente en ellas que logre la facundia estimaciones y triunfos de que por sí sola y aisladamente no es merecedora.

Los telegramas que la prensa de esta mañana publica, y las manifestaciones elocuentes de las personas que me han precedido en el uso de la palabra, dan testimonio de la impresión profunda que en Barcelona y en toda Cataluña ha producido la súbita desaparición de aquel hombre de ciencia eminente y de aquel Diputado ilustre.

Pero el Sr. Cañellas lo decía con gran acierto; el duelo de hoy no es duelo de Cataluña; el duelo es de todos; es de España entera; porque los hijos ilustres representan para los pueblos, la parte más noble y más gloriosa del caudal nacional. Y al perder hoy á Robert, se renuevan heridas recientes, y acrecienta nuestra tristeza advertir, mirando en torno nuestro, que por crueles decretos de la Providencia, va España perdiendo día tras día sus hombres más eminentes, sus hijos más ilustres, sin que la renovación, que es la vida, compense la pérdida y llene los huecos; porque siguen desiertos los pedestales á que ellos supieron elevarse. (Muestras de aprobación.)

El Sr. PRESIDENTE: El Sr. Clot tiene la palabra.

El Sr. CLOT: Señores Diputados, mis amigos de la Unión Nacional me han encomendado que en su nombre y el mío me asocie á las manifestaciones de duelo que en este momento se están tributando á la memoria del doctor Robert.

Si para ello fuese necesaria una inteligencia clara, no me habría prestado á desempeñar cometido semejante. Pero como en momentos de esta naturaleza sólo conviene tener un corazón que sienta, yo, que por circunstancias especiales he de lamentar la muerte del doctor Robert como pocos, he aceptado el encargo con verdadera gratitud.

Mi familia y la del ilustre muerto estuvieron unidas por vínculos de afectuosa amistad.

Allá, en Sitges, aquella hermosa población catalana que en estos tristes momentos estará consternada por inmensa pesadumbre, nacieron el padre de Robert y la que fué mi santa madre, y desde la niñez, durante toda la vida, consagré gran admiración y sincero afecto á mi malogrado amigo, admiración y afecto que él pagó siempre con bondadoso cariño.

Por esta razón, la inesperada y horrible noticia del fallecimiento del que fué nuestro noble compañero, ha llenado mi alma de profunda pena; por esta razón, aun siendo tan humilde personalidad en el Parlamento, tengo el deber de hacer oír mi voz en esta manifestación de sentido duelo.

¿Quién fué Robert? ¿Qué era aquel hombre de colosal talento á quien hace escaso tiempo escuchaba la Cámara con la silenciosa atención llena de respeto que sólo las grandes inteligencias alcanzan?

Bajo el punto de vista del ilustre médico, ya han dicho todo lo que valía mejor que yo pudiera decirlo los Sres. Sánchez Guerra, Cañellas, éste en nombre de los Diputados por Tarragona, y cuantos me han precedido en el uso de la palabra. Por mi parte, olvidando al hombre de ciencia, me ocuparé en pocas palabras del hombre caritativo y generoso.

Aquel médico eminente que paseaba su reputación por toda Europa, era el médico más asequible para los pobres. Jamás regateó el amparo de su poderosa inteligencia, y antes la prodigaba con especial predilección á los desheredados de la fortuna. Su gran desinterés estaba al nivel de sus grandes conocimientos científicos. ¡Ah, Sres. Diputados! En el fondo de las guardillas de Barcelona, en las desamparadas habitaciones de los infortunados, en donde existe la desdicha y la miseria, allí seguramente se acordarán ahora del ilustre doctor Robert. Allí bendecirán siempre la memoria de su nombre.

Considerado como hombre político, ya he oído hacer aquí con grandísima satisfacción mía la manifestación de que jamás se dejó llevar por los arrebatos de la palabra, ni con ella trató nunca de falsear los sentimientos de su corazón.

Aquí lo dijo él mismo; aquí manifestó con la seria sinceridad que le caracterizaba, que se sentía español, que estimaba con el alma esta desdichada Patria, y porque la estimaba pretendía que se regenerara y engrandeciera. Y yo que le conocí y traté toda mi vida, agregaré que nunca desmintió con su conducta de la intimidad estas hermosas manifestaciones.

Me asocio, pues, personalmente y en nombre de mis amigos de la Unión Nacional, al tributo de admiración que aquí se está rindiendo á la memoria del que fué nuestro compañero el doctor Robert, y me asocio con el alma Sres. Diputados, porque desde aquí estoy viendo el desconsuelo inmenso, terrible, de sus hijas, de aquellas hijas que tanto le amaron y que fueron el encanto y el orgullo de su vida. Si algo puede aliviar su pena, será seguramente saber que el Parlamento español, haciendo justicia á las relevantes condiciones de talento y de virtud de su ilustre padre, toma con sinceridad una parte de su dolor.

El Sr. PRESIDENTE: El Sr. Ministro de Gracia y Justicia tiene la palabra.

El Sr. Ministro de GRACIA Y JUSTICIA (Montilla): Si en toda ocasión he de lamentar mi falta de condiciones oratorias, nunca tanto como en ésta, al tener que asociarme en nombre del Gobierno á la manifestación de duelo en que han tomado parte distinguidos oradores de todos los lados de la Cámara, y especialmente los Diputados de Cataluña, con motivo de la noticia recibida anoche de la pérdida de un compañero ilustre que hace pocos días tomaba parte en nuestras deliberaciones.

El Gobierno hace suyo el sentimiento que han manifestado todos los oradores, siquiera por deficiencias del Ministro que se dirige á la Cámara no pueda expresarlo tan elocuentemente como aquellos lo han hecho.

Era el diputado Sr. Robert un parlamentario moderno y, sin embargo, había alcanzado en el Congreso condiciones tales, que cuando se le concedía la palabra se le escuchaba con la atención que merecía por sus altas dotes de ilustración y patriotismo.

Como han dicho otros Sres. Diputados, defendió sus ideas creyendo que eran la más alta expresión del patriotismo y lo que más convenía á su país y á la Nación entera. El Gobierno se asocia, repito, á los sentimientos manifestados por los señores que me han precedido en el uso de la palabra, lamentando la pérdida del Diputado y del hombre de ciencia que tan alto renombre había ganado, no sólo en España, sino en el extranjero, y envía el testimonio de su dolor á la familia del Sr. Robert, que es á quien, como ha dicho muy bien el Sr. Clot, principalmente llegará al alma la desaparición de ser tan querido.

El Sr. PRESIDENTE: Después de las elocuentes palabras que acaba de oír la Cámara con motivo de la triste noticia de la muerte del Sr. Robert, yo, que no he tenido siquiera el honor de cruzar la palabra con él, pero que he podido apreciar sus profundos conocimientos cuando en el debate que se sostuvo durante la pasada legislatura hablaba sobre la cuestión de las Universidades, soy el primero en lamentar la desgracia.

¿Qué he de decir yo después de lo manifestado tan brillantemente desde los distintos lados de la Cámara, sobretudo por las personas que le conocieron desde sus primeros años? El Sr. Robert, catedrático insigne, doctor reconocido en Europa entera como hombre eminente, no había entrado en la política, como decía con razón el Sr. Cañellas, hasta los últimos años de su vida. Yo, que soy adversario de las doctrinas que él sostuvo, sólo tengo que admirar sus profundos conocimientos sobre todas las materias, y la forma templada y digna con que defendió esas mismas ideas, que repito, no son las mías.

Creo expresar el sentimiento general de la Cámara al decir que ésta ha oído con profunda pena la noticia del fallecimiento, y que será muy difícil que se vuelva á encontrar una persona de sus condiciones para ocupar el puesto que por desgracia ha dejado vacante.

Un Sr. Secretario se servirá preguntar al Congreso si acuerda que conste en el Acta el sentimiento con que ha oído la noticia de la muerte del señor Robert.

Hecha la oportuna pregunta por el Sr. Secretario Montero Villegas, la Cámara así lo acordó, por unanimidad.

2) Obra escrita de Bartomeu Robert

Acta de la sesión pública que en 6 de diciembre de 1890 celebró la Real Academia de Medicina y Cirugía de Barcelona en la que leyeron los doctores Robert, Bertran Rubio, Giné y

Partagás, Roig y Bofill, Rodríguez Méndez, Morales Pérez y Soler y Buscallá, en obsequio al individuo de número Dr. D. Emilio Pi y Molist, Barcelona, Imp. Barcelonesa, 1891.

Algunas consideraciones sobre el estudio de la localización del lenguaje. Discurso leído en la Real Academia de Medicina de Barcelona, 1888.

Anatomía. Primer libro. Resúmenes de las explicaciones del Dr. D. José de Letamendi, por su discípulo Bartolomé Robert en el curso de 1858-1859.

“*Aneurisma de la aorta: dificultades de diagnóstico*”, «Revista de Ciencias Médicas», 1897.

“*Apendicitis*”, «Revista de Ciencias Médicas», 1898.

“*Apendicitis*”, «La Unión Médica», Lleida, 1897, nº 15.

“*Artículos bibliográficos sobre la Enciclopedia de Ziemssen*”, «Gaceta Médica Catalana», 1892 i 1893.

Ateneo Barcelonés. La antropología y la historia, discurso leído por el Dr. Bartolomé Robert, Presidente del Ateneo Barcelonés en la sesión pública inaugural del 1881, Barcelona, N. Ramírez y C^{ia}, 1881.

Balance del siglo XIX. La Medicina. Edición y estudio preliminar J.M. Calbet y J. Corbella, Barcelona, Tipografía Ibérica, 1985.

BAYÉS, Antonio.- *Aguas minero-medicinales salino-yodo-sulfuradas de S. Andrés de Tona (provincia de Barcelona, partido judicial de Vich) de Ullastres y C^{ia}: sus efectos fisiológicos y terapéuticos, Vic, Est. Tip. de Ramon Anglada y Pujals, 1881. Pròleg del doctor Robert.*

“*Bocio exoftálmico*”, «Revista de Medicina y Cirugía Práctica», Madrid, 1886.

“*Bradycardia*”, «Revista de Ciencias Médicas», 1894.

Característica de la patología humana en sus relaciones con la terapéutica. Discurso leído por el Dr. D. Bartolomé Robert en la segunda sesión general del Congreso celebrada en el Teatro Imperial de Moscú, agosto de 1897. XII Congreso Internacional de Medicina, Barcelona, Imp. Henrich y C^{ia}, 1897.

Cèlula social. Discurs llegit en la sessió inaugural del Ateneu Barcelonès per lo Sr. President Dr. D. Bartomeu Robert, lo dia 3 de desembre de 1900, Barcelona, Estampa de la Renaixensa, 1901.

Clínica médica. Lecciones del profesor Dr. D. Bartolomé Robert é Yarzabal redactadas por J. Solé y Forn y J. Sans Tous, Barcelona, Tobella y Costa, 1900.

Concepto de la antisepsia interna en las enfermedades infectivas de la infancia. Discurso leído en la Real Academia de Medicina y Cirugía de Barcelona, etc. por D. Juan Viura.

Discurso de contestación del Dr. D. Bartolomé Robert, Barcelona, Imp. de Henrich y C^{ia} en Comandita, 1893.

“*Congreso Internacional de Roma*”, «Revista de Ciencias Médicas», 1894.

“*Congreso Médico Internacional de Sevilla*”, «Gaceta Médica Catalana», 1882, n°s 36-39.

“*Contagiosidad y profilaxis de la tuberculosis*”, Congreso Médico de Barcelona, 1888.

“*Contribución al estudio de la Bradicardia*”, «Revista de Ciencias Médicas», 1884.

“*Correspondencias científicas*”, «La Independencia Médica», 1872, n°s 28-30.

“*Crítica de la Memoria médica-químico-hidrológica sobre las aguas de Caldas de Montbuy, del Dr. Castells*”, «Gaceta Médica Catalana», 1884.

“*Crítica de la monografía Des effets comparés de divers traitements de la fièvre typhoïde et de ceux produits en particulier par l'ergot de siegle de bonne qualité, del Dr. Duboué*”, «Gaceta Médica Catalana», 1884.

“*Crítica de la monografía La febbre, rimedio naturale delle infezioni e gli antipiretici pel Dr. Granata*”, «Gaceta Médica Catalana», 1887.

“*Crítica de la edición española de las Lecciones de Patología interna: enfermedades infecciosas de Liebermeister*”, «Revista de Ciencias Médicas», 1887.

“*Crítica de la edición española del Tratado enciclopédico de patología médica y terapéutica, del profesor Ziemssen*”, «Gaceta Médica Catalana», toms I al XV, 1885 a 1893.

“*Crítica del Curso de Clínica general del Dr. Letamendi*”, «Revista de Ciencias Médicas», 1894.

“*Crítica del folleto Curación de la difteria y fundamentos de la seroterapia*”, del Dr. F. Murillo, «Revista de Ciencias Médicas», 1895.

“*Crítica del folleto L'immunité par les leucomanies, de Eusebi Güell i Bacigalupi*”, «Gaceta Médica Catalana», 1886.

“*Crónica médica. De las propiedades terapéuticas del clorato de potasa en los tísicos*”, «La Independencia Médica», 1874, n° 13.

“*Crónica médica. Temblor. Su tratamiento*”, «La Independencia Médica», 1873, n° 33.

“*Cuerdos y locos*” (sèrie d'articles publicats a «La Vanguardia» l'any 1893).

DAREMBERG, Georges.- *Tratamiento de la tisis pulmonar*, Barcelona, Espasa, 1894.
Pròleg del doctor Robert.

“*De la belladona contra los sudores abundantes*”, «La Independencia Médica», 1873, n° 4.

“*Del uso de la digital en las cardiopatías*”, «La Independencia Médica», 1872, n°s 19-20.

“*Del uso de los baños templados en el tratamiento de la tisis pulmonar*”, «La Independencia Médica», 1874, n° 9.

“Delirios alcohólicos agudos. Uso del hydrato de cloral. Curación”, «La Independencia Médica», 1872, nº 22.

“Diagnóstico de la fiebre tifoidea”, «Revista de Ciencias Médicas», 1885.

DIEULAFOY, Georges.- *Manual de Patología interna. Precedido de un prólogo del Doctor Bartolomé Robert*, Madrid, Administración de la Revista de Medicina y Cirugía Prácticas, s.a.

Difteria, conferencia en la Academia Médico-quirúrgica Española, Madrid, 1887.

Discurso acerca del valor positivo de la Autonomía y fisiología patológica. Leído en la sesión inaugural del Instituto médico de Barcelona en 7 de marzo de 1869. Publicado en el acta de dicha sesión, Barcelona, Imp. de José Cunill, 1869.

Discurso de contestación al del Dr. Ribas y Perdigó, en el acto del ingreso de éste en la Real Academia de Medicina y Cirugía de Barcelona, 1900.

Discurso inaugural que en la solemne apertura del curso académico de 1893 á 1894 leyó ante el claustro de la Universidad de Barcelona el Dr. D. Bartolomé Robert sobre la Medicina de hoy, Barcelona, Imp. Jaime Jepús i Roviralta, 1893.

Discurso leído ante el Claustro de la Universidad Central por el Dr. D. Bartolomé Robert: “¿El hombre es cosmopolita?, ¿puede, ó nó, aclimatarse sobre todos los puntos del globo?”, Madrid, A. Peñuelas, 1866.

Discurso leído en la sesión que la Real Academia de Medicina y Cirugía de Barcelona celebró para honrar la memoria del Dr. D. Francisco Salvá y Campillo, 1901.

Discurso necrológico del Dr. Pí y Molist, leído en la Real Academia de Medicina de Barcelona y publicado en Sevilla, 1894.

Discurso presidencial pronunciado en la sesión inaugural del Segundo Congreso Español de Otorino-laringología, Barcelona, 1899.

Discurso sobre la aclimatación de la especie humana. Pronunciado en el Ateneo Barcelonés por el socio Dr. D. Bartolomé Robert en las noches del 7 y 21 de enero y 4 de febrero de 1873, Barcelona, Est. Tip. de Narciso Ramirez y C^{ia}, 1873.

“Discurso del Dr. D. Bartolomé Robert en el acto de la recepción del socio electo D. José Presta”, «La Independencia Médica», 1877, nº 15.

“Dos casos de esplenitis supuradas con abertura feliz de los absesos”, «La Independencia Médica», 1877, nº 17.

Dr. D. Jaime Pi y Suñer. Discurso necrológico leído por el Dr. D. Bartolomé Robert en la sesión celebrada por la Real Academia de Medicina, en la noche del 25 de Junio del corriente año, Barcelona, Federico Sánchez, 1898.

“El delirio de la pneumonía”, «Revista de Ciencias Médicas», 1891.

El hipnotismo, conferencias leídas en el Ateneo Barcelonés el año 1890, Barcelona, 1890.

- “*El oportunismo en terapéutica*”, «Revista Científica Profesional», 1899, nº 9.
- “*El siglo XIX y el siglo XX*”, «Revista de Ciencias Médicas», 1901.
- El uso del alcohol en el tratamiento de la pulmonía. Conferencias pronunciadas en el año 1875 en la Sociedad Médica Barcelonesa El Laboratorio por el socio de la misma Dr. D. Bartolomé Robert y publicadas con arreglo a las notas taquigráficas tomadas por B. Puig y J. M. Matas. Segunda edición, corregida y anotada por el autor*, Sevilla, Imp. A. Resuche, 1885.
- “*Embolia de la aorta abdominal*”, «Revista de Medicina y Cirugía Prácticas», 1888.
- Empleo de la hidroterapia en la fiebre tifoidea, trabajo leído en la Academia y Laboratorio de Ciencias Médicas de Cataluña, el curso de 1894-1895*, Barcelona, 1895.
- “*Enfermedades del simpático*”, «Revista de Medicina y Cirugía Prácticas», 1898.
- “*Epidemia de sarampión en Barcelona 1881-1882. Tratamiento*”, «Gaceta Médica Catalana», 1883, nº 148.
- “*Epilepsia de origen periférico. Contribución á los estudios epileptógenos*”, «La Independencia Médica», 1874, nº 36.
- “*Escarlatina sin exantema*”, «Revista de Ciencias Médicas», 1886.
- “*Exposicion de un caso probable de endocarditis ulcerativa, con embolia de la arteria pulmonal y de la íliaca izquierda. Conferencia pronunciada por el Dr. D. Bartolomé Robert en la Sociedad médica “El Laboratorio”, el día 29 de enero de 1876, y tomada á vuela pluma por el Dr. D. Emereciano Roig, socio de la misma*”, «La Independencia médica», 1876, nº 14.
- “*Helmintiasis lumbricoide simulando una meningitis tuberculosa*”, «El Compilador Médico», 1867, nº 37.
- “*Hipertrofia concéntrica del corazon: síndrome notable*”, «La Independencia Médica», 1872, nº 21.
- “*Infecciones agudas recidivantes*”, «Revista de Ciencias Médicas», 1900.
- “*José de Letamendi 1828-1897*”, «Revista Ciencias Médicas», 1897, nº 1.
- Juicio del libro Cuestionario médico-teológico-filosófico, de D. Francisco Massana*, Barcelona, 1901.
- KUNZE, C.F.- *Tratado de patología interna*, Barcelona, Librería de Eudaldo Puig, 1877.
Pròleg del doctor Robert.
- “*La ataxia locomotriz y la sífilis*”, «La Unión Médica», Lleida, 1896, nº 22.
- “*La erisipela y los tópicos repercusivos*”, «Boletín del Ateneo de Alumnos Internos de la Facultad de Medicina de Barcelona», 1882, nº 3.
- “*La gripe actual*”, «Revista de Ciencias Médicas», 1895, nº 1.
- “*La hiposistolía y su tratamiento*”, «Revista de Ciencias Médicas», 1896, nº 4.

“La medicació digitàlica. Última conferència clínica del curs de 1901 a 1902”, «Anals Medecina», 1907, nº 4.

La moderna etiologia y la clínica. Discurso leído en la Academia y Laboratorio de Ciencias Médicas de Cataluña, en su sesión inaugural de 1884, por el Dr. D. Bartolomé Robert, catedrático de Patología interna de la Universidad de Barcelona, presidente de la Real Academia de Medicina y Cirugía de esta ciudad, etc., Barcelona, Imp. La Academia, 1884.

La peste bubónica por Bartolomé Robert. Lección tomada a la pluma por J. Clavería y J. Llangort. Curso de 1896 á 1897, Barcelona, Tip. Hispano-Americana, 1897.

La raza catalana, conferencia pronunciada en el Ateneo Barcelonés el 14 de marzo de 1899.

“La sangría”, «Revista de Medicina y Cirugía», Barcelona, 1902.

“Lecciones clínicas sobre la tuberculosis pulmonar, explicadas en la Facultad de Medicina de Barcelona, curso 1884-1885”, «Revista de Ciencias Médicas», 1885.

Lecciones de Clínica Médica, dadas en la Facultad de Medicina por el Dr. Robert y Yarzabal, redactadas por los Sres. Solé y Sans, Barcelona, 1900.

Lecciones de terapéutica aplicada: (la digital) / Bartolomé Robert, taquigrafiadas por Gabriel Nogués y Dalmau y revisadas por aquél profesor, Barcelona, 1901.

Legislatura de 1901. Discursos del Dr. Robert, Barcelona, Imp. de Henrich y Cia., 1902.

“Lesión del nervio frénico”, «Revista de Medicina y Cirugía Prácticas», 1887.

“Los enfermos de la Casa de Caridad de Barcelona”, «Revista de Ciencias Médicas», 1892.

“Los enfermos de la Casa Provincial de Caridad”, «Revista de Ciencias Médicas», 1898.

Memoria histórico-científica sobre la epidemia de fiebre amarilla sufrida en Barcelona en 1870, redactada por una comisión especial compuesta por los Académicos de número Dres. D. Antonio Mendoza, Ramón Toront, Luis Carreras y Aragó, Bartolomé Robert y Francisco de P. Campá, secretario ponente, Barcelona, Est. Tip. de Jaime Jepús, 1872.

Memoria relativa al anteproyecto del Presupuesto Municipal de Barcelona para el ejercicio económico de 1899 a 1900, Barcelona, Tip. de F. Sánchez, 1899.

Memoria sobre la fisiología patológica de las enfermedades diatésicas. Presentada á la Real Academia de Medicina y Cirugía para obtener el título de socio de número, Barcelona, 1866.

“Movilidad de los progresos pulmonares en el curso de los tifus. Conferencia pronunciada en la Sociedad Médica “El Laboratorio” y tomada á vuela pluma por el doctor Emerenciano Roig”, «La Independencia Médica», 1875, nº 9.

NADAL, Alfredo.- *Compendio de hidrología médica, balneoterapia é hidroterapia*, Barcelona, Montaner i Simon, 1884. Pròleg del doctor Robert.

Necesidad de ampliar los ensayos neuro-patológicos. Academia de Medicina y Cirugía de Barcelona. Acta Sesión Pública Inaugural, 30 de enero de 1880, Barcelona, Jaime Jepús, 1880.

“Necrología del Dr. D. Agustín Feliu y Basora”, «Boletín del Colegio Oficial de Médicos de Barcelona», juny de 1898, nº 6.

Necrología del Dr. D. Narciso Carbó y Aloy Presidente que fué de la Económica Barcelonesa de Amigos del País. Leída en sesión pública por el Dr. D. Bartolomé Robert, Presidente de la misma, Barcelona, Tip. La Academia de Serra Hermanos. y Russell, 1898.

“Notas clínicas”, «Revista de Ciencias Médicas», 1891.

“Oportunidad terapéutica”, Madrid, 1900.

“Otitis externa: fenómenos cerebrales consecutivos. Muerte”, «La Independencia Médica», 1875, nº 18.

“Pasteur”, «Revista de Ciencias Médicas», 1895.

Patogenia y tratamiento de los delirios neumónicos. Memoria leída en el Congreso Internacional de Medicina de Roma, 1894.

“Patología de la médula”, «La Independencia Médica», 1872-1873.

Patología médica. Apuntes de las lecciones explicadas por el Dr. D. Bartolomé Robert; redactados por D. J. Bertomeu, D. E. Cardoner y D. P. Vivet y revisados por aquel profesor, Barcelona, Est. Tip. de B. Baseda, 1894. Segona edició 1899.

“Pneumonía con delirio por anemia cerebral”, «La Independencia Médica», 1877, nº 1.

“Pneumo-tífus curado con éxito á favor de la quina y del alcohol”, «La Independencia Médica», 1876, nº 22.

“Polifagia y bulimia. Casos de muerte después de la toracocentesis. Nuevo tratamiento de la jaqueca”, «La Independencia Médica», 1875, nº 35.

“Polisarcia del corazón”, «La Independencia Médica», 1873, nº 2.

Programa de las lecciones de Patología Médica. Universidad Literaria de Barcelona. Facultad de Medicina. Curso 1895-1896, Barcelona, Espasa y C^{ia}, 1896.

“Programa-sumario de Patología interna, por el Doctor D. José Crous”, «La Independencia Médica», 1876, nº 31.

“Pronóstico de las cardiopatías crónicas”, «La Independencia Médica», 1878, nº 13.

“Pseudo-histeria”, «Revista de Ciencias Médicas», 1888.

“Pulmonia fibrinosa. Lección explicada por el Dr. D. Bartolomé Robert y publicada con arreglo a las notas tomadas por D. J. Guerra”, «Revista de Ciencias Médicas», 1882.

Relaciones de la patología mental con los Tribunales de Justicia. Conferencias dadas en el Salón Doctoral de la Universidad en los días 13 y 27 de febrero por el Dr. D. Bartolomé

Robert. *Taquigrafiadas por los alumnos Wifredo Coroleu y Ramón Torres. Curso de 1897-98*, Barcelona, Imp. Henrich y C^{ia}, 1898.

“*Revista científica de Madrid*”, «*Revista de Ciencias Médicas*», 1887.

“*Revista de la prensa médica extranjera*”, «*El Compilador Médico*», 1866.

ROBERT, Bartolomé; PLANELLAS, Alejandro: “*Necesidad de ampliar los estudios neuropatológicos. De las localizaciones cerebrales*”, «*La Independencia Médica*», 1882, n° 18.

ROBERT, Bartolomé; ROIG I BOFILL, Emerenciano.- *Enfermedades del aparato digestivo*, Madrid, Nicolás Moya-Administración de la «*Revista de Medicina y Cirugía Prácticas*», 1889.

ROBERT, Bartolomé; SUÑE MOLIST, Luis: “*Carta a la Academia de Ciencias de París*”, «*La Independencia Médica*», 1888, n° 7.

ROSELLÓ, Ramon; MASCARÓ, José; ROBERT, Bartolomé; COMENGE, Luis.- *Acta de la Sesión Pública que en 25 de Junio de 1898 celebró la Real Academia de Medicina y Cirugía de Barcelona para honrar la memoria de los Académicos fallecidos D. Antonio Sánchez Comendador y Pagniucci, D. Juan Soler y Buscallá, D. Jaime Pi y Suñer y D. José de Letamendi, acompañada de los discursos necrológicos de dichos señores*, Barcelona, Tip. de Federico Sánchez, 1898.

SABATER, Antonio: “*Vacas lecheras y su patología más común. Discurso de contestación del Dr. D. Bartolomé Robert. 28 de mayo de 1894*”, Barcelona, Imp. de Henrich y C^{ia}, 1894.

“*Sobre la enfermedad de Aransa*”, «*Revista de Ciencias Médicas*», 1896, n°s 20, 21 i 23.

“*Sobre la fijeza de los principios en Medicina, carta abierta al Dr. Bassols y Prim*”, «*Gaceta Médica Catalana*», 1894.

“*Sobre seriterapia*”, «*Revista de Ciencias Médicas*», 1896.

STRÜMPPELL, Adolfo.- *Tratado de patología especial y terapéutica de las enfermedades internas*, Madrid, Establecimiento Tipográfico de Enrique Teodoro, 1885. Pròleg del doctor Robert.

Sumario de los Prolegómenos de Clínica Médica explicados en la Facultad de Medicina de Barcelona por el Dr. D. Bartolomé Robert, catedrático de Patología interna y de Clínica médica de la misma, Barcelona, Imp. de los Suc. de Ramírez y C^{ia}, 1881.

“*Termometría clínica*”, «*La Independencia Médica*», 1872, n°s 11 i 13.

“*Tisis. Escuelas unitaria y dualista*”, «*La Independencia Médica*», 1874, n°s 1 i 3.

“*Tratamiento anti-pirético: sus indicaciones y contraindicaciones*”, Congreso Médico de Barcelona, 1888.

“*Tratamiento de la fiebre tifoidea*”, «*Revista de Ciencias Médicas*», 1892.

“*Tratamiento de la oclusión intestinal*”, «*La Semana Médica*», París, 1894.

Tratamiento de la pneumonía, discurso leído en la sesión inaugural del curso de 1900-1901 en la Escuela Práctica de Especialidades Médicas de Madrid, Madrid, 1901.

“Tratamiento de las herpétides. Casos prácticos”, «El Compilador Médico», 1867, nº 52.

“Tuberculosis pulmonar: uso del bifosfato de cal. Curación”, «La Independencia Médica», 1872, nº 24.

“Ulceras de estómago. Extracto de la lección del Dr. D. Bartolomé Robert redactado por los alumnos D. Juan Freixas y D. Bonfilio Garriga”, «Boletín Médico Escolar», 1880, nº 6.

“Un caso de cáncer pleuropulmonar primitivo”, «Revista de Ciencias Médicas», Barcelona, 1902.

“Un filhelio”, «Revista de Ciencias Médicas», 1890, nº 12.

“Un nuevo progreso”, «La Independencia Médica», 1876, nº 19.

“Valor del masaje”, «La Independencia Médica», 1875, nº 33.

VIRCHOW, Rudolph.- *Patología celular*, Madrid, Imprenta Española, 1868. Pròleg del doctor Robert.

“Zona: tratamiento antineurálgico: curacion”, «La Independencia Médica», 1873, nº 1.

3) “Hoja de Servicios” (currículum docent i professional de Bartomeu Robert) (Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona “Expedient acadèmic del Dr. Robert”).

L'estiu de l'any 1900 el doctor Robert optà al concurs celebrat per cobrir les cinc categories honorífiques de Terme vacants en aquell moment. Amb aquest motiu envià una instància al Rector de la Universitat, acompanyada de la present “Hoja de Servicios” manuscrita. La transcrivim íntegra perquè proporciona una visió de conjunt sobre el que fou la carrera docent i professional de l'il·lustre metge i polític. Té l'interès afegit que és el mateix Robert qui redacta aquest detallat “currículum”.

“Hoja de Servicios del Dr. D. Bartolomé Robert y Yarzabal, natural de Tampico (México), de 57 años de edad, Catedrático por oposición, de Patología Médica de la Universidad de Barcelona.

Alumno interno de la Facultad de Medicina de Barcelona (1861-1864).

Auxiliar de la Cátedra de Patología General y Anatomía Patológica (20 de Octubre de 1869).

Ayudante (por oposición) de Clases Prácticas de la Facultad de Medicina de Barcelona (14 de Agosto de 1867).

Catedrático de Patología Médica de la Universidad de Barcelona (por oposición) 14 de Agosto de 1875.

Categoría de Ascenso (28 de Julio de 1890, con antigüedad de 1887).

Carrera literaria

Bachiller en Medicina y Cirugía, con nota de Sobresaliente (1862).

Licenciado en Medicina y Cirugía, con nota de Sobresaliente (1864).

Doctor en Medicina y Cirugía, de la Universidad Central, con nota de Sobresaliente (1867).

Sobresaliente en todas las asignaturas de Facultad, excepto en Terapéutica, que obtuvo la nota de Notable.

Premio Ordinario de Clínica Médica (1º y 2º curso), Obstetrícia y Medicina Legal y Toxicología.

Premio Extraordinario de la Licenciatura.

Médico de número (por oposición) del Hospital de la Santa Cruz de Barcelona, en el período de 1869 a 1875.

Academias Nacionales

Socio de número (por oposición) de la Real Academia de Medicina de Barcelona y Corresponsal de las de Valencia, Palma, Sevilla y Galicia.

Socio honorario de la Academia Médico-Quirúrgica Matritense.

Socio de mérito de la Academia y Laboratorio de Ciencias Médicas de Cataluña.

Socio de número de la Academia Médico-Farmacéutica.

Presidente honorario perpetuo del Colegio Médico-Quirúrgico de Lérida.

Socio honorario del Colegio Médico-Escolar de Murcia.

Sociedades extranjeras

Socio corresponsal de la Academia de Lima.

Socio corresponsal de la Academia Médico-Práctica de París.

Socio corresponsal de la Sociedad Terapéutica de París.

Socio corresponsal de la Academia de Higiene de Florencia.

Presidencias

Real Academia de Medicina de Barcelona (cuatro bienios consecutivos).

Academia y Laboratorio de Ciencias Médicas (dos bienios).

Sociedad Económica Barcelonesa de Amigos del País (un bienio).

Ateneo Barcelonés (dos veces).

Presidente del Congreso Médico Internacional de Laringología, Rinología y Otolología, celebrado en Barcelona (1899).

Presidente de Honor de la Sección de Medicina de los Congresos Médicos Internacionales de Berlín y Roma.

Presidente de Honor del Congreso Médico Internacional de Moscú.

Miembro de las Juntas Provincial y Municipal de Sanidad de Barcelona (varios bienios).

Tribunales de oposición

Vocal de las oposiciones a la cátedra de Patología General de la Universidad de Barcelona (1883).

Vocal de las oposiciones a la cátedra de Patología Interna de la Universidad de Cádiz (1886).

Presidente unas veces, vocal otras, de los Tribunales de oposición a plazas de Profesor Clínico; de Ayudante de Clases Prácticas; de Médico del Hospital de la Santa Cruz; de la Casa Provincial de Caridad; de Médicos Municipales, etc...

Medallas

Medalla de oro en la Exposición Internacional de Barcelona, por publicaciones presentadas.

Medallas de plata otorgadas por el Excmo. Ayuntamiento de Barcelona, por servicios prestados durante la fiebre amarilla (1870) y el cólera asiático (1885).

Obras publicadas

Lecciones de Patología Interna, 1 volumen de 640 páginas (1894).

Lecciones de Clínica Médica. Curso de 1898 a 1899, continúa la publicación por fascículos.

Prolegómenos de Clínica Médica, 1 volumen de 160 páginas (tres ediciones).

Dos programas de Patología Interna, uno de ellos razonado.

Tratado de Enfermedades del Aparato Digestivo, con la colaboración del Dr. Roig y Bofill, 1 volumen de 580 páginas (1889).

Uso del alcohol en el tratamiento de la pulmonía, un folleto de 124 páginas (dos ediciones).

La Peste Bubónica. Lección clínica (1899).

La Patología Humana en sus relaciones con la Terapéutica. Discurso leído en la Sesión general del Congreso Médico Internacional de Moscú (1897).

Relaciones de la Patología Mental con los Tribunales de Justicia. Conferencias pronunciadas en la Sala Doctoral de la Universidad de Barcelona. Curso de 1897 a 1898.

Cuerdos y locos. Artículos de crítica a propósito del proceso Willie.

La aclimatación de la especie humana. Discursos pronunciados en el Ateneo Barcelonés. Necesidad de ampliar los estudios neuro-patológicos. Discurso leído en la Real Academia de Medicina de Barcelona.

La Medicina Moderna. Discurso leído en la apertura de curso de la Universidad de Barcelona.

Patología Celular de Virchow. Traducción con la colaboración del Dr. Giné y Partagás (1869).

Prólogos de las Patologías Internas de Dieulafoy, Kunze y Strümpell.

Discursos necrológicos de los catedráticos Dr. D. Narciso Carbó de Aloy y del Dr. D. Jaime Pi y Suñer.

Artículos sueltos de Medicina en la mayor parte de los periódicos profesionales de España y en «La Semaine Medical» de París.

Barcelona a 10 de Julio de 1900.

Bartolomé Robert.”